

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทรศัพท์ 02 727 3606 โทรสาร 02 727 3605

<http://cse.nida.ac.th>

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

คำนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนชาวไทยมาเป็นเวลากว่า 30 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในชีวิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการบริหารงานระดับประเทศ เช่น ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ การบริหารจัดการองค์กร หรือการดำเนินชีวิตในระดับครอบครัว

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อปี 2547 เพื่อเป็นศูนย์ความรู้และข้อมูลปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านพัฒนบริหารศาสตร์ โดยมีภารกิจในการจัดการเรียนการสอนวิชาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนา การฝึกอบรม การบรรยายพิเศษ การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านวิชาการ ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา หลักสูตรการฝึกอบรมและการทำวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในส่วนของการวิจัยได้มีการจัดพิมพ์เอกสารผลงานวิจัยเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนา และได้พิมพ์คู่มือแนวปฏิบัติเพื่อความพอเพียงในด้านต่างๆ เช่น แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อความพอเพียง การบริหารการเงินส่วนบุคคล การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเพื่อความพอเพียง การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการ เศรษฐกิจพอเพียงในองค์กรธุรกิจเพื่อความยั่งยืน สำหรับในด้านการเรียนการสอนยังได้มีการจัดพิมพ์ ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ช่วยเขียนบทความวิชาการ เพื่อจัดทำเป็นหนังสือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการเรียนการสอนและเผยแพร่แก่สาธารณะต่อไป

ศาสตราจารย์ ญัฐพงศ์ ทองภักดี

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ส่วนที่ 1	หลักการทรงงาน และหลักคิด ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	หน้า
▶▶▶	แนวคิดการพัฒนา และการทรงงานเชิงพัฒนา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	1
	โดย ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา	3
▶▶▶	พื้นฐานความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	38
	โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล	
ส่วนที่ 2	กรอบแนวคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	57
▶▶▶	โลกาภิวัตน์กับการพัฒนาแบบยั่งยืน ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	59
	โดย รองศาสตราจารย์ ดร.จรี วิจิตรวาทการ	
▶▶▶	วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 และความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง	
	เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	67
	โดย ดร.ปรียานุช พิบูลสราวุธ	
▶▶▶	จากความมั่งคั่งถึงความเป็นอยู่ที่ดีและนิพพานในที่สุด :	
	การพัฒนาจิตที่พ้นไปจากวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นอยู่ไปสู่พุทธเศรษฐศาสตร์	103
	โดย ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน	
ส่วนที่ 3	การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง	137
▶▶▶	การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล	139
	โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วนิดา จันทน์สม	
▶▶▶	การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน	154
	โดย นายพงศ์คำ ชูเนม	
▶▶▶	แนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	169
	โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุขสรวงศ์ กันตะบุตร	
▶▶▶	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับภาครัฐ	201
	โดย ศาสตราจารย์ ภัฏฐพงศ์ ทองภักดี	

ส่วนที่ 4 กรณีศึกษา 227

▶▶▶ ประสิทธิภาพของเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการเกษตร 229

โดย รองศาสตราจารย์ ธันวา จิตต์สงวน

▶▶▶ ประสิทธิภาพของเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการสิ่งแวดล้อม 249

โดย ท่านผู้หญิง สุทรีวัลย์ เสถียรไทย

▶▶▶ บทสังเคราะห์การพัฒนาองค์การตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 261

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมบัติ กุสุมาวลี

▶▶▶ เศรษฐกิจพอเพียง กับภาครัฐและภาคการเงิน 275

โดย ดร. กอบศักดิ์ ภูตระกูล

ส่วนที่ 5 บทส่งท้าย 293

▶▶▶ ประสิทธิภาพของเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาคน 295

โดย รองศาสตราจารย์ อติศัพท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

คณะกรรมการศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง

อธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	ประธานกรรมการ
รองอธิการบดีฝ่ายวางแผน	รองประธานกรรมการ
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	กรรมการ
คณบดีคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ	กรรมการ
ผู้อำนวยการสำนักวิจัย	กรรมการ
ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรม	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ บุญชัย หงษ์จารุ	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ จุฑาพรรธ ผดุงชีวิต	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพโรจน์ ภัทรนารกุล	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมบัติ กุสุมาลี	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุขสรรค์ กันตะบุตร	กรรมการ
ดร.ปริยานุช พิบูลสรวุฑ	กรรมการ
ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	กรรมการ
ศาสตราจารย์ ญัฐพงศ์ ทองภักดี	กรรมการและเลขานุการ

บรรณาธิการ ศาสตราจารย์ ญัฐพงศ์ ทองภักดี

บรรณาธิการร่วม นายสมพร ศิลป์สุวรรณ

จัดพิมพ์โดย

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
118 ถนนเสรีไทย แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ 02 727 3606 โทรสาร 02 727 3605
<http://cse.nida.ac.th>

สงวนลิขสิทธิ์@2554

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ISBN 978-974-231-818-5

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,500 เล่ม

ส่วนที่ 1

หลักการทรงงาน และหลักคิด ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แนวคิดการพัฒนา และการทรงงานเชิงพัฒนา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว¹

โดย ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

1. 50 ปี ของการพัฒนาประเทศบนเส้นทางแห่งการเรียนรู้

ตลอดระยะเวลาเกือบ 50 ปี (พ.ศ. 2504 - 2553) ที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เพื่อกำหนดทิศทางและนโยบายการพัฒนาประเทศ ดูเหมือนว่าประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงและยาวนาน จนได้รับการขนานนามว่าเป็น 1 ใน 13 ประเทศของโลกที่ถูกจัดให้เป็น “Economic Miracles” (มหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ)

ประเทศ Economic Miracles ได้แก่ สาธารณรัฐบอตสวานา สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล สาธารณรัฐประชาชนจีน เขตบริหารพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี มาเลเซีย สาธารณรัฐมอลตา รัฐสุลต่านโอมาน สาธารณรัฐสิงคโปร์ ใต้หวัน และราชอาณาจักรไทย ด้วยอัตราการเจริญเติบโตมากกว่าร้อยละ 7 เป็นเวลา 25 ปีอย่างต่อเนื่องในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งประเทศเหล่านี้แสดงให้เห็นแล้วว่าสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ แต่ก็ยากที่จะทำให้เกิดขึ้นอีก

ตารางที่ 1 ประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงอย่างต่อเนื่อง

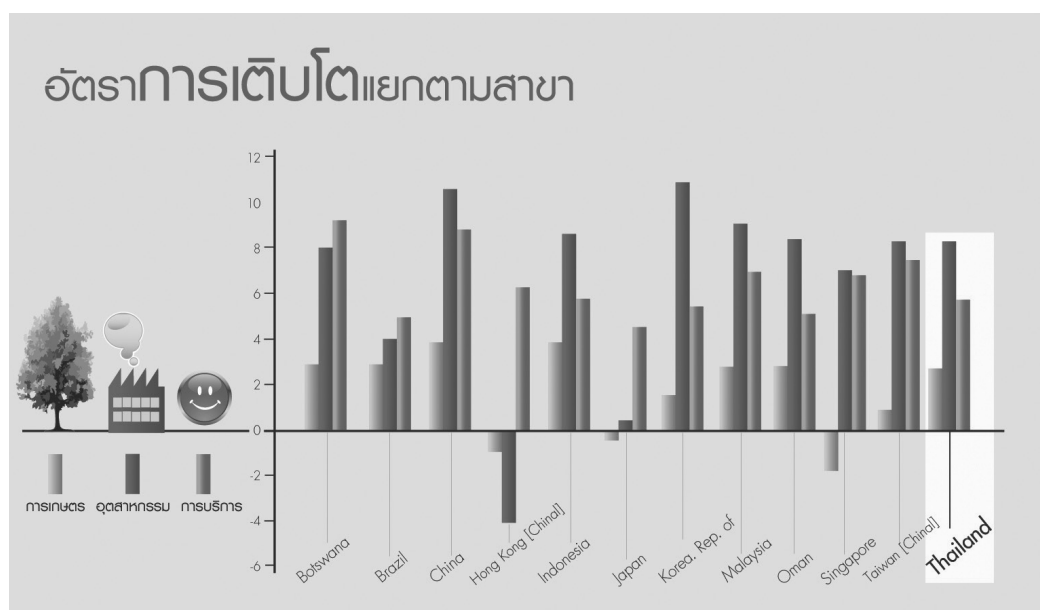
ประเทศ	ช่วงเวลาที่มียุทธการเจริญเติบโตสูง **	รายได้ประชาชาติต่อหัวในระยะเริ่มต้น และใน พ.ศ. 2548 ***		รายได้ประชาชาติต่อหัวที่เพิ่มขึ้น (เท่า) (****)	เฉลี่ยรายได้ต่อหัวที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี *** (****)
สาธารณรัฐบอตสวานา*	พ.ศ. 2503-2548	210	3,800	18	79
สหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล	พ.ศ. 2493-2523	960	4,000	4	101
สาธารณรัฐประชาชนจีน	พ.ศ. 2504-2548	105	1,400	13	29
เขตบริหารพิเศษฮ่องกง*	พ.ศ. 2503-2540	3,100	29,900	10	724
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย	พ.ศ. 2509-2540	200	900	4	22
ญี่ปุ่น*	พ.ศ. 2493-2526	3,500	39,600	11	1,093
สาธารณรัฐเกาหลี (ใต้)*	พ.ศ. 2503-2544	1,100	13,200	12	295
มาเลเซีย	พ.ศ. 2510-2540	790	4,400	5	120
สาธารณรัฐมอลตา*	พ.ศ. 2506-2537	1,100	9,600	9	274
รัฐสุลต่านโอมาน*	พ.ศ. 2503-2542	950	9,000	9	206
สาธารณรัฐสิงคโปร์*	พ.ศ. 2510-2545	2,200	25,400	11	662
ใต้หวัน*	พ.ศ. 2508-2545	1,500	16,400	11	402
ราชอาณาจักรไทย	พ.ศ. 2503-2540	330	2,400	7	55

¹ ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการปาฐกถา เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนา” แสดงเนื่องในโอกาสการจัดงานครบรอบ 30 ปี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 8 ตุลาคม 2552 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเอกสารประกอบการอภิปรายทางวิชาการ เรื่อง “ประเทศไทย : ก้าวไปข้างหน้า ด้วยการพัฒนามาตรฐาน” นำเสนอเนื่องในโอกาสการประชุมวิชาการ 100 ปี ศ.บุญชนะ อัตถากร เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 15 กรกฎาคม 2553 ณ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ที่มา : The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development, The Commission on Growth and Development, The World Bank, 2008.

หมายเหตุ: * ประเทศที่มีรายได้ต่อหัวเทียบเท่าระดับรายได้ต่อหัวของประเทศอุตสาหกรรม
 ** ช่วงเวลาที่มีการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 7 ต่อปี
 *** หน่วยเป็นค่าเงินดอลลาร์สหรัฐใน พ.ศ. 2543
 **** คำนวณจากข้อมูลใน The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. ตารางที่ 1

แผนภาพที่ 1 อัตราการเจริญเติบโตของประเทศ Economic Miracles แยกตามสาขา

ที่มา: The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development, The Commission on Growth and Development, The World Bank, 2008.

สอดคล้องกับที่นักวิชาการของไทย เช่น ศาสตราจารย์ ดร. ญัฐพงศ์ ทองภักดี ได้วิเคราะห์ถึงการเติบโตของประเทศไทยไว้ว่า

“...ประเทศไทยได้มีการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งสินค้าอุตสาหกรรมเป็นสินค้าที่มีทักษะการผลิตสูง ทั้งยังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูง ทั้งการส่งออกและการผลิต ทั้งนี้อัตราการขยายของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศไทย มีการขยายสูงเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง...”²

² ญัฐพงศ์ ทองภักดี, 2551: 334.

ในช่วง 50 ปีที่กล่าวถึง ปัจจัยหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างมากคือ จำนวนประชากร จากประมาณ 27 ล้านคน เมื่อ พ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเป็น 63 ล้านคน ใน พ.ศ. 2551 คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 2.3 เท่า

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร พ.ศ. 2504 – 2551

(หน่วย: ล้านคน)

พ.ศ.	2504	2516	2528	2540	2551
จำนวนประชากร	27.21	39.95	51.79	60.81	63.38

ที่มา: พ.ศ. 2490 – 2507 ประมาณจำนวนประชากรจากสถิติรายปีของประเทศไทย พ.ศ. 2499 – 2501
พ.ศ. 2510 – 2551 จำนวนประชากรจากสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ในช่วงเวลาเดียวกัน ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ เพิ่มขึ้นจากประมาณ 2.3 แสนล้านบาท เมื่อ พ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 4.3 ล้านล้านบาท ใน พ.ศ. 2551 คิดเป็นการเพิ่มขึ้นกว่า 18 เท่า (เป็นตัวเลขที่ใช้ราคาใน พ.ศ. 2531 ดังนั้น จึงเป็นตัวเลขที่เป็นการขยายตัวที่คำนึงถึงอัตราเงินเฟ้อแล้ว)

ตารางที่ 3 การขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ. 2504 – 2551

(หน่วย : ล้านบาท)

พ.ศ.	2504	2516	2528	2540	2551
GDP	237,420	574,414	1,191,255	3,072,615	4,361,396

หมายเหตุ: ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ณ ราคาปีฐาน พ.ศ. 2531

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ขณะเดียวกัน ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัว เพิ่มขึ้นจาก 8,725 บาทต่อคนต่อปี เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็น 65,603 บาทต่อคนต่อปี ใน พ.ศ. 2551 คิดเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นกว่า 7.5 เท่า (เป็นตัวเลขที่ใช้ราคาใน พ.ศ. 2531 ดังนั้น จึงเป็นตัวเลขที่เป็นการขยายตัวที่คำนึงถึงอัตราเงินเฟ้อแล้ว)

ตารางที่ 4 การเปลี่ยนแปลงรายได้ต่อหัวของประชากรระหว่าง พ.ศ. 2504 – 2551

(หน่วย : บาท)

พ.ศ.	2504	2516	2528	2540	2551
รายได้ต่อหัว	8,725	14,378	23,095	50,702	65,603

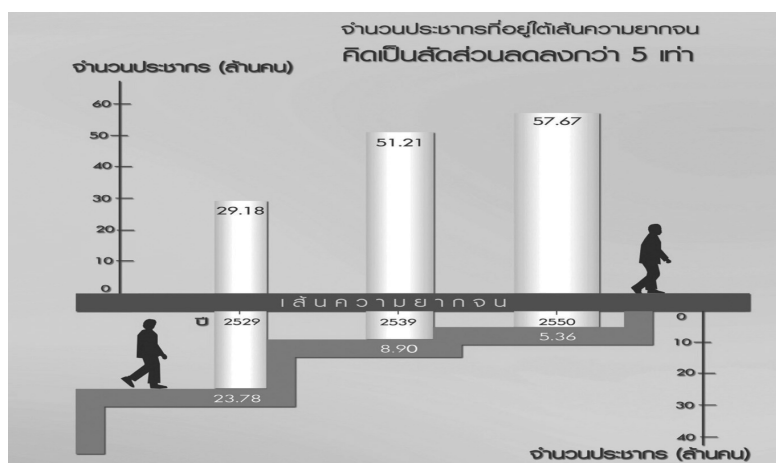
หมายเหตุ: ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัวของประชากร ณ ราคาปีฐาน พ.ศ. 2531

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในทำนองเดียวกัน ประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจน³ มีจำนวนลดลงโดยลำดับ กล่าวคือ ลดจากประมาณ 23.7 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 44.9 เมื่อ พ.ศ. 2529 เหลือเพียง 5.3 ล้านคน หรือ ร้อยละ 8.5 ใน พ.ศ. 2550 คิดเป็นสัดส่วนลดลงกว่า 5 เท่า

แผนภาพที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจน ระหว่าง พ.ศ. 2529 - 2550

ที่มา: รายงานการประเมินความยากจน พ.ศ. 2550 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ขณะที่โครงสร้างทางการผลิตของประเทศไทยที่เคยพึ่งพิงการผลิตในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้ปรับโครงสร้างไปสู่การเน้นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากตัวเลขสัดส่วนรายได้ของภาคเกษตรกรรมในประเทศ ซึ่งลดลงจากร้อยละ 31 เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นเหลือเพียงร้อยละ 9 ใน พ.ศ. 2551 คิดเป็นสัดส่วนรายได้ลดลงกว่า 3 เท่า ขณะที่รายได้ภาคอุตสาหกรรมจากร้อยละ 16 เมื่อ พ.ศ. 2504 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 42 ใน พ.ศ. 2551 คิดเป็นสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้น 2 เท่า

ตารางที่ 5 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการผลิต (พ.ศ. 2504 - 2551)

(หน่วย : ร้อยละ)

ภาคการผลิต	สัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ พ.ศ. 2504 (GDP at 1988 Prices)	สัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ พ.ศ. 2551 (GDP at 1988 Prices)
ภาคเกษตรกรรม	31	9
ภาคอุตสาหกรรม	16	42
ภาคบริการและอื่นๆ	53	49

หมายเหตุ: เปรียบเทียบผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ณ ราคาปีฐาน พ.ศ. 2531

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

³ เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องมือวัดความยากจนเชิงเศรษฐกิจหรือรายได้ โดยวัดจากการขาดแคลนรายได้ที่เพียงพอสำหรับบริโภคอาหารเพื่อการยังชีพและความต้องการสินค้าพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะปรับเปลี่ยนทุกปีตามภาวะเศรษฐกิจ ดังนั้น จากคำนิยามนี้ คนยากจน หมายถึง ผู้ที่มีรายได้ต่อคนต่อเดือนต่ำกว่าเส้นความยากจน

สอดคล้องกับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่มีการขยายตัวเป็นลำดับ การพัฒนาในมิติอื่น ๆ ของประเทศไทยดูเหมือนว่าจะเป็นไปในทางบวกมากขึ้นเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากตัวชี้วัดการพัฒนาขึ้นพื้นฐานตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDG)⁴ ตามปฏิญญาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Declaration) ขององค์การสหประชาชาติ ที่ 189 ประเทศเข้าร่วม และรับรองให้คำมั่นสัญญาจะดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายก่อน พ.ศ. 2558

ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายด้านการลดปัญหาความยากจนและความหิวโหย โดยสามารถลดสัดส่วนประชากรยากจนลงเหลือร้อยละ 9.8 ได้ใน พ.ศ. 2545 ซึ่งดีและเร็วกว่าเป้าหมายของ MDG ที่กำหนดให้ลดสัดส่วนประชากรยากจนลงครึ่งหนึ่ง คือ เหลือร้อยละ 13.6 ใน พ.ศ. 2558

การส่งเสริมบทบาทสตรีและความเท่าเทียมกันทางเพศ ซึ่งเป้าหมายหนึ่งที่ MDG กำหนด คือ ให้มีจำนวนนักเรียนหญิงต่อนักเรียนชายในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาในอัตราส่วนเท่ากับ 1 ขณะที่ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 และรวมไปถึงความพยายามในการเพิ่มบทบาทและสัดส่วนของสตรีในหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

สำหรับเป้าหมายด้านสาธารณสุข เช่น การต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ ซึ่ง MDG กำหนดให้ชะลอและลดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ภายใน พ.ศ. 2558 นั้น ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายลดอัตราการติดเชื้อเอชไอวีในสตรีมีครรภ์ จากร้อยละ 2.3 เมื่อ พ.ศ. 2538 ลงเหลือร้อยละ 1.4 ใน พ.ศ. 2545 และในปัจจุบัน ยังตั้งเป้าหมายที่จะลดลงให้เหลือต่ำกว่าร้อยละ 1 ส่วนโรคมาลาเรียและโรคสำคัญอื่นๆ เช่น วัณโรคและโรคหัวใจนั้น มีความพยายามในการลดอัตราการเกิดของโรค และลดอัตราการเสียชีวิตจากโรคเหล่านี้ให้น้อยลงทุกปี

ในขณะเดียวกัน เป้าหมายหลักด้านอื่นๆ ก็มีโอกาสสูงที่จะบรรลุตามกำหนดได้ในระยะเวลาอันใกล้ เช่น การสนับสนุนให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยสามารถดำเนินการพัฒนาด้านสังคมและสาธารณสุข ได้ดีในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม หลักฐานต่างๆ ที่แสดงถึงการเติบโตและก้าวที่ผ่านมา จนเกิดการกล่าวขานถึงการพัฒนาอย่างรวดเร็วจนน่าอัศจรรย์ของประเทศไทย แต่ก็ดูเหมือนว่าเกิดการชะลอในการพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระหว่างที่มีการพัฒนาและการเติบโตอย่างรวดเร็วนั้น **ได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในหลายมิติ⁵ ที่ต้องการการแก้ไขอย่างจริงจัง** ก่อนที่ปัญหาจะทวีความรุนแรงและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

ความไม่สมดุลด้านการกระจายรายได้ ตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นการพัฒนา ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงหรือกลุ่ม

⁴ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ถือเป็นพันธกิจของประชาคมโลกในการพัฒนาคน จากการประชุมสุดยอดแห่งสหัสวรรษ เมื่อ พ.ศ. 2543 เป้าหมายการพัฒนาที่มีกรอบระยะเวลาชัดเจนที่ใช้ประเมินผลการดำเนินงานของรัฐบาลและองค์การระหว่างประเทศทั่วโลก ประกอบด้วย 7 เป้าหมายหลัก ขณะที่เป้าหมายหลัก 2 ประการไม่สามารถใช้กับประเทศไทยได้ คือ การลดอัตราการตายของเด็ก และการพัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์ เนื่องจากอัตราการตายของทั้งเด็กและสตรีมีครรภ์ในพื้นฐาน 2533 ค่อนข้างต่ำ

⁵ ข้อมูลสรุปจาก รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน, 2550 : 23 - 26.

คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้ต่อรายได้คนทั้งประเทศเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 49.3 เมื่อ พ.ศ. 2519 เป็นร้อยละ 54.9 ใน พ.ศ. 2551 ขณะที่กลุ่มคนยากจนที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกร มีสัดส่วนรายได้ต่อรายได้คนทั้งประเทศลดลงจากร้อยละ 6.1 เหลือเพียงร้อยละ 4.4 ในช่วงเวลาเดียวกัน

ความไม่สมดุลในการใช้และการดูแลสุขภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความต้องการที่จะตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่คำนึงถึงขีดจำกัดเท่าที่ควร จนทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์เกิดความร่อยหรอและเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการด้านการท่องเที่ยว โดยไม่ได้มีการดำเนินการอย่างรอบคอบ ยังก่อให้เกิดมลพิษในสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเน่าเสีย อากาศเสีย และสารอันตรายที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งนับวันจะยิ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ

ความไม่สมดุลของการพัฒนาเมืองและชนบท การเจริญเติบโตของเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดการอพยพพลัดถิ่นของชาวชนบทมาสู่เมือง เกิดการกระจุกตัวของประชากรจนเกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างเขตมหานครและส่วนภูมิภาค จะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2532 มูลค่าของผลผลิตรวมของกรุงเทพมหานครมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 42 ของผลผลิตรวมของประเทศ ในขณะที่ภาคอื่นๆ มีสัดส่วนลดลงตามลำดับ ในช่วงเวลาเดียวกัน

ปัญหาค่านิยม คุณธรรม และศีลธรรมที่เสื่อมลง ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองอย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในรูปแบบสมัยใหม่ที่เร่งรีบ เจริญสภาวะการแข่งขันและความกดดันสูง นอกจากนี้ ยังเกิดกระแสวัตถุนิยม ค่านิยมบริโภคเกินความจำเป็น การใช้เทคโนโลยีทันสมัยในทางที่ไม่เหมาะสม ขาดคุณธรรมและความรอบคอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขาดการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานในการเห็นคุณค่าและรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยรวม ทำให้ภูมิทัศน์ทางที่สังคมมีอยู่ลดลงโดยลำดับ จนก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด หนี้สิน คอรัปชัน รวมถึงปัญหาความขัดแย้งและความแตกแยกทางความคิด ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงและฝังรากลึกมากยิ่งขึ้น

ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในหลายๆ มิติ ทำให้ฐานรากของสังคมไทยขาดความมั่นคง เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ประเทศไทยซึ่งมีภูมิทัศน์ทางน้อยอยู่แล้วจึงได้รับความเสียหายอย่างหนักหลายครั้ง เช่น

วิกฤตการณ์น้ำมันโลก⁶ พ.ศ. 2516 ส่งผลให้ราคาน้ำมันในตลาดโลกสูงขึ้น 3 - 4 เท่า และในวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2⁷ เมื่อ พ.ศ. 2522 ทำให้อาณัติน้ำมันในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นกว่า 5 เท่า จาก

⁶ เกิดจากกลุ่มประเทศอาหรับผู้ส่งออกน้ำมันที่อยู่ใน OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) ลดกำลังการผลิตน้ำมันลงถึงร้อยละ 25 และงดจำหน่ายน้ำมันไปยังประเทศต่างๆ เพื่อกดดันให้กลุ่มประเทศมหาอำนาจตะวันตกไปผลักดันให้ประเทศอิสราเอลถอนกำลังออกจากเขตที่เคยเป็นดินแดนของกลุ่มประเทศอาหรับมาก่อน ราคาน้ำมันในตลาดโลกจากที่ระดับ 3 ดอลลาร์ต่อบาร์เรล เมื่อ พ.ศ. 2515 เป็น 12 ดอลลาร์ต่อบาร์เรล ใน พ.ศ. 2517

⁷ วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2 จากจุดปะทะของสงครามอ่าวเปอร์เซียรอบแรก โดยมีชนวนมาจากสงครามระหว่างประเทศอิรักกับคูเวต ส่งผลให้ราคาน้ำมันจากระดับ 13.55 ดอลลาร์ต่อบาร์เรล เมื่อ พ.ศ. 2521 เพิ่มขึ้นประมาณ 80 ดอลลาร์ต่อบาร์เรล

วิกฤตน้ำมันกระทบไปถึงราคาเชื้อเพลิงชนิดอื่นและต้นทุนในการผลิตไฟฟ้า และส่งผลกระทบครั้งใหญ่ต่อทุกภาคการผลิต เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรง อัตราการว่างงานของประชาชนอยู่ในระดับสูง เกิดการประท้วงและนัดหยุดงานบ่อยครั้ง

อย่างไรก็ตาม ความต้องการใช้น้ำมันในตลาดโลกไม่ได้ลดลง ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 - 2546 ความต้องการน้ำมันของโลกเพิ่มมากขึ้นถึง 7 เท่าตัว การเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันโลกครั้งใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ส่งผลกระทบต่อเมืองมาถึงปัจจุบัน โดยราคาน้ำมันดิบประเภท Brent⁸ สูงขึ้นจากประมาณ 10 ดอลลาร์ต่อบาร์เรลมาอยู่ในระดับกว่า 130 ดอลลาร์ต่อบาร์เรล ใน พ.ศ. 2551 จึงเป็นความท้าทายของประเทศไทยที่ต้องเผชิญอยู่ในขณะนี้

วิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 หรือวิกฤตต้มยำกุ้ง⁹ เศรษฐกิจไทยตกลงถึงจุดต่ำสุด 5 - 6 ไตรมาส นับจากเริ่มเกิดวิกฤต มีการประกาศลอยตัวค่าเงินบาท ทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงตามลำดับจาก 25.60 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ และอ่อนลงต่ำสุดถึง 56 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐในไตรมาสแรกของ พ.ศ. 2541 ผลิตภัณท์มวลรวมภายในประเทศลดลงร้อยละ 10.5 เกิดการปิดสถาบันการเงิน 56 แห่ง ภาคธุรกิจเอกชนหลายแห่งที่กู้ยืมเงินตราจากต่างประเทศมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น จนบางแห่งล้มละลาย ประเทศไทยต้องใช้เวลากว่า 5 ปีกว่าที่ผลิตภัณท์มวลรวมภายในประเทศจะกลับมาอยู่ในระดับก่อนวิกฤต

วิกฤตซับไพรม์ หรือวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์¹⁰ พ.ศ. 2551 ระบบเศรษฐกิจไทยได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลกนี้ เห็นได้จากตัวเลขในไตรมาสที่ 1 - 3 ของ พ.ศ. 2551 การส่งออกขยายตัวมากกว่าร้อยละ 20 แต่ในไตรมาสที่ 4 การส่งออกหดตัวลงถึงร้อยละ 9.4 และผลิตภัณท์มวลรวมภายในประเทศติดลบร้อยละ 4.2 ทำให้ตัวเลขการเติบโตทั้งปีอยู่ที่เพียงร้อยละ 2.6 ความเสียหายชัดเจนขึ้นในไตรมาสที่แรกของ พ.ศ. 2552 เมื่อการส่งออกหดตัวถึงร้อยละ 20 และผลิตภัณท์มวลรวมภายในประเทศติดลบร้อยละ 7.1 ซึ่งเป็นความตกต่ำในระดับที่ใกล้เคียงกับที่เกิดขึ้นในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540

ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัจจัยภายนอกดังกล่าวข้างต้น พร้อมๆ กับปัญหาความไม่สมดุล ความเหลื่อมล้ำ และความเสื่อมถอยทางศีลธรรมภายในประเทศที่ส่งสมมาอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ต่างๆ เหล่านี้มีส่วนเพิ่มความรุนแรงของความขัดแย้งทางความคิด จนกระทั่งนำไปสู่ความแตกแยกที่ลุกลาม และถูกทำให้บานปลายจนกลายเป็นวิกฤตของชาติอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบ้านเมืองทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม หากไม่รีบดำเนินการแก้ไขอย่างจริงจัง และทันต่อเหตุการณ์ ก็จะทำให้เกิดปัญหาที่ยุ่ยยากและสลับซับซ้อนที่สร้างความเสียหายแก่ประเทศชาติมากยิ่งขึ้นอีกในอนาคต

⁸ ในอุตสาหกรรมน้ำมันดิบ (crude oil) แบ่งชนิดน้ำมันตามแหล่งที่มา น้ำมันดิบ Brent crude oil (Brent) มีแหล่งกำเนิดจากทะเลเหนือ ยุโรป แอฟริกา เอเชีย และตะวันออกกลางบางส่วน

⁹ สาเหตุเกิดจากการเปิดเสรีทางการเงินโดยไม่เตรียมระบบป้องกันรองรับที่สมดุลกับกติกาที่ผ่อนคลาย ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมกรรมการบิดเบือนการใช้ทรัพยากร กล่าวคือ พฤติกรรมการบริโภคและการลงทุนที่เกินตัว และไม่สมเหตุสมผล จนนำไปสู่สถานการณ์ฟองสบู่แตกในที่สุด

¹⁰ มีจุดกำเนิดในสหรัฐอเมริกา เป็นวิกฤตหนี้ที่เกิดขึ้นจากสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีความน่าเชื่อถือต่ำ และส่งผลกระทบให้เศรษฐกิจโลกตกต่ำและการค้าระหว่างประเทศลดลง

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ที่

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. **รายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคอน**. กรุงเทพฯ : คีนพับลิชชิ่ง (ประเทศไทย), 2550.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2553.

ณัฐพงษ์ ทองภักดี. **เศรษฐศาสตร์นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพฯ : บริษัท ไทยพัฒน-รายวันการพิมพ์ จำกัด, 2551.

น้ำมันโลก 'เดือด' เร็ว-แรง วิกฤตน้ำมันครั้ง 3 รอบปะทุ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://matichon.co.th/prachachat/prachachat/sectionid=0205> (วันที่ค้นข้อมูล: 18 พฤษภาคม 2553).

พรายพล คุ่มทรัพย์. **สถานการณ์พลังงานโลก วิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 3**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.marinerthai.com/forum/index.php?topic=2828.0> (วันที่ค้นข้อมูล: 18 พฤษภาคม 2553).

พูนสิน วงศ์กลุฑ. “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์กับการปรับโครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจไทย” **รายงานที่ดีอาร์ไอ**. ฉบับที่ 71 เดือนมิถุนายน 2552.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. **อัตชีวประวัติและงานของเสนาะ อุณาภูล**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2552.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานผลเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษของประเทศไทย พ.ศ. 2547**. [ออนไลน์]. ค้นข้อมูลได้จาก: http://mdg.nesdb.go.th/MDGreport_Th.htm. (วันที่ค้นข้อมูล: 23 เมษายน 2553).

The Commission on Growth and Development. **The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development**. Washington, DC: Office of the Publisher, The World Bank, 2008.

2. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับแนวทางการแก้ไขความไม่สมดุล

ความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแก้ไขโดยมีผลสำเร็จพอสมควรเมื่อเทียบกับความยากและระดับของปัญหาที่ประเทศเผชิญอยู่ พระองค์ทรงดำเนินการแก้ไขผ่านบทบาทที่สำคัญตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ คือ “พระราชทานคำปรึกษา” “ทรงสนับสนุน” และ “ทรงตักเตือน” (The right to be consulted, the right to encourage and the right to warn)¹¹ ซึ่งเป็นหลักที่ระบุโดยนัก Constitutionalist ชาวอังกฤษ นามว่า Walter Bagehot

¹¹ จากบทสัมภาษณ์นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี เนื่องในโอกาสแนะนำหนังสือเรื่อง The King of Thailand in World Focus เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2550

อันเป็นหลักที่พระมหากษัตริย์ในประเทศทั่วโลกที่มีรัฐธรรมนูญทรงดำเนินตาม มิใช่จะบันดาลสิ่งใดได้ตามพระราชหฤทัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานคำแนะนำ ทรงเตือนสติ ผ่านพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในวาระโอกาสสำคัญแก่ผู้บริหารประเทศและประชาชนชาวไทยทุกคนถึงการเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมครั้งใหญ่ ๆ ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤตเหล่านั้น และแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดความอยู่ดีกินดีของประชาชน

ทั้งนี้ ได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่วนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริในการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนาประเทศและประชาชนอย่างชัดเจน

2.1 พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการพัฒนา

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น. ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดี ที่ 18 กรกฎาคม 2517

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอมีพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันศุกร์ ที่ 19 กรกฎาคม 2517

“...แต่การที่จะพัฒนาให้เป็นบรรลุผลเป็นประโยชน์ดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดี เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น คือรากฐานอย่างสำคัญของความสงบและความเจริญมั่นคง. ถ้าประชาชนทุกคนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญ ย่อมจะเป็นผลก่อเกิดตามมาอย่างแน่นอน. จึงอาจพูดได้ว่าการพัฒนานี้คือการทำสงครามกับความยากจนเพื่อให้อยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริ วันศุกร์ ที่ 26 กรกฎาคม 2539

“...ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน. แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล
เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต
วันพฤหัสบดี ที่ 4 ธันวาคม 2540

“...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...”

พระบรมราโชวาทพระราชทานผ่านมูลนิธิชัยพัฒนา

จากพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาองค์ท้ายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอุปมาอุปไมยให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ทำให้ต้องกลับมาพิจารณาว่า เศรษฐกิจของประเทศนั้นมีรากฐานมั่นคงหรือไม่ ถ้าสิ่งที่สร้างมีความเสี่ยงสูง ฐานรากไม่มั่นคง ก็จะทำให้เกิดปัญหาในอนาคต

ไม่เพียงเท่านั้น พระบรมราชวินิจฉัยที่พระราชทานผ่านพระราชดำรัส ทำให้ต้องทบทวนสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่า การพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และหวังว่าความเจริญนั้นจะกระจายลงมาจากสาขาการพัฒนาสาขาหน้า ตามหลักการของการกระจายการเพิ่มของรายได้ลงสู่ระดับล่าง (Trickling Down Effect) นั้น ไม่เพียงพอที่จะสร้างความสมดุลและรากฐานที่มั่นคงได้ จำเป็นต้องมีการออกแรงพัฒนาไปยังกลุ่มบุคคลที่เสี่ยงหรือยากจนเหล่านั้นโดยตรง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเตือนล่วงหน้าถึงความไม่สมดุลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ที่จะนำมาซึ่งปัญหาแก่ประชาชนและประเทศชาติ พระราชดำรัสที่ได้อัญเชิญมา ข้างต้น มิได้เป็นเพียงแนวความคิด แต่พระองค์ได้ทรงนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมผ่านทางโครงการพัฒนา นวัตกรรมโครงการ โดยการเสด็จพระราชดำเนินไปยังภูมิภาคต่างๆ ทอดพระเนตรสภาพความเป็นจริง เกิด เป็นแนวพระราชดำริเพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากความไม่สมดุลเหล่านั้น

2.2 ลักษณะการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่ทรงคิดค้นขึ้นเพื่อลดความไม่สมดุลในสังคมไทย มายาวนานและต่อเนื่องกว่า 60 ปีนั้น มีอยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภท ในระยะแรก มีชื่อเรียก แตกต่างกันไป ดังนี้คือ

(1) โครงการตามพระราชประสงค์

โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศึกษา ทดลอง ปฏิบัติเป็นการส่วนพระองค์ ทรงศึกษา หรือ กับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริมแก้ไข ดัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องทรงใช้ พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินการทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแนพระราชหฤทัยว่า โครงการนั้นๆ ได้ผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาล เข้ามารับงานต่อภายหลัง

(2) โครงการหลวง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจาะจงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารใน บริเวณป่าเขาในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มที่อยู่ด้านล่าง ด้วยเหตุผลที่พื้นที่เหล่านี้เป็น เขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาพัฒนาชาวเขาชาวตอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการ ตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิตแล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้งๆ ที่งานของโครงการนี้กินเวลายาวนานกว่าจะ เกิดผลได้ ต้องใช้เวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดมิได้ทรงท้อถอย การพัฒนา ค่อยๆ ได้ผลดีขึ้นๆ ชาวเขาชาวตอยจึงมีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระ นางเจ้า พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

(3) โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานข้อเสนอแนะและแนวทางพระราชดำริ ให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงาน พร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน

(4) โครงการตามพระราชดำริ

โครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วม ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์ทรงร่วมงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน

ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาดำเนินการ และระยะเวลาที่มากกว่า 5 ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในปัจจุบันมีมากถึง 4,634¹² โครงการ/กิจกรรม ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยมีลักษณะสำคัญที่สำคัญ คือ

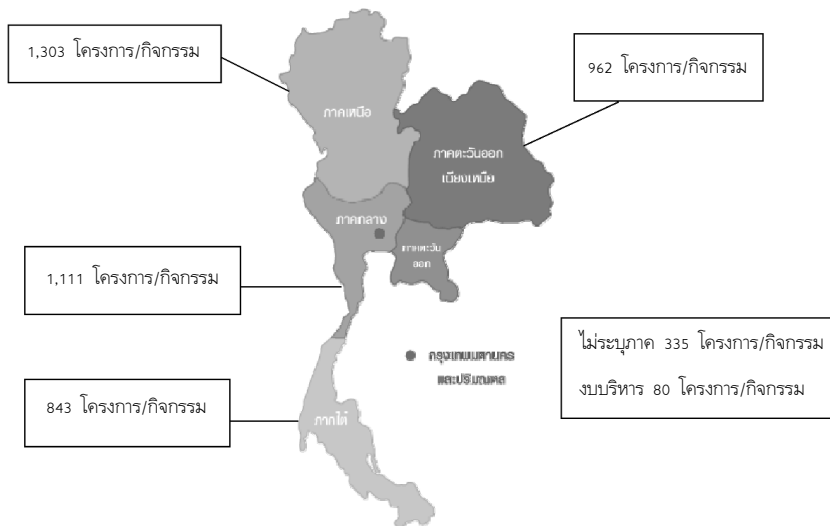
1. **แก้ปัญหาให้แก่คนส่วนใหญ่ของประเทศ** ที่ยังอยู่ในฐานะยากจนและมีความเสี่ยง (Vulnerable) สูง ให้ได้รับประโยชน์อย่างกว้างขวาง เท่าเทียม ทั้งถึง ไม่ว่าเชื้อชาติศาสนาใด คนรวย คนจน อยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารหรือในเมืองหลวง เพื่อสร้างรากฐานให้แก่สังคมไทย ครอบคลุมทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า และพลังงาน) รวมถึงปัญหาการจราจร

2. **แก้ปัญหาวิกฤตเฉพาะที่** ที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ

3. **แก้ปัญหาทุกข์ภัยที่เกิดขึ้น** ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยเหลือรัฐ ในการแก้ปัญหาภัยพิบัติ ปัญหาที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน และปัญหาที่ซับซ้อนกว่าปกติ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้สามารถจัดแบ่งออกเป็นประเภทของโครงการได้ 8 ประเภท คือ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ การเกษตร สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมอาชีพ สาธารณสุข คมนาคมและสื่อสาร สวัสดิการสังคม และโครงการสำคัญอื่นๆ

แผนภาพที่ 3 จำนวนโครงการ/กิจกรรม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ที่อยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

¹² ที่มา สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 - 2552 ทั้งนี้ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้บางโครงการมีกิจกรรมเดียว ดำเนินการแล้วเสร็จภายในปีเดียว บางโครงการมีหลายกิจกรรมและดำเนินการต่อเนื่องในปีต่อไป ดังนั้นหน่วยนับของโครงการจึงเป็น โครงการ/กิจกรรม

ตารางที่ 6 ประเภทของโครงการ/กิจกรรม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ประเภท	จำนวน (โครงการ/กิจกรรม)	%
การพัฒนาแหล่งน้ำ	1,671	35
การเกษตร	557	12
สิ่งแวดล้อม	1,102	24
ส่งเสริมอาชีพ	358	8
สาธารณสุข	50	1
คมนาคมและสื่อสาร	116	3
สวัสดิการสังคม	166	4
โครงการสำคัญอื่นๆ	614	13

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปี 2525 - 2552

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวน 6 ศูนย์ทั่วประเทศ อันเป็นตัวแทนของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละภูมิภาค เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาดูงานของราษฎรที่มีความสนใจศึกษา และนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพของตน เสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ในลักษณะการให้บริการแบบเบ็ดเสร็จอย่างรวมศูนย์ครบวงจร (One Stop Service) ซึ่งเน้นการเผยแพร่องค์ความรู้ให้ประชาชนนำไปปฏิบัติเองได้ เป็นการวางรากฐานให้สังคมไทยพึ่งพาตนเอง และอยู่อย่างยั่งยืน อันได้แก่

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	ก่อตั้งเมื่อ	ภารกิจหลัก
เขานินซอน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา	วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2522	แหล่งรวบรวมการศึกษา ทดลอง วิจัย และการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ดินทรายจัดเพื่อเกษตรกรรม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาด้านเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์แบบ อาทิ ปศุสัตว์ การจัดตั้งธนาคารโค - กระบือ การส่งเสริมด้านการประมง การพัฒนาด้านไม้ดอกไม้ผล และการจัดการด้านสหกรณ์

ศูนย์ศึกษาการ พัฒนาอันเนื่อง มาจากพระราชดำริ	ก่อตั้งเมื่อ	ภารกิจหลัก
พิบูลทอง อำเภอเมือง นราธิวาส จังหวัดนราธิวาส	วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2524	ศึกษา วิจัย และพัฒนาสภาพดินพรุให้สามารถใช้ประโยชน์ ด้านการเกษตร เช่น การพัฒนาดินอินทรีย์และดินที่เปรี้ยวจัด การใช้น้ำชะล้างกรดจากดิน การพัฒนาพื้นที่ป่าพรุ การอนุรักษ์ และบำรุงพันธุ์ไม้ในป่าพรุ เป็นต้น การพัฒนาอุตสาหกรรม ครอบครัว พัฒนาด้านปาล์มน้ำมันและร่วมกับกรมวิชาการ เกษตร ทดลองการพัฒนายางพาราอย่างครบวงจร การทดลอง ด้านประมงและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงไม้ดอกไม้ประดับ
อ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี	วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2524	ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย และสาธิตการพัฒนาและอนุรักษ์ สภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเล การบำบัดน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง กุลาดำ การอนุรักษ์และรวบรวมพันธุ์ไม้ป่าชายเลน การวิจัย และทดสอบระบบการเกษตรผสมผสาน การส่งเสริมความรู้ใน เรื่องการสหกรณ์ การอบรมด้านปศุสัตว์ เป็นต้น
ภูพาน อำเภอเมือง สกลนคร จังหวัดสกลนคร	วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2525	ครอบคลุมงานทุกด้านที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ อาทิ การพัฒนาระบบชลประทาน การส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การปลูกพืช เศรษฐกิจ การศึกษาระบบนิเวศของป่า การบำรุงดิน การพัฒนา ด้านปศุสัตว์และการประมง
ห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2525	ศึกษาทดลอง วิจัย เพื่อหารูปแบบของการพัฒนาแหล่งน้ำ และ ป่าไม้ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ภาคเหนือ และเผยแพร่ให้ชาวบ้าน ได้นำไปปฏิบัติ เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งแนวคิดหลัก ของศูนย์คือ “ต้นทางคือป่าไม้ (พื้นที่ต้นน้ำลำธารของภาคเหนือ ให้สมบูรณ์) ปลายทางคือประมง (ตามอ่างเก็บน้ำ) ระหว่าง ทางคือเกษตรกรรม (มีการปลูกพืชไม้ผล การปลูกหญ้าแฝก การเกษตรแบบประณีต และการปศุสัตว์)” เพื่อเป็นต้นแบบ ในการพัฒนาลุ่มน้ำอื่น ๆ ในภูมิภาค โดยใช้ระบบชลประทาน เข้าเสริม
ห้วยทราย อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี	วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2526	ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้ การให้ประชาชนอยู่ร่วมกับป่า เพื่อ มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าไม้ มุ่งฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม และสร้างแนวป้องกันไฟป่าโดยใช้ระบบป่าเปียก ศึกษาหาวิธีการ ให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพป่า พร้อมกับ มีรายได้จากป่า และปลูกพืชชนิดต่างๆ ควบคู่กันไป

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถหาเพิ่มเติมได้ที่

1. บำเหน็จบำนาญข้าราชการ, กองทุน. **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2493 – 2548.** ดีวีดี.
2. พระดาบส, มูลนิธิ. **คำพ่อสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2551.

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถหาเพิ่มเติมได้ที่

1. คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงาน. **ประวัติศาสตร์ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2542.
2. www.rdpb.go.th สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
3. www.kanchanapisek.or.th เครือข่ายคอมพิวเตอร์กาญจนาภิเษก

3. ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จะขอยกเพียง 6 ตัวอย่างจาก 4,000 กว่าโครงการ/กิจกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สะท้อนถึงพระราชปณิธานที่มุ่งมั่นแก้ไขปัญหาให้แก่เหล่าอาณาประชาราษฎร์ โดยผลที่ได้จากโครงการสามารถบรรเทาปัญหาให้แก่คนส่วนใหญ่และในพื้นที่เสี่ยงให้สามารถดำรงชีวิตอยู่พออยู่พอกินได้อย่างมีศักดิ์ศรี สามารถประกอบอาชีพและพึ่งพาตนเองได้ มีสภาพแวดล้อมที่ไม่เสี่ยงต่อการดำรงชีวิต ดังนี้

1. โครงการปลานิลจิตรลดา
2. โครงการจัดการปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ
3. โครงการหญ้าแฝก
4. โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้น
5. โครงการหลวง
6. โครงการแก่งลิงดิน

3.1 โครงการปลานิลจิตรลดา

จากปลานิล 50 ตัวในสวนจิตรลดาเมื่อ พ.ศ. 2508 สู่ปลานิลสายพันธุ์จิตรลดา 1,500 ล้านตัว ใน พ.ศ. 2551 โดยการเพาะขยายพันธุ์ของศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด ท้าวทุกภูมิภาคของประเทศ เป็นอาหารชั้นพื้นฐานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก มีผลผลิตทั้งสิ้นคิดเป็นมูลค่าประมาณ 5,770 ล้านบาท¹³

¹³ กรมประมง 2552

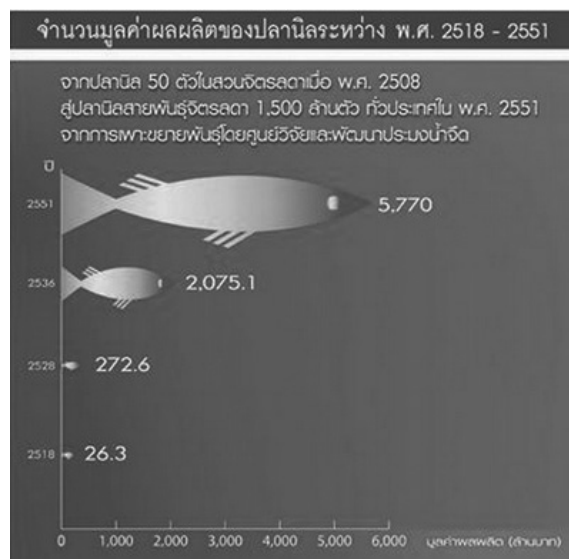
โครงการปลานิลจิตรลดา เป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาพื้นฐานด้านโภชนาการให้แก่คนทั่วประเทศ ให้มีแหล่งโปรตีนที่สำคัญเพื่อบริโภค

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มจากการเพาะเลี้ยงปลานิลในบ่อซีเมนต์ภายในสวนจิตรลดา โดยมีสมเด็จพระจักรพรรดิอะกิฮิโตะ แห่งประเทศญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้ทูลเกล้าฯ ถวายปลาที่มีภูมิสังคมเหมาะสมกับประเทศไทย โดยนำปลาจากลุ่มแม่น้ำไนล์ ประเทศอียิปต์ จำนวน 50 ตัว เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2508 เพราะทรงเห็นว่าเนื้อของปลานิลนี้มีคุณค่าทางโภชนาการสูง และมีรสอร่อย

จากนั้นในปีต่อมาจึงพระราชทานลูกปลาให้กรมประมงนำไปเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์จำนวน 10,000 ตัว และนำไปปล่อยในแหล่งน้ำทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนได้บริโภค ตลอดจนเพื่อให้เกษตรกรที่สนใจนำไปเพาะเลี้ยงเป็นอาชีพ เนื่องจากเป็นปลาที่มีลักษณะดี¹⁴ ดังนี้

1. เป็นปลาที่เลี้ยงง่าย ทนทาน
2. เจริญเติบโตเร็ว ขยายพันธุ์ง่าย
3. มีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูง ทำให้รอดง่ายเมื่อไปอยู่ในสภาพแวดล้อมต่างๆ
4. เจริญเติบโตได้ดีในสภาพภูมิอากาศ และภูมิประเทศไทย
5. เป็นแหล่งโปรตีนชั้นดี ราคาถูกของคนไทย
6. สามารถสร้างรายได้ทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ

แผนภาพที่ 4

ที่มา: ฝ่ายสถิติการประมง กองนโยบายและแผนงานประมง กรมประมง เรียบเรียงจาก เอกสารเผยแพร่ฉบับที่ 27 สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด กรมประมง เรื่องการพัฒนาการเพาะเลี้ยงปลานิล และเอกสารเผยแพร่โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ปี 2539

¹⁴ ศูนย์เพาะเลี้ยงปลานิลจิตรลดา มูลนิธิชัยพัฒนา

ปัจจุบัน ปลานิล กลายเป็นอาหารสำคัญสำหรับประชาชนฐานะยากจน โดยเป็นแหล่งโปรตีนที่มีราคาไม่แพง ราคาเฉลี่ยประมาณ 39.14 บาทต่อกิโลกรัม หาซื้อง่าย เลี้ยงง่าย และมีคุณค่าทางโภชนาการ

โครงการปลานิลจิตรลดา เป็นตัวอย่างหนึ่งของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สามารถแก้ไขปัญหา “ปากท้อง” ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ และเมื่อเหลือจากการบริโภคก็สามารถสร้างรายได้ ลดความยากจนให้แก่พสกนิกรทั่วประเทศ

3.2 โครงการจัดการปัญหาน้ำท่วม

โครงการจัดการปัญหาน้ำท่วมเป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาวิกฤตเฉพาะที่ น้ำท่วมสร้างทุกข์ภัยและความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน เนื่องจากน้ำที่ท่วมป่าเข้ามาทำให้ข้าวของเสียหาย เงินที่เก็บหอมรอมริบมานานถูกใช้จ่ายไปกับการซ่อมแซม อันจะนำไปสู่ความยากจนอีกครั้ง สร้างความเสียหายแก่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

กรุงเทพมหานครเคยต้องเผชิญกับเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในอดีต ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 พ.ศ. 2521 พ.ศ. 2526 จนถึง พ.ศ. 2538

“...การพัฒนาแหล่งน้ำนั้น ในหลักใหญ่ก็คือการควบคุมน้ำให้ได้ดังประสงค์ ทั้งปริมาณและคุณภาพ. กล่าวคือ เมื่อปริมาณน้ำมากเกินไป ก็ต้องหาทางระบายออกให้ทันการณ์ ไม่ปล่อยให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายได้...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีเปิดการประชุมนานาชาติ

The Third Princess Chulabhorn Science Congress (P C III)

เรื่อง “น้ำและการพัฒนา: น้ำเปรียบดังชีวิต” ณ โรงแรมแชงกรี-ลา วันจันทร์ ที่ 11 ธันวาคม 2538

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมทั้งแบบเฉพาะหน้าอย่างเร่งด่วน เช่น การปรับปรุงลำน้ำที่มีอยู่เดิม การก่อสร้างคันดินกั้นน้ำ การก่อสร้างทางผันน้ำ เป็นต้น จนถึงการแก้ปัญหาน้ำท่วมระดับลุ่มน้ำโดยการก่อสร้างเขื่อนนอกประเทศ

“...วิธีปฏิบัติอย่างหนึ่งก็คือ ต้องเก็บน้ำไว้ข้างบน แบบที่เก็บไว้ในเขื่อน ก็มีเขื่อนใหญ่ 2 เขื่อน. เขื่อนพระราชากับเขื่อนพระนางเจ้าฯ. เขื่อนพระราชาก็เก็บในครั้งนี้นะเก็บกักเอาไว้ไม่ให้ลงมาท่วม 9 พันล้านลูกบาศก์เมตร. เขื่อนพระนางเจ้าฯ ประมาณ 6 - 7 พันล้าน ที่กักเอาไว้. ไม่นับที่เคยมีอยู่เดิม. ถ้าไม่ได้เขื่อน 2 เขื่อนนี้ น้ำทั้งหมดประมาณ 2 หมื่นล้าน จะลงมาถล่มกรุงเทพฯ ทั้งหมด แล้วจะเป็นอย่างไร. ฉะนั้นที่ท่านนายกฯ บอกว่าโครงการปากสักจะปฏิบัติ ก็น่าจะดี น่าจะช่วยให้สามารถที่จะบรรเทาความเดือดร้อน...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ

ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันจันทร์ ที่ 4 ธันวาคม 2538

โครงการแก้มลิงเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพยายามอธิบายวิธีการทำงานของแก้มลิงด้วยพระองค์เอง ทั้งการจัดสรรพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ หรือการขุดลอกคลองเพื่อเป็นที่พักน้ำในยามน้ำหลาก หรือเรียกว่า “แก้มลิง” เมื่อน้ำลดหรือน้ำแล้ง จึงระบายน้ำสู่ทะเลโดยใช้หลักทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก หรือน้ำขึ้นน้ำลงตามธรรมชาติ ขณะเดียวกันได้ใช้เป็นแหล่งน้ำในการชลประทานเกษตรกรรมและพื้นที่เกษตร

ปัจจุบันมีโครงการแก้มลิงหลายแห่งตามพื้นที่ใกล้เคียงจุดอ่อนน้ำท่วม เช่น โครงการแก้มลิงในกรุงเทพมหานคร แก้มลิงหนองใหญ่ จังหวัดชุมพร และโครงการบรรเทาอุทกภัยพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นโครงการก่อสร้างเขื่อนในพระราชดำริบริเวณที่ลุ่มภาคกลาง เริ่มก่อสร้าง พ.ศ. 2537 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2542 กันแม่น้ำป่าสักซึ่งมีความจุเก็บกักสูงสุด 960 ล้านลูกบาศก์เมตร สามารถเก็บกักปริมาณน้ำมหาศาลในฤดูฝนมิให้ไหลหลากเข้าท่วมบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก และลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างรวมทั้งกรุงเทพมหานคร ตลอดจนอำนวยความสะดวกแก่พื้นที่ชลประทานมากกว่าแสนไร่ ซึ่งสามารถรองรับและพักน้ำในยามน้ำหลาก เมื่อถึงภาวะน้ำแล้งได้ช่วยพื้นที่การเกษตรด้วย

จากแนวพระราชดำริด้านการแก้ปัญหาดูทกภัย จวบจนเมื่อการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2542 ทำให้กรุงเทพมหานครไม่ประสบเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่อีกเลย ซึ่งการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมความเสียหายจากน้ำท่วมใหญ่นี้ ได้ช่วยให้ธุรกิจ การค้าของชาวกรุงเทพฯ เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง และยังประโยชน์ให้แก่เศรษฐกิจของประเทศในภาพรวมอีกด้วย

3.3 โครงการหญ้าแฝก

พระราชดำริโครงการหญ้าแฝก เป็นตัวอย่างของการใช้ผลิตภัณฑ์เกษตรที่ราคาไม่แพง เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นที่เสี่ยงต่อการชะล้างหน้าดิน (Erosion) มากที่สุดในหลายพื้นที่ของประเทศ เมื่อดินซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการเกษตรและการพัฒนาต่างๆ มีความเหมาะสมต่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก ประชาชนสามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินได้โดยไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐาน

โครงการหญ้าแฝกเริ่มต้นจากการที่ผู้แทนธนาคารโลก (World Bank) ได้รับพระราชทานพระบรมราชโองการให้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและทูลเกล้าฯ ถวายข้อมูลการวิจัยของ Mr. Richard Grimshaw เกี่ยวกับการใช้หญ้าแฝกที่สามารถแก้ปัญหาดินหลายได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้ทดลองปลูกหญ้าแฝกในประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2534 โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศึกษาทดลองที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตลอดจนพื้นที่อื่นๆ ตามความเหมาะสมของภูมิภาค จึงพบว่า หญ้าแฝกมีระบบรากที่แผ่กระจายดั่งกำแพง และสามารถหยั่งรากได้ลึกถึง 1 เมตรในระยะเวลา 1 เดือน และลึกถึง 3 เมตรในเวลา 8 เดือน แนวหญ้าแฝกช่วยชะลอความเร็วของน้ำที่ไหลผ่านหน้าดิน ช่วยลดการสูญเสียได้ถึงร้อยละ 25 - 70 เป็นการเก็บความชุ่มชื้นของดินไว้ ช่วยป้องกันการถูกกัดเซาะพังทลายของหน้าดิน

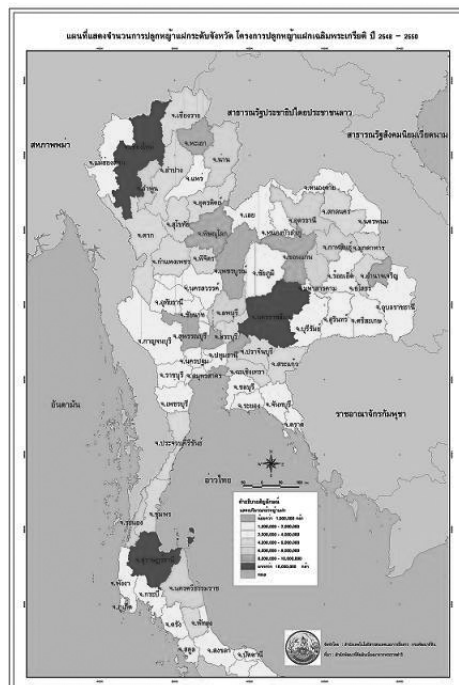
นอกจากนี้ ห้วยแฝกยังช่วยดูดซับโลหะหนักในดินและสารเคมีที่เป็นพิษไม่ให้ปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำ ใช้เป็นกำแพงสีเขียวกันไฟป่าลุกลาม เพราะแม้ในฤดูแล้งห้วยแฝกก็ยังเขียวชอุ่ม นอกจากนี้ยังสามารถปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นได้ใกล้ชิด โดยที่ไม่มีการแข่งขันหรือรบกวนจากห้วยแฝก

“...แต่คนที่ได้ศึกษา ทราบว่าชื่อห้วยแฝกนี้ไม่ใช่วัชพืช เป็นหญ้าที่มหัศจรรย์ เป็นหญ้าที่ช่วยประเทศชาติ และที่ท่านได้ทำมาเป็นเวลาแรมปี เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ห้วยแฝกเป็นสิ่งที่ช่วยประเทศชาติให้รอดพ้นอันตรายหลายอย่าง...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
วันที่ 31 สิงหาคม 2552

จากพระราชดำริเรื่องห้วยแฝกที่ได้ัญเชิญมานี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนและพระราชทานกำลังใจให้แก่ผู้ที่ดำเนินงาน ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ร่วมกันรณรงค์ปลูกห้วยแฝกตามพื้นที่ต่างๆ เช่น บริเวณเชิงลาดดินตัดเหนือคันทางเชิงลาดดินถมคันทางที่สูงและพื้นที่ที่มีแนวโน้มที่จะเกิดการชะล้างพังทลายของดิน เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและการอนุรักษ์ดิน ทำให้ประชาชนสามารถทำมาหากินได้

แผนภาพที่ 5 แผนที่แสดงจำนวนการปลูกห้วยแฝกระดับจังหวัด โครงการปลูกห้วยแฝกเฉลิมพระเกียรติ ปี พ.ศ. 2548 - 2550

ที่มา: สำนักพัฒนาที่ดินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากตัวเลขการปลูกหญ้าแฝกตั้งแต่ พ.ศ. 2536 ถึงเดือนมกราคม 2552 กรมพัฒนาที่ดินได้ขยายการปลูกหญ้าแฝกไปแล้วจำนวน 4,293,276,205 ต้น ครอบคลุมพื้นที่ 9,896,292 ไร่ ทั่วประเทศ¹⁵ อาจกล่าวได้ว่า สิ่งนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวล้นเกล้ารัชกาลที่ 9 ได้มีความเพียรส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก จากจุดเริ่มต้นที่ไม่มีอะไรเลย จวบจนปัจจุบันที่มีอยู่กว่า 4 พันล้านต้น เพราะหญ้าแฝกเป็นพืชที่ช่วยแก้ปัญหาวิกฤตและเยียวยาทุกข์ภัยให้แก่พสกนิกรที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อการพังทลายของดิน เพื่อให้ดินเป็นทรัพยากรสำคัญในการดำรงชีวิต ให้ประชาชนมีความมั่นคง ไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดไปทำมาหากินที่อื่น

3.4 โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้น

โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้น เป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาทุกข์ภัยจากความแห้งแล้งและเพื่อรักษาสภาพป่าต้นน้ำภาคเหนือให้เป็นทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนชาวไทย และเพื่อให้เป็นพื้นฐานที่ดี ในการแก้ปัญหาความยากจน ชาวบ้านบริเวณต้นน้ำสามารถเก็บของจากในป่าเพื่อการครองชีพได้ตามอัธยาศัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริให้สร้างฝายอนุรักษ์ต้นน้ำใน พ.ศ. 2521 เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ป่าและต้นน้ำลำธาร รวมไปถึงเพื่อควบคุมและป้องกันการเกิดไฟป่า จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริศึกษาทดลองเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้

การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ Check dam เป็นระบบการชลประทานแบบง่าย ๆ จากภูมิปัญญาของชาวไทยภูเขา ในลักษณะของฝายกั้นน้ำเล็กๆ ตามร่องน้ำธรรมชาติ เพื่อชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง รวมทั้งสามารถชักน้ำจากฝายส่งผ่านตามท่อไม้ไผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปสองข้างลำห้วยลำธาร ช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นดินและชั้นบรรยากาศในบริเวณโดยรอบ ทำให้ป่ามีสภาพดีขึ้นเป็นลำดับ รวมทั้งเป็นการเก็บกักตะกอนที่ไหลลงมากับน้ำ ยึดอายุแหล่งน้ำตอนล่างมิให้ตื้นเขิน และสามารถใช้เป็นแนวทางป้องกันไฟป่าได้ด้วย

รูปแบบฝายอนุรักษ์ต้นน้ำที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริให้จัดทำคือ **ฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้น** ที่สามารถสร้างได้ง่ายๆ ด้วยวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น **ฝายแบบเรียงด้วยหินก่อนข้างถาวร** เป็นฝายที่ก่อสร้างด้วยการเรียงหินเป็นผนังกั้นน้ำ โดยก่อสร้างบริเวณตอนกลางและตอนปลายของลำห้วย **ฝายแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก** เป็นการก่อสร้างแบบถาวร ส่วนมากก่อสร้างในบริเวณตอนปลายของลำห้วย ทำให้สามารถดักตะกอนและเก็บกักน้ำในฤดูแล้งได้ดี

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริดำเนินการสร้างฝาย จำนวน 396 แห่ง และฝายต้นน้ำอีกกว่า 10,000 แห่ง ทำให้มีน้ำใช้เพียงพอเพื่อการพัฒนา

นอกจากนี้ ยังพบว่าความชุ่มชื้นจากการสร้างฝายทำให้สภาพป่าฟื้นตัวดีขึ้น จาก พ.ศ. 2527 ที่มีพรรณไม้ในป่าเต็งรังจำนวน 35 ชนิด มีความหนาแน่นของต้นไม้ 117 ต้นต่อไร่ พรรณไม้ป่า-

¹⁵ กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2552

เบญจพรรณจำนวน 46 ชนิด ความหนาแน่นของต้นไม้ 183 ต้นต่อไร่ จนใน พ.ศ. 2540 พบว่า มีแนว
โน้มการผสมผสานกันระหว่างป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณมากขึ้นจำนวน 81 ชนิด ความหนาแน่นของ
ต้นไม้ 248 ต้นต่อไร่¹⁶

จนถึง พ.ศ. 2549 มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้สนองแนวพระราชดำริก่อสร้างฝายต้นน้ำ
ขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้เป็นจำนวนมาก โดยได้มีการรณรงค์
สร้างฝายอนุรักษ์ต้นน้ำแบบผสมผสานประมาณ 110,000 แห่ง แบบค่อนข้างถาวรประมาณ 5,000 แห่ง
และแบบถาวรประมาณ 2,000 แห่ง รวมทั้งหมดประมาณ 120,000 แห่ง สามารถฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธาร
ที่เสื่อมโทรม 25 กลุ่มน้ำหลักของประเทศ ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดการ
ทรัพยากรจากต้นน้ำ ณ จุดกำเนิด ป่าไม้สามารถฟื้นคืนกลับมาผลิตน้ำหล่อเลี้ยงประเทศได้ดังเดิม

นอกจากนี้ สิ่งที่น่ายินดีอย่างยิ่งคือ ฝายกว่าแสนแห่งนี้เกิดจากจิตอาสาหรือตามนโยบายความ
รับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility) ของคนในภาคธุรกิจหรือภาคเมืองที่
ร่วมมือร่วมใจกับชาวบ้านช่วยกันสร้าง ทำให้เกิดผลพลอยได้ คือการลดช่องว่างระหว่างความรู้สึกของคนเมือง
กับชนบท ทำให้ผู้ที่อาสาช่วยเหลือเกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวชนบท และสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง
ชาวเมืองกับชาวชนบทให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น อันเป็นสิ่งที่น่าส่งเสริมอย่างยิ่ง

แม้จุดเริ่มต้นของโครงการฝายชะลอความชุ่มชื้นจะเกิดขึ้นในภาคเหนือ แต่ท้ายที่สุดแนวทางของ
โครงการนี้สามารถปรับใช้ได้กับหลายภูมิภาคที่มีภูมิสังคมที่ใกล้เคียงกัน เพื่อให้ประชาชนสามารถก้าวพ้น
จากความยากจน โดยมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตต่อไป

**โครงการฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายต้นน้ำลำธาร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นตัวอย่าง
หนึ่งของการพัฒนาที่ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (Appropriate Technology) ซึ่งมีราคาไม่แพง
ใช้วัสดุในท้องถิ่น และที่สำคัญคือ ได้ผลลัพธ์ซึ่งสามารถสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น คินความชุ่มชื้นและ
ความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ รวมถึงยังประโยชน์ให้แก่เกษตรกรที่อยู่ปลายน้ำ**

3.5 โครงการหลวง

โครงการหลวงเป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งมีทั้งปัญหาความมั่นคงชายแดน ปัญหา
ยาเสพติด ปัญหาความแร้นแค้นของชาวไทยภูเขาที่อยู่ห่างไกลทุรกันดาร ปัญหาการเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย
ทำให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมาก

แต่ด้วยพระบารมีและพระวิริยะอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสามารถสลาย
ความยุ่งยากซับซ้อนทั้งปวง จนเกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจกันของทุกภาคส่วน ซึ่งได้ร่วมกันผลักดัน
และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จนเป็นผลสำเร็จดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้
จัดตั้ง “โครงการหลวง” ขึ้นใน พ.ศ. 2512 เพื่อพัฒนาเกษตรบนที่สูง โดยมีพระราชประสงค์จะช่วยเหลือ
ชาวไทยภูเขาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดการสร้างอาชีพ ลดการปลูกฝิ่น และการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร
ซึ่งส่งผลต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

¹⁶ รายงานประจำปีของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็น “มูลนิธิโครงการหลวง” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นองค์กรนิติบุคคล มีกฎหมายรองรับ มีระบบการบริหารจัดการ และมีความมั่นคงยั่งยืน¹⁷ ซึ่งมูลนิธิโครงการหลวงนี้ จะไม่สามารถสำเร็จได้เลย หากขาดซึ่งพระวิริยะพากเพียรของหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ผู้ซึ่งอุทิศพระองค์ทำงานหนักอยู่ท่ามกลางป่าเขาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี

“ตามกระแสรับสั่ง โครงการหลวงต้องหาพืชเมืองหนาวมาปลูกบนดอย ซึ่งนอกจากผืนแล้ว ไม่มีใครทราบว่ามีอะไรที่ปลูกได้ แปลว่าต้องทำโครงการวิจัย คือทดลองมากมาย การวิจัยย่อมต้องใช้คนและเงิน สำหรับคนนั้นแม้แต่ที่เพียบพร้อมด้วยความสามารถ ก็หาไม่ยาก เพราะเหล่านักวิทยาศาสตร์ ทางเกษตร ทั้งจากมหาวิทยาลัยและสถาบัน มีความจงรักภักดีจะทำถวาย โดยเฉพาะเมื่อจะทำงาน ได้ปลอดโปร่ง ไม่มีแถบแดงพันแข้งพันขา เพราะมีรับสั่งให้ลดขั้นตอน อนึ่ง การที่อาจารย์วิจัยจริง ๆ ก็ได้เรื่องที่เกิดขึ้นในประเทศเราไปสอน แทนที่จะดูเอาในตำราที่ฝรั่งเขียนไว้สำหรับเรื่องเมืองอื่น”

พระนิพนธ์ : หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการหลวง มีสถานีวิจัย 4 แห่ง และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา และลำพูน จำนวน 38 ศูนย์ ทำงานวิจัยพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสมในแต่ละสภาพพื้นที่ เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีและส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปปลูกขยายผลด้วยตนเองได้ รวมถึงงานฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพืชผัก ผลไม้ และไม้ดอกไม้ประดับเสริมรวมกันมากกว่า 350 ชนิด

¹⁷ โครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เอกสารเผยแพร่งานโครงการหลวง ปี 2550

มีเกษตรกรที่เป็นชาวเขาเผ่าต่างๆ 13 เผ่า และคนเมืองเข้าร่วมโครงการประมาณ 30,000 ครอบครัว จำนวนกว่า 150,000 คน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 150,000 ไร่ มีระบบการตลาดอย่างครบวงจรที่สามารถทำรายได้กลับคืนสู่เกษตรกรได้ปีละกว่า 450 ล้านบาท ทำให้มีรายได้ต่อครัวเรือนเฉลี่ยของเกษตรกรในโครงการหลวงสูงถึง 70,000 บาทต่อปี มากกว่ารายได้จากฝิ่นหลายสิบเท่า¹⁸

ในอนาคต มูลนิธิโครงการหลวงจะร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)¹⁹ ในการค้นคว้า วิจัย พัฒนาพืชพันธุ์ และวิธีการใหม่ๆ ต่อไป รวมถึงการพัฒนาทางด้านการตลาดใหม่ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้งานส่งเสริมและพัฒนางานเกษตรที่สูงมีความก้าวหน้า รวมไปถึงการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ให้มีส่วนในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนสืบไป

ด้วยบทบาทความเป็นผู้นำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทำให้ปัญหาที่รุนแรง เช่น ความมั่นคง ความยากจน และปัญหาเสพติดในพื้นที่ที่ห่างไกล ทุรกันดาร ยากต่อการพัฒนาได้จบสิ้นลง และด้วยความสำเร็จนี้เอง ทำให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขา International Understanding เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2531 และรางวัลโคลัมโบแพลน จาก The Colombo Plan : Drug Advisory Program (DAP)²⁰ เมื่อ พ.ศ. 2546 ในฐานะเป็นองค์กรเดียวของโลกที่แก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นโดยสร้างรายได้อย่างสร้างสรรค์ทดแทนเป็นผลสำเร็จ

3.6 โครงการแก่งัดดิน

โครงการแก่งัดดิน เป็นตัวอย่างของการแก้ปัญหาวิกฤตเฉพาะที่ที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ทั้งปัญหาชายแดนภาคใต้ และปัญหาความยากจน อันสืบเนื่องมาจากสภาพดินที่เปรี้ยวจนไม่สามารถปลูกอะไรได้เลยให้สามารถปลูกได้บ้างด้วยวิธีการ แก่งัดดิน คือ การทำให้ดินเปรี้ยวสุดขีดแล้วใช้น้ำชะเอาความเปรี้ยวออกไป จนสามารถใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรได้บ้าง เช่น ในพื้นที่ซึ่งเป็นป่าพรุเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่พรุเสื่อมโทรมของจังหวัดนราธิวาสและที่อื่น ๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริแก้ปัญหาดินเปรี้ยวด้วยวิธีการแก่งัดดิน ใน พ.ศ. 2524 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการทดลองที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

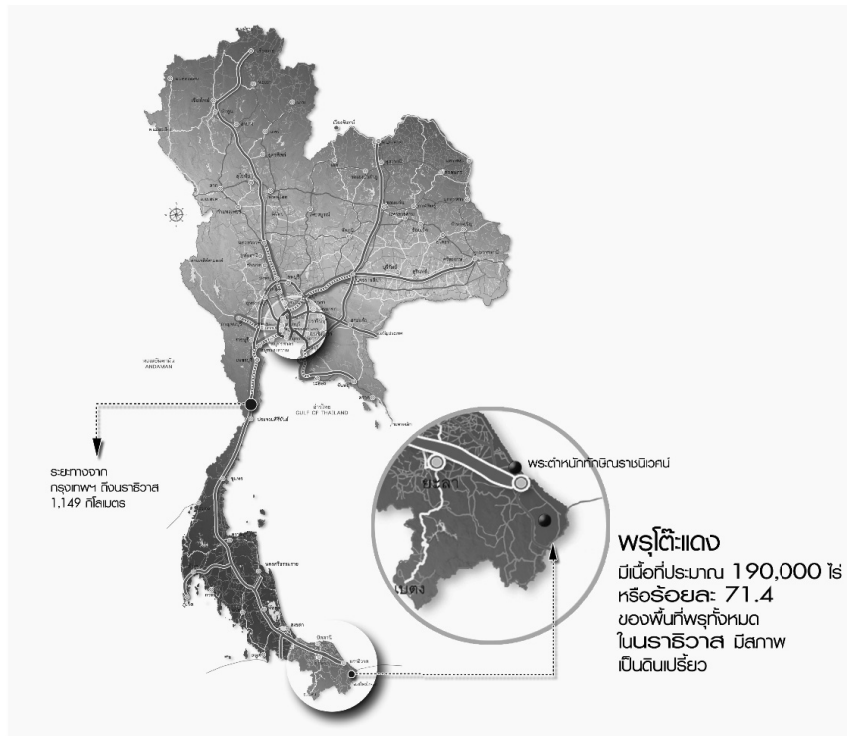
จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ได้ขยายผลสู่พื้นที่ทำการเกษตรของราษฎร โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าพรุของบ้านโคกอิฐ และบ้านโคกใน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ปรากฏว่าราษฎรในพื้นที่ดังกล่าว เดิมปลูกข้าวได้ 5 - 10 ถัง เมื่อทำการแก้ปัญหาดินเปรี้ยวด้วยวิธีแก่งัดดิน สามารถปลูกข้าวครั้งแรกได้ผลผลิตจำนวน 32 ถังต่อไร่ ต่อมาใน พ.ศ. 2549 ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 41 - 50 ถังต่อไร่ ซึ่งได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจ

¹⁸ โครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เอกสารเผยแพร่งานโครงการหลวง ปี 2550

¹⁹ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) จัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. 2548 เพื่อสนับสนุนงานโครงการหลวง รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาสวนราชพฤกษ์ให้เป็นแหล่งความรู้พืชสวน ความหลากหลายทางชีวภาพและแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพระดับนานาชาติ

²⁰ DAP เป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหายาเสพติดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ที่มา: วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา เมษายน พ.ศ. 2542

โครงการแก่งดินยังได้ขยายผลไปยังจังหวัดนครนายก โดยใช้วิธีนำน้ำจากเขื่อนขุนด่านปราการชล เชื้อนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมาช่วยรักษาระดับน้ำใต้ดิน ให้ความชุ่มชื้นแก่ดิน ป้องกันการเกิดกรดกำมะถันขึ้นอีก ตลอดจนใช้น้ำจากเขื่อนชะล้างความเป็นกรดควบคู่ไปกับการใส่ปูนมาร์ล นับเป็นตัวอย่างการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวอย่างครบวงจรและสมบูรณ์แบบ

แนวพระราชดำริแก่งดิน จึงเป็นเสมือนการพลิกฟื้นให้ดินที่ไร้ประโยชน์ คืนกลับมาเป็นทรัพยากรที่มีค่า ใช้เพาะปลูกพืชพันธุ์เพื่อสร้างรายได้ บรรเทาความเดือดร้อนยากจนให้แก่เกษตรกรในหลายพื้นที่ของประเทศ

4. บทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนา

จากพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาข้างต้น ตลอดจน 6 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจากทั่วทุกภาคของประเทศ คือตัวอย่างอันเป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นว่า ทรงห่วงใยเกี่ยวกับปัญหาและความไม่สมดุลในการพัฒนามากเพียงใด และทรงใช้พระคุณลักษณะตามที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) กล่าวถึง ในการที่ทรงพยายามลดความไม่สมดุลนี้ กล่าวคือ

“พระองค์ทรงเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์ นักปรัชญา นักเผยแพร่แนวคิดและนักปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุด ทรงเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของผู้นำที่อาจไม่เหมือนใครในโลก แต่สิ่งทีโลกสามารถเรียนรู้ได้จากพระองค์คือ ความรักและแรงบันดาลใจอันยิ่งใหญ่ในการทำทุกอย่าง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของพลกนิกรของพระองค์”²¹

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์ จากการที่ทรงค้นคว้า ทดลอง แนวทางการแก้ปัญหาจนเมื่อเกิดผลสำเร็จได้อย่างแน่ชัดจึงพระราชทานแนวพระราชดำริดังกล่าวต่อไป จากที่เราได้เห็นผลงานจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาต่าง ๆ ตลอดจนโครงการทดลองในส่วนจิตรลดา

ทรงเป็นนักปรัชญา จากการที่ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยและพระราชทานแนวพระราชดำริ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้แก่ราษฎร

ทรงเป็นนักเผยแพร่ จากการที่ทรงเชื่อมั่นว่าแนวพระราชดำรินี้เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์จึงพระราชทานเผยแพร่ ไม่เก็บไว้แต่เพียงพระองค์เดียว และทรงเผยแพร่แนวพระราชดำริอย่างเหมาะสมเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและนำไปปฏิบัติด้วย รวมทั้งทรงสนับสนุนแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่ออาณาประชาราษฎร์จนเกิดเป็นโครงการต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ทรงเป็นนักปฏิบัติที่ดี จากการที่เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรตามท้องถื่นทูลกันดารด้วยพระองค์เอง ทำให้ทรงเล็งเห็นปัญหา และทรงส่งเสริมให้มีการปฏิบัติแนวทางการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนทรงติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

ทรงเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการเป็นผู้นำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

จึงทำให้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ อันเกิดจาก “ความรัก” และ “แรงบันดาลใจอันยิ่งใหญ่” ของพระองค์ ส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมให้เห็นชัดเจนในการลดความไม่สมดุลต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

²¹ รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถหาเพิ่มเติมได้ที่

1. กลุ่มวิจัยและวิเคราะห์สถิติการประมง ศูนย์สารสนเทศ กรมประมง.
2. **เกษตรกรยิ้มออก รัฐหนุนส่งออกปลานิล.** หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันเสาร์ที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2552, หน้า 8.
3. คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงาน. **หญ้าแฝก กำแพงธรรมชาติที่มีชีวิต.**
4. **'ในหลวง' ชื่นชมหญ้าแฝกพืชที่มหัศจรรย์.** หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันพุธที่ 2 กันยายน 2552, หน้า 1.
5. บำเหน็จบำนาญข้าราชการ, กองทุน. **ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2493 - 2548.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550.
6. ประดับ กลัดเข็มเพชร. **คู่มือฝายต้นน้ำลำธาร.** ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักชลประทานที่ 1 กรมชลประทาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์พิทยเนตร : เชียงใหม่. 2548.
7. _____. **ฝายต้นน้ำลำธาร เรื่องลักษณะความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อตัวฝายต้นน้ำลำธาร และการแก้ไข.** ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักชลประทานที่ 1 กรมชลประทาน. 2549.
8. ฝายสถิติการประมง กองนโยบายและแผนงานประมง กรมประมง. เอกสารเผยแพร่งานโครงการหลวง ปี 2550.
9. มูลนิธิโครงการหลวง. **โครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.**
10. วิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด, สถาบัน. กรมประมง. **การพัฒนากาเพาะเลี้ยงปลานิล.** เอกสารเผยแพร่ ฉบับที่ 27.
11. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, กระทรวง. **สมัชชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา ครั้งที่ 5 การจัดการทรัพยากรน้ำประเทศไทย 10 - 12 มกราคม 2549.**
12. ศูนย์เพาะเลี้ยงปลานิลจิตรลดา มูลนิธิชัยพัฒนา.
13. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **เทคนิควิธีการปลูกหญ้าแฝกในการปรับปรุง และพัฒนาดินที่แข็งเป็นดาน เพื่อการปลูกพืช.**
14. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สำนัก. **จดจารพระมหากรุณา พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชารมย์.** กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2551.
15. เอกสารเผยแพร่โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ปี 2539.
16. อำนาจ โชติญาณวงศ์. **การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ประมง.** ภาควิชาผลิตภัณฑ์ประมง คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

4. อนาคตประเทศไทยบนเส้นทางแห่งความสมดุล

ปัญหาความไม่สมดุล ความไม่พอเพียง ไม่พอดีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย หากไม่มีบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งพระราชดำรัสที่พระราชทานคำแนะนำ ทรงเตือน ทรงสนับสนุน และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ทรงริเริ่ม ความไม่สมดุลเหล่านั้นจะยิ่งทวีความรุนแรงมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทุกวันนี้ความไม่สมดุลในประเทศไทยก็ยังคงมีอยู่ แม้จะมีตัวเลขทางเศรษฐกิจที่ดี แต่จากการที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ระดับโลกหลายครั้ง แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังขาดภูมิคุ้มกันทางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ดีพอ และขาดความสมดุลภายในอยู่มาก และน่าเป็นห่วงว่าความไม่สมดุลจะยังคงมีความรุนแรงสืบต่อไปจากวิกฤตในปัจจุบัน

นอกจากนั้นยังจะมีปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของโลกให้ต้องเผชิญอยู่อีกมาก และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เราจึงจำเป็นต้องมีสติ ปัญญา และความรอบคอบในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้การพัฒนา มีความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยไม่ยึดตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เป็นเครื่องมือในการประเมินผลเพียงอย่างเดียว โดยละเลยคุณค่าที่แท้จริงในชีวิต จนเกิดความไม่สมดุล และขาดจิตสำนึก (Mind Set) ที่ต้องมีความรู้คุณธรรมที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ด้วยความมีเหตุมีผล ความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำรัสว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ในที่อื่นๆ เป็นเสมือน **“พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต”** ที่เราสามารถเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อหาแนวทางต่อสู้กับปัญหาใหม่ๆ ที่จะมาถึง เช่น ปัญหาโลกร้อน ปัญหาด้านการขาดแคลนพลังงาน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยอย่างรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่ต้องร่วมใจกันเตรียมรับมือกับปัญหา ประเมินผลกระทบ และหาวิธีแก้ไขเสียแต่เนิ่นๆ ก่อนที่ปัญหาจะบานปลายจนยากจะแก้ไขได้ต่อไป

นอกจากนี้แล้ว ประเทศไทยกำลังอยู่ท่ามกลางความวิกฤตอันเกิดจากความแตกแยกทางความคิดที่ถูกทำให้บานปลายจนเกิดเป็นความรุนแรงในวงกว้างและทุกระดับ ปัญหาทางการเมืองสร้างความสั่นคลอนอย่างรุนแรงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตัวเลขความเสียหายทางเศรษฐกิจพุ่งสูงขึ้นเป็นอย่างมาก แต่ก็ยังไม่อาจเทียบได้กับความสงบสุขของคนในชาติที่หายไป โอกาสการลงทุนทางเศรษฐกิจก็อาจชะงักงันไปเป็นเวลานาน เนื่องจากความไม่มั่นใจของนักลงทุนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่อความมั่นคงทางการเมืองของประเทศ

รัฐบาลจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องเร่งสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นในประเทศไทย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ลดความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นเหตุเป็นผล **ขณะเดียวกันต้องเร่งสร้างคุณธรรมและจริยธรรมที่ถูกต้อง** โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมือง สร้างความเข้าใจให้รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เพื่อฟื้นฟูความเชื่อมั่น ความศรัทธาให้แก่ทั้งคนในประเทศและนอกประเทศ ตลอดจนเรียกโอกาสทางเศรษฐกิจให้คืนกลับมา

คนไทยจึงควรตั้งสติ นำเอาความรู้และหลักการที่ดีมาใช้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อหาทางออกจากวิกฤตไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ประชญาหรือหลักคิดที่ควรพิจารณาน้อมนำมาใช้ก็คือ **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** อันเป็นหลักที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ทั้งความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยใช้ความรู้รอบรู้ และรอบคอบ พร้อมกับ**มีคุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจและการดำเนินชีวิต** ที่สามารถนำมาเป็นหลักคิด และแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อมุ่งสร้างความสมดุลในด้านวัตถุ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม

ข้อเสนอนี้ไม่ใช่ข้อเสนอใหม่ เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550²² แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2551 – 2554)²³ ตลอดจนแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ²⁴ ต่างก็ได้ระบุถึงการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นปรัชญานำทาง และเป็นแนวคิดหลักของแผนพัฒนาระดับชาติทั้งสิ้น

นอกจากนั้น ได้มีองค์กรและบุคคลมากมายที่มีความหวังดีต่อประเทศไทย และได้ระดมความรู้ตามหลักการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำเสนอแนะมุมการพัฒนาที่สำคัญๆ ต่อสาธารณชน ซึ่งน่าจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยกันรวบรวมขึ้นมาเป็นนโยบายและแผน เพื่อการพัฒนาประเทศไทย บนเส้นทางแห่งความสมดุล ซึ่งในบทความนี้จะขอเสนอ 6 กิจกรรม หรือ โครงการ คือ

1. การวิจัยเรื่องการปรับปรุงรัฐสวัสดิการ การเพิ่มโอกาสเพื่อความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และโครงการประกันรายได้เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกร โดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)
2. โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ
3. งานวิจัย Scenario Planning ของสถาบันคลังสมองของชาติ
4. กิจกรรมและความคิดริเริ่มในการตั้ง CSR Club ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
5. โครงการศึกษาวิจัยเรื่องน้ำ โดย ดร. รอยล จิตรดอน
6. การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถาบันการศึกษา

²² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ระบุถึงการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ในมาตรา 78 และแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ มาตรา 83

²³ เป็นแผนพัฒนาที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างจริงจัง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล เป็นธรรม และยั่งยืน มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” โดยระบุไว้อย่างชัดเจนอยู่ในส่วนของคำนำและปฐมบทของแผน

²⁴ แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2551-2554) ได้ระบุถึงการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิสัยทัศน์ และเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาอุดมศึกษา

4.1 การวิจัยเรื่องการปรับปรุงรัฐสวัสดิการ การเพิ่มโอกาสเพื่อความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และโครงการประกันรายได้เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกร โดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ Thailand Development Research Institute (TDRI) ได้เสนอแนวทางสำคัญที่หน้าจะมีส่วนช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม²⁵ คือ **การจัดรัฐสวัสดิการ**²⁶ ซึ่งรัฐควรมีบทบาทในการจัดสวัสดิการในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับประเทศไทย เพื่อลดปัญหาอันสืบเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มโอกาสเพื่อความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ โดย TDRI ได้ดำเนินการสำรวจความต้องการของประชาชน²⁷ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 23.7 ต้องการให้รัฐมีสวัสดิการช่วยเหลือในด้านการศึกษา หรือฝึกอาชีพ พัฒนาฝีมือแรงงาน ร้อยละ 14.1 แก้ปัญหาหนี้สินคนจน ร้อยละ 12.3 ช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาล ร้อยละ 11.5 ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ยากจนทุพพลภาพ และร้อยละ 10.6 ช่วยเหลือด้านการประกันราคาพืชผล

นอกจากนี้ TDRI ยังเสนอทางเลือกของรัฐสวัสดิการทั้งในแง่ของความเข้มข้น²⁸ และความครอบคลุม ทั้งนี้จะต้องพิจารณาภาระค่าใช้จ่ายของรัฐและประชาชนที่ต้องมีส่วนร่วม ข้อมูลเหล่านี้น่าจะมีส่วนช่วยให้รัฐพิจารณาถึงนโยบายด้านสวัสดิการที่ตรงกับความต้องการของประชาชนและมีความเหมาะสมที่สุด

แนวทางที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ TDRI เสนอคือ **การประกันรายได้เกษตรกร** เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

ที่ผ่านมา TDRI ได้เสนอแนวทางการประกันความเสี่ยงราคาสินค้าเกษตร โดยการศึกษาวิจัยเรื่องข้าว²⁹ ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยให้ชาวนาสามารถบริหารความเสี่ยงในการวางแผนตัดสินใจผลิตก่อนลงมือเพาะปลูก ทำให้ผลประโยชน์ไปสู่ชาวนาทุกคนครบถ้วนยิ่งขึ้น เนื่องจากชาวนาที่เข้าโครงการจะได้เงิน

²⁵ TDRI จัดงานสัมมนาวิชาการประจำปี ครั้งที่ 23 ระหว่างวันที่ 25 - 26 พฤศจิกายน 2552 ในหัวข้อ “การปฏิรูปเศรษฐกิจเพื่อความเป็นธรรมในสังคม” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยส่วนหนึ่งภายใต้โครงการยุทธศาสตร์การฟื้นฟูประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทย ด้วยความร่วมมือระหว่าง มูลนิธิชัยพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ TDRI

²⁶ รัฐสวัสดิการ เป็นระบบการให้สวัสดิการของรัฐที่รวมหลักประกันทางสังคมและการสงเคราะห์ต่างๆ

²⁷ การสำรวจ “ทัศนะประชาชนต่อการเมือง และสวัสดิการสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคม” เป็นการสำรวจความเห็นประชาชน 4,097 คนทั่วประเทศ เมื่อเดือนสิงหาคม - กันยายน พ.ศ. 2552 ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การจัดสวัสดิการสังคม และการเมือง

²⁸ ความเข้มข้น ในที่นี้หมายถึง สัดส่วนค่าใช้จ่ายของรัฐที่สนับสนุนสวัสดิการ หรือบางครั้งเรียกว่าค่าใช้จ่ายสาธารณะด้านสังคม เทียบกับค่าใช้จ่ายของรัฐในด้านอื่นๆ หรือเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

²⁹ TDRI ทำการวิจัยโครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อป้องกันการทุจริต โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ผลของการวิจัยเสนอสาเหตุที่ทำให้โครงการรับจำนำข้าวเปลือกของรัฐบาลมีปัญหา พร้อมทั้งเสนอแนะนโยบายให้รัฐจัดให้มีการประกันความเสี่ยงด้านราคาข้าว

ชุดเซย์ในอัตราที่เท่ากัน และมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ภาครัฐหยุดการแทรกแซงการค้าขายข้าวซึ่งมีผลกระทบ ต่อกลไกตลาด อีกทั้งการลงทะเบียนชาวนาและพื้นที่เพาะปลูกเพื่อทำประกันความเสี่ยงราคา จะช่วยลด ปัญหาการสวมสิทธิ์จากข้าวของประเทศเพื่อนบ้านที่ทะลักเข้าประเทศ รวมทั้งงบประมาณที่ใช้ในโครงการ ดังกล่าวเป็นงบปลายปิด ที่รัฐสามารถกำหนดวงเงินงบประมาณประจำปีได้ ก่อให้เกิดวินัยทางการคลัง

นโยบายและนวัตกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะเป็นทางออกที่ดีพอสมควรเพื่อแก้ไขวิกฤตในสังคม แต่ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและความพอเหมาะ พอควร การทำโครงการต่าง ๆ จึงต้อง พิจารณาอย่างละเอียด รอบคอบ คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการรักษาความสมดุลระหว่างความต้องการแก้ไขปัญหาคาญและความเหลื่อมล้ำทางสังคม กับกำลังด้านงบประมาณและวินัยทางการคลังของประเทศ

4.2 โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ

โครงการปิดทองหลังพระฯ ดำเนินงานสืบสานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นความพยายามหนึ่งที่เสริมสร้างความเสมอภาคในสังคมที่จะ เข้าถึงชุมชนความรู้และโอกาสในการพัฒนา เป็นการสร้างความเข้มแข็งของรากฐานสังคม และนำไปสู่การ สร้างความสมดุลในพื้นที่ของประชาชนส่วนใหญ่ โดยมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเรียนรู้และ สร้างประสบการณ์ตรงจากแนวทางโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่าง เหมาะสม เพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวัน อันจะสามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่และส่งเสริมอาชีพประชาชน ตลอดจนส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ กระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมไทย

ตัวอย่างกรณีศึกษาของโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ได้แก่ **การพัฒนา ระบบต้นแบบบูรณาการการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ** ตั้งแต่ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2552 ในพื้นที่เป้าหมาย 2 แห่งแรก คือพื้นที่บ้านยอด อำเภอสองแคว และบ้าน น้ำปาก อำเภอท่าวังผา เป็นตัวอย่างของต้นแบบการพัฒนาอย่างบูรณาการที่เห็นผลสำเร็จอย่างชัดเจน ทั้งการใช้แนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก การปรับเปลี่ยนสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะ ปลูกที่สมประโยชน์มากขึ้น การปลูกพืชที่หาย เพิ่มพืชที่ขาด การเพิ่มประเภทของสัตว์เศรษฐกิจในการ เพาะเลี้ยงปลุ่สัตว์และการทำประมง ตลอดจนการจัดตั้งกองทุนปลุ่สัตว์ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่มีรายได้ เพิ่มขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาคนให้อยู่ได้โดยไม่ทำลายป่า อันเป็นจุดเริ่มที่ทำให้ป่าไม้ต้นน้ำกลับคืน มา จากผลสำเร็จที่เกิดในระดับชุมชนท้องถิ่น สามารถประสานเชื่อมโยงงานบูรณาการในทุกกระดับ ด้วย กลไกและกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การตั้งสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ โดยมี ทุกภาคส่วนเข้ามาให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ทำให้มีความหวังว่า โครงการนี้จะมีส่วนสำคัญในการ แก้ปัญหาขั้นพื้นฐานของประเทศได้พอสมควรทีเดียว

4.3 งานวิจัย Scenario Planning ของสถาบันคลังสมองของชาติ

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 มีความพยายามของสถาบันคลังสมองของชาติ³⁰ ที่เสนอภาพจำลอง (Scenario Planning) ของอนาคตประเทศไทยใน พ.ศ. 2562 ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ โดยมีพื้นฐานมาจากสภาพเหตุการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา โดยมีภาพจำลองที่อาจจะเกิดขึ้นต่อสังคมไทยในอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2562) จำนวน 3 ภาพ ได้แก่

(1) **เกาเหลาไม่ออก** สะท้อนถึงความขัดแย้งและความรุนแรงของคนในสังคมซึ่งหยั่งรากอยู่ในจิตใจมาเป็นเวลานาน ตลอดจนความขัดแย้งกับกลุ่มคนต่างด้าวและคนไร้สัญชาติในประเทศที่ถูกปล่อยเพิกเฉยจากสังคม

(2) **น้ำพริกปลาทุ** สะท้อนวิถีความเป็นไทยในแบบเอเชียที่ชัดเจนมากขึ้น ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากบทเรียนในอดีต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ยอมรับและอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทั้งทางความคิด เชื้อชาติ และวัฒนธรรม เกิดเศรษฐกิจเข้มแข็ง จากการบริโภคภายในประเทศที่มีสัดส่วนมากขึ้น ในขณะที่ทุกระดับของสังคมมีส่วนร่วมในการรักษาสິงแวดล้อมผ่านกลไกคาร์บอนเครดิต การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเพื่อให้พึ่งพาตนเองเป็นรูปธรรมมากขึ้น

(3) **ต้มยำกุ้งแม่น้ำโขง** สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอาเซียน ส่งผลให้ประเทศไทยมีการปรับตัวบนฐานของความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เกิดเมืองหลวงเชิงเศรษฐกิจแห่งใหม่ในประเทศ ชุมชนและโรงเรียนของต่างชาติมีเพิ่มมากขึ้นเพื่อผลิตแรงงานรองรับการค้าระหว่างประเทศ ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกนำเข้าสู่เวทีอาเซียน สามเหลี่ยมวัฒนธรรมอินโดจีนเป็นประเด็นในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประเทศไทยมีกลุ่มตลาดใหม่ที่เรียกว่า BRIC ซึ่งประกอบไปด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน

เชื่อว่า แนวทางที่ดีที่สุดของภาพอนาคตของประเทศไทย คือ การผสมผสานระหว่างภาพ **“น้ำพริกปลาทุ”** และภาพ **“ต้มยำกุ้งแม่น้ำโขง”** ซึ่งหมายถึง ประชาชนมีโอกาที่เท่าเทียม สามารถพึ่งพาตนเองได้ เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานที่ยอมรับในความแตกต่าง ทั้งทางความคิด เชื้อชาติ และวัฒนธรรม มีพลังที่จะรวมตัวกันในระดับชุมชนและสังคม และสามารถรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมกับประเทศในกลุ่มอาเซียน อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยให้ดำรงอยู่บนความสมดุลและอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

³⁰ สถาบันคลังสมองของชาติ อยู่ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมทบวงมหาวิทยาลัย จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ประกอบไปด้วยผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญที่มีความหลากหลายทั้งด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิจำนวน 91 คน อย่างต่อเนื่องจำนวน 4 ครั้ง ในช่วงเวลา 1 ปีที่ผ่านมา โดยอาศัยกระบวนการมองอนาคต (foresight) เพื่อให้ภาพอนาคตของประเทศไทยอีก 10 ปีข้างหน้ามีความหลากหลายและครอบคลุมทั้งในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอยู่บนพื้นฐานของแนวโน้มที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

4.4 กิจกรรมและความคิดริเริ่มในการตั้ง CSR Club ของตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

แนวความคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ (Corporate Social Responsibility: CSR) กำลังเป็นกระแสโลกอยู่ในขณะนี้ เป็นอนาคตของระบบทุนที่ไม่มุ่งเน้นเพียงผลกำไรแต่มุ่งแสดงความรับผิดชอบต่อและตอบแทนสู่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ผู้ยากไร้ จึงเกิดการรวมตัวกันขององค์กรธุรกิจชั้นนำกว่า 27 องค์กร ซึ่งเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ในนามของ **CSR Club** เป็นเครือข่ายธุรกิจที่ตระหนักถึงความสำคัญของการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยยึดมั่นตั้งแต่การประกอบธุรกิจด้วยความเป็นธรรม ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม ดูแลสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ที่ผ่านมาสมาชิกในกลุ่ม CSR Club ได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการทำดีทุกวันจากดีแท้ ส่งเสริมผู้พิการผ่านมูลนิธิ Art for All การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กในชุมชน การรับสินค้าจากชุมชนมาจำหน่ายในราคาถูก การให้ความรู้ในการจัดการแก๊สพิษจากชุมชน เป็นต้น ซึ่งเอื้อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ให้มีความพอเพียง และมีภูมิคุ้มกัน อันเป็นการช่วยลดความขาดแคลนทั้งด้านรายได้ โอกาส และสิทธิของคนจน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง มีศักดิ์ศรี และยั่งยืน เป็นต้น จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างพลังร่วมที่ส่วนหนึ่งสำคัญ ซึ่งจะนำพาประเทศไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว และสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่กับภาคชนบทของประเทศ

4.5 โครงการศึกษาวิจัยเรื่องน้ำ โดย ดร.รอยล จิตรดอน

อีกตัวอย่างหนึ่งของความพยายามที่จะแก้ปัญหาความไม่สมดุลอย่างมีนัยสำคัญก็คือ **การศึกษาวิจัยเรื่องน้ำ** โดย ดร.รอยล จิตรดอน³¹ ที่ศึกษาถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อสร้างความพอเพียงทางทรัพยากรให้แก่ประชาชน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งที่ประชาชนสามารถเติบโตก้าวหน้าด้วยการพึ่งตนเอง

หลักสำคัญ คือ การแก้ปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้งควบคู่กัน โดยพัฒนาพื้นที่ในเขตชลประทาน 26 ล้านไร่ ให้เกิดความมั่นคงด้านน้ำ และพัฒนาโครงสร้างขนาดเล็กและการจัดการน้ำชุมชนในพื้นที่นอกเขตชลประทาน 130 ล้านไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ด้วยนโยบายการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการน้ำ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน การส่งเสริมศักยภาพในการแข่งขัน ด้วยยุทธศาสตร์และมาตรการที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ขณะเดียวกัน ในพื้นที่ที่เอื้ออำนวยก็สามารถบูรณาการการพัฒนาทั้งด้าน น้ำ เกษตร และพลังงาน ร่วมกันไปอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญคือ การดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานชุมชน และเครือข่ายท้องถิ่น ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดความสมดุลและนำไปสู่ความมั่นคง

³¹ ผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน)

4.6 การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา เป็นความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปรับสมดุลของการพัฒนาประเทศ ในระดับฐานราก คือ การปรับทัศนคติและค่านิยมในการดำรงชีวิต ให้อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง เพื่อนำไปสู่การใช้ทรัพยากรต่างๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคม บนหลัก การของความพอประมาณ ใช้เหตุผลและไม่ประมาท ผ่านการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุ ไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ เพื่อให้เป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ให้ มีค่านิยมและอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง”

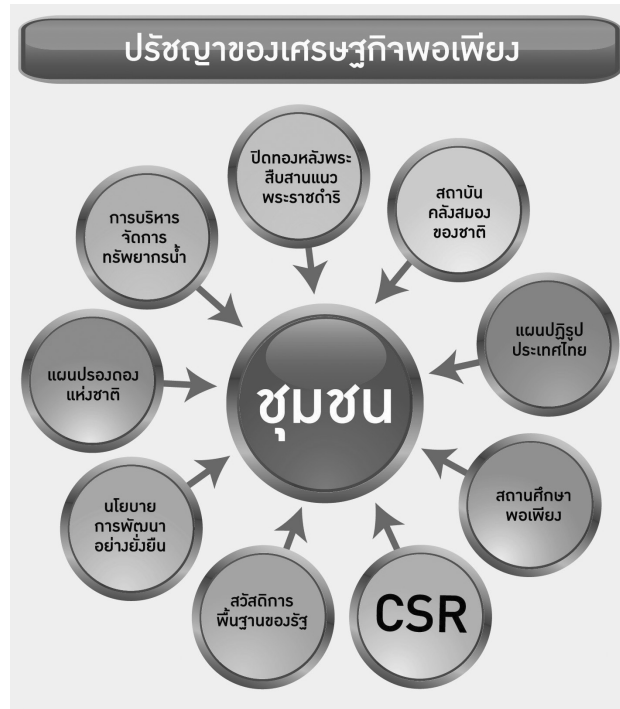
การค้นหาและพัฒนาแบบอย่างที่ดีของการใช้ชีวิตพอเพียง หรือความสำเร็จเชิงประจักษ์ในการ นำหลักคิดพอเพียงไปใช้ในทางปฏิบัตินั้น เป็นกลยุทธ์สำคัญของการ**ตอกเสาเข็มสังคมพอเพียง**ให้แข็งแรง ยกตัวอย่างในภาคการศึกษา พบว่า ในปัจจุบันมีสถานศึกษาแบบอย่างที่มีการจัดกระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือที่เรียกว่า **“สถานศึกษาพอเพียง”** 1,261 แห่ง กระจายอยู่ในทุกจังหวัด ซึ่งสถานศึกษาพอเพียงเหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่ดีของการนำหลักคิดพอเพียง มาพัฒนาคนทุกวัย ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างก้าวหน้าในทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุล และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถขยายผลการใช้หลักสูตรและกิจกรรมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างลักษณะนิสัยพอเพียง (Character Building) แก่เยาวชน ให้ครอบคลุม โรงเรียนทั่วประเทศกว่า 40,000 แห่งภายใน พ.ศ. 2554³²

บทส่งท้าย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวคิดตลอดจนโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจากความ พยายามของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เหล่านี้ จะเดินหน้าต่อไปได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกิดความ ร่วมมือร่วมใจกัน เริ่มต้นจากคนเพียงไม่กี่คน และต่อยอดขยายรวมกลุ่มเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย สร้าง การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม สร้างกิจกรรมและโครงการขึ้นอย่างหลากหลาย ซึ่งก่อให้เกิดพลัง อันสำคัญในการแก้ไขปัญหาคาใจไม่สมดุล ความเหลื่อมล้ำในสังคม ให้สังคมไทยก้าวสู่ภาวะความปกติ สุขในเร็ววัน

³² มูลนิธิสยามกัมมาจล ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ร่วมกับ โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้จัดทำหนังสือ “ประสบการณ์จริงบนเส้นทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2553)” ซึ่งรวบรวมประสบการณ์ความสำเร็จของผู้บริหารและครูในสถานศึกษาพอเพียง ที่ได้จัดการศึกษาโดยยึดหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติ จนกระทั่งเกิดอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง” ตามที่กำหนดไว้ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เชื่อว่า สิ่งเหล่านี้จะสามารถเกิดขึ้นได้ ขอเพียงมีความเพียร ความพยายาม ร่วมกันแก้ไขและสร้างสรรค์ให้สังคมไทยดีขึ้น โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของความคิด ที่ต้องมีการปลูกฝังกันในระยะยาว และทำทั่วประเทศ เพื่อสร้างบุคลากรทั้งผู้นำและผู้ปฏิบัติ ให้งานสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นรูปธรรมอย่างจริงจังและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน บนเส้นทางแห่งความสมดุล สามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ที่

คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย. **TBCSD พลักดัน...สังคมสู่ความยั่งยืน.**

นนทบุรี: คณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย, 2552.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน.** กรุงเทพฯ : คีนพบลีซิง (ประเทศไทย), 2550. (สำหรับผู้ที่ต้องการรายงานฉบับภาษาอังกฤษ ติดตามได้ที่ www.undp.or.th/resources/nhdr.html)

โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานพระราชดำริ. **โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานพระราชดำริ.** ไฟล์ PWP. 2552.

โครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. **ปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ โครงการเพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน), 2552.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2553.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรียานุช พิบูลสราวุธ. ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง...สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, 2552.

นิพนธ์ พัวพงศกร, จิตกร จารุพงษ์. รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการศึกษามาตรการแทรกแซงตลาดข้าวเพื่อบริโภคภายในประเทศ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันวิจัยเรื่องการพัฒนาประเทศไทย, 2552.

ปรียานุช พิบูลสราวุธ และคณะ. ประสบการณ์จริง บนเส้นทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2553.

รอยล จิตรดอน. น้ำกับไทยเข้มแข็ง. ไฟล์ PWP. 2553.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

สถาบันคลังสมองของชาติ. ภาพอนาคตประเทศไทย 2562. กรุงเทพฯ : บริษัท พลัสเพรส จำกัด, 2553.

สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ, 2553.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550 - 2554. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พรินติ้ง, 2549.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2551-2554). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.mua.go.th/users/bpp/developplan/index.htm>. (วันที่ค้นข้อมูล: 18 มิถุนายน 2553).

CSR Club สมาคมบริษัทจดทะเบียนไทย. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.thailca.com/csclub/index>. (วันที่ค้นข้อมูล: 14 มิถุนายน 2553).

Joseph E. Stiglitz et al. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. The World Bank, 2008.

พื้นฐานความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ทั้งนี้ การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ด้วยสาเหตุจากสังคมมิได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่ ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ประกอบกับผู้มีโอกาสทางสังคมมักขาดคุณธรรม จริยธรรม เกิดปัญหาทุจริตประพฤติมิชอบขึ้นในทุกระดับ ขณะเดียวกันผู้ที่ด้อยโอกาสมักถูกการเอารัดเอาเปรียบ

ในการพัฒนาประเทศตั้งแต่มีแผนพัฒนาฉบับแรกในปี 2504 ประเทศไทยได้มีการพัฒนาตามรูปแบบของทุนนิยม โดยได้มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศเข้ามาสอนวิชาการวางแผนให้ ซึ่งมีการนำเอาปรัชญาการวางแผนแบบตะวันตกเข้ามาด้วย คือ มุ่งสร้างความร่ำรวยทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งประเทศไทยก็ได้มีการพัฒนาให้เจริญเติบโตขึ้นจริง แต่เป็นความเจริญเติบโตที่ต้องแลกกับการต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์ของไทยไปเป็นจำนวนมาก ดังข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่ปี 2504 ถึงปี 2547 หรือช่วงระยะเวลา 43 ปี พื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกทำลายรวมแล้วประมาณ 67 ล้านไร่ ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้ที่ดินไม่ถูกต้องตามศักยภาพ ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลาย ดินขาดอินทรีย์ ดินเค็ม ดินเปรี้ยว ทรัพยากรน้ำขาดแคลนและมีคุณภาพเสื่อมโทรมจากการขยายตัวของเศรษฐกิจ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพมีแนวโน้มสูงขึ้นจากการเสียสมดุลของระบบนิเวศและกิจกรรมของมนุษย์และทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเสื่อมโทรมลงเนื่องจากการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้ “เงิน” เป็น “เป้าหมาย” โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมาทำให้เกิดปัญหาทุนด้าน ดิน - น้ำ - ป่าไม้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม สูดท้ายส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และเกษตรกรพึ่งตนเองได้น้อยลง

ความเจริญเติบโตซึ่งได้จากการพัฒนาตามแผนพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ฉบับแรกจนปัจจุบันได้ก่อให้เกิดวิกฤตต่อเศรษฐกิจของประเทศ คือ โตแล้วแตกมาแล้วหลายครั้ง

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการมองหาว่าอะไรคือสาเหตุของวิกฤตการณ์ฟองสบู่แตกจะพบว่าเป็นเพราะการเจริญเติบโตของไทยอยู่บนฐานที่ยังไม่มีความพร้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงว่าการพัฒนาบ้านเมืองเหมือนกับการสร้างบ้านเวลาที่มีการสร้างบ้านสิ่งแรกที่ต้องทำคือต้องวางฐานรากฝังเสาเข็ม และเสาเข็มแต่ละต้นจะถูกคำนวณมาแล้ว ว่าต้องแบกรับน้ำหนักเท่าใดแล้วจึงสร้างบ้าน แหม่นอนว่าถ้าวางเสาเข็มไว้สำหรับบ้านสองชั้นก็จะแบกรับได้แค่บ้านสองชั้นเท่านั้น ก็เช่นเดียวกันกับการพัฒนาประเทศ ที่ผ่านมามีประเทศไทยเหมือนการย่างก้าวเข้าสู่การพัฒนาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงฐานรากของประเทศ ซึ่งมีฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความต้องการปัจจัย

สำคัญ 3 เรื่อง คือ 1) เงิน ซึ่งประเทศไทยอาจมีไม่พอก็ต้องไปกู้มาเพิ่ม 2) เทคโนโลยี ซึ่งไม่มีก็ต้องนำเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ (Transfer of Technology) และ 3) กำลังคน ซึ่งระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของไทยยังคงอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นต่างชาติก็เข้ามาบริหารเงินของเขา เทคโนโลยีของเขา ซึ่งจะทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตั้งอยู่บนฐานของคนอื่นทั้งสิ้นและเมื่อมีการย้ายฐานการลงทุนออกไปเศรษฐกิจก็ล้มในที่สุด

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าว ประกอบกับปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบ ทำให้ประชาชนในชาติมีปัญหาในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักและห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรเป็นอย่างยิ่งพระองค์จึงได้พระราชทานพระราชดำรัส ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นปฐมพระราชดำรัส ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไป ทากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...”

ความสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้ อยู่ที่ว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีพื้นฐานของความสามารถพึ่งพาตนเองได้ของประชาชน อาจเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น ถ้าจะใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์อธิบายตามความหมายนี้ก็คือ แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ **ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานก่อน นั่นคือทำให้ประชาชนส่วนใหญ่พอกินพอกินก่อน** หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป

ต่อมาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2517 เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสเน้นในเรื่องพอกินพอกินดังกล่าวอีกครั้ง ซึ่งความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอกินพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พอกินพอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพอกินพอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอกินพอกินได้ เรายังจะยอได้...”

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ให้ความหมายคำว่า “พอกินพอกิน” ว่า **พอกินพอกินแปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง และพอเพียงหมายความว่าพอประมาณ ดังนี้**

“...เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดกันว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง แต่ละคนมีพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

“...คำว่า พอกีเพียงพอเพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิดอันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณ ตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติ ความตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่า เป็นการทั้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมา คือ สิ่งที่ดีตามเหตุ การกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้น ก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิภาพ ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข...”

หลักสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทาน เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากจน ไม่ใช่เศรษฐกิจที่จะต้องมารัดเข็มขัดตระหนี่ถี่เหนียว พระองค์ทรงสอนให้ร่ำรวยแต่ร่ำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่ ร่ำรวยแล้วต้องยั่งยืน และต้องกระจายรายได้อย่างทั่วถึง พระองค์ท่านรับสั่งให้คำไว้สามคำเป็นหลักสามประการและเงื่อนไขประกอบ 2 ประการ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศ และจะนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กรใด ๆ ก็ได้ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทาง อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าทำตามกระแส ต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางว่าจะดำเนินชีวิตโดยใช้สติปัญญาอย่างไรหรือในการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยต้องการจะพัฒนาไปทางไหนไม่จำเป็นต้องตามกระแสของโลก ต้องรักษาสติและปัญญาให้มั่นคง

ประการที่สอง ทำอะไรพอประมาณ การพอประมาณ คือ ตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่ามีจุดแข็งตรงไหนฐานของตนเองอยู่ตรงไหน การจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพแต่ละเรื่องว่าอยู่ที่ไหนเรามีขีดความสามารถควบคุมได้หรือไม่ และยึดเส้นทางสายกลาง ความพอดี สมดุล

ประการที่สาม ทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา เพราะไม่รู้พรุ่งนี้จะมีอะไรเกิดขึ้น ปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยากมีปัจจัยความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีวิสัยทัศน์แล้วเดินไปสู่จุดนั้น ตัวอย่างเช่น เรื่องราคาน้ำมันต้องมองในอนาคต ถ้าไปโอดีเซลมาจะช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมันได้หรือไม่ เป็นต้น ดังนั้นทำอะไรต้องมีภูมิคุ้มกันด้วย อีกนัยหนึ่งภูมิคุ้มกันก็คือการบริหารความเสี่ยงนั่นเอง

และที่กล่าวแล้วทั้งหมด พระองค์ท่านยังทรงให้มี**เงื่อนไขครองรับที่สำคัญ 2 ประการ คือ คนต้องดีด้วย ต้องมีจริยธรรมและคุณธรรม มีธรรมาภิบาลและดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้รอบคอบ คือต้องทันโลก อยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ไม่ใช่แยกตัวจากโลก**

การทรงงานทรงเน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นได้เนื่องมาจากกระบวนการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดช่วงเวลากว่า 60 ปีของการครองราชย์ ทำให้พระองค์ทรงมีความรู้ความเข้าใจต่อลักษณะปัญหาของประเทศไทย ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการทรงงานในลักษณะที่เรียกว่า “คนเป็นศูนย์กลาง” มีพระราชดำรัสว่าต้อง **“ระเบิดจากข้างใน”** ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นด้วยสติปัญญา ความเข้มแข็งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และต้องมีความสอดคล้องกับ **“ภูมิสังคม”** หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีวิธีคิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงและการพัฒนาตามแนวพระราชดำริมีลักษณะของการพัฒนาที่อ่อนโลมและกลมช้อมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของชุมชนและของสังคมคือ **“ไม่ติดตำรา”** ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัดซึ่งเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียงและราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแก้ไขปัญห โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย อันเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทาง คำว่า **“ทำให้ง่าย” (Simplicity)** จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นหลัก สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีความพร้อมที่จะรับสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกได้ ทรงใช้คำว่า **“ระเบิดจากข้างใน”** คือการทำให้ครอบครัว ชุมชน หรือหมู่บ้านมีความพร้อม มีความเข้มแข็งเสียก่อน เมื่อคนในชุมชนพร้อมแล้ว ก็จะเอาความพร้อมภายในตนเอง ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความสามัคคี ออกมาพัฒนาสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้เอง แล้วจึงค่อยขยายการดำเนินงานออกไปสู่สังคมภายนอก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นแนวทางการดำเนินงานให้เกิดการรวมตัวของคนในหมู่บ้านในลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มชมรม สหกรณ์ บริษัทเครือข่าย หรือองค์กรชาวบ้าน พร้อมทั้งให้มีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างให้คนในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน

ดังนั้นในทุกพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนิน และมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อให้การทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด ซึ่งกลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จหลายโครงการ พัฒนาขึ้นมาจากการรวมตัวกันของราษฎรกลุ่มเล็ก ๆ เช่น สหกรณ์หุบกระพง เกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนผักในย่านนั้น เป็นต้น

พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนคือการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนได้มีโอกาสดูแลผลผลิตได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนเข้มแข็งพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะนี้เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนดังกล่าวและสามารถพัฒนาในระดับที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความเจริญมั่นคงยั่งยืนในที่สุด

การพัฒนาต้องอยู่บนหลักของภูมิสังคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า **“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศทางสังคมวิทยาคือนิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”**

การพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดถือสภาพความเป็นจริงของ **“ภูมิประเทศ”** ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับนิสัยใจคอ ภูมิปัญญา

ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี อรรถาธิบายของคนในพื้นที่พัฒนา เป็นต้น เป็นหลักในการพัฒนา โดยทรงเห็นว่า จะพัฒนาอะไรหรือจะทำการอะไรนั้น ขอให้ยึดหลักประการสำคัญ คือ ให้สอดคล้องกับภูมิสังคม

ภูมิ หมายถึง ลักษณะของภูมิประเทศ ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวเรานั่นเอง หรือจะพูดแบบชาวบ้านก็คือ **ดิน น้ำ ลม ไฟ** นั่นเอง ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันไป เช่น สภาพภูมิประเทศของประเทศของเรานั้นอาจจะมีส่วนคล้ายคลึงกับประเทศเพื่อนบ้านบ้าง แต่ก็ไม่เหมือนกันทีเดียว เช่น ถ้าเข้าไปฝั่งประเทศลาว ลักษณะธรรมชาตินั้นอาจจะไม่เหมือนกัน แนวฝนต่างๆ นั้นอาจจะมาในฤดูกาลที่ไม่สอดคล้องกัน หรือแม้แต่ประเทศไทย ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคอีสาน ก็ยังมีภูมิที่ไม่เหมือนกัน เช่น ทางเหนือเป็นภูเขา ภาคใต้มีพื้นที่พรุ ภาคกลางเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนทางอีสานเป็นที่ราบสูง เป็นต้น

สังคม หมายถึง **มนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ** แม้จะเป็นคนไทยด้วยกันอยู่ในประเทศเดียวกันแล้วอย่านึกว่า จะคิดเหมือนกันหมด หรือว่าตัดสินใจในกรณีที่เกิดขึ้นต่อสิ่งที่อยู่ข้างหน้าในลักษณะเหมือนกันหมด คนที่อาศัยอยู่ในภาคที่ต่างกัน **เมื่อเผชิญเหตุการณ์ๆ หนึ่งที่จะต้องแก้ปัญหาเผชิญอยู่นั้นก็อาจจะตัดสินใจไม่เหมือนกันก็ได้ เพราะเขาตัดสินใจไปตามวัฒนธรรม ค่านิยมทางสังคม สิ่งแวดล้อมประเพณี การอบรมบ่มฝังมา** เขาก็ต้องตัดสินใจไปตามนั้น และหากไปเปรียบเทียบกับต่างประเทศแล้ว ความแตกต่างก็ยิ่งมากขึ้นเป็นทวีคูณ

เพราะฉะนั้นแนวคิดในการพัฒนานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสั่งให้คำนึงถึง 2 สิ่งนี้คือ **ภูมิสังคม** อยู่ตลอดเวลา อย่าไปเปลี่ยนแปลง แปรสภาพหรือทำให้ความเป็นมนุษย์หรือภูมิประเทศตรงนั้นเสียไป ทรงชี้แนะว่าการดำเนินการต่าง ๆ ต้องสอดคล้องกับลักษณะภูมิสังคม โดยทรงรวมถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นด้วย เมื่อนำหลักวิชาการเข้าไปเสริมปรับปรุงให้ดีขึ้นก็จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ๆ ได้ การพัฒนาที่ฉลาดจะต้องสร้างสมดุลระหว่าง “ภูมิสังคม” กับ ธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ให้ได้ และต้องยึดหลัก**เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา**

แนวพระราชดำริยึดหลักภูมิสังคมและหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวพระราชดำริดังกล่าวข้างต้น เป็นที่มาของโครงการพัฒนาต่างๆ ที่ยึดปัญหาและสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เป็นหลัก โดยมีเป้าหมายมุ่งตรงต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นที่มาของความมั่นคงของชาติและความสงบสุขของสังคมไทย **ในปัจจุบันมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มากกว่า 3,000 โครงการ**

โครงการประเภทต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน อาทิ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและการชลประทาน โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาการเกษตร โครงการพัฒนาสงเคราะห์และส่งเสริมอาชีพ โครงการพัฒนาสวัสดิการสังคม โครงการพัฒนาการคมนาคมและการสื่อสาร โครงการพัฒนาการสาธารณสุข โครงการพัฒนาการศึกษาและการวิจัย และโครงการต่าง ๆ ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย เป็นต้น

โครงการตามพระราชประสงค์ คือ โครงการซึ่งทรงศึกษาและทดลองปฏิบัติส่วนพระองค์กับผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามาสนับสนุนงานในภายหลัง เช่น โครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา เป็นต้น แต่ก็มีโครงการในระยะแรก เช่น โครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ก็เรียกว่า โครงการตามพระราชประสงค์ รับสั่งว่าไม่ควรใช้ เพราะมีลักษณะผิดจักรกัณโฑ

โครงการหลวง เป็นโครงการที่ทรงมุ่งพัฒนาชาวไทยภูเขาในภาคเหนือ ด้วยการปลูกพืชแทนฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า โครงการหลวงได้รับรางวัลแมกไซไซ เมื่อ พ.ศ. 2531

โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนา การดำเนินงานของมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นไปตามแนวพระราชดำริ โดยเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงาน โครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว แต่จะพยายามสนับสนุนส่งเสริมและประสานการดำเนินงานเพื่อให้โครงการต่าง ๆ เกิดความสมบูรณ์และสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและสอดคล้องกับสถานการณ์ มูลนิธิชัยพัฒนาได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้าน เช่น ด้านการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาการเกษตร ด้านการพัฒนาสังคมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และด้านการช่วยเหลือเฉพาะกิจ ใช้ความรวดเร็วฉับพลันในการแก้ไขปัญหาในลักษณะองค์การเอกชน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) และพระราชทานชื่อโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรง**ยึดหลักการทำประชาพิจารณ์** คือทรงสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าจะทำอะไรบ้าง จะได้ประโยชน์อย่างไร เสียอย่างไร บางที่ต้องเสียบ้างเพื่อได้มาซึ่งผลกำไร รับสั่งว่า**ขาดทุนบางครั้งก็เป็นกำไร** เพราะการลงทุนในโครงการเช่นนี้ นักวิชาการคาว่าไม่คุ้มทุน แต่ทรงได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจไม่ได้สำคัญไปกว่าการที่ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งในการทำประชาพิจารณ์ ถ้าประชาชนไม่เห็นด้วยก็ทรงรับฟัง หากมีเหตุมีผลก็ทรงเปลี่ยนแปลงปรับปรุงจนตกลงกันได้แล้วจึงจะทำโครงการ หากมองลึกลงไป จะเห็นว่าทรงทำประชาพิจารณ์แบบรอบวง เพราะเมื่อประชาชนเห็นตรงกันแล้ว จะรับสั่งในช่วงที่สองกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปฏิบัติซึ่งเป็นส่วนราชการ ว่าประชาชนตกลง ฝ่ายปฏิบัติไม่มีปัญหา ก็จะพระราชทานภาพรวมของโครงการทั้งหมดให้แก่ฝ่ายนโยบาย พร้อมทั้งผลที่คาดหวังในอนาคตให้ทราบด้วย นับว่าทรงทำประชาพิจารณ์แบบบูรณาการสมบูรณ์แบบ และเมื่อโครงการเสร็จสิ้นก็จะมีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่องก็สามารถแก้ไขได้อย่างทันทั่วทั้ง รับสั่งว่าพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษาของแผ่นดิน หากไม่เห็นด้วยก็เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ จึงโปรดให้เรียก โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การดำเนินโครงการนั้น ทรงเน้นย้ำให้ชาวไทย **“รู้ รัก สามัคคี”** ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ให้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ สำหรับด้านเทคโนโลยี ทรงใช้วิธีการที่เรียบง่าย ประหยัด ใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ เข้าใจ และปรับใช้ให้เหมาะสมกับภูมิสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีการดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของ

หลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้หลักเหตุผล ความพอดี มีภูมิคุ้มกัน อยู่บนฐานของคุณธรรม ศีลธรรม ความรอบรู้ รอบคอบในการช่วยกันแก้ปัญหาพร้อมกับประชาชน

แนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างฐานการพัฒนาของประเทศให้มั่นคงแข็งแรง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบปัญหาพื้นฐานของเกษตรกร ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด นั้นเป็นอย่างยิ่ง จึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการพัฒนาช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยแนวพระราชดำริสอดคล้องกับหลักภูมิสังคมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แนวพระราชดำริและทฤษฎีการพัฒนามันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย หรือ เรียกตามภาษาชาวบ้านคือ ดินน้ำลมไฟส่งผลให้มีการพัฒนาเพื่อให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มั่นคงแข็งแรง เป็นฐานสำคัญของชาติบ้านเมืองและประชาชน เป็นพลังของแผ่นดิน ซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ส่วนใหญ่เน้นในเรื่องของการเกษตร เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าการเกษตรเป็นหลักของประเทศและเป็นรากฐานของชีวิต ทรงเคยตรัสไว้ว่า **“ถ้าชนบทอยู่ได้ คนในเมืองก็อยู่ได้”** โดยพระองค์ได้ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขให้การพัฒนาเป็นงานที่ดำเนินการไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศน์โดยรวม ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้น

การพัฒนาทรัพยากรดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริว่า การพัฒนานั้นจะต้องไม่เป็นการพัฒนาทางเดียว จะต้องให้เกิดประโยชน์กลับคืนมาคือกำไร แต่ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่จะได้กำไรโดยไม่ต้องลงทุน การแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน นอกจากเป็นการแก้ปัญหาแล้วจะต้องให้เกิดประโยชน์ด้วย ทรงยึดหลักธรรมชาติแก้ไขธรรมชาติ

พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรดินว่า **“การปรับปรุงที่ดินนั้น ต้องอนุรักษ์ผิวดิน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ไว้ ไม่ไถหรือลอกหน้าดินทิ้งไป ต้องสงวนไม่ย่นดินที่ยังเหลืออยู่เพื่อที่จะรักษาความชุ่มชื้นของผิวดิน”** โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นตัวอย่างในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การแก้ปัญหาดินเปรี้ยว การขยายพันธุ์พืชเพื่ออนุรักษ์ดินและบำรุงดิน ตลอดจนการทำแปลงสาธิตการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกรในบางพื้นที่ที่มีปัญหาเพื่อให้ทำการพัฒนาปรับปรุงการเกษตรได้อีก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างถูกต้อง อาทิ ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรใช้โคกระบือในการทำนามากกว่าใช้เครื่องจักร และส่งเสริมให้มีการปลูกพืชหมุนเวียน

โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เพื่อลดค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ยหรือกรณีที่ต้องใช้ปุ๋ยก็ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาแพงและมีผลกระทบต่อสภาพและคุณภาพของดินในระยะยาวนั่นคือ ทรงสนับสนุนให้ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน

แนวพระราชดำริป้องกันการชะล้างพังทลายด้วยหญ้าแฝก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาการชะล้างพังทลายและความเสื่อมโทรมของดินที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ทรงได้ศึกษาถึงศักยภาพของ “หญ้าแฝก” ซึ่งเป็นพืชที่มีระบบรากลึกแผ่กระจายลงไปในดินตรง ๆ เป็นแนวเหมือนกำแพง ช่วยกรองตะกอนดินและรักษาดินอีกทั้งมีคุณสมบัติพิเศษในการช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดินและอนุรักษ์ความชุ่มชื้นใต้ดิน จึงทรงมีพระราชดำริให้นำหญ้าแฝกมาใช้ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยมีแนวทางการพัฒนาเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น เป็นการจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ 30% ขุดสระเก็บน้ำ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ใช้ปลูกข้าวในฤดูฝน พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ พื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย และ เลี้ยงสัตว์

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง การรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม ติดต่oprะสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า “น้ำคือชีวิต” เพราะน้ำคือปัจจัยขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์และพืชพรรณธัญญาหารตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย การขาดแคลนน้ำจึงมิได้มีผลโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเท่านั้น แต่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศด้วย พระองค์จึงได้ทรงคิดหาวิธีบริหารจัดการ “น้ำ” เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

พระราชทานฝนหลวง

ในปี พ.ศ. 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานฝนเทียมหรือฝนหลวง โดยทรงคิดค้นหาสูตร เทคนิค วิธีการทางวิทยาศาสตร์ผสมผสานกับวิธีการทางธรรมชาติ เพื่อดึงเมฆที่มีอยู่มากบนท้องฟ้าให้ตกลงมาเป็นฝน ทำให้ทรงสามารถนำความชุ่มฉ่ำ น้ำนำมาให้พสกนิกรชาวไทยใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อทำการเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภคในช่วงเกิดภาวะแห้งแล้ง

แนวพระราชดำริทำฝายเก็บกักน้ำ (ฝายชลอน้ำ)

นอกจากนั้น ทรงหาวิธีเก็บกักน้ำในพื้นที่สูง โดยทำฝายเก็บกักน้ำขนาดเล็กตามแนวร่องหุบเขา (Check Dam) ให้เต็มภูเขา พระองค์ทรงนำแนวพระราชดำริมาจากชาวเขา โดยเมื่อมีน้ำไหลชะลงมาจากเขาเขาจะเอาก้อนหินโยนขวางลำธารไว้ทำเป็นฝายเล็กๆ กันได้บ้าง รั่วบ้าง ก็ปรับปรุงโดยใช้เทคโนโลยีเพิ่มหินน้อย คือแทนที่จะเอาหินโยนเฉย ๆ ก็ทำเป็นระบบเขื่อนขึ้นมา เอาไม้ไผ่ปัก เอาหินทาบ ทำอย่างนี้เป็นร้อยเป็นพันแห่งให้เต็มภูเขา ผลปรากฏว่าเมื่อฝนตกลงมา น้ำถูกขังอยู่ในฝายและค่อยๆ ซึมออกมาข้างๆ เหมือนให้น้ำเกลือ น้ำจะแช่อยู่ประมาณ 3-4 เดือน เมล็ดพืชที่ฝังตัวอยู่ก็งอกขึ้นมามากมาย จนกระทั่งเขียวชะอุ่ม ให้ความชุ่มชื้นตลอด กลายเป็นระบบกันไฟเปียก (Wet Fire Break) 7-8 ปี ถัดมาป่าไม้ก็เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อดินชุ่มชื้นก็ส่งผลให้ป่าองงามเจริญเติบโตและเมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ก็จะเกิดปรากฏการณ์น้ำฝนตกต้องตามฤดูกาล

ฝายกักเก็บน้ำต่าง ๆ เหล่านี้มีกระจายอยู่ทั่วไปในที่สูงและน้ำที่เอ่อล้นฝายลงมาจากแรงโน้มถ่วง (gravity) จะไหลลงมาก็กักน้ำอยู่ในอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้สำหรับอุปโภคบริโภค และเป็นแหล่งน้ำสำรองเพื่อการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูแล้ง

จากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก น้ำถูกปล่อยผ่านพื้นที่เกษตรที่ขาดแคลนน้ำและนำไปใช้ในการเพาะปลูกพืชผัก ไม้ผล ตลอดจนเป็นประโยชน์ในด้านการประมง การเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ เพื่อผลิตอาหารให้แก่คนในท้องถิ่น และเป็นน้ำอุปโภคบริโภคในชุมชน

การแก้ปัญหาน้ำท่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริการแก้ปัญหาน้ำท่วมโดยเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำด้วยการฟันฟูป่า ต้นน้ำลำธาร เพื่อให้สามารถซึมซับน้ำฝนที่ตกบริเวณต้นน้ำไว้แล้วค่อยปล่อยออกมาสู่ลำน้ำธรรมชาติได้อย่างต่อเนื่อง

ในกรณีน้ำที่ถูกกักเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่หรือเขื่อนมีปริมาณน้ำที่มากเกินไปจนความจำเป็นที่จะล้นล้นเขื่อนลงสู่ที่ราบลุ่ม ซึ่งหากมีปริมาณมากจนทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมจะทรงมีพระราชดำริ “ฝนน้ำ” ที่มีปริมาณมากให้ระบายสู่พื้นที่ที่มีน้ำน้อยกว่าให้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยขุดคลองเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำสายที่มีปัญหาน้ำท่วมกับลำน้ำสายอื่นๆ เพื่อระบายน้ำที่มีมากออกไปสู่พื้นที่ลุ่ม ขณะเดียวกัน เมื่อพื้นที่ลุ่มมีปริมาณน้ำมากผนวกกับน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้น ซึ่งหากเกิดปรากฏการณ์แบบนี้พร้อมกัน ปริมาณน้ำจาก

แผ่นดินไม่สามารถไหลออกทะเลได้ ก็จะเกิดน้ำท่วมในที่ราบลุ่ม อันได้แก่ พื้นที่แถบกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ตลอดจนพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางและตอนใต้ จะทรงหาวิธีระบายน้ำส่วนเกินออกจากที่ลุ่มและป้องกันน้ำท่วมในที่ลุ่มพร้อมๆ กัน เป็นวิธีที่ทรงเรียกว่า “แก้มลิง” โดยการขุดลอก คลอง คูต่าง ๆ ที่ตื้นเขินให้น้ำสามารถไหลได้สะดวก และสร้างบ่อพักน้ำเพื่อให้น้ำที่ไหลมานี้มาพักอยู่ในบ่อก่อนเมื่อระดับน้ำทะเลลดต่ำลงจึงค่อย ๆ ทยอยระบายออกไปที่หลัง

การก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำเป็นมาตรการป้องกันน้ำท่วมที่สำคัญประการหนึ่งในการกักเก็บน้ำที่ไหลท่วมล้นในฤดูน้ำหลาก โดยเก็บไว้ทางด้านเหนือเขื่อนในลักษณะอ่างเก็บน้ำ ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการตามพระราชดำริมากมายหลายแห่งในประเทศไทย และการป้องกันน้ำท่วมใหญ่ในระดับประเทศนั้น ได้ดำเนินการหลายจุด เช่น พระราชดำริให้สร้างเขื่อนใหญ่ 2 เขื่อน คือ เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก และเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ และการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นต้น

การบำบัดน้ำเสียโดยใช้หลักการธรรมชาติ

นอกจากนี้ น้ำที่ไม่ต้องการหรือผ่านการใช้สอยจนสกปรกแล้ว ก่อนที่จะถูกปล่อยลงสู่ลำธาร ก่อมลพิษแก่สิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่ชีวิตเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศและทำลายชีวิตสัตว์น้ำ ทรงมีความคิดที่จะบำบัดน้ำเสียให้กลับมาเป็นน้ำดีโดยไม่ก่อกวนอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะไหลคืนสู่แม่น้ำ ทะเล หรือมหาสมุทร จึงทำให้เกิดโครงการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้หลักทางธรรมชาติ ได้แก่ การใช้ น้ำดี ไหล่้ำเสียโดยการควบคุมระดับน้ำและอาศัยหลักการไหลของน้ำตามธรรมชาติ อาทิ การระบายน้ำ สะอาดจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปในคลองหลักต่าง ๆ ซึ่งน้ำที่มีคุณภาพดีจะช่วยผลักดันน้ำเน่าเสียออกไป และช่วยให้ น้ำเน่าเสียมีสภาพเจือจางลงกลายเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น หรือการใช้เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ โดยการใช้วัสดุพืชอันได้แก่ ผักตบชวา มาทำหน้าที่ดูดซับความสกปรกและสารพิษ เช่น การกำจัดน้ำเสียที่ บึงมกกะสัน เป็นต้น ซึ่งทรงค้นพบว่า ผักตบชวามีขีดความสามารถในการดูดซับเอาโลหะหนักซึ่งเป็นต้นตอของการเน่าเหม็นของน้ำและสามารถผลิตออกซิเจนลงในน้ำทำให้น้ำสะอาดขึ้นได้ ซึ่งทรงเรียกว่าเป็นวิธีการ “นำธรรมชาติมาช่วยบำบัด” หรือการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบำบัดน้ำเสียและการใช้ป่าชายเลนบำบัดน้ำเสีย เช่น โครงการวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยน้ำที่ผ่านบ่อดักขยะและตะกอนและผ่านบ่อบำบัดน้ำเสีย ซึ่งน้ำเสียซึ่งได้รับการบำบัดแล้วจะเข้าสู่ระบบกรองน้ำด้วยป่าชายเลนและจะได้รับการบำบัดจนเป็นน้ำที่ดี มีมาตรฐาน

ในช่วงปี พ.ศ. 2531 สภาพความเน่าเสียของน้ำบริเวณต่าง ๆ มีแนวโน้มรุนแรงมากยิ่งขึ้น การใช้วิธีธรรมชาติไม่อาจบรรเทาความเน่าเสียของน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานกังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นเครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย เหมาะสำหรับการใช้ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ สระน้ำ หนองน้ำ คลองบึง ลำห้วย ฯลฯ ที่มีความลึกมากกว่า 1.00 เมตร และมีความกว้างมากกว่า 3.00 เมตร

กรมทรัพยากรทางปัญญาได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรการประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” ในพระปรมาภิไธยเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 นับเป็นสิ่งประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศ

เครื่องที่ 9 ของโลกที่ได้รับสิทธิบัตรและเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจดทะเบียนและออกสิทธิบัตรถวายแด่พระมหากษัตริย์ นอกจากนั้น ทรงได้รับรางวัลเทิดพระเกียรตินานาชาติสำหรับการประดิษฐ์ “กังหันน้ำชัยพัฒนา” จาก The Belgium Chamber of Inventor ซึ่งเป็นองค์กรสิ่งประดิษฐ์ที่เก่าแก่ที่สุดของยุโรปจำนวน 5 รางวัล และคณะกรรมการนานาชาติได้กล่าวสดุดีพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

“พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นนักพัฒนา มีพระวิริยะอันสูงส่ง รวมทั้งพระอัจฉริยภาพ และพระวิสัยทัศน์ที่ดี ทรงงานหนักเพื่อประชาชนของพระองค์ ทรงใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่าย สิ่งประดิษฐ์ในพระองค์สามารถนำไปพัฒนาใช้งานได้อย่างกว้างขวางทั่วโลก”

การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้

นอกเหนือจากทรงให้ความสำคัญกับเรื่องของดินและน้ำแล้ว พระองค์ยังทรงตระหนักในความสำคัญของป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม ดังที่ประเทศไทยประสบอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ล้วนมีสาเหตุสำคัญมาจากการตัดไม้ทำลายป่า จากแนวพระราชดำริของพระองค์ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาและบำรุงป่าไม้จำนวนมากทั่วประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ

1. ปลุกป่าโดยไม่ต้องปลูก คือ ให้ทิ้งป่าไว้ ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องปลูก
2. ปลุกป่าในที่สูง โดยใช้ไม้จำพวกที่มีเมล็ดทั้งหลายขึ้นไปปลูกบนยอดที่สูง เมื่อโตแล้วจะออกฝักออกเมล็ด ก็จะลอยตกลงมาแล้วงอกเองในที่ต่ำต่อไป
3. ปลุกป่าต้นน้ำลำธารหรือการปลูกป่าธรรมชาติ ให้ปลูกต้นไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม และงดปลูกไม้ผิดแผกจากถิ่นเดิม
4. การปลูกป่าทดแทน ทรงแนะนำว่าการปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน ทั้งนี้ให้มีการปลูกป่าทดแทนตามสภาพภูมิศาสตร์และสภาพของพื้นที่ที่เหมาะสม

นอกจากนั้น พระองค์ทรงแนะนำให้มีการปลูกป่าหลากหลายชนิด เช่น

1. ปลุกป่า 3 อย่าง แต่ได้ประโยชน์ 4 อย่าง คือ สมควรจะปลูกป่าใช้ไม้ป่าสำหรับใช้ผล และป่าสำหรับใช้เป็นฟืน ตลอดจนเป็นป่าที่ช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย
2. ปลุกป่าเปียก เป็นทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ โดยการใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสร้างแนวป้องกันไฟเปียก หรือแนวป้องกันไฟไหม้ป่า
3. สร้างภูเขาป่า ให้ดำเนินการสำรวจแหล่งน้ำเพื่อสร้างฝายขนาดเล็ก ปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธาร ทั้งนี้เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวางอันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้นบริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น “ภูเขาป่า”

พื้นฐานความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

49

4. การพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ โดยใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวยสัมพันธซึ่งกันและกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด
5. อนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน เป็นแนวทางการสร้างวงจรของระบบนิเวศด้วยการปกป้องอนุรักษ์และขยายพันธุ์ไม้ป่าชายเลน
6. อนุรักษ์และพัฒนาป่าพรุ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าพรุ รวมทั้งสิ้น 4,000,000 ไร่ ป่าพรุที่มีขนาดใหญ่ที่สุดอยู่ที่จังหวัดนราธิวาส พื้นที่พรุมีปัญหาในการใช้ทำการเกษตรบางแห่งมีแนวโน้มเสื่อมโทรมง่าย บางแห่งใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทรงมีแนวพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริพัฒนาพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์ได้ควบคู่กับการสร้างสมดุลแห่งระบบนิเวศ

แนวพระราชดำริในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าทำให้สามารถฟื้นฟูสภาพป่าประเภทต่าง ๆ ให้กลับสมบูรณ์ดังเดิม ส่งผลให้เกษตรกรในพื้นที่สามารถหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ จากป่า ก่อให้เกิดรายได้และจะไม่ทำลายป่าให้หมดสภาพไปอย่างที่ผ่านมา

การพัฒนาทรัพยากรพลังงาน

จากภาวะเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้น ทำให้ความต้องการใช้พลังงานเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่พลังงานที่ผลิตได้ในประเทศไม่เพียงพอ ต้องอาศัยการนำเข้า จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเห็นว่าพลังงานส่วนใหญ่ ร้อยละ 80 ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นการนำเข้าน้ำมันดิบมากที่สุด (ร้อยละ 90 ของปริมาณนำเข้าพลังงานทั้งหมด) ในปี 2548 ประเทศไทยเสียเงินตราต่างประเทศเพื่อซื้อน้ำมันดิบและน้ำมันสำเร็จรูป 673,333 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 34 จากปี 2547 สัดส่วนมูลค่าการนำเข้าพลังงานต่อ GDP เพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 13 ในปี 2550 และจากความต้องการใช้พลังงานที่เพิ่มมากขึ้นได้ส่งผลให้เกิดวิกฤตด้านพลังงาน และทำให้ปริมาณสำรองของพลังงานลดลง

ด้วยทรมมีพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล ในความจำเป็นที่ต้องสร้างภูมิคุ้มกันในเรื่องการพึ่งพาพลังงานจากต่างประเทศ เป็นการลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงริเริ่มศึกษาวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชื้อเพลิง โดยนำผลิตภัณฑ์หรือวัสดุทางการเกษตรมาใช้เพื่อเป็นพลังงานทดแทนน้ำมันเชื้อเพลิงที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ โดยมีผลการศึกษาตามแนวพระราชดำริเกิดขึ้นมากมาย อาทิ น้ำมันแก๊สโซฮอล์ น้ำมันดีเซลโซฮอล์ และน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์ เป็นต้น

ตัวอย่างของโครงการตามแนวพระราชดำริด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาทรัพยากรพลังงานได้แก่

โครงการผลิตน้ำมันแก๊สโซฮอล์

งานทดลองผลิตแก๊สโซฮอล์เชื้อเพลิงตามแนวพระราชดำริ เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 โดยโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาได้อพยพมาเป็นเอทิลแอลกอฮอล์หรือเอทานอล ต่อมาได้รับความร่วมมือจากบริษัท สุราทิพย์ จำกัด ขยายกำลังการผลิตในการกลั่นเอทานอล โดยวัสดุที่ใช้หมักคือ กากน้ำตาล เพื่อให้มีปริมาณเพียงพอผสมกับน้ำมันเบนซิน เชื้อเพลิงที่ผสมได้เรียกว่า น้ำมันแก๊สโซฮอล์ และในปี พ.ศ. 2540 โครงการส่วนพระองค์ฯ ร่วมกับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยและสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ดำเนินการปรับปรุงคุณภาพของเอทานอลที่ใช้เติมรถยนต์ได้แก๊สโซฮอล์ที่มีค่าออกเทนเทียบเท่าน้ำมันเบนซิน 95 เปิดจำหน่ายแก่ประชาชนที่สถานีบริการน้ำมัน ปตท.สาขาลำปางใหญ่ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2544

โครงการผลิตน้ำมันดีเซล

น้ำมันดีเซล หมายถึง น้ำมันเชื้อเพลิงที่ได้จากการผสมน้ำมันดีเซล เอทานอล และสารที่จำเป็น สามารถนำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงให้กับเครื่องยนต์ดีเซลได้ โครงการผลิตน้ำมันดีเซลที่โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2541 โดยโครงการส่วนพระองค์ฯ ร่วมกับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยทดลองผสมเอทานอลที่มีความบริสุทธิ์ร้อยละ 95 กับน้ำมันดีเซล และสารอีมีลซิไฟเออร์ทำให้ได้น้ำมันดีเซลไปใช้เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล เช่น รถกระบะ รถแทรกเตอร์ของโครงการส่วนพระองค์ฯ โดยผลการทดลองพบว่า สามารถใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ดีพอสมควร และสามารถลดวันดาวน์ได้ปริมาณร้อยละ 50

โครงการผลิตน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์

เมื่อปี พ.ศ. 2528 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์สร้างโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มขนาดเล็กที่สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์ขนาดเล็ก กำลังการผลิตวันละ 110 ลิตร ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส การทดลองใช้น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2543 โดยทดลองใช้รถยนต์เครื่องยนต์ดีเซลของกองงานส่วนพระองค์ ที่พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยน้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์ร้อยละ 100 โดยปริมาตร สามารถใช้เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซลโดยไม่ต้องผสมกับน้ำมันเชื้อเพลิงอื่น ๆ หรืออาจใช้ผสมกับน้ำมันดีเซลในสัดส่วนน้ำมันปาล์มต่อน้ำมันดีเซล ตั้งแต่ร้อยละ 0.01 ไปจนถึงร้อยละ 99.99 ก็ได้เช่นกัน การใช้น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์ทำให้เพิ่มกำลังแรงบิดให้กับเครื่องยนต์ ลดมลพิษในไอเสียของเครื่องยนต์ เพิ่มการหล่อลื่น ทำให้เครื่องยนต์มีอายุการใช้งานได้นาน ประหยัดเงินตราในการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิงดีเซลได้บางส่วน รวมทั้งเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร และยังเป็นทางเลือกใหม่ในการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงที่สามารถปลูกทดแทนได้

จากผลสำเร็จดังกล่าว ในวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2544 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายอำพน เสนาณรงค์ องคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์ ยื่นจดสิทธิบัตร กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ชื่อที่แสดงถึงการประดิษฐ์คือ **“การใช้น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงเครื่องยนต์ดีเซล”** สิทธิบัตรเลขที่ 10764 ในปี พ.ศ. 2544 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้จัดส่งผลงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปร่วมแสดงในงานนิทรรศการสิ่งประดิษฐ์นานาชาติ “BRUSSELS EUREKA 2001” ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม และได้รับรางวัลเหรียญทองประกาศนียบัตรสดุดีเทิดพระเกียรติคุณ พร้อมด้วยรางวัลในงานดังกล่าว

พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสร้างความรู้แก่ประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนา ทำงานแบบบูรณาการตามแนวพระราชดำริ ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนาโดยการยึดหลักภูมิสังคมและหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยศูนย์ฯ ดังกล่าวเป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จสำหรับเกษตรกร (One Stop Service for Farmers) เป็นมิติใหม่ของการบริหารงาน ซึ่งนำเอาแผนงานกิจกรรมของส่วนราชการต่างๆ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า **“...เป็นการสาธิตการพัฒนาเบ็ดเสร็จ หมายถึง ว่าทุกสิ่งทุกอย่างทุกด้านของชีวิตประชาชนที่จะหาเลี้ยงชีพในท้องที่ จะทำอย่างไร และได้เห็นวิทยาการแผนใหม่ จะสามารถที่จะหาวิธีการที่จะทำมาหากินให้มีประสิทธิภาพ...”** ซึ่งศูนย์ดังกล่าวกระจายอยู่ในภาคต่างๆ ทั้ง 4 ภาค ได้แก่

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ จ.ฉะเชิงเทรา งานหลักคือการค้นคว้า ทดลอง สาธิตเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์
2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ จ.เพชรบุรี ทำการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม
3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จ.จันทบุรี เพื่อการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านการประมงชายฝั่ง
4. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จ.เชียงใหม่ ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
5. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จ.นราธิวาส ทำการศึกษาวิจัยดินพรุในภาคใต้ ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรกรรมให้ได้มากที่สุด
6. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จ.สกลนคร ทำการพัฒนาอาชีพต่างๆ ทั้งทางเกษตรอุตสาหกรรมในครัวเรือน และการพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง

การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเป็นการทำงานแบบบูรณาการโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ประสานความร่วมมือนับตั้งแต่การร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา

ร่วมกันกำหนดแผนงาน ร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันประเมินผลการทำงาน และมีการศึกษา ทดลอง สำนึก ให้เกษตรกรได้เห็นถึงความสำเร็จ

วิธีการเช่นนี้ เป็นการอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกร เป็นการประหยัดเวลา ประหยัด ค่าใช้จ่าย ในการเดินทางไปขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ สามารถขอรับบริการตั้งแต่พื้นที่ด้านการเกษตร ด้านการจัดหาน้ำ เมล็ดพันธุ์พืช การตลาดและอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจน การฝึกอบรม โดยเสียเวลาเพียงครั้งเดียว ณ ที่แห่งเดียว ประชาชนเข้ามารับบริการและสามารถติดต่อ ได้ทั้ง กรมชลประทาน กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร และงานอุตสาหกรรมในครัวเรือนและอื่นๆ เป็นต้น

นานาชาติเกิดพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอุทิศพระองค์ปฏิบัติพระราชกรณียกิจ โดยได้พระราชทาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากในการพัฒนาประเทศไทยให้ประสบความสำเร็จในด้าน ต่าง ๆ และนำประโยชน์มาสู่ประเทศไทยและประชาชนชาวไทย พระองค์ทรงได้รับการทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายเหรียญและรางวัลเป็นจำนวนมากเพื่อเทิดพระเกียรติจากนานาประเทศและองค์การระหว่างประเทศ ต่าง ๆ ซึ่งขอเชิญรายชื่อเหรียญและรางวัลเพียงบางรางวัลที่ทรงได้รับการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พร้อมคำประกาศสดุดีพระเกียรติคุณ อาทิ

ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญอะกริคอลา

พ.ศ. 2538 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญอะกริคอลา (Agricola) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านหนึ่งของเหรียญเป็นพระบรมฉายาลักษณ์ มีคำจารึก เป็นภาษาอังกฤษ ความว่า **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชแห่งประเทศไทย กับ การฉลอง สิริราชสมบัติครบ 50 ปี** อีกด้านหนึ่งเป็นภาพพระราชกรณียกิจขณะประทับอยู่ท่ามกลางกลุ่มเกษตรกร พร้อมคำจารึกเป็นภาษาอังกฤษ ความว่า **“การพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่ออนาคตอันมั่นคง”** โดยนายจาร์ค ดิอุฟ ผู้อำนวยการองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ได้กล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...ด้วยความสำนึกในการอุทิศพระองค์ เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของพสกนิกรทั้งมวลใน ประเทศไทย โดยเฉพาะผู้ที่หว่านไถไถ่ไร่ดูแลรักษาแหล่งน้ำ และป่าของชาติ

ด้วยความสำนึกในการที่พระองค์ทรงยึดมั่นในคติพจน์ว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่ออนาคตอัน มั่นคง” โดยได้ทรงสาธิตตัวอย่างด้วยพระองค์เองมาโดยตลอด จนทรงประสบความสำเร็จอันยั่งยืนดังที่ จะเห็นได้จากโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ และจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาที่ทรงให้จัดตั้งขึ้นในภาคต่าง ๆ หัวพระราชอาณาจักร “ด้วยความสำนึกในพระราชประสงค์ที่สร้างความเป็นธรรมในสังคม อันปรากฏเด่น ชัดจากพระบรมราโชบายอันล้ำลึก

ด้วยความสำนึกในพระกรุณาธิคุณถึงโลกอันปราศจากความทิวไทยและพระราชประสงค์ที่จะให้พลสกนิกรทั่วไทยมีอาหารพร้อมพรั่งและโภชนาการที่ดี

ด้วยเหตุข้างต้นนี้ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ จึงใคร่ขอพระราชทาน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญอะกริกอလာแห่งปีคริสต์ศักราชที่ 1995 ณ วันที่ 6 ธันวาคม พุทธศักราช 2538 นี้...”

ทูลเกล้าถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์

พ.ศ. 2549 องค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศและพระราชกรณียกิจ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของพลสกนิกรไทยมาโดยตลอดรัชสมัย

รางวัลที่ทางองค์การสหประชาชาติทูลเกล้าฯ ถวายครั้งนี้ เป็นรางวัลเกียรติยศที่ริเริ่มขึ้นใหม่โดยองค์การสหประชาชาติในปี 2549 เพื่อเทิดพระเกียรติเป็นกรณีพิเศษ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ซึ่งพระองค์ทรงเป็นผู้ที่ได้รับการถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษนี้เป็นพระองค์แรกของโลก

นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติในขณะนั้น ได้กล่าวสุนทรพจน์สดุดีพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า นับเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่สำหรับองค์การสหประชาชาติที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับสหประชาชาติ พิธีมอบรางวัลนี้มีความหมายสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นครั้งแรกที่มีการจัดทำรางวัลเกียรติยศเพื่อมอบแด่บุคคลดีเด่นที่ได้อุทิศตนตลอดช่วงชีวิตและสร้างผลงานอันเป็นที่ประจักษ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดอีกแล้วที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าการพัฒนาคนภายใต้แนวทางของพระองค์

ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลผู้นำโลกด้านทรัพย์สินทางปัญญา

พ.ศ. 2552 นายฟรานซิส เกอร์รี่ ผู้อำนวยการใหญ่ องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญรางวัลผู้นำโลกด้านทรัพย์สินทางปัญญาแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งยังไม่มีผู้ใดเคยได้รับรางวัลนี้มาก่อน ในฐานะที่พระองค์ทรงมีบทบาทโดดเด่นในการส่งเสริมทรัพย์สินทางปัญญาและพัฒนานวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่พระองค์ทรงคิดค้นให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมของทั้งประเทศไทยและต่างประเทศ

นายฟรานซิส เกอร์รี่ กล่าวว่า สิ่งที่คิดค้นของพระองค์เป็นการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น และยังมีคามสนพระราชหฤทัย ในการพัฒนาปรับปรุงนวัตกรรมต่างๆ ให้มีความก้าวหน้าเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาและเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

“คงไม่สามารถบอกได้ว่าผลงานชิ้นใดของพระองค์ดีที่สุด เพราะทุก ๆ ชิ้นล้วนแต่ทดลองแล้วได้ประโยชน์ และมีผลในการปฏิบัติได้จริง และมีคุณค่าในด้านทรัพย์สินทางปัญญาของโลก”

สรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นต่อแผ่นดินไทยและประชาชนชาวไทย แนวพระราชดำริและทฤษฎีการพัฒนาที่พระราชทาน รวมทั้งการเผยแพร่หลักวิชาความรู้ต่าง ๆ ล้วนมีทิศทางที่เด่นชัด กระชับ และเห็นผลชัดเจน ทรงเน้นการทำงานตามหลักภูมิสังคม หลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการทำงานด้วยความรู้ รัก สามัคคี ผลจากการพัฒนาตามแนวพระราชดำริทำให้คนไทยอยู่ได้ด้วย การ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน และส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง สังคมมีความสงบสุขร่มเย็น พลสกนิกรของพระองค์มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวพระราชดำริในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ถูกพลิกฟื้นกลับคืนมาเป็นฐานสำคัญหรือเป็นพลังแผ่นดินให้ประเทศไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง แข็งแรง ยั่งยืน ภายใต้ร่มพระบารมีตลอดไป

ส่วนที่ 2

กรอบแนวคิดของปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

โลกาภิวัตน์กับการพัฒนาแบบยั่งยืน ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดย รศ.ดร.จรี วิจิตรวาทการ

ในกรณีของประเทศไทยการพัฒนาตามกระแสหลักได้เกิดขึ้นมาประมาณ 40 กว่าปี ตั้งแต่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นกระแสที่ไม่ได้ผิดแผกจากกระแสทั่วไปของการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยที่ผู้นำทางด้านความคิดคือ สำนักนักเศรษฐศาสตร์อเมริกัน แล้วจะต้องใช้หลักของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ในเวลาเดียวกันต้องมีมิติของการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วยกัน

ในเวลาเดียวกันหลักคิดที่สำคัญอีกอันหนึ่งก็คือว่า การพัฒนาที่ดีนั้น ควรจะต้องมีการวางแผนพัฒนาในระดับมหภาค เพราะฉะนั้นการวางแผนนี้จำเป็นต้องเป็นขั้นเป็นตอนมีขบวนการการใช้ผู้ที่มีความรู้ในด้านวางแผนการพัฒนาและขับเคลื่อนไปด้วยกัน ทั้งประเทศโดยมองถึงความเชื่อมโยงว่าแผนใหญ่หนึ่งจะก่อให้เกิดผลต่าง ๆ ในทุกมิติของสังคม แนวนอนที่สุดหลักคิดในขณะนั้นก็มองว่าความยากจนนั้นเป็นเรื่องสำคัญและการที่จะสร้างรายได้ให้กับประเทศที่ด้อยพัฒนาที่มีรายได้ต่ำจะทำให้สิ่งอื่น ๆ ในสังคมดีขึ้น เพราะรายได้เป็นตัวนำ ถ้าสร้างรายได้ประชาชาติให้เพิ่มขึ้นได้ ปัญหาอื่น ๆ จะคลี่คลายไปเอง เพราะว่าถ้ามีเงินแล้วเราจะแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพ อนามัย ปัญหาทางการศึกษาได้ เพราะว่าจะได้มีเงินที่จะไปลงทุนในด้านอื่น ๆ ทำให้สังคมนั้นมีคุณภาพดีขึ้น

หลักคิดอันนี้ค่อนข้างที่จะอิงการพัฒนาของตะวันตก โดยมีศัพท์ในสมัยนั้นว่าด้วยเรื่อง Westernization และ Modernization คือ การทำให้ทันสมัย มองว่าการที่จะพัฒนานั้น จะต้องทำให้เป็นเหมือนในสังคมตะวันตก ทำให้มีความทันสมัยมากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนในหลายด้าน ไม่ใช่เฉพาะทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ในแง่เศรษฐกิจก็ถือว่าต้องปรับปรุงอย่างแน่นอน โดยจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเติบโตของเศรษฐกิจ ดังนั้น ยังต้องมีการช่วยปรับโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทางสังคมเพื่อรองรับการพัฒนาที่ก้าวเข้าสู่การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร หลักคิดดังกล่าวจะมองว่าการเกษตรให้รายได้น้อยแต่ถ้าสังคมเข้าสู่อุตสาหกรรมแล้ว จะมีผลผลิตมากขึ้น เพิ่มรายได้ เพิ่มอะไรต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่ในเวลาเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันทางสังคมก็ต้องตามมาด้วย การที่จะก้าวเข้าสู่ตรงนั้น การเมืองจะต้องเปิดกว้างมากขึ้น จะต้องใช้หลักการตลาดเสรี เพื่อให้เกิดการผลิตรายกว้างขวางและการแข่งขันของสินค้าได้อย่างเสรี นอกจากนั้นสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนจาก Traditional หรือจากประเพณีนิยมมาเป็นทันสมัย

นักวิจัยและนักคิดทั้งหลายในสมัยนั้น ยุคนั้นดูจะมีความคิดเห็นสอดคล้องกันหมด ตามแนวที่ได้พูดมาแล้ว อย่าง Talcott Parsons พูดถึง Particularism versus Universalism การที่สังคมที่เป็น Traditional จะเน้นความสัมพันธ์ส่วนตัวมากเกินไป ทำอย่างไรถึงจะขับเคลื่อนเปลี่ยนความ

ลัทธิของมนุษย์ในสังคมให้มีแบบแผนอย่างเป็นกลาง ไม่อิงตัวบุคคลหรือความลัทธิส่วนบุคคล เป็นสำคัญ แต่ไปอิงอะไรที่มันกว้างใหญ่ขึ้นที่มีเกณฑ์กติการ่วม ทั้งนี้ แนวความคิดเหล่านี้มีเป็นทั้งชุด แม้กระทั่งศาสนาที่ถูกมองว่า อาจจะเป็นอุปสรรคของการพัฒนา เพราะถ้ายึดศาสนามากเกินไปก็จะทำให้ ล้าหลัง อาจจะต้องปรับจาก Religious มาเป็น Secularism มากขึ้น

ในยุคนั้นจะมีความคิดทั้งชุดเป็นทั้งกระบวนการสอดคล้องไปด้วยกันหมด องค์การที่จะช่วย ขับเคลื่อนตามแนวนี้อาจมีเยอะ อาจจะมีได้ว่าเป็นทางสหรัฐฯ นั่น เป็นฝ่ายขับเคลื่อนหลักโดยผ่าน USAID ในยุคตั้งแต่ ค.ศ. 1950, 1960 มาเรื่อยๆ โดยประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้เงินอุดหนุนประเทศที่กำลัง พัฒนา ให้ทั้งเงินกู้ยืมโครงการต่างๆ รวมทั้งมีการให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าด้วย เพื่อช่วยในการ พัฒนา นอกจากนี้แล้วองค์กรสหประชาชาติซึ่งอยู่ใต้อาณัติอำนาจอิทธิพลของเครือข่ายสหรัฐฯ อย่างสูง ก็ได้โน้มเอียงไปในทิศทางเดียวกัน ตรงนี้ก็คือระบบการพัฒนาที่ค่อยๆ ก่อตัวที่เราเรียกว่า กระแสหลัก ของการพัฒนา

บางประเทศอาจจะนำไปใช้แบบสุดซั้วไปหน่อยขาดสิ่งที่เรียกว่าพอเพียง บางประเทศอาจจะ ใช้กระแสอย่างถูกต้อง ถูกต้องในที่นี้อาจจะหมายถึงการมีเหตุผลเหมือนอย่างที่เราปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงได้พูดถึงมีเหตุผลในลักษณะของการใช้องค์ความรู้ วิเคราะห์ พิจารณา หรือว่าในเวลาเดียวกัน อาจจะได้อะไรมิติด้านคุณธรรมโดยผู้คนที่กำหนดทิศทางในการพัฒนาก็ได้

อย่างไรก็ตามประเทศส่วนใหญ่ไม่ได้มองการพัฒนากระแสหลักอย่างนั้น ประเทศส่วนใหญ่จะ ไปมองแค่เลี้ยวหนึ่งของการพัฒนากระแสหลัก ก็คือหยิบยกแต่เฉพาะมิติทางเศรษฐกิจแล้วมาขับเคลื่อน ทางเศรษฐกิจให้ไปอย่างรวดเร็วไปอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นในการทุ่มเททุกอย่างให้เศรษฐกิจโต ให้รายได้ประชาชาติสูงขึ้น ให้มีรายได้ทางเศรษฐกิจที่เป็น ตัวเม็ดเงินเพิ่มมากขึ้นในประเทศ ทำให้เราได้ ทำในสิ่งต่างๆ ที่เราจะเห็นผลในทางด้านลบต่อไป

ในหลาย ๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยเราได้ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากเกินไป เพราะว่าในยุคนั้นและสมัยเริ่มพัฒนาเราไม่มีทุนทรัพย์ในตอนนั้น เราไม่มีความรู้มากมาย เรายังขาด เทคโนโลยี ขาดทักษะในฝีมือแรงงานสิ่งเหล่านี้เป็นต้นทุนของการพัฒนาแต่เราขาดสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้น เราต้องอาศัยต้นทุนทางธรรมชาติเป็นหลัก การที่เราใช้ต้นทุนทางธรรมชาติเป็นหลักทำให้เราใช้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมากเกินไป ไม่ค่อยดูแลถึงความยั่งยืน ไม่ค่อยระมัดระวังในการใช้อย่างประหยัด ใช้อย่าง สมเหตุสมผลหรือตามหลักวิชา ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ป่าไม้ 40 กว่าปีก่อนป่าไม้มากกว่าปัจจุบันมาก มีตัวเลขนี้อาจจะต่างกันแต่อย่างน้อยก็อยู่ในช่วง (range) เดียวกัน บางคนบอก 40 เปอร์เซ็นต์ จะยังไ้ หรือเท่าไร? แนนอนเราไม่ทราบ แต่ว่าพื้นที่ป่าไม้มีเกือบครึ่งของพื้นที่ในประเทศ ปัจจุบันนี้ป่าไม้ลดลงมา เหลือ 20 กว่าเปอร์เซ็นต์ แต่บางคนก็บอกว่า 18 เปอร์เซ็นต์ นี่ก็คือ ตัวอย่างที่ว่าเราได้ทำลายสิ่งแวดล้อม ไปเยอะแยะเลยในเวลาอันสั้น ไม่ว่าจะเป็นป่าชายเลน ป่าที่ทำให้ระบบนิเวศยังคงอยู่ได้แต่ถูกทำลายโดยการ ตัดป่าเพื่อเผาถ่าน ทั้งทำถนน ทำนาทุ่ง บ่อยครั้งก็ทำอย่างผิดวิธีการต่างๆ นี่ก็คือตัวอย่างที่เห็นได้อย่าง ชัดๆ

เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ ข้อเสียทั้งหลายทางสิ่งแวดล้อมก็เห็นได้ชัดเจนว่ามันกำลังทำให้เราเผชิญ กับปัญหาที่ต้องแก้ไขมากมาย น้ำท่วมบางแห่งที่รุนแรง ก็เกิดจากการที่เราไปเปลี่ยนระบบนิเวศทำลาย

สิ่งแวดล้อมหลาย ๆ อย่าง หรือว่าอากาศที่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นไปตามฤดูกาล เมื่อก่อนเราจะรู้ว่าฝนจะตกเดือนไหน แม้กระทั่งว่าต้นไม้ของเรายังสับสนหมดเลย เพราะฝนลงในฤดูที่ไม่ควรจะลง อันนี้อาจจะมาจาก Global warming แต่ในประเทศเองก็มีการตัดไม้ ทำลายป่า ที่ทำให้ธรรมชาตินั้นแปรปรวนไปหมด

ทีนี้เราก็ต้องมาพิจารณาอีกทีว่า การพัฒนาตามกระแสหลักอย่างที่ว่านี้ไม่ได้แปลว่า เลวร้ายหมด ข้อนี้ขอยืนยันว่าควรพิจารณาแง่บวกของการพัฒนาตามกระแสหลักด้วย เพราะว่าเราได้ผลประโยชน์จากการพัฒนาที่ผ่านมา ถ้าเรามองในเรื่องของสุขภาพอนามัยเรารู้ว่าเราได้ประโยชน์จากการพัฒนาในสามสิบปี สี่สิบปีที่ผ่านมา อาทิเช่น อัตราการตายของเด็กทารกแรกเกิดจนถึงห้าขวบต่ำลงมาก น้ำหนักของเด็กทารกตอนแรกเกิด อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ถ้าเราดูอัตราการตายของมารดาตอนคลอดลูกหรือว่าหลังจากการคลอดลูก เราแทบจะไม่มีปัญหานี้แล้ว สมัยนี้ในสังคมไทยอายุขัยของคนในชาติสูงขึ้น เพราะฉะนั้นในสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถือว่าเป็น upside เป็นส่วนที่ดีของการพัฒนาหรือในอีกส่วนหนึ่งเราจะเห็นว่าบ้านเมืองสมัยนี้ก็มีส่วนน่าอยู่ มีความสะดวกสบาย แต่ในเวลาเดียวกันนอกจากสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายเราจะพบว่า ยังมีปัญหาอื่น ๆ ตามมา ซึ่งจะทำให้เราจำเป็นต้องถามว่าการพัฒนานั้น เราจะพัฒนาเพื่อใคร เพื่ออะไร เพื่อสังคม โลกใบนี้หรือ คงไม่เฉพาะแต่ประเทศไทยถ้าไม่ระวังบางทีก็ได้เกิดอาการหลงทาง และหลงประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาก็ได้

การพัฒนาเศรษฐกิจหรือการพัฒนาให้มันั่งร่ำรวยขึ้นแท้จริงแล้วเป็นแค่วิธีการ เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจไม่ใช่เป้าหมายที่สิ้นสุดในตัวของมันเอง แต่เป็นวิถีทางที่นำไปสู่สิ่งที่เราต้องการ คือ เรื่องของความอยู่ดีมีสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม คุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ต้องรวมถึงการยอมรับในความหลากหลายของสมาชิกในสังคม อย่างน้อยที่สุดประชาชนควรมีอิสรภาพ มีการศึกษา มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีความอยู่ดีมีสุข รวมถึงถ้าสมมติเราถามท่าน Amartya Sen ท่านก็ต้องบอกว่ามนุษย์เรานั้นหรือสมาชิกในสังคมต้องมีทางเลือก (choices) องค์การสหประชาชาติก็พูดว่า เป้าหมายของการพัฒนาเพื่อให้มีทางเลือก ให้คนมีทางเลือกหนทางของชีวิต เลือกสิ่งที่เราต้องการ ไม่ใช่ถูกบังคับในกรอบที่แคบ การพัฒนาควรเปิดโอกาสให้เราได้สามารถบรรลุศักยภาพของตัวเอง ไม่ว่าใครอยากจะบรรลุศักยภาพในด้านไหน อันนี้คือสิ่งที่สังคมที่พัฒนาแล้วเปิดโอกาสให้กับคนในสังคม

ในเวลาเดียวกันการพัฒนาที่ดีต้องเน้นความสมดุลหรือดุลยภาพของการพัฒนาไม่ใช่หมายความว่า พัฒนาเมืองจนเลิกลอยเราจะเห็นลักษณะแบบนี้ในสังคมไทย ในเมืองของสังคมไทยบางแห่ง บางส่วนในสังคมกรุงเทพฯ จะไม่ผิดจากโตเกียว นิวยอร์ก เพราะว่าเรามีความทันสมัย มีตึกสูง มีอะไรที่ฟุ้งเฟ้อทุกอย่าง แต่ในเวลาเดียวกันเราก็มีอีกด้านหนึ่งเหมือนอีกภาพหนึ่งของกรุงเทพฯ ที่ยากจน ลองเข้าไปในสลัมต่างๆ บางแห่งจะพบว่า บริการพื้นฐานไม่มีเลย ความแออัดหนาแน่น กลิ่นและทุกอย่างไม่เหมือนส่วนที่ทันสมัย ดังนั้นเปรียบเทียบมีหลายสังคมซ้อนกันในสังคมเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้คือการพัฒนาของสังคมที่ขาดดุลยภาพ ในเวลาเดียวกันเราก็พบว่า ในเมืองที่ใหญ่โตร่ำรวยมีโอกาสมีอะไรทุกอย่าง แต่ในชนบทของประเทศเดียวกันที่อาจจะไม่ห่างไกลจากเมืองใหญ่ ไม่มีอะไรเลย ลักษณะนี้ก็คือ การขาดดุลยภาพ

ในเวลาเดียวกันเรายังต้องมองสังคมว่า มีความเป็นธรรมหรือไม่ เรื่องนี้นักเศรษฐศาสตร์จะได้ตัวเลขเราได้ดีว่าการพัฒนา หรือผลพวงของการพัฒนา แม้กระทั่งในตัวรายได้ชี้ให้เห็นว่า คนส่วนหนึ่งได้มากเกินไป คนส่วนอื่นได้น้อยเกินไป คนบางคนมีเป็นหมื่นล้านแสนล้าน คนบางคนไม่มีอะไรเลย แค

ไม่ก็พันบาทจะทำอะไรเขายังไม่มี เพราะฉะนั้นเรามีช่องว่างทางสังคม มีความไม่เป็นธรรมในสังคม หรือความไม่เป็นธรรมต่อคนที่เป็นคนกลุ่มน้อย เช่น เราต้องถามด้วยว่า ผู้หญิงอาจจะขาดโอกาส คนพิการ ผู้สูงอายุเขามีโอกาสเท่าเทียมคนอื่นหรือไม่ ในสังคมที่ดีการพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เหลียวแลดูแลทุกภาคส่วนให้มีโอกาสและต้องได้เข้าถึงโอกาสด้วย จะให้เท่าเทียมกันหมดนั้นเป็นไปได้ แต่อย่างน้อยที่สุดทุกคนต้องเข้าถึงโอกาสบ้าง ไม่ใช่มีการปิดกั้นมีรั้วเป็นชั้น ๆ กีดขวางปิดกั้นบางคนไม่ให้เข้าถึงบางอย่าง ทำให้บางคนเข้าไม่ถึงโอกาสต่างๆ ในสังคม

นอกจากนี้แล้วการเมืองซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการกำหนดนโยบายสาธารณะ การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรและผลประโยชน์ทางการเมืองนั้นให้กับสังคม มีความเป็นธรรมหรือไม่ สิ่งเหล่านี้คือมิติของการพัฒนาที่เราจำเป็นต้องมองในแง่ของการเมืองด้วย เพราะมันเชื่อมโยงเกี่ยวโยงกันหมด เราได้ประสบกับปัญหาทางการเมือง ที่ทำให้สังคมขาดดุลยภาพมากยิ่งขึ้น การเมืองที่ทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างเห็นกันมาการเมืองที่ไม่พอเพียง ในลักษณะที่ต้องการอำนาจล้นฟ้า และให้อำนาจอยู่ในคนกลุ่มหนึ่งโดยไม่ยอมแบ่งปันปันส่วน การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมของคนอื่นในสังคม ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ใช้ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบผู้แทน แต่เป็นการเมืองแบบเบ็ดเสร็จที่อยู่ในมือของคนกลุ่มหนึ่งโดยอาศัยกลไกของการเลือกตั้งเข้ามายึดอำนาจ และถือว่าควรตัดสินใจทุกอย่างตามอำเภอใจ การเมืองรูปแบบนี้ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่เราเรียกว่า การมีดุลยภาพทางการพัฒนาที่มีมิติทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจแบบเชื่อมโยงกันอย่างมีคุณภาพ

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้คือ ความพยายามที่จะปูพื้นให้เห็นว่ากระแสหลักของการพัฒนาที่เรานำมาใช้ในสังคมไทย ได้มีจุดแข็งบางอย่าง จุดอ่อนหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะจุดอ่อนที่ยังไม่ได้พูดถึง คือทางสังคม มิติทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นพิเศษ โดยพบว่า เราจะขาดดุลยภาพ ความพอดี พอเพียงในอะไรทุกอย่าง เพราะสังคมไทยในอดีตไม่ค่อยมีความสลับซับซ้อนอะไรเท่าไรนัก เรามีชนชั้นผู้ที่อยู่ข้างบน มีชนชั้นที่ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ระดับล่าง แต่ความสัมพันธ์ของระดับบนกับล่างมีกติกาที่เชื่อมโยงถึงกัน คนที่อยู่ข้างบนมีความเมตตากรุณาต่อคนที่อยู่ระดับล่าง ส่วนคนที่อยู่ระดับล่างมีความจงรักภักดีต่อคนที่อยู่ด้านบน แนนอนโอกาสและสถานการณ์ไม่เท่าเทียมกันแต่ความเอื้ออาทรต่อกันมีความเอาใจใส่และแบ่งปันต่อกัน

ในเวลาเดียวกัน คนไทยอยู่ใกล้วัด ศาสนามีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมให้คนไทยนั้นเข้าใจในหลักศาสนาหลายอย่าง เช่น เชื่อในเรื่องของกฎมิต ชั่วดี บาป-บุญ คุณ-โทษ คนไทยมีพิธีอุปถัมภ์รู้จักละอายต่อความผิดและบาป

แต่พอสังคมเริ่มวิวัฒนาการ วิวัฒนาการจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้เน้นเศรษฐกิจเป็นหลักมากเกินไป ก่อให้เกิดผลที่ตามมาอันดับแรก คือ นโยบายของการพัฒนาที่เน้นอุตสาหกรรมมาก คือ เน้นการเติบโตของเมืองมากขึ้น ทางภาคเกษตรก็ถูกมองข้ามและละเลยทำให้ภาคเกษตรนั้นมีรายได้น้อยลง นโยบายของรัฐบาลการจูนเจือช่วยเหลือภาคเกษตร นโยบายที่ขาดดุลยภาพในการพัฒนาทั้ง 2 ภาคส่วน ทำให้คนในภาคเกษตรจำเป็นต้องอพยพเข้าไปในเมืองเพื่อหารายได้ การเข้ามาอยู่ในเมืองก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่าง ความแออัดของเมือง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมา เป็นต้น บ่อยครั้งพ่อแม่ลูกก็ไม่ได้อยู่ด้วยกัน

นอกจากนี้คนก็เริ่มอยู่ไกลวัด วัดก็ต้องพยายามปรับตัวเพื่อดึงดูดประชาชนเข้าสู่วัด โดยการบอกทวย ทำนํ้ามนต์พิเศษก็มี ขณะนี้ยังเพี้ยนใหญ่ เมื่อมีหลาย ๆ วัดจัดให้มีการขายวัตถุมงคล รวมทั้งจตุคามรามเทพ ซึ่งไม่น่าจะเกี่ยวกับศาสนาพุทธอะไรเลย

สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นกระแสต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเห็นห่างของคนกับวัดกับศาสนามากขึ้น ในเวลาเดียวกัน พ่อแม่ก็ต้องปากกัดตีนถีบทำงานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นระดับบนหรือล่างของสังคม พ่อแม่อยู่ระดับสูงก็ต้องสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ เครือข่ายทางการเมือง ทางสังคม ไม่มีเวลาอยู่กับลูก ลูกก็ต้องอยู่กันเอง โดยหลายคนก็ใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมใช้อะไรต่าง ๆ ให้ลูกให้ทดแทนเวลาที่พ่อแม่ให้ลูก แทนที่จะอยู่ด้วยกันได้สนทนา ถกกัน หรือใช้ชีวิตรู้จักกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่เด็กเรียนรู้อะไรได้หลายอย่าง แต่ไม่มีการกล่อมเกลาเกี่ยวกับปรัชญาของชีวิตทิศทางของชีวิต นอกจากนี้แล้วคุณค่าด้านคุณธรรมของชีวิตที่ควรจะช่วยกำหนดการตัดสินใจจะไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง-ผิด ชั่ว-ดี บาป-บุญ คุณ-โทษ ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐาน หลักความซื่อสัตย์สุจริต หรืออะไรที่เราเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีอีกต่อไป เพราะฉะนั้นเด็กในยุคหลังถูกหล่อหลอมโดยกระแสของสังคมที่ผิดเพี้ยน ไม่ว่าจะเป็นจากกระแสภายในประเทศหรือนอกประเทศก็ตาม

ตัวอย่างเช่น การผลักดันบีบีคั่นให้เรียนเก่ง เรียนดี ให้เด็กนั้นต้องประสบความสำเร็จในสิ่งที่สังคมมองว่าถูกต้อง อย่างเช่น สอบได้ เข้ามหาวิทยาลัยดี ต้องมีรายได้ดี แต่ว่าเราไม่ได้มองว่า คุณค่าของมนุษย์นั้นมีหลายด้าน สิ่งเหล่านี้ คือ ความไม่เป็นธรรมทั้งหลายที่สังคมก่อให้เกิดในสังคมไทย โดยสื่อก็จะสะท้อนรายการที่มีแต่เรื่องฉาบฉวย เรื่องของไฮโซ เรื่องอะไรก็แล้วแต่ หรือการแข่งขันแบบไร้สติ ที่เห็นในเกมส์โชว์ที่ปรากฏในขณะนี้ ละคร่น้ำเน่าที่เน้นแต่พระเอกที่ร่ารวย ใช้ชีวิตวัน ๆ แบบอะไรที่ไร้คุณค่า หรือการแสดงภาพลักษณ์ของผู้หญิงในละครที่ต้องแย่งผู้ชาย ล้วนแต่เป็นการตอกย้ำในเรื่องที่ไร้สาระ ไม่ใช่สิ่งที่จะถึงหล่อหลอมให้สังคมมีคุณค่า มีคุณธรรม หรือว่ามีความแข็งแกร่งในเรื่องของหลักคิดปรัชญาที่จะนำพาชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง

สรุปมาแล้วที่อภิปรายมานี้แสดงว่า ในยุคของปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมไทยต้องหันไปใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานที่จะปลูกฝังสังคมของเรา ไม่ว่าจะเป็นสนใจในเรื่องของกระแสหลักหรือว่าสนใจในทางเลือกของการพัฒนาก็ตามแต่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ พื้นฐานที่จะช่วยให้เราสามารถใช้เป็นเสาหลัก เป็นฐานรากที่จะสร้างทิศทางเพื่อที่จะก้าวต่อไปได้ ขณะนี้เราจะพบว่าทั่วโลกมีกระแสการผลักดันทางเลือกของการพัฒนาเพราะมีความคิดและความเชื่อว่า กระแสการพัฒนาหลักทำให้ขาดดุลยภาพ ขาดความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาค และยังก่อให้เกิดรายได้ที่เห็นห่างกัน การพัฒนาที่ไม่มีดุลยภาพนั้น จะรวมถึงลักษณะของเมืองใหญ่ที่ใหญ่โตเกินไป ชนบทก็เล็กไป คนจนมีมากเกินไป คนรวยจำนวนน้อยแต่มีรายได้มากเกินไป ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่น่าใช่การพัฒนาที่พึงประสงค์

หลาย ๆ ประเทศทั่วโลกเริ่มรู้สึกว่าการพัฒนาตามกระแสหลักไม่ใช่ทิศทางที่เราต้องการการพัฒนา น่าจะมีอะไรที่ดีกว่านี้ เพราะฉะนั้นจึงเกิดกระแสต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของความต้องการทางเลือกของการพัฒนาแบบอื่น ๆ บางเรื่องอาจจะปฏิเสธกระแสหลักโดยสิ้นเชิง กลับไปที่ยูโทเปียหรือสังคมในอุดมคติของเราเล็ก ๆ ทำกันเอง กินกันเอง อะไรอย่างนั้น หรือบางกลุ่มปฏิเสธสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม บางกลุ่มปฏิเสธ

แค่บางส่วน โดยพอใจที่จะปรับทิศทางบางอย่างที่คิดว่าเหมาะสม บางกลุ่มใช้ศาสนาเป็นตัวตั้ง เป็นตัวนำ ใช้หลักความคิดอื่น แต่ทั้งหลายทั้งปวงคือ กระแสที่จะปฏิเสธต่อต้าน และก็คานกระแสนี้ที่มองว่าไม่มีเหตุผล ไม่สมดุล และในเวลาเดียวกันไม่มีความเป็นธรรม ณ ขณะนี้ ในโลกนี้ปัญหาเรื่องความเป็นธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นเรื่องที่มีการถกคุ้ยกันตลอดไม่ว่าเวทีในประเทศหรือระหว่างประเทศ

การค้าเสรีหรือกระบวนการของโลกาภิวัตน์นำมาซึ่งจุดแข็ง จุดอ่อน อีกเหมือนกัน แต่สำหรับประชาชนตัวเล็ก ๆ ในหลาย ๆ ประเทศจะมองว่ากระแสโลกาภิวัตน์หรือการค้าเสรีทั้งหลายเปิดโอกาสให้คนที่มีโอกาสแล้วเข้าสู่เวทีระดับนานาชาติได้มากขึ้น แต่คนด้อยโอกาสและยากจนถูกผลักดันไปอยู่ชายขอบของสังคม เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียกร้องความเป็นธรรมทางสังคม ไม่ใช่เพียงอยู่ในประเทศ แต่เชื่อมจากประเทศไปต่อประเทศอื่น ๆ กลายเป็นกระบวนการในระดับเวทีสากล เช่น คนที่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน คนที่ไม่เห็นด้วยกับการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คนที่ไม่เห็นด้วยกับอะไรก็จะมี การเชื่อมโยงกันในแนวราบจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง โดยใช้ความคิดและอุดมการณ์เป็นที่ตั้ง

อุดมการณ์เหล่านี้อาจเป็นเรื่องของสิทธิสตรี เป็นเรื่องของสิทธิคนพิการ เรื่องพิทักษ์สิ่งแวดล้อม แต่สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการใหม่ ที่ต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ที่เชื่อว่าถูกครอบงำโดยผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจในตะวันตกมากเกินไป และเริ่มมีประเทศในตะวันออกที่กำลังมีพลังอำนาจและกำลังจะไปเชื่อมโยงกับตะวันตก เพื่อที่จะได้อำนาจ แต่ผลผลิตผลรวมทั้งหมดจะออกมาให้แก่คนกลุ่มเดียวที่อยู่ข้างบนของแต่ละสังคม คนที่อยู่ในระดับล่างถูกผลักดันไปชายขอบ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องให้ผู้ที่ขาดโอกาส และอยู่ชายขอบจะต้องเชื่อมโยงเข้าหากัน เพื่อสร้างพลังในแนวราบที่ข้ามพรมแดนประเทศแต่ต่อสู้ร่วมอุดมการณ์เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม

ภาพใหญ่ของโลกใบนี้เรื่องต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น คือ จะมีพลวัตสูงมาก ความซับซ้อนเกิดขึ้นมาก ความหลากหลายในแต่ละสังคมก็มีมากขึ้น การต่อสู้ที่เกิดขึ้นในอนาคตไม่ใช่แค่เรื่องของทรัพยากรทางธรรมชาติ แต่เป็นการต่อสู้เรื่องของแนวความคิดด้วย ว่าอะไรคือแนวคิดเหมาะสม อะไรที่จะสร้างความเป็นธรรมให้กับคนทั้งหมดในสังคม ในทั่วโลก ควรจะมีการแบ่งปันปันส่วนทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด หรือควรสร้างความเป็นธรรมได้อย่างไร สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่ทำให้การพัฒนาเพิ่มความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

ประเด็นทำไมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีพลังสูงในการช่วยสังคมไทยและสังคมอื่น ๆ ในโลกสากล มองได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นน่าที่จะเป็นรากฐานหรือเป็นเสาเข็มของการพัฒนาไม่ว่าแนวทางการพัฒนาจะยึดรูปแบบไหนก็ตาม

เศรษฐกิจพอเพียงได้เน้นในเรื่องของความพอดี พอเพียง พอประมาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวโลกทั้งโลกจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับรู้ และรับความเป็นจริงเพราะภายใต้โลกปัจจุบันที่ทุกอย่างมีจำนวนจำกัด ถ้าเราไม่ยึดหลักคิดนี้เป็นหลักพื้นฐานแล้ว จะมีเกิดความขัดแย้งทวีคูณขึ้นแน่นอน ในการที่เรามีพอดี พอเพียง พอประมาณ คือ ไม่เอาอะไรที่มากเกินไปจนน่าเกลียด มนุษย์ในสังคมนั้นย่อมมีความแตกต่างได้แต่ไม่มีใครต้องมากเกินไป

ในระดับประเทศก็เช่นเดียวกัน ประเทศที่ต้องการอะไรให้ตัวเองมากเกินไป จนไม่มองว่าเพื่อนบ้านเขามีหรือขาดอะไรบ้าง จะถูกมองว่าเป็นประเทศที่ไม่มีจิตสำนึก การแบ่งปันให้คนอื่นได้อยู่ดี กินดี ด้วยตัวเอง ก็จะต้องอย่างมีความสุขและมีคุณภาพ เพราะจะเป็นการอยู่อย่างมีสติและมีปัญญา

ในเวลาเดียวกัน การพอประมาณนั้นควรเป็นหลักคิดที่มาจากความเชื่อลึก ๆ ถึงจะเกิดพลังในการปฏิบัติการ มีเหตุผลก็เป็นอีกหลักหนึ่ง การรู้ว่าอะไรพอดีอะไรไม่พอดี นั้นจำเป็นต้องเชื่อมโยงกันทั้งหมด เพราะต้องใช้หลักของความมีเหตุมีผล โดยมีการศึกษารอบรู้ในลักษณะ เจาะลึก เข้าใจอะไรจริง ๆ สังคมไทยยังอ่อนด้อยมากในเรื่องนี้เพราะเรามาจากพื้นฐานของชีวิตที่เคยเป็นแบบ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนจัด ชีวิตคนไทยพออยู่ได้แบบมีความพอมีพอกิน คนไทยในอดีตมีความพอเพียง สันโดษอยู่เอง พอประมาณ ไม่โลภมาก ตามหลักศาสนาพุทธ แต่เรื่องความมีเหตุมีผล และการใฝ่รู้การศึกษาเจาะลึกยังไม่มี เป็นจุดที่ต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการทำอะไรก็แล้วแต่โลกนี้หรือในปัจจุบัน เราจำเป็นต้องศึกษาจริง ๆ มีความเอาจริงเอาจังในเรื่องของชีวิต

คนไทยเน้นในเรื่องความรักสนุก ความสะดวกสบาย ชีวิตอยู่ไปวัน ๆ ซึ่งก็อาจจะดีในทางด้านจิตวิทยาเพราะไม่เครียด การฆ่าตัวตายไม่สูง ถือเป็นส่วนที่ดีที่น้อยกว่าคนอื่นได้ แต่ในสังคมต่อไปนี้ จะเป็นไปอย่างเดิมไม่ได้ ในยุคของการแข่งขันมากขึ้น อย่างน้อยที่สุดการที่จะอยู่ในสังคมเราจำเป็นต้องเข้าใจปัญหาสังคม ต้องดูแลตัวเองได้และดูแลผู้อื่นได้ จำเป็นต้องมีการศึกษาที่ลึกและรอบรู้ ต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง ถ้าไม่มีความรู้เราก็จะไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันได้ เพราะปัจจัยต่าง ๆ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะเชื่อมโยงไปด้วยกันหมด ความรู้นั้นรวมถึงความใฝ่รู้จริง ๆ ความใฝ่รู้คือ เชื่อว่าทุกอย่างน่าสนใจไปหมด ควรต้องศึกษาตลอดชีวิต ทุกอย่างในชีวิตเป็นเรื่องที่ถอดบทเรียนได้ เช่น ไม่ใช่การทำ paper แล้วไปตัดต่อเอา คือ ควรหาคำตอบมาวิเคราะห์และตอบคำถามเอง การทำ paper ของคนไทยนี้ประหลาดมาก ตั้งแต่ปริญญาตรีถึงปริญญาโท และปริญญาเอก ยังมีการตัดต่อข้อความเข้าด้วยกัน ไม่พยายามคิดและวิเคราะห์เอง เรื่องนี้เป็นทักษะที่ต้องพัฒนา เพราะต้องมาจากความใฝ่รู้ วิเคราะห์และหาคำตอบจริง ๆ ตรงนี้ยังเชื่อมโยงกับการที่มีความรู้อะไรต่าง ๆ ยังไม่พอ แต่ต้องมีคุณธรรมคู่ขนานด้วย จุดนี้เป็นจุดที่ต้องลงแรงอีกเยอะ เพื่อให้สังคมไทยมีคุณภาพแบบยั่งยืน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องการเสริมสร้างคุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องนำไปเน้นให้ทั่วโลกด้วย เพราะเป็นจุดแข็งของแนวความคิดนี้เพราะปรัชญาอื่น หรือหลักคิดอื่น ๆ จะไม่ได้เน้นเรื่องนี้ แนวคิดของ New management ไม่ว่าจะเป็น public หรือ private management มีปัญหาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบใหม่ทีบอกว่าวิธีอะไรก็ได้ที่ใช้ไปสุดโต่งก็ได้ แต่ขอให้ผลออกมาดีแล้วกัน การตีความแบบนี้โดยแขนงบริหารธุรกิจและรัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนไม่น้อยมีความน่าเป็นห่วงยิ่ง เพราะมองว่าจะทำอะไรก็ได้ ขอให้ผล ไม่สนใจว่าจะใช้วิธีอะไรก็ได้ ให้มีผลลัพธ์ออกมาดีแล้วกัน หรือมองว่าการะบวนการไม่สำคัญ เพราะถ้าเราเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะดำเนินแนวคิดนี้จริง ๆ เพราะวิถีทางเดินสู่เป้าหมายและเป้าหมายก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะไม่ว่าจะทำอะไร ควรทำไปอย่างมีคุณธรรม ควรมีความสุขทั้งสองอย่าง ไม่ใช่รวยอย่างเดียวโดยไปโกงเขา มา ไม่ควรมองว่าจะไรก็ได้ ในที่สุดฉันรวยฉันมีผลงาน หรือว่า ฉันทำงานหน่วยราชการ ฉันเพิ่มอะไรก็ได้ขึ้นมาให้เห็น พอประเมินก็ประเมินให้เราผ่าน แต่ว่าระหว่างทางอาจจะสร้างความเจ็บปวดกันไปหมด ทุกฝ่ายระส่ำระสายก็ไม่สนใจ ทั้งนี้คุณธรรมต้อง

คู่ขนานไปกับพฤติกรรมต่างๆ จะทำอะไรนั้นต้องเกี่ยวโยงกันคือ มีความพอเพียงแบ่งปันกัน มีเหตุมีผล ในที่สุดแล้วค่านิยมในจิตของมนุษย์เล็กๆ ต้องได้รับการปลูกฝังใหม่ เพื่อสร้างสิ่งเหล่านี้ ไม่อย่างนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คงก้าวไปไม่ได้ การปลูกฝังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มจากหลักคิดเล็กๆ หรือพื้นฐานความคิดของมนุษย์ในสังคมก่อน ว่าเรายอมรับเรื่องคุณธรรมหรือไม่ ชอบความซื่อสัตย์สุจริตหรือไม่ ความเพียรเป็นเรื่องสำคัญหรือไม่ ถ้าเราสอนให้ฉาบฉวยหมด มันคงจะไม่ได้ไปถึงจุดที่เราต้องการจะเห็น เพราะฉะนั้นในที่สุดต้องรวมที่พูดถึง หมายถึงความเชื่อมโยงกันหมด สามห่วงสองเงื่อนไขเป็นประเด็นที่ตัดแยกกันไม่ได้ เราไม่สามารถจะนำแค่หนึ่งห่วงมาพูดว่านี่คือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จริงๆ แล้วคือ ทำส่วนเชื่อมโยงเข้ากันและต้องใช้ในลักษณะองค์รวมก็จะเข้าใจหลักนี้และนำไปใช้ได้ไม่ว่าจะตามแนวเศรษฐกิจกระแสหลักหรือพัฒนาในกระแสทางเลือกก็ตาม

วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 และความเป็นมาของ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

โดย ดร.ปรียานุช พิบูลสราวุธ
หัวหน้าโครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง

1. วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 – สถานการณ์โดยรวม

จากการวิเคราะห์สถานการณ์วิกฤตเศรษฐกิจการเงินของประเทศไทยที่ปะทุขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2540 พบว่า มีหลายเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน จนนำมาสู่การเกิดวิกฤตในครั้งนั้น เริ่มจากการพัฒนาอย่างรวดเร็ว “แบบก้าวกระโดด” ในขณะที่พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ และไม่มี การวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การตัดสินใจเชิงนโยบายและ ในระดับบุคคลเกี่ยวกับการบริโภคและการลงทุนที่ไม่ตั้งอยู่บนการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล อีกทั้งไม่สอดคล้องกับพื้นฐานความเป็นจริงของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ การบริหารจัดการ การเงินและการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง ขาดความระมัดระวังในการรักษาความสมดุลระหว่างปัจจัย ที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของการพัฒนา

จุดเริ่มต้นของวิกฤตในครั้งนั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2533 เมื่อประเทศไทย ได้ตัดสินใจที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางการเงินในภูมิภาค และมีความชัดเจนขึ้นในปี พ.ศ. 2535 ที่มีการเปิดเสรีทางการเงินและอนุญาตให้กู้เงินต่างประเทศผ่านวิเทศธนกิจ หรือที่เรียกว่า BIBF (Bangkok International Banking Facility) ซึ่งหมายถึงกิจการการกู้ยืมเงินโดยมีแหล่งเงินจาก ต่างประเทศ แต่เมื่อได้เริ่มดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางการเงินเช่นนั้นแล้ว ก็ยังคงรักษาช่วงอัตราการ แลกเปลี่ยนที่แคบมากไว้อยู่ โดยผูกค่าเงินบาทกับตะกร้าเงินที่คงสัดส่วนของเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น หลัก (ประมาณ 25 บาท เท่ากับ 1 เหรียญสหรัฐ) แทนที่จะเลือกใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ยืดหยุ่น มากกว่านี้ เพื่อสะท้อนถึงความต้องการของเงินบาทหรือเงินตราต่างประเทศในตลาดตามความเป็นจริง อันจะทำให้กลไกของตลาดเงินสามารถทำงานปรับความสมดุลได้เอง ซึ่งจะเป็นระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยไม่ต้องมีการแทรกแซงจากภาครัฐ

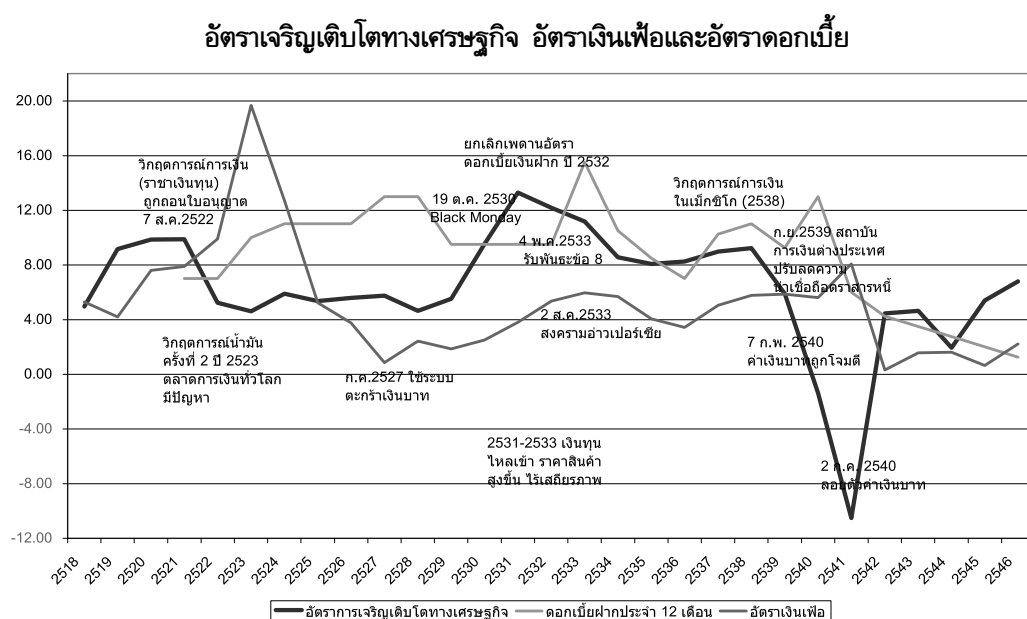
ในขณะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ได้ใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ยืดหยุ่น สอดคล้องตาม จังหวะ และสมดุลกับปริมาณการไหลเข้าออกของเงินตราต่างประเทศและเงินบาทในแต่ละช่วงเวลา แต่ กลับเป็นผู้รับความเสี่ยงจากการค้าประกันค่าเงินบาท ทั้งที่มีการเปิดเสรีทางการเงินกับต่างประเทศ เป็น การเปิดช่องให้มีการค้าเก็งกำไรเงินตรา และนำไปสู่การโจมตีค่าเงินบาทในที่สุด ซึ่งหลายฝ่ายวิเคราะห์ว่า เป็นความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายทางการเงินครั้งสำคัญ จนกลายเป็นระเบิดเวลาที่ทำให้เกิดวิกฤต

การเงินในปี พ.ศ. 2540 และทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียทุนสำรองจำนวนมหาศาล จนไม่สามารถรักษาระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่ได้อีกต่อไป¹

อย่างไรก็ดี ความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายการเงินในช่วงปี พ.ศ. 2535 จนถึง วันที่ 2 กรกฎาคม 2540 อันนำไปสู่วิกฤตค่าเงินนั้น มีความเกี่ยวข้องกับหลายเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ที่เชื่อมโยงไปสู่การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจโดยรวมในที่สุด

ปัจจัยภายนอกที่สำคัญและส่งผลกระทบโดยตรงต่อการนำไปสู่เหตุการณ์วิกฤตในครั้งนั้น คือ ค่าเงินเหรียญสหรัฐมีทิศทางขาขึ้น และความเสี่ยงในตลาดทุนโลก เนื่องจากธนาคารเม็กซิโกล้มละลายในปี พ.ศ. 2538 ทำให้ทุนจากต่างประเทศไหลทะลักมายังประเทศไทย ซึ่งดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางการเงินและมีรัฐบาลค้ำประกันความเสี่ยงของอัตราแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง

แผนผังที่ 1 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเงินเฟ้อ และอัตราดอกเบี้ย และสถานการณ์ที่สำคัญทั้งในและต่างประเทศ ช่วงก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ 2540

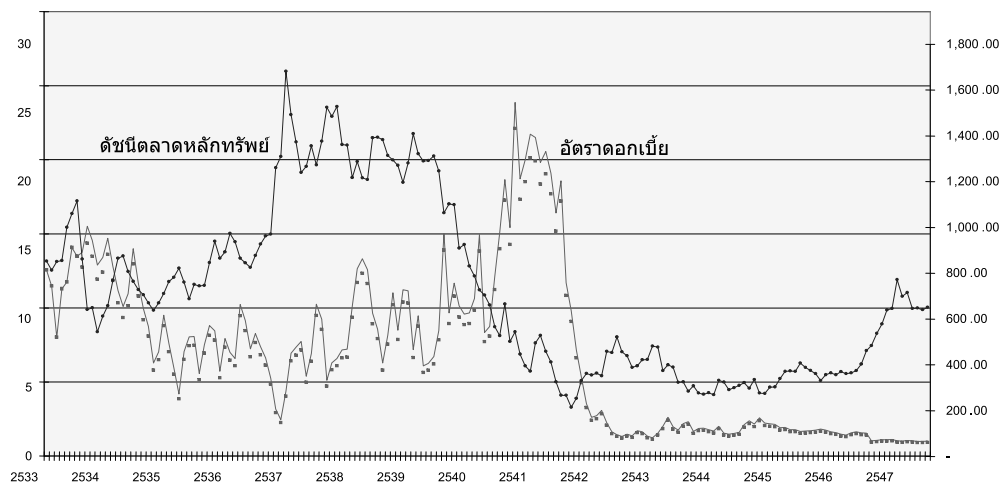
ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

แต่ปัจจัยที่สำคัญยิ่งกว่า ที่มีผลทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศหดตัวอย่างรุนแรง และทำให้ภาคเอกชนล้มละลายจากหนี้สินที่กู้เป็นเงินเหรียญสหรัฐ และส่งผลเสียหายต่อกองทุนเพื่อการฟื้นฟู

¹ ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจได้จากเอกสาร “รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ” (2541) ซึ่งเป็นผลสอบธนาคารแห่งประเทศไทย จัดทำโดย คณะกรรมการการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.)

และพัฒนาระบบสถาบันการเงิน 1.4 ล้านล้านบาท คือ **ปัจจัยภายในประเทศ** ที่เริ่มจากการดำเนินนโยบายการเงินของรัฐบาลที่ไม่สมดุลดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการดำเนินนโยบายดอกเบี้ยในประเทศที่สูงมาก พร้อมกับการใช้นโยบายการคลังที่ผ่อนปรน ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานการณ์การพัฒนาและกลไกตลาดเงินของประเทศในช่วงนั้น และการไม่ดำเนินการตรวจสอบควบคุมระบบสถาบันการเงินอย่างเข้มงวดตามกฎระเบียบ ซึ่งทั้งหมดนำไปสู่การเปิดโอกาสให้มีการก่อหนี้ของภาคเอกชนที่เกินตัว โดยเฉพาะหนี้สินต่างประเทศ โดยมีการขยายการลงทุนที่เกินความต้องการของตลาด มีความเสี่ยง และไม่ตั้งอยู่บนการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล มุ่งเก็งกำไรระยะสั้นมากกว่าที่จะก่อให้เกิดผลผลิตจริง นำไปสู่การบริโภคที่เกินตัวของภาคครัวเรือน ที่เรียกกันว่า **“สภาพเศรษฐกิจฟองสบู่”** และส่งผลให้ไทยสูญเสียความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ จนกระทั่งขาดดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างต่อเนื่อง

แผนผังที่ 2 อัตราดอกเบี้ยและดัชนีตลาดหลักทรัพย์ในประเทศไทย ที่แสดงถึงสภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ในประเทศไทย ช่วงก่อนปี 2540

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีข่าวลือเกี่ยวกับความไม่น่าเชื่อถือของสถาบันการเงินบางแห่ง เนื่องจากความไม่โปร่งใสในการบริหาร ประชาชนที่มีเงินฝากเริ่มเกิดความไม่มั่นใจในคุณภาพของสินทรัพย์และความมั่นคงของระบบสถาบันการเงินและธนาคารพาณิชย์ จึงพากันระดมถอนเงินที่ฝากไว้ ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องให้การสนับสนุนสภาพคล่องแก่สถาบันการเงินหรือธนาคารพาณิชย์ที่ขาดสภาพคล่องในการไถ่ถอนเงินฝากของประชาชน โดยมอบให้กองทุนฟื้นฟู ให้อำนาจตามความต้องการทุกกรณี แต่กำหนดให้ผู้กู้ยืมคือ สถาบันการเงินและธนาคารพาณิชย์ นำเอาสินทรัพย์ 2 เท่า มาเป็นหลักประกัน แต่เนื่องจากมีการวิเคราะห์และมีข่าวลือต่างๆ ออกมามากมาย จึงกลายเป็นการเร่งให้ประชาชนเกิดความไม่เชื่อมั่นและพากันระดมถอนเงินฝากมากขึ้น ทำให้ภาระของกองทุนฟื้นฟู เพิ่มมากยิ่งขึ้น จนทำให้

รัฐบาลต้องสั่งปิดกิจการสถาบันการเงินรวม 58 แห่ง ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนสิงหาคม 2540 และประกาศนโยบายค้ำประกันผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ของสถาบันการเงินในที่สุด

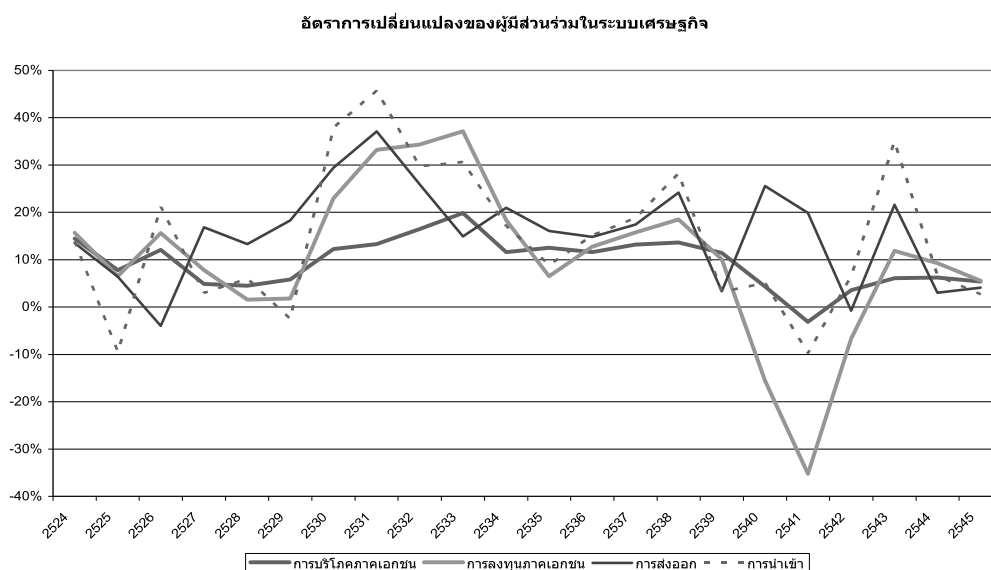
อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสถาบันการเงินทั้ง 58 แห่ง ไม่สามารถให้บริการด้านธุรกรรมทางการเงินอื่น ๆ นอกจากการเปิดรับการชำระหนี้คืนได้ จึงทำให้ฐานะและการดำเนินงานของลูกค้าด้านสินเชื่อได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงทันที คุณภาพของสินทรัพย์ของสถาบันการเงินเหล่านี้ จึงเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบเชื่อมโยงไปถึงการเสื่อมคุณภาพสินทรัพย์ของระบบการเงินของประเทศที่เหลือ ซึ่งเท่ากับการซ้ำเติมการถดถอยของระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงภาวะวิกฤต และเนื่องจากกองทุนฟื้นฟูฯ เป็นนิติบุคคลในธนาคารแห่งประเทศไทย ความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมด จึงกลายเป็น **“หนี้สาธารณะ”** และเป็นภาระของชาติในที่สุด

สถานการณ์ของประเทศไทยที่ประกอบด้วยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในดังกล่าวข้างต้น เป็นเหตุจูงใจให้กองทุนเพื่อการลงทุนขนาดใหญ่ หรือกองทุนเก็งกำไรที่เรียกว่า เฮจฟันด์ (Hedge Fund) เห็นโอกาสเข้าโจมตีค่าเงินบาทอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2539 เป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเริ่มสูญเสียทุนสำรองระหว่างประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเข้าสู่ปี พ.ศ. 2540 ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องแทรกแซงค่าเงินบาท และสูญเสียทุนสำรองระหว่างประเทศอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง รวมเป็นมูลค่ามหาศาล ในการพยุงหรือปกป้องค่าเงินบาทอย่างขาดความรอบคอบ (เดิมที่เคยมีถึงประมาณ 39,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในช่วงสิ้นปี พ.ศ. 2539 เหลือเพียง 158 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540) ทำให้ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะล้มละลายทางการเงิน จนต้องยอม **“ประกาศลอยตัวค่าเงินบาท”** อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540

จากการที่ค่าเงินบาทลดลง จากเดิมที่เคยอยู่ในระดับ 25-26 บาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ มาอยู่ในระดับ 40 กว่าบาทต่อ 1 เหรียญสหรัฐ ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อภาคการลงทุนที่ได้มีการกู้ยืมเป็นเงินตราต่างประเทศเพราะมีภาระหนี้สินเป็นเงินบาทมากขึ้น ส่วนในด้านภาคการส่งออก ก็ได้รับผลกระทบจากราคาดัชนีในด้านวัตถุดิบและการบริการ รวมทั้งการต่อรองของผู้ซื้อในต่างประเทศที่มีความเข้มแข็งมากขึ้นในด้านราคาส่งออก มีเพียงภาคธุรกิจการท่องเที่ยวเข้าที่ได้รับความนิยมมากขึ้นกว่าเดิม ในส่วนของภาคประชาชนนั้น ภาวะการครองชีพของประชาชนโดยทั่วไปก็ถูกกระทบจากการที่สินค้าที่มีส่วนประกอบจากต่างประเทศมีราคาสูงขึ้น ราคาน้ำมัน ราคาเวชภัณฑ์สูงขึ้น แม้กระทั่งภาคเกษตรเองก็จะมีปัญหาในด้านต้นทุนสูงขึ้น เพราะราคาปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชสูงขึ้นเช่นกัน

แผนผังที่ 3 อัตราการเปลี่ยนแปลงของผู้มีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจ (2524-2545)

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

ในด้านประชาชนที่อยู่ในตลาดแรงงาน ทั้งระดับบริหารและลูกจ้าง ทั้งในภาคเอกชนและลูกจ้างราชการ ก็มีความพะวงต่อสภาพในการจ้างงาน และประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งมีฐานะที่ยากจน และเป็นลูกจ้างรายวัน ก็มีปัญหากังวลในด้านการถูกให้ออกจากงาน และการลดลงของรายได้ นำไปสู่การจับจ่ายใช้สอยที่ลดลง รวมถึงประชาชนผู้ออมซึ่งไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศมากนัก ก็มีพฤติกรรมในการลดการจับจ่ายใช้สอยลงเช่นกัน ทำให้การอุปโภคบริโภคในระบบเศรษฐกิจมหภาคลดลงไปด้วยอย่างมาก เหลือเพียงภาคการเกษตรที่ได้รับประโยชน์จากการขายผลิตผลทางการเกษตรที่มีมูลค่าเป็นเงินบาทมากขึ้น จึงทำให้ภาคเกษตรสามารถรองรับสภาพการณ์พ้นจากงานโดยทั่วไปได้ในระดับหนึ่ง

ตารางที่ 1-1 การมีงานทำและการว่างงาน ปี 2539-2542

หน่วย : พันคน

	2539	2540	2541	2542
กำลังแรงงาน	32,324	32,780	32,596	32,911
การมีงานทำ	31,166	31,714	30,270	30,835
ภาคเกษตร	14,137	14,315	13,571	13,997
นอกภาคเกษตร	17,029	17,400	16,699	16,838
หัตถกรรม	4,651	4,644	4,577	4,611
ก่อสร้าง	2,649	2,502	1,633	1,402
การค้าและการธนาคาร	4,397	4,602	4,633	4,702
บริการและอื่นๆ	4,132	4,383	5,856	6,041
การว่างงาน	498	495	1,423	1,383
อัตราการว่างงานรวม (%)	1.54	1.51	4.37	4.20

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงาน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: ปี 2539-2540 เป็นค่าเฉลี่ยของการสำรวจรอบ 1 (ก.พ.) และรอบ 3 (ส.ค.)

ปี 2541-2542 เป็นค่าเฉลี่ยของการสำรวจรอบ 1 (ก.พ.) รอบ 3 (ส.ค.) และรอบ 4 (พ.ย.)

จากสภาพปัญหาความไม่เพียงพอของทุนสำรองระหว่างประเทศ ปัญหาความไม่มั่นคงของประชาชนผู้ออมในระบบการเงินไทย ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเป็นภาวะวิกฤตเศรษฐกิจเป็นการทั่วไป และมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจมหภาค ความมั่นคงของระบบการเงิน สภาพการประกอบการของภาคเศรษฐกิจที่แท้จริง การว่างงาน การขาดรายได้ของประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของประชาชนที่มีรายได้น้อย จนส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจสังคมไทย จนนำไปสู่สภาพผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศติดลบอย่างรุนแรงเป็นครั้งแรก ในรอบ 40 ปี

วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ มิได้เป็นปรากฏการณ์แต่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่ได้ลุกลามไปอีกหลายประเทศในทวีปแถบเอเชีย และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก จนนำไปสู่การล่มสลายของภาคการเงินและตลาดทุนของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นในเอเชีย อเมริกาใต้ ยุโรปตะวันออก รวมทั้งประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ญี่ปุ่น จีน สหรัฐอเมริกา และยุโรป ต่างก็มีภาวะเศรษฐกิจถดถอย ซึ่งส่งผลต่อกำลังซื้อและความมั่นใจของผู้ประกอบการ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศเป็นอย่างมาก และจนในที่สุดประเทศต่างๆ ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุนแรงมาก เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ รวมถึงประเทศไทย ต้องขอรับความช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) หรือที่เรียกกันว่า IMF²

² หลังจากที่ประเทศไทยได้ได้รับความช่วยเหลือจาก IMF ไปได้ระยะหนึ่งก็ได้ถูกวิจารณ์อย่างแพร่หลายว่า ประเทศไทยประสบกับความตกต่ำอย่างรุนแรงเกินความจำเป็น เพราะนโยบายดังกล่าว นอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ แต่กลับเป็นการซ้ำเติมปัญหาให้หนักขึ้น และเกิดความเสียหายแก่ระบบเศรษฐกิจอย่างมาก

โดยสรุปแล้ว วิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ได้ถูกบ่มเพาะมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลาหลายปี แม้จะมีปัจจัยภายนอกสนับสนุน แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าสาเหตุและปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดวิกฤตในครั้งนี้มาจากภายในประเทศไทยเอง ทั้งการดำเนินนโยบายมหภาคที่ไม่รอบคอบและมีความเสี่ยง การจัดการที่ไม่คำนึงถึงความสมดุลของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระบบการเงินและระบบเศรษฐกิจโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมการลงทุนและการบริโภคของคนในประเทศ ที่ไม่คำนึงถึงสถานการณ์ความเป็นจริง ไม่ประมาณตน ไม่ใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุผล ด้วยความรอบคอบ

2. พระราชดำรัส “เศรษฐกิจพอเพียง” กับวิกฤตเศรษฐกิจ

— เข้าใจสาเหตุ หาแนวทางแก้ไข และเตรียมป้องกัน —

หนังสือรายงานการพัฒนาคน ปี พ.ศ.2550 หรือ National Human Development Report (NHDR 2007) ที่จัดทำโดย โครงการพัฒนาสหประชาชาติ หรือ United Nations Development Program (UNDP) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระมหากษัตริย์ในประเทศต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน มักจะไม่ค่อยทรงแสดงความเห็นเกี่ยวกับทิศทางเศรษฐกิจในประเทศของแต่ละพระองค์ แต่สำหรับประเทศไทย พระมหากษัตริย์กลับทรงเสนอให้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศที่ได้รับการยกย่องโดยทั่วไปว่าประสบความสำเร็จอย่างสูง นั่นคือ เป็นเวลากว่า 40 ปีมาแล้วที่เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 7.6 ต่อปี โดยที่อัตราดังกล่าวถือว่าได้เป็นอัตราที่ทำให้ประเทศไทยมีการขยายตัวเร็วที่สุดประเทศหนึ่งในโลก”

ในขณะที่ธนาคารโลกได้กล่าวถึงประเทศไทยในฐานะประเทศที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นคลื่นลูกที่สองของ “ความมหัศจรรย์ในเอเชีย” ในปี 2536 และ โรเบิร์ต มัสแคต (Robert Muscat) ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์พัฒนาผู้ที่เคยมีประสบการณ์ทำงานในประเทศไทยเป็นระยะเวลายาวนาน ได้ขนานนามให้ประเทศไทยเป็น “เสือตัวที่ห้า” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กลับทรงเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่น่ายินดีกับคำสรรเสริญเหล่านี้ และมีกระแสพระราชดำรัสเมื่อเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2540 ว่า

“ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า **อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง** อันนี้ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรืออำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัยจริง อาจจะไม่ล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบพอเพียง เลย์รูส์ก็ว่าไม่หุหุหุ แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้”

พระราชดำรัสข้างต้นในปี พ.ศ. 2540 ผ่านคำว่า “**ให้มีพอเพียงกับตัวเอง**” “เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน” “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” อาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของการจุดประกายที่ทำให้คนไทย และรวมถึงชาวโลก ได้ตั้งสติคิดถึงความเหมาะสมในการพัฒนาการเศรษฐกิจเช่นที่ผ่านมา และหันมาให้ความสำคัญ

สนใจอย่างจริงจังกับแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาภายใต้ชื่อ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งต่อมาก็ได้มีผู้สนับสนุนความคิดนี้เป็นจำนวนมาก จนกระทั่งกลายเป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาประเทศไทย ตั้งแต่แผนพัฒนา ฉบับที่ 9 กล่าวคือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน และได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ในเวทีโลก ในฐานะที่เป็นทางเลือกในการพัฒนาที่มุ่งให้เกิดผลที่ยั่งยืน

2.1 วิเคราะห์สาเหตุของวิกฤตเศรษฐกิจ - เรียนรู้จากพระราชดำรัส

การที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น เราควรศึกษาอย่างลึกซึ้งจากพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเดือนธันวาคม 2540 ที่ได้ทรงชี้ให้เห็นสาเหตุของการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เห็นถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหา และป้องกันการเกิดวิกฤตในอนาคต ทั้งนี้ อาจสรุปสาเหตุในเบื้องต้นได้ 3 ประการ คือ พฤติกรรมการใช้จ่ายเกินตัว การลงทุนที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงและมีความเสี่ยง และแนวทางการพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม แต่กลับให้ความสำคัญกับการพึ่งพิงภายนอกมากเกินไปจนเกิดความเสี่ยงและกลายเป็นปัญหาวิกฤตต่อมา ทั้งนี้ เราสามารถศึกษาได้จากพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) การใช้จ่ายเงินกู้โดยไม่ประมาณตน หรือบริโภคเกินอัตรภาพ กล่าวคือ ใช้จ่ายเกินความสามารถของตนในการหารายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการบริโภค ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานก่อนเกิดวิกฤต

“ความจริงวิกฤตการณ์นี้ เห็นได้มานานแล้ว สลบลูกค้ามาแล้ว แต่ไม่รู้ตัว. ... ข้าราชกรณชั้นผู้น้อยมาขอยืมเงิน ขอกู้เงิน เมื่อเขาขอเงินก็บอกว่า เอ้า...ให้ แต่ขอให้เขาทำบัญชี บัญชีรายรับ บัญชีรายจ่าย.... มีรายการหนึ่ง บอกว่าค่าแชร์ ได้บอกให้เขาเลิกแชร์ เลิก แล้วให้ทำบัญชีต่อไป. ที่หลังเขาทำบัญชีมา เขาไม่ขาดทุนแล้ว. เขาสามารถที่จะมีเงินพอใช้ เพราะบอกให้เขาทราบว่า มีเงินเดือนเท่าไร จะต้องใช้ภายในเงินเดือนของเขา. การทำแชร์นี้เท่ากับเป็นการกู้เงิน. การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้ นั่นไม่ดี. อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ.” (ธันวาคม 2540)

และยังมีตัวอย่างอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน ที่ทรงแสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคเกินตัว การใช้จ่ายเกินฐานะหรือเกินความจำเป็น ที่ไม่สอดคล้องกับความสามารถในการหารายได้ของตนเองและครอบครัว

(2) การลงทุนที่เกินตัว มีความเสี่ยง ไม่รอบคอบ ไม่มีภูมิคุ้มกัน โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับปัจจัยต่างๆ หรือประมาณ ไม่เตรียมความพร้อมในกรณีที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ตามที่คาดการณ์ไว้

“เขาลงทุนเป็นล้าน จำไม่ได้แล้วกี่ล้าน เพื่อสร้างโรงงาน การลงทุนมากอย่างนั้น บอกให้เขาทราบว่าไม่ค่อยเห็นด้วย ... บอกว่าที่เขาลงทุนเป็นล้าน รู้สึกว่าเสี่ยง. ทำโครงการอะไร ก็ต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่าอัตรภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม... ฉะนั้น การที่เราจะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป. คือบางคนเห็นว่ามีโอกาสที่จะทำโครงการอย่างนั้นอย่างนี้ และ

ไม่ได้นึกถึงว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ครบ. ปัจจัยหนึ่งคือ ขนาดของโรงงาน หรือเครื่องจักรที่สามารถจะปฏิบัติได้. แต่ข้อสำคัญที่สุดคือวัตถุดิบ... ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสม อาจจะไม่ดูหรูหรา แต่จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไป ก็ไม่เสียมาก.” (ธันวาคม 2540)

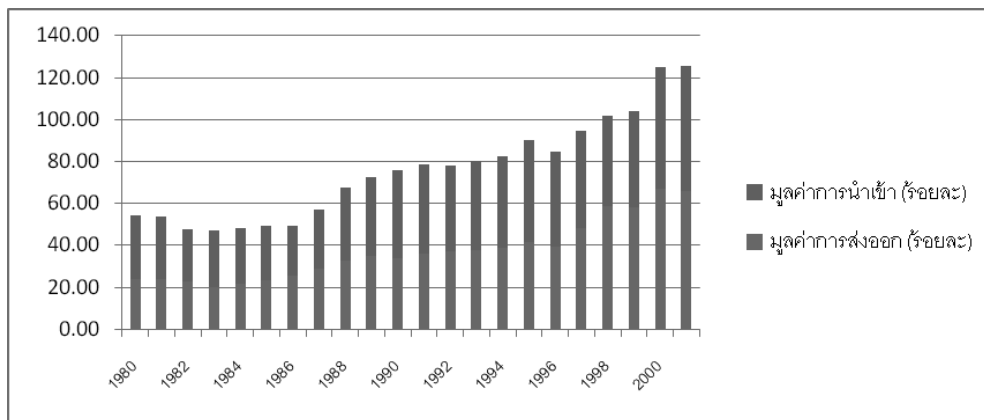
(3) **กระบวนการผลิตที่ไม่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือในประเทศอย่างเต็มศักยภาพ** แต่กลับส่งเสริมกระบวนการผลิตที่ต้องพึ่งพิงวัตถุดิบในการผลิตที่ต้องขนส่งมาจากที่ไกลโดยไม่จำเป็น ซึ่งทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ทั้งในการขนส่งและการจัดการ ทั้งที่วัตถุดิบหรือสินค้าต่างๆ สามารถผลิตได้เอง หรือหาซื้อได้ในท้องถิ่น หรือผลิตในประเทศได้

“Made In Thailand” นี่จะเป็นประโยชน์ ถ้าเรามาใช้ของไทย ซื้อของไทย เทียวเมืองไทย กินข้าวไทย อันนี้จะได้ประโยชน์. แต่ว่าก็ยังไม่แก้ปัญหา ... ฉะนั้น สามารถที่จะทำให้มีการส่งออกสิ่งของที่ทำด้วยวัตถุดิบในเมืองไทย และทำด้วยแรงงานของคนไทย. อันนี้เป็นการแก้ไขสถานการณ์วิกฤตอย่างดี... ในเมืองไทยนี้มีที่ดินกว้างขวางพอสมควร แม้จะมีพลเมืองเพิ่มขึ้นมามาก ก็ยังมีที่ดิน แต่ที่ดินส่วนมากเป็นที่ดินแฉ่งแฉ้น ที่ไม่ดี ... ในการนี้ จะต้องมีการลงทุนสำหรับวิจัย ต้องมีการลงทุนสำหรับช่วยเกษตรกร ... ก็จะได้ผลดี จะเป็นผลช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นวิกฤตการณ์ ซึ่งเชื่อว่าประเทศไทยจะสามารถพ้นวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าหลายประเทศ เพราะแผ่นดินยังเหมาะสมกับความเป็นอยู่ได้ อย่างที่เคยพูดมาหลายปีแล้วว่า ภูมิประเทศยัง “ให้” คือเหมาะสม. แต่ความเป็นอยู่ต้องไม่พึ่งพิง ต้องอยู่อย่างประหยัด และต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง... เราต้องพยายามอุ้มชูประชาชน ให้ได้มีงานทำ มีรายได้ ก็จะสามารถผ่านวิกฤตการณ์. แต่ถ้าทำแบบที่เคยมีนโยบายมา คือผลิตสิ่งของทางอุตสาหกรรมมากเกินไป ก็จะไม่สำเร็จ โดยที่ในเมืองไทยตลาดมีน้อยลง เพราะคนมีเงินน้อยลง ... ที่เกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นมา ก็เพราะว่าขยายการผลิตมากเกินไป และไม่มีใครซื้อ เพราะไม่มีใครมีเงินพอจะซื้อ” (ธันวาคม 2540)

แนวทางการพัฒนาประเทศในช่วงก่อนวิกฤต ที่เน้นการผลิตที่พึ่งพิงตลาดภายนอกประเทศ และการผลิตภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักนั้น **ไม่ได้คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า** โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่ประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ อาทิ ที่ดิน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ศักยภาพและภูมิปัญญาดั้งเดิมของเกษตรกร และ**ไม่ได้คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่** กล่าวคือ แทนที่จะมุ่งทำให้คนส่วนใหญ่พออยู่พอกินได้ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยไม่เบียดเบียน หรือทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช่วยกันรักษาขนบธรรมเนียมที่ดีงามของชาติไทยในด้านวัฒนธรรม ประเพณี แต่กลับเน้นการผลิตภาคอุตสาหกรรม ที่ต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบมาผลิตเพื่อส่งออก ซึ่งเป็นการต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกประเทศ ทั้งตลาดวัตถุดิบ และตลาดผลิตภัณฑ์ ส่วนภาคการเกษตร ก็เน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อส่งออกเป็นหลัก ทำให้มีความเสี่ยง เนื่องจากไม่สามารถควบคุมราคาได้ ทำให้ความสามารถในการพึ่งพิงตนเองของคนไทย และประเทศไทย ลดน้อยลง และในขณะเดียวกันก็ยังทำลายความสมดุลทางธรรมชาติที่ต้องอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อให้ระบบนิเวศสามารถปรับสมดุลได้เอง

แผนผังที่ 2-1 ร้อยละการนำเข้าและร้อยละการส่งออก ต่อ GDP (ระหว่างปี ค.ศ. 1980–2000)

ที่มา: สศช.

ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ได้พระราชทานตัวอย่างโครงการ และพระราชดำรัสเกี่ยวกับ **“ทฤษฎีใหม่”** ในปี พ.ศ. 2537 (ขั้นที่ 1) และ ในปี พ.ศ. 2538 (ขั้นที่ 2 และ ขั้นที่ 3) ซึ่งทฤษฎีใหม่นี้ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ในการพัฒนาตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้มีพระราชดำรัส **“เศรษฐกิจแบบพอเพียง”** ในอีก 2 ปีถัดมา โดยทฤษฎีใหม่นี้เป็นการพัฒนา ที่เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า สอดคล้องกับภูมิสังคมตามความเป็นจริง เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีในการดำเนินชีวิต เป็นอันดับแรก คือ ทำให้ คนในครอบครัวสามารถพออยู่พอกินได้ตลอดปี โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ (ทั้งจาก ฟ้า บนดิน และใต้ดิน) แรงงาน พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีอยู่หลากหลายในพื้นที่ รวมถึงสติปัญญา ความ รอบรู้ทางวิชาการ เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน ทั้งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หลากหลายชนิดอย่าง เกื้อกูลกัน บนพื้นฐานของความเพียร และความอดทน และในส่วนของทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ 2 และ ขั้นที่ 3 นั้น เป็นการที่ทรงแสดงให้เห็นตัวอย่างของแนวทางการพัฒนาที่เป็นขั้นตอน ว่าควรทำอะไรก่อนหลัง กล่าวคือ เมื่อปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพที่จำเป็นระดับครอบครัวเกิดขึ้นแล้ว ก็ควรมีการรวมตัวกันของ คนในชุมชน ตามความเหมาะสม เพื่อดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพและการพัฒนา ในด้านต่างๆ ที่ไม่สามารถดำเนินการได้ในระดับครอบครัวเดี่ยว หรือหากรวมกลุ่มกันแล้วจะทำให้เกิดผล ดีที่ยิ่งกว่า เช่น การจัดซื้อจัดหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต การจัดการผลผลิต กิจกรรมสวัสดิการ เป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างฐานรากของการพัฒนาในระดับครอบครัวและชุมชนให้มั่นคง ตลอดจนแนวทางการช่วย เหลือเกื้อกูลกันของภาคส่วนต่างๆ ในประเทศ เพื่อช่วยทำให้การพัฒนาในพื้นที่มีความเจริญก้าวหน้าไป ได้ และทำให้คนส่วนใหญ่สามารถพออยู่พอกินได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี พระราชดำรัสเกี่ยวกับ **“เศรษฐกิจพอเพียง”** ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ พระราชทานในปี 2540 และหลายๆ ปีต่อมาภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ **ครอบคลุมกว้างไกลไปมากกว่า เกษตรทฤษฎีใหม่** เนื่องจากเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่ชี้แนะแนวทางการใช้ชีวิต และการดำเนินภารกิจ

ที่แต่ละคนรับผิดชอบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่เจริญก้าวหน้าไปได้อย่างมีความมั่นคง สามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์ ได้เป็นอย่างดี

เราอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิฤตเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมา เป็นตัวอย่างให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจากการลงทุน การผลิต การบริโภค ที่ไม่อยู่บนพื้นฐานหลักการแห่งความพอเพียง ไม่ว่าจะเป็นวิฤตเศรษฐกิจ 2540 ที่ทำให้การพัฒนาประเทศไทยต้องหยุดชะงัก หรือแม้แต่วิฤตแฮมเบอร์เกอร์ของสหรัฐอเมริกา ก็เช่นเดียวกัน ที่มีสาเหตุหลักมาจากการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ ที่ไม่เป็นไปอย่างพอประมาณ พอเหมาะ พอดี การตัดสินใจบริโภคและลงทุนที่ไม่ตั้งอยู่บนเหตุผล แต่กลับตั้งอยู่บนความประมาท มีความเสี่ยง เนื่องจากคนขาดความรู้ รอบคอบ ระมัดระวังในการใช้หลักวิชาการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเป็นจริงในแต่ละขณะ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตในการทำหน้าที่และดำเนินธุรกิจ รวมถึงการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการสั่งสมปัญหาจนนำไปสู่วิฤตเศรษฐกิจและสังคมในที่สุด

2.2 แก่นของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “คิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง”

ก่อนที่จะน้อมนำแนวพระราชดำริที่เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น เราควรศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนและถูกต้องก่อนว่า **“เศรษฐกิจพอเพียง” ไม่ใช่เรื่อง “เศรษฐกิจ” แต่เป็นเรื่อง “มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง”** กล่าวคือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ หลักคิด และ หลักปฏิบัติ “พอเพียง” ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติภารกิจหน้าที่ และ การพัฒนาในระดับต่างๆ ซึ่งได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างชัดเจน ในเดือนธันวาคม 2541 ดังนี้

“คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีคติโลกน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. ถ้าทุกประเทศมีความคิด - อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ - มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข. พอเพียงนี้ อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง ... ฉะนั้น ความพอเพียงนี้ ก็แปลว่า ความพอประมาณ และความมีเหตุผล.”

นอกจากนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานคำแปลภาษาอังกฤษของ **“เศรษฐกิจพอเพียง”** เมื่อเดือนธันวาคม 2542 ไว้ว่า **“เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy ... Sufficiency Economy นั้น ไม่มีในตำรา เพราะหมายความว่าเรามีความคิดใหม่ ... จะถูกจะผิดก็ช่าง ถ้าเขาสนใจ เขาก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ เพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศ และของโลกพัฒนาดีขึ้น”**

เรามักจะพบว่า มีความสับสนระหว่างคำว่า **“Sufficiency Economy”** กับคำว่า **“Self-Sufficiency”** ซึ่งคำหลังหมายถึง การพึ่งตัวเองทั้งหมดโดยไม่พึ่งพาใคร แม้แต่ตลาด เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบาย เมื่อเดือนธันวาคม 2541 ว่า

“...แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency. คือ Self-sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่า ให้ยืนบนขาตัวเอง คำว่ายืนบนขาตัวเองนี้ มีบางคนพูดว่าชอบกล ใครจะมายืนบน

เรา คนอื่นมาขึ้นบนขาเรา เรายกโอรส แต่ตัวเองขึ้นบนขาตัวเองก็ต้องเสียหลักหกล้มหรือล้มลง อันนี้ก็เป็นความคิดที่อาจเผลอไปหน่อย แต่ว่า เป็นตามที่เขาเรียกว่าขึ้นบนขาตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่า สองขาของเรา ขึ้นบนพื้นให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปยืมขาของคนอื่นมาใช้สำหรับขึ้น แต่พอเพียงนี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอกก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง”

“...ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หุงหาก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ”

และทรงอธิบายเพิ่มเติมอีก ในเดือนธันวาคม 2542 ดังนี้

“...แต่ว่าพอกมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ. พอกมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ว่าค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่าง จะเรียกว่า อำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน”

ขณะเดียวกัน การพัฒนาตามหลักการดังกล่าว ก็อาจจะถูกตีความได้ว่า เป็นการปฏิเสธโลกาภิวัตน์โดยสิ้นเชิง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงแก้ความเข้าใจผิดดังกล่าว โดยมีพระราชดำรัส เมื่อเดือนธันวาคม 2540 ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างผลกระทบที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ว่า

“สมัยนี้เป็นสมัยที่พูดกันได้ว่า โลกาภิวัตน์ ก็จะต้องทำตามประเทศอื่นด้วย เพราะว่าถ้าไม่ทำตามประเทศอื่น ตามคำสัญญาที่มีไว้ เขาอาจจะไม่พอใจ... ถ้าไม่แก้ไขวิกฤตการณ์ในมุมไหนของโลก ส่วนอื่นของโลกก็ต้องเดือดร้อนเหมือนกัน”

กล่าวโดยสรุป คือ แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักคิด หลักในการปฏิบัติตนอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีความรอบคอบ ไม่ประมาท เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงภายใต้โลกาภิวัตน์

2.3 พระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง”

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องและชัดเจน เราจำเป็นต้องย้อนกลับไปศึกษาว่า การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในเดือนธันวาคม 2540 ว่า “เคยพูดอยู่เสมอ” ... “อันนี้ก็เคยบอก” นั้น แสดงว่าแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาที่ทรงอธิบายภายใต้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น ได้มีพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องมานานแล้ว

พระราชดำรัสในเดือนธันวาคม 2541 ได้ระบุเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างชัดเจนว่า

“คำว่าพอเพียง มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอกมีพอกิน. พอกมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในศาลา นี้ เมื่อเท่าไร 20 24 ปี เมื่อปี 2517 2517 ถึง 2541 นี้ ก็ 24 ปี ใช่ไหม. วันนั้นได้พูดว่า เราควร จะปฏิบัติให้พอกมีพอกิน พอกมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง. ถ้าแต่ละคนพอกมีพอกิน ก็ใช้ได้. ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอกมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้น ก็เริ่มจะไม่พอกมีพอกิน. บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย. สมัยก่อนนี้ก็พอกมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอกมีพอกิน. จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้”.

หากสืบค้นพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับ **“พอมิพอกิน”** ก็จะพบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มถ่ายทอดพระราชดำริของพระองค์ที่เกี่ยวกับการพัฒนา ในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในพิธีรับปริญญาบัตร เพื่อกระตุ้นให้บัณฑิตเกิดความสนใจและอาจจะใช้เป็นแนวทางในการที่จะออกมามีส่วนร่วมพัฒนาประเทศชาติ ตั้งแต่ปี 2516 และ 2517 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังอยู่ในยุคที่เรียกว่า **“ประชาธิปไตยเบ่งบาน”** นิสิตนักศึกษาที่มีความสนใจและอุดมการณ์อย่างแรงกล้าที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

แนวพระราชดำริของพระองค์โดยส่วนใหญ่แล้ว เป็นข้อชี้แนะต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือในบางครั้งเป็นข้อสังเกตส่วนพระองค์ที่ทรงมีต่อการพัฒนาสมัยใหม่ที่รวดเร็วของประเทศไทย ทั้งนี้ เราจะพบว่าแนวพระราชดำริต่างๆ ที่พระราชทานมานั้น ได้ผ่านการกลั่นกรองมาจากประสบการณ์จริงในการพัฒนาส่วนพระองค์ ที่เสด็จพระราชดำเนินไปทั่วทุกพื้นที่ในประเทศไทย และได้พระราชทานแนวพระราชดำริผ่านโครงการต่างๆ เพื่อช่วยแก้ปัญหาในพื้นที่อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงของภูมิสังคม และมาจากความสนพระราชหฤทัยในงานพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนส่วนใหญ่ในประเทศ รวมถึงความเข้าใจพระราชหฤทัยอย่างยิ่งของพระองค์เกี่ยวกับ คนไทย สังคมไทย วัฒนธรรมการเป็นอยู่ ความคิดและความเชื่อ สภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศ และสถานการณ์ที่เป็นไปในโลก ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับคนไทยทั่วประเทศ นั่นเอง

รายงานการพัฒนาดน 2550 (UNDP) ยังได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ว่า **“เริ่มจากต้นรัชกาลของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มโครงการที่หลากหลาย ตั้งแต่ โครงการบรรเทาทุกข์จากภัยพิบัติ การศึกษาและสุขภาพ โดยพระองค์ได้ทรงเริ่มโครงการเพื่อต่อสู้กับ วัณโรค โปลิโอ และโรคเรื้อน รวมทั้งได้ทรงให้การสนับสนุนโครงการ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ เป็นจำนวนมาก เมื่อเวลาผ่านไป ความสนพระราชหฤทัยของพระองค์ได้เปลี่ยนไปเน้นที่การเกษตร และการพัฒนาชนบท ตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ยุคพัฒนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีความห่วงใยว่าเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จะถูกละเลยจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ และอาจจะกลายเป็นเหยื่อของการพัฒนาไปในที่สุด”**³

ในส่วนนี้ จึงขอยกตัวอย่างพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการทำมาเข้าใจแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของแนวพระราชดำริ **“เศรษฐกิจพอเพียง”** เริ่มจากช่วงที่ประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาประเทศอย่างมีแบบแผน ในขณะที่คนส่วนใหญ่ในประเทศยังอยู่ในสังคมเกษตร โดยที่พระองค์ได้ทรงพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเกษตร และการพัฒนาภาคเกษตร ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ เช่น

“เศรษฐกิจของประเทศไทยเราขึ้นอยู่กับภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นท่านต้องระลึกถึงภาระอันสำคัญยิ่งนี้อยู่เสมอ และช่วยกันฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็ว” (เมษายน 2503)

³ รายงานการพัฒนาดนของประเทศไทย (UNDP, 2550)

“การส่งเสริมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่กำลังเร่งกระทำอยู่ขณะนี้ คือการเพิ่มผลผลิต โดยที่ถือว่าผลผลิตเป็นที่มาของรายได้ การผลิตนั้น ทุกคนคงเห็นได้ไม่ยากว่า มีความเกี่ยวพันถึงความต้องการ ตลาด การจำหน่าย วิธีจัดกิจการ ตลอดจนจนถึงการนำรายได้ หรือผลประโยชน์จากการผลิตมาใช้สอยบริโภคด้วย ดังนั้น การเพิ่มผลผลิตที่ถูกต้อง จึงมิใช่การใช้วิชาการทางการเกษตรเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่หากต้องเป็นการใช้วิชาการทางการเกษตร ประกอบกับวิชาการด้านอื่น ๆ ช่วยให้ผู้ผลิตได้รับประโยชน์ตอบแทนแรงงาน ความคิด และทุนของเขาที่ใช้ไปในการผลิต อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ทั้งยังสามารถนำผลตอบแทนนั้น มาใช้สอยปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ให้มั่นคงขึ้นได้ด้วย” (กรกฎาคม 2511)

พระองค์ได้ทรงชี้แนะให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างความมั่นคงของชาติกับการพัฒนาว่า

“จุดหมายสำคัญของการรักษาความมั่นคงของบ้านเมืองนั้น อยู่ที่การทำให้ประชาชนสามารถปกครองรักษาถิ่นฐานของตนเองได้ โดยมีสวัสดิภาพและอิสรภาพเต็มที่ ในการนี้ ทางราชการมีหน้าที่อันจำเป็นที่สุด ที่จะต้องพิทักษ์คุ้มครองให้มีความสงบและปลอดภัย ทั้งจะต้องช่วยเหลือสนับสนุนโดยทางวิชาการ ทั้งด้านเทคนิค และด้านเศรษฐกิจสังคม เพื่อให้เขาช่วยตนเองและพัฒนาตัวเองได้ ในการอาชีพ การครองชีพ และการอยู่ร่วมกันโดยสามัคคีธรรม...เมื่อประชาชนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาท้องถิ่น ที่อยู่ให้เจริญได้แล้ว บ้านเมืองของเราก็จะมีความมั่นคงและปลอดภัยอย่างแท้จริง” (มีนาคม 2515)

บ่อยครั้งที่พระองค์ทรงเสนอให้มีการพัฒนาตามลำดับขั้น ให้สอดคล้องสมดุลกับพื้นฐานความเป็นจริงของประเทศและประชาชนในแต่ละช่วงเวลา เพื่อป้องกันความผิดพลาดและป้องกันความเสี่ยง

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอมีพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับขั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว” (ธันวาคม 2516)

ซึ่งพระราชดำริข้างต้นนี้ อาจจะนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยได้มีพระบรมราโชวาทที่คล้ายคลึงกัน อีกหลายองค์ ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน อาทิ

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากแต่มุ่งจะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด” (กรกฎาคม 2517)

“การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้น ต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ

ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก...การพัฒนาอย่างถูกต้อง ซึ่งหวังผลอันยั่งยืนไพศาล จึงต้องวางแผนงานเป็นลำดับขั้นอย่างถี่ถ้วนทั่วถึง ให้องค์ประกอบของแผนงานทุกส่วนสัมพันธ์และสมดุลกันโดยสอดคล้อง” (กรกฎาคม 2517)

“ทั้งนี้ คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งอธิฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่มเรื่องอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิด และมีอิทธิพลมีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า **พอควรพออยู่พอกิน มีความสงบ** ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล” (ธันวาคม 2517)

พระองค์ทรงได้แสดงความห่วงพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการให้ความสำคัญแก่ภาคอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นทั่วโลกในช่วงเวลานั้น ว่าจะจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสังคมไทย

“ขณะนี้เห็นได้ชัดว่า ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในหลายประเทศเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การทุ่มเทสร้างเครื่องจักรกลอันก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพสูงขึ้นใช้ในการผลิต ทำให้ผลผลิตทางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นรวดเร็วและมากมาย จนอาจถึงขั้นฟุ่มเฟือย พร้อมกันนั้น ก็ทำให้คนว่างงานลงเพราะถูกเครื่องจักรกลแย่งไปทำ เป็นเหตุให้เกิดความยุ่งยากตกต่ำทางเศรษฐกิจขึ้น เพราะคนที่ว่างงานยากจนลง และผู้ผลิตก็ขาดทุน เพราะสินค้าขายไม่ออก จึงน่าจะจะต้องดัดแปลงแนวคิดแนวปฏิบัติในการส่งเสริมความเจริญด้านอุตสาหกรรมไปบ้าง **ให้สมดุลกับด้านอื่นๆ เพื่อความอยู่รอด**” (ตุลาคม 2518)

ต่อมา ก็ได้ทรงเน้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สอดคล้องกับภูมิสังคม

“ในด้านการพัฒนานั้น ที่ไหนที่เบนเราก็ใช้เป็นที่เบน ที่ไหนที่เขาเราก็ใช้เป็นที่เขา และการแบ่งสรรภูมิประเทศนี้ เราก็ไปตามภูมิประเทศ เพราะภูมิประเทศนั้นมันใหญ่กว่าเรา ไม่ใช่เราใหญ่กว่าภูมิประเทศ เราไปย้ายภูมิประเทศมันยากกว่าย้ายตัวเรา ตัวเราก็หมายความว่าร่างกายเรา สมองของเรา และความคิดของเรา เราต้องไปตามภูมิประเทศ อันนี้ก็เป็นหลักของการพัฒนาอย่างหนึ่ง นอกจากนี้มาพูดถึงภูมิประเทศคือที่ดิน หรือ**ภูมิประเทศตามภูมิศาสตร์** แต่ว่า**ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา**ก็มีเหมือนกัน ภูมิประเทศตามสังคมวิทยาก็คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับคนให้คิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำและถ้าไปตามอัธยาศัยของคน เมื่อได้รับการแนะนำแล้วคนก็ไม่ดื้อ โดยมากคือเพราะว่าผู้ที่ไปจัดรูปของภูมิประเทศหรือจัดรูปของสังคม เป็นคนที่เอาหัวชนฝา เอาหัวชนฝาแล้วเราก็เจ็บ แล้วคนที่เราคิดอยากจะช่วย เขาก็ไม่รู้สึกละอะไร เพราะเขาอยู่ข้างหลังฝา ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย แล้วเราก็จะยิ่งโกรธว่าพวกนี้ไม่เข้าใจเสียที ที่จริงเขาเข้าใจไม่ได้ เพราะเขาก็มีเหตุผลของเขา ฉะนั้น การพัฒนาจะต้องเป็นไปตาม**ภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา เพื่อที่จะให้เหมาะสมทุกประการ**” (มิถุนายน 2520)

ในส่วนของการใช้เทคโนโลยีนั้น ทรงชี้แนะว่า ควรคำนึงถึงอย่างสร้างสรรค์ และเลือกใช้ให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงการใช้ได้อย่างคุ้มค่า สะดวก และได้ผล

“เทคโนโลยีนั้น โดยหลักการ คือการทำให้สิ่งที่มีอยู่ ให้เกิดเป็นสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น **เทคโนโลยีที่ดี ที่สมบูรณ์แบบ จึงควรจะเป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเปล่า หรือความเสียหายเกิดขึ้นน้อยที่สุด** แม้แต่สิ่งที่เป็นของเสียเป็นของเหลือทิ้งแล้ว ก็ควรจะได้ใช้เทคโนโลยีแปรสภาพให้เป็นของใช้ได้ เช่น ใช้ทำขยะและมูลสัตว์ให้เป็น แก๊สและปุ๋ย เป็นต้น โดยทางตรงข้าม เทคโนโลยีใดที่ใช้การได้ไม่คุ้มค่า ก่อให้เกิดความสูญเปล่าและความเสียหายได้มาก จัดว่าเป็นเทคโนโลยีที่บกพร่อง ไม่สมควรจะนำมาใช้ ไม่ว่าในกรณีใด ท่านทั้งหลายจะเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีในการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสภาพบ้านเมืองและฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนต่อไป ควรหัดเป็นคนช่างคิด ช่างสังเกต ในการปฏิบัติงานของตนเอง นอกจากเทคโนโลยีที่ใหญ่โตระดับสูง สำหรับใช้ในงานใหญ่ ๆ ที่ต้องการผลมากมาย แล้ว แต่ละคนควรจะคำนึงถึงและค้นคิดเทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ ควบคู่กันไป เพื่อช่วยให้กิจการที่ใช้ทุนรอนน้อย มีโอกาสนำมาใช้ได้ โดยสะดวก และได้ผลด้วย” (ตุลาคม 2522)

พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มั่นคง โดยพัฒนาต่อยอดจากพื้นฐานที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น ตามลำดับขั้นตอน

“การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้น จะต้อง**สร้างและเสริมขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น** ถ้าพื้นฐานไม่ดี หรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อ ให้เจริญดีขึ้นไปอีกนั้น ยากนักที่จะทำได้ จึงควรจะเข้าใจให้แจ้งชัดว่า นอกจากจะมุ่งสร้างความเจริญแล้ว ยังจะต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคง ไม่บกพร่องพร้อมๆ กันไปด้วย **การรักษาพื้นฐาน ก็คือการปฏิบัติบริหารงานที่ทำอยู่เป็นประจำนั้นไม่ให้บกพร่อง**” (กรกฎาคม 2523)

“เมื่อท่านพยายามทำงานประจำของท่านให้ถูกต้องสมบูรณ์อยู่เสมอได้แล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าต่อไป ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะต้องค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กละน้อยตามลำดับ ให้เป็นการทำไป พิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกความใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่า” (กรกฎาคม 2523)

พระองค์ได้ทรงเน้นว่าการที่จะพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง หรือที่ปัจจุบันเรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ควรพัฒนาบนความเข้าใจพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ และการปรับปรุงให้ดีขึ้น อย่างเป็นเหตุเป็นผล ด้วยความสุจริตใจ ตามกำลัง และเต็มความสามารถ

“การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทุกอย่างนั้น ต้องเริ่มต้นที่การศึกษาพื้นฐานเดิมก่อน เมื่อได้ศึกษาทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษาส่วนที่ดีที่มีอยู่แล้วให้คงไว้ แล้วพยายามปรับปรุงสร้างเสริมด้วยหลักวิชา ด้วยความคิดพิจารณา อันประกอบด้วยเหตุผลและความสุจริตจริงใจ ให้ค่อยเจริญงอกงามมั่นคงบริบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ตามความเหมาะสม ตามกำลังความสามารถ และตามกำลังเศรษฐกิจที่มีอยู่ การงานทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเมืองจึงจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดชะงัก หากมีความขัดข้องล่าช้าต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะทำให้ต้องสิ้นเปลืองกำลังงาน กำลังสมอง กำลังเงินทองไปอย่างน่าเสียดาย โดยไม่มีโอกาสจะกู้กลับคืนมาได้” (พฤศจิกายน 2528)

นอกจากนี้แล้ว ยังทรงมีข้อสังเกตเกี่ยวกับ**คุณสมบัติของนักพัฒนา** และ**วิธีการทำงานของนักพัฒนา** โดยเน้นการมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน และการทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

“การพัฒนาชนบทเป็นงานที่สำคัญ เป็นงานที่ยาก เป็นงานที่จะต้องทำให้ได้ด้วยความสามารถด้วยความเฉลียวฉลาด คือ ทั้งเฉลียว ทั้งฉลาด ต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มิใช่มุ่งที่จะหาเงินด้วยวิธีการใดๆ ใครอยากหาเงินขอให้ลาออกจากตำแหน่ง ไปทำการค้าดีกว่า” (มิถุนายน 2512)

“เพราะว่าการที่นำความเจริญการพัฒนาไปสู่ชนบท หมายถึงไปสู่ประชาชนในชนบทนั้น มีเหตุผลหลายประการ เหตุผลใหญ่ที่สุดข้อแรกก็คือ **มนุษยธรรม ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์**ที่อยู่ร่วมประเทศกับเรา ซึ่งถ้าพูดถึงทางหนึ่งก็เป็นเพื่อนร่วมชาติ ถ้าพูดถึงอีกทางหนึ่งก็เป็นผู้ที่เรารู้ว่าอยู่ในความแร้นแค้นก็ถ้าเรามีเมตตาแล้ว จำเป็นที่ทางราชการซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่า เป็นผู้ที่มีฐานะดีกว่า ควรจะไปช่วย” (มิถุนายน 2512)

“ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ จะต้อง**ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ** เพราะว่าเร่งรัดพัฒนานี้ อย่างว่าไว้ มีกฎเกณฑ์ที่แหวกแนว บางทีก็ต้องทำผิดหลักของระเบียบของทางราชการบางอย่าง เพื่อความเร็วและเร่งรัด บางทีก็ผิดแผน แต่แม้จะผิดแผนก็ต้องทำ บางเวลาก็ต้องใช้หลักมนุษยธรรม ใช้หลักเมตตา กับใช้หลักความบริสุทธิ์ใจแท้ๆ ถึงจะทำงานได้ดี การทำผิดพลาด ถ้าทำความผิดพลาดด้วยความบริสุทธิ์ใจก็ดี ถ้าไม่ทำความบริสุทธิ์ใจก็เป็นผู้ทรยศต่อชาติ” (มิถุนายน 2512)

“การพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญความมั่นคงแก่คนส่วนรวมทั้งชาติได้แท้จริงนั้น จะต้องอาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง และต้องกระทำพร้อมกันไปทุกๆ ด้านด้วย เพราะความเป็นไปทุกอย่างในบ้านเมือง มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันหมด เพียงแต่จะทำงานด้านการเกษตร ซึ่งโดยหลักใหญ่ ได้แก่การกลีกรรรมและสัตวบาล อย่างน้อยที่สุดก็ต้องอาศัยวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์สหกรณ์เข้าช่วยด้วย ทุกคนซึ่งเป็นผู้ที่จะใช้วิชาการในการพัฒนาบ้านเมืองต่อไป ควรทราบให้ถ่องแท้ว่า ในการนั้นจำเป็นที่สุดที่จะต้องใช้วิชาการทำงาน**ร่วมมือกันให้ประสานสอดคล้องทุกฝ่าย**” (กรกฎาคม 2515)

“ความกตัญญูกตเวที คือ สภาพจิตที่รับรู้ความดี และยินดีที่จะกระทำความดี โดยศรัทธามั่นใจ คนมีกตัญญูจึงไม่โลบล้างทำลายความดี และไม่ลบหลู่ผู้ที่ได้ทำความดีมาก่อน หากเพียรพยายามรักษาความดีทั้งปวงไว้ ให้เป็นพื้นฐาน ในความประพฤติปฏิบัติทุกอย่างของตนเอง เมื่อเต็มใจและจงใจกระทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความดีดังนี้ ก็ย่อมมีแต่ความเจริญมั่นคงและรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า **ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งสำหรับนักพัฒนา** และผู้ปรารถนาความเจริญก้าวหน้าทุกคน” (เมษายน 2526)

จะเห็นได้ว่า หลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ตามที่ยกตัวอย่างข้างต้นนี้⁴ แม้ว่าจะเป็นหลักการที่ชี้แนะในเรื่องของการพัฒนาชนบทโดยส่วนมาก แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้กับระบบเศรษฐกิจของชาติทั้งหมดได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาที่จะต้องดำเนินไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เน้น

⁴ ศึกษาหลักในการพัฒนาตามแนวพระราชดำริอื่นๆ เพิ่มเติมได้จากหนังสือ “หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” (2553) จัดพิมพ์เผยแพร่โดย สำนักงาน กปร.

ความคุ้มค่า ไม่ประมาท ใช้หลักวิชาการอย่างถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล ต้องให้สอดคล้องกับศักยภาพ และสถานการณ์ความเป็นจริงในพื้นที่ นักพัฒนาต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเดิมของพื้นที่และสังคม มีความบริสุทธิ์ใจในการทำงาน มีความกตัญญูต่อบริบท และทำงานประสานกันอย่างสามัคคี เพื่อจะทำให้การพัฒนาดำเนินไปตามทิศทางที่ประเทศสามารถกำหนดได้เอง และคำสำคัญที่สรุปรวบยอดแนวทางการพัฒนาแบบนี้ คือ “พอเพียง” ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของพระราชดำริของพระองค์ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศตลอดระยะเวลา 50 ปีก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ที่ทรงได้ทดลองปฏิบัติอย่างจริงจัง และเห็นผลแล้วว่า เป็นแนวทางที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับคนไทย ประเทศไทย เพราะสอดคล้อง สมดุลกับพื้นฐานความเป็นจริงของประเทศ และสถานการณ์โลก และจะนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคง ความเป็นปึกแผ่นของประเทศชาติในระยะยาว ซึ่งก็คือการพัฒนาที่ยั่งยืน นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิเพียงแต่จะพระราชทานปรัชญา หลักคิด และหลักปฏิบัติ ในการพัฒนาของพระองค์ท่าน ผ่านพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท และพระราชกระแสรับสั่ง ในโอกาสต่าง ๆ เท่านั้น แต่พระองค์ท่านยังได้พระราชทานโครงการพระราชดำริ เพื่อเป็นตัวอย่างในทางปฏิบัติ ที่มีความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง อีกกว่า 4,000 โครงการ/กิจกรรม ทั่วประเทศ ซึ่งมีการอ้างถึงและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นในบทความอื่น ๆ มากแล้ว จึงจะไม่นำเสนอในบทความนี้

3. ความเป็นมาและความหมายของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

แม้ว่าพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้รับการสนองรับในสังคมไทยเป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่ามีบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้นำพระราชดำรัส เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” มาแปลความหมายกันอย่างกว้างขวาง จนเกิดความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่างกันเป็นอันมาก และเกิดความสับสนในทางความคิดและความเข้าใจในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ไม่ชัดเจน เช่น บ้างก็เข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นเรื่องของเฉพาะเกษตรกร บ้างก็เข้าใจว่าเป็นเรื่องของการพอใจกับปัจจุบัน ให้หยุดอยู่กับที่ ไม่ต้องขวนขวายทำอะไรมากเกินไป บ้างก็เข้าใจว่าเป็นเรื่องของคนจนเท่านั้น ที่ไม่ควรใช้ชีวิตเกินตัว และอีกหลากหลายนัย ที่แสดงถึงความเข้าใจที่สับสนในสังคมเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ก็มีความตอนหนึ่งว่า “... เช่นเรื่องที่ได้กล่าวเมื่อปีที่แล้ว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ... ในคราวนั้น เมื่อปีที่แล้วนี้กว่าเข้าใจกัน ... ต้องพูดเข้าใจเรื่องเลย เพราะหนักใจว่า ไม่เข้าใจ...”

ด้วยเหตุนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศ ภายใต้การนำของประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในขณะนั้น คือ **ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต** ได้ตระหนักถึงความสำคัญของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ในการที่จะน้อมนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ จึงได้ริเริ่มเชิญชวนผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านเศรษฐศาสตร์ และจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณากลับกรองพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับเศรษฐกิจพอเพียง และแนวพระราชดำริ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศโดยรวม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวทางการพัฒนาในพระราชดำริอย่างถูกต้อง

3.1 การพัฒนาคำนิยามของ “เศรษฐกิจพอเพียง”

การดำเนินงานพัฒนาคำนิยามของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน ในช่วงปี พ.ศ. 2542 จึงได้สรุปออกมาเป็นบทความ โดยใช้ชื่อว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อสะท้อนพระราชดำรัสที่ว่า “อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ -- แต่เป็นความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง” และเป็นบทความที่เกี่ยวกับ **ปรัชญา** ซึ่งแปลว่า **หลักแห่งความรู้ และหลักแห่งความจริง ของพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง** กล่าวคือ บทความปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบทความที่กล่าวถึง หลักคิดและหลักปฏิบัติในการพัฒนาทุกระดับ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานผ่านพระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง และได้ทรงใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งแรกในปี 2540 ซึ่งได้ทรงตอบย้ำในปี 2541 ว่ามีพระราชดำรัสเรื่องนี้มาแล้วตั้งแต่ ปี 2517 “เมื่อปี 2517 ... วันนั้นได้พูดว่า... เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน...” ดังได้อธิบายแล้วในส่วนที่ 2 ข้างต้น

จึงกล่าวได้ว่า **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** เป็นหลักแห่งความรู้ ของ คำว่าเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏในพระราชดำรัสครั้งแรกเมื่อปี 2540 และอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นคำที่สรุปรวบยอดแนวพระราชดำริที่เกี่ยวกับการพัฒนา ที่รวมถึง เป้าหมาย แนวทาง และวิธีการ ในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจากที่ คณะผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวข้างต้น ได้กลับกรองบทความ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ออกมาแล้ว สศช. ก็ได้ทำหนังสือถึง ราชเลขาธิการ (ในขณะนั้นคือ หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี) เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2542 เพื่อขอให้ให้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย และพระบรมราชานุญาต เพื่อจะได้อัญเชิญไปใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งต่อมาก็ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ตามที่ขอพระมหากรุณา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ปรากฏ ตามสำเนาหนังสือในหน้าถัดไป

ที่ รล 0003/18888

สำนักราชเลขาธิการ

พระบรมมหาราชวัง กทม.10200

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาต

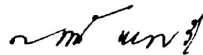
เรียน ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อ้างถึง หนังสือที่ นร 1001/พ.01 ลงวันที่ 22 ตุลาคม ๒๕๔๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่แก้ไขแล้ว

ตามที่ท่านขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย บทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัส เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ตามที่ขอพระมหากรุณา

(หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์

โทร.2253457 - 62 ต่อ 2315, 2316

เศรษฐกิจพอเพียง*

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

* ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป

หลังจากที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ศสช. อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย วางแผน และทำแผนปฏิบัติการในทุกระดับ เมื่อปี 2542 แล้ว หน่วยงานต่างๆ ก็ได้มีกิจกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจ และนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง เริ่มจาก สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือรู้จักกันดีในนามของ TDRI ได้ร่วมกับมูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และ ศสช. ได้อัญเชิญพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหัวข้อในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2542 ของสถาบัน โดยผู้เข้าร่วมสัมมนาได้มีความเข้าใจตรงกันว่าแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ขัดแย้งกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และสามารถใช้ได้

กับทุกภาคการพัฒนา ตลอดจนสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ยังคงต้องมีการปรับปรุงเพิ่มเติมขยายความ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน ความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผล

ในปีต่อมา (2543) ได้เริ่มมีการเผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนเป็นที่ยอมรับและรับรู้ในเวทีระหว่างประเทศ ได้แก่ การประชุมอัคร์ถัด (UNCTAD) ครั้งที่ 10 ณ ประเทศไทย ในเดือนกุมภาพันธ์ 2543 ซึ่งอัคร์ถัดได้กล่าวแถลงการณ์ แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน ที่ได้พระราชทานแนวพระราชดำริในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นพื้นฐานของแนวคิดด้านการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเน้นความพอดีและการพึ่งตนเองเป็นหลัก และมุ่งแสวงหาความสมดุลและความเที่ยงธรรม ได้สะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งภายในของชาติไทย นอกจากนี้แล้วยังสามารถนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นหลักในการพัฒนาความสัมพันธ์ ความร่วมมือระหว่างประเทศซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ด้วย

นอกจากนี้แล้ว ในการประชุมรัฐสภาอาเซียน ครั้งที่ 22 ณ ประเทศไทย ในเดือนกันยายน 2544 ประเทศสมาชิกรัฐสภาอาเซียนจัดการประชุมประจำปี 2544 ซึ่งที่ประชุมลงมติร่วมกันยอมรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาค ท่ามกลางภาวะวิกฤตที่ประเทศต่าง ๆ เผชิญอยู่ในขณะนี้ และเสนอให้ใช้ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เป็นทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาค

ต่อมา สศช. ได้ัญเชิญ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) ฉบับที่ 10 (2550 - 2554) และ ฉบับที่ 11 (2555 - 2559) อย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับ มีความเข้าใจในหลักปรัชญาฯ และนำไปเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินชีวิต และเพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างมั่นคง สมดุล และยั่งยืน

ในระหว่างปี พ.ศ. 2546 - 2550 คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง โดยมี ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นประธานคณะอนุกรรมการฯ โดยยึดคำนิยามตามบทความที่พระราชทานดังกล่าวข้างต้น มาเป็นหลักในการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาฯ และสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ น้อมนำหลักปรัชญาฯ ไปใช้ในการดำเนินภารกิจอย่างเหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่ของตน

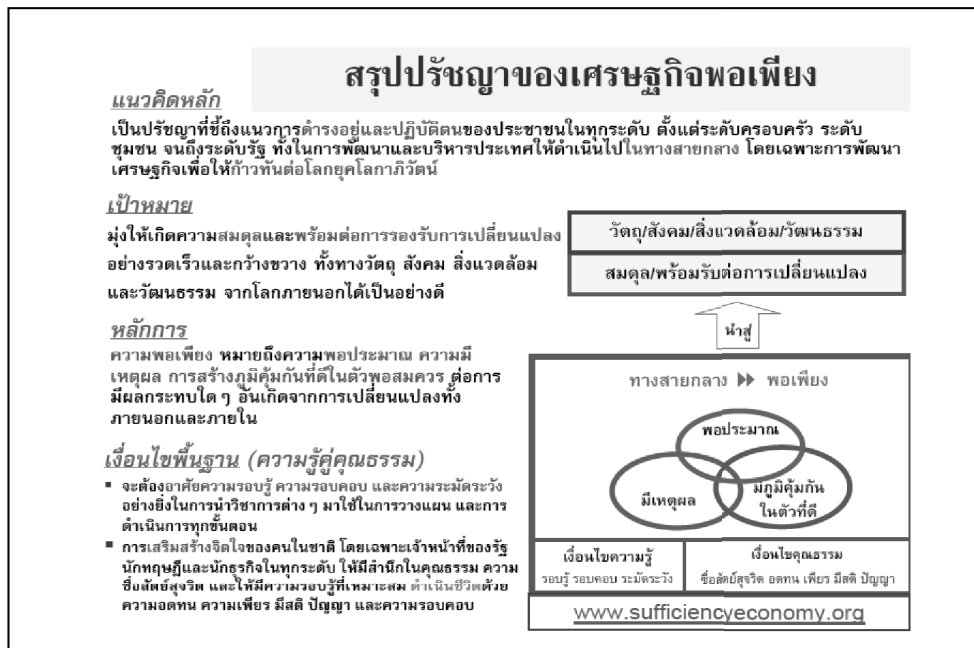
3.2 ความเป็นมาของ “3 ท่วง 2 เงื่อนไข สมดุล 4 มิติ”

หลังจากที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้มีกิจกรรมเพื่อพยายามสร้างความเข้าใจและนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ นั้น ก็ได้พบว่าเป็นการยากที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาฯ และยากยิ่งขึ้นในการนำไปปรับใช้ ดังนั้น ในระหว่างปี 2544 - 2546 ก็ได้มีคณะทำงานที่ประกอบด้วยนักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ นำโดยผู้เขียนเอง พยายามที่จะพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากการศึกษา คำนิยาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และใช้วิธีการจำแนกวิเคราะห์คำ (parsing) ซึ่งเป็นหลักวิธีทางตรรกศาสตร์ โดยทำความเข้าใจ

ความเชื่อมโยงของแต่ละข้อความ และประโยคที่อธิบาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ ที่จะสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากอบทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้ (Foundation for economic theory framework) โดยจำแนกออกได้เป็น 5 ส่วน ประกอบด้วย (1) กรอบแนวคิด (2) คุณลักษณะ (3) คำนิยาม (4) เงื่อนไข และ (5) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับหรือเป้าหมาย ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพ เพื่อให้สามารถเข้าใจได้อย่างง่ายๆ

(1) กรอบแนวคิด

■ เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน (Economic life guiding principles) ในทางที่ควรจะเป็น (secularized normative prescription) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย (positive aspect) และตลอดระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา ได้มีการทดลองดำเนินโครงการพัฒนาที่หลากหลาย ตามแนวพระราชดำริ เพื่อหาแนวทางและรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

■ เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (timely/timeless) กล่าวคือ ได้มีพระราชดำริมาตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 และสามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนา เพื่อก้าวออกจากวิกฤต และพัฒนาในอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

■ เป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต (dynamic) กล่าวคือ มองว่าสถานการณ์ในโลกนั้นมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา (uncertainties) เนื่องจากความเชื่อมโยง (connectivity) ของปัจจัยต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

■ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็น Paradigm Shift ลักษณะหนึ่ง โดยมองว่า ชุมชนและประเทศต่างๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม

(2) คุณลักษณะ

■ เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ (scalable) ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ได้กับคนทุกระดับ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ

■ แนวคิด ทางสายกลาง (Middle Path) เป็นหัวใจสำคัญ (Keyword) ของปรัชญา ที่นำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ

- ไม่ใช้การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิง หรือเปิดเสรีอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมของคนและสังคม ในการเข้าสู่กลไกตลาด
- ไม่ใช้การอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Independence) หรือ พึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด (Dependence) แต่เน้นความคิดและการกระทำที่จะพึ่งตัวเองเป็นหลัก (self-reliance) ก่อนที่จะไปพึ่งคนอื่น

(3) หลักการ 3 ข้อ ของความพอเพียง สำหรับใช้ในการบริหารจัดการ

ความพอเพียง (Sufficiency) หรือการจัดการอย่างพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 หลักการ พร้อมๆ กันอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ กิจกรรมใดๆ ที่ขาดคุณลักษณะใด คุณลักษณะหนึ่งไป ไม่สามารถเรียกว่า มีความพอเพียง หรือมีการจัดการอย่างพอเพียง หลักการ 3 ข้อ ประกอบด้วย (1) **ความพอประมาณ** กับศักยภาพของตนเอง และสภาวะแวดล้อม ตามความเป็นจริง (2) **ความมีเหตุมีผล** บนพื้นฐานความถูกต้อง และ (3) **การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี** คือ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ที่ต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตลอดเวลา

เราสามารถนำหลักการ 3 ข้อนี้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจ และ การกระทำ ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นทุนเดิม ของตนเอง หรือภายในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ก่อนที่จะแสวงหา ทรัพยากร แหล่งทุน วัตถุดิบ หรือ สิ่งของ บริการ ต่างๆ จากภายนอก จึงจะเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ พอควร กับ สภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น -ภูมิสังคม- เป็นการส่งเสริม ให้เกิดการพัฒนาจากภายใน โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ชุมชน ก่อน แล้วจึงค่อยขยาย เชื่อมโยงกับภายนอก อย่างเป็นขั้นตอน ตามความจำเป็น

ทั้งนี้ การใช้ทรัพยากรนั้น ต้องคำนึงถึงความจำเป็น สถานะของตนเอง สถานการณ์แวดล้อมต่างๆ ว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยรักษาระดับของความพอประมาณ ไม่มากเกินไปเกินศักยภาพ และก็ต้องไม่น้อยเกินไปจนขาดแคลน หรือไม่เพียงพอที่จะดำเนินการให้เกิดประโยชน์ได้ โดยการใช้อย่างมัธยัสถ์ รู้คุณค่า ดูแลรักษา พัฒนาต่อยอด ให้เพิ่มพูนและดียิ่งๆ ขึ้น ซึ่งการจะตัดสินว่าอยู่ในระดับพอประมาณนี้ จำเป็นต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ และจำเป็นต้องใช้ ทั้ง 4 ด้าน ตามที่กล่าวข้างต้น

โดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ในการวางแผน และตัดสินใจ และต้องอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ด้วย เช่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน และไม่ทำลายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผล บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเป็นจริง ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ค่านิยม ที่ดีงาม โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและส่วนรวม อย่างรอบคอบ การคิดพิจารณาแยกแยะ ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของเหตุ ปัจจัย ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีข้อผิดพลาดน้อย และเช่นเดียวกัน การที่จะวางแผน ดำเนินการ หรือจะทำอะไรอย่างสมเหตุสมผลได้นั้น ต้องอาศัยความรู้ มีความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ที่จะจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ มีความรอบคอบในการคิด พิจารณาตัดสินใจ โดยใช้สติ ปัญญา ด้วยความตั้งมั่นของจิต ที่มีคุณภาพ ในทางที่ถูกที่ควร

การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่ทันที่ กล่าวโดยย่อ คือ การที่เห็นว่าทุกอย่างไม่แน่นอน ความเป็นไปได้ที่จะแปรปรวน ผันผวน เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ฉะนั้น การที่จะทำอะไร ก็ตาม ต้องไม่เสี่ยง ไม่ประมาท คิดถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น แล้วเตรียมตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีภูมิคุ้มกันที่จะคุ้มกันตัวเองได้ เตรียมวิธีการทำงานในรูปแบบต่างๆ ให้พร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จะได้สามารถดำเนินการกิจต่อไปได้ โดยไม่ซุกซน ต้องหยุดชะงักกลางคัน และนำมาซึ่งความต่อเนื่องของการพัฒนาในระยะยาว

ทั้งสามองค์ประกอบดังกล่าว คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีนั้น ความเป็นองค์รวมที่เกี่ยวข้องกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้ เช่น การตัดสินใจในระดับของความพอประมาณนั้น ต้องตั้งอยู่บนเหตุผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการต้องเผื่อเหลือเผื่อขาดเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ด้วยในขณะเดียวกัน จึงจะเป็นความพอประมาณที่พอเพียง เป็นต้น

(4) เงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการอย่างพอเพียง

คำนิยาม **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ที่พระราชทานมาเมื่อปี 2542 นั้น ได้ให้ข้อคิดที่สำคัญถึงเงื่อนไขหลักที่จะช่วยให้การตัดสินใจและการกระทำเป็นไปอย่างพอเพียง นั่นคือ จะต้องอาศัยทั้งคุณธรรมและความรู้ของคน เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการที่จะทำให้สามารถวางแผนหรือปฏิบัติกรอย่างพอเพียงได้ กล่าวคือ หากขาดเสียซึ่งคุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจและการใช้ความรู้ด้วยความรอบรู้รอบคอบ ระมัดระวัง แล้ว การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ก็จะไม่สามารถเป็นไปอย่างพอเพียงได้

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย การฝึกฝนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่างๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ ความรู้ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจ อย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์ จึงต้องมีการแสวงหาความรู้ เพิ่มพูนความรู้ จัดการความรู้ ต่อยอดความรู้

อยู่ตลอดเวลา ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในโลก

- **ความรอบรู้** คือ มีความรู้ (Stock of all relevant knowledge) เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการนำไปใช้ในโอกาสและเวลาต่าง ๆ
- **ความรอบคอบ** คือ ความสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (Connectivity of all acquired knowledge) ประกอบการวางแผน ก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน
- **ความระมัดระวัง** คือ ความมีสติ ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ (Utilization of knowledge at any point of time with carefulness and attentiveness) เพราะในความเป็นจริงแล้ว สถานการณ์เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการนำความรู้และความรอบคอบมาใช้ จึงต้องอาศัยความระมัดระวังให้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วย ด้านจิตใจ คือ การตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้อง และเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ หรือแนวทางการดำเนินชีวิต คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ทั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายที่เน้นเป็นพิเศษในการเสริมสร้างเงื่อนไข 2 ด้านข้างต้น คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับ เนื่องจากการกระทำใด ๆ ของคนกลุ่มนี้สามารถก่อให้เกิดผลกระทบในสังคมวงกว้างได้

(5) เป้าหมายและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

แนวทางปฏิบัติในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การทำให้เกิดทั้ง วิธีการพัฒนา (Development path) และผลของการพัฒนา (Development goal) ที่สมดุล (Balance) และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (internal consistency between means and ends) กล่าวคือ **การพัฒนาที่สมดุล (Balance) และการพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (resilience)** ในทุกด้าน ทั้งด้านวัตถุหรือเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม โดยมุ่งผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ให้รอดพ้นจากภัยและวิกฤตในแต่ละช่วงเวลา เพื่อความมั่นคง (security) และความยั่งยืนของการพัฒนา (sustainability)

ความพอเพียง จึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) ในการบริหารจัดการกระบวนการ (process management) ที่คำนึงถึงความพอประมาณอย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้เกิดความสมดุล ทั้งในระหว่างกระบวนการและผลที่เกิดขึ้น (Ends) และเป็นการบริหารจัดการที่คำนึงถึงการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (means) เพื่อสามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (Ends) ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

สิ่งที่สำคัญอย่างมากเกี่ยวกับเป้าหมายของความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามคำนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาในแต่ละขั้นต่อนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวม คือ ไม่แยกส่วน แต่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้ง 4 มิติ ซึ่งเป็นทั้งปัจจัยที่ใช้ในการดำเนิน

ชีวิต กระบวนการผลิตและบริการ และในขณะเดียวกันก็เป็นปัจจัยที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในคราวเดียวกัน จากมุมมองของการพัฒนาในภาพรวม เราสามารถจำแนกรายละเอียดของแต่ละมิติได้ดังนี้

วัตถุ หมายถึง วัตถุต่างๆ เชิงกายภาพ ที่มนุษย์ สร้าง หรือ ประดิษฐ์ขึ้น เช่น วัตถุดิบ สิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้าอาภรณ์ ที่อยู่อาศัย ต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะผลิตไว้ใช้เองได้ หรือใช้วิธีแลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีต ในยุคปัจจุบัน ก็สามารถซื้อหามาเพื่อบริโภคได้โดยเงินทุน องค์ประกอบนี้ จึงเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ (ในความหมายแคบ) หรือ เงินทุนเป็นหลัก แต่ในกระบวนการผลิตวัตถุต่างๆ เหล่านี้ ก็จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรด้านอื่นๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นปัจจัยประกอบไปด้วย

สังคม หมายถึง สภาพการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น การไว้วางใจกัน การช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีวินัย เคารพ กฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกา การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเคร่งครัด การมีกฎหมาย และระบบยุติธรรม ที่เชื่อถือได้ว่าเป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ การมีความผูกพัน รักใคร่ สามัคคี ประองดอง ของหมู่คณะและในสังคม การมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น ครอบครัวอบอุ่น เครือญาติสามัคคี การจัดระบบสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ที่พัฒนาขึ้นมา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ในยามวิกฤต ให้กับสมาชิกในสังคม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะมีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมาย ในหลายๆ ประเทศ ทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า ปัจจัยทางด้านสังคม เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนา เพราะการพัฒนาไม่ว่าจะด้านใด ๆ จะไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี หรือราบรื่น หรือไม่สามารถนำมาซึ่งประโยชน์ และความสุขอย่างต่อเนื่องได้ หากสังคมอ่อนแอ พื้นฐานจิตใจของคนในสังคมไม่ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์ คนไม่สามัคคีกัน เป็นต้น

สิ่งแวดล้อม รวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยรวม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความเป็นปกติของ ภูมิอากาศ กระแส/ทิศทางลม คลื่น พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยการผลิตและบริการแล้ว ยังเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นไปด้วยความเคารพ และระมัดระวัง ด้วยความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลัง ที่จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ ในการดำรงชีวิตเช่นกัน

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต และการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึง ความเชื่อ ศาสนา ระบบคุณค่า ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการกิน อาหารพื้นเมือง การอยู่ของผู้คน การรักษาสุขภาพ การแต่งตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ การแสดง โบราณสถาน ต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน การดำรงอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลาย อย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากวัฒนธรรมจะเป็นต้นทุนสำคัญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งในการผลิต การให้บริการ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณลักษณะเฉพาะ (Product identity/differentiation) ในระยะยาว การพัฒนาที่สมดุลนั้น ก็ควรสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ ของคนใน

ท้องถิ่น แล้วจึงค่อยๆ ต่อยอดพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้วิถีการพัฒนา สร้างความแตกแยก หรือความแปลกแยก ขึ้นในสังคม และในขณะเดียวกัน ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการพัฒนาที่ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น/ ชุมชน/ชนชาติ ไม่ให้ถูกกลืนหายไป

กล่าวโดยสรุปคือ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติ ตน ของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่างๆ อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการ กระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ แก่ผู้อื่น และชีวิตอื่นๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริม สร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวก อย่างรู้ รัก สามัคคี นำไปสู่การพัฒนา และความเจริญก้าวหน้า ที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ ด้านสังคม ชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ต่างๆ

4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

หลังจากที่ได้พระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในปี 2542 แล้ว ในปีต่อๆ มา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้พระราชทานแนวคิดที่หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางในการนำหลักพอเพียงไป ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในด้านต่างๆ จนในปัจจุบัน หลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระองค์ได้พระราชทานไว้นั้น ก็ได้ถูกบรรจุเป็นแนวทางในการบริหารราชการแผ่นดิน และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ดังนี้

มาตรา 78 วรรค 1 ได้กำหนดให้ **“รัฐต้องบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นไปเพื่อการพัฒนา สังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ”**

ในหมวดแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ มาตรา 83 ได้กำหนดไว้ว่า **“รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุน ให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”**

ในปัจจุบัน หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน ชุมชน สถานศึกษา ประชาชนทั่วไป ฯลฯ ได้เริ่มน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการปฏิบัติภารกิจ ดำเนินธุรกิจ พัฒนาอาชีพ และดำเนินชีวิต กันอย่างกว้างขวาง

4.1 หลักเศรษฐกิจพอเพียงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างไร

นับเป็นเวลากว่าสามทศวรรษแล้วที่คำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)” ได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เพื่ออธิบายความหมาย เกี่ยวกับ อนาคตของสังคมมนุษย์ และ

โลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกัน แต่แม้ในปัจจุบัน ก็ยังคงมีความพยายามอย่างต่อเนื่อง ที่จะหาแนวทาง และกลไก วิธีการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนา ไปสู่ความยั่งยืน และเกิดผลอย่างเป็น รูปธรรม สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะสังคมโดยรวม ยังไม่สามารถมองเห็นถึง เหตุและปัจจัยสำคัญ ที่จะทำให้ทุกภาคส่วน ร่วมมือกัน ในการปรับเปลี่ยนวิถีการพัฒนา ที่จะนำไปสู่ ความยั่งยืนได้อย่างจริงจัง ทำให้เรื่องนี้เป็นประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ ที่นักวิชาการ และนักพัฒนาทั่วโลก ยังขบคิด หรือ เสวนากันว่า จะทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดขึ้นจริง ๆ ได้อย่างไร

แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แปรเปลี่ยนมาจากคำนิยามของ World Commission on Environment and Development (1983) ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของ การพัฒนา ที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต ต้อง ประณีประนอม ยอมลดทอนความสามารถ ในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ชาวโลก ทั้งนักวิชาการ และนักพัฒนา กำลังปรึกษาหารือ ถกเถียงกัน เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จะนำไปสู่ความ ยั่งยืน ประเทศไทยจึงได้นำเสนอคำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากมุมมองของประเทศไทย ในการ ประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือน กันยายน 2545 ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของ ทุกๆ ด้าน อย่างสมดุล บนพื้นฐานของ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ด้วยการ มีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการ พึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม” ซึ่งเป็นข้อเสนอที่มีพื้นฐานมาจาก “ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่รัฐบาลได้อัญเชิญมาเป็นกรอบทิศทางการ พัฒนาและบริหารประเทศ ตั้งแต่ปี 2545 จนถึงปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้ง ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่าง มั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพ และยั่งยืน

จุดเด่นของปรัชญาฯ ที่เพิ่มวิสัยทัศน์ มุมมองใหม่ที่สำคัญ ในการทำให้เกิดวิถีการพัฒนามุ่งสู่ ความยั่งยืนมี 4 ประการ คือ (1) การพัฒนาที่เน้นความสมดุล (2) การกำหนดเป้าหมายเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม (3) การให้ความสำคัญกับความเจริญก้าวหน้าที่มีความมั่นคง โดยเริ่มจากฐานรากอย่างเป็นขั้น เป็นตอน และ (4) การพัฒนาคุณภาพคนให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถ อุ่มชูตัวเองได้อย่างเต็มภาคภูมิ ฉะนั้น เมื่อนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินชีวิตและประกอบภารกิจ เพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สุดท้ายก็จะทำให้เกิดผล ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ล้มลุกคลุกคลาน ไม่สร้างปัญหาหรือสร้างปัญหาให้น้อยที่สุด ในระหว่างการพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้น

(1) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล โดยเสนอแนวทางในการตัดสินใจเกี่ยวกับการ ใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่สามารถนำมาใช้ได้ ทั้งในระดับบุคคล องค์กร หน่วยงาน ตลอดจน ไปจนถึงรัฐบาล ตั้งแต่การใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างสมดุล ทั้งทรัพยากรทางกายภาพ ที่เป็นวัตถุ เงินทุน ระบบนิเวศวิทยาต่างๆ ไปจนถึงทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความ

เป็นอยู่ ค่านิยม และการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลง (Dynamic balance) มากกว่า การที่จะมุ่งขยายการเจริญเติบโตให้มากขึ้นเพียงมิติเดียว ดังที่เคยดำเนินมาในอดีต

(2) การให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกิจกรรมพัฒนาที่มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวม เนื่องจากลักษณะการมองโลกอย่างเป็นองค์รวมของปรัชญาฯ จึงให้ความสำคัญกับ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง (คนกับวัตถุ / คนกับคน / คนกับธรรมชาติ / และคนรุ่นต่าง ๆ ที่สืบทอดชนชาติต่อ ๆ กันมา) จากมุมมององค์รวมดังกล่าว ทำให้ปรัชญาฯ นี้ มองว่า การกระทำของแต่ละบุคคล ในที่สุดแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม ไม่ช้าก็เร็ว และไม่มากก็น้อย ฉะนั้น แต่ละคนจึงควรใส่ใจที่จะกำหนดเป้าหมายย่อยส่วนบุคคล ในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม และในชั้นปฏิบัติ แต่ละบุคคลควรดำเนินการกิจตนให้ดีที่สุด เพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นๆ ภายใต้บริบทและข้อจำกัดของแต่ละคน กล่าวคือ แก้ปัญหาจากจุดเล็ก (Think global, act local.) เพื่อให้เกิดทั้งประโยชน์ตน และประโยชน์ส่วนรวม ไปพร้อม ๆ กัน

(3) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง โดยเริ่มจากการพัฒนาฐานรากของสังคม (Foundation) คือ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัวให้เข้มแข็ง พออยู่พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ระดับหนึ่งก่อน แล้วจึงเพิ่มระดับการพัฒนา อย่างเป็นขั้นเป็นตอน (step-by-step development) เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ การจัดการระบบการออม และสวัสดิการชุมชนต่าง ๆ ไปจนถึงการพัฒนาในระดับเครือข่าย ที่ขยายสู่ สังคมและประเทศชาติ ในที่สุด ซึ่งการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มจากฐานรากนี้ จะทำให้ผลพวงที่เกิดจากการพัฒนาตกถึงแก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยตรง และเป็นแนวทางการพัฒนาที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดวิกฤต ล้มละลายทั้งระบบ อย่างที่เคยเกิดขึ้นในหลายๆ ประเทศ

(4) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ (Quality of people) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ ในการดำเนินชีวิต จึงจะสามารถทำให้เกิดวิถีการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้ เพราะคนที่มีคุณภาพ จะสามารถใช้ สติ ปัญญา ในทางที่ถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล และใส่ใจ เรียนรู้ คิดค้น ปรับปรุง วิธีการ แนวทาง ในการจัดการทรัพยากรต่างๆ ให้เหมาะสม สมดุล และป้องกัน แก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อให้เกิดผลดีขึ้นเรื่อยๆ ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวมในขณะเดียวกัน ซึ่งในที่สุดก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นั่นเอง

การพัฒนาคน ที่เน้นคุณภาพคน ด้านคุณธรรม คือ ทำสิ่งที่ถูกต้อง อย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ควบคู่ไปกับการใช้สติปัญญา ให้เกิดความรอบรู้ รอบคอบ นี้ เป็นประเด็นใหม่ของการพัฒนาคน ที่ยังไม่มีแนวคิดหรือทฤษฎีการพัฒนา ได้กล่าวถึงหรือให้ความสำคัญ ดังเช่นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550 (UNDP, 2007) ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นฐานจิตใจและจิตวิญญาณ มากกว่าการพัฒนาวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าการพัฒนาจิตนั้นต้องเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทุกชนิดโดยไม่อาจแยกออกจากกันได้”

ในทางปฏิบัตินั้น การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ใช้หลักการ 3 ข้อ นั้น จำเป็นต้อง**เริ่มจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ต้องมีคุณธรรมกับความรู้ในการดำเนินชีวิต** (2 เงื่อนไข สู่ความพอเพียง) โดยต้องมีความรู้อย่างถูกต้อง และเพียงพอ ในเรื่องใดๆ ก็ตามที่จะทำการ มีกรอบหรือหลักในการปฏิบัติที่ไม่ทำให้เกิดโทษ แต่นำมาซึ่งประโยชน์ฝ่ายเดียว นั่นก็คือการต้องยึดหลักคุณธรรม ความถูกต้อง เป็นเหตุเป็นผล ตามความเป็นจริง ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเอง หรือผู้อื่น โดยยึดถือประโยชน์ส่วนรวมก่อนประโยชน์ส่วนตัว และก็ต้องประกอบไปด้วยความเพียร อย่างสม่ำเสมอ เพื่อป้องกันข้อบกพร่องไม่ให้เกิดขึ้น และพัฒนาปรับปรุงให้เกิดผลที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างประมาदन เป็นเหตุเป็นผล และมีการเตรียมความพร้อมที่ดีเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยไม่ประมาท ซึ่งก็คือการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง นั่นเอง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าคุณธรรมจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต และดำเนินงานทุกขั้นตอน แต่เนื่องจากมาตรฐานคุณธรรมของคนในสังคมมีความแตกต่างกัน หรือมีระดับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ละสังคมจึงต้องกำหนดกฎเกณฑ์กติกาของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และต้องมีระบบบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบที่มีประสิทธิภาพ และทำให้สังคมเกิดความสงบเป็นระเบียบเรียบร้อย ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องมีการสร้างสภาพแวดล้อมให้คนพัฒนาตัวเองให้มีคุณธรรมด้วย

4.3 ตัวอย่างการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ

ตัวอย่างภาคปฏิบัติที่รู้จักกันแพร่หลายของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การประยุกต์ใช้ภาคเกษตร ตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังที่ได้อธิบายข้างต้นแล้ว ซึ่งกล่าวโดยสรุป ก็คือ การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการสร้างความมั่นคงพื้นฐานในระดับครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อน (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1) โดยบริหารจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ต่างๆ อย่างคุ้มค่า โดยอาศัยหลักการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ เพื่อให้ครอบครัวเกษตรกร พออยู่ พอกิน ไปได้อย่างมั่นคง ซึ่งหลังจากนั้นแล้วก็สามารถก้าวเข้าสู่การรวมตัวกันทำกิจกรรมต่างๆ ในรูปกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ที่ครอบครัวเดียวอาจจะทำไม่ได้ หรือทำไม่ได้ดีเท่ากับการรวมกลุ่มกัน เช่น การตั้งกองทุนออมทรัพย์ กองทุนสวัสดิการธนาคารโค กระบือ กลุ่มแม่บ้านประกอบอาชีพเสริม สหกรณ์ร้านค้า ต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสมดุลมากขึ้น และสามารถพร้อมรับผลกระทบทางบวกและป้องกันแรงกระแทกทางลบจากภายนอกได้ (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2) และท้ายสุดเป็นการเชื่อมโยงกับธุรกิจขนาดใหญ่ ภาครัฐ หรือองค์กรต่างๆ นอกกลุ่ม เพื่อขยายขอบเขตความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ไปสู่ระดับประเทศ ในที่สุด (ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3)

แต่ยังมีคนจำนวนหนึ่งที่เข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องปลูกพืชผัก หรือการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนัก แต่จากการทำการสำรวจความรู้ ความเข้าใจของสวนดุสิตโพลล์ ในปี 2548 พบว่ามีคนเข้าใจผิดในลักษณะนี้น้อยลง โดยคนไทยประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ รู้จักเศรษฐกิจพอเพียง และส่วนมากเริ่มเข้าใจแล้วว่า ไม่ใช่เรื่องการแบ่งที่ดิน 30 : 30 : 30 : 10 ไม่ใช่เรื่องการปลูกพืชผักสวนครัว และไม่ใช่เรื่องที่ทำได้เฉพาะภาคเกษตรหรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจรากหญ้าเท่านั้น แต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป ส่วนการตีความและนำไปประยุกต์ใช้นั้น ผลสำรวจพบว่า มีแนวคิดที่หลากหลาย

(1) การใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารเศรษฐกิจ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทางเลือกของการพัฒนาที่เป็นทางรอดของประเทศไทย ให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยสามารถนำไปบริหารเศรษฐกิจ ตั้งแต่นโยบายเศรษฐกิจประเทศ ลงมาถึงภาคธุรกิจ ทั้งขนาดใหญ่ กลาง เล็ก และลงสู่ระดับรากหญ้า ดังนี้

- สร้างพื้นฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง อย่างยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาให้คนส่วนใหญ่ในประเทศสามารถอยู่ได้อย่างพอมีพอกิน และมีศักยภาพ (มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และคุณธรรม) เพียงพอที่จะพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคม ต่อยอดไปสู่ความเจริญในขั้นต่อไปได้ รวมถึงการมีความมั่นคงในชีวิตระดับหนึ่ง ไม่เปราะบางหรือเสี่ยงต่อผลกระทบใดๆ โดยง่าย

- ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เช่น การเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน อย่างค่อยเป็นค่อยไป ให้สมดุลกับลำดับขั้นของการพัฒนา โดยคำนึงถึงความพร้อมของประเทศ/ศักยภาพของคนส่วนใหญ่ในประเทศ เป็นสำคัญ

- เตรียมมาตรการรองรับผลกระทบ โดยเฉพาะป้องกันผลทางลบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในมิติต่างๆ จากการพัฒนา เช่น การจะสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ หรือ การสร้างถนนทางหลวง ก็ต้องมีการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อคนและชุมชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะตามมา เพื่อวางแผนในการป้องกัน และหาทางช่วยเหลือบรรเทากลุ่มคนที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากการก่อสร้าง เป็นต้น

(2) ตัวอย่างการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจมหภาค บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

- กำหนดเป้าหมายเศรษฐกิจ : เน้นการเจริญเติบโตอย่างสมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน โดยรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ กระจายความเจริญให้เกิดความสมดุลของการพัฒนา ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม

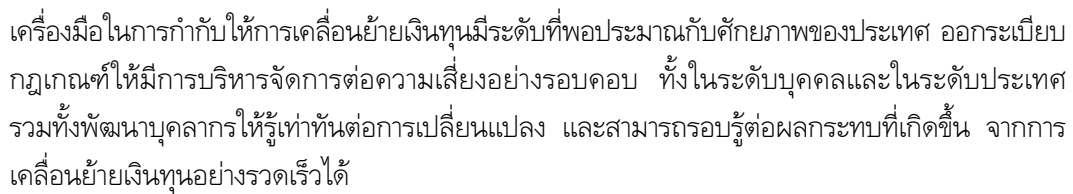
- กรอบการบริหารนโยบายเศรษฐกิจมหภาค : ดูแลการใช้จ่ายภายในประเทศให้มีความสมดุลกับผลผลิตในประเทศ โดย ใช้จ่าย/บริโภค/ลงทุน อย่างพอประมาณตามศักยภาพ และขั้นตอนของการพัฒนา รักษาสัดส่วนการออมกับการลงทุนให้สมดุลกัน เน้นการสร้างคามเข้มแข็งของภาคเศรษฐกิจภายในประเทศ ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีภูมิคุ้มกันที่ดี

- หลักในการบริหารนโยบายการเงิน การคลัง : เช่น การดูแลอัตราเงินเฟ้อ หรือ อัตราดอกเบี้ย รวมถึงการลงทุนของภาครัฐนั้น ต้องไม่เข้มงวดเกินไปและไม่ผ่อนคลายเกินไป แต่ต้องยืดหยุ่นและมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในการดำเนินนโยบาย โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงของสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มีการบริหารความเสี่ยง และคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการเกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และที่สำคัญ ผู้ดำเนินนโยบายต้องมีความซื่อตรงต่อหน้าที่ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

(3) ตัวอย่างการใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารตลาดทุน

ประเทศไทยเป็นเศรษฐกิจระบบเปิด และใช้ระบบตลาดเป็นกลไกหลักของระบบเศรษฐกิจ ดังนั้น เราจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศได้ แต่เราสามารถน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นพื้นฐาน ในการรองรับการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศได้ โดยเป็น

เนื่องจาก หลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการทำอะไรที่ประมาณตน ไม่เสี่ยงเกินกว่าความสามารถที่จะรับผลกระทบได้ การขยายการลงทุนหรือการแสวงหาแหล่งทุนต่าง ๆ จึงต้องอยู่บนหลักเหตุผลตามความเป็นจริง รอบคอบ ไม่ประมาท และต้องไม่มีความโลภมากเกินไปจนขาดความรอบคอบในการลงทุน ที่สำคัญที่สุด คือ การมีคุณธรรมในการดำเนินธุรกิจเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่นหรือสังคมสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละองค์กรต้องเริ่มจากการคัดสรรและพัฒนาบุคลากรที่มีคุณธรรม เพื่อให้คุณธรรมเป็นค่านิยมและหลักปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจ และเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในองค์กร

การทำเลี้ยวชีพผ่านการผลิตและการให้บริการ ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงทรัพยากรในด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ รวมถึงความสามารถในการบริหารจัดการ ทั้งความรู้ เทคโนโลยี ประสิทธิภาพ และศักยภาพของคนและชุมชน แล้วเลือกผลิตสินค้าที่ใช้ทรัพยากร/ปัจจัยการผลิต สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของคนและภูมิสังคม โดยคำนึงถึงกรรมวิธีการผลิตที่ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อคน/สังคม/สิ่งแวดล้อม หรือใช้วิธีการที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น โดยการทุจริต ผิดกฎหมาย ไม่มีจรรยาบรรณ เพียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว อย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงการวางแผนทั้งปริมาณและคุณภาพการผลิต ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภค และคำนึงถึงความคุ้มค่าของการลงทุน และการจัดการความเสี่ยง ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร อดทน และ ใช้ความรู้ทางวิชาการ ด้วยความรอบคอบ และระมัดระวัง อย่างมีสติ อีกทั้ง เสาะแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความรอบรู้ และเพิ่มพูนปัญญา เพื่อให้ก้าวหน้าไปอย่างเป็นขั้นตอนพร้อมกับความสมดุลในชีวิต

การบริโภคอย่างพอเพียง คือการใช้ทรัพยากร รวมถึงการใช้จ่ายทรัพย์ อย่างมีธยัสถ์ ซึ่งความมีธยัสถ์นี้ ต่างจากความตระหนี่ที่เป็นโทษกับสังคมและตนเอง เพราะคนตระหนี่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว แต่คนมีธยัสถ์เป็นคนที่มีรู้จักกาลเทศะในการใช้จ่ายใช้สอย มีความพอประมาณในการใช้จ่ายอย่าง

สมเหตุสมผล สมดุลกับรายรับและอัตรภาพของตน และคำนึงถึงความประหยัด ความจำเป็น ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ถ้าไม่มีเหตุจำเป็น หรือไม่เหมาะสม ก็ไม่ต้องใช้ ไม่ต้องซื้อ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างรอบคอบ ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อส่วนรวม โดยใช้สติ ปัญญา พิจารณา ตามเหตุผลความเป็นจริง อย่างไม่เข้าข้างตนเอง

การใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียง ควรมีการแบ่งสัดส่วนของทรัพยากรในการใช้จ่าย อย่างเหมาะสม ทั้งเพื่อการดำเนินชีวิตภายในครอบครัว การแบ่งปันเพื่อแผ่แก่อญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง การทำบุญตามความเชื่อและศรัทธาเพื่อประโยชน์ในภายภาคหน้า การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ขัดสนในสังคม ตลอดจนการออมและลงทุน การทำประกันในรูปแบบต่างๆ เพื่อเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

4.4 สังกัษ

หลังจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ประเทศไทยได้บทเรียนที่มีผลมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล และขาดเสถียรภาพ ขาดความใส่ใจในการพัฒนาคุณภาพคนในทุกระดับอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง จนสภาวะวิกฤตส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง จากบทเรียนในครั้งนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงได้กำหนดให้รัฐบาลต้องบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ (มาตรา 78 วรรค 1) รวมถึง รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มาตรา 83) ในปัจจุบัน หน่วยงานราชการ องค์การภาคเอกชน ชุมชน สถานศึกษา ประชาชนทั่วไป ฯลฯ ได้เริ่มน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการปฏิบัติภารกิจ ดำเนินธุรกิจ พัฒนาอาชีพ และดำเนินชีวิต กันอย่างกว้างขวาง

และไม่ใช่แต่เฉพาะชาวไทยเท่านั้น ที่ควรยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิต หรือในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ชาวโลกทุกคนก็สามารถใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อทำให้เกิดประโยชน์และความสุข ในการดำเนินชีวิตได้เช่นเดียวกัน ดังคำกล่าวประกาศราชสดุดีของ นายโคฟี อันนัน อดีตเลขาธิการสหประชาชาติ ในครั้งที่ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549 ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ความตอนหนึ่งว่า

“...ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทำให้นานาประเทศตื่นตัวในการปรับปรุงแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแนวทางพระราชปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ชี้ถึงแนวทางการพัฒนา ที่เน้นความพอประมาณ การบริโภคด้วยสำนึกในคุณธรรม ความรับผิดชอบอย่างเป็นเหตุเป็นผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอที่จะต้านทาน และลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งพระราชปรัชญานี้ เป็นคุณูปการยิ่ง ต่อการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ที่ประสบกับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว จากกระแสโลกาภิวัตน์ และด้วยพระราชปรัชญาดังกล่าวนี้นี้ สหประชาชาติจึงมุ่งเน้นเพียรพยายามที่จะส่งเสริมแนวทางการพัฒนา ที่ให้ความสำคัญต่อดคน และความอยู่ดีมีสุข ของประชาชนอย่างยั่งยืน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา.. รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีปณิธานที่จะส่งเสริมประสพการณ์ และแนวทางปฏิบัติ ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันทรงคุณค่าอย่างหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่าน มาช่วยจุดประกายแนวความคิด สู่นานาชาติ ในโอกาสนี้

ข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้มปิติและภาคภูมิใจ ทูลเกล้าฯ ถวาย รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ แด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท”

ถึงแม้โดยปกติ พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้รับการนำไปไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แต่สำหรับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้มีปฏิกิริยาที่กว้างขวางมากกว่าที่เคยเป็นมา เหตุผลที่สำคัญนั้นค่อนข้างจะชัดเจน นั่นคือวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศในเดือนกรกฎาคม 2540 ทำให้เศรษฐกิจในปีต่อมา หดตัวลงอย่างรวดเร็วในอัตราที่ประเทศไทยไม่เคยประสบมาก่อน ธุรกิจเป็นจำนวนมากขาดสภาพคล่องอยู่ในภาวะล้มละลาย การบริโภคได้ลดลงเศษหนึ่งส่วนห้า คนไทยกว่าสองล้านกว่าคนตกงาน มีผลให้กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่งผลกระทบต่อผู้คนทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้ที่ประสบความผิดหวัง รวมทั้งผู้ที่ไม่รู้ว่าจะจัดการอย่างไรกับชีวิตของตนเอง อันเกิดจากผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแบบที่คาดไม่ถึง

แม้กระนั้นก็ตาม วิกฤตดังกล่าวคงจะไม่ใช่ว่าปัจจัยสำคัญเพียงปัจจัยเดียวที่ทำให้ “เศรษฐกิจพอเพียง” ได้รับการกล่าวถึง ศึกษาค้นคว้า และนำไปปฏิบัติในวงกว้าง ทั้งนี้ เนื่องจากภายหลังที่เศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวในสามปีต่อมา โดยมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่ความสนใจที่มีต่อกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ยังคงขยายตัวเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง หน่วยงานของรัฐ องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา เครือข่ายองค์กรพัฒนาภาคเอกชนในชนบทและภาคธุรกิจเอกชนเป็นจำนวนมาก ต่างได้รับแรงบันดาลใจ และนำพระราชดำรัสไปใช้เพื่อการปฏิบัติให้เกิดผลจริงจัง และขยายผลอย่างกว้างขวาง เราจึงควรที่จะใส่ใจเรียนรู้แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาตามหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่ามีความหมายที่ถูกต้องอย่างไร และศึกษาแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศโดยรวม เพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานแนวพระราชดำริ และปรัชญาในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายใต้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”

บรรณานุกรม

กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๕๓๓ - ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เกรย์แมทเทอร์ จำกัด, 2550.

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน สารานุกรมไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ ปรียานุช พิบูลสรวุฑ. ตามรอยพ่อชีวิตพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, 2554.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม : แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542.

ปรียานุช พิบูลสรวุฑ. “เพิ่มผลผลิตอย่างพอเพียงในสถานศึกษา” ใน โรงเรียนสร้างคนต้นแบบคุณภาพ เล่ม 2. สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งประเทศไทย, 2551.

พระสุริย ชาติโร. ศิล สมาธิ ปัญญา กับเศรษฐกิจพอเพียง. ถอดจากบทสัมภาษณ์ ณ วัดป่าบ้าน
เหล่ากุ่ม อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น, 2551.

“รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ” (2541) ซึ่ง
เป็นผลสอบธนาคารแห่งประเทศไทย จัดทำโดย คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่ม
ประสิทธิภาพ การบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.)

สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร” เล่มที่ 124 ตอนที่ 47 ก ราชกิจจานุเบกษา ตราไว้ ณ วันที่
24 สิงหาคม พุทธศักราช 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, 2546.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977 จำกัด), 2549.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. หลักการทรงงาน
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการ
พิมพ์, 2553.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมายของ
นักเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : เกษตรบุลพรินท์, 2546.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี 2550 :
เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : 2550.

Priyanut Piboolsravut, co-authored with Chaiyawat Wibulswasdi and Kobsak
Pootrakool, “Sufficiency Economy Philosophy and Development.” Presented
at International Conference on Alternative Development, Bangkok, Thailand,
July 2007.

Robert D. Putnam, “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital.”
Journal of Democracy Washington DC, 1995

United Nations, United Nations Millennium Declaration. General Assembly
Resolution 2 session 55, September 2000

World Commission on Environment and Development. Process of preparation of
the Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond. December 1983.

จากความมั่งคั่งถึงความเป็นอยู่ที่ดีและนิพพานในที่สุด : การพัฒนาจิตที่พ้นไปจากวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่เป็นอยู่ไปสู่พุทธเศรษฐศาสตร์

โดย ศ.ดร.อภิชัย พันธเสน¹

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ย้อนกลับไปจุดเริ่มต้นของวิชาเศรษฐศาสตร์ตะวันตกตั้งแต่ยุคอารยธรรมกรีก ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ จิตวิญญาณเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี หรือ “การมีชีวิตที่ดี” หรือมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ความหมายดังกล่าวได้เชื่อมโยงไปพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางการค้าที่เริ่มมีบทบาทสำคัญในยุคเสรีทางการค้าในช่วงของอาณาจักรโรมันและหลังการล่มสลายของอาณาจักรโรมันผ่านยุคมีตจนเกิดเป็นอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ต่อเนื่องมาถึงการมีรัฐชาติเกิดขึ้นในยุโรป การสร้างอำนาจของรัฐชาติติดตามมาด้วยการสร้างความมั่งคั่งอันมีจุดเริ่มต้นจากรุ่งอรุณของลัทธิทุนนิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ที่มาพร้อมกับอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจที่มีชื่อว่า “ลัทธิพาณิชย์นิยม” เกิดจากการสะสมโลหะเงินและทองซึ่งถือว่าเป็นที่มาของความมั่งคั่งในยุคนั้น ความมั่งคั่งดังกล่าวเป็นผลมาจากการผูกขาดทางการค้าโดยได้รับการหนุนหลักจากลัทธิล่าอาณานิคม ต่อมาแนวคิดในเรื่องความมั่งคั่งแห่งชาติได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตโดยรวมของชาติที่มีการนำเสนอโดย อัดัม สมิท ใน ค.ศ. 1776 ในหนังสือของเขามีชื่อว่า “ความมั่งคั่งของชาติ” หรือ The Wealth of Nations แนวคิดดังกล่าวได้เข้าแทนที่ความคิดเรื่องความมั่งคั่งที่อธิบายโดยลัทธิพาณิชย์นิยม ในขณะที่ในยุคพาณิชย์นิยมเองความคิดในเรื่องความสุขในรูปแบบของสุขนิยมที่มีการนำเสนอโดย โทมัส ฮอบส์ ก็ได้เข้ามาแทนที่ความหมายของ “การมีชีวิตที่ดี” ของ อริสโตเติล โดยสิ้นเชิง ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกพัฒนามาเป็นอรรถประโยชน์ (utility) ของปัจเจกบุคคลและสวัสดิการของสังคมหรือของชาติ ในภายหลังสวัสดิการของชาติอาจจะเพิ่มขึ้นได้ด้วยการเพิ่มขึ้นของการผลิตของชาติ ได้มีการนำเสนอวิธีการคำนวณผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ((GNP) ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) มากกว่า) โดยนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อว่า ไชมอน คูซเนตส์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีผลให้เป็นที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไปและถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสะท้อนการเพิ่มขึ้นของสวัสดิการของประเทศโดยที่ ไชมอน คูซเนตส์ ได้เตือนไว้ล่วงหน้าแล้วว่า GNP มิได้ถูกออกแบบมาให้ทำหน้าที่เช่นนั้น

จากนั้นเป็นต้นมาการขยายตัวอย่างรวดเร็วของ GNP ได้ถูกทำให้กลายเป็นเป้าหมายของการพัฒนาของเกือบทุกประเทศ โดยถือว่าเป็นเป้าหมายที่ทุกประเทศจะต้องพยายามบรรลุให้ได้ไม่ว่าจะมี

¹ ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ต้นทุนสูงมากสักเพียงใด ผลที่ตามก็คือการเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่เหมาะกับการมีชีวิตอย่างผาสุกของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตของมนุษย์ กระบวนทัศน์ทางเลือกคือการพัฒนาที่ยั่งยืนได้มีการนำเสนออย่างเป็นทางการครั้งแรกในโลกโดยองค์การสหประชาชาติ ภายใต้กรอบคิดของการวิเคราะห์เชิงระบบที่สะท้อนถึงผลผลิตที่พึงปรารถนา โดยมิได้มีการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่จะนำไปสู่ผลผลิตดังกล่าวอย่างชัดเจน พร้อมทั้งมิได้ชี้ชัดว่าผลลัพธ์ควรจะเป็นเช่นไร แนวคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ได้ถูกนำเสนอโดยอดีตกษัตริย์ของประเทศภูฏานในคริสต์ศตวรรษ 1970 แต่โลกได้รับรู้อย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1987 และเป็นคำตอบสำหรับผลผลิตของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นก็คือ GNH นอกจากนั้นในบรรดาเสาหลักทั้งสี่ของ GNH ข้อหนึ่งก็คือธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งในความหมายที่กว้างที่สุดก็คือกระบวนการที่จะนำไปสู่ผลผลิตคือการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีผลลัพธ์ที่ตามมาคือ GNH แนวคิดดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างแนวคิดในเรื่องความยั่งยืนของตะวันตกมาสู่แนวความคิดในเรื่อง “ความสุข” แบบตะวันออก ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า “การมีชีวิตที่ดี” หรือการมีชีวิตอย่างมีคุณธรรมของอริสโตเติลในยุคของกรีก ด้วยเหตุนี้ GNH จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั่วโลกภายใต้ระยะเวลาสั้น

ในราชอาณาจักรไทยในปี 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงไม่ให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตเป็นหลักที่ประเทศไทยได้รับคำแนะนำมาจากผู้เชี่ยวชาญประเทศสหรัฐอเมริกาและธนาคารโลก ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในปีดังกล่าว แนวคิดดังกล่าวสามารถเชื่อมต่อเข้ากับ GNH ได้เป็นอย่างดี โดยการทำให้การวิเคราะห์เชิงระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เกิดความครบถ้วนและบริบูรณ์ โดยที่แนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลในที่สุด คือประโยชน์สุข ตามความหมายที่ปรากฏอยู่ในพุทธธรรม อย่างไรก็ตามในแนวคิดแบบพุทธ ความสุขที่สุดก็คือสภาวะจิตที่เป็นอิสระปลอดจากสิ่งเศร้าหมองทั้งหลาย ซึ่งก็เป็นเป้าหมายสุดท้ายของพุทธเศรษฐศาสตร์ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังไม่รู้จักหรือเข้าใจกันดีในโลกตะวันตก ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืน GNH และเศรษฐกิจพอเพียงจึงทำหน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมระหว่างโลกตะวันตก รวมทั้งผู้ที่อ้างตัวเองว่าเป็นชาวพุทธแต่มิได้เข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้งจะสามารถเข้าใจพุทธเศรษฐศาสตร์ได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่โลกแห่งสันติสุขชั่ววันรันดร์กาล ซึ่งจะเป็นโลกที่มีความสุขสงบอย่างแท้จริงในทุกความหมายที่มีความลึกซึ้งและชัดเจน

คำกัญแจ : ชีวิตที่ดี ความอยู่ดีมีสุข ความยั่งยืน การพัฒนา ความสุขมวลรวม ประชาชาติ เศรษฐกิจพอเพียง พุทธเศรษฐศาสตร์ นิพพาน

ความนำ

การถือกำเนิดของวิชาเศรษฐศาสตร์อาจจะย้อนหลังกลับไปถึง เฮซิออด (Hesiod) ในยุคกรีกประมาณ 800 ปี ก่อนคริสตกาล เขาเสนอว่าเศรษฐกิจในอุดมคติสำหรับมนุษย์ก็คือมีสภาพเหมือนอยู่บนสวรรค์ทุกสิ่งทุกอย่างที่พึงปรารถนาจะได้รับอย่างไม่มีจำกัด แต่ในความเป็นจริงโลกมนุษย์นั้นไม่เหมือนกับสวรรค์ ทั้งนี้เพราะลักษณะที่เด่นของโลกมนุษย์ก็คือความขาดแคลน ทุกคนจะต้องทำงานหนักตลอดทั้งวันอีกทั้งยังต้องเสี่ยงภัยกับการหมดลมหายใจในตอนกลางคืน ลักษณะความขาดแคลนดังกล่าวอาจจะแก้ไขได้บางส่วนเมื่อนำเอาแรงงานและวัตถุดิบมาสู่กระบวนการผลิตร่วมกันโดยวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด งานจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์ ชีวิตของมนุษย์นั้นไม่ได้เป็นชีวิตที่ได้อยู่ได้ง่ายเช่นเหวดา ทั้งนี้เนื่องจากงานเป็นสิ่งจำเป็นที่ตอบสนองความจำเป็นของการดำรงชีวิต ความพยายามที่จะเลียนแบบการบริโภคของผู้อื่นจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน ซึ่งก็เป็นความขัดแย้งที่ดี การแข่งขันจะมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาความขาดแคลนได้ในระดับหนึ่ง (Rothbard, 1995)

ถึงแม้ว่าการมีทุกอย่างอย่างเหลือเฟือจะเป็นลักษณะของสวรรค์และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าโลกของมนุษย์ที่มีแต่ความขาดแคลน แต่ความจริงก็คือสวรรค์ไม่เคยมีอยู่จริงในโลกมนุษย์ ความคิดเศรษฐศาสตร์ในยุคโบราณในยุคของอริสโตเติล (384–322 B.C.) ก็ไม่ได้สนับสนุนการมีชีวิตที่อุดมไปด้วยวัตถุเพื่อสนองตัณหาอันไม่มีขอบเขตจำกัดของมนุษย์ แต่เป็นชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตที่มีวัตถุที่มากกว่าเพียงพอให้มีชีวิตอยู่รอดเพียงเล็กน้อย แม้กระนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตก็คือการมีชีวิตที่ดี อริสโตเติลได้อธิบายต่อไปว่า “ชีวิตที่ดี” คือชีวิตที่มีคุณธรรม ประกอบด้วยคุณความดีซึ่งจะช่วยให้มนุษย์มีความสุข” ดังนั้นมิติทางเศรษฐกิจที่สำคัญในกรณีนี้คือการผลิตวัตถุให้พอเพียงต่อความจำเป็นเบื้องต้นในการดำรงชีวิตพร้อมกับ การมี “ความสุข” และ “ชีวิตที่ดี” ทฤษฎีสมบัตินั้นมีประโยชน์สำหรับมนุษย์ในแง่คุณค่าของการใช้หรือประโยชน์ในการใช้สำหรับมนุษย์ อย่างไรก็ตามยังมีคุณค่าอีกประเภทหนึ่งนั่นก็คือมูลค่าในการแลกเปลี่ยน มูลค่าดังกล่าวถูกกำหนดโดยตลาดและเกิดจากอุปสงค์ในตลาดที่ถูกขับเคลื่อนโดยความปรารถนาหรือตัณหา อริสโตเติลไม่ให้คุณค่ากับ “มูลค่า” ดังกล่าว เนื่องจากทั้งไม่มีความจำเป็นและไม่ดีต่อชีวิต สำหรับอริสโตเติลสิ่งที่ดีที่สุดคือ eudemonia คือความสุขหรือการมีจิตวิญญาณที่ดีหรือ “คุณความดีของมนุษย์” (Summer and Tribe, 2008)

ตั้งแต่มีการพัฒนาเงินขึ้นมาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสามศตวรรษก่อนอริสโตเติลเงินได้ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง แนวคิดเรื่องมูลค่าในการแลกเปลี่ยนของสินค้าและบริการได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากกว่าประโยชน์ในการใช้สอยของสิ่งของต่างๆ เนื่องจากสินค้าและบริการเหล่านั้นได้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนผ่านระบบตลาดเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันนิยามของคำว่าความสุขได้เคลื่อนตัวไปจากสิ่งที่อริสโตเติลเรียกว่า eudemonia หรือการมีชีวิตที่ประกอบด้วยการทำคุณงามความดีจากการรับรู้ได้ด้วยตนเอง ไปสู่ความสุขที่เกิดจากการเสพสิ่งที่ดีในชีวิต ความบันเทิงเริงรมย์ ความตื่นตัวใจ ความรื่นรมย์และความมั่งคั่ง ความคิดดังกล่าวเริ่มจาก โทมัส ฮอบส์ (1588–1679) ฮอบส์อธิบายความดีและความชั่วในลักษณะของความรื่นรมย์ (pleasure) และความเจ็บปวด (pain) สิ่งที่เป็นความดีคือสิ่งที่นำความรื่นรมย์มาสู่เรา ส่วนสิ่งที่ไม่ดีคือสิ่งที่นำความเจ็บปวดมาสู่เรา ดังนั้นการจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขก็ถือว่าการแสวงหาความรื่นรมย์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Burns, 1985) ดังนั้น

จากความมั่งคั่งถึงความเป็นอยู่ที่ดีและนิพพานในที่สุด :
การพัฒนาจิตที่พ้นไปจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เป็นอยู่ในสุพุทธเศรษฐศาสตร์

สิ่งที่สำคัญจึงไม่ใช่ “ชีวิตที่ดี” อีกต่อไป แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตรู้สึกดี เจเรมี เบนแธม (1784-1832) นักปรัชญาลำนักประโยชน์นิยมได้แปลความหมาย “ความรื่นรมย์” ของฮอบส์มาเป็นอรรถประโยชน์ (utility) จากนั้นเป็นต้นมาแนวคิดในเรื่องอรรถประโยชน์ได้กลายมาเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม เบนแธมนั้นยังเน้นถึงอรรถประโยชน์ของสังคมมากกว่าอรรถประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งปัจจุบันนี้รู้จักกันในนามสวัสดิการสังคม ศิษย์ของเขาคือ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (1806-1873) ยอมรับว่าความบันเทิงเรีงรมย์ของสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อปัจเจกบุคคลสามารถแสวงหาความบันเทิงเรีงรมย์ดังกล่าวได้อย่างเสรี การที่รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงสิทธิส่วนบุคคลย่อมมีแต่สร้างความเจ็บปวด ซึ่งก็จะมีผลในการลดความบันเทิงเรีงรมย์ของสังคม (Randall, 1976) ขอให้สังเกตว่าสำหรับ มิลล์ แล้ว คำว่าอรรถประโยชน์มีความหมายเหมือนกับความบันเทิงเรีงรมย์ ซึ่งก็เป็นความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า “happiness” หรือความสุขที่ใช้อยู่ในชีกโลกตะวันตกในปัจจุบัน (Puntasen, 2007)

ความหมายของคำว่า “happiness” ดังกล่าวได้ถูกพัฒนาคู่ขนานมากับแนวคิดในเรื่องความก้าวหน้า (progress) ซึ่งหมายถึงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ซึ่งได้ค่อยๆ ถูกใช้แทนที่คำว่าพระเจ้า (God) และแทนความหมายของพระเจ้าในที่สุด แนวคิดดังกล่าวสามารถสืบค้นไปได้ถึง เซนต์ โทมัส อไควนัส (1225-1274) ผู้ซึ่งไม่เน้นในเรื่องศรัทธาหรือแรงบันดาลใจ แต่เน้นในเรื่องการให้เหตุผลของมนุษย์ ไม่เพียงแต่ว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบที่เป็นภาพสะท้อนของพระเจ้าเท่านั้น แต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลที่จะเข้าใจกฎเกณฑ์ที่กำหนดการทำงานของจักรวาล มนุษย์ที่สามารถก้าวไปสู่สุดยอดของการมีเหตุผลก็คือผู้ที่สามารถเข้าใกล้กับพระเจ้า คำสอนเช่นนี้ทำให้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือของเทววิทยาที่จะนำพามนุษย์เข้าไปใกล้กับพระเจ้าได้มากที่สุด มากกว่าที่ เซนต์ โทมัส อไควนัส เองก็คาดไม่ถึง (Whitehead, 1967) แนวคิดดังกล่าวได้รับการขยายความต่อโดย ไอแซค นิวตัน (1642-1727) ในรูปแบบของกฎแรงโน้มถ่วงที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของดวงดาวทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งดวงดาวในระบบสุริยะจักรวาล ความคิดดังกล่าวได้นำไปสู่การเริ่มต้นเข้าสู่ยุคการตื่นรู้ (Enlightenment) ในศตวรรษที่ 18 (Berlin, 1968) เนื่องจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนำไปสู่ความมั่งคั่งทางวัตถุเพิ่มขึ้น ความมั่งคั่งจึงถูกอธิบายว่าเป็นที่มาของความสุขหรือความสุขที่ได้จากการเสพ ในตอนท้ายของศตวรรษที่ 18 ภายหลังการพิมพ์เผยแพร่หนังสือที่มีชื่อว่า “An Inquiry into the Wealth of Nations” โดย อัดัม สมิท ในปี 1776 ความมั่งคั่งทางวัตถุได้รับการยอมรับว่าเป็นเพียงสิ่งเดียวที่มนุษย์พึงจะแสวงหา ความเข้าใจความหมายของความสุขอย่างใหม่นี้ถือว่าเป็นความสิ้นสุดของความสุขจากความดีงามที่อธิบายโดย อริสโตเติล

การแสวงหาความมั่งคั่ง

การแสวงหาความมั่งคั่งมีจุดเริ่มต้นมานานแล้วก่อนที่จะมีการเผยแพร่หนังสือ “Wealth of Nations” ของ อัดัม สมิท ในปี 1776 การล่าอาณานิคมโดยชาวยุโรป (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสเปนและโปรตุเกส) ที่เกิดขึ้นในอัตราเร่งระหว่างศตวรรษที่ 16 ถึง 18 ภายใต้การครอบงำของลัทธิพาณิชย์นิยมที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีเรือปืนโดยที่ความมั่งคั่งดังกล่าวคือโลหะเงินและทอง ซึ่งสามารถสะสมให้มั่งคั่งขึ้นได้ด้วยการซื้อถูกขายแพงจากอาณานิคม อาณานิคมจึงถูกทำให้เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบราคาถูกพร้อมกับเป็น

ตลาดรองรับสินค้าสำเร็จรูป และถ้าจำเป็นการได้มาซึ่งเงินและทองก็อาจจะต้องมาจากการปล้นสะดมอย่าง ซึ่งหน้าจากประเทศที่มีความอ่อนแอกว่าและจากชนพื้นเมือง เงินและทองจะนำมาซึ่งความมั่งคั่งและความก้าวหน้าของเจ้าอาณานิคม

อดัม สมิธ (1723-1790) ไม่ได้ปฏิเสธความพยายามที่จะสะสมความมั่งคั่ง แต่ได้ชี้ให้เห็นว่าการผูกขาดทางการค้ามิได้เป็นแหล่งที่มาของความมั่งคั่งอย่างแท้จริง ความมั่งคั่งเกิดจากการผลิตที่เกิดขึ้นจริง และวิธีการเดียวที่จะเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดก็คือการสร้างความรู้ความชำนาญพิเศษด้วยการแบ่งงานกันทำ การสร้างความรู้ความชำนาญพิเศษและการแบ่งงานกันทำจะเป็นไปได้จากการที่มีการแข่งขันโดยสมบูรณ์ ที่มีทั้งผู้ซื้อและผู้ขายในตลาดเป็นจำนวนมากจนไม่มีใครเป็นผู้กำหนดราคาในตลาดได้ กลไกราคาจะช่วยให้ระบบเศรษฐกิจขับเคลื่อนต่อไปได้ และเมื่อมีการผลิตเพิ่มมากขึ้นก็คือความก้าวหน้าของมนุษยชาติอย่างแท้จริง เนื่องจากการผลิตเป็นเพียงพาหนะที่นำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือการบริโภคและจุดมุ่งหมายของการบริโภคก็คือการสร้างอรรถประโยชน์หรือความพึงพอใจ ในเมื่อ เจอร์จ เบนธัม (1784-1832) เป็นผู้เสนอแนวความคิดเพื่ออรรถประโยชน์ของสังคมที่สูงขึ้น ดังนั้นการผลิตในฐานะที่เป็นที่มาของความมั่งคั่งของประชาชาติของ อดัม สมิธ จึงปราศจากข้อโต้แย้ง จากนั้นเป็นต้นมาความมั่งคั่งและความก้าวหน้าจึงกลายเป็นสิ่งเดียวกัน เป้าหมายของกระบวนการทางเศรษฐกิจก็คือพยายามผลิตความมั่งคั่งให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะได้ผลิตอรรถประโยชน์ต่อสังคมได้สูงที่สุด

ได้มีความพยายามก่อนหน้านี้มามากที่จะวัดความมั่งคั่งของประเทศในฐานะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จทางเศรษฐกิจของประเทศ ผู้ที่ประสบความสำเร็จในความพยายามดังกล่าวก็คือ ไชมอน คุซเน็ตส์ (1901-1985) ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์อเมริกันเชื้อสายรัสเซีย และเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับรางวัลโนเบลในปี 1971 “จากการค้นคว้าเชิงประจักษ์ในการวัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจใหม่ที่สำคัญเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนกระบวนการพัฒนา” ถึงแม้ คุซเน็ตส์ จะไม่ใช่บุคคลแรกที่พยายามวัดผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เพื่อเป็นตัวแทนความมั่งคั่งของชาติ แต่เขาก็เป็นบุคคลแรกที่มีการคำนวณในเรื่องนี้อย่างเป็นระบบตั้งแต่ปี 1934 เป็นต้นมา พร้อมทั้งได้คำนวณ GNP ของประเทศสหรัฐอเมริกาย้อนหลังไปถึงปี 1869 เขาได้จำแนก GNP ออกไปเป็นรายอุตสาหกรรมโดยนับเฉพาะผลผลิตขั้นสุดท้าย และสอบทานถึงด้านรายจ่ายเพื่อให้ทั้งสองยอด (ผลผลิตและรายจ่ายเพื่อการผลิตสินค้าบริการดังกล่าว) ตรงกัน อย่างไรก็ตามเขาได้เตือนล่วงหน้าว่าการวัดรายได้ประชาชาติของเขาไม่ควรอนุมานว่าเป็นการชี้ถึงระดับสวัสดิการของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตหลายอย่างอาจจะนำไปสู่ผลลัพธ์อันไม่พึงปรารถนา เป็นต้นว่า อาชญากรรม มลภาวะทางอากาศ และการไม่มีการดูแลสุขภาพ (http://wikipedia.org/wiki/Simioss_Kuznets 8/1/2010).

ถึงแม้จะได้มีคำเตือนดังกล่าว แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังยึดเอาการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและยังคงใช้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องสะท้อนสวัสดิการที่เพิ่มขึ้น สำหรับเกือบทุกประเทศการพัฒนาเศรษฐกิจจะมีผลดีก็ต่อเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวได้เร็วมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยที่ในเกือบทุกกรณีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว หมายความว่ามีการใช้ทรัพยากรมากเกินกว่าการผลิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ นอกจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วสิ่งที่เป็นผลตามมาก็คือการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เสียงเดือนเป็นครั้งแรกเริ่มตั้งแต่ปี 1962 ในหนังสือของ ราเชล คาร์สัน (1962) ที่มีชื่อว่า “*Silent Spring*”

หลังจากนั้นไม่นาน โรเบิร์ต เคเนดี ในฐานะผู้สมัครทำชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ก่อนที่ถูกลอบสังหารในรัฐคาลิฟอร์เนียในเดือนมิถุนายน 1968 ได้ปราศรัยที่มหาวิทยาลัยแคนซัส เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 1968 มีใจความตอนหนึ่งว่า

“เป็นเวลาช้านานแล้วที่พวกเราได้ละทิ้งความสามารถพิเศษส่วนบุคคล และคุณค่าของชุมชน เพียงเพื่อการสะสมวัตถุสิ่งของ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศเราขณะนี้สูงกว่าแปดแสนล้าน เหรียญสหรัฐต่อปี แต่ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติในประเทศอเมริกาดังกล่าวได้รวมเอามลภาวะทาง อากาศ การโฆษณาบูหรี และรถตำรวจทางหลวงที่ป้องกันเหตุร้ายบนถนน อีกทั้งได้รวมเอาค่าใช้จ่าย ในการทำกุญแจเป็นพิเศษไว้ป้องกันขโมย รวมถึงการสร้างคุกไว้จับขโมยที่เข้ามาขัดแย้ง ได้มีการรวมการ ทำลายป่าไม้แดง และการสูญเสียความสวยงามตามธรรมชาติให้แก่เมืองที่ขยายตัวอย่างไร้ระเบียบ รวมทั้งได้นำเอาค่าสร้างระเบิดเพลิง หัวอาวุธนิวเคลียร์และรถหุ้มเกราะ เพื่อตำรวจจะได้นำมาใช้ในการปราบ ปราบอาชญากรรมในเมืองของเรา การคำนวณดังกล่าวได้รวมเอาการสร้างปืนยาววิทแมนและมิดสังหาร แบบสเป็ค รวมทั้งรายการโทรทัศน์ที่ส่งเสริมความรุนแรงเพื่อจะขายของเล่นที่ทำเลียนแบบอาวุธให้แก่ลูก หลานของเรา ในขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติไม่ได้รวมการที่ถูกหลานของเรามีสุขภาพดีขึ้น รวมทั้ง คุณภาพการศึกษา ตลอดจนความสนุกสนานที่ได้จากการเล่น อีกทั้งไม่ได้รวมความงามของบทกวี ความ มั่นคงของชีวิตสมรส ความฉลาดจากการอภิปรายสาธารณะ และความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ของ รัฐ มาตรดังกล่าวไม่ได้วัดความฉลาดหรือความกล้าหาญของพวกเรา รวมทั้งความลึกซึ้งทางปัญญาและ การเรียนรู้ของพวกเรา ไม่ได้นับรวมความเมตตากรุณาและการเสียสละต่อประเทศของเรา โดยสรุปก็คือ มันเป็นเครื่องมือในการวัดทุกสิ่งทุกอย่างเว้นแต่สิ่งที่ทำให้ชีวิตของเรามีคุณค่า มันบอกเราทุกสิ่งทุก อย่างเกี่ยวกับประเทศอเมริกา แต่ไม่ได้บอกว่าทำไมเราจึงควรจะมีใจที่เป็นคนอเมริกัน”(http:// en.wikipedia.org/wiki/Robert_F._Kennedy/8/1/2010)

หลังจากนี้เสียงเตือนเกี่ยวกับการพิจารณาความมั่งคั่งจากการเติบโตทางเศรษฐกิจก็ดังขึ้น เรื่อยๆ ในปี 1972 เศรษฐศาสตร์กระแสหลักถูกกระเทาะอย่างแรงจากหนังสือที่มีชื่อว่า “*The Limit to Growth : A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Man-kind*” โดย Meadows et al. (1972) ผลกระทบครั้งนี้ตามมาด้วยความจริงจากการถล่มตัวของราคาน้ำมันอย่างรวดเร็วในปี 1973/1974 ซึ่งกำหนดโดยองค์การของประเทศผู้ส่งออกน้ำมัน (OPEC) ผลที่ ตามมาก็คือประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายที่มีชื่อว่างค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้พบกับสิ่งที่เรียกว่า ภาวะซังที่มาพร้อมกับเงินเฟ้อ เป็นภาวะที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และ ไม่สามารถอธิบายโดยวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีมาก่อนหน้านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่โด่งดังและรู้จักกันโดยทั่วไปในขณะนั้นที่ชื่อว่า “*Small is Beautiful*” โดย ชูมาร์คเกอร์ (1973) ถึงแม้จะ เป็นชาวอังกฤษที่นับถือศาสนาแคธอลิก แต่ก็ได้มีการแนะนำพุทธเศรษฐศาสตร์ในบทที่ 4 ของหนังสือเล่มนี้ ชูมาร์คเกอร์เตือนให้เราสังวรว่ามนุษย์ควรจะมีคุณค่าสำคัญยิ่งกว่าเงิน พุทธเศรษฐศาสตร์จะต้องอยู่บน พื้นฐานของความยั่งยืนไม่ใช่การขยายตัวโดยไม่ขีดจำกัด (Sulak Siwaraksa, 2009 pp.30-31)

ถึงแม้จะมีคำเตือนอย่างต่อเนื่องจาก โรเบิร์ต เคเนดี ตั้งแต่ปี 1968 ที่ว่า GDP ไม่สามารถ สะท้อนความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ตลอดจนการเกิด

ขึ้นของแนวความคิดใหม่ในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี 1987 โดยองค์การสหประชาชาติในรูปของ Brundtland Report การใช้ GDP ในฐานะตัวชี้วัดผลการดำเนินงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หมายถึงสวัสดิการของประเทศดีขึ้นก็ยังคงดำเนินต่อไป มีบุคคลเป็นจำนวนมากที่พยายามจะสร้างตัวชี้วัดทางเลือกที่วัดความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในประเทศ มักจะเริ่มด้วยการวิพากษ์ GDP โรเนลด์ โคลแมน (2008) ได้พยายามพัฒนาดัชนีตัวใหม่ที่มีชื่อเรียกว่าดัชนีวัดความก้าวหน้าอย่างแท้จริง (GPI) เริ่มงานของเขาโดยกล่าวว่า

“เราไม่ได้พยายามที่จะเปลี่ยนหรือปรับปรุง GDP แต่สิ่งที่เราพยายามทำคือการทำความเข้าใจกับการใช้ GDP อย่างไม่ถูกต้องที่เห็นได้ทั่วไปในฐานะที่เป็นการวัดความก้าวหน้า ความเป็นอยู่ที่ดี ความสมบูรณ์พูนสุข ซึ่งมีได้เป็นจุดประสงค์ที่ GDP ถูกออกแบบมา ยังมีความจำเป็นที่จะใช้ GDP ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการประเมินขนาดของเศรษฐกิจระบบตลาดเท่านั้นและใช้ให้ถูกที่ ซึ่งก็จะทำให้ดัชนีดังกล่าวมีความสำคัญลดลง และไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องคำนวณออกมาบ่อยๆ เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเราทราบกันดีว่าการวัดขนาดของเศรษฐกิจในเชิงปริมาณไม่สามารถนำมาประเมินคุณภาพชีวิตได้ พวกเราทราบดีว่าการใช้มาตรวัดบนพื้นฐานของ GDP มีข้อบกพร่องอย่างไรโดยที่ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวซ้ำอีก”

ในทัศนะของ โคลแมน GDP สามารถวัดขนาดของเศรษฐกิจระบบตลาดได้อย่างเที่ยงตรง แต่เพียงอย่างเดียวและควรจะปล่อยให้ทำหน้าที่แต่เพียงเท่านี้ ปัญหาที่เกิดจากการคำนวณ GDP เกิดจากการที่เป็นการคำนวณมูลค่าของผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของต้นทุนตามราคาตลาดของปัจจัยการผลิตทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ไม่ได้มีการนำผลกระทบจากภายนอกที่ในที่สุดแล้วได้กลับมาเป็นต้นทุนในการผลิตเข้ามาพิจารณาด้วย อีกทั้งยังได้มีการพิจารณาถึงผลที่ไม่พึงปรารถนาหรือผลร้ายจากการบริโภคผลผลิตนั้นๆ ด้วย การที่มีได้รวมเอาต้นทุนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้ามารวมพิจารณาในกระบวนการผลิต อีกทั้งยังมีได้รวมเอาต้นทุนในการ “ทำความสะอาด” ภายหลังกระบวนการบริโภค เป็นเหตุผลสำคัญที่อธิบายว่าเพราะเหตุใด GDP จึงไม่สามารถนำมาใช้วัดสวัสดิการหรือความเป็นอยู่ที่ดีของประเทศได้ นี่เองคือเหตุผลว่าทำไมจึงจะต้องพยายามสร้างดัชนีขึ้นมาใหม่อย่างเช่นดัชนีวัดความก้าวหน้าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาใช้วัดการมีชีวิตที่ดีแทน GDP

ภายหลังจากที่เกิดสิ่งที่เรียกว่า “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์” ในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 2008 รวมทั้งวิกฤตดังกล่าวได้แพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป ประธานาธิบดีประเทศฝรั่งเศส นิโกลาส ซาโกซี ผู้ซึ่งไม่พอใจกับ GDP และอัตราการขยายตัวของตัวชี้วัดดังกล่าวที่บอกถึงความสำเร็จทางเศรษฐกิจ ได้แต่งตั้งนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับรางวัลโนเบลสองท่านคือ โจเซฟ สติกกริตส์ และ อมาตยา เซน ในฐานะสมาชิกในคณะทำงานเพื่อหามาตรวัดผลการดำเนินการทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางสังคมเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2009 ทั้งสองท่านได้เสนอรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อต้นปี 2010 เช่นเดียวกับ โคลแมน สติกกริตส์ เริ่มในรายงานของเขาโดยการอธิบายว่าเพราะเหตุใด GDP จึงไม่ใช่มาตรวัดความเป็นอยู่ที่ดีได้ เขากล่าวว่า

“คงไม่มีตัวเลขใดๆ เพียงตัวเดียวที่สามารถสะท้อนสิ่งที่มีความสลับซับซ้อนอย่างสังคมของเราได้ ดังนั้นสิ่งที่เราเรียกร้องก็คือความจำเป็นในการมีตัวเลขชุดหนึ่งที่ได้รับการคัดสรรเป็นอย่างดี

พร้อมกับมีความเข้าใจที่มากกว่าเดิมเกี่ยวกับบทบาทของเลขแต่ละตัวในชุดดังกล่าว”

“GDP อาจจะทำให้เข้าใจผิดพลาดได้ในฐานะที่เป็นดัชนีวัดคุณภาพของชีวิต ทั้งนี้เพราะการใช้เชื้อเพลิงมากขึ้นจะทำให้เศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นถึงแม้ตัวเลขดังกล่าวเพียงสะท้อนสิ่งที่ไม่ดีประโยชน์ เช่น การจลาจลติดขัดมากขึ้นและเกิดมลภาวะเพิ่มมากขึ้น”

“การเกิดปัญหาวิกฤตสินเชื่อกำลังถึงขั้นที่แล้ว (อาจจะมีสาเหตุอย่างหนึ่ง) ที่ผู้กำหนดนโยบายในหลายประเทศทั่วโลกได้พยายามเอาแบบการขยายตัวของตัวแบบเศรษฐกิจอเมริกัน ทั้งนี้เพราะทำให้ดูเหมือนว่า GDP ในประเทศสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นอย่างน่าพอใจ”

ในรายงานของเขา สติกริตซ์ ได้เสนอทางเลือกว่า “ถ้าหากประเทศทั้งหลายหันมาให้ความสำคัญกับการวางแผนที่จะเริ่มคำนวณฐานของรายได้ของครัวเรือนพวกเขาจะสามารถป้องกันตนเองได้จากวิกฤตเศรษฐกิจดังกล่าว พร้อมกับช่วยให้ความเป็นอยู่ที่มีของคนส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น ในระบบใหม่ดังความ (ควร) ที่จะต้องพิจารณาสุขภาวะของสภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และการศึกษา หรือสิ่งที่ประเทศภูมูณเรียกว่าความสุขมวลรวมประชาชาติ”

“ประเทศทั้งหลายควรจัดทำรายงานประจำปีเหมือนเช่นบรรษัทได้ทำขึ้น และในรายงานดังกล่าวจะต้องรวมเอาการวัดอำนาจซื้อของครัวเรือนรวมเข้าไปด้วย รวมทั้งต้องรายงานความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ กลุ่มอายุ และชนชั้นทางสังคม ตัวเลขดังกล่าวควรจะแสดงในลักษณะที่ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถประเมินระดับความเป็นอยู่ที่ดีของประชากรโดยรวม และจัดทำแผนที่จะยกระดับให้สูงเพิ่มขึ้น” (<http://www.france24.com/en/20090914-france-advocates-new-ways-measure-growth-ba-9/1/2553>)

ถึงแม้จะมีข้อเท็จจริงดังกล่าวมากมาย การใช้ GDP เพื่อวัดสวัสดิการและความเป็นอยู่ที่ดียังคงดำเนินต่อไป มูลเหตุจูงใจให้ทำเช่นนั้นก็เพราะว่าเป็นตัวเลขเพียงตัวเดียวที่สามารถนำมาใช้ในการเปรียบเทียบภายในและระหว่างประเทศมาอย่างยาวนานเป็นเวลาพอสมควรแล้ว คนส่วนใหญ่จึงยังคงยึดกับตัวเลขดังกล่าวตราบเท่าที่พวกเขายังไม่เชื่อว่าจะมีทางเลือกที่สะดวกกว่า สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ก็คือโลกทั้งโลกยังคงถูกทำให้หลงทางด้วยตัวชี้วัดดังกล่าวจนกระทั่งเกิดความเสียหายเกินกว่าที่จะยอมรับได้ แต่เมื่อถึงตอนนั้นอาจจะสายเกินไปสำหรับคนส่วนใหญ่ที่มีความเชื่อใน GDP ในฐานะตัวชี้วัดสวัสดิการสังคมจะทำอะไรได้ ส่วนเหตุผลที่เป็นไปได้ก็อย่างหนึ่งก็คือคนส่วนใหญ่มักจะเชื่อว่าความมั่งคั่งนั้นเป็นหนทางที่จะทำให้มีความสุขโดยมิได้ไตร่ตรองอย่างถ่วงถี่ว่าความมั่งคั่งนั้นทำได้อย่างดีที่สุดก็คือการทำให้เกิดความสะดวกสบายเท่านั้นแต่ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความสุขแก่ใครได้ ทั้งนี้เพราะความสุขเกิดจากการฝึกฝนจิตและการพัฒนาจิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเป็นเจ้าของความมั่งคั่งทางวัตถุภายนอก ในขณะที่ความสะดวกสบายสามารถนำมาซึ่งความประมาทจากความพยายามใด ๆ ที่จะพัฒนาจิต ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การมีชีวิตอย่างไม่มีความสุข ในกรณีเช่นนี้ความมั่งคั่งอาจจะเป็นอันตรายสำหรับบุคคลยิ่งกว่าการเป็นประโยชน์

การพัฒนาที่ยั่งยืนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาทางสายกลาง

ในปลายศตวรรษที่ 20 สิ่งที่ได้ปรากฏชัดมากยิ่งขึ้นทุกขณะก็คือ ความมั่งคั่งทางวัตถุจะต้องเผชิญกับความจำกัดทางกายภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งชัดเจนนมากที่สุดคือ ข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา ในขณะที่ความเชื่อที่เคยมีมาแต่เดิมว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจจะสามารถจัดความยากจนได้อย่างเด็ดขาดก็เริ่มกลายเป็นประเด็นที่น่าสงสัยเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาความยากจนในยุคปัจจุบันนั้นไม่ได้เกิดจากความยากจนสัมบูรณ์ แต่เป็นความยากจนโดยเปรียบเทียบหรือความยากจนสัมพัทธ์ที่เกิดจากการมีช่องว่างทางรายได้เพิ่มมากขึ้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการเติบโตของวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถช่วยให้ลดช่องว่างระหว่างรายได้ลงไปได้ ทั้งนี้ ไม่ต้องกล่าวถึงการขจัดช่องว่างดังกล่าวโดยสิ้นเชิง ตรงกันข้ามปัญหาสังคมมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นทั่วโลก ทั้งๆ ที่มีการขยายตัวทางวัตถุอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวสร้างความสงสัยให้แก่ความพยายามที่จะเพิ่มการขยายตัวทางวัตถุเป็นหลัก ทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคม ต่างเพิ่มขึ้นในอัตราเร่งจนถึงจุดที่ส่งผลกระทบต่อการเติบโตทางวัตถุโดยตรง เมื่อเป็นเช่นนี้ เสียงเรียกร้องการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ยิ่งดังมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ใครก็ตามที่เรียกหาความยั่งยืนนั้นจะต้องเริ่มจากสิ่งที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ ไม่ใช่เริ่มจากความโลภ ดังเช่นท่านคานธีได้เคยกล่าวไว้ว่า “โลกนี้สามารถให้ทุกสิ่งที่จำเป็นแก่ทุกคน แต่ไม่สามารถสนองความโลภของทุกคนได้” ดังนั้น ในกรณีนี้ “ความจำเป็นสำหรับมนุษย์แต่ละคน” จึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นก่อนที่จะกล่าวถึงความยั่งยืน

ผู้ที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนต่างเดินทางตามแนวทางดังกล่าว ในปี 1987, สหประชาชาติได้เผยแพร่รายงานบรรณดแลนด์ที่ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความจำเป็นของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยจะต้องไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในอนาคตที่จะตอบสนองต่อความจำเป็นของพวกเขา”

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ถ้าหากสภาพแวดล้อมมีความไม่ยั่งยืน และมีความไม่ยั่งยืนทางสังคมและการเมือง คงจะเป็นไปไม่ได้ที่เศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวจะมีความยั่งยืนได้ คำนิยามที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปในปัจจุบันของคำว่าพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ การสร้างความสมดุลทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ พร้อมกัน อย่างไรก็ตาม ในการประชุมนานาชาติในที่ต่างๆ ทั่วโลก เสาหลักที่สี่ คือวัฒนธรรม ได้ถูกเพิ่มขึ้นเพื่อความยั่งยืน สัตยาบันทั่วไปเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2001) ได้ขยายความต่อไปว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษยชาติ เช่นเดียวกับความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญต่อธรรมชาติ สิ่งดังกล่าวได้กลายมาเป็นรากฐานของการพัฒนาที่มีความเข้าใจร่วมกันว่า ไม่มีเพียงการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่วัฒนธรรมจะช่วยให้เกิดความพึงพอใจทางปัญญา อารมณ์ ศีลธรรมและจิตวิญญาณ ของการมีชีวิตอยู่

ดังนั้น คำกุญแจของความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ ดุลยภาพของเสาหลักทั้งสี่อันประกอบด้วย สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม คำว่า สมดุล หรือดุลยภาพ สะท้อนความหมายของคำว่า “พอประมาณ” หรือ “ทางสายกลาง” ในพุทธธรรม โดยที่ทางสายกลางมีบทบาทเป็นแก่นแกนของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ ทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ในพุทธธรรมไม่ใช่จุดที่อยู่ตรงกลางของสิ่งที่สุดโต่งทั้งสองด้านตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

จากความมั่งคั่งถึงความเป็นอยู่ที่ดีและนิพพานในที่สุด :

การพัฒนาจิตที่พ้นไปจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เป็นอยู่ในสู่พุทธเศรษฐศาสตร์

111

“ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ การหมกมุ่นด้วยกามสุขในกามทั้งหลายอันเป็นการชั้นต่ำ ชั้นตลาด ของปุถุชนไม่ใช่อริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่ง และการประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนอันเป็นทุกข์ ไม่เป็นอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่ง”

“ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ซึ่งทางสายกลางที่ไม่ข้องแวะที่สุดสองอย่างนั้น อันเป็นทางที่สร้างจักษุ (การเห็น) การสร้างญาณ (การรู้) เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน” “ก็ทางสายกลางนั้น.. เป็นไหน? ทางนั้น คือ มรรคอันเป็นอริยะ มรรคประกอบด้วย 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมัත්ตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ”

ทั้งนี้ ทางสายกลาง (มิใช่ทางที่อยู่ตรงกลาง แต่เป็นทางที่มีได้เข้าไปข้องแวะที่สุดทั้งสอง แต่ไม่ใช่อยู่กลางระหว่างสุดขั้วทั้งสอง) คือ

1. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข
2. อัตตกัมมกานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง

ทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา นี้ มีจุดหมายที่แน่นอน คือดับทุกข์ หรือ ภาวะหลุดพ้น เป็นอิสระ ไร้ปัญหา มรรค คือระบบความคิดและการกระทำหรือการดำเนินชีวิตที่ตรงจุดพอเหมาะพอดี ให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมาย คือ ความดับทุกข์ จึงเป็นทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา (พระธรรมปิฎก, 2538 : 582-583)

อย่างไรก็ตาม ความหมายของ การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เสนอจากโลกตะวันตกหยุดเพียงในฐานะเป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนา โดยปราศจากเป้าหมายหลักหรือผลลัพธ์ ในหลายกรณี การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับการพิจารณาในฐานะที่เป็นเป้าหมายในตัวของมันเอง โดยอาจจะละเป้าหมายที่มีได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน เพื่อที่มนุษยชาติจะสามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตราบนานเท่านานที่ระบบสุริยะจักรวาลยังคงทำหน้าที่ที่เคยดำเนินมาอยู่ต่อไปในฐานะที่เป็นเป้าหมายในตัวเอง จึงไม่ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างความยั่งยืนและความสุขแต่อย่างใด

ต่างจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่พัฒนามาจากตะวันตก ทางสายกลางอธิบายต่อไปว่า ความทุกข์นั้นเป็นผลมาจากอวิชชา หรือความไม่รู้ หรือถ้าจะกล่าวให้เฉพาะเจาะจงลงไปก็คือ ความไม่รู้อะไรคือทุกข์ ไม่รู้สาเหตุของความทุกข์ ไม่รู้ว่าควรจะดับทุกข์หรือไม่ และไม่รู้ว่ามีหนทางใดที่จะช่วยดับทุกข์ได้ เครื่องมือที่จะใช้ต่อสู้กับอวิชชาก็คือ วิชา หรือปัญญา คือความสามารถในการเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ปัญญาสามารถทำให้เกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนจิตอย่างต่อเนื่อง หรือรู้จักกันในความหมายของไตรสิกขา หรือการฝึกสามด้านพร้อมกันไป ได้แก่การฝึกให้มีศีลสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ฝึกให้มีสมาธิเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และฝึกให้มีปัญญาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการฝึกทั้งสามด้านพร้อมกันนี้ก็คือ มรรค หรือ ทางแห่งการดับทุกข์นั่นเอง ดังนั้น ทางสายกลางในพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่าง จิต ความสุข และการผลิตทางวัตถุ

ทางสายกลางเป็นสิ่งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแนะนำ ทั้งนี้ เพราะปราศจากทางสายกลางแล้ว ปัญญาจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ที่สุดโต่งของทั้งสองด้าน คือกามสุข หรือการหาความสุขจากการเสพย์และการทรมาณสังขารของตนเอง ความสุดโต่งทั้งสองด้านจะจบลงที่ความไม่รู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสุขที่เกิดจากการเสพย์ ขณะที่การทรมาณสังขารตนเองก็จะเกิดความทุกข์ทรมานอย่างต่อเนื่อง ทำให้

ปัญญาไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ทางสายกลางหรือความพอประมาณจึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการสร้างเสริมปัญญา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการความทุกข์ที่มีสาเหตุมาจากความไม่รู้ให้หมดสิ้นไปได้ในที่สุด

ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดแจ้งว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนที่อธิบายว่าเป็นดุลยภาพระหว่างเสาหลักทั้งสี่ คือ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์ที่ยั่งยืนของมนุษย์ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการเดินทางไปในทิศทางเดียวกับปรัชญาทางสายกลาง ซึ่งอาจจะสรุปได้ ณ ที่นี้ว่า แนวคิดในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แยกตัวออกมาจากการเน้นการพัฒนาทางวัตถุเป็นหลัก เป็นการก้าวมาสู่ทิศทางของปรัชญาทางสายกลางที่ปรากฏอยู่ในพุทธธรรม หรือคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในโลกตะวันตก เมื่อมีการกล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือดุลยภาพจากการพัฒนาสี่เสาหลักที่ได้กล่าวมาแล้ว คำถามที่ตามมาก็คือ จะรู้ได้อย่างไรว่าความพยายามในการพัฒนาจะนำไปสู่ทิศทางดังกล่าว จอน ฮอลล์ (2009) ผู้ซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโครงการระดับโลกในการวัดความก้าวหน้าของสังคม ที่สนับสนุนโดย OECD ได้เคยอธิบายไว้ในครั้งที่ได้มาบรรยายที่วิทยาลัยธุรกิจนานาชาติ คเคิน เมื่อเดือนกรกฎาคม 2009 ได้ตั้งคำถามว่า เราควรจะอธิบายคำว่า “ความก้าวหน้า” อย่างไรดี ซึ่งเขาอธิบายต่อไปว่าควรจะเป็นความสมดุลย์ของสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งก็มีความหมายเช่นเดียวกันกับการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้สรุปว่าในที่สุดจะต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างระบบของมนุษย์และระบบนิเวศวิทยา ตัวชี้วัดของสถานะนิเวศวิทยา จะต้องประกอบด้วยสุขภาพของระบบนิเวศน์ ซึ่งประกอบด้วย คุณภาพอากาศ บรรยากาศของโลก สภาพดิน น้ำจืด ทะเล และมหาสมุทร ตลอดจน ความหลากหลายทางชีวภาพ ส่วนระบบของมนุษย์ ประกอบด้วย วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการอภิบาล ด้านวัฒนธรรมควรประกอบด้วย ความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก และเครื่องหมายที่สะท้อนวิถีชีวิต รวมทั้ง ศิลปะ งานฝีมือ อาหาร การเล่นดนตรี การทำสวนในฐานะงานอดิเรก การเขียนอ่านวรรณกรรม ภาษา ดนตรี และศาสนา ส่วนเศรษฐกิจและธรรมาภิบาลควรประกอบด้วย สิ่งที่มีอยู่ และสิ่งที่ไหลเวียนในระบบเศรษฐกิจ (เป็นต้นว่า ความมั่งคั่ง และรายได้) การมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย การเข้าถึงบริการ การมีกฎระเบียบและความปลอดภัย สิทธิทางการเมือง การได้รับการสนองตอบและความโปร่งใส ในระบบของมนุษย์ดังกล่าว ในที่สุดจะต้องนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี ซึ่งอาจจะวัดได้จากสุขภาพ ความรู้และความเข้าใจ เสรีภาพและการมีชีวิตที่ดีในเชิงนามธรรม ความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การมีชีวิตที่ดีทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคลและสังคม โดยที่เศรษฐกิจ ธรรมาภิบาล และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมการมีชีวิตที่ดีดังกล่าว

อาจจะถือได้ว่า เป็นครั้งแรกที่การมีความเป็นอยู่ที่ดีในเชิงนามธรรม (subjective wellbeing) ได้รับการกล่าวถึงเป็นครั้งแรกของการวัดที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม จอน ฮอลล์ ยอมรับว่าเป็นการยากมากที่จะกำหนดนโยบายที่เหมาะสมในการวัดสิ่งเหล่านี้ (อย่างน้อยก็คือการวัดอย่างกว้างเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิต) อย่างไรก็ตาม เขาได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างความเป็นอยู่ที่ดีในเชิงนามธรรม (ความสุข) และการมีสุขภาพร่างกายที่ดี ในขณะที่เขายอมรับว่า คำว่า ความยั่งยืน นั้นมีความหมายเป็นเพียงกระบวนการ เพราะในที่สุดจะต้องถามต่อไปว่าเรากำลังก้าวหน้าไปสู่จุดหมายอะไร ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในการนำเอาแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาสู่การปฏิบัติให้ได้จริง

ความสุขควรจะเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในปี ค.ศ. 1972 ซึ่งเป็นปีที่ มีโดวส์ ได้เขียนหนังสือที่มีชื่อว่า “*Limit to Growth*” ในราชอาณาจักรภูฏาน ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ กษัตริย์จิกมี ซิงเง วังชุก ได้ขึ้นครองราชย์เมื่ออายุได้ 16 ปี พระองค์ได้ทรงตั้งพระทัยที่จะนำพาการพัฒนาประเทศตามแนวทางที่ในปัจจุบันเรียกว่า ความสุขมวลรวมประชาชาติ ในการตอบโต้ข้อกล่าวหาของนักหนังสือพิมพ์ “*Financial Times*” ของอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1987 ที่กล่าวหาว่าแนวทางการพัฒนาของพระองค์มีผลทำให้การพัฒนา (ทางด้านวัตถุ) ของภูฏานเป็นไปอย่างเชื่องช้า พระองค์ได้ทรงตอบโต้ว่า “*ความสุขมวลรวมประชาชาติ*” มีความสำคัญกว่า “*ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ*” (Greenwald, 2004) ขอให้สังเกตว่าในปี 1987 นั้นเป็นปีเดียวกันกับที่องค์การสหประชาชาติเผยแพร่รายงานบรุนด์แลนด์ ที่ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน การที่สหประชาชาติเผยแพร่รายงานดังกล่าว น่าจะมีส่วนช่วยให้พระองค์ทรงมีความมั่นใจที่จะกล่าวเช่นนั้น และขอให้สังเกตว่าพระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยแน่วแน่ที่จะเน้นในเรื่องความสุข (ความเป็นอยู่ที่ดี) ซึ่ง จอน ฮอลล์ ได้กล่าวถึงเมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่ข้อเสนอของเขายังไม่หนักแน่น เนื่องจากปัญหาความสามารถในการวัดความสุขทางจิตใจ แต่คำตอบของพระองค์เป็นการตอบคำถามของ จอน ฮอลล์ ที่ว่าเราจะแสวงหาความก้าวหน้าเพื่ออะไร คำตอบที่ชัดเจนก็คือ เพื่อความสุข จากนั้นเป็นต้นมา การศึกษาในเรื่องความสุขก็ได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกเพิ่มมากขึ้น นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลที่มีชื่อว่า แดเนียล คาร์เนแมน (Kahneman, 2000) ได้ตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์ระหว่างระดับของรายได้และความสุข ริชาร์ด เลย์รด์ (2003) นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษอธิบายต่อในหนังสือที่ชื่อว่า “*Economics of Happiness*” ของเขาว่า “ความสุขขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวของเราเช่นเดียวกับกับสภาวะแวดล้อมจากภายนอก” เช่นเดียวกันกับ ซูมาร์คเกอร์ เลย์รด์ ได้แสวงหาความรู้จากพุทธธรรมในฐานะที่เป็นแรงบันดาลใจในการเดินทางเลือกใหม่โดยใช้ความรู้ที่ลึกซึ้งที่ว่า คนนั้นสามารถปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิถีชีวิตได้ ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความไว้วางใจ ความเมตตากรุณา และความคิดในทางบวก เพื่อเอาชนะความอิจฉาริษยา โดยที่สังคมจะต้องเน้นในการ “*ให้การศึกษาแก่จิตวิญญาณ*” (UNDP, 2007) อย่างไรก็ตาม คำถามสำคัญที่ยังคงมีอยู่ก็คือ เมื่อเข้าใจความหมายของความสุขตรงกันแล้ว จะมีวิธีการวัดได้อย่างไร เนื่องจากสภาวะที่ค่อนข้างจะซับซ้อนของคำดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากได้แนะนำแนวคิดในเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติแล้ว อดีตกษัตริย์ของภูฏานยังได้เสนอแนวทางที่จะบรรลุความสุขดังกล่าวในสิ่งที่เรียกว่า สี่เสาหลัก เนื่องจากเป็นประเทศที่ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก จุดเน้นที่สำคัญก็คือการแสวงหาความสุข ซึ่งเป็นสุดยอดปรารถนาของมนุษย์ทุกคน (Thinley, 2007) เสาหลักทั้งสี่ประกอบด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นธรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรม และธรรมาภิบาล นอกจากนี้ ความสุขมวลรวมประชาชาติยังมุ่งไปที่การพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ จากการที่ได้ระบุอย่างระมัดระวัง การเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยปราศจากเหตุผลจะถูกปรับให้ได้ดุลยภาพด้วยเป้าหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (Thinley, 2004) ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะวัดความก้าวหน้าของเสาหลักทั้งสี่เช่นเดียวกับความพยายามของ จอน ฮอลล์

ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาดัชนีวัดความสุขมวลรวมประชาชาติในประเทศภูฏานแล้ว ในขณะที่เสาหลักทั้งสี่ทำหน้าที่เป็นกระบวนการ เป้าหมายคือความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ในระดับประเทศ วิศวกรผู้สร้างดัชนีดังกล่าวคือ กรรมา อูระ (2008) ผู้อำนวยการศูนย์ภูฏานศึกษา ดัชนีดังกล่าวได้มีการนำมาเผยแพร่ในวันราชาภิเษกษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งภูฏาน เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2551 โดยกษัตริย์จิกมี เคซาร์ นัมเกล วังชุก พระราชบุตรของกษัตริย์พระองค์ก่อน หรือรู้จักกันโดยทั่วไปในนามของกษัตริย์ เคซาร์ ดัชนีดังกล่าวถูกออกแบบมาให้วัดความสุขโดยรวมของประชาชนชาวภูฏาน ซึ่งไปไกลกว่าความเห็นแก่ตัวของปัจเจกบุคคล ที่เน้นตัวเองเป็นศูนย์กลางและไม่พิจารณาถึงจริยธรรมใดๆ เป็นการมองความสุขที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ดีเพิ่มขึ้น โดยที่ความสุขจะเพิ่มขึ้นถ้ามีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้นการพัฒนาตามความหมายดังกล่าวก็คือ ความสัมพันธ์ที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคล

GNH เป็นดัชนีเดียว ซึ่งประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นในภูฏาน แบ่งเป็นระดับ และประเภท ต่างกันสามระดับ ประกอบด้วย

- ตัวชี้วัดสถานภาพ GNH โดยการสร้างตัวชี้วัดหลายร้อยตัวซึ่งคำนวณได้จากข้อมูลปฐมภูมิที่จัดเก็บได้
- ตัวชี้วัด GNH เกี่ยวกับประชากร ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของการกระจายของ GNH ในมิติต่างๆ จำแนกตามกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน
- ตัวชี้วัด GNH ที่เป็นเหตุเป็นผลหรือมีความสัมพันธ์กัน

ตัวชี้วัด GNH ได้ถูกออกแบบให้มีมิติต่างๆ 9 มิติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบของความสุขและการมีชีวิตที่ดีในภูฏาน ตัวชี้วัดทั้งหมดได้เลือกจากพื้นฐานของปทัสฐาน โดยให้น้ำหนักเท่ากันโดยถือว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของความสุขมวลรวมประชาชาติ ในแต่ละมิติมีตัวชี้วัดเป็นจำนวนมากที่สามารถให้ข้อมูลที่น่าสนใจเข้ามาเวลาได้ โดยที่แต่ละตัวสามารถใช้อธิบายได้ดี และมีลักษณะที่ไม่ขึ้นต่อกันและกัน มิติทั้ง 9 ของ GNH และตัวชี้วัดในแต่ละกลุ่มจะได้นำมาแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

1. การมีชีวิตที่ดีจากมุมมองของจิตใจ
 - ตัวชี้วัดความกดดันทางจิตโดยทั่วไป
 - ตัวชี้วัดคุณภาพทางอารมณ์ และ
 - ตัวชี้วัดจิตวิญญาณ

2. การใช้เวลา

ความสำคัญของหน้าที่ในการใช้เวลาเพื่อกิจกรรมต่างๆ ก็เพื่อการยอมรับคุณค่าความสุขของการใช้เวลาที่มีได้ใช้ไปเพื่อการทำงาน เวลาที่มีอยู่ที่ใช้ไปในกิจกรรมที่มีใช้การทำงาน เป็นต้นว่า การนอน การรักษาสุขภาพการมีส่วนร่วมกับชุมชน การศึกษาและการเรียนรู้ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม การกีฬาและการพักผ่อน รวมทั้งการเดินทาง กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้สามารถทำให้เกิดความถึงพร้อมในชีวิตมากขึ้น และมีส่วนช่วยให้ระดับความสุขเพิ่มมากขึ้น

3. การมีชีวิตชีวาของชุมชน
 - ตัวชี้วัดการมีชีวิตชีวาของครอบครัว
 - ตัวชี้วัดความปลอดภัย
 - ตัวชี้วัดการให้ต่างตอบแทน
 - ตัวชี้วัดความไว้วางใจ
 - ตัวชี้วัดการสนับสนุนทางสังคม
 - ตัวชี้วัดการแลกเปลี่ยนทางสังคม หรือ ความเป็นสังคมประกิต และ
 - ตัวชี้วัดความเหนียวแน่นของเครือญาติ
4. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการยอมรับความแตกต่าง
 - ตัวชี้วัดการใช้ภาษาท้องถิ่น
 - ตัวชี้วัดกีฬาพื้นบ้าน
 - ตัวชี้วัดงานมหกรรมในชุมชน
 - ตัวชี้วัดทักษะทางช่าง
 - ตัวชี้วัดการถ่ายทอดคุณค่า และ
 - ตัวชี้วัดการปฏิบัติศิลปะเบื้องต้น
5. สุขภาพ
 - ตัวชี้วัดสถานภาพทางสุขภาพ
 - ตัวชี้วัดความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ และ
 - ตัวชี้วัดอุปสรรคต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ
6. การศึกษา
 - ตัวชี้วัดระดับความสำเร็จทางการศึกษา
 - ตัวชี้วัดความรู้ภาษาของข้า (ภาษาภูมฺาน) และ
 - ตัวชี้วัดเกี่ยวกับความรู้ในท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
7. ความหลากหลายของระบบนิเวศน์และความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง
 - ตัวชี้วัดความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศน์
 - ตัวชี้วัดความรู้ในเวศวิทยา และ
 - ตัวชี้วัดการเพิ่มของพื้นที่ป่า
8. มาตรฐานการครองชีพ
 - ตัวชี้วัดรายได้
 - ตัวชี้วัดที่อยู่อาศัย
 - ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร
 - ตัวชี้วัดความยากลำบาก
9. ธรรมรัฐ
 - ตัวชี้วัดผลงานของรัฐบาล

- ตัวชี้วัดเสรีภาพ และ
- ตัวชี้วัดความเชื่อมั่นต่อสถาบัน

ในการคำนวณ GNH ได้กำหนดจุดตัด “ที่พอเพียง” สำหรับตัวชี้วัดทุกๆ ตัว จุดที่เหนือกว่าจุดตัดที่พอเพียงถือว่าเป็นส่วนของการมีชีวิตที่ดีหรือความสุข จุดที่มีความสำคัญคือจุดที่ต่ำกว่าจุดตัดที่พอเพียง ซึ่งก็ถือว่ายังไม่มีความสุข จุดที่ยิ่งไกลออกไปจากจุดพอเพียงก็ยิ่งสะท้อนความทุกข์เพิ่มมากขึ้น สัดส่วนที่ต่ำกว่าจุดตัดพอเพียงจะได้รับการบันทึกไว้ หลังจากนั้นจะสามารถคำนวณ GNH ได้จากความสัมพันธ์ดังนี้

$$GNH = 1 - \text{ค่าเฉลี่ยของระยะทางที่ต่ำกว่าจุดตัดพอเพียงยกกำลังสอง}$$

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในปัจจุบัน GNH มิได้เป็นเพียงกรอบของนโยบายของรัฐบาลกฎหมาย แต่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อช่วยให้รัฐบาลสามารถปรับปรุงจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ได้ คงจะยังเร็วเกินไปที่จะวิจารณ์ความสามารถในการวัดความสุขได้จริงของตัวชี้วัดเหล่านี้ เนื่องจากยังอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาดัชนีและตัวชี้วัดดังกล่าว ซึ่งสามารถจะปรับปรุงต่อไปได้อีกมาก

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของประเทศภูฏานมิได้พอใจกับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปดังกล่าว แต่ยังพยายามหาทางปลูกฝังคุณค่าของ GNH ไว้ในตัวของชาวภูฏานด้วยในระยะยาว โดยการเปลี่ยนวิถีคิดของชาวภูฏานไปสู่ทิศทางการพัฒนาตามแนวทาง GNH ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะความสุขเป็นคุณค่าในเชิงอัตวิสัยที่ประชาชนจะต้องปรับแนวคิดให้ไปในทิศทางดังกล่าว ในขณะที่ศูนย์ภูฏานศึกษาได้รับการร้องขอจากรัฐบาลให้พยายามหาหนทางในการพัฒนาการศึกษาที่ให้คุณค่ากับ GNH ในโรงเรียน (Karma Ura, 2009) งานดังกล่าวยังคงดำเนินต่อไป

จากที่ได้กล่าวมาในส่วนนี้ เห็นได้ชัดว่าเช่นเดียวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน GNH ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาจากปรัชญาทางสายกลางตามแนวพุทธธรรมเช่นกัน แต่ได้ก้าวไปไกลกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนหนึ่งก้าว เนื่องจากได้มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนพร้อมทั้งเป้าหมายที่ต้องการจะไปให้ถึง ซึ่งหมายความว่า GNH นั้นมิได้หมายถึงความสุขของแต่ละปัจเจกชน แต่เป็นผลรวมของสมาชิกทั้งหมดในสังคม และได้พยายามเผชิญกับความท้าทายที่จะวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่งสำหรับนักวิชาการจากชาติตะวันตก ขณะเดียวกันในประเทศที่มีความพร้อมที่จะปรับตัวไปสู่คุณค่าของ GNH ในระยะยาวด้วยรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสม

ความพอเพียงเป็นทั้งเงื่อนไขที่จำเป็นและพอเพียงสำหรับความสุข

สำหรับพระราชอาณาจักรไทยแทนที่จะเน้น GNH ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน กลับเน้นกระบวนการที่ช่วยทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และนำไปสู่ความสุขอันเกิดจากประโยชน์สุขสำหรับทุกคน (เช่นเดียวกับ GNH ของภูฏาน) ในกรณีของศูนย์ภูฏานศึกษาแทนที่จะวัด GNH ทางศูนย์กลับพยายามมองหาจุดที่ยังสร้างความทุกข์โดยใช้แนวคิดของความพอเพียงเป็นจุดตัดออก จุดหรือช่วงของความพอเพียงถูกใช้แบ่งระหว่างส่วนที่เป็นความสุขและส่วนที่เป็นความทุกข์ แต่ในกรณี

ของประเทศไทยความพอเพียงเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความสุข ความเหมือนกันในประเด็นนี้ของทั้งประเทศไทยที่เน้นเศรษฐกิจพอเพียงและกฎหมายที่เน้น GNH ก็คือทั้งสองแนวคิดนี้ล้วนนำมาจากปรัชญาของทางสายกลางในพุทธธรรม และคำว่าความพอเพียงเป็นคำที่มีความหมายที่ถูกนำมาใช้ร่วมกันในประเทศทั้งสอง ซึ่งมีที่มาจากปรัชญาทางสายกลางนั่นเอง

ในราชอาณาจักรไทยพระมหากษัตริย์ของไทยที่ทรงพระนามว่าภูมิพลอดุลยเดช ประสูติในประเทศสหรัฐอเมริกาในปี 1927 และได้รับการศึกษาเป็นส่วนใหญ่จากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 19 พรรษา ภายหลังพระราชพิธีอภิเษกกับพระราชินีสิริกิติ์ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นส่วนใหญ่เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของประเทศเหล่านั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว หลังจากนั้นทั้งสองพระองค์ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะเสด็จประพาสไปยังถิ่นทุรกันดารทุกแห่งในประเทศไทย เพื่อทรงรับทราบความทุกข์ยากของราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทด้วยพระองค์เอง ดังนั้นในปี 2504 เมื่อรัฐบาลไทยได้เริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่เสนอโดยผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกและสหรัฐอเมริกา พระองค์ก็ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยใดๆ แต่คงมีบางสิ่งบางอย่างที่ทรงสงวนเอาไว้เนื่องจากแผนพัฒนาดังกล่าวนั้นการพัฒนาทางวัตถุเป็นสำคัญ หลังจากทรงมีพระราชดำริจากการที่พระองค์ได้มีประสบการณ์ตรงในปี 1974 หนึ่งปีหลังจากที่หนังสือของซูมาร์คเกอร์ที่มีชื่อว่า “*Small is Beautiful*” ได้พิมพ์ออกมาเผยแพร่ พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริดังต่อไปนี้

“ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบ ระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว”
(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : 19 กรกฎาคม 2517)

พระราชดำรัสดังกล่าวสะท้อนความจริงที่ว่าพระองค์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นประการแรกมากกว่าเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความพอกินพอใช้นั้นหมายถึงความพอเพียงในระยะต่อมา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้นมิได้เข้าไปอยู่ความตระหนักรู้ของผู้กำหนดนโยบายของไทยในขณะนั้น พวกเขายังคงวางแผนโดยเน้นการขยายตัวของเศรษฐกิจเป็นหลัก เนื่องจากได้รับการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศหรือได้รับการศึกษาจากวิชาเศรษฐศาสตร์ในประเทศตะวันตก เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศไม่มีการเปลี่ยนแปลง พระองค์จึงได้ทรงงานพัฒนาตามโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายจะสร้างความพอเพียงให้แก่คนไทย

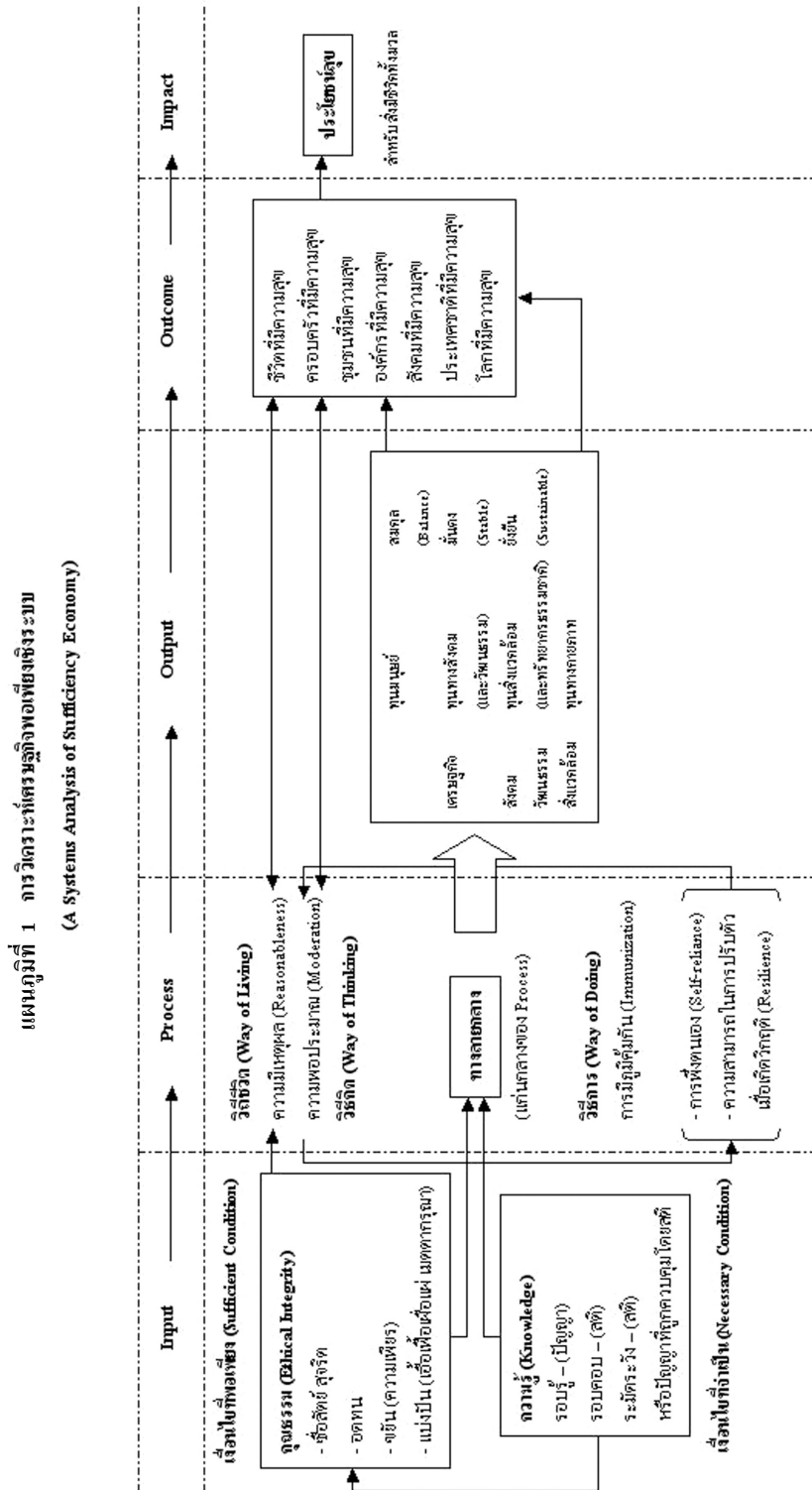
ทุกคนถึงแม้ว่าเศรษฐกิจไทยจะเริ่มขยายตัวเป็นอย่างดีในปี 2550 แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็มิได้พอพระทัยกับสถานการณ์เช่นนั้น ถึงแม้ในช่วงที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุดในปี 2537 แต่พระองค์กลับได้นำเสนอเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เน้นความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกร ซึ่งเป็นการสวนทางกับสิ่งที่ธนาคารโลกชื่นชมว่ามีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างน่ามหัศจรรย์ (UNDP, 2007) หลังจากปี 2537 ถึงแม้เศรษฐกิจไทยก็ยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเล็งเห็นถึงหายนะที่จะเกิดขึ้นกับประเทศไทย พระองค์ได้ทรงออกมาเตือนประชาชนชาวไทย เนื่องในโอกาสก่อนถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา คือวันที่ 4 ธันวาคม ทุกปี ให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานความพอเพียงและไม่โลภมากหรือตาโตจนเกินไป จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 จึงทำให้คำเตือนของพระองค์เริ่มที่จะได้รับการรับรู้อย่างชัดเจน แต่แม้กระนั้น เมื่อเกิด “วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์” ที่มีต้นเหตุมาจากสหรัฐอเมริกาแล้วแพร่กระจายไปยังทวีปยุโรปในปี 2551 ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบไปด้วย ความจริงข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่าสำหรับกรณีของประเทศไทยนั้นต่างกับของประเทศภูฏาน รัฐบาลไทยมิได้สนองเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง จุดที่ต่างกันก็คือ ถึงแม้พระเจ้าอยู่หัวของไทยจะเป็นที่เคารพรักและเทิดทูนโดยคนไทยเป็นจำนวนมาก แต่พระองค์ก็ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่คนไทยส่วนใหญ่พอใจกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าจะนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปฏิบัติ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าเพราะเหตุใดเศรษฐกิจพอเพียงถึงไม่เืองงามในประเทศไทยเหมือนกับ GNH ในประเทศภูฏาน

ถึงแม้เศรษฐกิจพอเพียงจะมีความก้าวหน้าค่อนข้างช้าเมื่อเทียบกับ GNH ของภูฏาน แต่ก็สมควรจะนำมาศึกษาในฐานะที่เป็นกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาทางเลือกในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในโลกในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นปรัชญา ซึ่งมีคำจำกัดความที่เป็นทางการดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง**มีระบบภูมิคุ้มกันในตัว**ที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัย**ความรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวัง**อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกใน**คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต** และให้**มีความรอบรู้**ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และ**ความรอบคอบ** เพื่อให้**สมดุล**พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งทางด้าน**วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม**จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ซึ่งเมื่อนำเอาคำคุณิ์จากคำจำกัดความดังกล่าวมาขยายต่อในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงระบบ อาจจะแสดงเป็นความสัมพันธ์ได้ด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

จากแผนภาพดังกล่าว บัจฉยนำเข้าของกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวอาจจะแบ่งออกเป็น 2 เงื่อนไข คือ ความรอบรู้หรือปัญญา ความรอบคอบและระมัดระวังได้แก่ สติ ซึ่งรวมกันเรียกว่า เงื่อนไขความรู้ ซึ่งหมายถึงสภาวะที่ปัญญาถูกควบคุมโดยสติตลอดเวลา ซึ่งหมายความว่า ความรู้หรือ ความเข้าใจอย่างชัดแจ้งจะต้องถูกควบคุมโดยสติตลอดเวลาจึงจะบังเกิดผลดีในที่สุด ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และความเมตตากรุณา เอื้อเพื่อแบ่งปัน เพราะถ้าปัญญาไม่ถูกควบคุมด้วยสติ ผู้ที่มีความโลภจะไม่เห็นประโยชน์ของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวถึงแต่อย่างใด เพราะเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกับความโลภและกิเลสของมนุษย์

เงื่อนไขคุณธรรมนี้จึงเป็นเงื่อนไขที่พอเพียงที่กระบวนการที่เรียกว่าทางสายกลางจะดำเนินต่อไปได้ด้วยดี เพราะในเส้นทางนั้นคือทางที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่สุดโต่งทั้งสองที่ไม่ก่อให้เกิดปัญญา ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ชัดเจนว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาของทางสายกลางในพุทธธรรม ภายในทางสายกลางดังกล่าวอาจจะจำแนกออกเป็นกระบวนการย่อยๆ ได้สามกระบวนการ เริ่มจากส่วนที่สามารถเข้าใจง่ายและปฏิบัติได้ทันที เปรียบเสมือนเป็น “วิธีการ” ซึ่งก็คือ การมีภูมิคุ้มกัน “วิธีคิด” ก็คือ ความสามารถที่เข้าใจความหมายของความพอเพียงหรือความพอประมาณอย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่การปฏิบัติจนกลายเป็น “วิถีชีวิต” ซึ่งก็คือ ความมีเหตุผล หรืออาจจะกล่าวได้ว่า เมื่อรวมกระบวนการย่อยทั้งสามกระบวนการนี้เข้าด้วยกันก็จะได้กระบวนการใหม่กระบวนการเดียวที่เรียกว่า ทางสายกลาง

การมีภูมิคุ้มกัน หรือ เป็น “วิธีการ” นั้น นับได้ว่าเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่การเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมีความเป็นไปได้ที่จะมีแรงจูงใจที่หลากหลายในการสร้างภูมิคุ้มกัน เป้าหมายของการมีภูมิคุ้มกันคือ ความสามารถที่จะอยู่รอดได้ในระยะสั้นและก้าวหน้าต่อไปอย่างดีในระยะยาว ผลจากการมีภูมิคุ้มกันดังกล่าวก็คือ ผลตอบแทนในระยะยาวที่ปลอดจากความเสี่ยงจากการที่มุ่งแต่จะแสวงหาผลประโยชน์ในระยะสั้น ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ชอบความเสี่ยง การที่พยายามหลีกเลี่ยงความเสี่ยงถือได้ว่าได้มีการปรับเปลี่ยนมาสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว

ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริงเกิดจากความรู้ที่ชัดเจนว่า แท้ที่จริงคำว่า พอเพียงก็คือ พอประมาณ นั่นเอง อะไรก็ตามที่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป เป็นสิ่งที่ไม่ดีสำหรับชีวิต จุดที่ดีที่สุดก็คือ จุดที่อยู่ระหว่างจุดทั้งสอง ตัวอย่างเช่น รับประทานอาหารมากเกินไปย่อมไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ แต่การรับประทานอาหารน้อยเกินไปก็เป็นผลเสียต่อสุขภาพด้วยเช่นกัน การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าพอประมาณจึงเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับร่างกายและชีวิต เราอาจจะนึกถึงตัวอย่างได้อีกมากมายถ้าหากเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ตัวอย่างเช่น การพักผ่อนน้อยเกินไปหรือมากเกินไป การออกกำลังกายมากเกินไปหรือน้อยเกินไป การมีเสื้อผ้าเกินความจำเป็นหรือไม่พอกับความจำเป็น ซึ่งอาจจะรวมไปถึงการมีทรัพย์สินเงินทองด้วย ถ้าหากมีมากเกินไปหรือน้อยเกินไปก็จะเกิดมีปัญหาก็เมื่อเอาชีวิตเป็นตัวตั้งอย่างน้อยการมีมากเกินไปทำให้ชีวิตตกอยู่ในความประมาทตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ส่วนที่ยากในการเข้าใจความหมายของคำนี้ก็เพราะคนโดยทั่วไปมักจะไม่วางใจจิตใจของคนถูกควบคุมด้วยความโลภ ส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รู้ เป็นเหตุให้แต่ละคนพยายามสะสมมากจนเกินความจำเป็น อันเป็นผลจากความโลภ และ/หรือ ความรู้สึกที่ไม่มั่นคง จึงมีแนวโน้มที่จะสะสมเกินกว่าความพอดีของชีวิตตนเองและมีผลกระทบต่อความไม่พอดีของบุคคลอื่น ๆ ด้วย การสะสมจนเกินความจำเป็นเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของวิกฤตของโลกในปัจจุบันด้วย จึงจำเป็นต้องอาศัยปัญญาที่

ถูกควบคุมโดยสติ เพื่อจะทราบว่าการมีสิ่งใดที่จุดใดจึงจะเป็นจุดที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตของตนเองและผู้อื่น ถ้าหากสามารถเข้าใจความหมายของคำว่าพอเพียงหรือพอประมาณในลักษณะเช่นนี้ถือว่าเข้าใจความหมายเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็น “วิถีคิด” หรืออาจจะเรียกว่าอยู่ในระดับ “เข้าใจ” ถ้าหากมีความเข้าใจดังกล่าว การสร้างภูมิคุ้มกันจะเป็นไปด้วยความเข้าใจความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง ซึ่งควรจะเข้าใจต่อไปด้วยว่าความสามารถในการพึ่งตนเองหรือความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ทุกชนิดเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้างภูมิคุ้มกัน

ภายหลังจากเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดีในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นผู้ที่มีเหตุผลที่ดีที่สุดที่จะปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตลอดเวลา ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าอยู่ในขั้น “เข้าถึง” การเข้าใจความหมายของการมีชีวิตอย่างมีคุณธรรมและดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมจึงเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการมีชีวิตอยู่อย่างมีเหตุผลมากที่สุด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าความมีเหตุผลนั้นก็คือความพยายามสร้างเหตุให้ดีเพื่อที่จะได้ผลที่ดีตามมาในภายหลัง คำว่าการมีเหตุผลนั้นความจริงมาจากความหมายในพุทธธรรมคือเหตุ ปัจจัย และผล วิธีที่จะแก้ผลที่ไม่ดีโดยแก้ที่ปัจจัยก็จะแก้ได้แต่จะแก้ได้ผลชั่วครว การที่จะแก้ให้ได้ผลระยะยาวจะต้องแก้ที่เหตุอันเป็นที่มาของคำว่าความมีเหตุผล ในเศรษฐกิจพอเพียงและเมื่อสร้างแต่เหตุที่ดีย่อมกลายเป็นผลคือมีวิถีชีวิตอยู่ในแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีและมีความสุข

เนื่องจากทั้งสามองค์ประกอบนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่เรียกว่าทางสายกลาง ซึ่งจะนำไปสู่ผลผลิตของกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว ส่วนผลผลิตของกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย ความยั่งยืนขององค์ประกอบสี่ประการ ประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผลผลิตดังกล่าวมีความหมายเช่นเดียวกันกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยความสมดุลของเสาหลักทั้งสี่ของ GNH นั่นก็คือ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม GNH นั้นได้รวมเอาธรรมชาติเข้าไว้เป็นเสาหลักที่สี่ด้วย ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ธรรมชาติก็คือกระบวนการหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งจะนำไปสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ในที่สุด แต่สำหรับเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ในตัวของมันเองเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ผลผลิตของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ผลผลิตที่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอาจจะอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การรักษาทุนในรูปแบบต่าง ๆ ให้คงอยู่หรือเพิ่มขึ้น ซึ่งประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนทางกายภาพ ตลอดจนทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์ หมายถึง การเพิ่มขึ้นของความรู้ ทักษะ ซึ่งรวมทั้งทักษะในการผลิตและทักษะในการดำรงชีวิต ตลอดจนความพึงพอใจที่ได้จากการทำงาน ซึ่งมีผลที่จะทำให้เกิดมีผลิตภาพเพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์มากที่สุดในบรรดาทุนทั้งสี่ ทั้งนี้เพราะความสุขของมนุษย์เท่านั้นที่ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ ทุนทางสังคมเป็นทุนที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ซึ่งอาจจะรวมทั้งวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมในสังคมและวัฒนธรรมในองค์กร ในตะวันตก ความไว้วางใจถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะจะช่วยลดต้นทุนในการทำธุรกรรมในตลาดได้มาก ในประเทศไทย นอกจากความไว้วางใจแล้ว มิติที่สำคัญกว่าของทุนทางสังคมคือ ความเมตตากรุณา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความสามัคคี

หรือความเข้มแข็งทางสังคม มิติเหล่านี้ของทุนทางสังคมจะช่วยเพิ่มผลผลิตภาพให้แก่องค์กรทางสังคมในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งต่างกับระบบทุนนิยมที่เน้นทุนทางกายภาพและเงินทุนเท่านั้นที่ถือว่ามีความสำคัญมากที่สุด แต่เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินน้อยที่สุด ทั้งนี้เพราะทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินสามารถทำให้เพิ่มพูนขึ้นได้ถ้าหากมีทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ดังนั้นลำดับความสำคัญของทุนเหล่านี้จึงเริ่มจากทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนสิ่งแวดล้อม และทุนทางกายภาพ ตามลำดับ การที่มีทุนประเภทใดประเภทหนึ่งเพิ่มขึ้นโดยทุนอื่น ๆ มิได้ลดลงสะท้อนความยั่งยืนของระบบดังกล่าว

ส่วนผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ ความสุข ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ได้กับทุกหน่วยในสังคม ซึ่งปฏิบัติตามแนวทางหรือกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม ประเทศชาติ และโลกในที่สุด ผลลัพธ์ก็คือ หน่วยที่ปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสม่ำเสมอก็จะได้รับความสุข ถ้าหากเป็นปัจเจกบุคคลก็จะเป็นชีวิตที่มีความสุข หรือ “ชีวิตที่ดี” ตามความหมายของอริสโตเติล ถ้าหน่วยที่เกี่ยวข้องเป็นครอบครัวก็จะเป็นครอบครัวที่มีความสุข ถ้าเป็นชุมชนก็จะเป็นชุมชนที่มีความสุข ไปจนถึงระดับประเทศและโลก ตามลำดับในระดับประเทศผลลัพธ์จะเป็นเช่นเดียวกับ GNH อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจพอเพียงเน้นปัจจัยนำเข้าและกระบวนการมากกว่า เพราะจะเป็นหลักประกันว่าผลผลิตคือการพัฒนาที่ยั่งยืนและผลลัพธ์คือ ความสุขจะเป็นผลที่ได้รับตามมา

แต่เศรษฐกิจพอเพียงมิได้หยุดอยู่เพียงผลลัพธ์เท่านั้น แต่ได้พิจารณาผลในที่สุดจากการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลในที่สุดก็คือประโยชน์สุขสำหรับทุกชีวิตในสังคม ทั้งนี้เพราะถ้าหน่วยปฏิบัติมีความพอเพียงและมีความสุขแล้วย่อมต้องการจะทำประโยชน์ในส่วนที่สามารถทำได้เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย ถ้าหากทุกคนทำเช่นนี้ สังคมย่อมได้รับผลสะท้อนกลับมาเป็นอันมาก เป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข

จึงจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้นต่างกับการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีสถานะภาพเป็นเพียงผลผลิตโดยไม่ได้ขยายความว่ากระบวนการและผลลัพธ์จะเป็นเช่นใด ในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงเน้นปัจจัยนำเข้าและกระบวนการที่นำไปสู่ผลลัพธ์และผลในที่สุดคือประโยชน์สุขด้วย ในขณะที่ GNH เน้นผลผลิตและผลลัพธ์อย่างชัดเจนมากกว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน GNH ได้เสนอ ธรรมชาติ วัฒนธรรม ธรรมชาติที่กว้างขวางอย่างมากในฐานะที่เป็นกระบวนการโดยมิได้ระบุปัจจัยนำเข้าอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาเสริม GNH ให้ได้ภาพการวิเคราะห์เชิงระบบที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในการปฏิบัติจริง GNH ได้ก้าวไปไกลกว่าเศรษฐกิจพอเพียงมากแล้ว นอกจากจะเป็นแนวคิดของกษัตริย์ภูมามหาราชองค์ก่อนที่ได้รับความรักและยกย่องเทิดทูนจากชาวภูมามเป็นอันมาก GNH เป็นแนวคิดที่ไม่ซับซ้อนที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ง่าย แม้กระทั่งนักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกก็สามารถเข้าใจได้ไม่ยาก แต่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสลับซับซ้อนมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดดังกล่าวเน้นปัจจัยนำเข้าและกระบวนการเป็นหลักมากกว่าผลผลิต ผลลัพธ์และผลในที่สุดซึ่งเป็นจุดเน้นที่ถูกต้อง เพราะปัจจัยนำเข้าและกระบวนการเป็นทั้งเหตุและปัจจัยที่จะนำไปสู่ผลผลิตและ

ผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา แต่ก็เป็นการยากแม้กระทั่งคนไทยที่อ้างตัวว่าเป็นชาวพุทธแต่ไม่เข้าใจความหมายของพุทธธรรมที่จะเข้าใจความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง ความจริงข้อนี้เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่อธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดความคิดที่ได้นำเสนอโดยพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งของชาวไทยแต่ยังไม่ได้รับการนำไปปฏิบัติจริงได้มากเท่า GNH ของภูฏาน

ในความเป็นจริงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสนอปรัชญาดังกล่าวสำหรับคนไทยทุกคน มิได้เจาะจงสำหรับคนไทยที่เป็นชาวพุทธเท่านั้น คุณธรรมในเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคุณธรรมที่มีอยู่แล้วในทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ขยันหมั่นเพียรและเอื้อเฟื้อแบ่งปัน โดยมีจุดเน้นที่สำคัญอยู่ที่ความพอเพียง นั่นก็คือ ความไม่โลภมากจนเกินไป ชาวมุสลิม และชาวคริสต์ และผู้ที่เคารพในศาสนาอื่น ๆ ต่างยอมรับว่าพวกเขาไม่มีปัญหาในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแต่อย่างใด แท้ที่จริงแล้วชาวมุสลิมที่ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดอาจจะอธิบายได้ว่าในศาสนาอิสลาม พวกเขาได้ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว

แต่ที่เป็นประเด็นสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับคนไทยโดยทั่วไปที่จะนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังก็คือ ลักษณะการต่อต้านความโลภของมนุษย์ในปรัชญาดังกล่าว ลักษณะที่เป็นการต่อต้านสันดานดิบของมนุษย์ที่ได้รับการเสริมด้วยลัทธิทุนนิยมมากกว่าห้าศตวรรษ ทำให้คนไทยทั่วไปยากที่จะเปลี่ยนความคิดภายในระยะเวลาสั้น เมื่อเข้าใจดังกล่าวสามารถนำมาอธิบายวิวัฒนาการที่เป็นไปอย่างเชื่องช้าของเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยด้วย โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการประยุกต์ใช้ในประเทศอื่น ๆ ถึงแม้จะมีเงื่อนไขที่ดีอีกมากมายที่มีอยู่ในประเทศนี้ การศึกษาของ จาตุรงค์ บุญรัตนสุนทร และมนัส โกมลทา (2552) ได้ชี้ให้เห็นปัญหาของการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยที่เป็นไปอย่างเชื่องช้า ส่วนสำคัญเกิดจากการเมืองระดับประเทศและการเมืองท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองส่วนใหญ่ในประเทศไทยดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามแนวทางของธุรกิจการเมืองที่ครอบงำโดยอุดมการณ์ทุนนิยม เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สวนกระแสผลประโยชน์ธุรกิจการเมือง นักการเมืองมักจะถนัดแต่เพียงแอบอ้างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แต่กระทำการในลักษณะตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่การเมืองท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นนั่งร้านค้ำยันให้การเมืองระดับชาติดำเนินต่อไปในแนวทางธุรกิจการเมือง

ในท่ามกลางความหวังที่เลื่อนรางก็ยังมีปรากฏแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ นั่นคือ ทั้งภาคธุรกิจและภาคประชาสังคม เป็นภาคที่มีการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่า ทั้งธุรกิจและภาคประชาสังคมนำเอาปรัชญาดังกล่าวไปปฏิบัติ อันมีเหตุผลจากความจำเป็น สาเหตุใหญ่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 โดยที่ธุรกิจเป็นจำนวนมากได้รับผลกระทบในทางลบอย่างแรงจากวิกฤตดังกล่าวจนถึงขั้นล้มละลาย ในขณะที่ชาวนารายย่อยที่มีที่ดินไม่มากก็ประสบปัญหาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การนำเกษตรทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นการปฏิบัติอย่างหนึ่งตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำไว้ตั้งแต่ปี 2537 ช่วยให้พวกเขามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน ตัวอย่างที่ดีจึงถูกขยายเพิ่มมากขึ้น และในหลายกรณีได้พัฒนาไปสู่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาสังคมคือภาคที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด

ถึงแม้จะเกิดมีการรัฐประหารโดยทหารในปี 2549 โดยสร้างความชอบธรรมจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่มีผลสืบเนื่องมาจากธุรกิจการเมือง อันนำมาสู่การล้มรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ที่มาจากการ

เลือกตั้ง การมีรัฐประหารเกิดขึ้นทำให้เกิดความจำเป็นต้องยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และมีการประกาศใช้ในปี 2550 โดยที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้กำหนดให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาของประเทศไทย โดยมีองค์กรอิสระคือสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะต้องมีหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลให้ปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถึงกับได้มีการสร้างตัวชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศไทยเพื่อตรวจสอบว่ารัฐบาลได้พัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ชุดของตัวชี้วัดดังกล่าวได้ทำเสร็จในปี 2550 (คณะกรรมการวิชาการ, สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) เป็นที่น่าเสียดายว่าชุดตัวชี้วัดดังกล่าวยังมิได้มีการนำมาใช้จริงแต่อย่างใด

ในด้านการศึกษา ดร.ปริยานุช พินุลสรารุช ผู้อำนวยการโครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ภายใต้การสนับสนุนของ ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานดังกล่าว ด้วยความร่วมมือของกระทรวงศึกษา ได้มีการออกแบบหลักสูตรของการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา) เพื่อใช้ในโรงเรียนของรัฐทั่วประเทศ ซึ่งปรากฏว่ามี 114 โรงเรียนที่ได้นำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างได้ผล (http://www.sufficiencyeconomy.org/info.School_Search.php 25/1/2010) ตัวเลขดังกล่าวยังนับว่าน้อยกว่าร้อยละ 5 ของโรงเรียนทั้งหมดที่จัดการศึกษาในระดับพื้นฐานในประเทศไทย แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าได้มีความก้าวหน้าในทิศทางเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทยในเรื่องการศึกษาที่มากพอสมควรมากกว่าในกรณีของภูมิภาคที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

แต่ในกรณีของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่ของตัวชี้วัด ถึงแม้จะมีการจัดทำขึ้นมาแล้วแต่การนำไปใช้จริงกลับไม่เกิดขึ้น ไม่เหมือนกรณีของภูมิภาคที่มีการทำดัชนี GNH และตัวชี้วัดประกอบ และได้ นำตัวชี้วัดประกอบในกรณีที่ยังมีความก้าวหน้าไม่ดีพอขึ้นไปกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาของประเทศต่อไป ทั้งนี้เพราะปัญหาที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศไทยยังคงอยู่ที่นั่นการเมืองที่ทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายค้านและรัฐบาลอยู่ในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม ทั้ง GNH ของภูฏานและเศรษฐกิจพอเพียงของไทยได้มีการวางรากฐานลงอย่างมั่นคงแล้ว เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความสุขและประโยชน์สุขของประชาชนทั้งสองประเทศ และหวังว่าแนวความคิดดังกล่าวจะแพร่กระจายไปสู่ชาวโลกต่อไป ในอนาคตอีกไม่นานนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาวะการณ์ที่โลกประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมและภาวะโลกร้อนในขั้นวิกฤตแล้ว

พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถช่วยให้โลกพ้นหายนะจากบริโภคนิยมได้²

พุทธเศรษฐศาสตร์เป็นการนำคำสอนคำมรดกกันคือ “พุทธ” และ “เศรษฐศาสตร์” ซึ่งอาจจะอธิบายได้ว่า “เป็นวิชาที่ได้จากการเรียนรู้จากที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบจากการตรัสรู้ของพระองค์เพื่ออธิบายกิจกรรมในทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะให้ทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งความดีสุข ภายใต้เงื่อนไขความจำกัดของทรัพยากร” (Puntasen, 2005)

² ข้อความในส่วนนี้มาจาก Puntasen, Apichai, “Buddhist Economics : Evolution, Theories and Its Application to Various Economic Subjects The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies Special Issue one, Center for Buddhist Studies, Chulalongkorn University, 2008

ความแตกต่างระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์กระแสหลักสะท้อนกระบวนทัศน์ที่ต่างกันเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ภายใต้กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์วัตถุนิยม เศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้สังเกตเห็นว่าโดยปกติมนุษย์จะแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเป็นหลัก ดังนั้น การแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองจึงเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผล (rational behavior) วิชาเศรษฐศาสตร์ยังได้นำเอาทฤษฎีของ ดาวิน ที่ว่าด้วย “ความอยู่รอดของผู้ที่แข็งแรงที่สุด” ซึ่งมีความหมายว่า การแข่งขันจะนำไปสู่ความก้าวหน้า ดังนั้น “คุณค่าหลัก” ของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (หรือรู้จักกันอย่างแพร่หลายในนามของลัทธิทุนนิยม) ก็คือ “การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน” และ “การแข่งขัน” เนื่องจากวิชาเศรษฐศาสตร์ได้พัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดดังกล่าว เศรษฐศาสตร์กระแสหลักอธิบายว่าการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นการกระทำที่มีเหตุผลเช่นเดียวกับการแข่งขันก็เป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของอรรถประโยชน์ในที่สุด แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังพุทธเศรษฐศาสตร์ก็คือ พุทธศาสนา โดยมีความเข้าใจที่ชัดเจนว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายเมื่ออุบัติขึ้นมาในโลกนี้แล้ว ไม่สามารถจะรอดพ้นจากความทุกข์ไปได้ ความทุกข์ดังกล่าวมาจากพื้นฐานความจริงเบื้องต้นว่า เมื่อเกิดมาแล้วย่อมต้องมีแก่และมีเจ็บและตาย ตามมาเป็นลำดับ สำหรับสัตว์ที่มีจิตที่พัฒนามากกว่าพืชตามลำดับจนถึงที่มีการพัฒนาจิตใจได้สูงสุด คือมนุษย์ ความทุกข์อาจจะเพิ่มขึ้นได้จากการที่จิตถูกครอบงำโดยกิเลสหรือเครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ หรือถูกกระตุ้นด้วยความโลภและอวิชชา หรือโมหะ หรือความหลง ผู้ที่มีวิชชา หรือปัญญา จะเข้าใจว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะไปสร้างความทุกข์ให้แก่ผู้อื่น เนื่องจากการสร้างความทุกข์ให้แก่ผู้อื่นไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะทำให้บุคคลที่สร้างความทุกข์ให้ผู้อื่นมีความสุขได้ ในเกือบทุกครั้งที่มีการกระทำเช่นนั้นผู้ที่สร้างความทุกข์ให้แก่ผู้อื่นจะรู้สึกเป็นทุกข์ไปด้วย ในทางตรงกันข้าม การช่วยผู้อื่นให้สามารถลดความทุกข์หรือพ้นทุกข์ไปได้จะทำให้ผู้ที่ช่วยผู้อื่นดังกล่าวมีความรู้สึกที่ดีขึ้นกว่าเดิมหรือมีความสุข จากข้อเท็จจริงดังกล่าว พุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งสนับสนุนความคิดในเรื่อง อนัตตา หรือความไม่มีตัวตน (เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมทั้งความหมายของการมีอยู่ “ตัวตน” (self) ความเมตตากรุณา และการร่วมมือช่วยเหลือกัน ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเน้นเรื่องผลประโยชน์ส่วนตน ในฐานะเป็นพฤติกรรมที่มีเหตุผลและการแข่งขัน

ในระบบทุนนิยม รวมทั้งอุตสาหกรรมนิยมและบริโภคนิยม อาจจะทำให้คิดได้ว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจย่อมไม่มีวันสิ้นสุด อย่างไรก็ตาม การขยายตัวอย่างต่อเนื่องของเศรษฐกิจจะถูกจำกัดโดยทรัพยากรที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ที่มีอยู่ทั้งหมดได้ รวมทั้งขีดความสามารถของโลกในการรองรับของเสียอันเกิดจากการผลิตและการบริโภคได้ ในความเป็นจริง การผลิตเพิ่มขึ้นตลอดเวลาจะทำให้เกิดวงจรของการลดลงที่ก่อผลให้เกิดความไม่ยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลจากการมีของเสียเพิ่มมากขึ้นทรัพยากรธรรมชาติลดลง อีกทั้งสภาพแวดล้อมเสื่อมทรามลง ซึ่งในที่สุดจะเป็นการทำลายตัวเองของมนุษย์

จากลักษณะดังกล่าวของระบบทุนนิยมที่ตามมาด้วยอุตสาหกรรมนิยมและบริโภคนิยม ประสิทธิภาพของการบริโภคจึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติในอนาคตที่สามารถเห็นได้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า แนวคิดดังกล่าวไม่สามารถนำมาถกเถียงกันอย่างมีความหมายได้ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มีแต่พุทธเศรษฐศาสตร์เท่านั้นที่สามารถจัดการกับคำถามดังกล่าวได้อย่างมีความหมาย และสามารถช่วยให้โลกหลุดพ้นจากจุดจบของมนุษยชาติได้อย่างมีนัยสำคัญ

ประสิทธิภาพของการบริโภค

ถ้าหากเราไม่สนใจที่จะได้รับความพึงพอใจเพิ่มขึ้นจากการได้รับสิ่งของเพิ่มมากขึ้น ก็จะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นว่าการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพก็มีความหมายเช่นเดียวกันกับการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจากการบริโภคก็สามารถอธิบายในลักษณะที่คล้ายกับการผลิตได้ เราอาจจะวิเคราะห์ว่าการบริโภคกับการผลิตที่มีลักษณะเหมือนกัน เพราะทั้งสองก็ต่างเป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจ ถ้าเราสามารถเข้าใจในเรื่องประสิทธิภาพของการผลิตได้ เราก็สามารถเข้าใจประสิทธิภาพของการบริโภคได้ ในลักษณะเช่นเดียวกัน สาเหตุที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่สามารถอธิบายประสิทธิภาพของการบริโภคได้เหมือนกับของการผลิตก็เพราะเป้าหมายของการบริโภคถูกกำหนดไว้ก่อนหน้านี้อยู่แล้ว ก็คือการทำให้ได้รับ อรรถประโยชน์ หรือ ความพึงพอใจสูงสุด มากกว่าการทำให้ประสิทธิภาพการบริโภคดีที่สุด

คำถามที่ตามมาก็คือ จะบริโภคอย่างไรจึงจะไม่มี ความเกี่ยวข้องกับ ความพึงพอใจที่จะได้รับตามมา ณ จุดนี้ พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถให้คำตอบโดยการเข้าใจความหมายที่แตกต่างกันของ คำสองคำคือ “ความจำเป็น” กับ “ความต้องการ” ซึ่งสามารถย้อนกลับไปศึกษาของ อับราฮัม มาสโลว์ โดยที่ได้แบ่งความจำเป็นออกเป็นสามระดับ ความจำเป็นทางสรีรภาพ ความจำเป็นทางสังคม และความจำเป็นทางคุณธรรม ในพุทธธรรมมีเพียงรูปแบบเดียวหรือระดับเดียวของความจำเป็น นั่นก็คือ ความจำเป็นทางด้านสรีรภาพ ความจำเป็นในระดับอื่นของ มาสโลว์ ไม่มีความจำเป็นต้องมี เพราะทั้งหมดสามารถอธิบายได้ด้วย ความเข้าใจความหมายของคำว่า “ปัญญา” กล่าวโดยสรุปก็คือ ในพุทธธรรม การบริโภคเป็นความจำเป็นในการบำบัดความทุกข์ที่มีต่อสรีรภาพ และมีทรัพยากรเพียงพอเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาจิต ซึ่งจะต้องจำแนกออกจากบริโภคอันเกิดจากความต้องการหรือความปรารถนา (กามสุข) ถ้าบุคคลมีปัญญามากพอที่จะเข้าใจว่าแท้จริงความสุขก็คือความทุกข์ บุคคลผู้นั้นจะเข้าใจได้ว่าการบริโภคเพื่อความสุขนั้นไม่มีความจำเป็น การบริโภคที่เกิดขึ้นจากความจำเป็น อาจกล่าวได้ว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะเป็นการบริโภคเนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้นเท่านั้น ทำให้ใช้ทรัพยากรเพื่อการบริโภคน้อยที่สุด

เป้าหมายที่สูงสุดของมนุษย์ก็คือ การมีชีวิตอยู่โดยปราศจากความทุกข์ หรือการเข้าถึงสภาวะนิพพาน และทางตรงที่สุดที่จะนำไปสู่นิพพานก็คือทางสายกลาง การบริโภคเพื่อสนองความปรารถนา หรือตัณหา ไม่นำไปสู่การพัฒนาจิต เป็นเพียงแต่ช่วยลดความทะยานอยากลงชั่วคราว แต่กลับเป็นการกระตุ้นความทะยานอยากให้สูงเพิ่มขึ้นในโอกาสต่อไป เป็นการส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างเกินความจำเป็น ดังนั้นจึงไม่ใช่หนทางที่จะช่วยให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง การบริโภคในลักษณะดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าเป็นการบริโภคที่ไม่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่การบริโภคที่ไม่เพียงพอที่จะช่วยให้ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงและมีสุขภาพจิตที่ดีก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการบริโภคที่มีประสิทธิภาพ³ ได้เช่นกัน เพราะไม่ทำให้ผลผลิต คือ ความสุข อยู่ในระดับที่ดีที่สุด

³ คำนี้อาจจะเรียกว่า “การบริโภคอย่างพอเพียง” ก็ได้ ทั้งนี้เพราะคำว่า “พอเพียง” มีความหมายว่า “พอประมาณ” ความพอประมาณนั้นเป็นคุณธรรมชาติที่ควบคุมชีวิตทุกรูปแบบ ในเมื่ออะไรก็ตามที่น้อยหรือมากเกินไปไม่ดีที่สุดสำหรับชีวิต ความพอประมาณ คือ จุดที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสภาวะแวดล้อมที่กำหนดให้ ดังนั้น ประสิทธิภาพของการบริโภคจึงมีความหมายเช่นเดียวกันกับการบริโภคอย่างพอเพียง

ดังนั้น การบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพก็คือ การบริโภคตามแนวทางสายกลาง หรือ มัชฌิมาปฏิปทา การบริโภคเช่นนี้ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ด้วยเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก เนื่องจากไม่มีเครื่องมือในการวิเคราะห์ที่เหมาะสม เมื่อไม่มีเครื่องมือดังกล่าว ก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดได้ มีผลตามมาทำให้ได้ทฤษฎีที่ผิดหรือ มิจฉาทิฐิ ผลในที่สุดคือหายนะที่ตกอยู่กับมวลมนุษยชาติ ซึ่งจะยิ่งปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ขอให้สังเกตว่าปัญญาในระดับหนึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดมีการบริโภคตามทางสายกลาง ด้วยเหตุนี้ ปัญญา จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้เกิดการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือ การใช้ทรัพยากรให้น้อยที่สุดโดยมีเป้าหมายที่จะพ้นทุกข์ในที่สุดโดยสิ้นเชิง คำที่ใช้ในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ใกล้เคียงกับความหมายของคำว่าประสิทธิภาพการบริโภคก็คือ ประสิทธิภาพของต้นทุน ซึ่งมีความหมายคล้ายๆ กับประสิทธิภาพของการผลิต แต่เป็นการมองจากมุมที่แตกต่างออกไป

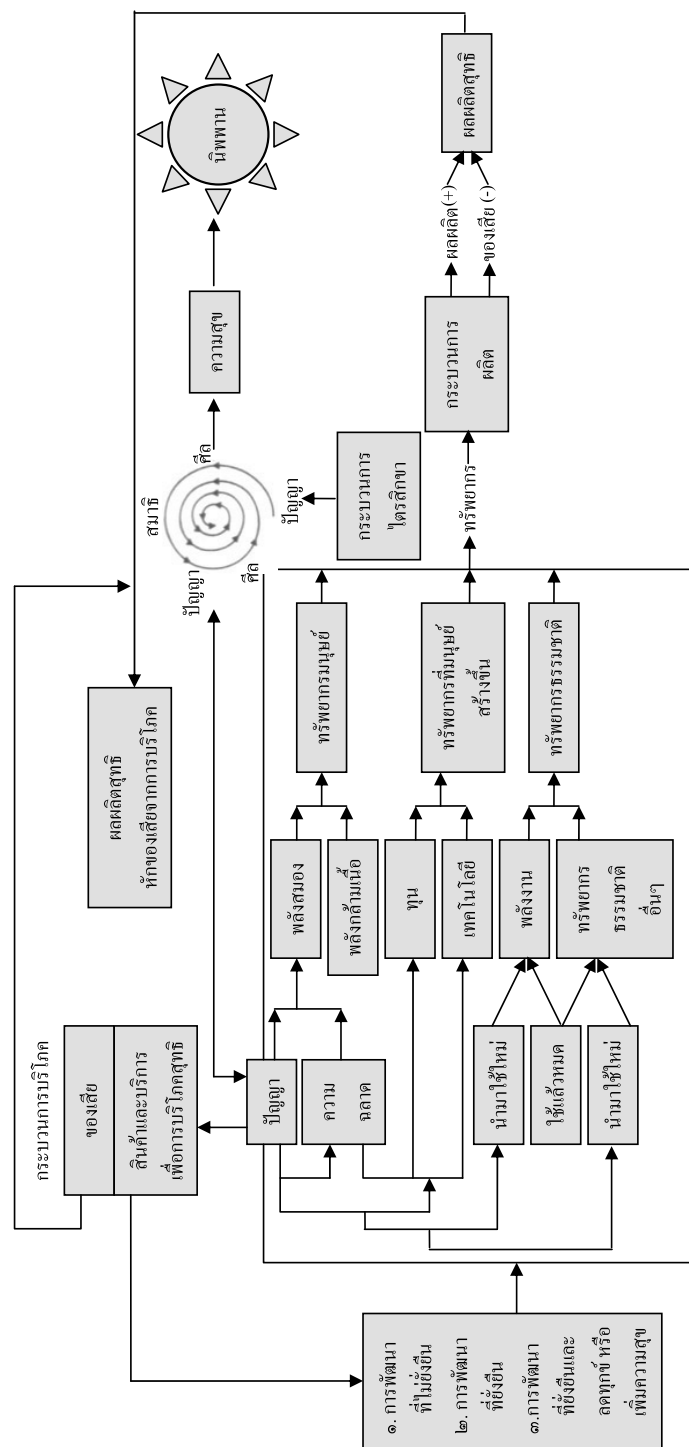
การรวมเอาการผลิตและการบริโภคเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและความเป็นอยู่ที่ดีเพิ่มขึ้น

ภายหลังจากวิเคราะห์ประสิทธิภาพการบริโภคในลักษณะเดียวกันกับประสิทธิภาพในการผลิตจากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ เราก็อาจจะรวมเอาการผลิตและการบริโภคอย่างมีประสิทธิภาพเข้าไว้ด้วยกัน การรวมทั้งสองสิ่งจะทำให้เห็นเงื่อนไขของการพัฒนาที่ยั่งยืนชัดเจนยิ่งขึ้น พร้อมกับการเข้าใจความหมายของความเป็นอยู่ที่ดีในสังคมเพิ่มขึ้นด้วย เมื่อถึงตรงนี้จะชัดเจนแล้วว่า ความเป็นอยู่ที่ดีหรือความสุขนั้นไม่ได้มาจากการบริโภค การบริโภคเป็นแต่เพียงกระบวนการที่ช่วยให้สนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานและขจัดความทุกข์อันเกิดจากความขาดแคลนสิ่งจำเป็นดังกล่าว ถ้าไม่ได้รับการบริโภคในระดับนี้ (อย่างพอเพียง) ก็จะเกิดผลลบต่อการพัฒนาสมาธิและปัญญาต่อไป การบริโภคที่เกินระดับความพอเพียงจะไปกระตุ้นตัณหาให้เพิ่มขึ้น นอกจากจะเป็นสาเหตุของความทุกข์แล้ว การบริโภคมกเกินความจำเป็นจะเป็นการใช้ทรัพยากรโดยไม่มีความจำเป็น หรือเป็นการบริโภคที่ไม่มีประสิทธิภาพ การบริโภคทำหน้าที่เป็นเพียงสนองเงื่อนไขที่จำเป็นที่จะทำให้พวกเราได้มีชีวิตอยู่ตามแนวทาง มัชฌิมา ปฏิปทา หรือทางสายกลาง ความเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริงหรือความสุขจะเกิดขึ้นได้ก็จากการพัฒนาปัญญาจากการฝึกฝนไตรสิกขา อย่างจริงจัง

ภายหลังจากมีความเข้าใจอย่างชัดเจนขององค์ประกอบเหล่านี้ของพุทธเศรษฐศาสตร์ (การผลิต การบริโภค และความเป็นอยู่ที่ดีหรือความสุข) แผนภูมิที่ 2 จะแสดงให้เห็นว่า เราจะสำเร็จตามเงื่อนไขของการพัฒนาที่ยั่งยืนและการเพิ่มขึ้นของความเป็นอยู่ที่ดีด้วยการพัฒนาจิตจนไปถึงนิพพานได้อย่างไร

แผนภูมิที่ 2 การผลิตและการบริโภคเพื่อศึกษาเงื่อนไขในการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสริมสร้างความสุข

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ สินค้าและบริการเพื่อการบริโภคสุทธิไม่เพียงพอต่อการรักษากระบวนการผลิตให้ทำงานต่อไปในอัตราเดิม
2. การพัฒนาที่ยั่งยืนและพอเพียง คือ สินค้าและบริการเพื่อการบริโภคสุทธิมีพอต่อการรักษากระบวนการผลิตให้ดำเนินต่อไปในอัตราเดิม
3. การพัฒนาที่ยั่งยืนและลดความทุกข์หรือเพิ่มความสุข คือ สินค้าและบริการเพื่อการบริโภคสุทธิ นอกจากจะรักษากระบวนการผลิตให้ดำเนินต่อไปแล้วยังมีเหลือช่วยผู้ขาดแคลนไม่จยี่ลี และสิ่งมีชีวิตที่เหลือให้หันทุกขเวทนา และใช้ปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นด้วยการปรับปรุงเทคโนโลยีให้เพิ่มมากขึ้น

จากความมั่งคั่งถึงความเป็นอยู่ที่ดีและนิพพานในที่สุด :
 การพัฒนาจิตที่พ้นไปจากวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เป็นอยู่ในสุพุทธเศรษฐศาสตร์

แผนภาพในหน้าก่อนได้แสดงให้เห็นว่าปฏิสัมพันธ์ของการผลิตและการบริโภคเป็นอย่างไร จากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ในที่สุดแล้วจะนำไปสู่ชีวิตที่มีศานติสุขและนิพพาน หรือสภาวะจิตที่ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองและการพัฒนาที่ยั่งยืนจากแง่มุมของการผลิต ในภาพดังกล่าว ปัญหาเป็นวิธีการผลิตในความหมายที่ทำหน้าที่ควบคุมปัจจัยนำเข้าทั้งหมด เริ่มจากทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น จนถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรเหล่านี้อาจแยกย่อยลงไปอีกเป็นพลังสมอง และพลังกล้ามเนื้อ ส่วนพลังสมองอาจแยกย่อยออกไปเป็นปัญญาและความฉลาด โดยที่ปัญญาคือความรู้ ความเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ ทำให้การคิดและการตัดสินใจเป็นไปเพื่อความ สุขและประโยชน์สุขของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ส่วนความฉลาดคือความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้น สิ่งใหม่ๆ เริ่มจากจินตนาการที่มีอยู่ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นผลผลิตจากความฉลาดของมนุษย์ และพลังงาน ตลอดจน ทรัพยากรอื่นๆ ที่มีทั้งใช้แล้วนำมาใช้ใหม่ได้ หรือใช้แล้วนำมาใช้ใหม่ไม่ได้ ปัญญา จะต้องสามารถควบคุมความฉลาดของมนุษย์เอาไว้ให้ได้เพื่อให้ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นใช้ผลิต เฉพาะในสิ่งที่สร้างสรรค์ และมีผลในทางบวกและมีการนำทรัพยากรมาใช้ในลักษณะที่ทรัพยากรที่นำกลับมา ใช้ใหม่ไม่ได้ถูกใช้ให้น้อยที่สุด ทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะนำไปผลิตผลิตผลที่จะทำให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้โดยมี ของเสียที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตให้น้อยที่สุด การผลิตในลักษณะนี้จึงจะเรียกว่าการผลิตที่มีประสิทธิภาพ มากที่สุด หรือการผลิตอย่างพอเพียงในพุทธเศรษฐศาสตร์

อาจจะสังเกตได้ในแผนภูมิดังกล่าวที่กระบวนการบริโภคในส่วนแรกผลผลิตสุทธิถูกนำมา เพื่อใช้ในการบริโภค โดยมีข้อสมมติฐานว่าส่วนต่างของผลผลิตส่วนหนึ่งจะถูกนำไปใช้ในการทำความ สะอาดจากของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต ในส่วนที่สอง ของเสียเกิดจากกระบวนการบริโภคภายใน ตัวของมนุษย์ การบริโภคในพุทธเศรษฐศาสตร์มิใช่เป็นไปเพื่อสร้าง “ความพึงพอใจ” ที่อธิบายโดย เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่เพื่อรักษาสุขภาพทางกายภาพที่จำเป็นสำหรับมนุษย์และกระบวนการผลิต ทางกายภาพอื่น ๆ เพื่อให้การผลิตเหล่านั้นดำเนินต่อไปตามวิถีทางที่ควรจะเป็น เป้าหมายของการรักษา กระบวนการผลิตให้คงดำเนินต่อไปโดยปกติสุขก็เพื่อมิให้เกิดความขาดแคลนอันเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ของการมีชีวิตที่ดีหรือมีความสุข ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการพัฒนาต่อไปสู่สภาวะนิพพานในที่สุด จุด เน้นของแผนภูมิดังกล่าวคือ การหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องของสินค้าและบริการเพื่อจะทำหน้าที่ในการ รักษากระบวนการผลิตทั้งหมดให้สามารถดำเนินได้ต่อไป และไม่เกิดปัญหาความขาดแคลนที่ไม่สามารถ ตอบสนองความจำเป็นเบื้องต้นของสิ่งมีชีวิตที่เกี่ยวข้องทั้งหมดได้ ลักษณะการหมุนเวียนดังกล่าวจะเป็น ตัวบ่งบอกว่าระบบดังกล่าวมีความยั่งยืนหรือไม่

ส่วนความเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริงของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาและการฝึกฝนจากกระบวนการ ไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการอีกส่วนหนึ่งต่างหาก แต่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับปัญญา ในขณะที่ปัญญาจะ ต้องทำหน้าที่ในการกำกับการผลิตและการบริโภคพร้อมกันไปในแผนภูมิดังกล่าว ซึ่งได้อธิบายก่อนหน้า นี้แล้ว ขอให้สังเกตลูกศรสองทางระหว่างไตรสิกขาและปัญญา ซึ่งเป็นการแสดงถึงพลวัตระหว่างความ หมายของคำทั้งสอง ทั้งสองคำนี้แสดงถึงความเป็นไปได้ในการแก้วิกฤตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ก่อให้เกิด การทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลงเป็นอันมาก อันมีสาเหตุจากทั้งกระบวนการ ผลิตและการบริโภคพร้อมกัน

พุทธเศรษฐศาสตร์แตกต่างจากทั้งเศรษฐกิจพอเพียง และ GNH ในประเด็นที่ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์มิได้หยุดอยู่ที่ความสุขหรือความเป็นอยู่ที่ดีเท่านั้น แต่ได้ก้าวไปไกลว่าจนถึงมิติทางจิตวิญญาณที่เหนือจากโลกีย์สุข แต่มีเป้าหมายที่นิพพาน ซึ่งเป็นจุดที่จิตได้รับการปลดปล่อยให้จากสิ่งเศร้าหมองทั้งปวง ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นการง่ายที่มนุษย์ทุกคนจะสามารถไปถึงเป้าหมายดังกล่าวได้ภายในช่วงชีวิตที่มีอยู่ โดยปราศจากเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยนำไปถึงจุดดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ทุกคนมีความสามารถในการพยายามที่จะเข้าไปใกล้เป้าหมายดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เป้าหมายดังกล่าวจึงเป็นความสุขทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง เช่นเดียวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่สนใจในเรื่องความสุขทางจิตวิญญาณในเบื้องต้นเนื่องจากไม่มีกระบวนการพัฒนาทางจิตวิญญาณอย่างจริงจังในแบบไตรสิกขา เช่น ในพุทธเศรษฐศาสตร์ได้เข้ามาช่วยต่อยอดโดยเพิ่มกระบวนการไตรสิกขาเพื่อที่จะนำไปสู่ความสุขทางจิตวิญญาณในที่สุด ทั้งหมดคือกระบวนการในพุทธเศรษฐศาสตร์ที่จำแนกออกเป็นกระบวนการย่อยได้สามกระบวนการคือ การผลิต การบริโภค และ ไตรสิกขา ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

กระบวนการย่อยที่ 1 คือ การผลิตอย่างมีประสิทธิภาพได้ถูกออกแบบเพื่อให้เกิดรากฐานที่มั่นคงเพื่อรองรับกระบวนการที่เหลือให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่ปัญญาเป็นวิถีการผลิตแทนที่จะเป็นทุนเช่นในกรณีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทำให้ประสิทธิภาพในที่นี้มีความหมายไกลไปกว่าการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดโดยใช้ปัจจัยนำเข้าที่น้อยที่สุด แต่จะต้องเน้นประสิทธิภาพโดยรวมในลักษณะที่จะต้องไม่มีผลกระทบทางลบทางเศรษฐกิจต่อกระบวนการผลิตอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกระบวนการผลิตที่กล่าวถึงแต่อย่างใด มิฉะนั้นกระบวนการดังกล่าวควรจะถูกยุติลงก่อนที่จะมีการเริ่มต้นสิ่งที่ยเรียกว่าประสิทธิภาพโดยรวมมีความหมายว่ากระบวนการดังกล่าวต้องมีส่วนในการเสริมสร้างทุนทั้งสี่ประเภทพร้อมกันไป คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และทุนทางกายภาพอื่น ๆ อย่างน้อยก็ควรจะเป็นการยกระดับทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ในขณะที่ต้องสามารถรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมและทุนทางกายภาพให้คงอยู่สืบไป กระบวนการต่อไปซึ่งเป็นกระบวนการย่อยที่สำคัญซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวของพุทธเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียวก็คือ ประสิทธิภาพในการบริโภค หรือการบริโภคอย่างพอเพียง การบริโภคผลผลิตในระดับนี้จะต้องมีมากกว่าการบริโภคเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดได้เท่านั้นตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานอันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แต่จะต้องรวมถึงต้นทุนในการมีกระบวนการสนับสนุนการฝึกอบรมจิต ให้สามารถพัฒนาได้ยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Phra-Brahma-Gunabhum-P.A. Payutto, 2008) การบริโภคอย่างพอเพียงในระดับนี้มีความคล้ายกับความหมายของคำว่า “การมีชีวิตที่ดี” ของอริสโตเติล กระบวนการต่อไปและเป็นกระบวนการย่อยที่สำคัญที่สุดก็คือ กระบวนการฝึกฝนจิต การฝึกฝนชนิดนี้มีเฉพาะแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น กระบวนการย่อยดังกล่าวจะช่วยทำให้จิตมีความบริสุทธิ์ นำไปสู่จิตที่สงบและมีสมาธิไปจนกระทั่งเกิดเป็นจิตที่สว่างในฐานะที่เป็นเป้าหมายในแต่ละรอบของการฝึกฝน ภายใต้เงื่อนไขของจิตที่สะอาด สงบ และสว่าง โดยที่คุณภาพทั้งสามของจิตเกิดขึ้นพร้อมกัน ก็เป็นจุดที่จิตบรรลุสภาวะนิพพานที่จุดนี้ จิตจะปราศจากซึ่งความเศร้าหมองทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายขั้นสุดท้ายของพุทธเศรษฐศาสตร์ ถ้าหากไม่มีความพยายามที่จะแก้ไขสถานการณ์จากการที่ถูกครอบงำด้วยลัทธิบริโภคนิยมภายใต้อุดมการณ์ของทุนนิยม ระบบทั้งหมดอาจจะฝุ่กร่อนลงไปลงทิศทางของการทำลายตัวเองของมนุษย์ในที่สุด ทางที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากสถานการณ์อันไม่พึง

ปรารถนาดังกล่าวดำรงก็คือ จะต้องพัฒนา ปัญญา ให้เกิดขึ้นในระดับโลกที่มีอยู่แล้วในพุทธเศรษฐศาสตร์ ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเริ่มจากการพัฒนาที่ยั่งยืน GNH และเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะทำหน้าที่เป็น สะพานเชื่อมที่จะนำไปสู่ทิศทางใหม่ของการพัฒนา

บทสรุป

ในบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ความสุขทางจิตวิญญาณ หรือ “การมีชีวิตที่ดี” เป็นเป้าหมายของ กิจกรรมทางเศรษฐกิจตั้งแต่ยุคกรุงอรุณของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่เริ่มจากอารยธรรมของกรีก นำโดย เฮซิออด (800 B.C.) แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อมาโดย อริสโตเติล (384-322 B.C.) โดยได้อธิบายความหมายของการมี “ชีวิตที่ดี” คือการมีชีวิตที่เบิกบานทางศีลธรรมที่จำเป็นต้องอิงกับวัตถุมากกว่าในระดับการ มีชีวิตรอด “ชีวิตที่ดี” ในความหมายของอริสโตเติล คือ ชีวิตที่ประกอบแต่คุณงามความดีเพื่อจะทำให้ชีวิต มนุษย์บรรลุถึงความสงบสุขอย่างแท้จริง เห็นได้ชัดเจนว่า อริสโตเติล เข้าใจดีว่าความสุขนั้นเป็นสภาวะ ของจิตที่ไม่ใช่ความพึงพอใจ หรือความสะดวกสบายจากการมีวัตถุเพิ่มขึ้น

หลังจากนั้นความคิดดังกล่าวได้ค่อยเลือนหายไป และถูกแทนที่ด้วยความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งในที่สุดคือความมั่งคั่งทางวัตถุ โลกได้เริ่มรู้จักกับกระบวนการคัดเลือก ของการพัฒนาอย่างยั่งยืนอีกครั้งในปี 1987 ติดตามมาด้วยการที่โลกได้รับรู้เกี่ยวกับ GNH ที่มีรากความ คิดมาจากภูฏาน ในปี 1987 เช่นเดียวกัน เศรษฐกิจพอเพียงของไทยมีส่วนเสริมการพัฒนาในทิศทาง ดังกล่าวโดยเพิ่มเงื่อนไขที่จำเป็นและพอเพียงในฐานะปัจจัยนำเข้า และมีกระบวนการที่ลงรายละเอียด ชัดเจนกว่า GNH ทั้ง GNH และ เศรษฐกิจพอเพียงจะทำหน้าที่เป็นฐานรากที่เข้มแข็งเพื่อจะช่วยให้ โลกตะวันตกสามารถเข้าใจพุทธเศรษฐศาสตร์ซึ่งจะนำไปสู่บรรทัดฐานที่ชัดเจนเพื่อการบรรลุสภาวะนิพพาน ภายใต้สถานการณ์ของความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ทั่วโลก การทำความเข้าใจกับชีวิตมนุษย์ในลักษณะดังกล่าว มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อความอยู่รอด ของชีวิตมนุษย์ในโลกนี้ การแข่งขันระหว่างทิศทางที่นำไปสู่หายนะของมนุษยชาติกับการปรับทิศทางจาก ที่เป็นอยู่ยังคงดำเนินต่อไป เป็นการแข่งขันเช่นเดียวกับการแข่งขันเพื่อการพัฒนาปัญญา หรือ วิชา กับการเพิ่มขึ้นของ อวิชชา หรือ ความไม่รู้ อันเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของลัทธิวัตถุนิยม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็น ผลมาจากการก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ความสามารถในการอยู่รอดของมนุษยชาติในระยะยาว ยังคงอยู่ภายใต้ความเสี่ยงที่ค่อนข้างสูง

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร และ มั่นส โกมลททา (2552) **วิเคราะห์นโยบายรัฐระดับต่างๆ รวมทั้งภาคธุรกิจ เอกชนและภาคประชาสังคม จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2540-2549) เล่ม 1** อภิชัย พันธเสน บรรณาธิการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กรุงเทพฯ
- ชินแลย์, ล.จ. (2004) : **“ระบบคุณค่าและการพัฒนา : ความสุขมวลรวมประชาชาติ”** ใน **ความสุขมวลรวมประชาชาติ : กระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนา** : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา กรุงเทพฯ
- อภิชัย พันธเสน (2547) **พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ** พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์อมรินทร์ กรุงเทพฯ

ภาษาอังกฤษ

- Bentham, Jeremy. (1935) : *An introduction to the principles of morals and legislation*. Edited by Philip Wheelwright. Garden City, N.Y. : Doubleday, Doran & Company.
- Berlin, Isaiah. (1962) : *“The age of enlightenment: the eighteen century philosophers”*. In *Great ages in eastern philosophy* (p.19) Boston : Houghton Mifflin.
- Burns, Edward McNall. (1958) : *Western Civilizations: their history and their culture*. 5th ed. New York : W.W. Norton.
- Carson, R. L. (1962) : *Silent Spring*. Colborn, Zed Books in association with PAN UK, London, 2003.
- Coleman, Ronald. (2008) : *“Measuring Progress towards GNH-From GNH Indicators to GNH National Account? : The Nova Scotia GPI Experience”* to the Fourth International Conference on Gross National Happiness, Thimpu, Bhutan, November. GPI Atlantic.
- Greenwald, J. (2004) : Happy Land. *Yoga Journal*, 2004/July-August.
- Kahneman, D. (2000) : *“Experienced Utility and Objective Happiness: A Moment-based Approach”*. In : Kahneman, D.-Tversky, A. (eds): *Choices, Values, and Frames*. New York: Cambridge University Press, 673-692.
- Layard, R. (2003) : *Happiness: Has Social Service a Clue?* Lionel Robbins Memorial Lectures 2002/3 Delivered on 3, 4, 5 March 2003 at the London School of Economics.

- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. and Behrens, W.W. (1972) : *The limits to growth: a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York : Earth Island, Universe Book.
- Mill, John Stuart. (1899) : *Principles of political economy*. New York : Colonial Press.
- Puntasen, A. (2007) : "Buddhist economics as a new paradigm to wards happiness". *Society and Economy*, 29 (2), 181–200.
- _____. (2008) : "Buddhist Economics : Evolution Theories, and Its Application to Various Economic Subjects". *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies* : Special Issue One.
- Randall Jr., Herman. (1976) : *The making of the modern mind*. New York : Columbia University Press.
- Rothbard, Murray N. (1996): *Economic thought before Adam Smith*. Brookfield, Vir : Edward Elgar Publishing Ltd.
- Schumacher, E.F. (1973) : *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*. New York, Harper & Row Publishers.
- Sivaraksa, Sulak. (2009) : *The Wisdom of Sustainability : Buddhist Economics, For the 21st Century* Kihei, Hawaii, Koa Boods.
- Smith, Adam. (1937) : *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. New York : The Modern Library.
- _____. (1982) : *The theory of moral sentiments*. Indianapolis, Ind. : Liberty Press.
- Summer, A., & Tribe, M. (2008) : *International Development Studies*. London: Sage Publication.
- Sustainable Development Commission. (2007). *Scope of work package one : Visions of Prosperity*. London : Sustainable Development Commission.
- The National Research Council Committee on Economic Branch, The Office of the National Research Council of Thailand (2004) : *The King's Sufficiency Economy and the Analyses of Meanings Economists*. Bangkok : Parbpim Limited partnership.
- The Working Group on Academic Affairs, National Economic and Social Advisory Council (NESAC) (2007) : *Formulation and Evaluation of Sufficiency Economy Indicators and the Economic and Social Report on the National Performance in the Direction of Sufficiency Economy*, Ubon Rajathanee University.

Thinley, L.J. (2007) : “What is Gross National happiness” in T.C. Studies, *Rethinking Development* : Proceeding of Second International Conference on Gross National Happiness. Thimpu, Bhutan, Centre for Bhutan Studies.

UN (1987) : *Our Common Survival*, the Brunland's Report.

UNDP (2007) : Thailand Human Development Report 2007, “Sufficiency Economy and Human development”. Bangkok: United National Development Programme.

UNESCO (2001) : *The Universal Declaration On Cultural Diversity*.

Ura, Karma. (2008) : *GNH Index*, centre for Bhutan Studies, Thimpu, Bhutan.

_____. (2008) : *A Proposal for GNH Value Education in School* centre for Bhutan Studies, Thimpu, Bhutan.

Whitehead, Alfred N. 1967. *Science and the modern world*. New York : Free Press.

เว็บไซต์ (ภาษาไทย)

<http://www.sufficiencyeconomy.org/info.School Search.php> 25/1/2010.

เว็บไซต์ (ภาษาอังกฤษ)

http://wikipedia.org/wiki/Simon_Kuznets 8/1/2010.

http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_F._Kennedy 8/1/2010.

http://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_Development 8/1/2010

<http://www.france24.com/en/20090914-france-advocates-new-ways-measure-growth-ba-9/1/2553>.

http://www.yogajournal.com/views/1332_1.cfm/. Retrieved: 24 June 2007.

ปาฐกถาเป็นภาษาอังกฤษ

Venerable Phra Brama Gunabhorn (P.A. Payutto) (2009) : “*Buddhist Economics in the Globalized World*” given at the 2nd Buddhist Economic Research Platform Ubon Rajathanee University, Thailand April 5.

การบรรยาย

Hall Jon. (2009) : “*The Global Project on Measuring the Progress of Societies*” Sasin International Business College, Chulalongkorn University, July.

ส่วนที่ 3

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง

การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล

ณดา จันทรสม¹

โดยทั่วไปเมื่อพูดถึง “ความพอเพียง” มักจะเข้าใจกันว่าเป็น ทำอะไรพอประมาณ อาจนึกถึงเฉพาะการใช้จ่ายให้อยู่ในกรอบของรายได้ เน้นการใช้จ่ายอย่างประหยัดและมัธยัสถ์ และพูดถึงให้มีเงินออมสะสมไว้รองรับความเสี่ยงในอนาคตด้วย อีกทั้งยังมีความเข้าใจผิดอยู่บ้างว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของภาคการเกษตร ใช้ไม่ได้กับภาคธุรกิจ ไม่สามารถประยุกต์ได้กับชีวิตคนเมือง และภาคเศรษฐกิจอื่นๆ นอกภาคเกษตรได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระยะแรกเน้นหนักไปยังภาคการเกษตรซึ่งมีปัญหาเรื้อรังและเร่งด่วนต่อการแก้ปัญหา มีข้อค้นพบหลายประการที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรตามการดำเนินงานที่ผ่านมา แต่เมื่อได้มีโอกาสศึกษาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง พบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดที่มีมากกว่าการวางกรอบแค่การสร้าง ความพอดี มีหลักในการดำเนินชีวิตที่มีความสมบูรณ์อย่างมาก กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี และสองเงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนได้ในระยะยาว

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: หลักคิดเพื่อความสมดุลและยั่งยืน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีจุดเริ่มต้นของแนวคิดมาจากการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตามแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันอย่างมาก ทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนามีความซับซ้อนและยากที่จะอธิบายผลของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ เน้นอนว่าผลของการพัฒนาย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านบวกและด้านลบต่อสังคมและประเทศในภาพรวม

ความเจริญที่เห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ การขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งความรู้และการศึกษาของประชาชน การพัฒนาทางด้านสาธารณสุขที่ช่วยลดการเจ็บไข้ได้ป่วย ลดอัตราการตาย และเพิ่มคุณภาพในการดำรงชีวิตของประชาชนมากขึ้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความเจริญทางด้านบวกที่เห็นได้ชัดจากการพัฒนาตามแนวทางปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดี การขยายตัวของเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้นแสดงผลในทาง

¹ ผู้อำนวยการสำนักวิจัย และผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
email: nada@nida.ac.th

ลบต่อสังคมอย่างชัดเจนขึ้น การกระจายของความเจริญที่ไม่ทั่วถึง สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคน โดยเฉพาะคนเมืองและคนชนบท กลุ่มผู้ด้อยโอกาสถูกละเลยมากขึ้น การทำลายวิถีชีวิตของการพึ่งตนเอง และรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองและชุมชนได้รับการสนองตอบความต้องการ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองและภายในชุมชน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มาพร้อมกับการพัฒนาแบบขาดจิตสำนึกในการฟื้นฟู และสร้างทดแทน รวมถึงการสูญสลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เคยมีอยู่ได้หายไปกับความเจริญที่เข้ามาทดแทน สถานการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นภาพทางลบที่เริ่มได้ชัดเจนขึ้นจากการพัฒนาที่เกิดขึ้น (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2550)

การพัฒนาที่เกิดขึ้นบนฐานของความอ่อนแอของคนในสังคมและชุมชนดังที่เป็นอยู่ทำให้ขาดภูมิคุ้มกันต่อการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก เมื่อมีวิกฤติการณ์เกิดขึ้นจึงทำให้เกิดความเสียหายที่รุนแรง เกิดความบอบช้ำได้ง่าย และต้องใช้เวลาอันยาวนานในการฟื้นคืนเข้าสู่ภาวะปกติเป็นระยะเวลานาน จึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคม และการดำเนินการของทุกภาคส่วนไม่ว่าระดับบุคคล องค์กรธุรกิจ หรือรัฐบาลที่ทำหน้าที่ในการบริหารนโยบายของประเทศ อยู่บนฐานของความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนได้

“เศรษฐกิจพอเพียง” ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงสถานะต่าง ๆ

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาสำหรับแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการบริหารและพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความหมายของความพอเพียง ครอบคลุมถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอในระดับที่จะช่วยลดผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน รวมถึง การมีพื้นฐานจิตใจที่ดี สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดสมดุลและยั่งยืน พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางในทุกด้านได้เป็นอย่างดี”

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบ และต้องอยู่บนพื้นฐานของเงื่อนไขสำคัญ 2 เงื่อนไข (มูลนิธิชัยพัฒนา: 2550) คือ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ตัวอย่างเช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

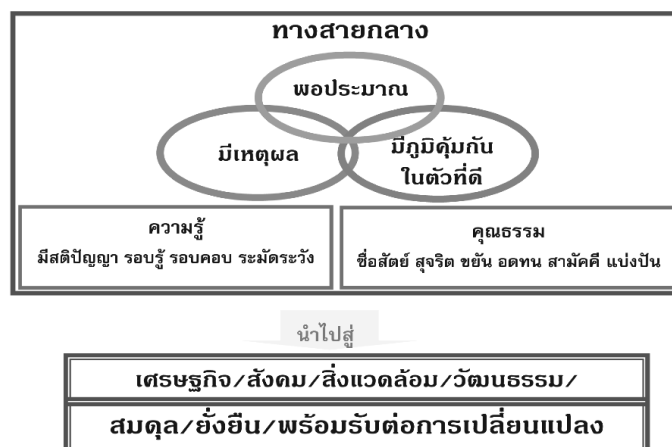
ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. อ่างใน ญัฎฐพงศ์ ทองภักดี (2550:14)

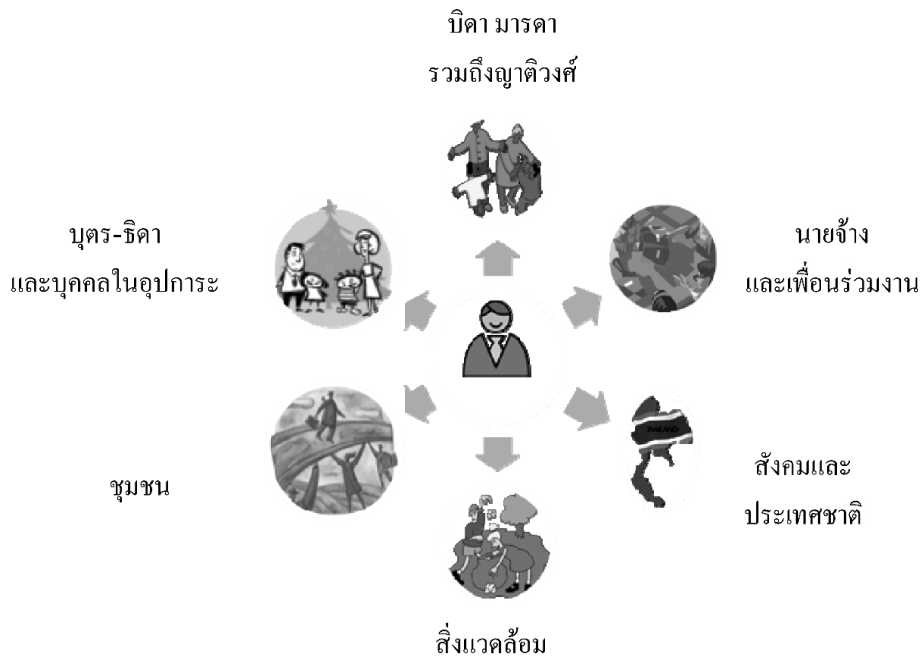
การเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยละเอียดจะทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์และประยุกต์ใช้สำหรับการดำเนินชีวิตได้ดียิ่งขึ้น หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ความเป็นไปได้ว่า พฤติกรรมอย่างเดียวกันปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขหนึ่งอาจถือว่ามีความพอเพียง แต่พฤติกรรมแบบเดียวกันแต่หากมีวิธีการและเงื่อนไขต่างกันอาจมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่มีความพอเพียงได้ การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เป็นการมองที่ปลายทางว่าการดำเนินชีวิตอยู่ในสถานะที่เรียกว่า “พอเพียง” แล้วหรือไม่เพียงสถานเดียว แต่หากต้องมีการพิจารณาตามกระบวนการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตภายในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงด้วยว่า เป็นตามหลักความพอเพียงตามองค์ประกอบและเงื่อนไขอย่างครบถ้วนหรือไม่ มีความเสี่ยงอยู่ในระดับใด และการปฏิบัติตามแนวทางการตัดสินใจนั้นจะนำไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนได้หรือไม่ ซึ่งเมื่อเข้าใจในรายละเอียดอย่างถ่องแท้แล้วจะช่วยลดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาได้

การเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณลักษณะสามท่วงสองเงื่อนไขสำหรับบุคคลและครัวเรือน อาจกล่าวโดยง่ายถึงความหมายของ “ชีวิตที่พอเพียง” หมายถึง การมีชีวิตที่สมดุล เจริญมั่นคง และมีความยั่งยืนในระยะยาว ยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ รอบด้าน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล ยึดตามทางสายกลาง และสร้างภูมิคุ้มกันสำหรับการรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งด้าน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างไม่ผันผวนรุนแรงไปตามปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ นั้น

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลและครัวเรือน

บุคคลแต่ละคนจะมีความเกี่ยวพันไม่เฉพาะกับคนในครอบครัวซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ในระดับครัวเรือน แต่ครัวเรือนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และชุมชนจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น บุคคลแต่ละคนย่อมต้องมีการระมัดระวังไม่เพียงกับระดับครัวเรือน แต่ต้องครอบคลุมไปถึงชุมชนและสังคมด้วย เมื่อเทียบเคียงกับหลักการบริหารจัดการที่ดีขององค์กรธุรกิจ หรือ บรรษัทภิบาล (corporate governance) ที่กำหนดให้องค์กรธุรกิจต้องดูแลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ให้ครบถ้วนทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้ถือหุ้น ลูกค้า พนักงาน คู่ค้า ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้นมีโอกาที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบในทางลบจากการดำเนินกิจการขององค์กรธุรกิจได้ ดังนั้น การยึดหลักบรรษัทภิบาลในการบริหารจัดการจึงเป็นการดูแลผู้มีส่วนได้เสียเหล่านั้นมิให้เสียผลประโยชน์และเกิดผลกระทบทางลบโดยมิได้รับการชดเชยอย่างเหมาะสม ในทำนองเดียวกัน การดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือนก็ควรที่จะดูแลผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์และได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการดำเนินชีวิตให้รอบด้าน โดยผู้มีส่วนได้เสียในระดับครัวเรือนครอบคลุมถึงสมาชิกในครอบครัว รวมถึงสมาชิกของวงศ์ตระกูล นายจ้าง เพื่อนร่วมงาน ชุมชนที่ครอบครัวนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และสังคมโดยรวม รวมถึงสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำเนินชีวิตของบุคคลจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียดังกล่าว (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับบุคคล

การที่บุคคลและครัวเรือนมีความสัมพันธ์ไม่เพียงแต่ภายในครัวเรือนด้วยกันเองเท่านั้น แต่หากมีกลุ่มบุคคลและครัวเรือนอื่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นชุมชนและสังคม การดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือนจึงต้องมีการคำนึงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นภายนอกครัวเรือนของตนเอง ดังกล่าวแล้วนั้น หากพิจารณากำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตสำหรับบุคคลและครัวเรือนจึงควรนำไปสู่ “การสร้างสมดุลและยั่งยืน” ซึ่งรวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก ไม่เบียดเบียนตนเอง ชุมชน สังคม มีการแบ่งปัน สร้างสรรค์สู่ผู้อื่น และไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

การที่จะปฏิบัติตนเพื่อไปสู่เป้าหมายในการดำเนินชีวิตดังกล่าวข้างต้นนั้นย่อมหมายถึงว่าบุคคลและครัวเรือนนั้นต้องหลุดพ้นจากสภาพปัญหาที่รุมเร้าจากการที่ต้องเผชิญความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว สาเหตุหลักสืบเนื่องจากการพัฒนาตามแนวทางที่เป็นอยู่ ปัญหาส่วนใหญ่ที่บุคคลและครัวเรือนกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันมักจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการครองชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย อันเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของรายได้มีสัดส่วนการเติบโตไม่ทันกับรายจ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นจากระดับราคาสินค้าที่ปรับตัวสูงขึ้น² การมีหนี้สินล้นพ้นตัว โดยเฉพาะการกู้ยืมที่มีสาเหตุมาจากการบริโภคในชีวิตประจำวัน เริ่มที่จะมีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้น³ หรือสาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการที่บุคคลและครัวเรือน

² ผลการสำรวจเรื่อง “รายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนไทยต่อการใช้จ่ายและการบริโภค” โดยปัญญาสมาพันธ์ เพื่อการวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย (2554) พบว่า ปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายเป็นปัญหาหลักของคนไทย ในยุคปัจจุบัน จากการที่ระดับราคาสินค้าปรับตัวสูงขึ้น และรายได้ปรับตัวเพิ่มขึ้นไม่ทันต่อรายจ่าย

³ ผลการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมพอเพียงในการบริหารการเงินบุคคล” (ณดา จันทร์สม, 2553ก)

ในสภาพการพัฒนาในยุคปัจจุบันมีพฤติกรรมการบริโภคนิยม ฟุ้งเฟ้อ จับจ่ายใช้สอยเกินความจำเป็น นอกจากนั้น ยังเห็นปัญหาที่บุคคลและครัวเรือนขาดระบบการเตรียมความพร้อมสำหรับรับมือกับความเสี่ยง⁴ อีกทั้งโครงสร้างของระบบโดยรวมยังขาดระบบตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ที่เพิ่มความเสี่ยงให้บุคคลหรือครัวเรือนต้องเผชิญหน้ากับปัญหาโดยลำพังตนเองและครอบครัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้น การดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือนในปัจจุบันยังขาดการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนและสังคมอยู่มาก จะเห็นถึงลักษณะของการดำรงชีวิตแบบมีความเป็นปัจเจกและเอกเทศ คำนึงถึงประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง ขาดการตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม และหากพิจารณาลึกลงไปอีกระดับจะเล็งเห็นถึงการขาดการคำนึงถึงผลกระทบจากการดำเนินชีวิตต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดปัญหาเรื้อรังต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาในระดับสากล มิใช่เพียงประเทศใดประเทศหนึ่ง สังคมใดสังคมหนึ่ง ชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แต่ทุกบุคคลมีส่วนร่วมต่อการก่อปัญหานี้ขึ้นแก่โลก

ดังนั้น การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือน ที่ยึดหลักความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้วยเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม จะช่วยให้เกิดความสมดุลในระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการตัดสินใจบนฐานความพอเพียงจะต้องมีการคำนึงถึงบริบททั้งหมดอย่างครบถ้วนไปพร้อมกัน ส่งผลให้เกิดการปรับตัวพฤติกรรมร่วมกัน ที่จะนำพาชีวิตสู่ความพอเพียง นำพาชุมชนและสังคมสู่ความสมดุล และลดผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเกิดความยั่งยืนของการพัฒนาในที่สุด

การครองตน การอาชีพ การจัดการครอบครัว

หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าบุคคลแต่ละคนจะเป็นเหมือนหน่วยผลิตหนึ่งหน่วยที่สามารถเทียบเคียงได้กับองค์กรธุรกิจที่มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมในลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ *กิจกรรมดำเนินงาน* คือ การประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้และมีการใช้จ่ายเพื่อการดำเนินชีวิต *กิจกรรมลงทุน* คือ การสั่งสมทรัพย์สินที่จะใช้เป็นเสมือนสินทรัพย์เพื่อการดำเนินชีวิตและก่อให้เกิดรายได้สำหรับอนาคต และ *กิจกรรมจัดหาเงิน* คือ การจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับการได้มาซึ่งทรัพย์สินที่จะใช้เพื่อการดำเนินชีวิตและสร้างรายได้ในอนาคตดังกล่าวเหล่านั้น จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือน จึงไม่แตกต่างจากการตัดสินใจในองค์กรธุรกิจ อาจมีความซับซ้อนที่น้อยกว่าจากการที่มีจำนวนผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มาก และเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การดูแลบุคคลในครอบครัวให้ประสบความสำเร็จ ทำหน้าที่ตามบทบาทของชุมชนและสังคม ไม่เป็นภาระและสร้างปัญหาให้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีส่วนในการพัฒนา แบ่งปัน และสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชนและสังคมโดยรวม

⁴ ผลการศึกษาของ อนุดา จันทรธรม (2553ก) พบว่า คนไทยร้อยละ 95.16 มีความกังวลในการดำเนินชีวิต โดยส่วนมากจะเป็นความกังวลต่อการไม่มีงานทำและขาดรายได้เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ ความกังวลต่ออุบัติเหตุและอาชญากรรม และส่วนมากยังไม่ได้มีการเตรียมการใดๆ ไว้เพื่อรองรับต่อความกังวลเหล่านั้น

การดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือน จึงสามารถประยุกต์องค์ความรู้และเครื่องมือทางธุรกิจ มาเพื่อการดำเนินชีวิตและยึดหลักคิดสำหรับการตัดสินใจในแต่ละกิจกรรมหลักตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยต้องเริ่มต้นจากการสร้างเงื่อนไขให้เป็นจริง เสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ พร้อมเสริมสร้างคุณธรรมให้มีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต และสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณกับสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนั้น จนตนสามารถทำตนให้เป็นที่ยิ่งของตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นภาพได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น หากจะเริ่มประยุกต์ใช้ในเรื่องใกล้ตัว ตัวอย่างเช่น การบริหารการเงินบุคคลและครัวเรือน จากที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่าปัญหาเรื่องปากท้อง หนี้สินล้นพ้นตัว รายได้ไม่พอกับรายจ่าย เหล่านี้เป็นปัญหาหลักที่หากสามารถหลุดพ้นได้แล้ว ก็จะทำให้ชีวิตสู่ความสมดุลและยั่งยืนในด้านอื่นต่อไปได้ การมีหลักยึดในการบริหารจัดการด้านการเงินของตนเองและครอบครัวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้การดำเนินชีวิตของบุคคลและครอบครัวมีความราบรื่นและลดความเสี่ยง และสร้างความสมดุลในการดำเนินชีวิตได้

โดยหลักการบริหารการเงินบุคคลซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการบริหารการเงินของภาคธุรกิจและสอดคล้องกับกิจกรรมหลักทั้งสามกิจกรรม คือ กิจกรรมดำเนินงาน กิจกรรมลงทุน และกิจกรรมจัดหาเงินดังกล่าวแล้วนั้น แต่เพื่อฉายภาพให้เห็นกิจกรรมได้รายละเอียดมากขึ้น การบริหารการเงินบุคคล จะแบ่งเป็น 6 กิจกรรม (Ryan, J. S., 2006) และจะนำเสนอให้เห็นถึงการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการตัดสินใจในแต่ละกิจกรรม ดังนี้

1) การตัดสินใจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ (Career Decisions) ซึ่งถือเป็นแหล่งรายได้หลักของการดำเนินชีวิต การสร้างสมดุลในชีวิต การทำงาน และครอบครัว เป็นประเด็นสำคัญของการตัดสินใจในกิจกรรมนี้ การตัดสินใจต้องอยู่บนเงื่อนไขของความรู้และคุณธรรมเป็นหลัก การเลือกอาชีพสุจริตเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญ และประกอบอาชีพอยู่บนความพอประมาณไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา ดูแลรักษาผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้รับบริการ ลูกค้า อย่างเป็นธรรม มีความซื่อสัตย์ پاکเพียร ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการตัดสินใจเกี่ยวกับอาชีพต้องอยู่บนความมีเหตุมีผล สอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้ ความสามารถ เหมาะสมกับบุคลิกภาพหรือคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล เพื่อให้การประกอบอาชีพสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นไม่รู้สึกอึดอัดจากการที่ประกอบอาชีพที่ไม่ตรงกับคุณลักษณะของแต่ละคน

นอกจากนั้น การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องของการอาชีพการเงินต้องเชื่อมโยงกับการสร้างสมดุลในชีวิตระหว่างการทำงาน ครอบครัว และชีวิตส่วนตัว เพื่อให้การประกอบอาชีพไม่เบียดบังชีวิตในส่วนอื่น และเวลาของครอบครัว จนเกิดเป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้นในการดำเนินชีวิต เช่น การทำงานหนักจนไม่มีเวลาพักผ่อนและขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เกิดเป็นต้นทุนในการรักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้น การให้เวลา

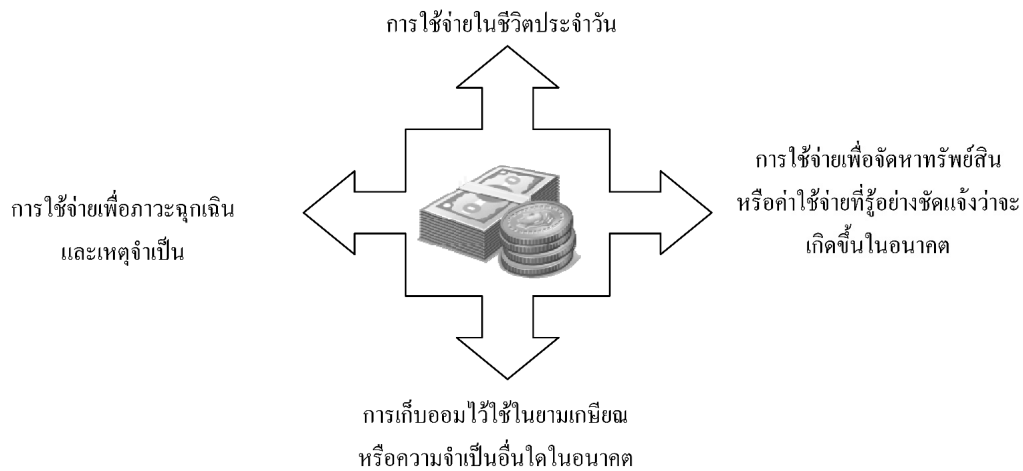
กับงานมากเกินไป จนลืมเวลาสำหรับบุคคลในครอบครัว ไม่ได้ดูแลผู้อยู่ในอุปการะทั้ง บุตร ธิดา บิดา มารดา อย่างใกล้ชิด ทำให้ผู้อยู่อุปการะประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต นำไปสู่การเป็นภาระอื่นต่อเนื่องได้

2) การจัดการเงิน (Money Management) เป็นการบริหารจัดการเงินได้จากการประกอบอาชีพอย่างมีแบบแผนตามหลักความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกัน เริ่มต้นจาก “การวางแผนทางการเงิน” ซึ่งต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการวางแผนทางการเงินเป็นระยะ โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง และยาว อย่างชัดเจน เป้าหมายระยะสั้น เช่น การปลดหนี้ จัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต การเตรียมเงินสำหรับการศึกษาบุตรในอนาคตอันใกล้ เป็นต้น เป้าหมายระยะกลาง เช่น การจัดหายานพาหนะ ที่อยู่อาศัย การเตรียมสำหรับการศึกษาของบุตรในระยะกลาง เป็นต้น และเป้าหมายระยะยาว เช่น การเตรียมการสำหรับการศึกษาบุตรเพื่ออนาคต และการมีชีวิตในวัยเกษียณอย่างมีคุณภาพ เป็นต้น

โดยหลักการแล้ว การที่จะวางแผนการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นที่จะต้องข้อมูลเพียงพอต่อการวางแผน ข้อมูลสำคัญรายการหนึ่ง คือ ข้อมูลรายรับ-รายจ่ายของบุคคลหรือครัวเรือน ซึ่งได้มาจากการทำ **บัญชีครัวเรือน** เพื่อให้เข้าใจถึงโครงสร้างรายได้ และรายจ่ายได้อย่างชัดเจน และสามารถวางแผนทางการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยข้อมูลลักษณะดังกล่าวจะสะท้อนถึงความไม่จำเป็นของรายการใช้จ่ายบางรายการ และสามารถตัดทอนลงได้ เพื่อให้มีเงินออมเพิ่มขึ้นมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

การจัดสรรเงินได้ที่ได้รับการประกอบอาชีพควรมีการดำเนินการตามหลักพอประมาณ และมีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกัน โดยควรมีการแบ่งสรรเงินได้ออกเป็น 4 ส่วน (ภาพที่ 3) ได้แก่

- ส่วนแรก เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
- ส่วนที่สอง เพื่อเก็บออมไว้ใช้จ่ายในอนาคต ซึ่งมีแผนอย่างชัดเจนในการใช้จ่าย เช่น เพื่อลดภาระหนี้ ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ค่าใช้จ่ายเพื่อการซื้อหาสินค้าคงทนที่มีมูลค่าสูง เช่น บ้าน รถยนต์ ฯลฯ
- ส่วนที่สาม เพื่อเก็บออมไว้ใช้จ่ายในภาวะฉุกเฉิน เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดโดยไม่คาดฝันเนื่องจากอุบัติเหตุ ฯลฯ
- ส่วนที่สี่ เพื่อเก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามเกษียณอายุ

ภาพที่ 3 การวางแผนทางการเงิน จัดสรรเงินรายได้ไว้เป็น 4 ส่วน

ที่มา: อนุชา จันทร์สม (2553ช). การบริหารการเงินบุคคลเพื่อความพอเพียง. หน้า 38

จะเห็นได้ว่า การจะจัดการเงินอย่างพอเพียงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลจะต้องบรรลุเงื่อนไขสำคัญ คือการมีความรู้ที่จะเข้าใจถึงวิธีการในการจัดบันทึกรายรับ-รายจ่าย วิเคราะห์สถานภาพทางการเงิน และวางแผนทางการเงินของครอบครัวอย่างเป็นระบบ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการเงินที่กำหนดได้

3) **การสร้างความมั่นคงทางการเงิน (Financial Security)** เป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนเงินออมเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินให้แก่บุคคลและครัวเรือน การบริหารเงินออมที่มีอยู่ให้เหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของเงินแต่ละส่วน เพื่อให้มีการสร้างผลตอบแทนที่เพิ่มมากขึ้น และไม่ก่อให้เกิดต้นทุนค่าเสียโอกาสจากการที่บริหารจัดการเงินออมไม่มีประสิทธิภาพ

โดยหลักการลงทุนอย่างมีเหตุผลมีผลต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเงินออมและเป็นไปตามหลักความเสี่ยงและผลตอบแทนของแต่ละทางเลือกการลงทุน การลงทุนในเงินออมแต่ละวัตถุประสงค์อาจพิจารณาตามกรอบหลักเกณฑ์ ดังนี้

- เงินออมเพื่อการจัดหาทรัพย์สิน เช่น ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ ฯลฯ (ลงทุนตามกรอบระยะเวลาตามที่วางแผนไว้ สภาพคล่องปานกลาง ความเสี่ยงปานกลาง (อาจเก็งกำไรได้บ้าง แต่ควรเป็นทางเลือกที่ไม่เสี่ยงมากนัก)
- เงินออมเพื่อการใช้จ่ายในอนาคตระยะสั้น (ลงทุนในทางเลือกการลงทุนระยะสั้น สภาพคล่องสูง ความเสี่ยงต่ำ)
- เงินออมเพื่อภาวะฉุกเฉิน (ลงทุนในทางเลือกระยะสั้นถึงกลาง สภาพคล่องปานกลาง ความเสี่ยงต่ำ)
- เงินออมเพื่อวัยชรา (ลงทุนในทางเลือกระยะยาว สภาพคล่องต่ำ ความเสี่ยงตามระดับการยอมรับความเสี่ยงของแต่ละบุคคล)

ทั้งนี้ การตัดสินใจลงทุนเพื่อสร้างความมั่นคงอย่างพอเพียงต้องอยู่บนเงื่อนไขสำคัญ คือ การที่บุคคลต้องมีความรู้เกี่ยวกับทางเลือกการลงทุน และสามารถประเมินระดับการยอมรับความเสี่ยงของตนเองได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้ตัดสินใจลงทุนในทางเลือกการลงทุนที่มีความเสี่ยงมากจนเกินระดับการยอมรับความเสี่ยงของตนเอง จนนำไปสู่ความทุกข์ในอนาคตได้ และต้องไม่ลงทุนในทางเลือกที่ไม่ถูกต้องผิดต่อหลักกฎหมายและศีลธรรมอันดี

4) การจัดการหนี้ (Credit Management) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของบุคคลไม่ได้หมายถึง “การไม่มีหนี้” แม้ว่าความเป็นหนี้โดยทั่วไปแสดงความเสี่ยงไม่พอดีระหว่างรายรับและรายจ่าย แต่หลายกรณีการกู้เงินมีความจำเป็น เช่น การก่อหนี้เพื่อการจัดหาสินค้าคงทนที่มีมูลค่าสูงอย่างที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ หรือสินทรัพย์อื่นที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต หนี้เพื่อการลงทุน หรือหนี้เพื่อภาวะฉุกเฉิน เป็นต้น โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นหลักคิดสำคัญต่อการตัดสินใจในการก่อหนี้ที่ต้องอยู่บนความสมดุลไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและครอบครัว โดยหากขนาดของหนี้เกินความพอประมาณ ขาดการวางแผนพิจารณาระยะยาวในกรอบวงเงินการกู้ยืมและความสามารถในการชำระคืน หรือการกู้ยืมเพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่มีเหตุผล เช่น การพนัน การบริโภคนิยม การขาดการคำนึงถึงการสร้างภูมิคุ้มกันจากความเสี่ยงที่ทำให้ไม่สามารถชำระหนี้คืนได้ ลักษณะเช่นนี้แสดงการเป็นหนี้ที่มีความไม่พอเพียง มีโอกาสที่จะเกิดปัญหาและสร้างความทุกข์แก่ตนเองและครอบครัวในระยะต่อไปได้

การใช้หลักความมีเหตุมีผลในการพิจารณาความจำเป็นเหมาะสมของการก่อหนี้ การคาดการณ์รายได้ในอนาคต และขนาดของการกู้ยืมที่เหมาะสม ซึ่งทำให้การกู้ยืมอยู่บนฐานของความพอประมาณ พอดีไม่มากเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ยังจะต้องคำนึงถึงความเสี่ยง และการมีภูมิคุ้มกัน การกู้ยืมที่ตามกรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เป็นการกู้ยืมที่เป็นประโยชน์และมีความสามารถในการใช้คืน ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่ต้องตระหนักให้เข้าใจว่า การจะตัดสินใจในหลักการดังกล่าวได้ ต้องอยู่บนเงื่อนไขที่บุคคลที่กู้ยืมต้องมีความรู้และเท่าทันแหล่งเงินกู้ ไม่ใช่แหล่งเงินกู้แบบระบบ ผิดกฎหมาย และมีคุณธรรมต่อการที่จะตั้งใจวางแผนเพื่อการชำระคืนและเข้าสู่ภาวะการปลอดหนี้อย่างจริงจัง

5) การจัดการทรัพยากร (Resource Management) เป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาทรัพยากร และจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งทรัพยากรได้แก่ สินทรัพย์คงทนต่าง ๆ เช่น อสังหาริมทรัพย์ รวมถึง สิ่งทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ทองคำ อัญมณี รถยนต์ ฯลฯ ทรัพยากรเหล่านี้มีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต และเป็นทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่บุคคลและครัวเรือน การจัดหาทรัพยากรย่อมมีต้นทุนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้บุคคลและครัวเรือนไม่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องมากเกินไป และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อก่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้นได้

การใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการทรัพยากรของตนเองและครอบครัวจะเป็นการตัดสินใจต่อการจัดหาทรัพยากรสินตามหลักการมีเหตุมีผล พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน การใช้หลักมีเหตุมีผล และพอประมาณในการตัดสินใจเพื่อไม่ให้เกิดการสะสมทรัพย์สินที่ไม่มีความจำเป็น

และมีมากขึ้นไปจนเป็นภาระในการดูแลและจัดเก็บรักษา และอาจเกิดต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นขึ้นมาได้ การมีทรัพย์สินเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินถือเป็นแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันในอนาคตได้ แต่ทั้งนี้ควรมีการวางแผนทางการเงินที่จะจัดหารายได้จากทรัพย์สินเหล่านั้น มิใช่เป็นการส่งสมทรัพย์สินนั้นไว้โดยมิได้ดำเนินการอย่างใด ย่อมถือเป็นการเบียดบังทรัพยากรของสังคมโดยรวม ตัวอย่างเช่นการสะสมทรัพย์สินประเภท ที่ดิน ที่นิยมสะสมกันไว้มาก แต่มิได้ใช้ประโยชน์ จัดเป็นการเบียดบังทรัพยากรที่ควรสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้ แต่มีเกิดการใช้ทำให้เกิดการสูญเปล่าของทรัพยากรของประเทศ นอกจากนี้ การจัดการทรัพยากรต้องคำนึงเงื่อนไขความรู้ และคุณธรรมในการได้มาและบริหารจัดการทรัพยากรเหล่านั้นด้วย

6) การจัดการความเสี่ยง (Risk Management) การดำเนินชีวิตทุกวันนี้มีความเสี่ยงเพิ่มมากขึ้น การบริหารจัดการความเสี่ยงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องตระหนักในปัจจุบันนี้ โดยคำนิยามแล้ว “ความเสี่ยง” หมายถึง โอกาสของการเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์และก่อให้เกิดผลกระทบที่จะทำให้การดำเนินชีวิตประสบปัญหาและไม่ราบรื่นตามที่คาดหวังไว้ ดังนั้น เพื่อลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและไม่ส่งผลอย่างรุนแรงต่อความมั่นคงทางการเงินของบุคคลและครัวเรือน การบริหารการเงินบุคคลจะต้องมีการเตรียมการเกี่ยวกับความเสี่ยงไว้ด้วย

โดยทั่วไป กระบวนการในการบริหารจัดการความเสี่ยงจะเกี่ยวข้องกับ 4 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

- (1) ระบุปัจจัยเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต
- (2) ประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หากเกิดปัจจัยเสี่ยงเหล่านั้น
- (3) กำหนดแนวทางในการบริหารจัดการความเสี่ยง เพื่อลดโอกาสในการเกิดปัจจัยเสี่ยงและ/หรือ ลดผลกระทบจากการเกิดปัจจัยเสี่ยง
- (4) การทบทวนและติดตามความเสี่ยงอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้น ในการดำเนินชีวิตต้องตระหนักถึงปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต การเจ็บไข้ได้ป่วย การขาดรายได้ การขาดผู้เลี้ยงดูในวัยชรา ความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สิน ฯลฯ และมีการประเมินโอกาสและความรุนแรงของปัจจัยเสี่ยงแต่ละปัจจัย และเตรียมการสำหรับการรับมือปัจจัยเสี่ยงเหล่านั้น จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีของการดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวังของบุคคลและครัวเรือนได้ แต่ทั้งนี้ หากการดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือน อยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาทย่อมจะลดความเสี่ยงในการใช้ชีวิตลงได้ และจัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตามคุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การมีจิตใจแห่งความพอเพียง คำนึงถึงชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม

การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ไม่เพียงแต่จะช่วยทำให้บุคคลและครัวเรือนสามารถหลุดพ้นจากปัญหาทางการเงินและดำเนินชีวิตได้อย่างไม่สะดุดติดขัด หากมีการบริหารการเงินของบุคคลและครัวเรือนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบดังที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น แต่การยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดในการดำเนินชีวิตทุกด้านจะช่วยให้เกิดความสมดุลและสร้างความยั่งยืนให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ โดยการประยุกต์หลักปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างจิตใจแห่งความพอเพียงเป็นพื้นฐาน การสร้างจิตใจแห่งความพอเพียงให้เกิดขึ้นในระดับบุคคลจะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะขยายไปสู่ระดับชุมชน และสังคมที่จะมีความพอเพียง เพื่อความสมดุลและนำพาความยั่งยืนของการพัฒนามาสู่ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมต่อไปได้

คนที่มึจิตใจแห่งความพอเพียงจะมีคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ **“การไม่เป็นผู้บริโภคนิยม”** การตัดสินใจใช้จ่ายอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผลถึงความจำเป็นในการใช้จ่าย ย่อมทำให้การบริโภคไม่เกินพอดี อยู่บนทางสายกลาง และหากบุคคลนั้นมีจิตใจแห่งความพอเพียงที่คำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นในสังคมนอกเหนือจากตนเอง จะพิจารณาอย่างรอบคอบในการเลือกผลิตภัณฑ์ที่จะบริโภคที่จะมีส่วนช่วยอุดหนุนชุมชน และไม่เบียดบังสิ่งแวดล้อมมากเกินไป

ดังนั้น การให้ความรู้ที่เกี่ยวกับการบริโภคที่ยั่งยืนแก่คนในสังคม จึงเป็นเรื่องจำเป็น ที่ผู้มีหน้าที่ต้องเร่งมือเสริมสร้างความรู้ในส่วนนี้ให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง เพื่อปลูกฝังและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และสามารถที่จะยึดถือจิตใจแห่งความพอเพียงเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจบริโภคได้อย่างดียิ่งขึ้น โดยผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จะนำไปสู่การผลิตที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการโดยยึดหลักของความพอเพียงเป็นหลักคิดในการตัดสินใจ เพื่อรองรับความต้องการของการบริโภคอย่างยั่งยืน และนำไปสู่การเจริญเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เมื่อทุกฝ่ายปรับเปลี่ยนพฤติกรรมร่วมกันอย่างจริงจัง

“การเป็นผู้มีความใฝ่รู้” คือ อีกหนึ่งคุณลักษณะของผู้ที่มีจิตใจแห่งความพอเพียง การที่บุคคลจะดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างดี จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนและทดลอง โดยไม่ยึดติดกับตำรามากนัก เนื่องจากบริบทของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การใฝ่รู้ที่จะทดลองสิ่งใหม่ที่จะทำประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม จึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำเพื่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและช่วยให้การพัฒนาดีขึ้นต่อไป

นอกจากเงื่อนไขในการแสวงหาความรู้แล้ว บุคคลจะประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นที่จะต้องยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต คุณธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิตในระดับบุคคล⁵ ประกอบด้วย **“การรักษาคำพูดและซื่อสัตย์”** เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นการเคารพในสิทธิของผู้อื่นที่พึงได้รับจากการพูดและการกระทำของตนเอง การพูดจริงทำจริงและความซื่อสัตย์ถือเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในระดับบุคคล ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเจริญมั่นคงอันเนื่องจากการที่ผู้อื่นมีความไว้วางใจและเชื่อถือในบุคคลนั้น

“การฝึกหัด แก้ไข ปรับปรุง” หมายถึง การฝึกฝนตนเอง ปรับปรุงตนเอง บังคับควบคุมตนเองให้รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ รวมทั้งการยอมรับและแก้ไขสิ่งบกพร่องของตนด้วย เป็นคุณธรรมสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการแก้ไขข้อผิดพลาด และฝึกฝนทดลองให้เกิดการปรับปรุงให้ถูกต้อง ซึ่งจะสอดคล้องกับเงื่อนไขของการเป็นผู้มีความใฝ่รู้ของผู้มีจิตใจแห่งความพอเพียง และนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

⁵ ยึดตามหลักทศวาจาธรรม ๔ พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา สำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย การพูดจริง ทำจริงและซื่อสัตย์ (สังกะ) ฝึกหัดแก้ไขปรับปรุง (ทมะ) อดทนตั้งใจและขยัน (ขันติ) เสียสละ (จาคะ)

“ขยัน อดทน และมีความเพียร” หมายถึง ความอดทนทั้งต่อความหนาว ร้อน หิว กระหาย หนทราคร่ำ หนต่อความเจ็บใจ หนข่มอารมณ์ของตนได้ หนต่อความยั่วยวนต่างๆ อดทนต่ออำนาจ ฝายต่ำ อดทนต่อการทำการทำงาน มีความเพียรเพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จ เป็นคุณธรรมประการสำคัญที่จะต้อง ยึดถือเพื่อนำพาความสำเร็จมาสู่ตนเองและครอบครัว การประกอบอาชีพที่ขาดความขยัน อดทน และ มีความเพียรย่อมนำพาความสำเร็จมาสู่ตนเองและครอบครัวได้ กอปรกับความขยัน อดทน และมีความเพียรจะเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลมีความมุ่งมั่น แสวงหาทางออกแห่งปัญหา และไม่ย่อท้อ เมื่อต้องเผชิญกับอุปสรรค

“การเสียสละ เอื้ออาทรต่อผู้อื่น” หมายถึง คือ เสียสละ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ช่วยเหลือบำเพ็ญ ประโยชน์ ละเว้นความโกรธ ความเห็นแก่ตัว มีใจกว้างในการร่วมงานกับคนอื่น สละอารมณ์ขุ่นมัวภายใน ใจจิตใจ เป็นอีกหนึ่งคุณลักษณะทางคุณธรรมที่ผู้มีจิตใจแห่งความพอเพียงพึงมี เพื่อให้การดำเนินชีวิตของ ตนเองและครอบครัว ไม่ยึดติดกับตัวตนของตนมากเกินไป แต่หากจะได้พิจารณาถึงผลกระทบต่อ ผู้อื่น ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งการยึดถือคุณธรรมข้อนี้ในการ ดำเนินชีวิตจะทำให้การตัดสินใจในการดำเนินชีวิตในทุกขณะไม่ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางแต่จะได้มีการ คำนึงถึงความยั่งยืนของสังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน หากบุคคลทุกคนมีจิตใจแห่งความพอเพียง ที่เอื้ออาทรต่อผู้อื่น ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ง่าย ความขัดแย้งจะลดน้อยลง การสร้างจิต อาสาร่วมสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ในชุมชน สังคม และประเทศชาติจะเกิดขึ้นได้

ภูมิคุ้มกันที่ดีในบุคคล ทางสังคม ต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดต่อการตัดสินใจในแต่ละมิติ ของการดำเนินชีวิต จะเป็นการช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง และส่งผลต่อไปยังการสร้างภูมิคุ้มกัน ในทางสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อเนื่องไป เนื่องจากคุณลักษณะสำคัญหนึ่งของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อรองรับความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตามกระบวนการในการบริหาร จัดการความเสี่ยง มีวัตถุประสงค์เพื่อลดโอกาสในการเกิดความสูญเสีย และผลกระทบจากความสูญเสีย อันเนื่องมาจากความผันผวนของปัจจัยเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตเหล่านั้น โดยมีกระบวนการบริหาร จัดการความเสี่ยงที่ต้องระบุถึงปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต มีการประเมินผลกระทบที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นหากเกิดปัจจัยเสี่ยงนั้น และเตรียมการวางแผนสำหรับรับมือกับความเสี่ยงไว้ด้วย ซึ่งแน่นอนว่าการ สร้างภูมิคุ้มกันในระยะนั้นจะช่วยให้บุคคลรับมือกับความผันผวนได้ดีขึ้น จัดเป็น **“ระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ระดับบุคคล”** จากตัวอย่างของการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดในการวางแผน บริหารจัดการทางการเงินของบุคคลและครัวเรือน ที่เน้นให้บุคคลได้มีการจัดสรรเงินและออมเงินไว้เพื่อ รองรับตามวัตถุประสงค์ของการใช้เงินอย่างเหมาะสม ทำให้เกิด “การออม” อย่างเป็นระบบที่เพียงพอ ต่อการรับมือความเสี่ยงที่ได้มีการคาดการณ์ไว้แล้ว จัดเป็นภูมิคุ้มกันในทางวัตถุที่บุคคลและครัวเรือนได้ เตรียมการไว้

หากพิจารณาหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต บุคคลย่อมจะมีความ พอประมาณ และมีเหตุผลต่อการตัดสินใจดำเนินชีวิตในมิติต่าง ๆ การสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและ

ชีวิตส่วนตัว มีเวลาใน “การดูแลสุขภาพพหุอนามัย” อย่างสม่ำเสมอถือเป็นสิ่งสำคัญเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้แก่ตนเอง จะลดโอกาสในการเจ็บไข้ได้ป่วยที่จะเป็นสาเหตุให้เกิดความเสียหายต่อการดำเนินชีวิตของครอบครัวโดยรวม หากบุคคลทุกคนร่วมกันมีความพอเพียงในการรักษาสุขภาพพหุอนามัยของตนเองอย่างดี ย่อมส่งผลต่อการลดต้นทุนในการดูแลสุขภาพพหุอนามัยของคนในสังคมทั่วไปที่รัฐจะต้องจัดเตรียมไว้ให้ไม่สูงจนเกินไปนักสามารถบริหารจัดการงบประมาณเพื่อกิจการอื่น หรือเพิ่มประสิทธิภาพสำหรับบริการให้ดียิ่งขึ้นได้

ระบบภูมิคุ้มกันทางสังคม จะเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวของชุมชนและสังคมส่วนมากมีความเข้มแข็ง มีจิตใจแห่งความพอเพียงในการที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชนและสังคมของตนเอง เมื่อหน่วยเล็กอย่างบุคคลและครอบครัวมีการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง ชุมชนและสังคมจะเข้มแข็งขึ้นแน่นอน การมีจิตอาสา เอื้ออาทรซึ่งกันและกันย่อมจะเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อให้มีกิจกรรมการดูแลระหว่างกัน เกิดเป็นระบบตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ที่จะช่วยให้การดำเนินชีวิตของบุคคลและครัวเรือนมีภูมิคุ้มกันเพิ่มมากขึ้น ไม่ตกเป็นเหยื่ออบายมุข มีความรู้รักสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และตระหนักถึงสังคมโดยรวมเป็นหลัก

การมีจิตใจแห่งความพอเพียงเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต จะทำให้บุคคล ครัวเรือน และชุมชนมีความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จะเกิดกระบวนการในการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ร่วมมือกันพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลและยั่งยืนควบคู่ไปกับความเจริญทั้งทางวัตถุและจิตใจของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ จัดเป็น “ระบบภูมิคุ้มกันต่อสิ่งแวดล้อม” โดยจะมีการแสวงหาความรู้ต่อการดูแลสุขภาพพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการถ่ายทอดเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน และนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยหากทุกภาคส่วนประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังย่อมจะเกิดความร่วมมือทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคลไปถึงนโยบายในการบริหารประเทศทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะร่วมกันพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในทำนองเดียวกันการมีจิตใจแห่งความพอเพียงในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม จะเกิดกระบวนการในการดูแลสุขภาพทรัพยากรทางวัฒนธรรมของสังคม การดำรงชีวิตบนความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี การไม่เป็นผู้บริโภคนิยม ใฝ่ที่จะแสวงหาความรู้ คุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจที่เข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว มีความศรัทธาและมั่นคงในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่คุณค่าและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้กับชุมชนและสังคมได้ จิตใจแห่งความพอเพียงในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมจะทำให้ความเป็นไทยมีความยั่งยืน มีการปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมตามบริบทของสังคมไทย และเปิดรับวัฒนธรรมอื่นอย่างเข้าใจและเป็นมิตรมีใช้มาอย่างไม่มีเหตุผลต่อการปรับเปลี่ยน ผลที่ได้ย่อมเกิด “ระบบภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม” มีความเป็นไทยอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง สังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างเป็นมิตรที่ดีซึ่งกันและกัน

บทส่งท้าย

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ บทความนี้ได้ฉายให้เห็นภาพของการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาในระดับบุคคลและครัวเรือน เพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการดำเนินชีวิต หลักการสำคัญคือ การให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ประกอบด้วยคุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี โดยมีเงื่อนไข คือ การแสวงหาความรู้ และมีหลักคุณธรรม เป็นพื้นฐานหลักในการตัดสินใจในทุกมิติของการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการครองตน การงานอาชีพ การจัดการครอบครัว การมีจิตใจแห่งความพอเพียง คำนึงถึงชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม หากการประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นอย่างจริงจังในทุกภาคส่วน จะทำให้เกิดระบบภูมิคุ้มกันที่ดีในทุกระดับ ทั้งภูมิคุ้มกันระดับบุคคล ภูมิคุ้มกันในระดับสังคม ภูมิคุ้มกันต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ทำให้ประเทศชาติเจริญเติบโตและพัฒนาไปอย่างเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันต่อการผันแปรไปตามภาวะการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอย่างรุนแรง ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนทุกระดับพร้อมกัน

เอกสารอ้างอิง

โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร.**

สืบค้น จากเว็บไซต์ <http://www.sufficiencyeconomy.org/detail.swf>

ณัฐพงศ์ ทองรักดี. 2550. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: ความเป็นมาและความหมาย. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.** ปีที่ 47 ฉบับที่ 1: หน้า 1-25.

ณดา จันทร์สม. 2553ก. **รายงานโครงการศึกษาพฤติกรรมความพอเพียงในการบริหารการเงินบุคคลของคนไทย.** ปัญญาสมาพันธ์เพื่อการวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย.

<http://www.wport.org/>

ณดา จันทร์สม. 2553ข. **แนวทางการบริหารการเงินบุคคลเพื่อความพอเพียง.** ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ปัญญาสมาพันธ์เพื่อการวิจัยความเห็นสาธารณะแห่งประเทศไทย. 2554. **รายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนไทยต่อการใช้จ่ายและการบริโภค.** การสำรวจระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน 2554.

<http://www.wport.org/>

มูลนิธิชัยพัฒนา. 2550. **เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่.** สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา

www.chaipat.or.th สืบค้น จากเว็บไซต์ วันที่ 3 มิถุนายน 2554.

Ryan, J. S. 2006. **Managing your Personal Finance.** 5th edition. Thomson Publishing.

การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน

โดย นายพงศ์ ชูแถม*

บทนำ

วิกฤติความขาดแคลนปัจจัย 4 ระดับครัวเรือน นำไปสู่ วิกฤติความขาดแคลนระดับชุมชน ระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด ระดับภาค ก้าวสู่ความขาดแคลนระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก เกิดจากแนวคิด ใช้แนวสังคมอุตสาหกรรมการค้า การค้าเสรี ทำให้คนลืมวิชาสามัญ ในการอยู่กิน สร้างสังคมให้มั่นคง มั่งคั่งในพื้นที่หนึ่งๆ จนทำลายความสามารถพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากร แต่สาละวนอยู่กับ ความเพียรพยายาม ทำงานอย่างหนึ่งอย่างใด เพียงอย่างเดียวด้วยความอุตสาหะ ที่เรียกว่า ระบบอุตสาหกรรม โดยทำให้ได้เงินจากการทำอย่างเดียว มาซื้อหาได้ทุกอย่าง ตามต้องการ

โลกปัจจุบันจึงกำลังล่มจม ทุนนิยมอุตสาหกรรมการค้า สร้างระบบการพึ่งพาผู้อื่นแทนพึ่งตนเอง จนมนุษยชาติวันนี้ แทบจะไม่มีใครพึ่งตนเองได้เลย เราจะกินกระเทียม ต้องไปปลูกยางพารา กริตยางพาราไปขายต่างประเทศ ได้เงินมา จึงไปซื้อกระเทียมจากประเทศจีนที่ล่องเรือมา ทั้งๆ ที่กระเทียมปลูกบนแผ่นดินข้างบ้านได้ เราจะกินไก่สักครั้ง เราต้องปลูกอ้อย รอให้อ้อยโตมีอายุ 1 ปี ตัดอ้อยไปขาย แล้วค่อยเอาเงินไปซื้อไก่ ทั้งที่เราสามารถเลี้ยงไก่ ข้างบ้านข้างเรือนได้ตลอดเวลา หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ลืมมิฉันทิภูมิ ระบบการค้า ระบบการขนส่ง ออกไป เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเราอยู่ในภาวะวิกฤติแล้ว

ใครจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้วิตกจริต แต่รู้และเชื่อว่า ชาติเราอยู่ในภาวะวิกฤติอย่างรุนแรง โดยที่คนอยู่ยังไม่รู้เนื้อรู้ตัว เพราะทุกคนอยู่ในสภาวะเดียวกันที่รู้สึกเท่าเทียมกัน เรากำลังถูกต้ม ให้หลงใหลเทรนด์ประชาธิปไตยอย่างรุนแรง ที่เขาพยายามสร้างวาทกรรม อันเป็นมายาคติว่า ความเท่าเทียมคือความเป็นธรรม ความเป็นธรรมไม่ใช่ความทุกข์ ทุกคนในชาติจึงรู้สึกเท่าเทียมกัน ไม่น่าจะทุกข์ใจอันใด ไม่เห็นวิกฤติอันใด เพราะมันเป็นเหมือนกันทุกคน

การไม่ทำให้คนรู้ทุกข์ คนจะแก้ปัญหาคความทุกข์ไม่ได้ วันนี้จึงได้นำเสนอการชี้ทุกข์ และวิกฤติชาติ เพื่อที่จะให้รู้ทุกข์ร่วมกัน แล้วแก้ปัญหาร่วมกัน

ในข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ จึงเห็นคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งประเทศมีหนี้สินภาครัฐมากกว่า 1 ล้านล้านบาท และนอกภาครัฐอีกเท่าๆ กัน (ธกส. 6 แสนล้าน, สหกรณ์ 3 แสนล้าน, กองทุนหมู่บ้าน 1 แสนล้าน) ซึ่งตัวเลขขณะนี้ ประชาชนไม่มีทางปลดปล่อยหนี้สินให้หลุดได้เลย หากจะดูจากตัวเลขแห่งความเป็นจริง พบว่าปี 2509 เป็นปีที่ 1 ของธกส.ปล่อยกู้เพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรกู้ยืมนอกระบบ จำนวน 9,000 ล้านบาท มาถึงปี 2552 ซึ่งเป็นปีที่ 43 ของธกส. ปล่อยเงินกู้ให้เกษตรกร 6 แสนล้านบาทคงไม่ต้องคาดคะเนปีที่ 44 และ 45 ว่าเกษตรกรจะหลุดหนี้ได้อย่างไรและจะเป็นอย่างไร

“การมีหนี้สินเป็นทุกข์ที่สุดในโลก” เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เตือนสติมนุษยชาติ ซึ่งฝันกับวิถีตะวันตกที่พยายามนิยามการเป็นหนี้คือโอกาสและถือว่าการลงทุน วันนี้เราจึงเห็นทุกคนกระโจนสู่

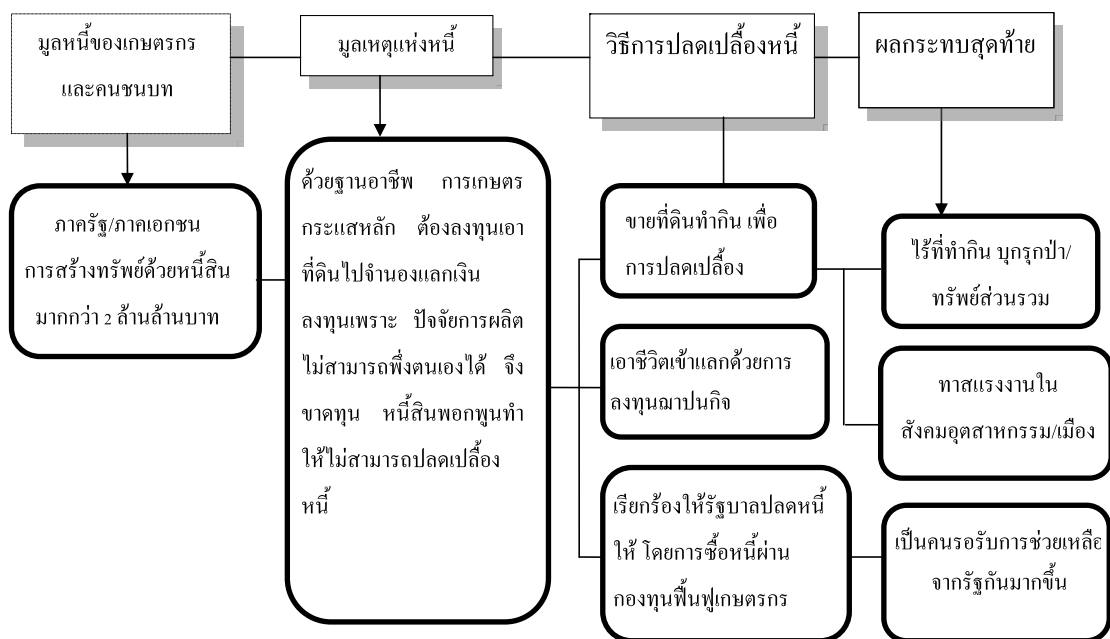
* หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ, รองผู้จัดการใหญ่นวนาคารต้นน้ำ, บุคคลดีเด่นด้านการอนุรักษ์ รางวัลลูกโลกสีเขียว 2542

โอกาสคือจมลงสู่รวงนแห่งหนี้สินจนเกินจะปลดเปลื้อง กลายเป็นทุกข์ของคนทั้งชาติและทุกข์ของแผ่นดิน ยากที่จะปลดเปลื้องหนี้สินให้หลุดได้ด้วยอาชีพเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวและอาชีพที่ทำอยู่ เพราะต้องพึ่งพาปัจจัย การผลิตจากภายนอก ทำให้ต้องขาดทุน สุดท้ายเมื่อหนี้สินล้นพ้นตัว พบว่ามีเส้นทางการแก้ปัญหานี้สิน ด้วยวิธีง่าย ๆ ได้แก่

- ขายที่ดินเพื่อปลดเปลื้องหนี้สิน จึงเป็นใครที่ดินทำกิน แล้วเข้าบุกรุกป่า ซึ่งคือทรัพย์สินส่วน รวม หรือไม่ก็เปลี่ยนสถานภาพเป็นทาสแรงงานในสังคมอุตสาหกรรม
- เอาชีวิตเข้าแลก ไปประกันหนี้สิน โดยเป็นสมาชิกกองทุนฌาปนกิจตามองค์กรต่าง ๆ รอให้ ตายเพื่อจะได้เม็ดเงินไปสู่กระบวนการปลดเปลื้องหนี้สิน
- เรียกร้องให้รัฐบาลปลดหนี้ด้วยการประท้วง และให้รัฐบาลปลดหนี้ให้ผ่านการจัดการซื้อหนี้ ของกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร ฯลฯ

ซึ่งสามารถอธิบายโดยแผนภูมิโครงสร้างหนี้กับวิถีชนบทไทยดังนี้

แผนภูมิการผูกโครงสร้างหนี้กับวิถีชนบทไทย

ถ้าการเป็นหนี้คือความทุกข์แท้จริง ถ้าการเป็นหนี้นำไปสู่กระบวนการสูญเสียที่ทำกิน นำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นทรัพย์สินส่วนรวม และถ้าชุมชนใดก็ตามที่ไม่มีทรัพย์สินส่วนรวมเหลืออยู่เพื่อเกื้อกูลก็จะเป็นชุมชนที่ล่มสลาย และถ้าเชื่อว่าหากชุมชนล่มสลายลง สังคมและชาติก็จะล่มสลาย และถ้าเชื่อว่าความหมายของชาติไทยคือการคงไว้ซึ่งชนบทด้วยแล้ว ชาติเราจะเหลือเวลาอีกกี่ปีที่จะถึงการล่มสลายและการสิ้นชาติ เพราะตำราวิชาการพัฒนาชุมชนทั่วโลกเขียนไปในทำนองเดียวกันว่าพัฒนาชุมชนชนบทเป้าหมายสู่การให้เป็นชุมชนเมือง และถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงจากชนบทเป็นชุมชนเมือง หมายถึงการล่มสลายของชนบทเป็นทุกข์และเป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการ ประเด็นดังกล่าวนี้จึงใคร่จะร่วมกันชี้ทุกข์ให้เห็นว่าเป็นทุกข์ หากมีเช่นนั้นแล้วคนจะไม่รู้ทุกข์และแก้ปัญหาทุกข์ไม่ได้

ความทุกข์ทั้งมวลของประชาชนในชาติ มีเหตุแห่งทุกข์มาจากรู้และความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ โดยไปหลงเชื่อทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การค้า (Trade Economy) ของระบบทุนนิยมซึ่งเป็นการสร้างมิจฉาทิฎฐิให้คนหลงเชื่อตามทฤษฎีของอดัม สมิท ซึ่งเราแปลและเชื่อตามคำโฆษณาข้างกล่องห่อทฤษฎีเท่านั้นเอง โดยสอนให้คนสะสมทรัพย์เพื่อความมั่นคง ใครสะสมได้มากจะมั่นคงมาก แม้จะขยายความให้สยดหวั่นว่าหากต้องการกระจายทรัพยากรให้มวลมนุษยชาติอย่างทั่วถึง ต้องทำราคาขายกับทุนให้ต่างกัน และมีมือที่มองไม่เห็น (Invisible Hand) คอยคุ้มครองป้องกันการใช้กำไรเอาเปรียบระหว่างของมนุษยชาติต่อมนุษยชาติด้วยกันแล้วก็ตาม

แต่จากผลสุดท้ายแห่งทฤษฎีของอดัม สมิทแล้ว ปรากฏการณ์หาได้เป็นไปตามคาดคะเนไม่ กลับเกิดช่องว่างมากมายระหว่างคนที่ฉกฉวยส่วนต่างของกำไรไปสะสมกับคนถูกฉกฉวยทรัพย์สินที่ดินในโลกนี้จึงไม่ได้กระจายแต่กลับถูกฉกฉวยรวบรวมเข้าสู่กลุ่มทุนและราชาที่ดิน (LAND LORD) เหมือนหลุมดำ

ผู้เขียนจึงขออนุญาตแปลทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของอดัม สมิท ฉบับพงศาวดาร ชูเนม แปลว่า ความจริงแล้วในกล่องคำของทฤษฎีนี้ เป็นมิจฉาทิฎฐิโดยมีใจความว่า

“ขอให้เพื่อนมนุษย์ทั้งหลายจงเปลี่ยนทรัพย์สินที่ดินของเจ้าให้เป็นกระดาดเสีย (โดยเปลี่ยนเป็นโฉนด นส.3 พันธบัตร/เงิน ฯลฯ) หลังจากเปลี่ยนเป็นกระดาดแล้ว จงให้ความสำคัญกับกระดาดแผ่นนี้ให้มากๆ (โปรดสังเกตว่ากระดาดประกอบที่ดินเช่นโฉนดมีความสำคัญขนาดที่ยึดกระดาดแผ่นเดียวไล่ผู้คนออกได้ทั้งบ้าน หมู หมา วัว ควายก็ไม่ให้อยู่ บางทีไม่ต้องยึด แค่เอากระดาดแผ่นนั้นไปไว้ในตู้เซฟของธนาคาร ทุกคนในที่ดินนั้นต้องทำงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยทั้งชีวิตเพื่อเอาเงินไปแลกมันกลับมา) จากนั้นจงนำกระดาดแผ่นนี้ไปสู่สถาบันการเงิน หรือธนาคาร นำเงินจากธนาคารมาซื้อหาปัจจัยการผลิต เช่น รถไถนา พันธุ์ข้าวปลูก ปุ๋ย ยา ฯลฯ เมื่อได้ปัจจัยการผลิตมาแล้ว พวกเจ้าทำการผลิตซ้ำให้ได้ผลผลิตให้มากที่สุด เมื่อได้ผลผลิตสูงสุดแล้วเจ้าจงนำมันไปขาย (ไม่เคยสอนให้เอาไปถวายวัด นำไปชะกาด หรือนำไปบริจาค) ก่อนจะขาย (ถูกย่ำคำสอนว่าต้องให้ความสำคัญสูงสุดชนิดให้ชีวิตเส้นใต้) เจ้าจงไปทำราคาขายกับราคาทุนให้ต่างกันเสียก่อน เมื่อราคาขายกับราคาทุนต่างกันจะเกิดช่องว่างเรียกว่ากำไร ยิ่งช่องว่างมากกำไรมาก และเมื่อเจ้าได้กำไรมากๆ เจ้าจงนำมันไปสะสมไว้ในธนาคาร ใครผู้ใดสะสมไว้ได้มากจะมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”

จึงทำให้คนเชื่อและลงมือปฏิบัติตามทั้งโลกอย่างสาวกผู้รักดีต่อศาสนา แต่จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม หากลองตรึกตรองดู **เราพบว่าทุกชาติทั่วโลกที่เชื่อและปฏิบัติเยี่ยงนี้ ไม่มีประเทศไหนสักประเทศเดียวที่ เหลือแผ่นดินทำกินให้กับคนจน**

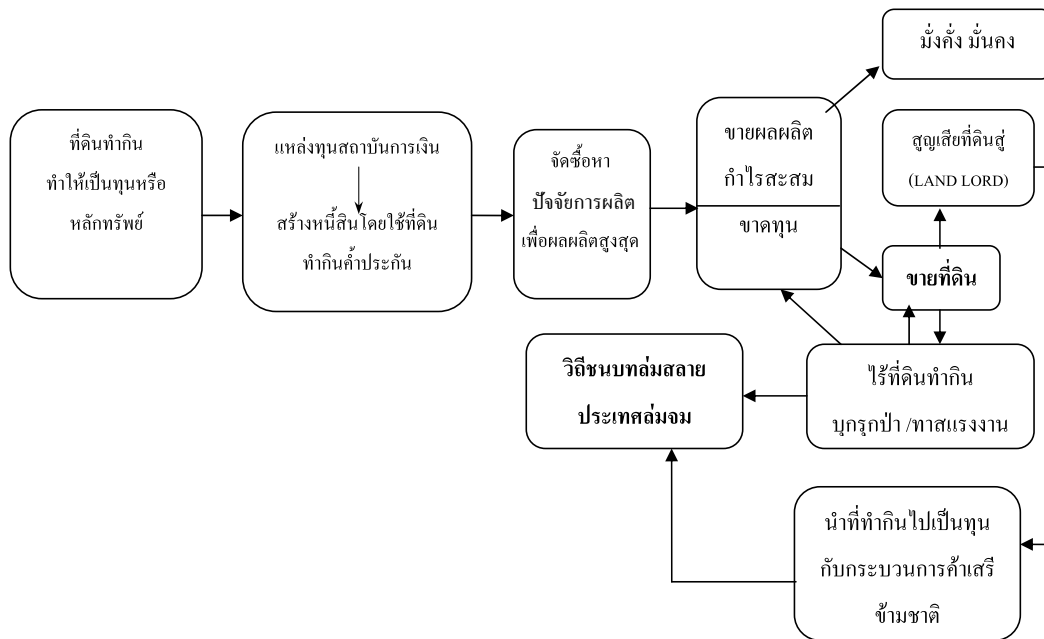
ในอังกฤษกว่า 200 ปี ที่เชื่อและปฏิบัติเช่นนี้สุดท้ายชนบทล้มลง ที่ดินทั้งหมดอยู่ในมือ LAND LORD แค่ 2 เปอร์เซนต์ อีก 98 เปอร์เซนต์ ไม่มีที่ดินหรือมีแค่เพียงที่อยู่อาศัย ในเบลเยียมคน 3 เปอร์เซนต์เป็น LAND LORD อีก 97 เปอร์เซนต์ไม่มีที่ดินทำกิน แม้แต่ในญี่ปุ่น เจ้าของที่ดินมีเพียง 20 เปอร์เซนต์ ส่วนอีก 80 เปอร์เซนต์เป็นกรรมกร หันมามองตัวเราบ้าง ในประเทศไทย ก็เดินตามรอยเท้า ประวัติศาสตร์นี้ เดินมาเพียง 49 ปี (จากพ.ศ. 2504 ถึงปัจจุบัน) เราได้สูญเสียที่ดินทำกินประมาณครึ่ง ประเทศประมาณ 100 ล้านไร่ไปสู่ชาที่ดินหรือกลุ่มทุนไม่ถึง 5 แสนคน แล้วถามว่าอีกกี่ปีจะหมดลง แบบชาติอื่นๆ อีก

ด้วยความเชื่อมีจรรยาอันเดียวกันนี้ ทำให้คนในชุมชนชนบทไทยซึ่งเป็นเกษตรกรเป็นคนกลุ่มหลักของชาติ กระโจนเข้าสู่วังวนและติดกับวิถีแห่งการค้า ล้มวิชาสามัญ (คือวิชาธรรมดาว่าด้วยการรู้แจ้ง แห่งการอยู่ทำกินบนแผ่นดิน เช่นการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ) นำไปสู่การสูญเสีย การพึ่งตนและสูญเสียที่ดินทำกินและสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพย์ส่วนรวมจนหมดสิ้น โดยนัยหนึ่งระบบเศรษฐกิจ การค้ามุ่งเน้นให้ก่อเกิดผลผลิตสูงสุด และในความเป็นจริงเมื่อต้องการผลผลิตสูงสุดจะต้องทำลายบาง อย่างเพื่อให้บางอย่างสูงสุดมา กระบวนการนี้เป็นการทำลายภาวะสมดุลอย่างยิ่ง เมื่อขาดสภาวะสมดุล ก็จะสู่ความล่มสลายในที่สุด เพราะฉะนั้นการเข้าใจถึงสาระในกลองดำของทฤษฎีโดยเป็นการทำให้เข้าใจ สมุทัย หรือเหตุแห่งทุกข์ที่แท้จริงของโลก ของแผ่นดิน และของชนบทไทย ณ วันนี้

โดยสรุป ทฤษฎีนี้ต้องการที่ดินจากคนชนบท หรือจัดการที่ดินคนจนไปให้คนรวย ซึ่งสามารถ เห็นผลเชิงประจักษ์ว่า ด้วยความเชื่อดังกล่าวทำให้ทุกชาติไม่เหลือที่ดินให้คนยากจน อย่างไรก็ตามสุดท้าย แล้วเกษตรกรและคนไทยในชนบทต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป ทำให้วิถีชีวิตล่มสลาย ซึ่งสามารถอธิบายโดย แผนภูมิง่าย ๆ ดังนี้

แผนภูมิการสูญเสียที่ดินทำกินของคนชนบท

ทางรอด หรือ นิรโทษ หรือความหลุดพ้นจากทุกข์ครั้งนี้ นอกจะเข้าใจถึงรากเหง้าอันแท้จริงของทฤษฎีอันเป็นมิจฉาทิฎฐิแล้ว จะต้องไม่หลงเชื่อ และต้องยกย่องทฤษฎีโดยการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเดินทางสายกลาง รู้จักประมาณตน ไม่ต้องการผลผลิต หรือกำไรสูงสุด ไม่ยอมให้สูญเสียที่ดินทำกิน ไม่ยอมให้เสียทรัพย์สินส่วนรวม คือการไม่ยอมให้กระดากำกับที่ดินไปเข้าธนาคารและหาทางแปลงทรัพย์สินอย่างอื่นในวิถีนัดของชาติเราไปเข้าธนาคารแทน โดยใช้หลักเหตุผลในความถนัดและความสามารถของชาติพันธุ์ไทยกล่าวคือ เราเพาะปลูกเก่ง เรามีที่ดินเป็นของตนเอง ดินน้ำ แสงแดด ของเรามากกว่าทุกชาติทำให้ต้นไม้โตเร็ว ในเชิงปฏิบัติให้ประชาชนปลูกต้นไม้ที่ดินของตนเองรวมกลุ่มกันเข้า ผลักดัน ให้สร้างกระบวนการรับรองมูลค่าต้นไม้ที่มีชีวิต และยืนต้นอยู่ในแผ่นดินของประชาชนให้มีความเป็นทรัพย์สิน นำทรัพย์สินนี้ไปสู่ธนาคารแทนที่ดิน จะทำให้มีภูมิคุ้มกันขั้นต้น โดยจะทำให้คนชนบทไม่ต้องสูญเสียที่ดินทำกินเพราะสามารถใช้ต้นไม้เป็นทรัพย์สิน แทนที่ดินที่ธนาคารต้องการได้

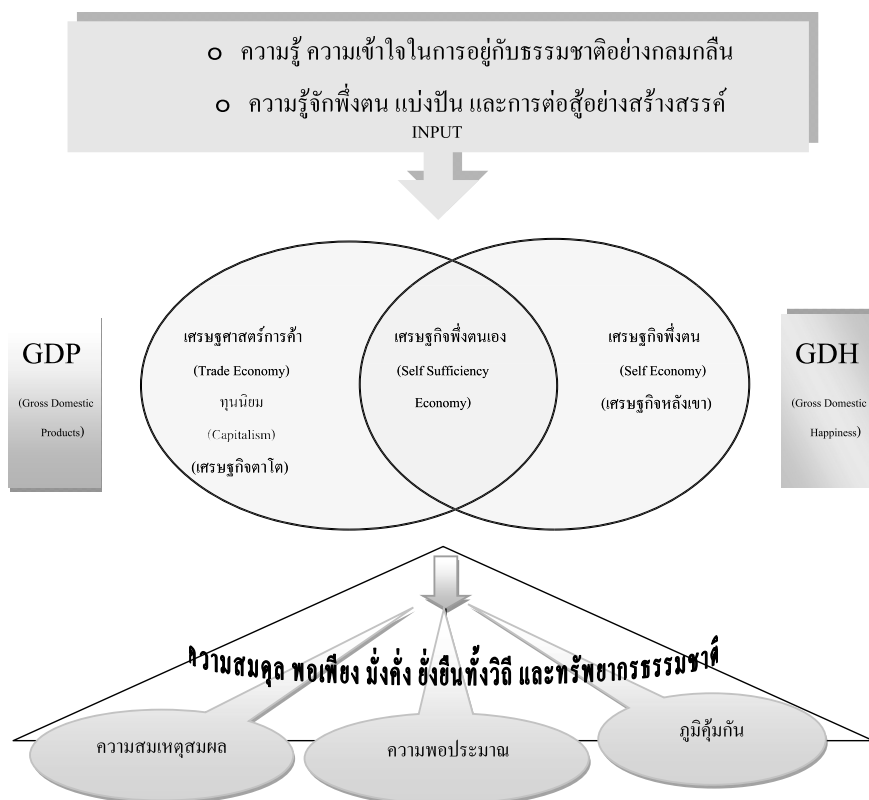
วิธีการนี้เป็นบันไดขั้นแรกของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการพึ่งตน จะสามารถรักษาที่ดินทำกินไว้ได้ นำไปสู่การพึ่งตนด้านอาหาร พลังงาน ปัจจัยการผลิต และองค์ความรู้ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนกับธรรมชาติ

วิถีชุมชนที่จะนำเสนอเป็นตัวอย่าง เป็นการต่อสู้ถึงแก่นทฤษฎี โดยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญและใช้ต้นไม้เป็นอาวุธ โดยแสดงให้เห็นถึงการไม่เอาที่ดินเข้าธนาคาร ไม่ยอมสูญเสียที่ดิน ไม่ยอมสูญเสียองค์ความรู้วิชาสามัญ ไม่ต้องการผลผลิตสูงสุดเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศให้ใกล้เคียงกับป่า ด้วยความเชื่อว่าหากระบบนิเวศกลับคืนมา ความสันติสุขของมนุษยชาติจะกลับคืนมา จึงนำเสนอบทความ ว่าด้วยชุมชนคนอยู่-ป่ายังที่ใช้นาการต้นไม้เป็นหลักชัยในตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะจังหวัดชุมพรและเป็นชุมชนโดยบริบทของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่กล้าประกาศต่อสาธารณะจะเป็นชุมชนตัวอย่าง ในก้าวอย่างสู่ยุคพระศรีอริยเมตไตร

องค์ประกอบของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

ในบทความนี้จะหยิบยกชุมชนคนอยู่-ป่า-บ้านคลองเรือ หมู่ 9 ต.ปากทรง อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร ซึ่งได้ประกาศตั้งธนาคารต้นไม้แห่งแรกของประเทศไทยและของโลก เป็นชุมชนเล็กๆ โอบล้อมด้วยป่าต้นน้ำลำธาร ที่มีองค์ประกอบพอจะตอบคำถามสังคมได้ว่าเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยศักยภาพของทั้งคนและชุมชน จำนวนครัวเรือนที่ปฏิบัติการครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง เห็นเป็นสภาพสังคมเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ประกอบเบื้องต้นเป็นองค์ประกอบทางจิต **ความรู้และความเชื่อ** เริ่มจากคนในชุมชนเริ่มปรับวิธีคิด วิธีทำ โดยสร้างความเข้าใจร่วมกัน ตระหนักร่วมกันในความทุกข์ของคน ความทุกข์ของชาติ ขึ้นตอนนี้ได้ใช้เวทีชาวบ้าน หมายถึง อาคารสถานที่ และกระบวนการพูดคุยประชุมหาข้อสรุปร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอจนได้กฎกติกาชุมชน เสมือนธรรมนูญของชุมชน ว่าด้วยการจัดการแผ่นดินตามศาสตร์พระราชา กล่าวถึงการจัดการดิน น้ำ ป่า และครัวเรือน ให้เกิดการใช้ประโยชน์สมดุลอย่างยั่งยืนซึ่งทั้ง 4 ส่วน จะไม่ยึดหลักให้เกิดผลผลิตสูงสุดแต่ยึดหลักการความพอประมาณตน ในเหตุผลที่ควรจะเป็นบนความพึงพอใจร่วมของทุกคนนั้นหมายถึงทั้งปัจจุบันและอนาคต วิธีการดังกล่าวต้องใช้ความเพียรอย่างสม่ำเสมอของคนในชุมชน เช่น การประชุมเนืองนิจ การขัดเกลา และการถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีคิดสู่คนที่ไม่เข้าใจและคนรุ่นใหม่มีให้ขาด ซึ่งในการปรับวิธีคิดและสร้างคนเชื่อว่าต้องเดินตามรอยเท้าพ่อในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่อาจจะนิยามเพิ่มเติมและมีความแตกต่างอยู่บ้าง แต่ในความเข้าใจและเป็นจริงของชุมชนมิใช่การจำได้หมายรู้ แค่ 3 ท่วง 2 เงื่อนไข กล่าวคือนิยามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงนั้นพระเจ้าอยู่หัวเคยตรัสเสมอว่าเป็นเศรษฐกิจทางสายกลางเราจึง หมายถึง กลางระหว่างเศรษฐกิจ 2 ด้าน ได้แก่ด้านหนึ่งเป็นเศรษฐกิจการค้า (Trade Economy) หรือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เศรษฐกิจการค้าสุดขั้วไปทางการค้าทุกอย่างต้องผ่านระบบการค้า การตลาด วัตถุประสงค์และสร้างส่วนต่างของผู้ผลิต กับผู้บริโภคให้สูงขึ้น เป็นโอกาสและกำไร กระจายการสะสมกำไรแต่ละทอด เป็นความเติบโตวัดได้โดยใช้ผลแห่งการค้า (Gross Domestic Product) โดยไม่สนใจว่าผู้ถูกเอาเปรียบ ถูกกดให้อยู่ในสภาพราคาที่ถูกที่สุดเสมอ ทรงเรียกว่าเศรษฐกิจตาโตต้องค้าและเกิดกำไร เช่นเราจะไปช่วยงานศพญาติพี่น้องในอดิศา เราจะนำพืช ผัก ผลไม้อาหารการกินไปให้โดยตรง แต่ระบบเศรษฐกิจการค้า เราต้องเอาของดังกล่าวไปขายในตลาดให้เกิดระบบการค้าเสียก่อน แล้วจึงนำเงินมาช่วยเหลือญาติพี่น้องในงานศพ

อีกด้านหนึ่งเป็นเศรษฐกิจพึ่งตน สุดขั้วไปทางพึ่งตนเอง ผลิตเอง ใช้เอง จัดการเองไม่ยอมผ่านระบบตลาดและเศรษฐกิจการค้า ทุกอย่างพึ่งตนเอง ทรงเรียกว่า เศรษฐกิจหลังเขา เช่น ไปงานศพงานบุญ เอาสิ่งของที่เป็นผลผลิตไปให้ซึ่งควรจะทำ และอาจถึงจ่ายค่ารถ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าหน่วยกิตเป็น สิ่งของที่เป็นผลผลิต ซึ่งอาจจะดูเกินไปในความรู้สึก

เศรษฐกิจพอเพียง คือทางสายกลางที่ต้องดำเนินการทั้งการพึ่งตนเอง และทำการค้าไปด้วยกัน แต่ให้รู้เหตุ รู้ผลว่าอะไรควรจะต้องพึ่งตน และอะไรควรจะต้องทำการค้า ในความพอเหมาะ พอมี กับเงื่อนไขต่างๆ แต่มีใช้ซื้อ-ขายอย่างเดียว หรือพึ่งตนอย่างเดียวไม่ค้าไม่ขาย

ชุมชนเข้าใจเศรษฐกิจนี้ว่าเมื่อเอาความรู้ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การรู้จักแบ่งปัน เอาคุณธรรมมาเติมลงไปทางสายกลางนี้ จะได้รับผลคือ จะเกิดความพอเพียง ความพอเหมาะ พอประมาณไม่สูงสุด ต่ำสุด และจะเกิดภูมิคุ้มกันต่อคน ต่อวิถีชุมชน และสามารถสร้างพลังเครือข่ายให้เข้มแข็งยืนหยัดอยู่ท่ามกลางเศรษฐกิจทั้ง 2 ด้านที่ยืนชนาบกันอยู่

ส่วนที่สององค์ประกอบทางกายภาพ

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง (ชุมชนคนอยู่-ปายังบ้านคลองเรือ) รูปแบบที่นำเสนอในบทความนี้ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องมียุทธศาสตร์ประกอบและปัจจัยหลายอย่างมาประกอบร่างกันเป็นโครงสร้าง โดยมีลักษณะเป็นเงื่อนไขตามหลักอิทัปปัตตยา หมายถึงต้องมีสิ่งหนึ่งจึงมีสิ่งหนึ่ง สิ่งหนึ่งมากไปอีกสิ่งหนึ่งจะน้อยลง เพราะไม่มีสิ่งหนึ่งจึงไม่มีสิ่งหนึ่ง จึงมียุทธศาสตร์ประกอบไปด้วย

- ที่ดินทำกินพอเพียงซึ่งหมายถึงพอประมาณเหมาะสมกับเหตุกับผลสำหรับชุมชนและความเป็นธรรมต่อทรัพยากรส่วนรวม มีที่ทำกินจำนวน 1,750 ไร่ คิดเฉลี่ยครัวเรือนละ 20 ไร่ ห้ามมีเกิน 50 ไร่
- ทรัพยากรส่วนรวมพอเพียง ได้แก่ ป่าล้อมรอบหมู่บ้าน และป่าชุมชน มี 8,650 ไร่ คอยเก็บกักภูมิอากาศทำให้ฝนตกเกิน 2,500 มม./ปี ทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้น้ำทำประปาภูเขาทุกครัวเรือน ใช้น้ำผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ และใช้เพื่อการท่องเที่ยว พืชพรรณสมุนไพรและผักป่าอายุยืนเพียงพอแก่การบริโภคทั้งชุมชน อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่ประกอบด้วย ผืนป่า ทิวเขา น้ำตก ฯลฯ
- ครัวเรือนพอเพียงซึ่งเป็นสมาชิกชุมชน จำนวน 84 ครัวเรือน ซึ่งในแง่ปริมาณต้องมีเกินครึ่ง ที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มรูปแบบ
- จำนวนประชากรในครัวเรือนพอเพียงจำนวน 301 คน เป็นหญิง 150 คน ชาย 151 คน ในจำนวนนี้เป็นคนสูงอายุ 20 คน เด็ก 40 คน โดยต้องพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันความมั่นคง ยั่งยืนให้กับอนาคตของชุมชน
- โครงสร้างพื้นฐานขั้นต้นพอเพียงได้แก่ โรงเรียนที่สร้างกันเองดูแลกันเองโดยชุมชน ซึ่งดำเนินกันอย่างประหยัดใช้วัสดุในพื้นที่ เช่น ถนนลูกรัง ดิน ระบบน้ำประปา ไฟฟ้าพลังน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์ พื้นถ่าน ฯลฯ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก
- การผูกโครงสร้างสังคมโดยใช้เวทีชาวบ้านผสมกับระบบเครือข่ายสร้างภูมิคุ้มกันให้เข้มแข็ง โดยมีให้มีการอพยพโยกย้ายบุคคลภายนอกเข้ามาอยู่และห้ามแรงงานต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยและทำงานเด็ดขาด

ส่วนที่สามองค์ประกอบทางอุดมการณ์

นอกจากองค์ประกอบด้านจิตใจ ความเชื่อ ความรู้พื้นฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพแล้ว ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงยังต้องมียุทธศาสตร์ทางอุดมคติ เป็นความกล้าหาญทางจริยธรรมของชุมชน ได้แก่ การร่วมต่อสู้กับบุคคลภายนอกที่ฝ่าฝืนกฎกติกาชุมชนของชุมชน การสร้างตัวแบบในการแบ่งปันและการเสียสละอุทิศตนเอง คนในชุมชนเป็นแนวหน้า และแนวร่วมในการสร้างพลังเครือข่ายจากญาติพี่น้องที่ เครือข่ายชนาการต้นไม้ เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อเป็นพลังผลักดันแนวทางปฏิบัติสู่นโยบายรัฐ ฯลฯ

ขั้นตอนการเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

การที่จะกล่าวว่าชุมชนใดเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงวัดด้วยอะไร ชุมชนลักษณะไหนจึงเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสร้างเครื่องมือวัดค่าได้หรือไม่ นั่น เป็นคำถามที่ปรากฏอยู่เสมอในของสังคมยุคความทรงจำพอเพียงเริ่มเพี้ยนแล้ว ความเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจริงเป็นอย่างไร

ชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ และชุมชนในเครือข่ายได้ขบคิด ตั้งคำถาม และสร้างคำตอบด้วยวิถีปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมของชุมชนของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มต้นจากชุมชนตั้งตัวชี้วัดกัน

เล่น ๆ ว่าชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจริงสามารถระเบิดภูเขาให้ดินถล่มทับเส้นทางเข้าออกหมู่บ้าน บังคับภายนอกเข้ามาเกือหนุนไม่ได้ แต่ยังทำให้ชุมชนยังอยู่รอด หมายถึง สามารถปิดหมู่บ้าน หรือตำบลได้ โดยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ น่าจะเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงขั้นเริ่มต้น จนนำไปสู่กระบวนการสังเคราะห์ สร้างชุดองค์ความรู้ ขั้นตอนการก้าวเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้ 3 ขั้นตอน ตามบริบทที่ชุมชนมองเห็น คือการพึ่งตนเอง การแบ่งปันรวมพลังสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจาก

ขั้นที่ 1 พอเพียง = พึ่งตน ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ด้านอาหารพลังงาน บังคับการผลิต และองค์ความรู้ กล่าวคือ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องตอบตัวเองว่า ขณะที่ไม่มีการภายนอกมาเกือหนุน สามารถมีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชุมชนได้อย่างชุมชนในอดีต ซึ่งมีพร้อมตั้งแต่ ข้าว น้ำ องค์ความรู้ ปลา ปู กุ้ง หอย เนื้อ หมู พืชผักต่าง ๆ

ต้องมีพลังงานตั้งแต่พื้นถ่านใช้หุงต้ม ไฟฟ้า น้ำมันพอแก่การยังชีพได้ในเวลาหนึ่งอย่างเพียงพอ

ต้องมีบังคับการผลิตได้แก่ที่ดินทำกิน พันธุ์พืชที่จะปลูกขยายพันธุ์ น้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ ยาสมุนไพร ขับไล่แมลง ป้องกันศัตรูพืช เครื่องมือใช้สอยในการผลิตและแปรรูปเพื่อการยังชีพ ฯลฯ

ต้องม้องค์ความรู้ที่สร้างความเชื่อมั่นให้มัสติให้กล้ายืนหยัดในองค์ความรู้ในการจัดการชุมชนสังคมให้อยู่กันได้อีก ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ในเบื้องต้น และรวมถึงองค์ความรู้ในการแก้ไขวิกฤติการณ์ความรู้ในการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนและอย่างประมาทตน ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจธรรมชาติหมายถึงองค์ความรู้แห่งผู้มีคุณธรรม

ขั้นที่ 2 พอเพียง = แบ่งปัน หลังจากพึ่งตนเองได้แล้ว เพื่อความเข้มแข็งและเกิดภูมิคุ้มกันซึ่งกันและกัน ต้องมีคุณธรรมขั้นสูงขึ้นกว่าการพึ่งตน คือการแบ่งปัน ขั้นนี้เรียกว่า พอเพียง=แบ่งปัน โดยสมาชิกในชุมชนต้องมีการแบ่งปันให้กันและกัน ตามวิถีแห่งการให้ซึ่งเป็นคุณธรรมในหลักศาสนาทุกศาสนา ใครจะกล่าวให้เห็นว่าการแบ่งปันเป็นการให้ซึ่งกันและกัน เป็นการกระจายทรัพยากร แต่สูงขึ้นกว่าการกระจายที่เรียกว่าการซื้อขาย การแลกเปลี่ยน ปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้จากพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกในชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแทบจะไม่มีในสังคมปัจจุบันที่ถูกสอนให้แลกเปลี่ยนด้วยเงินไขที่ไม่ยอมเสียเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งแสงทากำไรจากการแลกเปลี่ยนตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การค้า

การกระจายทรัพยากรด้วยการแลกเปลี่ยน เราเห็นได้จากการแลกเปลี่ยนเป็นการยื่นหมูยื่นแมวเป็นการแลกเปลี่ยนธุรกิจเสร็จสิ้นลงเฉพาะหน้า หรือตามเวลาที่กำหนด

การกระจายทรัพยากรด้วยการแบ่งปัน คือสังคมที่มีการแลกเปลี่ยนที่ยาวนาน จนแทบจะไม่ใส่ใจว่าจะได้สิ่งทีนำไปแลกมาเมื่อใด คือสังคมแห่งการแบ่งปัน ทำให้ช่วงเวลาที่ทอดยาวนานระหว่างการแลกเปลี่ยนเป็นการสร้างคุณธรรมรำลึกถึงคุณค่าอีกฝ่ายอย่างนอบน้อม เห็นอกเห็นใจ เป็นการสร้างเงื่อนไขด้านบวกให้แก่สังคม ให้ความรู้สึกรักมีบุญคุณต่อกันและกัน เช่น ชาวบ้านคนหนึ่งต้องการมะพร้าว ก็ไปสอยเอาจากบ้านหนึ่งมาโดยไม่มีอะไรไปแลกเปลี่ยน เพียงแต่บอกว่าเอามะพร้าวไปแกง ผ่านไปอีก 3 เดือน เจ้าของมะพร้าวอยากได้มะละกอมาทำส้มตำก็เดินไปสอยจากบ้านเจ้าของมะละกอโดยไม่เอาอะไรไปแลกเปลี่ยนเช่นกัน ช่วงเวลา 3 เดือนคือการทอดเวลาแห่งการรู้สึกรักมีบุญคุณต่อกัน จนเกิดความรักและ

ภูมิคุ้มกันต่อภัยคุกคามโดยเฉพาะภัยจากเศรษฐกิจการค้า ที่พยายามสร้างการแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรมโดยการใช้เงินเป็นค่ากลางในการแลกเปลี่ยน ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรออกไปนอกระบบ และถูกขูดรีดเอาส่วนต่างจนขาดทุนล่มสลายในที่สุด

ขั้นที่ 3 พอเพียง=รวมพลังสร้างเครือข่าย หลังจากพึ่งได้ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เบื้องต้น และแบ่งปันจนเกิดความสงบสุขในสังคมเล็ก ๆ นั้นแล้วแต่ไม่ได้หมายความว่าชุมชนนั้นจะเข้มแข็งยั่งยืนได้ เพราะในความเป็นจริงแล้ว สังคมยุคโลกาภิวัตน์มีภัยคุกคามและปัจจัยภายนอกมารุกรานอยู่เสมอ จึงจำเป็นที่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องนำรูปแบบการพึ่งตน การแบ่งปันมาเป็นแบบอย่าง รวมพลัง สร้างเครือข่ายให้เชื่อ และปฏิบัติในวิถีที่ไปด้วยกันได้ และให้เป็นพลังสร้างสรรค์ ผลักดันวิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงให้ก้าวต่อไปเพื่อป้องกันการรุกรานของเศรษฐกิจการค้า และปัจจัยภายนอกที่ยั่วยุได้ ในการรวมพลังต้องมีเป้าหมายเพื่อให้พลังสร้างสรรค์ไปผลักดันสู่ระดับนโยบาย แล้วให้นโยบายช่วยกำกับป้องกันการรุกรานอีกชั้นหนึ่ง อยู่บนหลักการการทำให้เกิดประโยชน์ท่านด้วยความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ซึ่งปรากฏในปัจจุบันวาทะของพระพุทธเจ้า

ชุมชนคนอยู่-ป่ายัง จึงบูรณาการทั้ง 3 ขั้นตอนอย่างกลมกลืนและการสร้างความจริงให้ปรากฏในแผ่นดิน โดยการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา คือการจัดการดิน น้ำ ป่า และครัวเรือนให้เราสามารถพึ่งตนเองได้เป็นตัวอย่างความสำเร็จ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าให้สร้างตัวอย่างความสำเร็จให้ได้ หลังจากนั้นแสดงการให้ หรือทานโดยไม่หวังผลตอบแทนเสมือนการขาดทุน แต่เป็นการขาดทุนที่จะก่อเกิดกำไร คือสังคมมีสันติสุขยั่งยืนเมื่อเกิดการให้ผู้อื่น ก็จะก่อเกิดความเชื่อถือมีพลังความน่าศรัทธา นำไปสู่ความสามารถในการรวมพลังสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายจากภูผาสู่ห่านที่ เครือข่ายธนาคารต้นไม้ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายกลีกรมธรรมชาติ ฯลฯ

รูปลักษณะชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน ในที่นี้ต้องการให้เห็นตั้งแต่หน่วยย่อยของชุมชน คือตัวอย่าง ครัวเรือน เป็นรูปแบบครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง, ตัวอย่างชุมชนพอเพียง, ตัวอย่างเครือข่ายชุมชนพอเพียง

ตัวอย่างครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือซึ่งเป็นข้อเขียนผลงานประกอบของ**การประกวดรางวัลครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง อ.พะโต๊ะ ครั้งที่ 1 ได้แก่ นายชัยรัตน์ แวนแก้ว**

ที่อยู่ 136 หมู่ที่ 9 ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร

ผู้สร้างนวัตกรรมความพอเพียงและความสมดุลของธรรมชาติจากภูมิปัญญาเกษตร 4 ขั้น

นายชัยรัตน์ แวนแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านคลองเรือ เจ้าของทฤษฎีเกษตร 4 ขั้น เขานำเอาองค์ความรู้จากการสังเกตป่าธรรมชาติ และรูปแบบการทำสวนพอเหมาะอันเป็นวิถีของชาติพันธุ์ไทย ที่ปลูกพืชทำสวนครั้งเดียว อยู่ได้เป็นพันปี โดยไม่ต้องโค่นล้มทำใหม่ เหมือนทฤษฎีการเกษตรแบบตะวันตก อันโง่เขลา และสิ้นเชิง นำความรู้ดังกล่าวมาเติมเต็มในพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวที่มีกาแฟเป็นพืชหลัก ทำให้สวนกาแฟคล้ายกับป่าเข้าไปทุกวัน วันหนึ่งเมื่อนำกรอบวิชาการมาจับ จึงเห็นช่วงชั้นการจัดการ แยกแยะจัดกลุ่ม กลายเป็นเกษตร 4 ขั้น **ขั้นบน**เป็น สะตอ มะพร้าว หมากรูด ไม้ยืนต้น **ชั้นกลาง**เป็น ลองกอง

มังคุด กล้วย กล้วย กล้วย มะนาว มะไฟ **ชั้นล่างเป็น** กาแฟ ผักกูด สะพุก ส้มป่อย **ชั้นใต้ดินเป็น** ขิง ข่า กลอย ขมิ้น กระชาย ยึดแน่นในพื้นที่หนึ่งให้กลายเป็นสภาพป่า แต่ก็ยังคงเป็นส่วนอยู่ นับว่าเป็นนวัตกรรมผสมผสานอย่างละเอียดเนียน ระหว่างการเกษตรรูปแบบวิถีการอยู่รอด และความสมดุลของธรรมชาติ พื้นที่เกษตร 4 ชั้น ของนายชัยรัตน์ แวนแก้ว เป็นแหล่งเรียนรู้ในมิติที่ลุ่มลึกหยั่งถึงความมั่งคั่งยั่งยืน หากนับความยั่งยืนจากพันธุ์ไม้ที่ปลูกเสริม ได้แก่ ตะเคียนทอง สะเดาเทียม เป็นอาทิ

ข้อมูลพืชผักกว่า 69 ชนิด ได้แก่ หูหมี, ผักหวาน, ผักเหลียง, สะเมง, กระชาย, กลอย, ข่า, พริก, ตะไคร้, ส้มป่อย, ผักชี, กระเพรา, โหระพา, ผักกูด, ยี่ห่วย, มะเขือ, บอน, เอาะดิบ, ตะลิงปลิง, ลูกฉิม, จิก, ทำมัง, ส้มแขก ฯลฯ

รางวัลยอดเยี่ยม คราวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอพะโต๊ะ ครั้งที่ 2 ได้แก่ **นายวน วงษ์ศรีนา** ที่อยู่ 136 หมู่ที่ 9 ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร

ผู้สร้างสรรค์บ้านกลางป่าให้เป็นสวนสวรรค์ไร้สารพิษ กาแฟอินทรีย์ตาแจ่ม แห่งชุมชน คนอยู่ป่ายัง บ้านคลองเรือ กลางหุบเขาที่เป็นผืนป่าเขียว ชุมชนคนอยู่กับป่าเล็กๆ แต่มีชื่อชั้นในลำดับต้นๆ ในแวดวงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือกลุ่มการอนุรักษ์ ใจกลางชุมชนคนอยู่-ป่ายัง บ้านคลองเรือ ครอบครัวยุคใหม่ พาชีวิตรอนแรมมาจากจังหวัดนครปฐม ปักหลักชีวิตและกำเนิดทายาทอีก 3 คน ใจกลางผืนป่าแห่งนี้ครอบครัวยุคใหม่ เป็นแหล่งรวมของหลายสิ่งหลากหลายอย่าง สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ความพอเพียง พึ่งตน ของชุมชนคนอยู่-ป่ายัง

กาแฟอินทรีย์ตาแจ่ม คือ แบรดด์เนม กาแฟบ้านคลองเรือที่ใช้ชื่อเล่นของนายวน วงษ์ศรีนา สร้างชื่อเสียงให้โฮมสเตย์ชุมชนบ้านคลองเรือ ครอบครัวยุคใหม่ตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว มาทำพื้นที่เกษตรแบบอินทรีย์ทั้ง 20 ไร่

รอบรั้ว ริมบ้านจัดตกแต่งราวรีสอร์ทในฝันของชายหนุ่มหญิงสาว อารมณ์โรแมนติก ปลูกผัก เลี้ยงปลา ไม่ประดับตกแต่งผสมผสานกลมกลืน ระหว่างความสวยงามกับความเป็นจริง กับชีวิตที่ต้องกินต้องใช้ ต้องใช้ อย่างครบครัน และพอเพียง

พันธุ์ไม้นานาชนิดถูกปลูก และบันทึกความหวังไว้ในสมุดบัญชีธนาคารต้นไม้ กำลังเติบโตในใจ และในแผ่นดิน

โดยบริบทที่เห็นด้วยตา และสัมผัสด้วยหัวใจ เราจึงให้คำว่าครัวเรือนที่แจ่ม หรือนายวน วงษ์ศรีนา ควรได้รับยกย่องและควรจะให้เกียรติยอดเยี่ยมแห่งปี 51 ของอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร

ข้อมูลพืชผักกว่า 50 ชนิด ได้แก่ พริกไทย สับประรด อ้อย ขิง กล้วย ถั่ว ข่า กล้วย มะเขือ ถั่วครก มะเขือพวง ถั่วพู มันปู มะเขือยาว บอนหวาน ตะไคร้ เล็บครุฑ บอนหอม คื่นหอย ผักแว่น บวบก เอาะดิบ บอนครก ผักชี ผักหวาน กระเจียว สะเมง พริก มะเดื่อฉิ่ง ผักเหลียง ผักกาด มะระขี้นก เปราะหอม ยอบ้าน เตยหอม ขมิ้น กระชาย กระเพรา ใบรา โหระพา ตะลิงปลิง พักทอง ผักพุมิ บุก ส้มจี๊ด มะนาว ผักกูด บวบ ตำลึง มีสมุนไพรหลายชนิด

ตัวอย่างชุมชน ยกตัวอย่างกรณีชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ

ชุมชนคลองเรือตั้งอยู่ใน ตำบลปากทรง อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ห้อมล้อมด้วยผืนป่าอันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ เป็นทรัพย์ส่วนรวมที่มั่นคง ยั่งยืน ผลึกความคิดของคนในชุมชน

รู้สึกหวาดหวั่นต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงร่วมกันกำหนดวิถีสู่ชุมชนให้เกิดการพัฒนาตนเองด้านอาหาร พลังงาน ปัจจัยการผลิต และองค์ความรู้ สร้างความรักสามัคคีด้วยกระบวนการให้ หรือแบ่งปัน ตลอดจนเลี้ยงสัตว์ อนุรักษ์ดิน รวมพลังชักชวนเครือข่ายสร้างสรรค์ หลายๆ แนวทางผลักดันเป็นนโยบายรัฐ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันตนเอง และคุ้มกันเครือข่ายในกาลอนาคต

โดยชุมชนวางแผนจัดระบบการใช้ประโยชน์ดิน น้ำ ป่า และการจัดการครัวเรือนให้เกิดความสมดุลยั่งยืน ซึ่งอยู่บนความพอประมาณ คือไม่ต้องการผลผลิต หรือทรัพย์สินส่วนปัจเจกให้สูงสุดโดยการส่งวนทรัพย์สินส่วนรวมไว้ให้เพียงพอต่อวิถี ส่วนที่สำคัญคือ มีกฎ กติกา เรียกว่า กติกาชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ ในการคงไว้ซึ่งสมดุลระหว่างทรัพย์สินส่วนบุคคล กับทรัพย์สินส่วนรวม เช่น การห้ามซื้อ-ขาย หรือเปลี่ยนการถือครองที่ดินทำกินไปให้ผู้อื่นโดยเด็ดขาด ทำให้ชุมชนนี้มีภูมิคุ้มกันสูงสุดในด้านการคงไว้ซึ่งที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพึ่งตนเองตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวอย่าง เครือข่ายจากภูผาสู่มหานที

เครือข่ายจากภูผาสู่มหานทีจังหวัดชุมพร เป็นกลุ่มองค์กรภาคประชาชน ที่รวมตัวกันลักษณะเบญจภาคี ประกอบไปด้วย กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ 3 แห่งในจังหวัดชุมพร กลุ่มธนาคารต้นไม้จำนวน 84 สาขาในจังหวัดชุมพร กลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดชุมพร กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและทะเล เป็นการรวมกลุ่มสังคมหลากหลายอาชีพ หลายภาระหน้าที่ ซึ่งมีพื้นที่ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ถึงท้องทะเลซึ่งรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง มีกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จนเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะชน โดยได้ประกาศจัดตั้งเครือข่ายไว้เป็น**ปฎิญญาทุ่งวัวแล่น** เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2551

และอีกตัวอย่างของ**ธนาคารต้นไม้** ธนาคารต้นไม้เป็นองค์กรภาคประชาชนรวมกันตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยทำการส่งเสริมให้ประชาชนปลูกต้นไม้ ที่เป็นไม้มียืนต้น เป็นไม้พืชนิตต่าง ๆ ที่ไม่ใช่พืชเกษตรกรรมตามปกติ ในที่ดินทำกินของตนเอง ร่วมกับพืชผลทางการเกษตรตามแนวทางพระราชดำรัส ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง แล้วรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรย่อย เรียกว่า ธนาคารต้นไม้สาขา จากนั้นทำการตรวจนับ ประเมิน และรับรองมูลค่าต้นไม้ที่มีชีวิต และยืนต้นอยู่ของสมาชิก ให้มีมูลค่าเป็นทรัพย์สินไว้ในบัญชีธนาคารต้นไม้ และผลักดันให้รัฐรับรองมูลค่าต้นไม้ดังกล่าว เป็นอสังหาริมทรัพย์ แล้วนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้กับรัฐแทนเงิน และให้รัฐให้ค่าตอบแทนแก่เจ้าของต้นไม้ในอัตราร้อยละ 5 ของมูลค่าต้นไม้ทุกปี เป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนปลูกต้นไม้ในประเทศอย่างจริงจัง และรวดเร็ว ผืนแผ่นดินไทยจะมีต้นไม้มากขึ้น พื้นที่การเกษตรจะกลายเป็นป่าใกล้เคียงกับป่าระบบนิเวศจะกลับคืนมา วิถีชุมชนจะกลับคืนมาสงบสุข สมดุลอีกครั้ง ปัจจุบันธนาคารต้นไม้เป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีเครือข่ายมากที่สุดในประเทศ คือมีกว่า 2,000 สาขา สมาชิกกว่า 2 แสนคนกระจายไปทั่วประเทศ กำลังผลักดันให้รัฐตั้งเป็นองค์กรมหาชน และให้เป็นนโยบายของรัฐต่อไป ซึ่งธนาคารต้นไม้สาขาแรกเกิดขึ้นที่ชุมชนคนอยู่-ป่ายัง บ้านคลองเรือ (สามารถศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมได้ใน www.treebankthai.com)

วิธีการสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

การสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนคนอยู่-ป่ายัง บ้านคลองเรือ นอกเหนือจากเวทีชาวบ้านใช้ทำการปรึกษาหารือแล้ว ต้องมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์สมาชิกในชุมชนโดยใช้จิตตมยปัญญา มองเห็นอนาคต เริ่มจากการใช้หลักอริยสัจ 4

ขั้นต้น ได้แก่ การชี้ทุกข์ให้เห็นทุกข์ว่า ขณะนี้รุ่นพวกเราเป็นเช่นนี้ รุ่นลูกรุ่นหลานจะเป็นเช่นไร ทำให้รู้สึกทุกข์ใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในแผ่นดิน และมุมกว้างของทั้งโลก เช่น ปัญหาโลกร้อน อาหารการกินแพงและเต็มไปด้วยสารพิษ ความขัดแย้งของคน ฯลฯ ในขั้นนี้จำเป็นต้องเรียนรู้โดยให้ไปเห็นของจริงแห่งปัญหาในชุมชนอื่นโดยการไปศึกษา หรือการให้ผู้มาเยือนเล่าสู่กันฟัง แล้วคิดคำนึงจนเกิดความรู้แจ้ง

ขั้นที่ 2 หาสาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ว่าเกิดมาจากพฤติกรรมของคนทีละลืมิวิชาสามัญไปฟังวิชาการค้า เข้าสู่ระบบการเกษตรแบบอุตสาหกรรม และการเชื่อทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การค้าจนต้องเปลี่ยนผืนดินเป็นกระดาดฯ สุดท้ายกระดาดฯถูกยึดไป ที่ดินก็ถูกยึดไปด้วย และสูญเสียสัญญาชาติญาณในการพึ่งตนบนฐานทรัพยากร

ขั้นที่ 3 ชี้ทางหลุดพ้น (นิโรธ) ว่าถ้าจะให้หลุดพ้นจากบ่วงทุกข์แล้ว ควรจะสร้างภูมิคุ้มกันแผ่นดินท่ามาหากิน โดยใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ เพื่อรักษาแผ่นดิน มีทรัพย์สินส่วนรวมเหลืออยู่เพื่อเกื้อกูลชีวิต ย้อนกลับไปมองเห็นความมีเหตุผล ในการอยู่บนผืนแผ่นดิน คือการใช้วิชาสามัญเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพ ด้านอาหารพลังงานด้วยสัมมาชีพ

ขั้นที่ 4 มรรควิธีแห่งชุมชนพอเพียง เริ่มตั้งแต่การทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยการสมาชิกในชุมชนลงมือทำความจริงให้ปรากฏในบัดนี้ 3 ขั้นของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

พอเพียง = พึ่งตน ในด้านอาหาร พลังงานปัจจัยการผลิต และองค์ความรู้ เช่น การทำนาทำป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง, ธนาการต้นไม้จัดหาพลังงานในชุมชน จัดการองค์ความรู้ให้ยืนหยัดได้ในชุมชน และทนต่อการเปลี่ยนแปลง

พอเพียง = แบ่งปัน เป็นคุณธรรมในการกระจายทรัพยากรแก่เพื่อนมนุษย์ในชุมชนให้เกิดความจริงเชิงประจักษ์ว่าเป็นชุมชนใส่ใจการให้มากกว่าการซื้อขาย

พอเพียง = รวมพลัง สร้างเครือข่าย; ต้องเดินออกไปหาเครือข่าย แสดงพลังความกล้าหาญทางสังคม โดยการเสียสละของคนในชุมชนไปสร้างเครือข่ายภายนอกอย่างสม่ำเสมอ

อย่างไรก็ตามชุมชนตัวอย่างที่เข้มแข็งเพียงลำพังมีอาจเข้มแข็งอยู่ได้ หากมีปัจจัยภายนอกเข้ามากระทำโดยไม่ได้มีการวางแผนสร้างภูมิคุ้มกันตนเอง วิธีชุมชนพอเพียงจึงต้องสร้างภูมิคุ้มกันตนเองเชิงรุกโดยการรวมพลังก้าวเดินไปหาเครือข่าย สร้างความเข้าใจร่วมและหาเครื่องมือร่วม เช่น การทำโครงการธนาการต้นไม้ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทุกชุมชนสามารถหยิบมาใช้ด้วยกันได้ด้วยความถนัดที่ไม่แพ้กัน เมื่อมีพลังประชาชนจำนวนมากก็ขยับไปสู่การสร้างและการกระจายองค์ความรู้ในทางสื่อสารมวลชน เพื่อผลักดันไปสู่การเป็นนโยบายของรัฐ เมื่อองค์ความรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ธนาการต้นไม้เป็นเครื่องมือ ถูกทำเป็นนโยบายของรัฐ มีกฎหมายรับรอง ก็เสมือนได้สร้างภูมิคุ้มกันว่าแนวทางดังกล่าวรัฐให้การสนับสนุนและปกป้อง จะเกิดความแข็งแกร่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎี สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี

บทสรุปในโลกแห่งความเป็นจริงที่ไม่ใช่ทฤษฎีโรแมนติคจนเกินไป เราอาจแค่ทำให้ชุมชนสำเร็จเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและนอนกอดความสำเร็จแค่บริบทของชุมชน ณ ห้วงเวลาหนึ่งเท่านั้น โลกทุนนิยมถาโถมเข้ามาทุกช่องประตูหน้าต่าง ยังคงก้าวรุกรานเข้ามาทุกวัน โลกแห่งทุนนิยมนั้น ผู้ใดไม่มีทรัพย์สินแทบยืนอยู่ไม่ได้ จึงทำให้คนแสวงหาทรัพย์สินสะสมทรัพย์สินเพื่อความมั่งคั่ง มั่นคง แต่ทว่าทรัพย์สินที่สะสมเกิดจากการไถ ที่ต้องมีผู้ขาดทุนเสมอ เป็นการสะสมทรัพย์สิน ที่คนหนึ่งมีมากขึ้น แต่อีกคนน้อยลง เราเห็นได้จากความล้นเกิน และความขาดแคลนจนขัดสน ความขาดแคลนกำลังเป็นจริง ความไม่สมดุลไม่ยั่งยืน กำลังก่อตัวอย่างรุนแรงนำไปสู่การแย่งชิงกันครั้งใหญ่

แนวคิดการสร้างสมดุลบนเหตุผลแห่งความเป็นจริงในปัญหาปัจจุบัน และความเสมอภาคเท่าเทียมบนการรู้จักประมาณตนของกันและกัน ให้เกิดภูมิคุ้มกันและเกิดสมดุลโดยทั่ว เกิดได้โดยการให้ครัวเรือน หรือ ชุมชน สร้างทรัพย์สินและสะสมกำไรโดยไม่ทำให้มีคนขาดทุน ซึ่งเหลืออยู่วิธีเดียว คือการให้ประชาชนปลูกต้นไม้ในที่ดินทำกินของตน หรือของชุมชน แล้วให้รัฐรับรองมูลค่าต้นไม้ของผู้ปลูกให้เป็นทรัพย์สิน เทียบเท่ากับเงินตรา แล้วให้ทุกคนรักษาทรัพย์สินเก็บกำไรจากการดำรงอยู่ และการเติบโตของตนไม้ จะทำให้ทุกคนมีกำไรโดยไม่ทำให้ผู้อื่นขาดทุน อธิบายง่ายๆว่า เราปลูกต้นไม้ ท่านปลูกต้นไม้ ต้นไม้ของเราโตขึ้น โดยไม่ทำให้ต้นไม้ของท่านเล็กลง ตามแนวทางของโครงการธนาคารต้นไม้ ซึ่งวันนี้ได้ผลักดันให้ก่อตัวไปทั่วประเทศกว่า 2,000 สาขา สมาชิกกว่าสองแสนคนมีต้นไม้กว่า 20 ล้านต้น

ปัจจุณมาจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสก่อนเสด็จปรินิพพานว่า “เจ้าจงไปยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านด้วยความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” หมายถึงทรงแนะนำการกระทำที่ต้องให้ก่อเกิดแก่ตน และก่อเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยรู้จักเหตุผล รู้จักประมาณตนและด้วยความไม่ประมาทอยู่เสมอ

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การค้าก่อเกิดประโยชน์ตนได้กำไรโดยมีคนขาดทุนเสมอ แต่ถูกกระทำให้เชื่อว่าเกิดประโยชน์แห่งการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง

ท่ามกลางภาวะเกิดทุกข์ทั้งโลก ทุกข์ทั้งแผ่นดิน ทุกข์ถึงทุกคนเช่นนี้ วิธีของการสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงและใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือสร้างทรัพย์สินตามแนวทางธนาคารต้นไม้ จะก่อเกิดประโยชน์ตนและเกิดประโยชน์ผู้อื่นโดยไม่มีผู้ใดเสียเปรียบและอยู่บนความประมาณตนไม่ประมาท จะสร้างวิถีแห่งสมดุลที่อุดมสมบูรณ์ และยั่งยืน ทำให้หลุดพ้นจากบ่วงทุกข์ที่ขาดแคลนทรัพยากรของมนุษยชาติ สู่สุขภาวะที่ปรารถนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน จุดหมายปลายทางต้องรักษาสภาพชุมชนในชนบทไทยไว้ให้ได้ นั่นหมายถึง การรักษาทั้งชุมชนและบริบทของสังคมที่ห้อมล้อมชุมชน ซึ่งอาจต้องพัฒนาไปให้ถึงขั้น มีกฎกติกา แบบแผน และวิถีปฏิบัติที่ฝังไว้ในความเชื่อ และจารีตของชุมชนเพื่อความเนียนเป็นเนื้อเดียวกับวิถี จะเป็นหลักประกันความยั่งยืนให้แก่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้ ซึ่งปลายทางดังกล่าวชุมชนต้องจัดการชุมชนให้พึ่งตนเอง ตามศาสตร์พระราชากล่าวคือ พระเจ้าอยู่หัวทรงจัดการแผ่นดินของพระองค์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การจัดการ ดิน น้ำ ป่า และครัวเรือนหรือสังคม

การจัดการดิน พระเจ้าอยู่หัวเคยตรัสว่า “เราต้องทำอะไรให้เกษตรกรรักษาที่ดินทำกินไว้ให้ได้หากเขารักษาที่ดินทำกินไม่ได้ เขาจะต้องขายที่ดิน กลายเป็นคนไร้ที่ดินทำกิน ต้องกลายเป็นทาสแรงงานในสังคมเมือง ซึ่งเราไม่ประสงค์เลย จะให้คนของเราเป็นทาสใคร” หมายถึง ทรงห่วงใยและประสงค์

ให้มีการจัดการที่ดิน ให้คนชนบทมีที่ดิน หวงเหนที่ดินของตนเองไว้ให้ได้ ต้องป้องกันการซื้อขายที่ดิน มิให้คนไร่ที่ดินทำกิน ซึ่งนัยนี้ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตเบื้องต้น ที่คนชนบทต้องมีเพื่อรักษาสภาพชนบท ที่แท้จริง มิใช่คนกลุ่มหนึ่งเป็นแค่ลูกจ้างในฟาร์มใหญ่ของนายทุนจะทำให้ชนบทล่มสลาย

การจัดการน้ำ ชุมชนต้องมีกฎ หรือหลักประกันทั้งปัจจุบันและอนาคตให้มีน้ำเพียงพอแก่การ ฟังตนในชุมชนนั้นๆ ตลอดไป โดยจัดการน้ำให้มีน้ำไว้บนพื้นที่ต้นน้ำ เก็บน้ำด้วยป่า สะลอลด้วยฝายต้นน้ำ นำมาใช้อุปโภคบริโภค บำบัดเสียยวธรรมชาติหรือหล่อเลี้ยงระบบนิเวศ ใช้เป็นพลังงาน ฯลฯ

การจัดการป่า ด้วยพระราชดำรัสการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ซึ่งทำให้เกิด ป่า 3 อย่างได้แก่ 1.ป่าเพื่อให้พออยู่อาศัย 2.ป่าเพื่อให้พอกินและ 3.ป่าเพื่อให้พอใช้ ประโยชน์นอกจาก อยู่-กิน-ใช้แล้ว และประโยชน์อย่างี่ 4.เกิดความร่มเย็นเกิดความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งในภูมิโนเขตหนึ่งอาจ น้อมนำแนวทางดังกล่าว มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ทำกินให้เป็น วนเกษตร ไร่นาสวนผสม หรือเป็นเกษตร 4 ชั้น เช่นที่ชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ และเพื่อการยืนหยัดต่อสู้กับทุนนิยม ที่กำลังกัดกลืนกิน ที่ดินทำกินของประชาชน ทั้งให้เกิดภูมิคุ้มกันคนในภาวะที่มีปัจจัยโลกาภิวัตน์มากระทบ ควรพัฒนาการ ปลูกต้นไม้อย่างปัจเจกมาเป็นธนาคารต้นไม้ในที่สุด

การจัดการครัวเรือน ต้องพึ่งตนเองได้ด้วยหลักวิชาสามัญ คือ มีอาหาร พลังงาน ปัจจัยการ ผลิต และองค์ความรู้ แบ่งปันและรวมพลังสร้างสรรค์ ผลักดัน เรื่องที่ถูกต้องด้วยความเพียรอย่างบริสุทธิ์ ให้เป็นนโยบายของรัฐไปแก้ปัญหาชาติด้วยแนวทางศาสตร์ของพระองค์

แนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Leadership Practices)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพรรณ กัณตะบุตร
วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประชาชนทั่วไปมักจะนึกถึงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่ด้วยความเป็นจริงแล้ว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคธุรกิจด้วยเช่นกัน จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาแนวทางในการดำเนินธุรกิจขององค์กรที่มีความยั่งยืนหลากหลายองค์กรทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศ (สุพรรณ กัณตะบุตร, 2550; สุพรรณ กัณตะบุตรและคณะ, 2551) พบว่ามีแนวทางในการดำเนินธุรกิจตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่คล้ายๆ กันอยู่ 10 ประการด้วยกัน หรือผู้เขียนขอเรียกแนวทางที่คล้ายๆ กันเหล่านี้ว่า แนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งองค์กรธุรกิจใดก็ตามหากมีการดำเนินธุรกิจตามแนวทางในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Leadership Practices) 10 แนวทางต่อไปนี้ ก็มีความมั่นใจว่าจะสามารถสร้างความสมดุลและความสำเร็จอย่างยั่งยืนขององค์กรธุรกิจได้ ซึ่งผู้เขียนจะได้บรรยายแต่ละแนวทางในรายละเอียดพร้อมยกตัวอย่างการนำไปใช้ขององค์กรธุรกิจที่ได้ศึกษาดังต่อไปนี้

1. มองการณ์ไกลในการบริหารจัดการและตัดสินใจในเชิงนโยบาย ไม่มุ่งหวังกำไรในระยะสั้น แต่เพียงอย่างเดียว แต่คิดถึงผลกระทบในระยะยาว โดยรวมถึงการคาดการณ์ถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต และลงทุนในการเตรียมองค์กรให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น

ในส่วนของการมองการณ์ไกลในการบริหารจัดการและตัดสินใจในเชิงนโยบาย โดยไม่มุ่งหวังกำไรในระยะสั้น แต่คิดถึงผลกระทบในระยะยาวนั้น พบว่าองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืน มีการมองการณ์ไกล และมีการลงทุนเพื่ออนาคตทั้งสิ้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพของสินค้าหรือบริการในระยะยาวและเพื่อการบริหารความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่น

ผู้บริหารของเครือซิเมนต์ไทย ตัดสินใจลงทุนโดยไม่ได้นับถึงผลประโยชน์ทางธุรกิจแต่เพียงอย่างเดียว มีการพิจารณาถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม อย่างถี่ถ้วนก่อนการตัดสินใจดำเนินการ โดยได้กำหนดเป้าหมายที่จะเป็น Regional player ของอาเซียนในอีก 10 ปีข้างหน้า ดังนั้นทางเครือซิเมนต์ไทยจึงตระหนักถึงความจำเป็นในเรื่องการสร้างความแข็งแกร่ง ความสามารถด้านการดำเนินงาน และศักยภาพการบริหารที่สามารถแข่งขันในระดับโลก การบริหารจัดการและตัดสินใจในเชิงนโยบายเกี่ยวกับการขยายธุรกิจไปยังกลุ่มประเทศอาเซียนนั้น มีการดำเนินการวางแผนอย่างเป็น

ระบบและมีเหตุผล โดยพิจารณาจากอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ กับสัดส่วนความต้องการของสินค้าแต่ละประเภทในแต่ละประเทศ

ในส่วนของการธนาคารกสิกรไทยนั้น ธนาคารกสิกรไทยผ่านพ้นวิกฤติได้อย่างงดงามก็ด้วยหลักการสำคัญของผู้บริหาร คือ การมองการณ์ไกลและปรับตัวตามอยู่เสมอ นายบัณฑิต ล่ำซำ ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของธนาคารกสิกรไทยให้ความสำคัญในเรื่องการปรับปรุงโครงสร้างองค์กร โดยนำแนวคิดการรีเอนจิเนียริง (Reengineering) มาใช้ในธนาคารเป็นครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2537 การเปลี่ยนแปลงนี้มีต้นกำเนิดมาจากการทบทวนและวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสาขา ขั้นตอนดำเนินการ ระบบการทำงาน รวมถึงการวางโครงสร้างภายในและรูปแบบสาขา การปรับโครงสร้างพื้นฐานในองค์กรด้วยระบบรีเอนจิเนียริงทำให้ธนาคารมีความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของภาวะเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้วิจัยคนหนึ่งเคยอยู่ในทีมงานรีเอนจิเนียริงของธนาคารกสิกรมาก่อน จึงทราบว่าธนาคารนี้ลงทุนเพื่อนาคาต่ออย่างแท้จริง รวมถึงการมีนโยบายไม่ปลดบุคลากรเพื่อลดต้นทุนในช่วงรีเอนจิเนียริงอีกด้วย นอกเหนือจากนี้แล้ว ธนาคารกสิกรไทยยังสร้างระบบบริหารความเสี่ยงที่มุ่งความมั่นคงยั่งยืนมากกว่าผลประโยชน์ระยะสั้น ดังจะเห็นจากกรณีตัวอย่างจากการปฏิเสธการให้เงินกู้กว่าหมื่นล้านบาท แต่ใช้วิธีการกระจายส่วนการให้กู้ไปยังธนาคารพันธมิตร ทั้งนี้เพื่อป้องกันการอ้างอิงรายได้จำนวนมากจากลูกค้ารายใหญ่รายเดียว และเพื่อเป็นการปรับโครงสร้างรายได้ของธนาคารไปยังการให้บริการอื่นๆ ที่หลากหลายและไม่มีความเสี่ยงสูง ธนาคารกสิกรไทยยังได้ให้ความสำคัญกับการทำ Branding เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว โดยคุณบัณฑิต ล่ำซำ ให้ความหมายของ Branding ไว้ในการสัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 ระบุว่า

“Branding ที่แท้จริงก็คือความเชื่อ เชื่อจนถึงจุดที่ว่าฉันเชื่อมั่น ตื่นเช้ามาฉันไม่ต้องคิดอะไรมาก ถ้าฉันมีความต้องการฉันซื้อยี่ห้อนี้ คือมันเป็นความเชื่อ เป็นความศรัทธาส่วนตัว คือ Branding มันจะต้องสร้างตรงนี้ขึ้นมา โฆษณาสวยๆ มันก็ดูบวบๆ กันไปสักพักก็ลืม ถ้าบริการมันไม่เอาไหนมันก็ไม่มีความหมายที่จะเป็น Brand อะไรได้ ถึงจุดหนึ่งคนบอกไม่เชื่อ ก็ไม่มีความเป็น Branding อย่างแท้จริง”

เช่นเดียวกัน ตั้งแต่ต้นปีพ.ศ. 2549 เป็นต้นมา บริษัท แพนเอเชียฟู้ตแวร์ จำกัด (มหาชน) มุ่งรับคำสั่งผลิตที่เป็น Premium Product เท่านั้น แทนที่จะรับทุกอย่างเพื่อสร้างกำไรในระยะสั้น การรับแต่ Premium Product ซึ่งมีคู่แข่งในการผลิตน้อยมากขึ้น ทำให้บริษัทสามารถต่อรองและได้ราคาต่อหน่วยสูงขึ้น ขณะเดียวกันบริษัทฯ ได้ลงทุนดำเนินการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตให้สูงขึ้นกว่าคู่แข่ง โดยทำให้ต้นทุนต่อหน่วยเฉลี่ยถูกลง ซึ่งส่งผลให้อยู่ในฐานที่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งจากต่างประเทศ และได้รับความไว้วางใจจากลูกค้า แม้ว่าค่าเงินบาทที่แข็งขึ้นตลอดปีพ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบันจะทำให้บริษัทฯ ได้รับผลกระทบในด้านการแข่งขันกับต่างประเทศอยู่บ้าง แต่เนื่องจากการลงทุนในการปรับตัวในเรื่องของการรับเฉพาะ Premium product และการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้บริษัทฯ ยังอยู่ในสถานะที่สามารถแข่งขันในตลาดโลกและประกอบกิจการต่อไปได้

นอกเหนือจากนี้แล้ว บริษัท ทิปโก้ฟูดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) มีการลงทุนในการพัฒนาบุคลากรและเทคโนโลยี จนได้รับเครื่องหมายรับรองมาตรฐานอุตสาหกรรมโดยเริ่มตั้งแต่ปี 2546 บริษัทฯ ได้รับการรับรองมาตรฐาน ISO 9002 เป็นแห่งแรกของโลกในด้านการผลิตสับปะรดกระป๋อง โดยคุณอนุรัตน์ เทียมทัน ประธานกรรมการ กลุ่มบริษัท ทิปโก้ ได้กล่าวถึงกรณีการได้รับมาตรฐานครั้งนี้ในบทสัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2551 ว่า

“การได้รับการรับรองมาตรฐานประกันคุณภาพครั้งนี้ จริงๆ แล้วไม่ใช่ตามกระแส เพราะเรานำกระแสเสียด้วยซ้ำอย่างที่คุณน้องดี เขาก็เก่งแล้วก็ติดตามความคืบหน้าของ process เรื่องคุณภาพนี่อยู่ เขาก็บอกว่ามี process นี้ไม่ใช่แค่รับรองแค่คุณภาพของผลิตภัณฑ์นะแต่รับรองระบบการผลิตเลย ก็เลยสนใจที่จะทำ ทำก่อนที่คู่แข่งของเราซึ่งเป็นฝรั่งจะทำซะอีกค่ะ”

และจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง บริษัทฯ ได้ปรับปรุงเป็นมาตรฐาน ISO 9001 Version 2000 จาก SGS (Thailand) ในปีเดียวกัน นอกจากนี้ในเดือนธันวาคม 2547 บริษัทฯ ได้รับมาตรฐาน IFS (International Food Standard) ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ผู้ค้าปลีกในประเทศเยอรมันและฝรั่งเศสได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการประเมินผู้ผลิตอาหารที่ส่งผลิตภัณฑ์เข้าสู่ประเทศแถบยุโรป จนกระทั่งปัจจุบัน บริษัทฯ ได้รับมาตรฐาน ISO 22000 โดยเป็นบริษัทผู้ผลิตสับปะรดกระป๋องแรกของโลกที่ได้รับการรับรองมาตรฐานชนิดนี้

บริษัท ทิปโก้ฟูดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ยังมีการลงทุนอย่างต่อเนื่องในด้านการพัฒนาศักยภาพของกระบวนการผลิต ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือในปี 2549 ได้มีการลงทุนเครื่องจักรในโรงงานเครื่องดื่มแห่งที่สอง ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 204 ล้านบาท และการลงทุนในโรงงานน้ำแร่ ที่อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 215 ล้านบาท โดยการลงทุนทั้งสองแห่งก็เพื่อเป็นการรองรับการขยายตัวทางธุรกิจของบริษัทฯ และตลาดที่เติบโตมากขึ้น

ย้อนไปตั้งแต่ปีพ.ศ. 2545 เมื่อ Telecom Asia (ชื่อเดิมของกลุ่มบริษัททรู) มีการรีแบรนด์เป็น Orange และเมื่อ Orange จะถูกซื้อโดย Orange France กลุ่มบริษัททรูจึงตัดสินใจซื้อหุ้นคืนและลงทุนในการรีแบรนด์ตัวเองอีกครั้งหนึ่งภายใต้ชื่อ True Move ขบประมาณในการรีแบรนด์มีจำนวนทั้งสิ้น 100 ล้านบาท จากการรีแบรนด์เหล่านี้ กลุ่มบริษัททรูไม่เพียงแต่สร้างภาพลักษณ์ใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างของการมองการณ์ไกลไม่หวังผลกำไรระยะสั้นอีกด้วยโดยเฉพาะการรีแบรนด์ครั้งที่สองมาเป็นทรูมูฟนั้นเป็นการเปลี่ยนโฉมจากหน้ามือเป็นหลังมือ ที่เน้นเอาใจกลุ่มคนรุ่นใหม่ และสามารถหนีจากการเป็นแบรนด์ที่เป็น Technology driven มาเป็น Emotion driven ได้อย่างเต็มตัว ซึ่งจะทำให้นำเสนอผลิตภัณฑ์และบริการแก่ลูกค้าได้อย่างหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้นต่อไป การมองการณ์ไกลนี้เป็นปรัชญาของบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ซึ่งถือทุนใหญ่ในกลุ่มบริษัททรู ซึ่งไม่ลงทุนเพื่อหวังผลในระยะสั้น แต่เป็นยี่สิบปีขึ้นไป

ทำไมผู้บริหารองค์กรธุรกิจจึงพยายามที่จะสร้างกำไรในระยะสั้นเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ทราบดีว่าการลงทุนเพื่ออนาคตนั้นเป็นสิ่งที่ดีต่อองค์กรโดยรวม ถึงแม้ว่าจะทำให้กำไรในระยะสั้นลดลงจากผลของการลงทุนนั้น ๆ ผลจากการวิเคราะห์ที่ได้คือ หลาย ๆ ครั้งโดยเฉพาะผู้บริหารบริษัทในตลาดหลักทรัพย์จะถูกแรงกดดันจากการที่ต้องรายงานผลการดำเนินงานทุกไตรมาส ซึ่งถือว่าการวัดผลการทำงานของผู้บริหารเองด้วย นอกเหนือจากนี้ บ่อยครั้งผู้บริหารเหล่านี้ยังได้ หุ้นที่มีเงื่อนไขในระยะสั้น (short-term stock options) เป็นผลตอบแทนของ “การบริหารแบบคิดสั้น ๆ” อีก เมื่อพิจารณาเช่นนี้แล้ว จึงแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้บริหารองค์กรธุรกิจในเงื่อนไขดังกล่าว จะมองการณ์ไกล ศาสตราจารย์ Warren Bennis (2003) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาวะผู้นำท่านหนึ่งของโลก ได้อธิบายไว้ว่า การเน้นเฉพาะผลการดำเนินงานในระยะสั้นนั้น สะเพร่า และนำไปสู่ การโกหก หลอกลวง และเหตุการณ์อื้อฉาว ในขณะที่ ศาสตราจารย์ Gayle C. Avery (2005) นักวิชาการชั้นนำด้านองค์กรที่ยั่งยืนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า ความพยายามที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผู้ถือหุ้นในระยะสั้นแต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่ถูกต้อง เพราะเป็นการวาง “ระเบิด” ให้กับองค์กรธุรกิจ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์อื้อฉาวของบริษัท Arthur Andersen บริษัท Enron หรือ บริษัท WorldCom ในประเทศสหรัฐอเมริกา

สำหรับแนวทางในการป้องกันการคิดแบบสั้น ๆ นี้ องค์กรธุรกิจไทยสามารถทำได้คือ แทนที่จะให้รางวัลกับผู้บริหารเป็นหุ้นที่มีเงื่อนไขในระยะสั้น (short-term stock options) ก็เปลี่ยนเป็นหุ้นที่มีเงื่อนไขในระยะยาว (long-term stock options) นอกเหนือจากนี้ก็อาจจะต้องทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์บริษัทของตนเองกับนักลงทุนว่า ธุรกิจของตนไม่ได้พยายามที่จะสร้างกำไรในระยะสั้น แต่ต้องการที่จะสร้างความสำเร็จอย่างมั่นคงในระยะยาว จึงมีความเสี่ยงไม่สูง หากมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ดังกล่าว ผู้บริหารก็จะต้องตกอยู่ภายใต้แรงกดดันจากผู้ถือหุ้น ทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีความระมัดระวังมากขึ้น จึงนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนนั่นเอง

2. ให้ความสำคัญแก่พนักงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการรักษาและพัฒนาพนักงานอย่างต่อเนื่อง แม้ในยามวิกฤต นอกเหนือจากนี้แล้วยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้บริหารระดับสูงจากภายในองค์กรอีกด้วย

ดูเหมือนว่าการให้คุณค่าแก่พนักงานอย่างจริงจังนั้น เป็นองค์ประกอบที่เด่นที่สุด (Hallmark) ขององค์กรธุรกิจที่ยั่งยืน กล่าวคือหากเป็นบริษัทพัฒนามาแล้วพอสมควรเช่น เครือซิเมนต์ไทยและเครือธนาคารกสิกรไทย นั้น พบว่ามีข้อมูลบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่า มีความพยายามที่จะลดบทบาทของ CEO ลง โดยเน้นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้กับสมาชิกอื่นๆ ในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบการทำงานเป็นทีม นอกเหนือจากนี้แล้วยังพบว่าการให้ความสำคัญอย่างสูงกับพนักงานในองค์กรเหล่านี้ โดยมีการลงทุนในการพัฒนาพนักงานและมีความพยายามที่จะรักษาพนักงาน แม้แต่ในยามที่ประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การให้พนักงานออกดูเหมือนว่าจะจะเป็นทางเลือกสุดท้ายขององค์กรเหล่านี้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้บริหารจากบุคลากรภายในขององค์กรเอง นอกจากนี้ความคิดเห็นของพนักงานในองค์กรยังได้รับการยอมรับและให้คุณค่า อีกด้วย

เครือข่ายซิเมนต์ไทยให้ความสำคัญกับพนักงานเป็นอย่างมาก เนื่องจากตระหนักอยู่เสมอว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กร ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงวิกฤต ปี พ.ศ. 2540 เครือฯ ไม่ได้ลดพนักงาน รวมไปถึงไม่ลดกิจกรรมด้านการพัฒนาพนักงาน โดยได้พัฒนาพนักงานขายให้สามารถค้าขายกับต่างประเทศได้ เพื่อนำเงินตราต่างประเทศเข้ามา เครือฯซิเมนต์ไทยเชื่อมั่นว่าการพัฒนาพนักงานเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการเติบโตของเครือฯ ในอนาคต ในช่วงเวลาดังกล่าวเครือฯ ยังคงลงทุนในการพัฒนาพนักงานในทุกระดับอย่างต่อเนื่อง และต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจาก "การฝึกอบรมในห้องเรียน" (Class room based Learning) ไปเป็น "การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ" (Action learning) "การเรียนรู้ด้วยตนเอง" (Self-managed learning) และการสร้าง "องค์กรแห่งการเรียนรู้" (Learning organization) และการสร้างมหาวิทยาลัยในบริษัท (Corporate university) อีกด้วย เครือฯซิเมนต์ไทยได้จัดสรรงบประมาณประมาณ 500 ล้านบาทต่อปีในการพัฒนาพนักงานระดับทั่วไป ซึ่งไม่รวมค่าใช้จ่ายของหลักสูตรสำหรับผู้บริหาร นอกเหนือจากนี้แล้ว เครือฯซิเมนต์ไทยยังพัฒนาผู้บริหารระดับสูงจากคนในองค์กรอีกด้วย

เช่นเดียวกัน นอกจากไม่มีนโยบายให้พนักงานออกในช่วงรีเอ็นจิเนียริงแล้ว เครือฯธนาคารกสิกรไทยให้ความสำคัญกับบุคลากร เพราะเล็งเห็นว่าบุคลากรที่ดีมีฝีมือถือเป็นหัวใจของธุรกิจธนาคาร เครือฯธนาคารกสิกรไทยมีงบประมาณในการเพิ่มจำนวนบุคลากรเพื่อให้สามารถดูแลลูกค้าได้ทั่วถึง โดยในปี พ.ศ. 2551 เครือฯธนาคารกสิกรไทยจะเพิ่มจำนวนบุคลากรอีกกว่า 2,000 คน จากที่รับใหม่กว่า 1,000 คน ในปี พ.ศ. 2550 ส่วนการดูแลบุคลากรปัจจุบัน เพื่อรักษาเป็นทรัพยากรสำคัญของธนาคาร ดำเนินตามยุทธศาสตร์การบริหารต้นทุนแบบของนายบันฑูร ลำซำ คือ ไม่ใช้การลดจำนวนพนักงานโดยการไล่ออก แต่คำนึงถึงว่า จะต้องให้พนักงานอยู่ได้ มีรายได้ที่ดีเทียบเคียงกับบริษัทชั้นนำ โดยที่พนักงานจะต้องมีความสามารถในการเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานที่มีคุณภาพด้วย

บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) มีการลงทุนในการพัฒนาพนักงานอย่างมากเช่นกัน โดยในปีพ.ศ. 2548 มีการพัฒนาระบบการบำรุงรักษาทวิผล (TPM) ซึ่งเป็นระบบที่ทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคน เครื่องจักร ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้งาน การพัฒนาระบบการบำรุงรักษาทวิผลอย่างต่อเนื่องก่อให้เกิดผลดีต่อบริษัท อีกทั้งยังได้มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของสินค้า โดยลงทุนในการพัฒนาและปรับปรุงระบบความชำนาญในการผลิต (Craftsmanship) เพื่อสนองตอบความต้องการและความพึงพอใจให้กับลูกค้า เนื่องจาก บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ได้ลงทุนมากมายในพนักงานดังนั้นในช่วงหลังของปีพ.ศ. 2550 ที่ค่าเงินบาทแข็งตัว และมีโรงงานผลิตรองเท้าอื่นทั้งขนาดเล็กและใหญ่ ๆ มากมายที่ประกาศเลิกกิจการด้วย แต่บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ไม่มีนโยบายในการให้พนักงานออกแต่อย่างใด ซึ่งเหมือนกับครั้งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ที่ไม่มีการให้พนักงานออกเช่นกัน

บริษัท ทิโปกส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ไม่มีนโยบายในการให้พนักงานออกเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเช่นกัน โดยมีการเอาใจใส่และดูแลความเป็นอยู่ของพนักงาน มีนโยบายในการดูแลพนักงานระดับปฏิบัติการอย่างใกล้ชิด ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงาน และบ้านพักพนักงานอย่างสม่ำเสมอ ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ ความสามารถของพนักงานโดยให้ออกาสอย่างทั่วถึง

พนักงานในทุกระดับจะต้องมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กร ซึ่งเน้นย้ำให้พนักงานเข้าใจในเรื่องจรรยาบรรณและบทบาทของพนักงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่อยู่ในกรอบของจรรยาบรรณทั่วถึงทั้งองค์กร โดยจะเห็นได้จากการที่บริษัทฯ มีโครงการ Smart goal: ก่อ-กัน-แก้ หมายถึง ก่อสร้างใหม่ ป้องกันและแก้ไข ซึ่งโครงการนี้เป็นการผลักดันให้พนักงานในทุกระดับต้องมีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งที่จะพัฒนาตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของ โดยคุณธนุรัตน์ เทียมทัน ประธานกรรมการ กลุ่มบริษัท ทิปโก้ เมื่อ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2551 กล่าวว่า

“จริง ๆ แล้วเราจะต้องเน้นเรื่องคนเป็นอันดับต้นเลย แล้วเราต้องพัฒนาคน ให้ความรู้คนแล้วเราก็จะใช้ความพร้อมใจ กำลังกาย กำลังใจของพนักงานช่วยกัน ซึ่งทุกคนก็รู้สึกถึงความยากลำบากด้วยกัน ในตอนที่มีปัญหาเศรษฐกิจ”

ในขณะที่กลุ่มบริษัททรี มีบริษัทย่อยต่างๆ ในเครือมากมายจึงทำให้กลุ่มบริษัททรีมีพนักงานอยู่ในบริษัทเป็นจำนวนกว่า 10,000 คน (ณ ปีพ.ศ. 2549) หัวใจของความสำเร็จของบริษัทอีกข้อหนึ่งนั้นคือการทุ่มเทปฏิบัติหน้าที่ของทั้งฝ่ายบริหาร และพนักงาน ดังนั้นบริษัทจึงมีขบวนการคัดสรรพนักงานที่มีคุณภาพ และความสามารถเข้ามาร่วมงานกับบริษัท นอกจากนี้ยังมีนโยบายด้านทรัพยากรบุคคลที่มุ่งเน้นรักษา และพัฒนาผู้บริหารตลอดจนพนักงานทุกระดับ ค่าตอบแทนและผลประโยชน์ของพนักงานประกอบไปด้วย เงินเดือน เงินตอบแทนการปฏิบัติงานประจำปี เงินชดเชยเกษียณอายุ เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มบริษัททรียังมีสวัสดิการด้านการประกัน และค่ารักษาพยาบาล รวมไปถึงวันหยุดพักร้อน และสิทธิในการลางานสูงสุดถึง 15 วัน ส่วนด้านการฝึกอบรม และการพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถของบุคลากร กลุ่มบริษัททรีได้มีการส่งเสริม ให้พนักงานทุกระดับได้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมที่จะมีความก้าวหน้าต่อไปในสายอาชีพของตน การมีความรับผิดชอบต่อชีวิตของพนักงานที่กลุ่มบริษัททรีนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่ว่าพูด แต่แสดงออกให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมเช่น ในช่วงที่ประเทศต้องประสบปัญหาวิกฤตน้ำมันเมื่อต้นปีพ.ศ. 2551 หรือเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพนักงาน กลุ่มบริษัททรีจึงมีการให้เงินช่วยเหลือค่าครองชีพแก่พนักงานที่มีเงินเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท นอกจากนั้นในเดือนพฤษภาคม 2551 ก็ยังมีการปรับฐานเงินเดือนให้แก่พนักงาน เงินโบนัส เงินสำรองเลี้ยงชีพ ทั้งที่ฐานะทางการเงินของบริษัทก็ไม่ได้ดีมากนัก เนื่องจากอัตราส่วนหนี้สินต่อทุนยังเป็นสามเท่าอยู่

จากการวิเคราะห์ สิ่งที่สำคัญมากต่อองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนและจะหายไป หากมีการปลดพนักงานออก คือองค์ความรู้เฉพาะของบริษัทนั่นเอง องค์ความรู้เฉพาะนี้คืออะไร คือความรู้และทักษะเฉพาะเกี่ยวกับลูกค้าทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกค้าขององค์กร รวมถึงเงื่อนไขของตลาด พนักงานที่ทำงานมานาน ๆ ย่อมจะทราบดีว่าลูกค้าแต่ละท่าน มีความชอบหรือไม่ชอบอะไร และอย่างไรในรายละเอียด เพราะฉะนั้นพนักงานเหล่านี้จึง “รู้ใจ” ลูกค้า นอกเหนือจากองค์ความรู้เฉพาะเกี่ยวกับลูกค้าแล้ว ยังมีองค์ความรู้เกี่ยวกับตลาดที่ธุรกิจดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจอยู่ด้วย เช่น เงื่อนไขเกี่ยวกับราคา เงื่อนไขเกี่ยวกับผู้ขายวัตถุดิบ

หรือพฤติกรรมของตลาด ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้เฉพาะของพนักงานเกี่ยวกับตลาดนี้เอง ที่จะช่วยให้องค์กรธุรกิจสามารถตอบรับได้อย่างทันท่วงทีเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ ที่บ่อยครั้งไม่สามารถคาดเดาได้ ความสำคัญขององค์ความรู้เหล่านี้จะเด่นชัด หลังจากที่ภาวะการณ์ถดถอยทางเศรษฐกิจหายไป และเศรษฐกิจกลับมาสู่ขาขึ้นเช่นเดิม หากองค์กรธุรกิจให้พนักงานออกในช่วงวิกฤตแล้ว จะทำอย่างไรเมื่อเศรษฐกิจกลับมาเจริญรุ่งเรืองตามเดิม ตามวัฏจักรทางเศรษฐกิจที่เมื่อมีลงแล้ว ก็ต้องมีขึ้นตามมา สิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ คือการระดมพลจ้างพนักงานใหม่เข้ามาในช่วงเศรษฐกิจขาขึ้น บริษัทเหล่านี้ จึงต้องลงทุนในการฝึกอบรมพนักงานอย่างมากมายมหาศาล ถึงแม้ว่าจะลงทุนไปมากมาย ในการพัฒนาพนักงานใหม่ ก็ยังไม่สามารถให้บริการได้ดีเท่าที่พนักงานเก่าสามารถทำได้ เนื่องจากการที่ จะ “รู้ใจลูกค้า” นั้น ต้องใช้เวลาหลายปี ยิ่งร้ายไปกว่านั้นคือหากองค์กรธุรกิจเกิดต้องเผชิญกับวิกฤต ขึ้นมาทันทีทันใด ผู้บริหารใหม่หรือพนักงานใหม่เหล่านี้ จะไม่สามารถตอบรับต่อวิกฤตต่าง ๆ เหล่านี้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพเลย เพราะไม่มีองค์ความรู้เฉพาะเกี่ยวกับองค์กรธุรกิจที่จำเป็น จึงอาจจะนำองค์กร ธุรกิจไปสู่หายนะได้ในที่สุด

3. ให้ความสำคัญกับการรักษาผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจทั้งหมด รวมถึง ประชากรและสังคมในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรม ถึงแม้ว่าในบางกรณีการรักษาผลประโยชน์ ดังกล่าวอาจจะหมายถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นก็ตาม

จากข้อมูลพบว่าองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีแนวปฏิบัติที่แสดงถึงความจริงใจและหวังดีต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจที่หลากหลาย โดยไม่จำกัดเพียงพนักงานและลูกค้าของตนเท่านั้น โดยทุกธุรกิจ มีการลงทุนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น

เครือซิเมนต์ไทยดำเนินธุรกิจโดยให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน ซึ่งบริษัทฯ ตั้ง ปณิธานที่จะเป็นผู้นำที่มีความสมดุล ซึ่งหมายถึงการดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่เพียงเข้าไปทำกำไรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องตอบแทนสังคมและชุมชนด้วย โดยมีการดำเนินธุรกิจด้วยความรอบคอบ มุ่งให้ผลตอบแทนที่มั่นคง ในระยะยาวแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยการทำธุรกิจจะมองชุมชนเป็นหลัก เพราะจะต้องดำเนินธุรกิจ ในระยะยาวและพิจารณาถึงแนวทางในการพัฒนาชุมชนว่า จะทำอย่างไรธุรกิจของเครือจึงจะอยู่ร่วมกับ ชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นสุข ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของเครือซิเมนต์ไทย ได้แก่ การทำเหมืองซึ่งจะลงทุน กว่าเท่าตัว เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการทำเหมืองแบบอื่น ๆ เพื่อที่จะรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมให้คงสภาพเดิมมาก ที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนใกล้เคียง

การตัดสินใจทางธุรกิจอีกประการหนึ่งของเครือซิเมนต์ไทย ที่แสดงให้เห็นถึงความจริงใจต่อสังคม โดยรวมอย่างชัดเจนได้แก่ การตัดสินใจที่จะไม่นำเงินบาทไปซื้อเงินดอลลาร์สหรัฐเพื่อรักษาธุรกิจของตน ในช่วงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปีพ.ศ. 2540 เพราะเกรงว่าจะทำให้เงินบาทซึ่งอ่อนตัวอยู่แล้วยิ่งอ่อนตัวลง ไปมากขึ้น เนื่องจากปริมาณเงินบาทของเครือซิเมนต์ไทย มีจำนวนมากมายมหาศาล หากค่าเงินบาทอ่อน ตัวลงอีก จะส่งผลเสียต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างแน่นอน สิ่งที่เครือซิเมนต์ไทยทำในช่วงนั้น ภายใต้การบริหารงานของคุณชุมพล ณ ลำเลียง คือ การขยายตลาดต่างประเทศเพื่อนำเงินดอลลาร์เข้ามา

หรือการทำ Natural hedge นั้นเอง ดังที่ระบุในส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ของ ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ประธานคณะกรรมการบริษัทของเครือซิเมนต์ไทย ว่า

“การบริหารงานของเครือซิเมนต์ไทยในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ใช้เงินตราต่างประเทศมาก ซึ่งในช่วงนั้น อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอยู่ในอัตราคงที่ ทางเครือฯ จึงใช้เงินตราต่างประเทศ ประมาณ 90% ในการลงทุน โดยก่อนหน้าเกิดวิกฤติฯ SCG ไม่เคยมีการทำ hedging ไม่มีใครทำให้เพราะ SCG ใหญ่เกินไป และเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ขายสินค้าแล้วเก็บเงินไม่ได้ จึงต้องทำการขายเป็นเงินสดมากที่สุด ทำให้ยอดขายลดลง ยอดขายในตลาดในประเทศก็แยลงอย่างมาก ในขณะที่วัตถุดิบจากต่างประเทศมีต้นทุนที่สูงขึ้น ผู้บริหาร (คุณชุมพล) จึงตัดสินใจให้ขายตลาดในต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น เพราะราคาสินค้าเราลดต่ำลงในสายตาของต่างชาติ แต่กว่าที่ต่างประเทศจะยอมรับสินค้าเราได้ก็ต้องใช้เวลา ในขณะนั้นการส่งออกก็เพิ่มมากขึ้นจาก 5% เป็น 35% จึงกลายเป็น natural hedge”

เครือธนาคารกสิกรไทยให้ความร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชนประกอบกิจกรรมและโครงการเพื่อสังคม อาทิ ริเริ่มโครงการ “ช่วยหนูด้วย”, “ช่วยหนูและข้างด้วย” และเป็นศูนย์กลางในการระดมเงินเพื่อช่วยเหลือ 10 มูลนิธิที่ทำงานช่วยเหลือคนตาบอด จังหวัดนครราชสีมา, การจัดงานวิ่งการกุศล, การฝึกอบรมกีฬาและศิลปศึกษา เป็นต้น อีกทั้งยังส่งเสริมกิจกรรมการทำนุบำรุงศาสนา ศิลปกรรม และส่งเสริมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ในส่วนการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ เครือธนาคารกสิกรไทยได้ร่วมกับสมาคมธนาคารไทยในโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ, โครงการ น้ำใสทั่วไทย ดูน้ำพระทัยพระราชินี เป็นต้น นอกเหนือจากกิจกรรมแบ่งปันให้กับสังคมดังกล่าวแล้ว เครือธนาคารกสิกรไทยยังมีความรับผิดชอบต่อสังคมในกิจกรรมทางธุรกิจของตนอีกด้วย เช่น มีการคำนึงถึงกิจกรรมทางธุรกิจของผู้ถือหุ้น ว่าผู้ถือหุ้นไปเพื่ออะไร หากการถือหุ้นดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำไปประกอบธุรกิจที่ผิดธรรมชาติขององค์กร หรือไม่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมที่ดีแล้ว เครือธนาคารกสิกรไทยก็จะไม่ให้เงินกู้ดังกล่าว ถึงแม้ว่าเครือธนาคารกสิกรไทยได้นำเงินไปทำประโยชน์มากมายให้กับสังคม แต่ก็ไม่ได้มุ่งหวังเป็นการลงทุนเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางธุรกิจ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณบัณฑิต ล่ำซำ ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของเครือธนาคารกสิกรไทย ระบุว่า

“สำหรับผม CSR ไม่เกี่ยวกับ Branding โดยตรง ถ้า Branding จะแปลว่าความศรัทธาที่ลูกค้ามีต่อธุรกรรมของบริษัทนั้น CSR มันเป็นส่วนหนึ่งของการแบ่งไปบ้างในสังคม โดยเฉพาะคนมักมีความคาดหวังว่า บริษัทใหญ่ๆ ต้องมีเงินเหลือบ้างเพื่อจะมาช่วยทำโครงการในโครงการนี้”

สำหรับกรณีที่เครือธนาคารกสิกรไทยให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเด็ก คุณบัณฑิต ล่ำซำ กล่าวว่า

“ดูแล้วก็เป็นที่ที่ต้องการความช่วยเหลือ ช่วยก็ดีกว่าไม่ช่วย ก็ไม่ได้คิดอะไรมากกว่านั้น ไม่ได้คิดว่ามันจะย้อนกลับมาเป็นแบรนด์ดังแบรนด์ดังอะไร ไม่ได้คิด ก็คิดว่า เออ นั่งอยู่ตรงนี้มีทรัพยากรเหลือพอที่จะไปช่วยได้ก็ไปช่วย”

นอกเหนือจากการลงทุนในการรักษาสีงแวดล้อมแล้ว ผู้ด้อยโอกาสในสังคมก็ถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของบริษัท เพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) เช่นกัน โดยมีการก่อตั้งกองทุนวันละบาทเพื่อช่วยผู้ด้อยโอกาสตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ตามแนวนโยบายของ ดร.ณรงค์ โชควัฒนา ประธานที่ปรึกษากลุ่มแพน ที่ต้องการปลูกฝังให้เพื่อนพนักงานของกลุ่มแพนได้ร่วมทำบุญและทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามกำลังความสามารถรวมถึงเพื่อร่วมกันช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากสภาพความเป็นอยู่ เช่น ผู้ยากไร้ที่ถูกทิ้ง ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากอุบัติเหตุร้ายแรงทุกประเภท และผู้ที่สมควรจะได้รับความช่วยเหลือ ตามมติของคณะกรรมการกองทุนฯ

ในส่วนของความจริงจังที่มีต่อพนักงานและผู้ถือหุ้นเสียงข้างน้อยซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกสองกลุ่มของบริษัทนั้น บริษัท เพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ได้มีนโยบายให้มีตัวแทนของพนักงานที่ไม่ใช่ผู้บริหาร และกรรมการอิสระอยู่ในคณะกรรมการบริษัทด้วย เช่นโครงสร้างคณะกรรมการบริษัทฯ รวมทั้งสิ้น 17 คน ในปี พ.ศ. 2549 ประกอบด้วย กรรมการผู้บริหาร 5 คนกรรมการไม่ได้เป็นผู้บริหาร 8 คน และ กรรมการอิสระ 4 คน และยังมีนโยบายจะเพิ่มกรรมการอิสระเป็น 1 ใน 3 ของทั้งหมด ซึ่งกรรมการที่ไม่ได้เป็นผู้บริหารและกรรมการตรวจสอบรวมทั้งสิ้น 12 คนมีความเป็นอิสระจากกรรมการบริหารและถ่วงดุลซึ่งกันและกัน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของบริษัท พนักงาน ผู้ถือหุ้นรายย่อย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่นๆ

นอกเหนือจากการเข้าไปช่วยเหลือสังคม บริษัท ทิปปักฟูตส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ได้จัดให้มีการประเมินความพึงพอใจจากลูกค้าภายนอกและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ โดยเริ่มตั้งแต่กลุ่มลูกค้าภายนอก (Customer Satisfaction Index) ความคิดเห็นของชุมชน (Community Satisfaction Level) จากความคิดเห็นของเกษตรกรและผู้จำหน่ายสินค้า (Farmers & Suppliers Index) และสำหรับลูกค้าภายในได้จัดให้พนักงานสายงานอื่นได้มีการประเมินความพึงพอใจการให้บริการซึ่งกันและกัน (Cross Functions - Internal Satisfaction Index) และบริษัทฯ ได้จัดกิจกรรมการไปเยี่ยมเยียนหรือบริการลูกค้าและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมและมีโอกาสเรียนรู้ในงานด้านให้บริการ ตลอดจนได้รับฟังความคิดเห็นของลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้อย่างใกล้ชิด โดยกิจกรรมทั้งหมดที่บริษัทฯ ทำก็เพื่อเป็นการนำเสนอปรับปรุงให้สินค้าและบริการที่มีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของทุกฝ่ายได้ดียิ่งขึ้น

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกลุ่มบริษัททรู ก็มีหลากหลายเช่นกัน เช่น มีการจัดโครงการปลูกปัญญา ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ คือการให้ความรู้สู่อนาคตกับเด็กนักเรียนในต่างจังหวัดทั่วประเทศ โดยช่วงแรกจะคัดโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดารจำนวน 800 แห่งจาก 19,000 แห่ง ซึ่งทางบริษัทจะติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม ชุดอุปกรณ์โทรทัศน์ และป้อนรายการที่เน้นวิชาความรู้ผ่านโทรทัศน์ กลุ่มบริษัททรูมองธุรกิจของตนเองว่ามีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศ เพราะทำให้ประชาชนไทยสามารถรับรู้ข้อมูลได้มากขึ้น ดังที่ผู้บริหารระดับสูงท่านหนึ่งของ กลุ่มบริษัททรู กล่าวไว้ว่า

“ภารกิจหนึ่งของเรา คือ ต้องเอาสื่อความรู้ต่าง ๆ ลงไปให้ถึง 50% ของประชากรในเมืองไทย เราจะพยายามทำตัวเองให้เป็น *change agent* ให้ได้”

กลุ่มบริษัทให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบริษัทและมีการกำหนดงบประมาณสำหรับกิจกรรมเหล่านี้ทุกปี โดยในปี 2551 กลุ่มบริษัทได้กำหนดงบไว้ประมาณ 120 ล้านบาทสำหรับกิจกรรมเพื่อสังคม โดยนอกเหนือจากโครงการปลูกบุญก็ยังมีการเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการค่ายเยาวชนทรู “สัปดาห์โลกร้อน” การจัดประกวด ภาพยนตร์โฆษณา ภายใต้หัวข้อ “ร่วมกันลดภาวะวิกฤตภาวะโลกร้อน” โครงการประกวดภาพถ่ายอนุรักษ์ ธรรมชาติ “สัตว์ป่ามีค่า ป่ามีคุณ” โครงการนันทิยน้อยทรู อีกทั้งยังมีโครงการสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มอื่น ๆ เช่น โครงการมอบทุนการศึกษาแก่บุตรพนักงาน และโครงการนักศึกษาฝึกงาน เป็นต้น

การมีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดของบริษัทจะช่วยให้บริษัทมีความยั่งยืน ได้อย่างไร คำตอบที่เห็นได้ชัดคือ ในกรณีศึกษาหลาย ๆ กรณีที่บริษัทไม่มีการให้พนักงานออกในยาม เศรษฐกิจถดถอย เพราะจะเกิดผลกระทบที่ไม่ดีต่อครอบครัวของพนักงาน ในที่สุดแล้วพนักงานเหล่านี้ นี่เองที่เป็นกลไกสำคัญในการทำให้องค์กรธุรกิจกลับมาขึ้นอยู่กับแนวทางได้อย่างรวดเร็ว นอกเหนือจากนี้ ยังมีตัวอย่างของบริษัท แพรนด้าจีเวลรี่ จำกัด (มหาชน) ซึ่งลูกค้าไม่ทอดทิ้งในยามวิกฤต และคู่ค้า วัตถุดิบส่งวัตถุดิบมาให้ใช้ก่อนโดยเชื่อใจว่าบริษัทฯ จะสามารถชำระเงินได้ภายหลัง อีกกรณีคือกรณี ของโรงพยาบาลเทพธารินทร์ที่ผู้ให้กู้ ยอมลดหนี้เงินกู้ให้ครึ่งหนึ่ง หลังการลดค่าเงินบาทในปี พ.ศ. 2540 เพราะทำธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยตลอด ดังนั้น องค์กรธุรกิจที่คำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของ องค์กรทั้งหมดอย่างจริงจัง จะมีความสามารถที่จะทนทานต่อความยากลำบากทางเศรษฐกิจและสังคมได้ นั่นเอง การมีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดนี้สอดคล้องกับเงื่อนไขคุณธรรมแห่งปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับธุรกิจไปด้วย

4. ให้ความสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมทุกมิติขององค์กรอย่างต่อเนื่อง ไม่จำกัดอยู่เพียง นวัตกรรมในผลิตภัณฑ์หรือการให้บริการที่เกิดจากหน่วยงาน Research & Development แต่เพียงอย่างเดียว

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมในหลาย ๆ ส่วนขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมแบบไม่สะสม (Radical innovation) หรือ นวัตกรรมแบบสะสมหรือการปรับปรุง กระบวนการทำงานทีละเล็กทีละน้อย (Incremental innovation) ก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากองค์กร อื่น ๆ ซึ่งนวัตกรรมจะหมายถึงนวัตกรรมในผลิตภัณฑ์เท่านั้น เช่น

เครือซิเมนต์ไทยมุ่งสร้างนวัตกรรมใหม่ทั้งทางด้านสินค้า บริการ กระบวนการทำงานและ รูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อยุทธศาสตร์พัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดยั้ง ดังระบุในส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ของคุณนิธิ ภัทรโชค ผู้อำนวยการสำนักงานแผนกลาง ว่า

“เครือซิเมนต์ไทยมุ่งพัฒนาสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (high-value product) ซึ่งเป็นสินค้า ที่สามารถพัฒนาขึ้นเองได้ โดยเมื่อก่อนจะพึ่งพาเทคโนโลยีจากที่อื่น ๆ เป็นหลัก แต่ใน อนาคตเครือฯ จะนำเทคโนโลยีที่คิดค้นขึ้นเองมาใช้ทดแทน ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับ process technology ซึ่งจะเปลี่ยนไปสู่ incremental improvement โดยได้ดำเนินการมาไม่น้อย

กว่า 20 ปี หรือประมาณปี 2530 ซึ่งเมื่อก่อนนั้นถ้าเป็นการพัฒนาเล็ก ๆ จะมาจากพนักงานเป็นหลัก แต่ถ้าเป็นการพัฒนาระดับใหญ่ที่ต้องอาศัยการลงทุนสูงจะริเริ่มมาจากผู้บริหาร แต่ในปัจจุบันมีการริเริ่มเกี่ยวกับ Innovation ภายในองค์กร จึงทำให้การพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะหลังจะมาจากพนักงานเป็นสำคัญ”

ทั้งนี้การพัฒนานวัตกรรมดังกล่าวก็เพื่อรักษาความเป็นผู้นำและระดับความสามารถในการแข่งขัน โดยจัดให้มีโครงการต่าง ๆ เช่น SCG Power of Innovation Award และ IDEA PLUS Award เพื่อกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ โดยให้พนักงานในเครือข่าย แข่งขันกันคิด โดยมีเงินรางวัล 1 ล้านบาท และนำนวัตกรรมนั้นมาใช้ในองค์กรต่อไป นอกเหนือจากนวัตกรรมเหล่านี้แล้ว เครือซิเมนต์ไทยยังมีนวัตกรรมในการบริหารจัดการองค์กรมากมาย เช่น การนำเอาระบบ 360 องศาใช้ในการประเมินผลงานของบุคลากร หรือการจัดทำ technology-road mapping เป็นต้น

เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา โปรแกรมยุทธศาสตร์ของเครือธนาคารกสิกรไทยมุ่งตอบสนองการพัฒนานวัตกรรม ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์และสารสนเทศ ตัวอย่างผลงาน อาทิ การนำเสนอความเป็นดิจิทัลแบงก์ (Digital Bank) ผ่านการให้บริการที่สะดวกรวดเร็ว ตอบสนองไลฟ์สไตล์ของคนรุ่นใหม่ โดยเป็นพันธมิตรกับดีแทคในการให้บริการ “K-mAlert” ซึ่งเป็นการส่งเอสเอ็มเอสแจ้งเตือนไปยังลูกค้าทุกครั้งที่มีการใช้จ่ายผ่านบัตรเพื่อให้ทราบความคืบหน้าในการใช้จ่ายเงิน โดยไม่คิดค่าบริการ ซึ่งมีลูกค้าเข้ามาใช้บริการจำนวนมาก เพราะประหยัดเงินและเวลาในการโทรตรวจสอบยอดกับธนาคาร อีกทั้งยังเปิดบริการ “สบาย पेย์” (Sabai pay) ชำระค่าโทรศัพท์มือถือรายเดือน ซึ่งสามารถตัดบิลได้แบบเรียลไทม์ (Real-time) โดยระบบจะแจ้งไปยังดีแทคได้ทันทีว่าลูกค้าชำระเงินแล้ว จากที่แต่ก่อนต้องรอเวลาเป็นวัน ระบบถึงจะส่งไปยังต้นทางว่าลูกค้าได้ชำระค่าบริการแล้ว โดยระบบสามารถรองรับการทำงานได้ตลอด 24 ชั่วโมง 7 วัน จากเดิมที่จะหยุดทำงานในวันเสาร์-อาทิตย์ นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยให้ลูกค้ามีความสะดวกรวดเร็วในการทำธุรกรรมการเงินด้วยตนเอง เช่น การชำระค่าบริการต่างๆ ผ่านตู้เอทีเอ็ม, ตู้รับฝากเงิน, ตู้อัพเดทสมุดบัญชี, การรับบัตรคิวจากเครื่องอัตโนมัติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การนำกลยุทธ์ Coffee banking มาใช้, การเปิดสาขาตามไลฟ์สไตล์ลูกค้า เป็นต้น การดำเนินการดังกล่าวเพื่อเป็นการสร้างคุณภาพสูงสุดในการให้บริการ แม้จะเป็นต้นทุนการจัดการที่เพิ่มขึ้นก็ตาม

บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ก็มีการลงทุนอย่างมากมายในด้าน R&D กับหลายบริษัทในเครือ เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันและตามความต้องการของตลาดต่างประเทศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วให้ทัน โดยมีการลงทุนในบริษัท บ้านแพนรีเสิร์ช แลบบอราทอรี จำกัด ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2531 ที่ กรุงเทพฯ เพื่อทำการทดลองค้นคว้าและพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตรองเท้า ในอนาคต นอกเหนือจากนี้ บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ยังลงทุนกับบริษัท แพนเทคอาร์แอนด์ดี จำกัด ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2534 เพื่อทำการวิจัยและพัฒนาการทำการรองเท้าต้นแบบ รองเท้าตัวอย่างให้มีคุณภาพ โดยลงทุนในการนำเอาคอมพิวเตอร์ ระบบ CAD-CAM มาใช้ในการออกแบบและควบคุมการผลิตรองเท้า ซึ่งจะช่วยให้การออกแบบรองเท้าเป็นไปอย่างรวดเร็ว และช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบรองเท้าได้แปลกใหม่ออกไป รวมถึงการลงทุนอีกกว่า 300 ล้านบาทในปีพ.ศ.

2545 เพื่อตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาองเท้า โดยเป็นโครงการแพนบอยางตั้งอยู่ที่ตำบลหนองขาม อำเภอครีราชา จังหวัดชลบุรี บนเนื้อที่ 30 ไร่ เพื่อดำเนินการวิจัยและพัฒนาออกแบบรองเท้าต้นแบบสำหรับบริษัทผู้ผลิตรายใหญ่ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับผู้ผลิตต่างประเทศ ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่าในส่วนขบวนการผลิตนั้น บริษัทฯ ได้พยายามลดระยะเวลาในกระบวนการผลิตโดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ได้ใช้ กระบวนการ Self inspection ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ TMS (Toyota Manufacturing System) มาประยุกต์ใช้ในการผลิตร่วมกับระบบ NOS (Nike Operation System) ของลูกค้าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการผลิต การทำงานให้กระชับ รวดเร็ว ยืดหยุ่น มีคุณภาพและลดต้นทุน เพื่อเพิ่มนวัตกรรมในกระบวนการผลิต (Incremental Innovation) เพราะพนักงานแต่ละคนมีโอกาสที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์มากในขบวนการดังกล่าว

บริษัท ทิปโก้ฟุตส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ก็เช่นกัน มีการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการสนองนโยบายที่จะเพิ่มผลิตภัณท์อย่างน้อยปีละหนึ่งผลิตภัณท์ โดยได้เริ่มใช้นโยบายดังกล่าวมาตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปัจจุบัน บริษัทฯ ได้ลงทุนมากกว่า 300 ล้าน สำหรับบรรจุภัณท์แบบใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคด้วยระบบการบรรจุแบบปลอดเชื้อในบรรจุภัณท์ขวด PET ซึ่งเป็นระบบการบรรจุที่ทันสมัยที่สุดในอุตสาหกรรมน้ำผลไม้ในเมืองไทยขณะนี้ ด้วยความแตกต่างนี้จึงทำให้สินค้าที่บรรจุแบบปลอดเชื้อมีคุณภาพดีกว่า มีการสูญเสียสารอาหารน้อยกว่า เนื่องจากระยะเวลาการสัมผัสความร้อนลดลง

ในการดำเนินการตามกลยุทธ์ Convergence ของกลุ่มบริษัททรูซึ่งเป็นเพียงบริษัทไม่กี่แห่งในโลกที่ใช้กลยุทธ์นี้ สำหรับรูปแบบ Convergence นั้น จำเป็นต้องมีการลงทุนเพื่อพัฒนานวัตกรรมหลายด้านในธุรกิจหลักทั้ง 5 ของตน อันได้แก่ ธุรกิจโทรศัพท์เคลื่อนที่ ภายใต้ชื่อ True Move ธุรกิจออนไลน์ ภายใต้ชื่อ True On-line ธุรกิจโทรทัศน์ระบบบอกรับเป็นสมาชิก ภายใต้ชื่อ True Visions (ชื่อเดิมยูบีส) ธุรกิจดิจิทัลคอมเมิร์ซ ภายใต้ชื่อ True Money และ ธุรกิจดิจิทัลคอนเทนท์ ภายใต้ชื่อ True Life นวัตกรรมเหล่านี้ เป็นทั้งแบบ Radical และ Incremental โดยในส่วนของ Radical นั้นส่วนใหญ่เกิดจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและตกรุ่นเร็ว ทำให้บริษัทต้องพัฒนานวัตกรรมของตนอยู่เสมอ ส่วน Incremental นั้นเกิดจากการสังเกตการณ์พฤติกรรมผู้บริโภคและเปลี่ยนแปลงไปตามนั้น เช่น การเป็นธุรกิจเดียวในโลก ที่มีการรวมการให้บริการแบบ Wi-Fi Edge และ GPRS เข้าด้วยกัน

นวัตกรรมทั้ง 2 แบบที่กล่าวมาแล้ว มีส่วนสำคัญมากต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนขององค์กรธุรกิจของไทยและเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ธุรกิจไทยสามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพในตลาดโลก เนื่องจากว่าธุรกิจในประเทศไทยไม่สามารถแข่งขันทางด้านต้นทุนหรือราคาได้ เพราะต้นทุนในการผลิตของธุรกิจไทยโดยปกติแล้วจะสูงกว่าต้นทุนการผลิตของประเทศจีน ประเทศเวียดนาม หรือ ประเทศอินเดีย หลายเท่าตัว นอกเหนือจากนั้น ปัจจัยต้นทุนยังเป็นปัจจัยที่นักธุรกิจไทยควบคุมไม่ได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนทางด้านค่าจ้างแรงงาน ค่าน้ำมัน เป็นต้น เพราะฉะนั้นธุรกิจไทยจะต้องผลิตสินค้าหรือบริการที่ไม่เหมือนใคร ถึงแม้ราคาอาจจะสูงกว่า แต่ถ้ามีคุณภาพดีก็มีความต้องการในตลาดโลก แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับนวัตกรรมนี้จึงสอดคล้องกับหลักการมีเหตุผล หลักการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

5. ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรธุรกิจที่ยั่งยืน มีรูปแบบที่แตกต่างกันไป มีทั้งในรูปแบบของการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่เพื่อรักษาลิ่งแวดล้อม และการปรับปรุงการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยใช้วัสดุที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น หากเป็นธุรกิจให้บริการ ก็จะทำให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่หลากหลาย (Multi-skills) ให้แก่พนักงานเพื่อที่จะให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพทันทั่วทั้งที่ตามความต้องการที่หลากหลายมากขึ้นในทุกขณะของลูกค้า เช่น

เครือซิเมนต์ไทยถือว่าทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการผลิตนั้น มีปริมาณที่จำกัดทางเครือฯ มีการจัดการการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดความพอเพียงและตอบสนองต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจ ในขณะที่เดียวกันยังรักษาความสมดุลของธรรมชาติ โดยได้ใช้นโยบายจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เน้น “3R” ได้แก่

- Reduce คือการลดการนำทรัพยากรมาใช้งาน โดยลดการใช้พลังงานและวัตถุดิบ
- Reuse & Recycle คือการนำของที่ใช้แล้ว หรือของเสียกลับมาใช้ซ้ำหรือใช้ใหม่ โดย Reuse จะเป็นการนำมาใช้ในสภาพเดิม ส่วน Recycle จะต้องผ่านกระบวนการจัดการก่อนนำกลับมาใช้
- Replenish คือการทำให้ทรัพยากรมีใช้อย่างเพียงพอ ด้วยการฟื้นฟูหรือหาทางเลือกใหม่ที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าเดิม

เช่น กลุ่มธุรกิจซิเมนต์ได้ดำเนินโครงการ Waste Heat Power Generation Project โดยมีเป้าหมายในการนำเอาของเหลือจากกระบวนการที่ยังมีอุณหภูมิสูงอยู่มาใช้ในการเดินเครื่องกำเนิดไฟฟ้าโดยใช้ความร้อนจากไอน้ำ เป็นต้น

เนื่องจากเป็นธุรกิจให้บริการ ทรัพยากรที่เครือธนาคารกสิกรไทยให้ความสำคัญสูงสุดคือทรัพยากรบุคคล โดยธนาคารได้เร่งพัฒนาศักยภาพพนักงานให้มีความรู้ความสามารถเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน ด้วยการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องในหลายด้าน ทั้งนี้พนักงานหนึ่งคนสามารถรับการจัดการเรียนรู้ได้หลายหลักสูตรในระหว่างปี เพื่อให้มีทักษะและความรู้รอบด้าน นอกจากการทำงานตามหน้าที่ ธนาคารยังมุ่งพัฒนาพนักงานให้สามารถทำงานใกล้ชิดกับลูกค้าตามกลยุทธ์การตลาดเชิงรุก มีการฝึกทักษะพนักงานเพื่อให้สามารถเป็นผู้แนะนำและแก้ปัญหาให้ลูกค้า ปัจจุบันเครือธนาคารกสิกรไทยมีการจัดบริการ “ทีมผู้ชำนาญการ” ซึ่งจะเป็นเหมือน “ที่ปรึกษาส่วนตัว” ในการทำธุรกรรมระหว่างประเทศให้แก่ลูกค้าอีกด้วย

เช่นเดียวกัน บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) มีการพัฒนากระบวนการผลิตเพื่อการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น ในปีพ.ศ. 2546 บริษัทฯ ได้พัฒนากระบวนการผลิตโดยเริ่มนำเอาระบบ TMS (Toyota Manufacturing System) มาประยุกต์ใช้ในการผลิตร่วมกับระบบ NOS (Nike Operation System) ของลูกค้าเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและปรับปรุงการผลิต การทำงานให้กระชับ รวดเร็ว ยืดหยุ่น มีคุณภาพและลดต้นทุน นอกเหนือจากนี้ บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ได้จัดตั้งโครงการลดปริมาณการใช้วัตถุดิบที่ผ่านกระบวนการ

เคลือบแก้ว และกลบด้วยกระดาษ (Stickering Material Reduction Project) คือนำชิ้นงานของวัตถุดิบเปล่ามาสเปรย์การเองก่อนการติดบนชิ้นงานอื่นและวิธีการนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ได้ดำเนินการในส่วนของวัตถุดิบประเภท Generic Lining ไปแล้ว ซึ่งมีผลทำให้ลดของเสียในระบบทั้งในส่วนที่เป็นเศษวัตถุดิบและกระดาษที่กลบมากับวัตถุดิบ

นอกเหนือจากนี้ บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ยังมีโครงการเลือกใช้วัตถุดิบในการผลิตที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ (Use Select Environmental Preferred Material) โครงการนี้เป็นการตกลงกันระหว่างลูกค้ากับ Supplier ที่ขายวัตถุดิบให้กับทางบริษัทฯ โดยเศษวัตถุดิบที่เกิดจากกระบวนการผลิต สามารถส่งกลับคืนไปรีไซเคิลได้ และมีแผนการลดการใช้ทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือยในกระบวนการผลิต กลับมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์อีกครั้ง (Reuse) ทั้งนี้มีโครงการเปลี่ยนแปลงการใช้อุปกรณ์การทากาว ซึ่งจากเดิมใช้แปรงสีฟันมาเป็นเศษฟองน้ำที่เหลือจากกระบวนการผลิตแทน ในเฉพาะบางรุ่นที่เหมาะสมกับการทำงานและไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ท้ายที่สุด บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ยังมีแผนการลดปริมาณการใช้พลังงานไฟฟ้าขององค์กร เพื่อเป็นการอนุรักษ์พลังงานตลอดจนทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการผลิตพลังงาน ทั้งนี้โดยมีโครงการปรับปรุงเครื่องจักรในกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสามารถลดผลกระทบการสูญเสียพลังงานลงได้ และโครงการอนุรักษ์ประหยัดพลังงานไฟฟ้าภายในองค์กร อีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2549 บริษัท ทิปปิกฟุตส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ได้มีการปรับปรุงระบบการจัดการผลิต มีการประสานงานในสายงานที่เกี่ยวข้องภายในโรงงานตลอดจนการให้พนักงานได้มีส่วนร่วมในการค้นหารูปแบบการผลิตใหม่เพื่อเพิ่มอัตราผลผลิตในการผลิต (Production Recovery) ส่งผลให้สามารถผลิตได้ Yield/ton-Recovery สูงสุด โดยใช้แรงงานต่อตันน้อยที่สุดตั้งแต่เปิดดำเนินการมา ซึ่งจะเห็นได้ว่า บริษัทฯ มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นบริษัทฯ มีการบริหารวัตถุดิบอย่างเป็นระบบ แม้ในยามที่ราคาของวัตถุดิบสูงขึ้น เช่น ทิปปิกไม่ทิ้งในสิ่งที่ตนเองไม่ได้ใช้ เช่น เปลือกของสับปะรด ได้นำไปคั้นน้ำและขายต่อให้กับโรงงานผลิตแยมผลไม้เพื่อประโยชน์อีกต่อหนึ่ง จะเห็นได้ว่า บริษัทฯ มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างเต็มที่ ในส่วนของการใช้พลังงาน ในปีพ.ศ. 2549 มีการจัดการลดปริมาณของเสียและวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิต มีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อดูแลเรื่องการคัดแยกวัสดุ/ของเสียเหลือใช้จากกระบวนการผลิตตั้งแต่ต้นทาง (Recycle Waste) เพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุด

เนื่องจากทुरुเป็นธุรกิจให้บริการ ทรัพยากรที่สำคัญของกลุ่มบริษัททुरुจึงสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มที่สำคัญ คือ ทรัพยากรมนุษย์ และผลิตภัณฑ์ซึ่งก็คือ ประเภทของบริการที่หลากหลายของบริษัทในกลุ่มทुरु ในส่วนของผลิตภัณฑ์นั้น กลุ่มบริษัททुरुมีโครงการ Drop Wire Re-Use ซึ่งเป็นโครงการที่นำเอาสาร Drop Wire ที่ยกเลิกการใช้บริการแล้ว และกลายเป็นขยะบนอากาศ นำมาใช้ใหม่ให้เกิดประโยชน์โดยนำกลับมาให้บริการลูกค้า โครงการนี้นอกจากช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานแล้วยังเป็นการช่วยลดขยะบนอากาศด้วย ส่วนในเรื่องพนักงานนั้น เนื่องจากบริษัท กลุ่มบริษัททुरुมีบริการที่หลากหลาย พนักงานทุกคนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริการเหล่านั้นทุกตัว อย่างน้อยในระดับภาพรวม เพื่อที่จะได้ตอบคำถามหรือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ลูกค้าได้ในระดับหนึ่ง ก่อนที่จะส่งไปให้พนักงานเฉพาะด้านต่อไป

การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น เป็นหลักการทำธุรกิจที่ดีโดยปกติทั่วไปของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์อยู่แล้ว เพราะเมื่อต้นทุนลด กำไรก็เพิ่ม ธุรกิจก็ทำกำไรสูงสุดต่อไปได้ แต่หลายครั้งด้วยกัน ผู้บริหารองค์กรธุรกิจที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ไม่ได้คิดอย่างรอบคอบ จึงทำให้ในบางกรณีการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลเท่าที่ควร องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนนั้น มีความระมัดระวังมากในการใช้ทรัพยากร การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลนี้สอดคล้องกับหลักการมีเหตุผลซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการใช้ความรู้อย่างรอบคอบและระมัดระวังนั่นเอง

6. พัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตหรือให้บริการที่มีประสิทธิภาพ แต่ราคาไม่สูง โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่เกิดจากภูมิปัญญาไทย

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีการบริหารจัดการเทคโนโลยีเพื่อก่อให้เกิดนวัตกรรมทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรธุรกิจในประเทศไทย ที่สร้างความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกด้วยภูมิปัญญาไทย เช่น เครือซิเมนต์ไทยตระหนักถึงความสำคัญของเทคโนโลยีและถือเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่จะนำธุรกิจให้ไปสู่ความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ แต่การที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ดังนั้นเครือซิเมนต์ไทยจึงได้ให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์เทคโนโลยีและพัฒนาต่อยอดเทคโนโลยีดังกล่าว มีการจัดทำแผนที่นำทางการพัฒนาเทคโนโลยี (Technology roadmaps) เป็นครั้งแรกของประเทศไทย โดยพิจารณาแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ให้สอดคล้องกับแผนธุรกิจ Medium term plan ซึ่งมีการวิเคราะห์ตลาด ครอบคลุมระยะเวลา 3 - 5 ปี และมีการทบทวนเป็นประจำทุกปี เพื่อปรับปรุงแผน และจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม โดยจะเน้นการพัฒนา High-valued products ปัจจุบันนี้งบประมาณในส่วนของ R & D จะอยู่ที่ประมาณ 700-800 ล้านบาทต่อปี และมีแผนการที่จะเพิ่มการลงทุนในส่วนนี้อีก นอกเหนือจากนี้แล้ว ยังมีการสรรหาพนักงานใหม่ระดับปริญญาเอกเพื่อการนี้โดยเฉพาะ โดยมีการสร้าง career ให้กับคนกลุ่มนี้อย่างจริงจัง ในส่วนของเทคโนโลยีแบบไทย ๆ ก็ยังมีให้เห็นอยู่ในการผลิตที่เริ่มต้นมาจากต้นน้ำ เช่น ใช้เทคโนโลยีชีวภาพในการพัฒนาพันธุ์ไม้เพื่อป้อนสู่โรงงานผลิต เพื่อให้ได้คุณภาพเฉพาะตามที่ต้องการ เป็นต้น ดังระบุในส่วนของบทสัมภาษณ์ของคุณรุ่งโรจน์ รังสิโยภาส ผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ ว่า

“เครือซิเมนต์ไทยได้จัดทำ Technology Roadmap ควบคู่กับ Business Planning ซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาบุคลากร ทำให้สามารถวางแผนการดำเนินการพัฒนาเทคโนโลยี และบุคลากรได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพไปในทิศทางเดียวกัน”

สำหรับเครือธนาคารกสิกรไทย แม้จะเป็นธุรกิจให้บริการทางการเงินที่ต้องอิงอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ก็ได้มีความพยายามพัฒนาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรง โดยหน่วยบริหารทรัพยากรบุคคลได้ริเริ่มโครงการให้พนักงานส่งประกวดผลงานนวัตกรรมในแผนก ซึ่งได้ต้นแบบนี้มาจากการจัดการของเครือซิเมนต์ไทย แม้โครงการนี้จะอยู่ในระยะเริ่มต้น แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามพัฒนาองค์ความรู้ภายใน ตัวอย่างผลงานที่ส่งเข้าร่วมโครงการ เช่น ระบบการขออนุมัติลา

หรือเบิกค่าใช้จ่าย ที่ช่วยลดขั้นตอนการจัดการ นอกจากนั้นเครือธนาคารกสิกรไทยยังได้พัฒนาระบบการบริหารความเสี่ยง โดยมีพื้นฐานจากความรู้ความเข้าใจในธุรกิจที่ดำเนินมามากกว่า 60 ปี

ในส่วนของ บริษัท แพนเอเชียฟู้ตแวร์จำกัด (มหาชน) นั้น บริษัทได้ร่วมกับบริษัทในเครือ เช่น บริษัท แพนเทค อาร์แอนด์ดี จำกัดและ บ้านแพนรีเสิร์ช แลบบอราทอรี จำกัด รวมถึงร่วมมือกับหน่วยงานราชการเช่น ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาตินำความรู้ที่สะสมมาของแต่ละภาคส่วนมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ตลอดจนปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตรวมถึงลดต้นทุนการผลิตอย่างต่อเนื่อง เช่น บริษัทได้ร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) เพื่อผลิตเครื่องเย็บรองเท้าอัตโนมัติซึ่งสามารถลดต้นทุนการนำเข้าได้มากกว่า 50% (จากต้นทุนการนำเข้า 4.3 ล้านบาทต่อเครื่องเหลือเพียงต้นทุนผลิต 1.6 ล้านบาทต่อเครื่อง)

บริษัท ทิปป็อพูลส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ได้นำระบบบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance-PM) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ CEDAR เพื่อช่วยในการจัดการฐานข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาเครื่องจักร เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการอะไหล่และการซ่อมบำรุงเครื่องจักรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถลดการสูญเสียของผลิตภัณฑ์ และลดเวลาเครื่องจักรเสียลงได้ ซึ่งระบบนี้เป็นระบบเดิมที่ใช้อยู่แล้วที่โรงงานที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และได้นำมาปรับใช้ให้กับ โรงงานผลิตน้ำแร่ออร่าที่จังหวัดเชียงใหม่

สำหรับกลุ่มบริษัททรูนั้น ก่อนข้างจะเป็นไปได้ลำบากที่จะมีการพัฒนาเทคโนโลยีแบบพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพและราคาถูก เพื่อประยุกต์ใช้ในธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคม เพราะธุรกิจนี้ผู้ให้บริการมีแต่จะต้องพัฒนาให้ได้นวัตกรรมล่าสุดที่มีอยู่ในยุคดิจิทัลเพื่อนำเสนอต่อผู้ใช้บริการซึ่งปกติแล้วจะมีค่าใช้จ่ายสูง และการพัฒนาเทคโนโลยีแบบไทยๆ อาจจะไม่ทันการณ์ หรือประยุกต์ใช้ไม่ค่อยได้ อย่างไรก็ตาม พบว่ากลุ่มบริษัททรูมีการนำเทคโนโลยีที่คิดค้นโดยคนไทยมาใช้จริงในบริษัท ทรู ออนไลน์ หนึ่งในกลุ่มบริษัทของทรู ที่ให้บริการด้านอินเทอร์เน็ตและบรอดแบนด์สำหรับลูกค้าทั่วไป โดยเทคโนโลยีที่ว่านี้คิดค้นและประดิษฐ์โดยนักวิชาการซึ่งเป็นคนไทย ใช้มันสมองแบบไทยๆ ในการสร้างตัวส่งสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่ใช้ตามตึกและอาคารทั่วไป ซึ่งเป็นอุปกรณ์ส่งสัญญาณของไทยที่มีประสิทธิภาพสูงมากเมื่อเทียบกับของที่ผลิตจากต่างประเทศ โดยประสิทธิภาพของตัวส่งสัญญาณแบบไทยนี้ 1 เครื่องเท่ากับอุปกรณ์นำเข้าจากต่างประเทศถึงมากกว่า 10 เท่า โดยที่ราคาน้อยกว่ามากจนน่าประหลาดใจ ดังนั้น กลุ่มบริษัททรูจึงได้มีการทำสัญญากับคนไทยผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์เครื่องส่งสัญญาณนี้เพื่อเป็นผู้ซื้อขายเดี่ยวเท่านั้นของเครื่องมือชิ้นนี้ ซึ่งนับว่าเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในด้านอินเทอร์เน็ตให้กับกลุ่มบริษัททรูเป็นอย่างมาก รวมถึงค่าใช้จ่ายที่ลดลงอย่างมหาศาลเช่นเดียวกัน

ดังที่ได้รายงานไปแล้วในเบื้องต้นว่าการที่องค์กรธุรกิจไทยจะสามารถแข่งขันได้อย่างมีประสิทธิภาพในตลาดโลกต้องมีนวัตกรรมในสินค้าหรือการให้บริการ การที่องค์กรธุรกิจจะมีนวัตกรรมได้นั้น เงื่อนไขหนึ่งก็คือการที่พนักงานต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุขเป็นพื้นฐานก่อน พนักงานเหล่านี้จึงจะมีเวลาเอาอุทิศตนในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ ให้กับบริษัท เงื่อนไขอีกประการหนึ่งก็คือถ้าหากธุรกิจไทยยังคงตามใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา การที่จะสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้กับสินค้าหรือบริการของไทยในตลาดโลกคงเป็นไปได้ยาก ดังนั้นภูมิปัญญาไทยหรือความรู้พื้นบ้านนี้เอง

ที่จะทำให้ธุรกิจไทยสามารถที่จะสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าหรือบริการได้เป็นอย่างดี ทำให้ลอกเลียนแบบได้ยาก การใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพแต่ราคาไม่สูงเช่นนี้ สอดคล้องกับหลักการมีเหตุผล โดยอยู่บนพื้นฐานของความรอบรู้นั่นเอง

7. ขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วเท่านั้น ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะจำกัดโอกาสในการสร้างกำไรระยะสั้นขององค์กรก็ตาม

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีการขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในบางกรณีถึงแม้ว่าจะมีความต้องการในสินค้าของตนในตลาดอย่างเห็นได้ชัด ก็ไม่มีการเร่งขยายธุรกิจเพื่อรองรับความต้องการนั้นและทำการสูงสุดแต่อย่างใด คือมีความพอประมาณนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการบริหารความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ตัวอย่างที่น่าสังเกตจากการศึกษาคือ บริษัท ทรู คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ที่ดูเหมือนว่าจะเร่งลงทุนเพื่อขยายกิจการ โดยสร้างหนี้สินจำนวนมากไปด้วยในขณะเดียวกัน ทั้งนี้เป็นเพราะองค์กรนี้อยู่ในธุรกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วมาก เทคโนโลยีที่ล้าสมัยแล้ว อาจจะไม่มีความต้องการทางตลาดเหลืออยู่เลยก็ได้ จึงมีความจำเป็นต้องลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะของการลงทุนของกลุ่มบริษัททรู โดยไม่ใช่ดูเฉพาะการสร้างหนี้จะเห็นว่า กลุ่มบริษัททรูมีการขยายธุรกิจอย่างรอบคอบค่อยเป็นค่อยไปและตั้งอยู่บนความพร้อมเช่นเดียวกัน ดังที่ คุณวิเชาว์ รักพงษ์ไพโรจน์ Managing Director และ COO ของกลุ่มบริษัททรูได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“Milestones ของเราก็คือว่า เราค่อนข้างค่อย ๆ integrate คือ เดิมเราเป็น Fixed line stand alone แล้วเราก็มี Mobile มาร่วม ช่วง Mobile ร่วมเราก็เพิ่ม Broadband Service และเราก็ integrate Major RSP เข้ามาด้วยอย่าง KSC และ eventually เราก็ total merge กับ UBC ก็คือว่าเราไม่เพียงแต่ทำ organic growth เราจะมี การ merger acquisition ที่แบบเป็น sister company เข้ามา เพราะ Portfolio วันนี้เราต้องคิดว่ามันค่อนข้างจะครบ และ Fixed Line Broadband Pay TV ดิฉัน เราเชื่อว่า stand alone เค้าไปได้สวยของเค้าอยู่แล้ว เขาจะสามารถไปไกล Mobile ยังต้องลงทุนอีกเยอะ โดยเฉพาะไปที่ 3G คือที่ผ่านมาคือว่าสิ่งที่เรา success ก็คือเราสามารถ integrate พวกนี้เข้ามาโดยไม่ทำให้บริษัท collapse”

เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไทยให้ความสำคัญที่จะตอบสนองตลาดในประเทศเป็นอันดับแรกด้วยความระมัดระวัง ก่อนขยายสู่ตลาดภูมิภาค จากบทเรียนวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ทำให้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไทยเน้นการดำเนินธุรกิจเฉพาะในส่วนของบริษัทหลัก (Core business) ที่มีความสามารถในระดับสูง โดยใช้เงื่อนไขของยอดขายที่มีต้องมากกว่า 2 หมื่นล้านบาทเป็นตัวตัดสิน ทำให้บริษัทมีความระมัดระวังในการลงทุนมากขึ้น การตัดสินใจลงทุนในต่างประเทศจึงมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการทดลองตลาดและสร้างการตอบรับของผลิตภัณฑ์ ก่อนที่จะลงทุนสร้างโรงงานใหม่ ตัวอย่างเช่น การลงทุนเปิดตลาดและตั้งโรงงานผลิตกระเบื้องคอนกรีตหลังคา (Monier) ในประเทศกัมพูชา เป็นต้น

ดังระบุในส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ของคุณรุ่งโรจน์ รังสิโยภาส ผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ ว่า

“เครือข่ายเงินทุนไทยวางแผนการลงทุนในต่างประเทศโดยเริ่มจากการทำ pre-market ประมาณ 50% ของกำลังผลิตของโรงงาน ในขณะที่มีการก่อสร้างโรงงาน โดยการส่งสินค้าจากประเทศไทยไปขาย พอโรงงานสร้างเสร็จก็สามารถดำเนินการขายได้เลย โดยในระหว่างก่อสร้างโรงงานนั้น ทางเครือข่าย ก็ได้ดำเนินการจัดหาพนักงานและนำมาอบรมฝึกงานก่อนอย่างน้อย 6 เดือนก่อนที่โรงงานจะแล้วเสร็จ ดังนั้นเมื่อโรงงานสร้างเสร็จ จึงพร้อมที่จะดำเนินการผลิตสินค้าและขายให้กับตลาดที่ได้ทำ pre-market ไว้แล้ว เป็นขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป”

แม้เครือธนาคารกสิกรไทยจะมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้บริหารของเครือธนาคารกสิกรไทยมีแนวคิดในการบริหารองค์กรให้มีการขยายตัวแบบไม่เกินตัว ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้ภาวะการณ์ใด เช่น ช่วงวิกฤติ ช่วงกำลังฟื้น หรือช่วงกำลังขยายก็ตาม โดยได้เฉพาะเจาะจงว่านำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง เครือธนาคารกสิกรไทยได้วางยุทธศาสตร์เรื่องการบริหารความเสี่ยงเพื่อรักษาการเติบโตและคุณภาพของสินทรัพย์ เนื่องจากธุรกิจการเงินต้องเกี่ยวข้องกับความเสี่ยง โดยเฉพาะความเสี่ยงด้านเครดิต รวมทั้งพยายามปรับเครื่องมือการบริหารความเสี่ยงให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจหรือลูกค้าแต่ละกลุ่ม การมีความระมัดระวังในการขยายธุรกิจของเครือธนาคารกสิกรไทยเห็นได้ชัดในการเจาะตลาดประเทศจีน เพราะตลาดจีนมีความสำคัญกับนักธุรกิจไทยและเงินที่ทำการค้าขายระหว่างประเทศ โดยได้ทำการสำรวจตลาดอย่างรอบครอบก่อนที่จะทำการเจาะตลาด โดยทราบว่าธนาคารใหญ่ในประเทศจีนได้เข้าถึงกลุ่มลูกค้าขนาดใหญ่อยู่แล้ว แต่ด้วยขนาดของตลาดจึงอาจยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการเชิงลึกของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของจีนได้ เครือธนาคารกสิกรไทยเล็งเห็นช่องว่างนี้ จึงได้ร่วมมือกับธนาคารขนาดกลางของจีนแห่งหนึ่งในการเริ่มเจาะตลาดธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของจีน โดยมีการทำ co-lending ในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 โดยธนาคารจีนจะได้รับ know-how จากธนาคารกสิกรไทย และธนาคารกสิกรไทยก็ได้รับเครือข่ายเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดร.ประสาร ไตรรัตน์วรกุล กรรมการผู้จัดการเครือธนาคารกสิกรไทย ระบุว่า

“ความสามารถในเชิง Banking ในเชิง Credit Model นี้เราคิดว่าเรามีประสบการณ์พัฒนามาพอสมควร แต่ว่าจุดที่เราขาดอยู่ก็คือข้อมูลท้องถิ่น เพราะวาระบบของเขาก็อาจจะแตกต่างจากของเรา เราก็เลือกที่จะไปด้วย Model ที่เราร่วมมือกับแบงก์ท้องถิ่นขนาดกลางในกรณีนี้ก็คือแบงก์หมินเซิน ซึ่งเป็นแบงก์ที่มีคุณภาพ ส่วนทางเขาก็อยากจะเรียนรู้เทคโนโลยีด้านเครดิตกับเรา ก็เลยเป็น Partner เข้าไป ทางเราก็ไปในเชิงหนึ่ง ก็เรียนรู้ด้วยแล้วก็นำเทคโนโลยีของเราบางอย่างไปใช้ ส่วนหมินเซินก็มีบทบาทในเรื่องของการเป็นแบงก์ท้องถิ่นช่วยเราว่าความรู้ท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นอย่างไร คือการเรียนรู้”

จากรายงานของบริษัทแพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ปีพ.ศ. 2546 แม้แบรนด์ระดับโลก เช่น Nike ที่ต้องการกระจายความเสี่ยงในการผลิต โดยการให้คำสั่งผลิตแก่ประเทศผู้ผลิตเช่นประเทศจีน ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศไทย และประเทศเวียดนาม แต่ละประเทศไม่เกิน 25% โดยที่ในเวลาดังกล่าวประเทศไทยมีส่วนแบ่งคำสั่งผลิตอยู่เพียง 11% ซึ่งคำสั่งผลิตของ Nike ให้แก่ประเทศไทยก็ตกอยู่

กับบริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) เป็นส่วนใหญ่ โดยที่คำสั่งผลิตของ Nike ในประเทศไทย ดังกล่าวยังสามารถเติบโตได้อีกถึง 14% แต่บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ก็ไม่ได้รับขยาย ธุรกิจเพื่อรองรับคำสั่งผลิตของ Nike อีก 14% ดังกล่าว แสดงว่าบริษัทอาจจะตระหนักถึงการเติบโตอย่าง ค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงยังให้ความสำคัญของการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดังนั้นจึงไม่มีการเร่งขยายโรงงาน เพื่อรองรับคำสั่งซื้ออีก 14% แต่อย่างใด

เช่นเดียวกัน บริษัท ทิปปิกฟู้ดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) เริ่มแรกจากการทำกิจการ สับปะรดกระป๋อง เริ่มขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป มาสู่ผลไม้และน้ำผักเพื่อสุขภาพ ชาเขียว และ เครื่องดื่มธัญญาหาร ซึ่งล้วนแล้วแต่อยู่ในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพแทบทั้งสิ้น จวบ จนปัจจุบัน ทิปปิก ได้พันธมิตรใหม่จากญี่ปุ่น เข้ามาช่วยเสริมศักยภาพในการแข่งขันที่ทวีความรุนแรง ขึ้น ในตลาดเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ก็เห็นได้ว่า บริษัทฯ ยังคงระมัดระวังในการขยายธุรกิจโดยการหา พันธมิตรที่มีความพร้อมในทุกด้าน เข้ามาช่วยเพิ่มศักยภาพให้กับตนเอง ในส่วนของการลงทุนเพื่อขยาย ฐานการผลิต บริษัทฯ ซื้อโรงงานผลิตเครื่องดื่มที่เชียงใหม่ มูลค่า 215 ล้านบาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เพิ่มจำนวน สินค้าและขยายกำลังการผลิต โรงงานผลิตดังกล่าวประกอบด้วยสินทรัพย์คือ ที่ดิน อาคาร คลังสินค้า เครื่องจักร และเฟอร์นิเจอร์ โดยในการลงทุนในครั้งนั้น บริษัทฯ ได้ใช้ทุนหมุนเวียน ขนาด ของรายการคิดเป็นเพียง 7.92 ของสินทรัพย์รวม ซึ่งในขณะนั้น บริษัทมีสินทรัพย์รวมอยู่ประมาณ 2,713 ล้านบาท การดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการขยายกิจการของบริษัทฯ ที่คำนึงถึงผลกระทบในด้าน การเงินของบริษัทฯ และยิ่งกว่านั้นการขยายโรงงานในครั้งนี้ เป็นการขยายกำลังการผลิตเพื่อรองรับคำสั่ง ซื้อที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต โดยได้คำนึงถึงความพร้อมในหลายด้านก่อนที่จะลงทุน อาทิเช่น ด้านการ เงิน และด้านการเติบโตของตลาดในอนาคต

ในบางครั้ง อาจดูเหมือนว่า กลุ่มบริษัทขยายธุรกิจอย่างก้าวกระโดด อยู่บนพื้นฐานของ ความเสี่ยง ในเวลาที่ยังไม่พร้อม เช่น การรีแบรนด์ตัวเอง หรือ การควบรวมบริษัท ทู วิชั่นส์ ซึ่งเมื่อ พิจารณาคำว่า ๆ แล้วอาจจะไม่เป็นไปตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แต่จากข้อมูลที่เรา ได้ก็พอมีหลักฐานบางอย่างที่แสดงว่า มีบางช่วงที่กลุ่มบริษัท ทูไม่ได้รับขยายกิจการอย่างรีบร้อนเพื่อ ทำกำไรสูงสุดในระยะสั้น เช่นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 เป็นช่วงที่บริษัท เอ ไอ เอส คู่แข่ง ได้มีปัญหา การถูกบอยคอตอย่างหนักสืบเนื่องจากการดำเนินงานของรัฐบาลทักษิณ ช่วงนั้นเอ ไอ เอส ได้ออก โปรโมชันใหม่ ๆ มากมายเพื่อพยายามดึงดูดลูกค้า หลังจากที่ต้องสูญเสียกลุ่มลูกค้าไปเพราะปัญหาทาง ด้านการเมือง ซึ่งก็เป็นช่วงเวลาที่ดีที่คู่แข่งที่สำคัญอย่างกลุ่มบริษัททู และ ดีแทค จะเดินหน้าเพื่อขยาย ฐานลูกค้า แต่กลุ่มบริษัททู ไม่ได้คิดเช่นนั้นเพราะ ได้เล็งเห็นว่าการตลาดช่วงเวลานี้มีความอ่อนไหว มาก หากฉวยโอกาสจะไม่ดีกับแบรนด์ในระยะยาว ดีไม่ดีอาจเกิดแรงเหวี่ยงทำให้ลูกค้าลดลงด้วย ดังนั้น ช่วงเวลานั้นกลุ่มบริษัททูจึงได้ออกเพียงหนึ่งหรือสองโปรโมชันตามแผนการเดิม เพราะทางกลุ่มบริษัท ทู ได้เล็งเห็นผลกระทบที่จะตามมาจึงได้มีการขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปเมื่อพร้อมทุกด้านเท่านั้น

การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กรธุรกิจอีกประการหนึ่งคือ การมีความพอประมาณ และอยู่บนพื้นฐานของความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังนั่นเอง ถึงแม้ว่าจะฟังดูแล้วเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นสิ่งควรปฏิบัติกันอยู่โดยทั่วไปอยู่แล้ว แต่ในความเป็นจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น ธุรกิจหลายต่อ

หลายแห่งขยายธุรกิจอย่างรวดเร็วบนพื้นฐานของเงินกู้ เพียงเพราะว่ามีคำสั่งซื้อสินค้ามากมาย การกระทำเช่นนี้มีความเสี่ยงสูงมาก เช่นอาจจะผลิตสินค้าหรือบริการได้ไม่ทันตามที่สัญญาไว้ หรืออาจจะผลิตสินค้าทันเวลา แต่อาจจะไม่ได้คุณภาพตามที่กำหนด หลาย ๆ ครั้งผู้สั่งสินค้าจากธุรกิจไทยจากทวีปยุโรปได้ส่งสินค้าคืน หรือไม่ส่งคืนแต่ต้องการจะจ่ายค่าสินค้าในราคาที่ต่ำกว่ากำหนดไว้ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อความยั่งยืนของธุรกิจได้โดยตรง หากจะใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ นักธุรกิจไทยจะต้องพิจารณาให้รอบคอบในการรับคำสั่งซื้อหรือผลิต หนึ่งคือต้องพิจารณาว่า เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตมีความสามารถเพียงพอที่จะรองรับคำสั่งซื้อหรือไม่ สองต้องพิจารณาว่าพนักงานมีทักษะและความรู้เพียงพอที่จะผลิตสินค้าเหล่านั้นหรือไม่ สามต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนถึง ปัจจัยอื่น ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อขบวนการผลิตนั้น ๆ ในการขยายธุรกิจโดยทั่วไปก็เช่นกัน ต้องตรวจสอบตลาดให้เป็นอย่างดี ตรวจสอบสภาวะการแข่งขันด้วย ว่าสมควรที่จะขยายธุรกิจหรือไม่ การขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อพร้อมทุกด้านนี้ สอดคล้องกับหลักความพอประมาณ หลักมีเหตุผล และหลักการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวนั่นเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังนั่นเอง

8. บริหารความเสี่ยงโดยการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตลาดที่หลากหลาย และการลงทุนที่หลากหลาย โดยอยู่บนพื้นฐานของความจริง

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีการบริหารความเสี่ยงโดยการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตลาดที่หลากหลาย และการลงทุนที่หลากหลาย โดยอยู่บนพื้นฐานของความจริงทั้งสี่ ที่น่าสังเกต คือ เครือธนาคารกสิกรไทยจะมีการบริหารความเสี่ยงที่ซับซ้อนเป็นพิเศษ โดยมีความเกี่ยวเนื่องกับแรงกดดันจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การบริหารจัดการความรู้และนวัตกรรม และการให้ความสำคัญกับพนักงาน อาจจะเป็นเพราะว่าธุรกิจนี้เป็นธุรกิจที่ให้บริการทางการเงิน ซึ่งต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเงินที่ผันผวนในตลาดโลกอยู่ตลอดเวลา

เครือซีเมนต์ไทยดำเนินนโยบายกระจายความเสี่ยงผ่าน Portfolio ของกลุ่มธุรกิจที่มีสินค้าและบริการแตกต่างกัน ทุกกลุ่มธุรกิจมุ่งขยายตลาดให้กว้างไกลขึ้นในระดับสากล ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในอุตสาหกรรมหลายสาขา เช่น กระดาษ เคมีภัณฑ์ ซีเมนต์ ผลิตภัณฑ์ก่อสร้าง รวมถึงธุรกิจจัดจำหน่าย ซึ่งมีการดำเนินธุรกิจที่แตกต่างกันไป เป็นการกระจายความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยรายได้รวมของเครือฯ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในบางปีบางกลุ่มธุรกิจจะมีรายได้ลดลงหรือมีการชะลอการเติบโต แต่จะถูกชดเชยด้วยการเติบโตของรายได้ของธุรกิจอื่น ยกตัวอย่างเช่นช่วงเวลาที่กลุ่มธุรกิจซีเมนต์มีการชะลอตัว แต่กลุ่มธุรกิจเคมีภัณฑ์มีการเจริญเติบโต นับว่าเป็นการบริหารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพ นอกเหนือจากนี้แล้ว เครือซีเมนต์ไทยยังเน้นการพัฒนาสินค้าแบบ High-valued อีกด้วย เนื่องจากคู่แข่งสามารถลอกเลียนแบบได้ยาก ดังที่ คุณรุ่งโรจน์รังสิโยภาส ผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ ได้กล่าวว่า

“ทางเครือฯ มีการวางแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็น *High-valued products* ให้มีประมาณ 30% ของผลิตภัณฑ์ทั้งหมด ซึ่ง *High-valued products* เหล่านี้ลอกเลียนแบบได้ยาก”

เช่นเดียวกัน เครือธนาคารกสิกรไทยมีผลิตภัณฑ์และบริการทางการเงินที่หลากหลายจากบริษัทในเครือทั้ง 6 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย เครือธนาคารกสิกรไทย บริษัทแพคตอริงกสิกรไทย บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุนกสิกรไทย บริษัทศูนย์วิจัยกสิกรไทย บริษัทหลักทรัพย์กสิกรไทย และบริษัทลิสซิงกสิกรไทย ภายใต้สัญลักษณ์ “K Excellence” เพื่อให้บริการทางการเงินอย่างเต็มรูปแบบและครบวงจรมากที่สุด โดยทั้ง 6 บริษัทเชื่อมโยงกันผ่านการบริหารความรู้ ทั้งที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และความต้องการของลูกค้า นอกจากนี้ เครือธนาคารกสิกรไทยยังมีการขยายตลาดไปยังต่างประเทศ โดยมีสาขาและสำนักงานตัวแทนต่างประเทศ จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ สาขาลอสแอนเจลิส, สาขาฮ่องกง, สาขาหมู่เกาะเคย์แมน, สาขาเซินเจิ้น, สำนักงานตัวแทนกรุงปักกิ่ง, สำนักงานตัวแทนนครเซี่ยงไฮ้ และสำนักงานตัวแทนเมืองคุนหมิง สาขาและสำนักงานตัวแทนในต่างประเทศเหล่านี้ให้บริการและส่งเสริมความสะดวกต่าง ๆ ในด้านการค้า การเงินระหว่างประเทศไทยและประเทศคู่ค้าทั่วโลก และยังเป็นช่องทางให้เกิดการรับทราบแลกเปลี่ยนข้อมูลในตลาดต่างประเทศ เพื่อสามารถคาดการณ์และวางแผนรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น โดยในรอบปีที่ผ่านมา เครือธนาคารกสิกรไทยมุ่งเน้นที่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับประเทศจีน โดยมีนโยบายให้บริการกลุ่มเป้าหมายหลัก 3 กลุ่ม คือ นักธุรกิจจีนที่ต้องการทำธุรกิจในไทย นักธุรกิจไทยที่ต้องการทำธุรกิจในจีน และการให้กู้ยืมกับกลุ่ม SMEs ในจีน

ในส่วนของบริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) นั้น บริษัทรับคำสั่งผลิตจาก Nike เป็นยอดกว่า 96.5%, 98.4% และ 99.8% ของยอดผลิตทั้งหมดในปี พ.ศ. 2547 พ.ศ. 2548 และ พ.ศ. 2549 ตามลำดับ จึงมีความเสี่ยงทางการตลาดที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการมีลูกค้ารายใหญ่รายเดียวที่จะต้องบริหาร โดยบริษัทได้มีความพยายามที่จะกระจายความเสี่ยงด้วยการสร้างความพร้อมในการปรับกระบวนการผลิตเพื่อผลิตรองเท้าอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น “Marks & Spencer” และ “Timberland” และมีการสร้างผลิตภัณฑ์ของบริษัทเอง คือ “Tripper” ถึงแม้ว่าผลิตภัณฑ์ของบริษัทเองจะไม่ประสบความสำเร็จมากนักในตลาดในขณะนี้

ในส่วนของวัตถุดิบนั้น บริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) มีความพยายามที่จะลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงต่างประเทศ โดยมีการใช้วัตถุดิบภายในประเทศมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยในปี พ.ศ. 2549 มีสัดส่วนของวัตถุดิบภายในประเทศถึง 73% ของวัตถุดิบทั้งหมด วัตถุดิบสำคัญที่ใช้ผลิตรองเท้าและชิ้นส่วนเหล่านี้ ประกอบด้วยวัตถุดิบที่ใช้ผลิตส่วนบนของรองเท้า (Upper) และพื้นรองเท้า (Sole) เช่น หนังแท้ หนังเทียม ยางสังเคราะห์และพลาสติก และวัสดุประกอบ อาทิ กาว ด้ายและเคมีภัณฑ์ เนื่องจากบริษัทเป็นธุรกิจที่ส่งออกเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องมีมาตรการบริหารความเสี่ยงของอัตราแลกเปลี่ยนที่มีประสิทธิภาพด้วย โดยบริษัท แพนเอเชียฟุตแวร์ จำกัด (มหาชน) ได้ใช้วิธีการทำสัญญาซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า (Forward Exchange Contract) ตามความเหมาะสม

เช่นเดียวกัน บริษัท ทิปโก้ฟู้ดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) มีการจัดการบริหารความเสี่ยงในตัวผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในกลุ่มอาหารเพื่อสุขภาพ บริษัทฯ จึงมีสินค้าที่ครอบคลุมทั่วถึงในทุกกลุ่ม

ผู้บริโภค ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์ของบริษัท มีถึง 6 สายผลิตภัณฑ์ และโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์หลักในกลุ่มน้ำผักและผลไม้ก็มีสายผลิตภัณฑ์ย่อยเพื่อให้ครอบคลุมไปในทุกกลุ่มของผู้บริโภค และในส่วนของผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจของตลาดโลกรวมทั้งความไม่แน่นอนในเรื่องการเมืองในประเทศ บริษัทมีวิธีบริหารจัดการอย่างระมัดระวัง อาทิเช่นช่วงวิกฤติการณ์ปี 2540 บริษัทฯ ขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนจำนวนกว่า 862 ล้านบาท ด้วยการแก้ปัญหาที่ดีของทีมผู้บริหารและการมองปัญหาได้อย่างชัดเจน ทิปโก้เริ่มแก้ปัญหาโดยการพิจารณาความสามารถของตนเอง ซึ่งในขณะนั้น นอกจากธุรกิจผลิตและจำหน่ายน้ำผักและผลไม้ บริษัทฯ ยังมีบริษัทผลิตรายมะตอย ซึ่งภายหลังจากวิกฤติการณ์ ปี 2540 บริษัทได้ตัดสินใจขาย บริษัทผลิตรายมะตอย ทิปโก้ แอสฟัลต์ ให้กับ Callas บริษัทยักษ์ใหญ่ของฝรั่งเศส และเก็บผลิตภัณฑ์หลักของบริษัทฯ ไว้

กลุ่มบริษัทเรามีการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันเช่นกันโดยมีการให้บริการและผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ในตลาดที่หลากหลาย เพื่อลดอัตราความเสี่ยงในรูปของธุรกิจ ประกอบกับแผนการทำการตลาดของกลุ่มบริษัทฯ ที่ต้องการจะเป็นผู้ให้บริการแบบครบวงจร (Convergence) อยู่แล้ว และในทางที่สอดคล้องกันบริษัทฯ เชื่อว่า Convergence สามารถตอบโจทย์ในเรื่องของความต้องการใช้ชีวิตที่สะดวกสบายของลูกค้าในอนาคตได้อีกด้วย ดังนั้นไม่ว่าการออกโปรโมชั่นที่หลากหลายของระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า หรือแม้กระทั่งการคิด Campaign ร่วมกันของ True Move, True Vision, True On-line, True Money และ True Life เองก็ตาม ก็ยังสามารถที่จะช่วยบริษัทกระจายความเสี่ยงของธุรกิจ รวมถึงการเป็นผู้นำการให้บริการครบวงจรที่สมบูรณ์แบบที่สุดอันดับหนึ่งของประเทศไทยได้อีกด้วย จากการที่ กลุ่มบริษัทฯ นำกลยุทธ์ Convergence มาใช้ตั้งแต่ปี 2549 นั้น ณ ปัจจุบันกลยุทธ์นี้เริ่มส่งผลที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งก็แสดงว่ากลุ่มบริษัทฯ กำลังดำเนินธุรกิจไปในทิศทางที่ถูกต้อง ดังที่ผู้บริหารท่านหนึ่งของกลุ่มบริษัทฯ ได้กล่าวว่า

“วันนี้ตลาดเรายังเป็นตลาดที่ price sensitive พอสมควร แต่ที่น่าแปลกใจก็คือ ในเวลาเดียวกัน จากที่เป็นตลาดที่ price sensitive ที่ไม่ค่อยให้บริการเสริม ผมว่าเรามีความเป็นผู้นำในระดับหนึ่ง ถ้าเทียบกับเพื่อนบ้านหรือว่าประเทศอื่น ๆ เพราะอะไร เพราะว่าจากกลยุทธ์ Convergence ของ ทรูนี่แหละที่เราทำอยู่ กลายเป็นว่าวันนี้คนจะมาหาเราและมาพยายามศึกษาว่า เอ๊ะ เรากำลังทำอะไรอยู่ และอะไรที่เราทำแล้ว work หรือว่าไม่ได้ผลมั้ง.... จากเดิมไปฟังและก็จะต้องไปคอยถามว่าเอ๊ะคุณทำหยังงี้ยังงี้ เออ น่าสนใจนะ เอออยากได้ข้อมูล คือเราต้องวิ่งเข้าไปหาเค้า วันเนี่ย เราเป็นฝ่ายที่เป็นคนไปพูด และเค้าวิ่งเข้าหาเราถามว่า เอ๊ะ คุณทำหยังงี้ ๆ เหรอ”

นอกจากนั้นยังเห็นได้ว่าในระยะหลัง คู่แข่งขันของกลุ่มบริษัทฯ เช่น AIS และ DTAC ก็กำลังปรับเปลี่ยนทิศทางในการดำเนินธุรกิจมาในลักษณะที่คล้ายคลึงกับของกลุ่มบริษัทฯ ซึ่งก็แสดงว่า กลุ่มบริษัทฯ กำลังดำเนินธุรกิจไปในทิศทางที่ถูกจนทำให้คู่แข่งต้องตาม ดังเช่นที่ผู้บริหารท่านเดิมกล่าวเพิ่มเติมว่า

“ทั้ง AIS กับ DTAC ก็ขออภัยผมท่านเพื่อจะทำธุรกิจที่ใกล้เคียงกับของเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอินเทอร์เน็ตหรือว่าเคเบิลทีวี เพราะอะไร เพราะเค้าก็เห็นแล้วว่าสิ่งที่เราทำเนี่ย

เรากำลังมาถูกทางแล้ว และถ้าเค้าไม่ตามนะก็คือปล่อยให้เราไปเรื่อย ๆ และเราเริ่มแบบเริ่ม
ยิงแม่นขึ้นและ ก็จะอันตรายสำหรับเค้า ผมว่าเค้าเห็น threat นี้อยู่แล้ว”

แนวความคิดในการบริหารความเสี่ยงที่แพร่หลายในโลกธุรกิจในปัจจุบัน ก็สอดคล้องกับการ
สร้างภูมิคุ้มกันแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง การกระจายความเสี่ยงโดยมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย
มีตลาดที่หลากหลายนั้น ทำให้ธุรกิจมั่นใจได้ว่า ถ้าหากผลิตภัณฑ์ใด ผลิตภัณฑ์หนึ่งขายไม่ได้
หรือตลาดใดตลาดหนึ่งเกิดปัญหาขึ้น ธุรกิจจะสามารถดำเนินต่อไปได้ เพราะยังมีผลิตภัณฑ์และตลาดอื่น
รองรับ การกระจายความเสี่ยงในการลงทุนก็เช่นกัน หากลงทุนในแหล่งเดียว แล้วเกิดปัญหาขึ้น ธุรกิจ
ก็จะแย่ แต่หากลงทุนให้หลากหลายแล้ว ความเสี่ยงในการลงทุนนั้นก็จะลดลง การบริหารความเสี่ยงที่ดี
จึงช่วยให้องค์กรธุรกิจประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนนั่นเอง

9. แบ่งปัน รวมถึงการแบ่งปันองค์ความรู้ที่มีกับคู่แข่งหรือองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนา ตลาดและผลประโยชน์ที่ตกแก่ผู้บริโภคและสังคม

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งภายในองค์กรเองและกับองค์กรต่าง ๆ ภายนอก
รวมถึงคู่แข่งกันทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน หรือเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน
ในตลาดโลกให้กับธุรกิจในประเทศไทย โดยมองการแข่งขันเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับตนเอง เช่น

เครือซิเมนต์ไทย มีนโยบายในการสร้างองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning
Organization) ที่มุ่งผลลัพธ์ในการเปิดโอกาสให้พนักงานได้เรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ โดยผ่านระบบ
E-learning ให้มีการถ่ายทอด Best Practices ของกลุ่มสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในองค์กร และรวบรวม
องค์ความรู้เหล่านั้น ไว้ในระบบการบริหารความรู้ มีการแบ่งปันข้อมูลระหว่างแต่ละกลุ่มสินค้าได้ นอกจากนี้
นี้ เครือซิเมนต์ไทยได้เริ่มดำเนินการวิจัยร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีการดำเนิน
กิจกรรมโครงการอื่น ๆ อาทิเช่นการจัดทำหลักสูตร ทวิภาคี โดยรับนักศึกษาในระดับ ปวช. หรือเทียบเท่า
ม.6 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตร ปวส. สาขาธุรกิจค้าปลีกเฉพาะอย่าง (ร้านค้าในเครือข่ายธุรกิจจัดจำหน่าย)
ซึ่งบริษัทจะออกค่าใช้จ่ายให้ประมาณ 100,000 บาท ต่อคน ผู้ที่ผ่านการคัดเลือกต้องมาศึกษาที่วิทยาลัย
เทคนิคสมุทรปราการ เพื่อให้เกิดการกระบวนกร HR Network สำหรับร้าน Home Mart ใช้เวลา
เรียน 1 ปี และอีก 1 ปีฝึกงานในร้าน Home Mart

ในส่วนของคู่ค้าธุรกิจของเครือซิเมนต์ไทย ทางเครือฯ เล็งเห็นความสำคัญของคู่ค้าธุรกิจซึ่ง
เป็นผู้ที่ช่วยสนับสนุนให้เครือฯ สามารถเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เครือฯ จึงให้ความสำคัญ
ต่อการพัฒนาคู่ค้าธุรกิจ โดยนอกเหนือจากการมีข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมาย
และแนวปฏิบัติของเครือฯ แล้ว ยังมุ่งเน้นการให้ความรู้และพัฒนาคู่ค้าธุรกิจให้มีศักยภาพที่ดีขึ้น แม้ว่าใน
อดีตที่ผ่านมาการดำเนินการดังกล่าวจะมีอุปสรรคและข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่ทางเครือฯ ก็ยังมุ่งมั่นที่จะผลักดัน
ให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมต่อไปในอนาคต ดังระบุในส่วนของบทสัมภาษณ์ของคุณนิธิ ภัทรโชค
ผู้อำนวยการสำนักวางแผนกลาง ว่า

“เครือข่ายนิคมอุตสาหกรรมไทยได้มีนโยบายในการตั้งหน่วยพัฒนาตำบลเล็ก ซึ่งจะเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร (คู่ค้า) โดยจะมีการเข้าไปช่วยติดตั้งระบบในการตำบลเล็ก มีการอบรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการ รวมไปถึงการจัดหา suppliers ด้วย”

เครือธนาคารกสิกรไทยก็มีการบริหารและแบ่งปันความรู้เช่นกัน จากผลการวิจัยความต้องการของลูกค้าพบว่า สิ่งที่ถูกคาดหวังมากที่สุด คือ การเป็นผู้แนะนำทางการเงิน เพราะลูกค้าไม่รู้ ไม่มีข้อมูล หรือไม่มั่นใจในการวางแผนและบริหารการเงิน เครือธนาคารกสิกรไทยจึงได้ร่วมมือกับสถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน (TSI) พัฒนาโปรแกรมการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคล (K-WePlan) ตามรายได้และแผนการดำเนินชีวิตที่แต่ละคนสามารถเลือกออกแบบและกำหนดอนาคตการเงินตนเองได้ โดยแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ การวางแผนทางการเงินเพื่อการศึกษาของลูกค้า (Education Plan) การวางแผนการเงินเพื่อใช้ชีวิตในแบบที่ต้องการ (Lifestyle Purchase Plan) และ การวางแผนการเงินเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับชีวิตวัยเกษียณ (Retirement Plan) โปรแกรมดังกล่าวนับเป็นการแบ่งปันองค์ความรู้ กับลูกค้าและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์สูงสุดกับผู้บริโภคและช่วยสร้างความมั่นคงในสังคมที่รู้จักการวางแผนทางการเงิน

ที่น่าสนใจมากคือ บริษัท แพนเอเชียฟู้ตแวร์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งจากข้อมูลทฤษฎีภูมิมีการกล่าวถึงการแบ่งปันความรู้และทำงานร่วมกันกับคู่แข่งซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจที่มักจะถูกมองข้ามหรือมองเป็นคู่แข่งที่ต้องเอาชนะกัน ดังจะเห็นได้จาก ข้อมูลของบริษัทฯ ซึ่งกล่าวถึงการร่วมมือกับบริษัทผลิตรองเท้าอื่นๆ ในประเทศคือบริษัท รามาซูสอินดัสทรีส์ จำกัด และบริษัท ยูเนี่ยนฟู้ตแวร์ จำกัด (ซึ่งปิดกิจการลงในปี พ.ศ. 2550 ที่ผ่านมา) โดยบริษัทมองว่าธุรกิจผลิตรองเท้าในประเทศไทยไม่ได้เป็นคู่แข่งกัน แต่ควรจะร่วมกันทำงานเพื่อสร้าง Economic performance ของประเทศไทยให้ดีขึ้น ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า แม้แต่ Nike ก็ยังอยากที่จะเพิ่มปริมาณคำสั่งผลิตให้แก่ประเทศไทย เพื่อบริหารความเสี่ยงในการผลิตของตน ซึ่งสามารถเพิ่มคำสั่งผลิตให้ประเทศไทยได้อีกถึง 14% ของยอดคำสั่งผลิตทั้งหมดของ Nike แต่ปัญหาคือธุรกิจไทยที่มีศักยภาพพอในการรองรับคำสั่งซื้อของ Nike มีเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น บริษัท แพนเอเชียฟู้ตแวร์ จำกัด (มหาชน) จึงเห็นว่าธุรกิจที่อยู่ในอุตสาหกรรมผลิตรองเท้าของไทย น่าจะช่วยกันในการพัฒนาศักยภาพ เพื่อช่วงชิงคำสั่งผลิตรองเท้าในตลาดโลกมาสู่ประเทศไทย

บริษัท ทิปปโกฟู้ดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) ก็มีการแบ่งปันความรู้ภายในองค์กร เพื่อให้พนักงานตระหนักผ่านทางการส่งเสริมค่านิยมร่วม (TIPCO Core Value) โดยหนึ่งในค่านิยมร่วมของบริษัทฯ คือ O-Openness to learn and share (ใฝ่รู้ แบ่งปัน) ซึ่งจะเป็นการเน้นและส่งเสริมให้พนักงานรู้จักการพัฒนาตนเอง และใฝ่เรียนรู้ด้วยตนเองโดยการ “เปิดใจ” เรียนรู้ รับฟัง แบ่งปัน และนำไปปฏิบัติ ในปัจจุบัน บริษัทฯ เป็นผู้นำในตลาดเครื่องดื่มสุขภาพของประเทศไทย ได้ร่วมทุนกับบริษัทซันโทรีกรี๊ป ซึ่งเป็นผู้นำในการผลิตและจัดจำหน่ายเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพของประเทศญี่ปุ่น หากมองในมุมของเวทีการค้าโลก ก็เปรียบได้ว่าทั้งสองบริษัทต่างก็เป็นคู่แข่งกัน แต่มาววันนี้ ทั้งสองบริษัทได้หันมาจับมือกันเพื่อสร้างธุรกิจใหม่ และมีการรับและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นการผลิตสินค้าเพื่อสุขภาพเป็นหลัก โดยจุดแข็งของกลุ่มซันโทรีคือ ความแข็งแกร่งในด้านการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งยังมีจุดแข็งในด้าน เงินทุน เครื่องมืออุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย ซึ่ง

ในจุดนี้ก็จะเป็นตัวเสริมให้บริษัทที่ไปสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มได้กว้างขวางและดียิ่งขึ้น เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคที่ใส่ใจเรื่องสุขภาพได้อย่างเต็มที่และหลากหลายยิ่งขึ้น

ในส่วนของกลุ่มบริษัทนั้น เท่าที่ผ่านมากลุ่มบริษัทยังไม่มี การแบ่งปันองค์ความรู้ที่มีกับคู่แข่งทั้งนี้เพราะธุรกิจของกลุ่มบริษัทเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันสูงมากระหว่างผู้ประกอบการเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดของตน อย่างไรก็ตาม กลุ่มบริษัทก็ได้มีการร่วมมือกับ AIS และ DTAC ในการร่วมกันเพื่อพัฒนาธุรกิจและการให้บริการ เพื่อผลประโยชน์ที่ตกแก่ผู้บริโภคและสังคม ดังเช่นการร่วมมือกันในการปฏิรูปอุตสาหกรรมโทรคมนาคมของชาติ โดยการเข้าสู่ระบบการเชื่อมโยงโครงข่ายโทรคมนาคมแบบใหม่ หรือ Interconnection Regime ซึ่งจะทำให้การแข่งขันด้านราคาลดความรุนแรงและ ผู้ให้บริการจะมีการกำหนดราคาที่สมเหตุสมผลยิ่งขึ้น ในเรื่องการร่วมมือกันระหว่างผู้ประกอบการด้านโทรคมนาคมนั้น คุณวิเชาวน์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ต้องมี co กัน ต้องมี co กัน อย่างเช่น ถ้าอะไรที่ทำแล้วมันค่อนข้างจะ value destruction เราก็จะเปิดอกคุยกัน คืออย่าไปคิดว่า competition ผู้ใหญ่ไม่คุยกันนะ เรามี open channel กับ AIS มี open channel กับองค์การโทรศัพท์ คุยกันอยู่แล้ว ที่อยู่ในข่าวอยู่ในที่นี้จะกัน ก็ะกันไป แต่คือเป็นอย่างนี้ คือว่าผู้บริหารระดับสูงเวลาคุยกันก็ very civilized, have a dinner, talk about it ก็ แต่นี่ไม่ใช่เฉพาะเมืองไทยนะ ประเทศเจริญอย่าง U.S. อย่าง U.K. อย่าง European หรือ Japanese เค้าก็คุยกันแต่ไม่ถึงกับขั้น collusion นะ เพราะเราเป็นรายที่สามนี้เค้าไม่ collude กับเราแล้ว เค้าจะฆ่าเราอยู่แล้ว แต่ก็คุยกันนะ”

เช่นนี้จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ธุรกิจโทรคมนาคมจะเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันกันสูงมาก และผู้ประกอบการจะไม่ค่อยมีการแบ่งปันองค์ความรู้กัน แต่ก็สามารถมีการร่วมมือกันได้ในระดับหนึ่ง คุณวิเชาวน์ยังได้ยกตัวอย่างเพิ่มเติมในเรื่องนี้คือว่า

“ตัวอย่างเช่น เรามีการทำ regulatory reform ที่ผ่านมา ถูกมั้ยครับ เราจะ access charge เป็น IC (Interconnection Charge) Operator ไม่เพียงแต่คุยกับ Regulator ตัวเองก็คุยกัน เพราะมันเป็น industry interest พวกนี้เป็นเรื่อง ๆ ธรรมดา คือพวกนี้มันต้องคุยกันอยู่แล้ว แต่คุยคือคุยนะ แข่งคือแข่งนะ”

นอกจากนั้น กลุ่มบริษัทยังมีการสร้างเครือข่ายและพันธมิตรทางธุรกิจกับองค์กรต่าง ๆ มากมายเพื่อการดำเนินธุรกิจที่มีประสิทธิภาพและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น เช่น กับ Fixed Mobile Convergence Alliance กับธนาคารพาณิชย์, GMMB ของค่าย Grammy, RS, Traveling Connect, มหาวิทยาลัยชิงหัว ปักกิ่ง มหาวิทยาลัยเอเบค เป็นต้น

การแบ่งปัน ซึ่งรวมถึงการแบ่งปันความรู้ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างพนักงานด้วยกันเอง หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ความรู้นี้อาจจะเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือความรู้เกี่ยวกับการให้บริการก็ได้ หากคิดตามเหตุผลแล้วการแบ่งปันความรู้ระหว่างธุรกิจจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้บริโภคหรือสังคมโดยรวม เนื่องจากจะเกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือการให้บริการที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ และยังเป็นการสร้างระบบในตัวองค์กรธุรกิจเองซึ่งบังคับให้ต้องพัฒนาตนเองอย่าง

ต่อเนื่องอีกด้วย เพราะเมื่อได้แบ่งปันความรู้ไปแล้ว ก็ต้องคิดหาผลิตภัณฑ์หรือการให้บริการใหม่ ๆ เพื่อที่จะอยู่นำหน้าคู่แข่งอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย จึงไม่น่าแปลกใจว่าองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนและปฏิบัติตนสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถที่จะรักษาความเป็นผู้นำคนหนึ่งในตลาดได้อย่างตลอดเวลา

10. มีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง โดยมีจริยธรรม ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และนวัตกรรมเป็นค่านิยมร่วมพื้นฐาน

ในส่วนของวัฒนธรรมองค์กรนั้น การศึกษาพบว่าองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง คือไม่ใช่เขียนไว้ในกระดาษเท่านั้น แต่สมาชิกขององค์กรมีวิสัยทัศน์และค่านิยมที่เกี่ยวกับจริยธรรม ความอดทนและขยันหมั่นเพียรร่วมกัน ซึ่งวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งนี้เอง ที่ช่วยให้องค์กรธุรกิจเหล่านี้ ผ่านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมมาได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาต่อเนื่องยังพบว่า นวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กรขององค์กรที่ยั่งยืน ดังที่ได้บรรยายในรายละเอียดแล้วข้างต้น

อุดมการณ์ของเครือซิเมนต์ไทยคือ “ตั้งมั่นในความเป็นธรรม” โดยพื้นฐานคือให้ความเป็นธรรมต่อคน 3 กลุ่ม คือ ผู้ถือหุ้น ลูกค้า และพนักงาน” จากอุดมการณ์ดังกล่าวทำให้องค์กรปลูกฝังให้พนักงานทุกคนปฏิบัติตามคัมภีร์จรรยาบรรณ ที่ทางเครือฯ ได้จัดทำขึ้น โดยยึดมั่นความสุจริตและคุณธรรมในการทำงานและการดำรงชีวิต แนวทางดังกล่าวช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการดำเนินงาน ป้องกันการทุจริตและลดความเสี่ยงต่อการกระทำผิดกฎหมาย หรือกระทบต่อชื่อเสียงของบริษัท จากการสัมภาษณ์ผู้จัดการฝ่ายท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า หากเครือซิเมนต์ไทยจะต้องตัดสินใจในการเปิดตลาดใหม่ในต่างประเทศ ทางคณะผู้บริหารก็จะตัดสินใจไม่ดำเนินการ ถึงแม้ว่าจะทำให้ไม่ได้กำไร เนื่องจากขัดกับหลักจริยธรรมของทางเครือฯ ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบแนวทางการปฏิบัติในเรื่องนี้กับผู้บริหารระดับสูงของเครือซิเมนต์ไทย ก็ได้รับคำตอบทำนองเดียวกัน นอกจากนี้ คุณรุ่งโรจน์ได้เน้นย้ำว่าจริยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ถูกฝังลึกอยู่ในสมาชิกของเครือทุก ๆ คน และการมีทรัพยากรบุคคลที่มีศักยภาพที่ดี ไม่ท้อแท้อะไรง่าย ๆ สามารถที่จะนำพาองค์กรให้ผ่านพ้นวิกฤตต่าง ๆ ดังที่เครือซิเมนต์ไทยได้ฝ่าฟันวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 มาได้

ในส่วนของเครือธนาคารกสิกรไทยนั้น จะเห็นว่ามีจริยธรรมเป็นค่านิยมพื้นฐานเช่นกัน ซึ่งค่านิยมนี้ได้แสดงออกให้เห็นในกิจกรรมทางธุรกิจหลาย ๆ กิจกรรมที่เครือธนาคารกสิกรไทยทำ เช่นการปฏิเสธการให้เงินกู้แก่ธุรกิจที่ส่งผลเสียของสังคม เช่นโรงแรมม่านรูด หรือ การสร้างโครงการเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในหมู่พนักงาน เช่นการร่วมกันบริจาคของใช้เพื่อสมทบมูลนิธิต่าง ๆ หรือโครงการรณรงค์โรงเรียนที่ให้บริการแก่เด็กจากครอบครัวผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในชุมชนใกล้เคียงสำนักงานใหญ่ โดยรับอาสาสมัครพนักงานผลัดเวียนกันมาช่วยดูแลเด็กๆ เป็นการเน้นความสามัคคีในหมู่พนักงานไปพร้อมกัน หลักจริยธรรมยังถูกตอกย้ำในอาคารสถานที่ ดังเห็นจากการตั้งชื่อห้องประชุมต่าง ๆ ตามหลักธรรม เช่น ห้องประชุมธรรมจริยา ห้องประชุมขันติ ห้องประชุมปัญญาพล หรือห้องประชุมไมตรี นอกจากนี้ในความเป็นสถาบันการเงินที่มีหน้าที่รับผิดชอบสถานะการเงินของลูกค้าจำนวนมาก หลักจริยธรรมหนึ่งที่สำคัญยิ่งคือการสร้างสมดุลตามทางสายกลาง คุณบัณฑิต ล่ำซำ ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของเครือธนาคารกสิกรไทย กล่าวไว้ในการสัมภาษณ์ว่า

“ที่สำคัญยิ่งคือ รักษาความสมดุลระหว่างการรุกในเชิงธุรกิจกับการบริหารความเสี่ยง ซึ่งเป็นโจทย์อย่างยิ่งของสถาบันการเงิน ...ที่จะสร้างกำไรด้วยการปล่อยสินเชื่อ ด้วยการลงทุนแบบ ผาดโผนมากขึ้นๆ แล้วก็หลอกตัวเองว่าบริหารความเสี่ยงได้ พอตอนจบสูตรของการบริหาร ความเสี่ยงมันล้ม แล้วก็มาบอกว่า Risk Model ล้มเหลว แล้วก็พูดภาษานี้ด้วยกันทั้งนั้น แต่จริงๆ ไม่ใช่หรอกถ้าพูดให้ชัดเจนกว่านั้นคือโลกมากเกินไป เมื่อมนุษย์โลกมากเกินไป Risk Model อะไรก็ใช้ไม่ได้ ... นี่ก็เป็นโจทย์อย่างยิ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

จากข้อมูลทศัญญะพบว่ามี บริษัท แพนเอเชียฟู้ตแวร์ จำกัด (มหาชน) ได้มีการกำหนดจรรยาบรรณของผู้บริหารและพนักงาน 10 ประการ ซึ่งมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 จึงแสดงให้เห็นว่าบริษัทฯ ไม่ได้ทำตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในระยะหลัง จรรยาบรรณดังกล่าว คือ

1. จงรักภักดีต่อบริษัทประหนึ่งเป็นครอบครัวของข้าพเจ้าเอง
2. ดำรงชีวิตอย่างมีศีลธรรม เรียบง่าย และประหยัด
3. รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว บริษัท และสังคม
4. ยอมรับนับถือผู้มีคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ และไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
5. เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของหมู่คณะ
6. ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และวินัยของบริษัทโดยเคร่งครัด
7. รับผิดชอบต่อผลงานที่สุจริตเท่านั้น
8. สร้างเสริมความรัก ความเข้าใจ และความสามัคคีอันดีในบริษัท
9. รักษาผลประโยชน์และความลับของบริษัทโดยเคร่งครัด
10. ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน พัฒนาตนเองและบริษัทให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

เช่นเดียวกัน บริษัท ทิปปักฟู้ดส์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน) เริ่มมีวัฒนธรรมองค์กรที่ชัดเจนตั้งแต่ปี 2546 บริษัทฯ มีโครงการที่ชื่อว่า “วัฒนธรรมนำองค์กร” ขึ้นมา (New Vision, New Culture) ขึ้นมา โดยโครงการนี้ได้คัดเลือกตัวแทนระดับจัดการจากทุกหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อกำหนดวัฒนธรรมใหม่ที่เหมาะสมกับองค์กรและวิสัยทัศน์ใหม่ ซึ่งในที่สุดก็ได้กำหนดวัฒนธรรมขององค์กรใหม่ตามตัวอักษรย่อ TIPCO ดังนี้ **T** Teamwork (รวมพลัง) **I** Innovation (สร้างสิ่งใหม่) **P** Pursuit for Excellence (ใจมุ่งมั่น) **C** Commitment to Customers (มอบสิ่งพอใจ) **O**penness to Learn and Share (ใฝ่รู้ แบ่งปัน)

นอกจากนี้ยังมีจริยธรรมธุรกิจซึ่งได้กำหนดไว้ในจรรยาบรรณของกลุ่มธุรกิจอาหารทิปปัก เพื่อเป็นแนวทางและข้อพึงปฏิบัติที่ดี ซึ่งประกอบด้วยอุดมการณ์ อันได้แก่ ตั้งมั่นในความเป็นธรรม มุ่งมั่นในความเป็นเลิศ เชื่อมมั่นในคุณค่าของคน และถ่อมมั่นในความรับผิดชอบต่อสังคม จริยธรรมในการประกอบธุรกิจ อันได้แก่ การให้ความเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทางธุรกิจ การหาผลประโยชน์ทางธุรกิจซึ่งเน้นเรื่องความเป็นธรรม และการปฏิบัติเสมอภาคแก่ผู้เกี่ยวข้อง ข้อพึงปฏิบัติสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันได้แก่ ข้อพึงปฏิบัติของฝ่ายจัดการ ข้อพึงปฏิบัติของพนักงาน และข้อพึงปฏิบัติของผู้ถือหุ้นรายใหญ่ และข้อเสนอแนะเมื่อเกิดปัญหา พร้อมทั้งสื่อให้กรรมการและพนักงานทุกคนทราบอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ให้ผู้เกี่ยวข้องลงนามรับทราบทุก 2 ปี และตกลงที่จะถือปฏิบัติ นอกจากนี้ ฝ่ายจัดการต้องรับผิดชอบ

ในการดูแลให้พนักงานที่อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคนปฏิบัติตามข้อกำหนดต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด กรณีพนักงานไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณของบริษัทฯ จะถูกพิจารณาลงโทษตามระเบียบของบริษัทฯ คุณอนูรัตน์ เทียมทัน ประธานกรรมการ กลุ่มบริษัท ทิปโก้ ได้กล่าว เมื่อ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2551 ไว้ว่า

“ตอนนั้นกระแสเรื่องบริษัทภิบาลกำลังมา ซึ่งตอนแรกคนก็ไม่เข้าใจคิดว่าจะต้องมาควบคุมมาก แต่จริงๆ บริษัทภิบาลเขามาเพื่อให้เรา อ้อ ข้อหนึ่งที่คนไม่ค่อยรู้นี้แหละ คือบริษัทที่มีบริษัทภิบาลที่ดีเนี่ย จะต้องเติบโต และมีความมั่นคง และก็แข่งขันได้ ซึ่งในการที่เราบริหารได้อย่างดีอย่างโปร่งใส ก็จะส่งผลมาตรงนี้ แล้วก็เน้นเรื่อง ความเสี่ยง เรื่องป้องกันความเสี่ยงจริงๆ แล้วบริษัทภิบาลกับเศรษฐกิจพอเพียงนี้แทบจะซ้อนกันสนิทเลย แล้วเรื่องการป้องกันความเสี่ยงเป็นสิ่งที่ดีมาก แต่เดิมเราก็เน้นแต่เรื่องเหตุเฉพาะหน้าในธุรกิจเรา ว่ามีปัญหาอะไร แต่คนไม่ค่อยคาดคิดว่าปัจจัยอื่นที่เราไม่คาดเดาถ้ามาแล้วจะเกิดอะไรขึ้น ก็ทำให้เรามามองเรื่องนี้มากขึ้น”

ในส่วนของกลุ่มบริษัททูลุ นั้น แก่นแท้ (Core Values) ซึ่งเป็นที่มาของวิสัยทัศน์ของบริษัท คือ คุณค่าความเป็น ทูลุ ที่แสดงออกในชีวิตประจำวันและเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งประกอบด้วย 4 C's ได้แก่ Credible ความรับผิดชอบในสิ่งที่ทำ Creative มีความคิดสร้างสรรค์ ด้วยคุณภาพ Caring เอาใจใส่ ทั้งลูกค้าและพนักงาน และสุดท้าย Courageous คือ กล้าคิดกล้าทำ บุคลากรทุกระดับใน กลุ่มบริษัททูลุ ให้ความสำคัญแก่ Core Values ทั้งสี่ประการนี้อย่างเห็นได้ชัด โดยหากเป็นบุคลากรระดับพนักงานก็จะให้บริการลูกค้าโดยยึดหลัก 4 C's เพื่อตอบสนองสิ่งที่ลูกค้าต้องการและทำให้เขาเกิดความพึงพอใจ หากเป็นบุคลากรระดับผู้บริหาร ก็จะยึดหลัก 4 C's ในการบริหารบุคลากรของตน เพื่อให้เขาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนและเปิดโอกาสให้เขามีความกล้าที่จะคิดทำสิ่งใหม่ๆ ที่จะเป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ของกลุ่มบริษัททูลุ

เป็นที่น่าสังเกตสำหรับองค์กรที่อยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว เช่นทูลุ นอกเหนือจากค่านิยมพื้นฐานที่เกี่ยวกับ จริยธรรม ความอดทนและขยันหมั่นเพียรแล้ว ค่านิยมอีกประการหนึ่งที่โดดเด่นมากกว่าองค์กรอื่น ๆ ในการศึกษาของทูลุคือ ค่านิยมที่เกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการเยี่ยมชมหรือพูดคุยกับสมาชิกขององค์กรเหล่านี้ เช่น พนักงานอาวุโสของกลุ่มบริษัททูลุท่านหนึ่งได้เข้ามาเล่าว่า

“อยู่ที่นี้พี่ต้องปรับตัวให้ทันเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพราะมีอะไรใหม่ ๆ มาให้ลองเล่นอยู่ตลอดเวลา เช่นล่าสุดเพิ่งได้การ์ดโทรศัพท์มือถือซึ่งสามารถใช้เป็น Identification Card ในการเข้าอาคารได้ด้วย (แล้วโชว์ให้ดู)”

นอกจากนั้น คุณวิเชาว์ยังได้กล่าวถึงแนวทางในการนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจของ กลุ่มบริษัททูลุ ดังนี้

“คือเราจริง ๆ ก็ไม่เชิงกับว่าปรัชญา *per se* นะ แต่คงเอา *practices* ที่เราทำ ๆ มาตลอดดีกว่า ก็คือว่า ไม่ว่าตอนที่เราริเริ่มใหม่ ๆ นะคนเค้าคิดว่าเราเป็นไฮเทคเท่าไรก็แล้วแต่เรา *Always think back to the root* ตอนที่อาจารย์อาชว์ที่ทำอยู่นะ อาจารย์อาชว์ก็จะมี นักวิทยาศาสตร์น้อย มีพวกภาษาไทยอะไรต่าง ๆ ก็คือว่าเรากลับไป *root* เดิม และที่ผ่านมานะเราก็ทำ *cost savings* ทำ *corporate social responsibility* งานเต็มไปหมดเลย ทำเพราะว่าทำไม เพราะว่าเราก็ *rule* บอกว่า ไม่ว่ายูทำธุรกิจอะไรก็แล้วแต่ยูต้อง *back to basics* และก็คือเราก็มีคำพูดหนึ่งที่ว่า “*Head in the cloud, foot on the ground.*” ก็คือหมายถึงว่า “ขาดิติดิน แต่หัวจะมองข้างนอก” เรา *Always back to basics.* และก็เราทำอะไรทุกอย่างนะต้อง *consistent* ไม่ใช่ว่าตอนนี้มีดังคิก็ทำ ไม่มีดังคิก็ไมทำ และเราต้องทำให้อย่างต้อง *sustainable*”

คุณวิเชาวนียังกล่าวว่า กลุ่มบริษัทรุ ได้ดำเนินธุรกิจเ็นแนวทางที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานานสิบปีแล้ว

“แต่เราไม่ได้นึกถึงเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือเราทำตั้งแต่ยังไม่เป็นเรื่องฮิต แต่เราก็ทำมาตลอด”

องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนเหล่านี้ มีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง โดยมีจริยธรรม ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และนวัตกรรมเป็นค่านิยมพื้นฐาน ในส่วนของจริยธรรมนั้น เห็นได้ชัดในข้ออื่น ๆ เช่น การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดของธุรกิจ หรือการไม่ให้พนักงานออกเมื่อยามวิกฤต เป็นต้น จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก แต่คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งขององค์กรธุรกิจที่ยั่งยืน คือการมีความขยันหมั่นเพียรและมานะอดทนนั่นเอง ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นในหลาย ๆ องค์กร ความอดทนและขยันหมั่นเพียรนี้ถือว่า เป็นคุณธรรมแบบไทย ๆ อย่างแท้จริง เพราะไม่มีโรงเรียนบริหารธุรกิจของโลกตะวันตกที่ไหน ที่จะสอนให้ นักธุรกิจมีความอดทนและขยันหมั่นเพียร จากตัวอย่างองค์กรธุรกิจที่รายงานมาแล้ว จะเห็นว่า หากองค์กรธุรกิจเหล่านี้ไม่มีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งและเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวสมาชิกขององค์กรไว้ด้วยกันในยามวิกฤตแล้วละก็ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การร่วมมือกันลดเงินเดือนเพื่อรักษาองค์กรไว้ หรือยอมทำงานหนักเพื่อสู้ต่อ (โดยมีความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับค่าตอบแทน) เพื่อที่จะรักษาองค์กร จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

สำหรับการสังเคราะห์แนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้จากการศึกษาของผู้เขียนสามารถสรุปได้เป็นรูปภาพจำลอง (Sufficiency Economy Leadership Model) ดังต่อไปนี้

ขั้นพื้นฐาน Fundamental		ขั้นก้าวหน้า Advance	
ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล	มองการณ์ไกลในการบริหารจัดการและตัดสินใจในเชิงนโยบาย		
	ให้ความสำคัญแก่พนักงานอย่างเป็นรูปธรรม		
	พัฒนาเทคโนโลยีไทยในการผลิตหรือให้บริการที่มีประสิทธิภาพ		
	รักษาผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจทั้งหมด		
	พัฒนานวัตกรรมภูมิปัญญาขององค์กรอย่างต่อเนื่อง		
บริหารความเสี่ยง	ขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยความรอบคอบ		
	แบ่งปัน รวมถึงแบ่งปันองค์ความรู้กับคู่แข่ง		
	มีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง โดยมีความอดทน ความขยัน หมั่นเพียร และนวัตกรรม เป็นเป้าหมายพื้นฐาน		

รูปที่ 1 Sufficiency Economy Leadership Practices Model

จะเห็นว่าแนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Leadership Practices) สามารถแบ่งออกเป็น 2 ขั้นด้วยกันคือ

1. ขั้นพื้นฐาน (Fundamental)
2. ขั้นก้าวหน้า (Advance)

สำหรับขั้นพื้นฐาน (Fundamental) นั้นประกอบไปด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลและการบริหารความเสี่ยง โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้จริง ซึ่งแนวทางปฏิบัติทั้ง 2 ประการนี้ถือเป็นแนวทางหลัก ๆ ซึ่งองค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว เนื่องจากว่าการใช้ทรัพยากรเช่นนี้ทำให้ความสามารถในการทำกำไรเพิ่มขึ้นนั่นเอง และการบริหารความเสี่ยงก็เป็นการรับประกันว่าองค์กรธุรกิจจะสามารถทำกำไรได้อย่างต่อเนื่องนั่นเอง จึงถือว่าทั้ง 2 แนวทางนี้เป็นเพียงแนวทางขั้นพื้นฐาน หากแต่ว่าองค์กรธุรกิจที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์เช่น ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมทั่วไป จะต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้ง 2 นี้ด้วยในการดำเนินธุรกิจ

สำหรับขั้นก้าวหน้า (Advance) นั้น ประกอบไปด้วยการมองการณ์ไกลในการบริหารจัดการ และตัดสินใจในเชิงนโยบาย การให้ความสำคัญแก่พนักงานอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาเทคโนโลยีไทยในการผลิตหรือให้บริการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งทั้ง 3 แนวทางไม่ใช่แนวทางที่องค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว เนื่องจากว่าองค์กรธุรกิจเหล่านี้ส่วนใหญ่หวังทำกำไร

ในระยะสั้น โดยไม่ได้ให้ความสำคัญแก่พนักงานอย่างแท้จริง และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีแบบไทย ๆ แต่องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนนั้นจะมองการณ์ไกล โดยไม่มุ่งหวังกับการทำกำไรในระยะสั้นเพียงอย่างเดียว โดยให้ความสำคัญกับพนักงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยการลงทุนในการพัฒนาและรักษาพนักงาน นอกเหนือจากนี้องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนในประเทศไทยมักจะลงทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีแบบไทย ๆ เพราะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่า เนื่องจากว่าเหมาะกับ “ภูมิสังคม” นั้นเอง แนวทางทั้ง 3 นี้เป็นแนวทางที่ทำให้องค์กรเติบโต และจะนำไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด

นอกเหนือจากนี้ ขั้นก้าวหน้า (Advance) ยังประกอบไปด้วย การรักษาผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจทั้งหมด การพัฒนานวัตกรรมทุกมิติขององค์กรอย่างต่อเนื่อง และการขยายธุรกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยความรอบคอบ ซึ่งไม่ได้เป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจซึ่งองค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติอยู่แล้วเช่นกัน กล่าวคือ องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนนั้น จะให้ความสำคัญกับการรักษาผลประโยชน์ (โดยการทำให้กำไรลดลง) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจที่หลากหลาย รวมถึงสิ่งแวดล้อมและสังคมในอนาคต ไม่ใช่ผู้ถือหุ้นเท่านั้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายดังกล่าวจะไม่เป็นสาเหตุของวิกฤตการณ์ทางสังคมแก่องค์กรธุรกิจเหล่านี้ และจะคอยช่วยเหลือองค์กรธุรกิจในยามวิกฤตทางเศรษฐกิจอีกด้วย ในส่วนของการพัฒนานวัตกรรมทุกมิติอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรเหล่านี้ มีความสามารถในการรักษาความเป็นผู้นำคนหนึ่งในอุตสาหกรรมของตน นวัตกรรมเหล่านี้บ่อยครั้งจะเกิดจากพนักงานเอง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ เช่น ลูกค้าหรือคู่ค้าวัตถุดิบ นั้นเอง จึงเป็นนวัตกรรมแบบสะสมที่ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ง่าย ๆ นอกเหนือจากนี้แล้วองค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนยังมีความระมัดระวังมากในการขยายธุรกิจของตน โดยจะต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ไม่ได้เร่งรีบขยายธุรกิจเพียงเพื่อรองรับความต้องการในตลาดเท่านั้น จึงมีความเสี่ยงต่ำ จะเห็นว่าแนวทางทั้งเหล่านี้จะนำองค์กรธุรกิจไปสู่ความเป็นองค์กรที่ยั่งยืนนั่นเอง คือการมีผลการดำเนินงานดี การมีความสามารถที่จะทนทานต่อความยากลำบากทางเศรษฐกิจและสังคม และการมีความสามารถที่จะรักษาความเป็นผู้นำคนหนึ่งในอุตสาหกรรมของตน

สำหรับองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการสุดท้ายของขั้นก้าวหน้า (Advance) คือ การมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง โดยมีความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และนวัตกรรม เป็นค่านิยมร่วมพื้นฐาน และการแบ่งปัน รวมถึงการแบ่งปันความรู้กับคู่แข่ง ซึ่งไม่เป็นแนวทางปกติขององค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ หรือแม้แต่องค์กรธุรกิจโดยทั่วไป ซึ่งมักจะมีอัตราการลาออกสูง มีการปลดพนักงานอยู่บ่อย ๆ หรือมีการนำเอาคนนอกเข้ามาเป็นผู้บริหารขององค์กร ซึ่งแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่องค์กรธุรกิจที่กระทำการดังกล่าวนี้ จะมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง เนื่องจากการสร้างวัฒนธรรมแห่งองค์กรนั้นใช้เวลาหลายปี เพราะการสร้างค่านิยมร่วมระหว่างสมาชิกในองค์กรซึ่งเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมแห่งองค์กรนั้นไม่ได้เป็นเรื่องง่าย ซึ่งค่านิยมร่วมที่เกี่ยวกับความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และนวัตกรรมนั้น เป็นค่านิยมที่ทำให้องค์กรสามารถผ่านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมมาได้อย่างประสบความสำเร็จ ในส่วนของการแบ่งปัน โดยเฉพาะการแบ่งปันความรู้กับคู่แข่งนั้นยิ่งไม่ควรมีให้เห็น สำหรับองค์กรธุรกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เนื่องจากว่าองค์กรธุรกิจเหล่านี้มักจะหวงความรู้ และมองการแบ่งปันกับคู่แข่งว่าเป็นการทำให้กำไรลดลงนั่นเอง แต่องค์กรธุรกิจที่ยั่งยืนนั้น ไม่กังวล

กับการแบ่งปันกับคู่แข่ง เพราะว่าองค์กรมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา คู่แข่งจึงไม่สามารถตามทันได้ง่ายๆ แต่ผู้บริหารและสังคมจะได้รับประโยชน์จากการแบ่งปันนี้ กล่าวคือสินค้าและบริการจะมีอย่างทั่วถึงมากขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้นเรื่อยๆ นั่นเอง

ผู้บริหารองค์กรธุรกิจต่าง ๆ จะต้องพิจารณาว่าองค์กรธุรกิจของตนเองอยู่ในขั้นตอนใด และไม่จำเป็นว่าทุกองค์กรธุรกิจจำเป็นต้องมีครบทั้ง 10 ประการในทันทีทันใด เนื่องจากว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่นเงื่อนไขของอุตสาหกรรมและอายุขององค์กร หากมีอายุมายาวนานหลาย 10 ปี ก็คาดหวังได้ว่าจะมีครบทั้ง 10 แนวทาง แต่หากว่าเป็นองค์กรที่เพิ่งเริ่มต้น ก็อาจจะมีไม่ครบก็ได้ เช่นการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ตลาดที่หลากหลายอาจจะไม่สามารถนำมาใช้กับองค์กรที่เพิ่งเริ่มต้น หรือการมีวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่งก็ต้องใช้เวลาในการพัฒนาเป็นต้น ดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541 มีใจความตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้ปฏิบัติเพียงอย่างเดียว คือไม่ต้องทั้งหมด หรือแม้แต่จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ ในคราวนั้น เมื่อปีที่แล้วนี้กว่าเข้าใจกัน แต่เมื่อไม่นาน เดือนที่แล้ว มีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนามาช้านานแล้ว มาบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ดีมาก แล้วก็เข้าใจว่าปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น หมายความว่า ถ้าทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศก็จะพอ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง และทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ”

อย่างไรก็ตามผู้บริหารองค์กรธุรกิจ จะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าจะสามารถพัฒนาองค์กรของตนไปสู่องค์กรที่สำเร็จอย่างยั่งยืนตามแนวทางทั้ง 10 แนวทางได้อย่างไร เพราะจากการศึกษาพบว่า แนวทางทั้ง 10 ประการข้างต้นนั้น เป็นแนวทางที่นำองค์กรธุรกิจ (ไม่ว่าจะจดทะเบียนอยู่ในตลาดหลักทรัพย์หรือไม่) ไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

หนังสืออ้างอิง

- สุขสรณ์ กันตะบุตร วิชิตา รักธรรม กฤตินี ญัฐวุฒิลิธิ ญัฐลิทธิ เกิดศรี พรเกษม กันตามระ ฉันทามัย เจียรกุล (2551) รายงานการศึกษาพัฒนาแนวทางปฏิบัติในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของบริษัทยางรถยนต์ในอุตสาหกรรมยางรถยนต์ในประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)
- สุขสรณ์ กันตะบุตร (2550) การศึกษาการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคธุรกิจ วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล
- Avery, G.C. 2005. *Leadership for sustainable futures: Achieving success in a competitive world*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Bennis, W. 2003. *Flight of the phoenix: Authentic leaders find a way to fly*. Executive Excellence, Australian edn, 20(5): 2-5.

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับภาครัฐ

ศาสตราจารย์ วัลลภพงศ์ ทองภักดี

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

1. ความนำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ครอบคลุมกว้างขวาง สามารถประยุกต์ใช้ในทุกด้าน ผู้ที่สนใจในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมักจะมีปัญหาว่า ควรจะมีการปฏิบัติอย่างไร จึงจะมั่นใจได้ว่าเป็นไปตามหลักของปรัชญา บทความนี้ต้องการเสนอแนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาครัฐ เพื่อให้การกำหนดและบริหารนโยบายและมาตรการสาธารณะเป็นไปตามกรอบของปรัชญา รวมทั้งแนวคิดในการใช้เครื่องมือที่ทำให้การประยุกต์ใช้มีความชัดเจนในการปฏิบัติ ทั้งนี้ การนำเสนอในส่วนที่หนึ่งเป็นการเสนอที่มาและความหมายของปรัชญา เพราะการจะนำไปใช้ประยุกต์เฉพาะด้านจะต้องมีความเข้าใจปรัชญาโดยรวมที่ถูกต้องร่วมกันก่อน ส่วนต่อไปจะอธิบายถึงแนวทางการประยุกต์ใช้โดยทั่วไป แล้วจึงอภิปรายถึงการนำไปใช้ในการวางนโยบายและการบริหารของภาครัฐ และส่วนสุดท้ายเป็นการกล่าวถึงบทบาทรัฐที่จะสร้างความพอเพียงในสังคมไทย

2. ความเป็นมาและความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสนใจของคนทั่วไปในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเกิดจากวิกฤติปี พ.ศ. 2540 **โดยวิกฤติทางเศรษฐกิจนี้ เกิดจากความไม่พอดี ความไม่สมดุลจากพฤติกรรมของสังคมไทยในหลายด้าน** จากที่มีระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศที่คงที่ ทำให้เศรษฐกิจมีเสถียรภาพสูง รวมทั้งเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความคาดหวังทั้งจากคนไทยและต่างประเทศที่ว่าเศรษฐกิจไทยจะโตอย่างไม่หยุดยั้ง จึงมีการทำตัวเกินความพอดี มีพฤติกรรมที่ยอมรับความเสี่ยงทั้งด้านการลงทุนการบริโภคที่ไม่ควรจะมี

ทัศนะข้างต้นทำให้ในด้านการบริโภค คราวเรือนมีการใช้จ่ายที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เงินออมลดลงไปมาก สัดส่วนการออมของครัวเรือนลดลงจากประมาณร้อยละ 20 ในปี 2532 ลงมาเหลือเพียงประมาณร้อยละ 9 ในปี 2539 ซึ่งเป็นปีก่อนเกิดวิกฤต ภาคเอกชนก็มีการลงทุนที่เกินตัว โดยระหว่างปี 2529 - 2539 เศรษฐกิจไทยขยายตัวโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 9.4 ต่อปี และการลงทุนที่แท้จริงก็ขยายตัวในอัตราที่สูงมากเช่นกัน โดยในช่วงเวลาเดียวกันการลงทุนรวมทั้งแท้จริงขยายตัวประมาณร้อยละ 14.9 ต่อปีโดยเฉลี่ย การลงทุนอย่างหนักนี้ทำให้ขาดความพอดีทางการเงิน ธุรกิจมีการกู้เงินมาลงทุนเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าการลงทุนโดยทรัพย์สินของตนเอง ทำให้สัดส่วนหนี้สินต่อทุนสูงมาก ทั้งยังมีการกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเป็นหนี้สินระยะสั้น อัตราส่วนหนี้สินระยะสั้นต่อเงินสำรอง

ระหว่างประเทศจึงสูงมาก ปริมาณของหนี้สินระยะสั้นถึงกับสูงกว่าปริมาณเงินสำรองระหว่างประเทศในปี ก่อนเกิดวิกฤติ

นอกจากความไม่สมดุลของการออมและการลงทุน ธุรกิจนี้ยังมีความไม่พอเพียงทางจริยธรรม มีการทุจริตในการดำเนินธุรกิจโดยเฉพาะสถาบันการเงิน ทำให้ฐานะของธุรกิจมีความไม่มั่นคง ประกอบกับภาครัฐขาดความรู้ที่มากพอต่อการบริหารการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ การกำหนดและการจัดการอัตราแลกเปลี่ยน การจัดการกับวิกฤติสถาบันการเงิน ทำให้ปัญหาความรุนแรงมากขึ้น

สถานการณ์เช่นนี้แสดงถึงความเปราะบางทางเศรษฐกิจไทย ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจ เงินทุนจากต่างประเทศไหลออกอย่างรวดเร็ว มีแรงกดดันให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศมีการปรับตัว เงินสำรองระหว่างประเทศลดลงอย่างมาก ประชาชนจำนวนมากถอนเงินจากสถาบันการเงินเพราะขาดความเชื่อมั่นในสภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่วิกฤติที่สถาบันการเงินและธุรกิจล้มละลาย ประเทศไทยต้องลอยตัวค่าเงินบาท เงินบาทจึงลดค่าลงอย่างมาก ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง¹ สร้างภาระต่อการชำระหนี้ต่างประเทศ ประเทศไทยจึงต้องเข้าสู่โครงการความช่วยเหลือของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

วิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 แสดงให้เห็นปัญหาถึงแนวทางพัฒนาและการบริหารเศรษฐกิจ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ผ่านมามี ยังไม่มีความสมดุล ทำให้เกิดความไม่เสถียรภาพอย่างรุนแรง มีการชะงักงันของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ยิ่งไปกว่านั้นยังแสดงถึงความไม่สมดุลในระดับโครงสร้าง โดยทศวรรษก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งสินค้าอุตสาหกรรมเป็นสินค้าที่มีทักษะการผลิตสูงขึ้น ทั้งยังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูง ทั้งด้านการส่งออก และการผลิต (เนฎฐพงษ์ ทองภักดี และวิศาล บุปผเวส 2540 หน้า 4-6) ทั้งนี้อัตราการขยายตัวของผลผลิตมวลรวมของประเทศไทยมีการขยายตัวสูงเมื่อเทียบกับประเทศกำลังพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การส่งออก และการปรับโครงสร้างการผลิต มีผลจากการที่ประเทศไทยเปิดต่อการค้าการลงทุนจากต่างชาติสูง มีการลงทุนจากต่างประเทศที่นำเทคโนโลยีและการตลาดมาสู่ประเทศไทย

นอกจากการขยายตัวที่ดีแล้ว เศรษฐกิจของประเทศไทยยังมีเสถียรภาพสูงดังกล่าวแล้ว ทั้งด้านของระดับราคาสินค้า อัตราแลกเปลี่ยน และการมีงานทำ อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจไทยก็มีความไม่สมดุลในหลายด้าน ในด้านการกระจายรายได้ ถึงแม้ว่าสัดส่วนคนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนจะลดลง แต่คนจนกลับมีสัดส่วนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจน้อยลง ในปี 2518 คนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพียงร้อยละ 6 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ ในขณะที่คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้ถึงร้อยละ 49 ในปี 2539 คนรวยที่สุดร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 56 ส่วนคนที่จนที่สุดร้อยละ 20 ของ

¹ สาเหตุและสภาวะของวิกฤติอำนาจรายได้ใน ฉลองภพ สุตังกรณ์การุญจน์ 2552 การบริหารเศรษฐกิจตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใน วิเคราะห์นโยบายมหภาคของรัฐในมิติต่างๆ จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อภิรัช พันธ์เสน บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สกว. Ammar Siamwalla 1997. *Can A Developing Democracy Manage Its Macroeconomy? The Case of Thailand* TDRI Quarterly Review Vol. 12 No. 4

ประชากรทั้งหมด มีสัดส่วนของรายได้เหลือเพียงร้อยละ 4 ของรายได้ทั้งหมดของประเทศ นั่นแสดงให้เห็นว่า การกระจายรายได้ของคนในประเทศแย่ลง โดยในขณะที่เศรษฐกิจมีการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งกลุ่มคนรวยและกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ คนรวยจะมีอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้สูงกว่า

นอกจากนี้ Chalongphob Sussangkarn 1992 ยังชี้ถึงความไม่สมดุลด้านอื่นๆ เช่น ความแตกต่างของรายได้และความเจริญระหว่างเมืองกับชนบท ความไม่สมดุลของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการเจริญเติบโต ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่พอดีของโครงสร้างการผลิตและการจ้างงาน ที่สัดส่วนการผลิตของภาคเกษตรลดลงไปไม่ถึงร้อยละ 10 ของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ แต่สัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรมีประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานรวมในประเทศ ความไม่สมดุลของโครงสร้างการผลิตและระดับการศึกษาของคนงาน ที่แรงงานส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา

จากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น การลงทุนต่างประเทศมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้การผลิต และการตลาดมีความซับซ้อนขึ้นกว่าการผลิตแบบดั้งเดิมซึ่งมีพื้นฐานด้านการเกษตร ภาคการผลิตทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมต้องพึ่งพาตลาดเทคโนโลยี วัตถุดิบ และเครื่องจักรจากต่างประเทศสูงขึ้น ส่งผลให้ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลก และระดับชาติมีผลกระทบต่อประชาชนมากขึ้น สังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี การหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมต่างชาติ การเคลื่อนย้ายประชากรทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วขึ้นทำให้มีความมั่นคงในชีวิตลดลง ความสามารถในการพึ่งตัวเองและสมดุลของชีวิตเปลี่ยนไป ทำให้ความสามารถในการทำหน้าชีวิตของบุคคลอย่างอิสระทำได้ยากขึ้น

กล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยมีความสำเร็จในหลายด้าน แต่ก็มีความไม่สมดุลของโครงสร้างในหลายมิติ โดยเฉพาะการมีพฤติกรรมที่ไม่พอดีมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาวิกฤติ

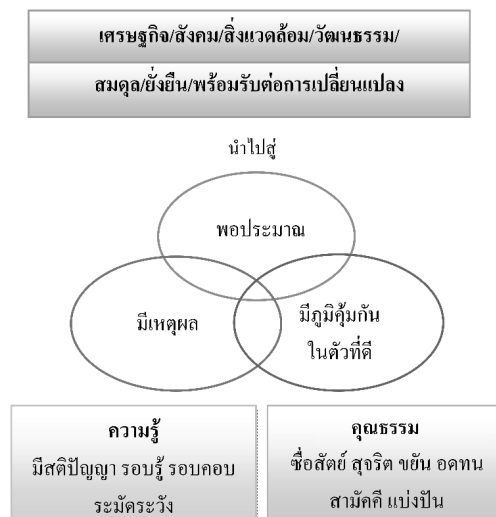
เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอย่างพอเพียง ไม่ก้าวกระโดด คำนึงถึงความเสี่ยง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงมีแนวคิดที่จะนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ และได้ตั้งคณะทำงานโดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่าได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานานและต่อเนื่องกว่าสามสิบปีแล้ว คณะทำงานได้สรุปเนื้อหาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยและพระบรมราชานุญาต นำบทความเผยแพร่ และได้มีหนังสือของสำนักงานราชเลขาฯ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 แจ้งว่าได้นำความกราบบังคมทูลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ต่อไป โดยเนื้อหาเป็นตามกรอบในหน้าถัดไป²

² รายละเอียดอ่านได้ในฉันทวนิชย์ ทองภักดี (2550) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ความเป็นมาและความหมาย วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ ปีที่ 47 ฉบับที่ 1/2550

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้ถูกนำไปเป็นพื้นฐานของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ในขณะนั้นและเป็นพื้นฐานของฉบับต่อๆ มาโดยตลอด จากนั้นเพื่อให้มีความชัดเจนขึ้น ได้มีคณะทำงานซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยสรุปว่าองค์ประกอบของความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไขคือ ความรอบรู้และการมีคุณธรรม ซึ่งมักจะเรียกง่ายๆ ว่ามี สามห่วง สองเงื่อนไข³

³ การอธิบายความหมายมีรายละเอียดใน กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2546) กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แนวความคิดหลักของปรัชญานี้ คือ การชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในมิติต่างๆ เป็นการดำเนินตามทางสายกลางก้าวทันต่อโลก โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประเทศ เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอนและมีความเชื่อมโยงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นการปฏิบัติมุ่งผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว

จากรูปสรุปรโครงสร้างของปรัชญาชี้ว่า ความพอเพียงเป็นทั้งผลและวิธีการ (End and mean) จากการกระทำ โดยผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยมีความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันวิธีการตามความพอเพียงเป็นความสมดุลของการกระทำ ทั้งเหตุและผลจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้พลวัตทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ในด้านการปฏิบัติ ความพอเพียงตามหลักปรัชญานี้ ประกอบด้วยสามองค์ประกอบ (สามห่วง) คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง หากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่ใช่ความพอเพียงที่สมบูรณ์

ความพอประมาณ คือ มีสองนัยยะ ในด้านหนึ่งคือ ความพอดีไม่สุดโต่ง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่างๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง อีกด้านหนึ่งหมายถึงการที่สามารถพึ่งตัวเองได้ ยืนได้บนขาของตนเอง

ความมีเหตุมีผล หมายความว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอประมาณในมิติต่างๆ นั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล มีการพิจารณาจากเหตุ ปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นการมองระยะยาว คำนึงถึงความเสี่ยง ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดจากการตัดสินใจนี้

การมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร หมายความว่า การกระทำไม่คำนึงเฉพาะเหตุการณ์และผลในปัจจุบัน แต่ภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่ ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เพราะพลวัตในมิติต่างๆ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสภาวะต่างๆ อย่างรวดเร็วขึ้น จึงต้องมีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบเหล่านี้ด้วย

นอกจากนี้การจะทำให้มีความพอเพียงตามหลักปรัชญาได้นั้น จะต้องมีเงื่อนไขพื้นฐาน คือ การมีความรอบรู้ และคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต

ความรอบรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐานเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้รวมถึง ความรอบคอบ ความระมัดระวัง คือ มีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่างๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่างๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมด้วย

ในส่วนของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสองด้านคือ ด้านจิตใจ/ปัญญาและด้านการกระทำ

ในด้านแรกเป็นการตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ ที่เหมาะสม ส่วนด้านการกระทำหรือแนวทางดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ เงื่อนไขทั้งสองนี้จะทำให้การปฏิบัติตามเนื้อหาของความพอเพียงเป็นไปได้

แต่แต่ละคนย่อมมีความเข้าใจคำว่าพอเพียงแตกต่างกันไป โดยทั่วไปมักจะตีความตามศัพท์และนึกถึงความพอเพียงในความหมายของพอประมาณหรือความพอดี หรือนึกถึงในด้านการพึ่งพาตัวเอง ซึ่งก็มักจะมองระดับการพึ่งพาตัวเองที่เหมาะสมแตกต่างกันไป แต่การจะนำปรัชญาไปสู่การประยุกต์คือการปฏิบัติ จะต้องมีความเข้าใจเนื้อหาตามที่มาอย่างแท้จริง ก่อนที่จะขยายความเพื่อใช้ในแต่ละกรณี ดังนั้นความหมายที่ควรจะเข้าใจร่วมกันในที่นี้ คือ ความหมายตามที่ได้รับพระราชทานบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ และได้เป็นหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่เก้าและสิบ ซึ่งก็คือหลักการของสามห่วง สองเงื่อนไขนั่นเอง

3. การประยุกต์ใช้โดยทั่วไปอย่างไร

การที่ปรัชญาได้รับการยอมรับทั้งในแง่รอบความคิดและการปฏิบัติในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง แม้เวลาจะผ่านมาเป็นเวลาร่วม 10 ปีจากวิกฤติ และประเทศไทยอยู่ในขั้นที่ฟื้นตัวจากวิกฤติแล้ว เป็นเพราะมาจากประสบการณ์ที่เป็นจริงของการพัฒนาทั่วทุกพื้นที่ ปรัชญานี้มาจากการกลั่นกรองพระบรมราโชวาทอันมีพื้นฐานจากพระราชกรณียกิจ และการดำเนินงานโครงการหลวง ที่พระองค์ท่านได้ทรงพัฒนาในภูมิสังคมต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงเป็นประสบการณ์ที่แท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ การพัฒนาให้ความสำคัญที่มุ่งไปสู่คน พัฒนาความเป็นอยู่ของปัจเจกชนในครอบครัว และชุมชน มิใช่เป็นการมองเฉพาะในระดับมหภาค ส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เช่น ความสามารถในการจัดการทรัพยากรน้ำโดยลดการพึ่งพิงเฉพาะน้ำฝน การลดความจำกัดของผลผลิตทางการเกษตรที่มักจะมีปัญหาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อเพิ่มความสามารถที่จะรับความผันผวนจากตลาด ทั้งยังเน้นการเป็นตัวของตัวเอง และความพออยู่พอกินของคนส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่ชัดเจน จะเห็นได้จากทฤษฎีใหม่ ที่เป็นการพัฒนาการเกษตรที่พึ่งตนเองและเป็นลำดับขั้นในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม

นอกจากปรัชญาจะมาจากการสะสมองค์ความรู้จากประสบการณ์และการทดลองจริง มุ่งพัฒนาที่ปัจเจกชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ปรัชญายังมีหลักทางสายกลาง มีการพัฒนาเป็นขั้นตอน ไม่สุดโต่งเป็นตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาของพุทธศาสนา ที่เน้นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป ปรัชญายังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีกรอบที่กว้างกว่าในอดีตที่มักจะมองภาพโดยแยกส่วน ปรัชญาไม่ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ว่าให้มีความรู้เท่าทัน ให้มีความสามารถที่จะรับความผันผวนของการเปลี่ยนแปลงได้

ความสนใจและยอมรับปรัชญาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตและการพัฒนา ที่ยังมีอยู่แม้ว่าวิกฤติจะผ่านไปร่วมทศวรรษแล้ว เป็นความศรัทธาควบคู่กับความรู้ โดยปรัชญาให้แนวทางการดำรงชีวิตที่ให้อยู่ในโลก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตทั้งภายในประเทศและภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้องค์ความรู้และประสบการณ์ของสังคมไทย มุ่งสู่ประชาชนส่วนใหญ่ โดยให้เห็นความสำคัญทั้งทางด้านวัตถุและ

จิตวิญญาณ ให้ความสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวม โดยมีแนวทางสายกลางตามหลักศาสนา⁴

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับพื้นฐานสังคมไทย เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เจริญมั่นคงและมีความยั่งยืนในระยะยาว ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ มีความมั่นคงในการเจริญเติบโต ไม่ผันผวนไปตามปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ โดยพิจารณาในหลายมิติเป็นองค์รวมมิใช่เฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจ มีลักษณะองค์รวมที่มีความครอบคลุม ทั้งมิติจิตใจ ซึ่งกำหนดพฤติกรรม มิติสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และกฎระเบียบ ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของความพอเพียง

การกระทำตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือการประยุกต์ คือ การตัดสินใจที่เหมาะสม โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัดสินใจตามหลักความพอเพียง คือ สามห่วง สองเงื่อนไข จุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ลดความผันผวน

ผู้ที่ต้องการการใช้ชีวิตที่สมดุลและเชื่อว่า หลักการของปรัชญานี้จะทำให้การกระทำ และผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์นี้ สามารถจะประยุกต์ใช้ได้โดยการใช้กรอบของปรัชญาเพื่อการตัดสินใจ คือการพิจารณาตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ในระดับต่าง ๆ ตามกรอบสามห่วง สองเงื่อนไข เป็นการสร้างพฤติกรรมตามกรอบของปรัชญา ไม่ว่าจะใช้ในสถานะใด จะเป็นการครองตนและครอบครอง การอาชีพ การบริหารจัดการองค์การ การวางแผนและนโยบาย เพราะปรัชญาได้ระบุแล้วว่าเป็นแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทุกระดับ

การประยุกต์ใช้ปรัชญาไม่มีสูตรสำเร็จ แม้ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดเดียวกัน แต่ละคนจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมในแต่ละกรณี ให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และสถานะที่เผชิญอยู่ การยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะช่วยในการให้ “ฉกฉด” ว่า การตัดสินใจ การดำเนินชีวิต หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่ จะมีความสมดุล ยั่งยืนหรือไม่ มีความเสี่ยงและการเตรียมรับความเสี่ยงอย่างไร

การจะตัดสินใจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะมีความแตกต่างตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคล มิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและประเด็นที่พิจารณาดังกล่าวแล้ว แต่โดยทั่วไป อาจเริ่มโดยพิจารณาตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ของความพอเพียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ประเด็นหลักของความพอประมาณ คือ การกระทำของเรามีความพอดีหรือไม่ ทำให้เราพึ่งพิงตนเองมากขึ้นหรือน้อยลงอย่างไร ดังนั้นอาจตั้งคำถามว่า สิ่งที่กำลังจะทำคืออะไร จะมีวิธีทำเป็นอย่างไร

⁴ UNDP (2005 หน้า 35) สรุปให้เห็นความทรงพลังของปรัชญานี้ว่า “The Sufficiency Economy is based on both practice and principle. On the one hand, the key maxims have arisen from the King's real-world experience in development projects. They are a practical summary of what work, based on decades of experimentation, observation and evaluation. At the same time, the key ideas of the Sufficiency Economy are firmly rooted in ideas about the nature of the world and the situation of humanity. It is this combination of real world applicability and philosophical underpinning that gives the approach its strength.”

ขนาดของการกระทำมากไปหรือน้อยไปหรือไม่ เทียบกับวัตถุประสงค์ของการกระทำ ความเร็วของการกระทำเร็วไปหรือช้าไปหรือไม่ เราทำเต็มตามศักยภาพหรือไม่ อย่างไรก็ตามการกระทำมีผลต่อวัตถุประสงค์อย่างไร ยั่งยืนหรือไม่ การกระทำทำให้เราเย็นได้ด้วยตนเองหรือไม่

ประเด็นหลักของการพิจารณาความมีเหตุมีผล คือ เราได้ครอบครองหรือไม่ พิจารณาทั้งระยะยาวและระยะสั้นแล้วหรือไม่ คำถามความมีเหตุมีผลจะมีลักษณะ เช่น การกระทำของเราได้พิจารณาทางเลือกทั้งหมดแล้วหรือไม่ สิ่งที่เราเลือกทำดีที่สุดแล้วหรือไม่ ผลของการกระทำในระยะยาวเป็นอย่างไร (ทั้งต่อตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง) สิ่งที่เราทำคุ้มไหม

ประเด็นหลักของการมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อการตัดสินใจของเรา คำถามเกี่ยวกับภูมิคุ้มกัน คือ ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่สำคัญคืออะไร ปัจจัยที่มีผลต่อความเสี่ยงคืออะไร เรามีการป้องกันความเสี่ยงอย่างไร หากเกิดสถานการณ์ ที่เลวร้ายที่สุดจากความเสี่ยงจะเกิดอะไร เรามีเครื่องมือรองรับหรือไม่อย่างไร

ตัวอย่างเช่น หากจะหาที่อยู่อาศัยและคิดจะกู้เงินมาซื้อบ้าน คำถามที่สะท้อนของความมีเหตุมีผล คือ ทางเลือกของเราในเรื่องที่พักอาศัยระยะสั้นและระยะยาวเป็นอย่างไร รายได้ของเราทั้งปัจจุบันและอนาคตจะเป็นอย่างไร ขณะนี้เราควรจะมีบ้านเป็นของตัวเองหรือยัง ในการพิจารณาความพอประมาณคือ หากจะต้องมีบ้านและมีการกู้ บ้านขนาดไหนจะพอเหมาะ เพราะหากขนาดเล็กไป ในอนาคตอาจจะต้องการโยกย้ายหรือการขายทำให้ต้นทุนสูง หากใหญ่ไปจะเกินกำลังรายได้ของเรา ทำให้พึ่งตนเองไม่ได้ ในส่วนของภูมิคุ้มกัน ก็ต้องถามว่ามีความเสี่ยงอะไรบ้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย การผันผวนของรายได้ ซึ่งทำให้มีการเตรียมตัว เช่น การมีเงินสำรองจำนวนหนึ่งที่พอสมควร ทำให้ลดภาระการผ่อน ซึ่งหากอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น หรือมีช่วงที่รายได้ไม่สูงเท่าที่คาด เราก็ยังพอจะรับมือการเปลี่ยนแปลงนี้ไหว จะเห็นได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเป็นกรอบในการตัดสินใจที่เรียบง่ายชัดเจนและมีความครอบคลุม ที่จะทำให้เราดำเนินชีวิตอย่างสมดุลพัฒนาอย่างยั่งยืน การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังแสดงถึงความมุ่งมั่นของผู้ปฏิบัติที่จะหลีกเลี่ยงความไม่พอเพียงในการใช้ชีวิตอีกด้วย

4. การประยุกต์ในการบริหารภาครัฐอย่างไร

คำว่ารัฐในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะรัฐบาลเท่านั้น แต่เป็นความหมายในลักษณะของ Stiglitz (2003 หน้า 12-14) **โดยลักษณะที่สำคัญคือรัฐมีอำนาจในการบังคับประชาชน** เช่น รัฐสามารถบังคับให้ประชาชนจ่ายเงินให้รัฐในรูปแบบภาษี สามารถบังคับให้นายจ้างจ่ายค่าประกันสังคมสมทบกับส่วนของราชการและลูกจ้าง สามารถบังคับให้โรงงานที่สร้างมลภาวะหยุดการประกอบการได้ อำนาจบังคับนี้ต่างจากลักษณะของภาคเอกชนมาก เพราะภาคเอกชนไม่สามารถบังคับให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าของตน หรือทำตามความต้องการของธุรกิจได้

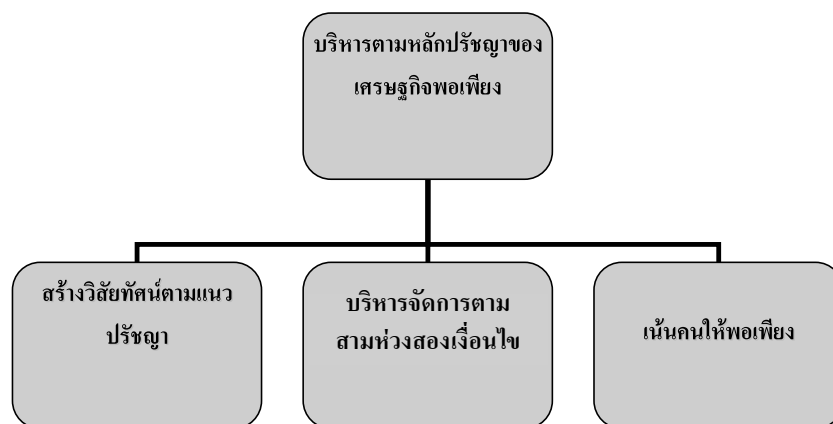
Stiglitz ยังชี้ว่าในสังคมประชาธิปไตย **ภาครัฐมีลักษณะคือเป็นบุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนเชื่อมโยงกับประชาชน ไม่ว่าจะมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน (นักการเมืองในรัฐสภา นักการเมืองท้องถิ่น ประธานาธิบดี) หรือได้รับการแต่งตั้งจากผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน** (ปลัดกระทรวงที่ตั้งโดยรัฐบาล องค์กรอิสระที่แต่งตั้งโดยรัฐสภา) หรือ ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ได้รับ

เลือกตั้งจากประชาชน (ข้าราชการที่ถูกแต่งตั้งโดยปลัดกระทรวง) เราสามารถไล่ลำดับการแต่งตั้งย้อนไปได้เรื่อยๆ แต่ที่สำคัญคือ สามารถโยงใยย้อนไปได้ว่าลำดับสูงสุดของผู้มีอำนาจแต่งตั้งคือผู้ที่มีส่วนเชื่อมโยงกับประชาชน

ในที่นี้จะมองว่า ภาครัฐจะต้องมีการกำหนดและบริหารนโยบายและมาตรการสาธารณะที่ให้บริการแก่ประชาชนเพื่อการพัฒนาของสังคม ดังนั้นการประยุกต์ปรัชญาของภาครัฐ คือ การกำหนดและบริหารนโยบายและมาตรการที่มีกระบวนการเป็นไปตามหลักของปรัชญานั้นเอง เพราะหากใช้หลักการนี้แล้ว เราก็จะมั่นใจได้ว่า นโยบายหรือมาตรการก็จะเป็นประโยชน์ มีความคุ้มค่า มีความยั่งยืน เป็นที่น่าสังเกตว่ามาตรการของภาครัฐในอดีตที่มีปัญหาไม่บรรลุวัตถุประสงค์ มักจะไม่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง⁵

ในลักษณะเช่นนี้การประยุกต์ในภาครัฐ **ใช้หลักการบริหารการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือแนวสามห่วง สองเงื่อนไข ในสามหลักใหญ่คือ การกำหนดยุทธศาสตร์ การบริการจัดการ และการพัฒนาคน**

นำปรัชญาเป็นยุทธศาสตร์สร้างวิสัยทัศน์

ในการบริหารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีส่วนร่วมมองภาพของการพัฒนาตรงกัน ปรัชญาสามารถช่วยให้ทิศทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันได้ โดย**ผู้บริหารที่จะใช้หลักของปรัชญาในการดำเนินการพัฒนา กำหนดให้กรอบของปรัชญาเป็นวิสัยทัศน์ของการพัฒนา จะเป็นการสื่อสารให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ง่ายขึ้น เข้าใจถึงความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอนไม่ก้าวกระโดด ยึดทางสายกลางโดยมีความเป็นพลวัต (dynamics) คือการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง ที่คำนึงถึงความเสี่ยงรวมทั้งเห็นความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม**

⁵ ตัวอย่างใน ญัตติพงศ์ ทองภักดี และ นพวรรณ ปุสสะรังษี (2553)

สมบัติ กุสุมาวลี (2550) เสนอแนวทางการพัฒนาองค์กรตามแนวปรัชญาประการหนึ่ง คือ การใช้ปรัชญาเป็นเสมือน “ฐานราก” หรือ “เสาเข็ม” ขององค์กร นั่นคือเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญสำหรับทุกคนไม่ว่าผู้บริหารและบุคลากร ซึ่งจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ วิเคราะห์แนวทางที่จะนำมาใช้ในการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนั้นองค์กรก็จะมีทิศทางที่ทุกคนเข้าใจร่วมกัน ทำงานเป็นแนวทางเดียวกัน

จัดการให้คนมีความพอเพียง

การบริหารการพัฒนาสมัยใหม่ เน้นที่การพัฒนาคน หลักของปรัชญาสามารถเป็นแนวทางนักบริหารพิจารณาพัฒนาพฤติกรรมของคนที่เหมาะสมได้ ดังนั้น **จุดสำคัญของการประยุกต์ปรัชญาไม่**
ว่าเป็นการบริหารระดับใด ในระดับคือทำให้คนมีความพอเพียง โดยใช้หลักของปรัชญาเป็นแนวทาง ซึ่งลักษณะที่สำคัญคือ

พอประมาณ รายจ่ายสมดุลกับรายรับ ซึ่งควรพิจารณาทั้งด้านรายรับและรายจ่าย โดยทั่วไปจะพบว่า การดูแลด้านรายจ่ายจะสามารถควบคุมได้ง่ายกว่าการเพิ่มรายรับ รวมถึงมีความเสี่ยงน้อยกว่า เพราะสามารถจะพิจารณาด้วยตนเองได้ว่า รายจ่ายใดสามารถลดได้ โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

มีเหตุมีผล ไม่เป็นผู้บริโภคนิยม มีความรอบคอบในการใช้จ่าย ไม่ใช้จ่ายเกินอัตรภาพ ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า มองผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว

มีภูมิคุ้มกัน การมีเงินออม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพราะจะทำให้มีผู้ช่วยเหลือยามยาก รวมทั้งการดูแลสุขภาพเพื่อลดความเสี่ยงจากโรคภัยไข้เจ็บ

มีความรู้คู่คุณธรรม มีความรอบรู้ในการใช้ชีวิตและการงาน ประกอบอาชีพที่สุจริต ด้วยความขยันหมั่นเพียร มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจต่าง ๆ เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ในการบริหารองค์กรภาครัฐและเอกชน ก็ต้องพยายามให้พนักงานมีลักษณะเช่นนี้ ในการบริหารชุมชนก็ต้องสร้างชุมชนที่ทำให้สมาชิกของชุมชนมีลักษณะเช่นนี้ ในการวางนโยบายพัฒนาระดับชาติก็ต้องมีมาตรการที่ทำให้คนมีพฤติกรรมเช่นนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริโภคนิยมจะเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกับความพอเพียงสูงมาก เพราะแสดงถึงการขาดความเหตุผลในการใช้จ่าย บริโภคแบบสุดโต่ง มีแนวโน้มที่จะมีความโลภ เพิ่มความเสี่ยงอาจมีพฤติกรรมที่ขาดคุณธรรมเพื่อให้ได้จ่ายตามที่ต้องการ

บริหารจัดการตามสามห่วงสองเงื่อนไข

หลักของปรัชญาสามารถใช้ในการบริหารจัดการภาครัฐ โดยลักษณะร่วมมือการบริหารโดยใช้หลักสามห่วงสองเงื่อนไข มีการตัดสินใจโดยพิจารณาตามองค์ประกอบแต่ละด้านของปรัชญา

ในด้านความพอประมาณ จะต้องพิจารณาว่าเป้าหมายของการบริหารมีความเหมาะสมหรือไม่ มีความสุดโต่งหรือไม่ เป็นไปตามหลักทางสายกลางหรือไม่ พิจารณาคักยภาพของตนเอง หากตั้งเป้าหมายสูงเกินไปก็อาจจะมิต้นทุนที่สูงเกินไปและอาจไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หากตั้งเป้าหมายต่ำเกินไปจะทำให้ผลที่ได้น้อยเกินไป อาจทำให้ศักยภาพการพัฒนาในระยะยาวไม่ยั่งยืนได้ นอกจากนั้นจะ

ต้องพิจารณาว่า มีความคุ้มค่าหรือไม่ การบริหารงานที่สุจริตต้องการผลงานที่มากและเร็ว มักจะมีต้นทุนสูง ถึงจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาผลตอบแทนที่ได้รับก็จะขาดความคุ้มค่าได้

การคำนึงถึงความพอประมาณทำให้มีความสมดุลทั้งระยะสั้นและระยะยาว ในการบริหารภาครัฐก็จะคำนึงถึงทรัพยากรที่จำกัด ไม่ก่อให้เกิดหนี้ รวมถึงความสมดุลของนโยบายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม การใช้ทุนในด้านต่างๆ ที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นทุนทางกายภาพ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติและทุนทางสังคม นอกจากนี้ควรพิจารณาถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง ว่าทำให้มีมากขึ้นหรือน้อยลงอย่างไร

ในด้านความมีเหตุมีผล การบริหารจะมีความพอเพียงเมื่อการศึกษาการวางแผนอย่างรอบคอบเพียงใด รู้ว่าผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวเป็นอย่างไร สามารถบรรลุผลได้หรือไม่ ยั่งยืนหรือไม่ พิจารณาถึงเป้าหมายและการดำเนินงานผลกระทบต่อคนกลุ่มไหน ในการบริหารภาครัฐและนโยบาย กระบวนการตัดสินใจต้องมีพื้นฐานของความรู้ การไตร่ตรองและการมีส่วนร่วมของประชาชน

ส่วนประเด็นด้านการมีภูมิคุ้มกัน คือ การพิจารณาว่ามีความเสี่ยงใดบ้างที่ทำให้การพัฒนาไม่บรรลุผลตามที่ตั้งไว้ได้ มีการเตรียมที่จะรับความเสี่ยงหรือไม่ ซึ่งในแต่ละกรณีจะต่างกัน ในทางธุรกิจ เป็นการจัดการเชิงกลยุทธ์ให้ความสำคัญกับการจำลองสถานการณ์ทั้งที่แย่ที่สุดและดีที่สุดของสิ่งแวดล้อมของตัวแปรธุรกิจที่สำคัญ เพื่อสร้างให้เกิดประสิทธิภาพและผลผลิตขององค์กรผ่านการวางแผนในเชิงกลยุทธ์ที่วางแผนทั้งในระยะสั้น กลาง และระยะยาว และการเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

ในด้านการบริหารภาครัฐและนโยบาย คือ มีการร่วมมือระหว่างรัฐกับองค์กรประชาสังคม เพื่อรับรู้และรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การจัดการความเสี่ยงและพัฒนาระบบสัญญาณเตือนภัยจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน การสร้างระบบตาข่ายนิรภัย (Social safety net) สำหรับรองรับผู้ที่ประสบภัยจากการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้การจะมีความพอเพียงได้จะต้องมีเงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม **ในด้านความรู้การบริหารภาครัฐจะต้องมีการจัดการความรู้เพื่อการบริหาร ต้องมีองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาหน่วยงาน พัฒนาความรู้ของพนักงาน การส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่** มีการพัฒนาการศึกษาและเสริมพลังประชาชนในการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง

ในด้านเงื่อนไขคุณธรรม งานศึกษาด้านการบริหารพัฒนาเศรษฐกิจชี้ว่า **ความซื่อสัตย์ เป็นทุนสังคมที่ผูกติดกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดธุรกรรมทางเศรษฐกิจ** เพราะหากคนในสังคมมีความซื่อสัตย์ ก็จะทำให้คนในสังคมมีความไว้วางใจกัน เชื่อถือกัน ความไว้วางใจนี้จะช่วยส่งเสริมธุรกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ขจัดปัญหาผู้แสวงหาผลประโยชน์จากส่วนเกินทางเศรษฐกิจ และปัญหาการเอาเปรียบจากการรับรู้ข้อมูลที่ไม่เท่าเทียมกันให้หมดไปได้ และช่วยลดต้นทุนในการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจเช่นการฟ้องร้องได้ นอกจากนี้หากประชาชนยึดมั่นในหลักคุณธรรม เช่น มีความซื่อสัตย์ คิดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และแบ่งปันกัน ก็จะเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างระบบสถาบันอย่างเป็นทางการหรือทุนสังคมของภาครัฐที่เข้มแข็งได้

การบริหารองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ต้องมีคุณธรรมต่อสังคมรอบข้าง จะทำให้ได้รับการยอมรับและอยู่ร่วมกับภาคส่วนของสังคมได้ดี และต้องมีความเป็นธรรม มีการอภิบาลที่ดีในองค์กร

ทำให้คนในองค์กรมีความสามัคคี มีความผูกพัน ทำให้องค์กรดำเนินงานตามพันธกิจได้สำเร็จและมีประสิทธิภาพ

ใช้เครื่องมือหลักในการบริหารเพื่อสร้างความพอเพียง

เครื่องมือด้านการวางแผน การวิเคราะห์โครงการ และการบริหารความเสี่ยง เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารที่มีมานานแล้ว แต่มักจะละเลยในทางปฏิบัติในภาครัฐ หากจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ จะต้องมีการประยุกต์และให้ความสำคัญกับเครื่องมือเหล่านี้อย่างสูง มีการใช้อย่างเข้มข้น และครอบคลุมองค์ประกอบของความพอเพียง คือ ดำเนินถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน

เครื่องมือหลักในการสร้างความพอประมาณและมีความมีเหตุมีผลในการบริหาร คือ การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ การมีแผนของการบริหารการพัฒนาทำให้มีการพิจารณาเหตุผลความจำเป็นและความเหมาะสมของมาตรการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้มีการกำหนดแนวทางหรือยุทธศาสตร์ในการดำเนินโครงการ เพื่อให้การปฏิบัติการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ การวางแผนต้องมีการพิจารณาผลกระทบทั้งระยะสั้นและระยะยาว จึงเป็นการมองไปข้างหน้าเห็นภาพการดำเนินโครงการทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบ ทั้งนี้การวางแผนก็ต้องเป็นไปตามกรอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ พิจารณาความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกัน

การวิเคราะห์โครงการเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่จะทำให้เห็นความคุ้มค่าของมาตรการหรือโครงการทั้งของสาธารณะและธุรกิจ หลักเล็งการสุดโต่งมากเกินไปหรือน้อยไป การวิเคราะห์โครงการ คือ การคำนวณผลตอบแทนสุทธิของการลงทุน เป็นการเปรียบเทียบผลประโยชน์ กับต้นทุนของโครงการ คำนวณมูลค่าปัจจุบันของประโยชน์สุทธิเป็นเท่าไร ตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการตั้งสูตรข้างล่าง ดังนั้นจึงเป็นการพิจารณาระยะยาวตามหลักของปรัชญา โดยหากโครงการมีผลประโยชน์มากกว่าต้นทุน ก็จะเป็นโครงการที่มีความคุ้มค่าที่จะดำเนินการ หากผลตอบแทนสุทธิเป็นลบก็ไม่ควรที่จะดำเนินโครงการ หากมีทรัพยากรจำกัด มาตรการหรือโครงการที่มีผลตอบแทนสุทธิสูง ก็จะได้ลำดับความสำคัญมากกว่ามาตรการที่มีผลตอบแทนสุทธิต่ำ

$$NPV = \left[\sum \frac{B_t}{(1+r)^t} \right] - \left[\sum \frac{C_t}{(1+r)^t} \right]$$

ในแง่การวิเคราะห์ทางการเงินเป็นการวิเคราะห์โครงการเอกชน หมายถึง การวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ต่อธุรกิจ โดยที่จะพิจารณาแต่ตัวเงินจริงๆที่เกิดขึ้นทั้งเรื่องต้นทุน และประโยชน์เมื่อทำให้มีรายรับเป็นตัวเงินมากขึ้นก็เป็นประโยชน์ หากทำให้ต้องมีการใช้จ่ายเงินก็จะเป็นต้นทุน

การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ เป็นการวิเคราะห์ผลต่อสังคม หมายถึง การมองผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรของสังคม โดยในด้านต้นทุนจะเป็นการประเมินในรูปของต้นทุน

⁶ ในการวางแผนมีเครื่องมือด้านการจัดการที่จะเลือกใช้ในการวางแผนได้ตามความเหมาะสม เช่น SWOT Analysis, Balanced Scored Card, KPI

ค่าเสียโอกาสของทรัพยากรที่ถูกใช้ในการทำโครงการ ส่วนในด้านผลประโยชน์คือทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นต่อสังคมจากการใช้ลงทุนทำโครงการ

ความแตกต่างของการประเมินทางการเงินและการประเมินทางเศรษฐศาสตร์

ทางการเงิน	ทางเศรษฐศาสตร์
● มองแต่ทางด้านกระแสเงินสด ● มองความคุ้มค่าจากการทำโครงการของปัจเจกชน ● ต้นทุนและผลประโยชน์เป็นตัวเงิน	● มองด้านการใช้ทรัพยากรของสังคม รวมถึงสิ่งแวดล้อม ● มองว่าสังคมได้อะไรจากการทำโครงการ ● ต้นทุนและผลประโยชน์คือค่าเสียโอกาส

ในการวิเคราะห์โครงการตามหลักของปรัชญา จะต้องมีการวิเคราะห์ทั้งทางการเงิน และทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการดูความคุ้มค่าต่อสังคม ซึ่งจะรวมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือต้นทุนต่อสังคมอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้ยังควรทำการวิเคราะห์ความเสี่ยงและผลตอบแทนต่อกลุ่มคนต่างๆ ด้วย

การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการเป็นเครื่องมือทางการบริหารที่ใช้กันทั่วไป โดยทั่วไป ผู้ใช้มักจะไม่เห็นความเกี่ยวข้องกับปรัชญา จึงไม่เห็นความสำคัญและอาจจะเลยไป เช่น โครงการใหญ่ๆ ในภาครัฐบางโครงการก็ขาดการวางแผนและวิเคราะห์โครงการที่เหมาะสม เมื่อเข้าใจว่าเป็นเครื่องมือหลัก ก็จะทำให้ต้องให้ความสำคัญละเลยไม่ได้ และทำให้การใช้วิเคราะห์องค์ประกอบของความพอเพียงที่ครบถ้วน

บริหารความเสี่ยงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันของการบริหาร

เมื่อพูดถึงความพอเพียงโดยทั่วไปมักไม่นึกถึงการมีภูมิคุ้มกัน เพราะคนทั่วไปติดตามตามคำพิพากษาไม่คิดถึงเรื่องความเสี่ยง แต่การมีภูมิคุ้มกันนี้สำคัญมาก เพราะทำให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีสติ ทำให้ความผันผวนน้อยลง มีความสมดุลในการพัฒนา การที่จะสร้างภูมิคุ้มกันในการบริหารคือการบริหารความเสี่ยงนั่นเอง ทำให้นักบริหารวิเคราะห์อนาคตและมีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในทางลบ

การมีภูมิคุ้มกันนี้จึงทำได้โดยมีแผนการบริหารความเสี่ยง โดยมีการระบุความเสี่ยง การประเมินความเสี่ยง (ทั้งความเป็นไปได้และผลกระทบ) การวางกลยุทธ์เพื่อจัดการความเสี่ยง (การหลีกเลี่ยง การควบคุมความสูญเสีย การรับความเสี่ยง หรือการถ่ายโอนความเสี่ยง) และการติดตามและประเมินผล

ความเสี่ยงของภาครัฐจะต่างกับธุรกิจ เพราะทางธุรกิจผลกระทบต่อความเสี่ยงจะกระทบฐานะทางการเงินและความมั่นคงของธุรกิจอย่างชัดเจน มักจะมีตัวชี้วัดทางการเงินที่จะสะท้อนถึงความเสี่ยงได้ การประเมินความเสี่ยงของภาครัฐเป็นลักษณะที่จะต้องคำนึงว่า **มีความเสี่ยงใดที่สำคัญ ที่จะเป็นอุปสรรคทำให้การดำเนินมาตรการไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้** ปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อความเสี่ยงนั้นคืออะไร โดยประเภทของความเสี่ยงจะแตกต่างกันตามลักษณะของมาตรการหรือโครงการ โครงการ

ลงทุนที่มีการกู้เงินจากต่างประเทศ ความเสี่ยงที่สำคัญอาจเป็นเรื่องของอัตราแลกเปลี่ยน โครงการที่มีการนำเข้าเครื่องจักรและวัสดุมาก ความเสี่ยงจะมาจากค่าเงินบาทของอัตราแลกเปลี่ยนและราคาสินค้านำเข้า โครงการที่เกี่ยวกับการประกันราคาสินค้า ความเสี่ยง คือ การเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าในตลาดต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงความต้องการสินค้า ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อปริมาณการผลิต รวมทั้งความเสี่ยงที่เกิดจากการทุจริต เมื่อเราสามารถวิเคราะห์ประเมินความเสี่ยงจากสาเหตุต่างๆ ได้ ก็จะสามารถหาเครื่องมือในการป้องกันหรือเตรียมตัวรับผลกระทบที่เหมาะสม รวมทั้งมีการติดตามข้อมูลเพื่อเป็นการเตือนภัยล่วงหน้าได้

หากจะแบ่งประเภทของความเสี่ยงของการบริหารภาครัฐ นฤมล สะอาดโหม (2551) ซึ่งว่าอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ ก) ความเสี่ยงด้านธุรกิจ ครอบคลุมความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ เช่น ทำ IT แต่ไม่มีคนที่สานต่อ นอกจากนี้ การตัดสินใจด้านบริหารที่เป็นอุปสรรคตามการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์เป็นความเสี่ยงทางธุรกิจด้านนี้เช่นกัน ข) ความเสี่ยงจากการดำเนินงาน เป็นความเสี่ยงในการดำเนินงานที่หากเกิดขึ้นก็จะทำให้ยุทธศาสตร์ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ เช่น การขาดความร่วมมือของหน่วยงาน การออกแบบมาตรการไม่เหมาะสม ผู้ปฏิบัติงานไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ขั้นตอนหรือมีความผิดพลาดซ้ำ การขาดข้อมูลหรือเครื่องมือ การทุจริต ค) ความเสี่ยงทางการเงิน การบริหารงบประมาณไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ประเมินค่าใช้จ่ายต่ำไป ค่าใช้จ่ายสูงอย่างไม่คาดฝัน การจัดสรรไม่เหมาะสม ง) ความเสี่ยงด้านเหตุการณ์ เป็นสิ่งที่ไม่เกิดบ่อย แต่ถ้าเกิดแล้วมีผลได้ เช่น ระบบอิเล็กทรอนิกส์ล้ม ความเสี่ยงทางการเมือง การโยกย้ายผู้บริหาร ภัยธรรมชาติ ความเสี่ยงทางกฎหมาย (การเปลี่ยนแปลงกฎหมาย) ความเสี่ยงของสภาพเศรษฐกิจ คู่สัญญามีปัญหา (เช่น ผู้รับเหมาล้มละลาย) ความเสี่ยงจากการก่อการร้าย

การบริหารมาตรการสาธารณะอย่างมีภูมิคุ้มกันจึงต้องมีแผนบริการความเสี่ยง โดยมีการระบุความเสี่ยง การประเมินความเสี่ยง (ทั้งความเป็นไปได้และผลกระทบ) การวางยุทธศาสตร์เพื่อจัดการความเสี่ยง (การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง การควบคุมความสูญเสีย การรับความเสี่ยงเอง หรือการถ่ายโอนความเสี่ยง) และการติดตามและประเมินผล

หากพิจารณาในระดับประเทศ การจัดการความเสี่ยงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน คือ การมีระบบตาข่ายนิรภัยของสังคม (Social safety net) เช่น การประกันสังคม การประกันสุขภาพถ้วนหน้า อย่างทั่วถึง การประกันรายได้กรณีว่างงาน การมีกองทุนเพื่อการปรับตัวจากการปิดเสรีทางการค้า ประเทศไทยมีระบบเหล่านี้มากขึ้นกว่าในอดีตมาก แต่ยังคงพัฒนาทั้งเชิงความครอบคลุมและคุณภาพ โดยมีความรอบคอบและคำนึงถึงความพอประมาณทางการเงินด้วย เพราะมีประสบการณ์จากหลายประเทศว่า ระบบความคุ้มครองลักษณะนี้หากจัดการไม่ดี มีผลต่อภาระงบประมาณของรัฐบาลสูงมาก

สร้างเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมเพื่อความพอเพียง

การบริหารของภาครัฐต้องมีความรู้เป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังนั้นต้องมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อให้มีองค์ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพันธกิจของหน่วยงาน เพื่อให้รอบรู้ที่จะทำให้งานได้ตามวัตถุประสงค์

ในหน่วยงานความมีระบบการจัดการความรู้ที่จะทำให้มีฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าถึงอย่างสะดวกมีประสิทธิภาพ ทันเวลา มีการสืบทอดความรู้ทั้งที่เป็นวัตถุและที่อยู่ในบุคคล เพื่อให้หน่วยงานมีการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขคุณธรรมของภาครัฐคือการมีธรรมาภิบาล ธรรมาภิบาล หรือ Good Governance หมายถึง การบริหารจัดการเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนระบบการเมืองที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม (participatory) มีความโปร่งใส (transparent) โดยผู้ใช้อำนาจมีความรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจของตน (accountability) ที่ชัดเจน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีธรรมาภิบาลคือการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นผลสำเร็จ มีความชัดเจน ยุติธรรม โดยอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติตามข้อกำหนด และกฎระเบียบตามกรอบของกฎหมาย (rule of law)

หากภาครัฐไม่มีธรรมาภิบาล จะทำให้มีแรงจูงใจให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้รายได้ของประเทศและประชาชนน้อยกว่าที่ควร ข้าราชการก็จะมีประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนยิ่งกว่านั้นหากระบบสังคมไม่มีการอภิบาลที่ดี ก็ยากที่จะมีความสงบในสังคม และความเป็นธรรมในการกระจายความเจริญ การพัฒนาจะไม่ยั่งยืน

ในการสร้างคุณธรรมภาครัฐ บทบาทและพฤติกรรมของข้าราชการมีความสำคัญสูง หากมีความโลภ ไม่คำนึงถึงจริยธรรม ทำให้ตัวเองมีความเสี่ยงที่จะมีพฤติกรรมที่สุดโต้ง ไม่พอประมาณทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ การส่งเสริมคุณธรรมของราชการจึงสำคัญ

ทั้งนี้ ลักษณะของธรรมาภิบาล คือ

ความโปร่งใสและซื่อสัตย์ (Transparency and Honesty) ผู้บริหารและการดำเนินการต้องมีความซื่อสัตย์และเปิดเผย ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องสามารถได้รับข่าวสารข้อมูลที่ทันสมัยและถูกต้องที่จะช่วยในการตรวจสอบการบริหารได้

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมแสดงการบริหารจัดการ ระบบประชาธิปไตยจึงเป็นพื้นฐานของธรรมาภิบาล แต่ประชาชนยังต้องมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น และมีช่องทางในการตรวจสอบการบริหารจัดการของภาครัฐได้ นอกเหนือจากสิทธิการเลือกตั้ง

ความรับผิดชอบ (Accountability) คือการมีความระบู้ผู้ที่รับผิดชอบในการบริหารหรือการดำเนินงานให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งจะทำให้การตรวจสอบได้ รวมทั้งมีประสิทธิภาพในการทำงาน เพราะมีผู้รับผิดชอบในการบริหารงานและรู้ว่าจะต้องมีการรับผิดชอบต่อใครที่ชัดเจน

ความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) ระบบการเมืองต้องเป็นที่ยอมรับ ตัวระบบไม่เป็นที่ยอมรับ ผู้บริหารก็ไม่สามารถทำงานได้

ความเป็นธรรมของกฎระเบียบ (Fair Regulatory) กฎหมายและกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารและดำเนินการต้องมีความยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ มีความชัดเจน ความคงเส้นคงวาในการตีความกรอบเหล่านี้จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ประชาชนมีความสมานฉันท์ มีความยินดีที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย

ความมีประสิทธิภาพและความสำเร็จของผลลัพธ์ (Efficiency and Effectiveness) การบริหารงานที่มีธรรมาภิบาลต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพ คือต้นทุนต้องเหมาะสม มีความคุ้มค่า เพราะหากมีต้นทุนสูงเกินไป การดำเนินงานก็อาจจะไม่บรรลุผล หรือมีผลกระทบในด้านลบในมิติอื่นๆ ได้นอกจากนี้ การบริหารที่ดีต้องมุ่งผลลัพธ์มากกว่าการเน้นที่กระบวนการด้วย

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจึงต้องดำเนินการตามหลักการนี้ โดยกระบวนการประชาธิปไตยที่มีส่วนร่วมของประชาชนเป็นพื้นฐานสำคัญ

ปัญหาสำคัญจากการขาดธรรมาภิบาลที่มีผลกระทบการบริหารการพัฒนาสูง คือ **การฉ้อราษฎร์บังหลวง (Corruption) ซึ่งคือ การใช้ประโยชน์ของสถาบันสาธารณะ (Public Institution) เพื่อประโยชน์ส่วนตัว** ทำให้ทรัพยากรในการพัฒนามีไม่พอเพียง เพราะทำให้ต้นทุนของสังคมทุกด้านสูงขึ้น มักจะกีดกันการแข่งขันทางเศรษฐกิจ บั่นทอนประสิทธิภาพของการบริหารงานของรัฐ และทำให้คนจนเดือดร้อน มีการศึกษาชี้ว่า การฉ้อราษฎร์บังหลวงทำให้การกระจายรายได้แย่ลง เพราะคนรวยมีโอกาสจะได้ผลประโยชน์ในขณะที่คนยากจนจะเสียประโยชน์

ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง มีสาเหตุสำคัญจากการมีอำนาจและตัดสินใจให้ประโยชน์แก่ผู้ใดก็ได้ของเจ้าหน้าที่ เช่น การให้อำนาจออกใบอนุญาตทำธุรกิจต่างๆ การที่ให้อำนาจการประเมินภาษี บางที่ระเบียบกฎหมายนโยบายต่างๆ ก็มาจากผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่เองที่จะสร้างอำนาจตนเองในการให้คุณให้โทษ ซึ่งหากขาดระบบตรวจสอบที่ดีก็จะกลายเป็นการให้อำนาจที่เบ็ดเสร็จ ช่องทางและแรงจูงใจในการฉ้อราษฎร์บังหลวงจึงเกิดขึ้น

ผู้ที่รับบริการก็อาจมีแรงจูงใจที่จะส่งเสริมการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ หากว่าจะเป็นประโยชน์แก่ตัว เช่น ทำให้การติดต่อมีความสะดวกเร็วขึ้น หรือเพื่อกีดกันคู่แข่ง หรือเพื่อเสียภาษีน้อยลง

ดังนั้นหลักการสำคัญเพื่อลดการฉ้อราษฎร์บังหลวง คือ การลดอำนาจการใช้ดุลพินิจโดยต้องลดกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นที่เป็นโอกาสให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจในทางมิชอบ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้นเพื่อให้มีความโปร่งใส ความชัดเจนโปร่งใสของกฎหมาย กฎเกณฑ์ต่างๆ และกระบวนการของราชการ ลดบทบาทของรัฐในทางเศรษฐกิจ

อีกด้านหนึ่งคือ การส่งเสริมข้าราชการที่สุจริตทำงานได้ดี โดยการมีข้าราชการที่มีคุณภาพ การที่ข้าราชการมีเงินเดือนแข่งขันได้กับภาคเอกชน ตัวอย่างที่ดีจากผู้นำ ในขณะเดียวกันก็มีการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง

โดยทั่วไปการแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีการปฏิรูปสถาบัน โดยพัฒนาองค์กรด้านป้องกันและปราบปรามการฉ้อราษฎร์บังหลวง มีความเป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ มีการกระจายอำนาจเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ง่ายขึ้น กำหนดกฎหมายเกณฑ์การเลือกตั้งที่เหมาะสม มีความยุติธรรมเพื่อให้ผู้มีอำนาจมีคุณธรรมได้บริหารประเทศ พัฒนาความอิสระของสื่อและองค์กรสาธารณะประโยชน์ที่มีความรับผิดชอบ เพราะสถาบันนี้จะตรวจสอบภาครัฐแทนประชาชนได้

โดยสรุปคุณธรรมในการบริหารการพัฒนาที่สำคัญเพื่อความพอเพียง คือ การปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วม ตามหลักธรรมาภิบาล และมีเครื่องมือในการแก้ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง

5. ภาครัฐจะสร้างความพอเพียงอย่างไร

ในส่วนที่ผ่านมา อภิปรายการใช้กรอบของปรัชญาในการบริหารการพัฒนาของภาครัฐ อีกด้านหนึ่งที่ภาครัฐจะมีส่วนสำคัญคือ การสร้างรากฐานความพอเพียงในสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะอภิปรายในส่วนสุดท้ายนี้ โดยเน้นมุมมองทางเศรษฐศาสตร์

ในมิตินี้ **การที่รัฐจะสร้างความพอเพียงในสังคม ก็สามารถทำได้โดยกำหนดนโยบายสาธารณะตามหลักของปรัชญา ปรัชญาชี้ให้เห็นว่า นโยบายสาธารณะจะต้องกำหนดตามทางสายกลาง ไม่สุดโต่ง รู้เท่าทันเพื่อการใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์** ดังนั้น นโยบายจึงไม่ใช่การปิดประเทศ ต้องส่งเสริมการค้าการลงทุนและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันต้องมีนโยบายสำหรับผู้เดือดร้อนจากกระแสโลกาภิวัตน์ให้ปรับตัวได้ โดยนโยบายสาธารณะตามองค์ประกอบของปรัชญาพิจารณาได้ ดังนี้

ความพอประมาณ คือ การอยู่ได้โดยตนเอง ยืนโดยขาของตนเอง มีการค้า การติดต่อกับสังคมอื่น แต่ตนเองอยู่ได้ ไม่พึ่งพิงแต่ภายนอก ในด้านของนโยบายสามารถมองทั้งระดับบุคคลและครอบครัว ชุมชน และสังคม⁷

ในแง่บุคคลและครอบครัว นโยบายต้องช่วยให้บุคคลพึ่งพาตนเองได้ นั่นคือ มีมาตรการให้โอกาสทางเศรษฐกิจตามศักยภาพของแต่ละคน มาตรการสำคัญ คือ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการศึกษา การบริการของรัฐ สาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างทั่วถึง รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งเงินทุนด้วย ในขณะเดียวกันต้องมีมาตรการไม่ให้มีการสร้างหนี้สินมากเกินไป จนเกิดความไม่พอเพียง

ในด้านของชุมชน นโยบายของภาครัฐต้องสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อช่วยให้คนในชุมชนใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนตามศักยภาพ ชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกันตามลักษณะของประชากร ทรัพยากร วัฒนธรรม ดังนั้น นโยบายต้องให้ชุมชนพัฒนาตามความแตกต่าง มาตรการกระจายอำนาจจากส่วนกลางจะมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่มีความหลากหลายได้ เพราะชุมชนจะมีอำนาจทางการคลังที่จะสร้างสาธารณูปโภค และบริการที่สนองตอบต่อความต้องการของชุมชนได้ดีกว่าการดำเนินงานจากส่วนกลาง นอกจากนี้จะต้องส่งเสริมการสร้างเครือข่ายของชุมชนด้วย

ในส่วนของระดับประเทศ ความพอประมาณ คือ การที่มีนโยบายที่มีความสมดุลในมิติต่างๆ โดยไม่มุ่งให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากเกินไปจนเกิดความไม่พอเพียง นโยบายเศรษฐกิจมหภาคของไทยควรเน้นเรื่องเสถียรภาพ ต้องมีความสมดุลด้านการออมและการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชน นโยบายด้านการส่งเสริมการออมจึงมีความสำคัญสูง

⁷ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2546) การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รัฐบาลสตรีปริทัศน์ ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน ซึ่งว่าตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาประเทศต่อไปจะต้องประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 3 ระดับ คือ ก) กลยุทธ์เพื่อการอยู่รอดหรือความยั่งยืนของประเทศ ภายใต้อิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalized framework) ข) กรอบการพัฒนาในระดับประเทศที่ยั่งยืน (National strategies for sustainable development) ค) แผนปฏิบัติการในการพัฒนาระดับท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร เป็นการวางกลยุทธ์ตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับระหว่างประเทศ

ในอนาคต นโยบายการออมของประเทศจะยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรมีแนวโน้มจะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การสาธารณสุขของประเทศดีขึ้น สุขภาพอนามัยของประชาชนจึงดีขึ้นด้วย ทำให้คนมีอายุขัยที่ยาวนานขึ้น จึงส่งผลให้สัดส่วนของผู้สูงอายุมากขึ้นเมื่อเทียบกับสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน ดังนั้น ในอนาคตผู้ที่อยู่วัยทำงานอาจจะรับภาระเลี้ยงทั้งเด็กและผู้สูงอายุไม่ไหว รัฐบาลจำเป็นต้องมีการช่วยเหลือให้ประชาชนมีการออมในช่วงที่ยังอยู่ในวัยทำงาน เพื่อจะได้นำเงินที่ออมนี้ไปใช้จ่ายเมื่อตนเองเกษียณอายุไปแล้ว เพื่อลดภาระของผู้ที่ทำงาน เช่น โครงการประกันสังคม

ข้อมูลทางเศรษฐกิจแสดงให้เห็นว่าแนวโน้มของการขาดดุลการค้า และการออมในประเทศลดลง หากจะให้ความสมดุลต้องมีการเพิ่มการออม ซึ่งทำได้โดยใช้หลายมิติ ทั้งในระดับบุคคลและระดับมหภาค⁸

ในระดับบุคคล ต้องลดพฤติกรรมการบริโภคของประชาชนที่บริโภคเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การที่ทำให้ประชาชนทั่วไปใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะเป็นสิ่งที่ทำให้การบริโภคมิเหตุมีผลขึ้น จะช่วยลดการบริโภคนิยมได้ และทำให้คนเข้าใจเรื่องความเหมาะสมของการสร้างหนี้มากขึ้น นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของการบริโภคส่วนสำคัญส่วนหนึ่งมาจากการ ใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิต จึงต้องมีการจัดระบบบัตรเครดิตโดยเฉพาะที่มีใช้ธนาคารให้มีความรัดกุมมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการขยายโครงการการออมเพื่อการเกษียณอายุให้มีความครอบคลุมมากขึ้น และขยายการเข้าถึงทางการเงินมากขึ้น เช่น ขยายการประกันสังคมสู่ชนบท แรงงานนอกระบบ

นอกจากนี้ควรมีมาตรการในระดับมหภาคด้วย โดยการใช้มาตรการเพิ่มการออมในภาคเอกชนและรัฐบาล เช่น การมีฐานภาษีเพิ่ม การจัดทำงานประมาณที่เกินดุลหรือไม่ขาดดุลมาก รวมทั้งการใช้มาตรการทางภาษีให้มีแรงจูงใจในการออมระยะยาว การเพิ่มเครื่องมือการลงทุน ให้หลากหลายขึ้น เป็นต้น

ในด้านความมีเหตุมีผล การกำหนดนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจ ต้องมีความระมัดระวังพิจารณาเหตุและผลของการกระทำ โดยคำนึงถึงผลกระทบระยะยาว และตระหนักถึงความเสี่ยงทั้งจากสภาพแวดล้อมและผลจากมาตรการของรัฐ การกำหนดนโยบายของรัฐมีพื้นฐานข้อสมมุติในด้านใดมากเกินไป ต้องวิเคราะห์ด้วยว่าหากสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปในด้านร้าย ผลของนโยบายจะเป็นอย่างไร ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ภาวะฟองสบู่เกิดจากในระบบมาจากการที่มองเศรษฐกิจในแง่ดีเกินไป เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วก็คาดว่าจะขยายตัวเช่นนี้ตลอดไป ทำให้ขาดความรอบคอบ

การลงทุนของรัฐบาลต้องมีเหตุผล ความรอบคอบ จึงต้องมีการวิเคราะห์โครงการเพื่อให้เห็นความคุ้มค่าของโครงการตั้งได้กล่าวแล้ว ซึ่งจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน สังคม และสิ่งแวดล้อม โครงการที่ควรลงทุนจะมีความคุ้มค่าต่อสังคม แสดงถึงความพอเพียง การวิเคราะห์โครงการยังทำให้เห็นถึงความสามารถในการชำระหนี้ของโครงการรัฐบาลด้วย

⁸ รายละเอียดใน Kobsak Pootrakool and others 2005. *Long-term Saving in Thailand* a paper presented at BOT Symposium, September 2005.

นโยบายรัฐต้องไม่สร้างความไม่รอบคอบให้แก่ประชาชน⁹ ตัวอย่างเช่น การประกันไม่ให้ธนาคารล้ม ก็อาจทำให้มีแรงจูงใจที่ผู้บริหารธนาคารไม่สนใจความเสี่ยงที่จะมีผลต่อการประกอบการของธนาคารได้ หรือโครงการเกี่ยวกับการผ่อนภาระหนี้ของประชาชน ต้องไม่ทำให้ประชาชนมีการกู้หนี้ที่เกินตัว โดยคาดว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากนโยบายรัฐ

การมีภูมิคุ้มกัน คือ นโยบายรัฐบาลต้องคำนึงถึงความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะจากระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ มีระบบที่ดีต่อการจัดการความเสี่ยง เพื่อปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลง เช่น มาตรการเตือนภัยล่วงหน้า เพื่อให้เตรียมตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงหรือวิกฤติได้ ระบบเตือนภัยล่วงหน้าในลักษณะดัชนีชี้วัดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ควรมีทั้งระดับ ประเทศ และระดับภูมิภาค เพราะความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้ปัญหาในประเทศหนึ่งจะสามารถกระทบประเทศอื่นในภูมิภาคได้

มาตรการสร้างระบบตาข่ายสังคมคุ้มภัย (Social safety net) มีกลไกสร้างสวัสดิการ หรือเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อดูแลผู้เดือดร้อน ไม่ว่าจากการว่างงาน หรืออุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น การประกันการว่างงาน ซึ่งจะสามารถช่วยเหลือคนที่อาจจะว่างงานจากการที่ผู้ผลิตต้องปิดกิจการลง เนื่องจากผู้ผลิตขาดความสามารถในการแข่งขัน เมื่อประเทศเปิดเสรีในการลงทุนมากขึ้น แต่การประกันการว่างงานนี้ต้องเป็นการรับประกันในระยะสั้นหรือชั่วคราวเท่านั้น มิฉะนั้น อาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้คนไม่ทำงานกันมากขึ้น เพราะถึงแม้ไม่มีงานทำแต่ก็ยังมียังมีเงินใช้จากการที่รัฐบาลช่วยเหลืออยู่ มาตรการการรักษายาบาลทั่วหน้า (Universal Health Care) มีส่วนสำคัญที่จะสร้างภูมิคุ้มกันทางสุขภาพ ภาครัฐควรจะทำเพราะเป็นมาตรการที่ทำได้ยากในระดับบุคคลหรือชุมชน อย่างไร ก็ตามมาตรการสวัสดิการเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงความพอประมาณด้านค่าใช้จ่ายด้วย

มาตรการรองรับผลของโลกาภิวัตน์ ที่อาจทำให้มีผู้ผลิตที่ไม่สามารถแข่งขันกับสินค้านำเข้า หรือการลงทุนจากต่างชาติได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนกิจการ เช่น กองทุนเพื่อการปรับตัวของผู้ประกอบการและแรงงานที่ถูกระทบ

การมีเครื่องมือป้องกันการผันผวนของระบบเศรษฐกิจ เช่น มาตรการการคลังหรือการเงินกับการเคลื่อนย้ายของเงินทุน เครื่องมือป้องกันความเสี่ยงจากความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยน ความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อป้องกันความผันผวนหรือวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ สมาชิก

เงื่อนไข ในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การมีความรอบรู้รอบคอบและมีคุณธรรมความซื่อสัตย์

นโยบายที่จะทำให้มีความรอบรู้รอบคอบที่จะนำไปสู่ความระมัดระวัง คือ **มีมาตรการ ที่ทำให้มีระบบข้อมูลข่าวสารที่ดี ที่ประชาชนเข้าถึงได้ การบริหารนโยบายสาธารณะต้องมีระบบข้อมูลและการ**

⁹ ประเด็นนี้เกี่ยวกับโมฆะทางเศรษฐศาสตร์เรื่อง Moral Hazard ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนพฤติกรรมของคนเนื่องจากมีแรงจูงใจที่เปลี่ยนไป เช่น คนที่ทำประกันอุบัติเหตุก็มีความระมัดระวังในการขับรถน้อยลง ส่งผลผลความเป็นไปได้ที่จะเกิดอุบัติเหตุบ่อยขึ้น ดังนั้น การทำประกันจึงเสมือนเป็นการส่งเสริมให้เกิดอุบัติเหตุได้ จึงต้องมีมาตรการป้องกันปัญหา Moral Hazard (Pindyck R. and D. Rubinfeld 2001 pp. 606-69)

วิเคราะห์ข้อมูลที่ทันสมัย นโยบายรัฐต้องสร้างสังคมเป็นสังคมแห่งความรู้ ประชาชน มีการศึกษาที่ดี จึงทำให้มีความรู้ความรอบคอบได้

การศึกษาของ วิจิต หล่อจิระสุนท์กุล, จิราวัลย์ จิตรถเวช และปราโมทย์ กัวเจริญ (2550) ชี้ว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมีระบบข้อมูลที่สามารถปรับปรุงข้อมูลและเผยแพร่สารสนเทศต่าง ๆ ต่อสาธารณะได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ เพื่อให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องใช้ข้อมูลสร้างความรู้ เพื่อรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้อย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ฐานข้อมูลที่จำเป็นต่อการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจจำแนกออกเป็น 3 ฐานใหญ่ คือ ฐานข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ ฐานข้อมูลทางด้านสังคม และฐานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฐานข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม มีหน่วยงานหลายหน่วยงานจัดเก็บและเผยแพร่ ซึ่งก็ควรแก่การพัฒนาปรับปรุงบางข้อมูล เช่น ข้อมูลที่ยังไม่ครอบคลุมระดับพื้นที่ก็ควรจะมีการจัดทำระดับพื้นที่ ข้อมูลทางการเงินภาครัฐต้องครอบคลุมการเงินนอกงบประมาณแผ่นดินและภาระทางการเงินคลังของภาครัฐที่โปร่งใส ข้อมูลการเงินของภาคเอกชนควรพัฒนาการเงินจำแนกภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2ค.) เป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการแสดงสถานการณ์ครอบครัวและสังคมในระดับพื้นที่ ควรมีการปรับปรุงคุณภาพข้อมูล เป็นต้น

ฐานข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นระบบข้อมูลที่มีการจัดเก็บน้อย ทั้งที่เป็นความรู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ในการพัฒนา เพราะเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นอย่างมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ภูมิศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมท้องถิ่น วิจิต หล่อจิระสุนท์กุล, จิราวัลย์ จิตรถเวช และ ปราโมทย์ กัวเจริญ (2550) เสนอว่า “การจัดทำฐานความรู้โดยการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน และความรู้ที่ฝังในตัวคนหรือในชุมชน จึงเป็นกระบวนการนำเสนอสู่ภายนอก เพื่อเป็นฐานสำหรับกระบวนการผสมผสานกระบวนการข้ามชาติและกระบวนการสร้างสรรค์เสวนา เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรครอบคลุมถึงแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้าน การประยุกต์ที่เป็นรูปธรรมของแนวคิดเหล่านั้น โครงการพระราชดำริที่ได้ดำเนินการในระดับพื้นที่ การบันทึกเป็นได้ทั้งรูปแบบข้อมูล ภาพ เสียง และ/หรือวีดิทัศน์”

การจัดทำฐานข้อมูลที่เป็นระบบมีความสะดวกในการเข้าถึง จะทำให้ผู้วางแผนและประชาชนมีความรู้ที่จะดำเนินการตามปรัชญาได้ ฐานข้อมูลสำหรับการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องเป็นฐานข้อมูลที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้สาธารณะ เพื่อจะได้ทราบถึงสถานการณ์ความพอเพียงในด้านเศรษฐกิจและสังคม

การศึกษาดังกล่าวจึงเสนอระบบคลังข้อมูลสำหรับการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นคลังข้อมูลที่หน่วยงานที่รับผิดชอบการบูรณาการข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ จัดเก็บเป็นประจำอยู่แล้ว เพื่อแสดงสถานการณ์ความพอเพียงทางเศรษฐกิจและสังคม ให้เป็นข้อมูลสาธารณะที่สามารถนำไปประเมินความพอเพียงในมิติต่าง ๆ ได้

เนื่องจากคลังข้อมูลลักษณะนี้ จะต้องให้ความสะดวกแก่คนทั่วไปในการสืบค้น จึงจำเป็นต้องกำหนดวิธีการแปลงข้อมูลที่มีลักษณะที่เจ้าของระบบเป็นศูนย์กลาง มาเป็นข้อมูลที่มีลักษณะที่ผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง โดยมียุทธศาสตร์ 3 ด้าน คือ การเผยแพร่ข้อมูล Meta data การใช้เว็บเทคโนโลยีและการสร้างชุมชนผู้สนใจ (Community of Interest - COI) และการลงทะเบียน Meta data

คุณภาพของการศึกษามีความสำคัญไม่น้อยกว่าการขยายการศึกษา การศึกษาไม่ควรเน้นข้อเท็จจริงหรือข้อมูล เพราะความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ทำให้ความรู้เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การศึกษาจึงต้องสอนให้รู้จักวิเคราะห์ สร้างทักษะด้านคณิตศาสตร์ ภาษา คอมพิวเตอร์ เพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษามีความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีความต้องการและความสามารถที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต

รัฐต้องให้ความสำคัญของการสร้างทรัพยากรมนุษย์ ตั้งแต่ตอนเด็ก และต้องให้ความสำคัญของต่างจังหวัดเพราะเด็กที่เกิดจะมีสติปัญญาไม่ต่างกันมาก แต่ความแตกต่าง ทั้งทางสภาพแวดล้อมและคุณภาพโรงเรียนทำให้ทุนมนุษย์ต่างกัน ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศเสียเปรียบ¹⁰

การสร้างความรู้ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ **การพัฒนาให้คนในสังคมมีกรอบความคิดตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy mind set) คือ มีความเข้าใจและใช้ปรัชญาในการดำเนินชีวิต มีพฤติกรรมตามหลักปรัชญา** คือ ไม่เป็นผู้บริโภคนิยม มีคุณธรรม มีความสนใจใฝ่หาความรู้ มีความเพียร มีความสมดุลในชีวิต มาตรการของรัฐจะต้องให้การศึกษามีเนื้อหาและกิจกรรมเพื่อสร้างกรอบความคิดนี้ รวมทั้งมีการใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมที่จะช่วยพัฒนาความคิดและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

เงื่อนไขการมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์ คือ ระบบสังคมต้องมีธรรมาภิบาล ทั้งภาครัฐ และเอกชน¹¹

ในด้านของธรรมาภิบาลภาครัฐ **การบริหารเศรษฐกิจต้องมีนโยบายลดการฉ้อราษฎร์-บังหลวง ซึ่งทำให้มีผลเสียต่อทั้งด้านการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและความเท่าเทียมกัน เพราะเป็นการใช้ทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพ มีต้นทุนสูงเกินควร** นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยชี้ให้เห็นว่าคนจนจะถูกกระทบจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงมากกว่าคนมีเงิน หลักการสำคัญด้านหนึ่งคือ ต้องลดโอกาส นั่นคือ รัฐจะต้องลดกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นที่เป็นโอกาสให้เจ้าหน้าที่ใช้อำนาจในทางมิชอบ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้นเพื่อให้มีความโปร่งใส รวมทั้งมีมาตรการให้ภาคเอกชนให้บริการประชาชนแทนภาครัฐ อีกด้านหนึ่งต้องมีมาตรการลดแรงจูงใจในการฉ้อราษฎร์บังหลวง โดยเพิ่มรายได้ของข้าราชการ แต่เพิ่มโอกาสในการ

¹⁰ ผู้สนใจประเด็นเกี่ยวกับนโยบายการศึกษาอ่านได้ใน Kobsak Pootrakool and others 2006. *Human Capital Policy: Building a Competitive Workforce for 21 st Century Thailand* a paper presented at BOT Symposium, August 2006

¹¹ เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2542) *บรรษัทภิบาลกับเศรษฐกิจพอเพียง* เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เรื่อง **เศรษฐกิจพอเพียง** ธันวาคม สรุปว่าบรรษัทภิบาลที่ดี หมายถึง การบริหารจัดการธุรกิจที่เป็นธรรมและโปร่งใส โดยผู้ที่มีอำนาจบริหาร และอำนาจในการตัดสินใจในธุรกิจนั้นๆ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และผลการกระทำของตนต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับบริษัท (Stakeholders) ทุกฝ่าย รวมถึง ผู้ถือหุ้น เจ้าหนี้ พนักงาน รัฐ ลูกค้า ตลอดจนประชาชนทั่วไป และยังชี้ว่าธุรกิจไทยมีปัญหามหาบรรษัทภิบาล คือไม่มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน และขาดการคุ้มครองผู้ถือหุ้นรายย่อย

ถูกจับและลงโทษที่หนักสำหรับผู้ทุจริต การเมืองการอิสระที่มีความเที่ยงธรรมและมีประสิทธิภาพ ทำการตรวจสอบฝ่ายการเมืองและข้าราชการมีส่วนสำคัญที่จะสร้างธรรมาภิบาล

ในด้านของภาคเอกชน **การมีบรรษัทภิบาล คือ การทำให้ผู้บริหารไม่ทุจริตและกระทำการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อธุรกิจ** การบริหารเศรษฐกิจจะต้องมีโครงสร้างกฎหมายและสถาบัน ให้คุ้มครองผู้ถือหุ้นรายย่อย มีระบบข่าวสารข้อมูลที่ดีแก่ผู้ลงทุนเพื่อให้ลงทุนในบริษัทที่มีผลประโยชน์ที่ดี มีบรรษัทภิบาลที่ดี มีระบบการตรวจสอบภายในที่ดี ลงโทษผู้บริหารที่ฉ้อโกง

6. สรุป

การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาครัฐ จะต้องเริ่มโดยการทำความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เข้าใจความเป็นมาและความหมายของสามห่วง สองเงื่อนไข และตัดสินใจและดำเนินนโยบายและมาตรการสาธารณะ ตามกรอบสามห่วง สองเงื่อนไข โดยมีเครื่องมือที่สำคัญคือ การวางแผนและวิเคราะห์โครงการ การจัดการความเสี่ยง การยึดหลักธรรมาภิบาล

นอกจากนี้ ภาครัฐยังควรมีนโยบายสาธารณะที่จะเสริมสร้างความพอเพียงในการพัฒนา โดยสร้างความพอเพียงให้คนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ ใช้ประโยชน์จากการสร้างทรัพยากรของตนเอง (รวมทั้งทรัพยากรมนุษย์) ได้อย่างเต็มที่ มีมาตรการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง บริหารเศรษฐกิจมหภาคอย่างมีความสมดุล สร้างภูมิคุ้มกันโดยการมีตาข่ายรองรับภัยพิบัติ การมีข้อมูลเพื่อบริหารความเสี่ยง มีมาตรการที่ทำให้คนมีความรอบรู้ และทำให้คนมีกรอบความคิดในความพอเพียง ไม่บริโภคนิยม มีการสร้างระบบธรรมาภิบาลและบรรษัทภิบาล

ที่ รล 0003/18888

สำนักพระราชวัง

พระบรมมหาราชวัง กทม.10200

๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

เรื่อง พระราชทานพระบรมราชานุญาต

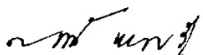
เรียน ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อ้างถึง หนังสือที่ นร 1001/พ.01 ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย สำเนาบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่แก้ไขแล้ว

ตามที่ท่านขอให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย บทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัส เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานฯ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ตามที่ขอพระมหากรุณา

(หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี)
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์

โทร.2253457 - 62 ต่อ 2315, 2316

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2546) **กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ กอบศักดิ์ ภูตระกูล (2546) **การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รัฐศาสตร์ปริทัศน์** ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน
- ฉลองภพ สุตังการณการญจน์ (2552) การบริหารเศรษฐกิจตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใน **วิเคราะห์นโยบายมหภาคของรัฐในมิติต่าง ๆ จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** อภิชัย พันเสน บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สกว.
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี และ นพวรรณ ปุสสะรังษี (2553) **แนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อความพอเพียง** กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี (2552) **นโยบายการค้าและการพัฒนาอุตสาหกรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ใน **วิเคราะห์นโยบายมหภาคของรัฐในมิติต่าง ๆ จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** อภิชัย พันเสน บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สกว.
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี (2550) **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ความเป็นมาและความหมาย** วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 47 ฉบับที่ 1/2550
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี และวิศาล บุญเวส (2540) **ประเทศไทยในทศวรรษหน้า: วิสัยทัศน์ของ NIDA** แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในวาระครบรอบ 30 ปี แห่งการสถาปนาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ณัฐพงษ์ ทองภักดี และคณะ (2542) **การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการค้าระหว่างประเทศ** เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เรื่อง **เศรษฐกิจพอเพียง** ธันวาคม
- นฤมล สอาดโหม (2550) **การบริหารความเสี่ยงภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับภาคเอกชน** เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี 2550 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- วิจิต หล่อจิระชุนท์กุล, จิราวัลย์ จิตระเวช และปราโมทย์ กัวเจริญ (2550) **คลังข้อมูลสำหรับการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี 2550 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- Ammar Siamwalla 1997. *Can A Developing Democracy Manage Its Macroeconomy? The Case of Thailand* **TDRI Quarterly Review** Vol. 12 No. 4
- Chalongphob Sussangkarn (1992). **Toward Balanced Development: Sectoral, Spatial and Other Dimensions** Bangkok: Thailand Development Research Institute.
- Kobsak Pootrakool and others 2006. *Human Capital Policy: Building a Competitive Workforce for 21 st Century Thailand* a paper presented at BOT Symposium, August 2006.

Pindyck R. and D. Rubinfeld (2001). **Microeconomics** New York: Prentice Hall.
United Nations Development Programme (UNDP) (2007). **Thailand Human
Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development**
Bangkok: UNDP.

ส่วนที่ 4

กรณีศึกษา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับภาคการเกษตร

ดร.ธันวา จิตต์สงวน

รองอธิการบดีฝ่ายโครงการพิเศษ

และอาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ปรัชญาพระราชทานแก่สังคมไทย

นับจนถึงปัจจุบันคือ พ.ศ. 2553 นับได้ว่า เป็นวาระครบ 64 ปีแห่งการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คงแทบจะไม่มีประชาชนไทยผู้ใดที่ไม่เคยได้รับทราบเกี่ยวกับคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มาก่อน เพียงการรับทราบนั้นจะมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งหรือเพียงแค่ผิวเผินที่แตกต่างกันเท่านั้น เนื่องจากคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นเสมือนคำหลักที่ทรงนำมาพระราชทานชี้แนะแนวคิดและแนวปฏิบัติแก่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะในช่วงภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2540 ยิ่งทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้ยากไร้ให้ดีขึ้น ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตร ให้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกระดับ

หากจะพยายามสรุปโดยสังเขปที่สุดแล้ว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นับว่า เป็นทั้งแนวทางในอุดมคติและในความเป็นจริง กล่าวคือ เป็นทั้งแนวทางด้านความคิดและแนวทางด้านการปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดถือมาโดยตลอด ที่จะทรงแนะนำแก่เหล่าพสกนิกรของพระองค์ ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพสกนิกรหมู่เหล่าใดหรือเสด็จพระราชดำเนินไปในที่แห่งหนใดก็ตาม โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ชนบทห่างไกลและเหล่าเกษตรกรที่ยากจน จะทรงเน้นเป็นพิเศษในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ทรงพบเห็น โดยมีนัยสำคัญที่สุดคือ จะทรงเน้นการตัดสินใจที่ยึดทางสายกลางเป็นสำคัญ ภายใต้การยึดหลักแห่งความพอดีพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างระบบภูมิคุ้มกันตนเองเป็นทางออกในยามมีวิกฤติ ซึ่งถือได้ว่า ทรงแนะนำให้มีการวางแผนใช้ชีวิตของบุคคลและนโยบายพัฒนาของสังคม อย่างสมดุลบนความไม่ประมาท นั้นเอง

ถึงแม้ว่า กระแสพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ อันเป็นประโยชน์ยิ่ง ที่ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่องยาวนานนั้น ในระยะแรกจะมีได้ใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง อย่างชัดเจนโดยตรง แต่โดยนัยแห่งความหมายแล้ว พระราชดำรัสต่างๆ ล้วนมีเนื้อหาใจความเน้นย้ำถึงแนวทางในการตัดสินใจภายใต้หลักการแห่งความสมดุล ความพอดี ความมั่นคง และความยั่งยืน ซึ่งสามารถจะปฏิบัติได้จริงตามเงื่อนไขที่เป็นอยู่ของสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ระดับเทคโนโลยี ความรู้ความสามารถ ตลอดจน หลักศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมที่ดีงามของสังคมไทย ซึ่งรวมความแล้ว

ปัจจัยต่างๆ เหล่านั้น ก็คือ องค์ประกอบสำคัญที่อยู่ภายใต้กรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงเวลาต่อมา

“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy)” นับว่าเป็นแนวคิดพระราชทานที่สำคัญยิ่งที่ทรงพระราชทานแก่สังคมไทย เพื่อการดำรงชีวิตของปัจเจกชน และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติ ทั้งในช่วงเวลาที่สังคมไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ อันเชื่อมโยงมายังปัญหาทางสังคม ปัญหาการใช้ทรัพยากรและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาความอ่อนแอของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนในช่วงเวลาปกติทั่วไป ก็ตาม แม้โดยคำศัพท์ของปรัชญาที่จะเน้นหนักด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายกับสถานการณ์วิกฤติ หากแต่โดยเนื้อหาแล้ว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกมิติของชีวิต ทุกภาคส่วนของสังคม และทุกด้านของการพัฒนาสังคมส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดมานานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะในภาคการเกษตร ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นส่วนใหญ่ของผู้คนและผืนดินในประเทศ ยิ่งจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาอย่างมีแนวทางที่ชัดเจนเหมาะสมที่สุดเพราะหากภาคการเกษตรไม่สามารถดำรงอยู่ได้แล้ว ก็คงเป็นแน่นอนว่า ภาคส่วนอื่นๆ ของประเทศ จะต้องได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่มักจะได้ยินได้ฟังมาเสมอว่า “ทุกข์ของชาวนา คือทุกข์ของแผ่นดิน” อันแสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญอย่างสูงของเกษตรกรที่มีต่อสังคมไทย

แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเปรียบเสมือนแนวทางที่จะควรนำมาพิจารณาเพื่อที่จะก้าวเดินต่อไปของปัจเจกชนและของประเทศชาติโดยรวม โดยเป็นแนวทางที่จะเน้นการเจริญเติบโตที่ค่อยๆ เกิดขึ้นตามศักยภาพที่มีอยู่จริง อย่างมีเหตุมีผล เป็นขั้นเป็นตอน ด้วยความมั่นคง และเตรียมพร้อมด้วยความไม่ประมาทในการรับมือกับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งนับเป็นกระบวนการมุ่งสู่พัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ยิ่งเสียกว่าการสร้างความสำเร็จอย่างรวดเร็วที่สุดแบบก้าวกระโดด เลียนแบบสังคมอื่นๆ โดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ แต่จะเน้นผลลัพธ์ในระยะสั้นโดยขาดการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสมดุล ซึ่งนับเป็นการเสี่ยงต่อความไม่แน่นอนทั้งหลายที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก

โดยเฉพาะสำหรับปสกนิกรที่ยากจนในพื้นที่ชนบทด้วยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้เข้าใจปัญหาในการพัฒนาอย่างลึกซึ้ง และเล็งเห็นความสำคัญของประชาชนที่ยากจนเหล่านี้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นเกษตรกรหรือชาวนาชาวไร่ ซึ่งเปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของประเทศ เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศและทำหน้าที่สำคัญที่สุด คือ ผลิตอาหารเลี้ยงดูประชากรของประเทศ

หลักการว่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นระยะเวลาหลายปี ที่บรรดาท่านผู้รู้ นักวิชาการ และผู้สนใจในแนวทางว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหลาย ได้พยายามประมวลและกลั่นกรองกระแสพระราชดำรัสที่ได้ทรงพระราชทานในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสุดความสามารถ เพื่อที่สังคมไทยจะได้มีความเข้าใจและจดจำได้ง่ายในปรัชญาที่ชัดเจน และสามารถที่จะประยุกต์ใช้ได้จริง ก็สามารถที่จะอธิบายหลักการที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญโดยสรุปว่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน 5 ส่วนสำคัญ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) ได้จัดทำสรุปไว้เผยแพร่ กล่าวคือ

1) **กรอบแนวคิด** ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่**ควรจะเป็น** โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อ**ความมั่นคง**และ**ความยั่งยืน**ของการพัฒนา

2) **คุณลักษณะ** ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ใน**ทุกระดับ** โดยเน้นการปฏิบัติตนบน**ทางสายกลาง** และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) **คำนิยาม** ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้คือ

(ก) **ความพอประมาณ (Moderation)** หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภค ที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(ข) **ความมีเหตุผล (Reasonableness)** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

(ค) **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว (Self Immunity)** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ทั้งใกล้และไกล

4) **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(ก) **เงื่อนไขความรู้ (Knowledge)** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(ข) **เงื่อนไขคุณธรรม (Morality)** ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) **ผลที่คาดว่าจะได้รับ** จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือ **การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน** พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี

โดยนัยแห่งความสัมพันธ์ของ 5 ส่วนประกอบในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ทุกองค์ประกอบสามารถที่จะแสดงความเชื่อมโยงกันได้ และเป็นกรอบปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ในทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสมดุลที่ยั่งยืนในการกระทำหรือในกิจกรรมใด ๆ ทั้งในระดับจุลภาคหรือในระดับมหภาค ตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงสังคมส่วนรวม หรือจะเป็นการประยุกต์กับหน่วยผลิตด้านการเกษตร อุตสาหกรรม การบริการ การจัดการบริหาร และการเงินการธนาคาร ก็สามารถที่จะประยุกต์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี หากมีความเข้าใจในคุณลักษณะและเงื่อนไขของปรัชญาที่ได้กล่าวมาแล้ว

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตร

หากจะกล่าวไปแล้ว ประเทศไทยได้น้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติใช้เป็นเวลานานแล้ว เนื่องจากโดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีคุณลักษณะและเงื่อนไขในการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นในแนวความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนหลักการของทุกศาสนา ทำให้สังคมไทยตั้งแต่ระดับจุลภาคที่สุดคือ ปัจเจกชน ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน ไปจนถึงที่เป็นระดับมหภาค คือ ในทุกภาคส่วนทั้งการเกษตร ชนบท อุตสาหกรรม ธุรกิจเอกชน การเงินการธนาคาร การท่องเที่ยว และโดยเฉพาะการดำเนินขององค์กรภาครัฐที่ขับเคลื่อนนโยบายพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ก็ได้ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น

รูปธรรมที่สุุดอันจะมองเห็นได้ในการเชื่อมโยงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย คือ กระบวนการในการนำเสนอ **“บุคคลตัวอย่าง”** และ **“ชุมชนเข้มแข็ง”** ขึ้นมาเป็นรูปธรรมของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอาจจะหมายถึง ตัวอย่างบุคคลที่มีคุณสมบัติในการดำรงชีวิตบนทางสายกลางและชุมชนที่มีสมาชิกเต็มไปด้วยจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน มีความเอื้ออาทร คุณธรรมและเมตตาธรรมต่อกัน

ในการพิจารณาถึงตัวอย่างของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่กว้างขวางขึ้น **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547)** ได้จัดทำการประกวดความเรียงในหัวข้อ **“ตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่ข้าพเจ้ารู้จัก”** เพื่อเชิดชูเกียรติของบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้จนประสบความสำเร็จในวิถีชีวิตจริง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นแก่สาธารณะยิ่งขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตรด้วยแล้ว จะเห็นได้ว่ามีเกษตรกรที่มีความรู้และภูมิปัญญาที่ประสบความสำเร็จทั้งในการประกอบอาชีพการเกษตรและในการดำรงตนในฐานะที่เรียกขานกันว่า **“ปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ชุมชน”** อยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรเชิงอนุรักษ์แก่สาธารณชนมาเป็นเวลานาน ล้วนแล้วแต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชน วงการวิชาการ และโดยสังคมไทยทั่วไป ถึงการมีระบบชีวิตทั้งมวลตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง เป็นหลัก

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548) ได้ทำการรวบรวมปราชญ์ชุมชนเหล่านี้ อาทิเช่น **นายคำเดื่อง ภาษี นายชาติ มาระแสง นายเคียง คงแก้ว นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ นายบุญเต็ม ชัยลา นายประยงค์ รัตนรงค์ นายทวน หมดทลี นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม มทอายุ สุนทรชัย และนายผาย สร้อยสระกลาง** เป็นต้น ซึ่งแต่ละท่านเหล่านี้ล้วนมีวิถีชีวิตและวิธีการเกษตร ที่มุ่งแสวงหาความสมดุล ความพอดี ความมั่นคง และความยั่งยืน ตามสภาพความเหมาะสมของทรัพยากรในพื้นที่ ดำเนินอาชีพไปบนเส้นทางสายกลางไม่สุดโต่ง และมีการวางแผนการเกษตรตลอดจนแผนการใช้ชีวิตอยู่บนความไม่ประมาท มีความเพียร อดทนต่อความยากลำบากทั้งปวง จนเป็นที่รับทราบกันโดยทั่วไปในฐานะบุคคลที่เป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจแก่เกษตรกรอื่นๆ มากมายทั่วประเทศ ซึ่งทั้งหมดนี้ ก็คือ บุคคลที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง

ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2535 คณะบุคคลที่ได้เข้าเฝ้าถวายพระพร ยังจำได้ดีถึงพระสุรเสียงและพระอารมณ์ขันขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันนั้นอันเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินที่เรียกกันว่า **“ทางดิลกั”** และหมู่บ้านกุดตอแก่น ตำบลกุดลิ้มคุ้มเก่า อำเภอกาฬสินธุ์ ซึ่งได้กลายเป็นตำนานเล่าขานกันต่อไปอีกนานด้วยว่า ณ ที่นี้คือจุดกำเนิดแนวพระราชดำริ **“ทฤษฎีใหม่”** โดยได้ทรงมีแรงดลพระราชหฤทัยที่จะจัดหาแหล่งน้ำในไร่นา เพื่อผลิตข้าวอันเป็นอาหารหลักของเกษตรกร หลักการแบ่งที่ดินเพื่อขุดบ่อน้ำที่ดินปลูกข้าว และที่ดินส่วนเป็นบ้านพักอาศัยอย่างเป็นสัดส่วน ซึ่งเป็นเบื้องต้นของแนวทฤษฎีใหม่ ก็เริ่มจากการได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมนากาฬสินธุ์ในวันนั้น นั่นเอง

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทดลองการเกษตรทฤษฎีใหม่ ณ โครงการทดลอง ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้วัดมงคลชัยพัฒนาราม ตำบลห้วยยาง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี ที่ดินแปลงนี้

ทรงซื้อด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานของทางราชการที่เกี่ยวข้องทดลองการเกษตรแบบผสมผสาน และขุดสระน้ำในพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก

ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้ามิใช่ความใส่ใจพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อพสกนิกร ซึ่งอาจเป็นเพียงชาวบ้านชาวไร่ชาวนาเล็กๆ ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำชลประทาน ทำให้ประสบปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำอยู่เสมอมา ในยุคปัจจุบันเกษตรกรหลายคนทำการเพาะปลูกเพื่อการค้าขายพืชพันธุ์อย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด นับเป็นการเสี่ยงต่อความเสียหายในปีที่ประสบสภาวะแห้งแล้งหรือบางครั้งการขายพืชผลไม่ได้ราคาดี ก็เป็นปีที่ยากจน เป็นหนี้สิน

ผลของการทดลองเกษตรทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ ผนวกกับทรงดูแล ทรงติดตามผล และพระราชทานแนวทางการปฏิบัติอย่างละเอียดถี่ถ้วนมานานปีทำให้ได้ผลสรุปแน่นอนแล้วว่า การเพาะปลูกที่มีแหล่งน้ำพอเพียงจะทำให้เกษตรกรไทยรายย่อยสามารถปลูกข้าวได้พอดีปลูกพืชผักผลไม้ได้ผลดี มีรายได้เสริมเพียงพอสำหรับครอบครัวที่ยั่งยืน ใช้จ่ายอย่างประหยัด แม้จะไม่ร่ำรวยมากแต่ก็จะมีพอกินไม่อดอยาก

บัดนี้ชาวบ้านหลายหมู่บ้านในอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์กำลังพัฒนาเกษตรแนวทฤษฎีใหม่ที่ขยายผลต่อไปหลายร้อยแปลง ชาวบ้านบนเส้นทางดิสโลว์มีชีวิตพอเพียงในแต่ละรอบปี เพราะปลูกข้าวได้พอกิน มีรายได้เสริมจากการเลี้ยงปลาในสระน้ำ การเลี้ยงสัตว์และพืชไร่อื่น ๆ ขณะเดียวกันวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันดีงามแบบเดิมก็ค่อยกลับคืนมา สมาชิกหนุ่มสาวในครอบครัวก็ลดจำนวนที่จะต้องออกไปทำงานในเมืองใหญ่ ๆ จึงไม่น่าแปลกใจที่ขณะนี้เกษตรทฤษฎีใหม่ได้ขยายผลไปอย่างกว้างขวางในทุกภูมิภาคของประเทศไทย (ราชินี บุรรัตนพันธุ์, 2542)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีรูปแบบในทางปฏิบัติ คือ แนวทางทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณ และความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญาการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวคิด ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอน เป็นตัวอย่างการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนที่สุด

แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน อาจเปรียบเทียบกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

1) ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวเกษตรกร เป็น “เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน” เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค หากสามารถแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องขาดแคลนน้ำได้ จะทำให้เกษตรกรสามารถใช้ที่ดินปลูกข้าวเพื่อบริโภคอย่างชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สร้างผลผลิตอาหารสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว

รวมทั้งขายผลผลิตในส่วนที่เหลือจากการบริโภค เพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้

ทั้งหมดนี้ นับเป็นระบบไร่เนาที่จะสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว จากการมีระบบการผลิตที่หลากหลายเกื้อกูลกัน ลดความเสี่ยงภัยที่อาจจะประสบ และสร้างผลกำไรที่ยั่งยืนในระดับที่เหมาะสม (Profit Optimization) ไม่ใช่เน้นการผลิตเชิงเดี่ยวเพียงชนิดเดียว เพื่อหวังผลกำไรในระดับสูงสุด (Profit Maximization) แต่มีความเสี่ยงภัยสูง อาจจะประสบการขาดทุนได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม ดังเช่นกรณีเกษตรกรทฤษฎีใหม่ในภูมิภาคต่างๆ ที่ดำเนินงานอยู่ มักจะประสบกับปัญหาในช่วงแรกของการปรับเปลี่ยนระบบไร่เนาจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว มาเป็นระบบไร่เนาแบบทฤษฎีใหม่ จำเป็นต้องมีการลงทุน อาทิ ขุดสระน้ำ ปรับสภาพดิน ยกร่องปลูกพืชยืนต้น เป็นต้น ซึ่งอาจจะต้องมีการอุดหนุนจากภาครัฐผ่านมาตรการด้านสินเชื่อ หรือกองทุนหมุนเวียนในลักษณะต่างๆ ก็ได้

2) ความพอเพียงในระดับกลุ่มและองค์กรเป็น “เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า” ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือการสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความเพียงพอในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

โดยในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์นั้น การรวมกลุ่มเพื่อการผลิตใด ๆ ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น อาจจะเป็นโอกาสในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร การลงทุน หรือปัจจัยคงที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพขึ้น อาทิ ที่ดิน อาคารสิ่งก่อสร้าง เครื่องจักรเครื่องมือ หรือการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ เป็นผลให้ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยต่อหน่วยสินค้า (Average Cost) มีค่าต่ำลงจากการรวมกลุ่ม สามารถกำหนดราคาแข่งขันในระบบตลาดได้ดีขึ้น รวมทั้งมีอำนาจต่อรองทางการค้าได้มากขึ้นตามมา เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีต้นทุนเฉลี่ยจากการผลิตของแต่ละคน ซึ่งจะต้องลงทุนในปัจจัยคงที่ต่าง ๆ เอง ทำให้ต้นทุนเฉลี่ยต้นทุนมีค่าสูงกว่าแข่งขันในตลาดได้น้อยลง แนวคิดเช่นนี้ เรียกว่า การประหยัดทางขนาด (Economy of Scale) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อลดต้นทุน

อย่างไรก็ตาม หากขนาดกลุ่มหรือขนาดการผลิตมีระดับที่ใหญ่เกินไป จนไม่สามารถจัดการบริหารให้เกิดประสิทธิภาพได้ ต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วย ก็อาจจะเพิ่มสูงขึ้นได้ เป็นสัญญาณบอกเหตุถึงระดับการผลิตหรือขนาดกลุ่มที่ใหญ่เกินไป ได้ เรียกว่า การไม่ประหยัดทางขนาด (Diseconomy of Scale) จำเป็นต้องพิจารณาลดระดับกลุ่มลง หรือแบ่งกลุ่มใหญ่ออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ก็อาจจะช่วยให้การจัดการบริหารมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ตัวอย่างของทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 ที่พบเห็นทั่วไปในความเป็นจริง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตสินค้าชนิดต่างๆ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเฉพาะด้าน สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น

3) ความพอเพียงในระดับสังคมและประเทศ เป็น “เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า” ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกร ชุมชนการเกษตร หรือเครือข่ายวิสาหกิจ ขยายความร่วมมือเชื่อมโยงกับภาคส่วนสังคมหรือองค์กรอื่นๆ ในประเทศให้กว้างขวางขึ้น สามารถดำเนินงานในขอบเขตที่ใหญ่ขึ้น ตั้งแต่ การสร้างเครือข่ายด้านการผลิต แปรรูป การตลาด การส่งออก การท่องเที่ยว อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การศึกษาวิจัย และการส่งเสริมสังคมวัฒนธรรม อาทิเช่น การดำเนินงานในรูปแบบชุมนุมสหกรณ์การเกษตร เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรระดับภูมิภาค บริษัทขนาดใหญ่ สถาบันการเงิน โครงการลงทุนเพื่อการพัฒนาขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบมาก เป็นต้น

การดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าเช่นนี้ จึงจะทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ที่ประกอบด้วยชุมชน องค์กร กลุ่ม และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่จำนวนมาก จะกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้มากที่สุด

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามความถนัดหรือความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม อันจะทำให้ต้นทุนรวมของการผลิตสินค้าเกษตรกรรม แปรรูป การตลาด เก็บรักษา ขนส่ง ไปจนถึงการส่งออก หรือจนถึงผู้บริโภคคนสุดท้าย ที่ผ่านเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านจะมีระดับต่ำลง เมื่อเปรียบเทียบกับหากจะดำเนินงานโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ได้มีความเชี่ยวชาญในทุกด้านที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเช่นนี้เรียกว่าเกิดการประหยัดทางขอบข่าย (Economy of Scope) นั่นเอง

รูปธรรมของระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่

จากเนื้อหาสาระปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมได้เป็นอย่างดี หากมีความเข้าใจในปรัชญาที่ชัดเจน จะเห็นได้จากรูปแบบระบบไร่นาตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ แท้จริงแล้ว ก็คือ รูปธรรมในภาคปฏิบัติของการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง

โดยนัยแล้ว ระบบเกษตรทฤษฎีใหม่ นับว่าเป็นแนวทางปฏิบัติการในไร่ฯ โดยมีศูนย์กลางความคิดอยู่ที่การบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตร ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่การผลิตที่หลากหลาย ตัวเกษตรกรและครัวเรือน ตลอดจนผู้บริโภคอื่นๆ และสังคมที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักสำคัญที่ต้องคำนึงถึง คือ

- 1) การบริหาร และจัดแบ่งที่ดินออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร
- 2) มีการคำนวณ โดยหลักวิชาเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้

ตลอดปี

- 3) มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีขั้นตอนทั้งสิ้น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง และทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

โดยมีหลักการและแนวทางสำคัญ คือ

- 1) เป็นการผลิตแบบพอเพียง ที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 2) ข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้นทุกครัวเรือนควรปลูกข้าว เพื่อให้มีข้าวกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง ยึดหลักพึ่งพาตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ
- 3) ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือในระยะเวลาฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี
- 4) การจัดแบ่งที่ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยใช้อัตราส่วนคร่าว ๆ ในพื้นที่ 30: 30: 30: 10 แบ่งเป็น
 - 30% แรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ฯลฯ)
 - 30% ที่สอง ทำนา
 - 30% ที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย พืชไร่ ผัก ฯลฯ)
 - 10% สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัย และอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนพื้นที่ดังกล่าวเป็นหลักการโดยประมาณ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค อาทิ ไร่นาทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างเขตจังหวัดอ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท อัญญาปทุมธานี และนนทบุรี ก็อาจจะใช้พื้นที่ที่สระน้ำราว 10%-15% ก็ได้ เพราะพื้นที่ที่มีปริมาณน้ำที่อุดมสมบูรณ์เป็นอย่างดีแล้ว ต่างจากพื้นที่จังหวัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น สุรินทร์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด หรือ บุรีรัมย์ ที่อาจจะต้องใช้พื้นที่ที่สระน้ำตามหลักการ 30% เนื่องจากเป็นที่ดินทราย เก็บน้ำได้ยากกว่า

อำพล เสนาณรงค์ (2542) และอึ้งในราศี บุรุษรัตนพันธุ์ (2542) ได้กล่าวเน้นรายละเอียดเฉพาะขั้นที่ 1 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นขั้นแรก และถือว่าเป็นขั้นสำคัญที่สุด ไว้ว่า

พื้นฐานที่สำคัญของเกษตรกรที่จะปฏิบัติทฤษฎีใหม่ขั้นหนึ่ง ได้แก่ มีพื้นที่ค่อนข้างน้อย ประมาณ 15 ไร่ ค่อนข้างยากจน จำนวนสมาชิกปานกลาง (ไม่เกิน 6 คน) อยู่ในเขตใช้น้ำฝนธรรมชาติ ฝนตกไม่ชุกมากนัก ดินมีสภาพขุดสระเก็บกักน้ำได้ ในระยะแรกจะผลิตพอเพียงเลี้ยงตัวได้ แต่จะต้องกินอยู่อย่างประหยัด มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับเพื่อนบ้าน หลักการที่สำคัญของการปฏิบัติ คือ รู้จักการบริหารและจัดการดินและน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการบริหารเวลา บริหารเงินทุน กำลังคนเพื่อได้บังเกิดผลผลิตเป็นอาหารและรายได้ตลอดปี และผลจากการที่ได้ทรงคิดและคำนวณ พระองค์ได้ทรงแนะนำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนร้อยละ 30: 30:30:10 (ภายหลังสัดส่วนนี้ทรงมีพระราชวินิจฉัยให้ยืดหยุ่นได้บ้าง) และทำกิจกรรมดังนี้

1. ร้อยละ 30 ส่วนแรก ให้ขุดสระประมาณ 4.5 ไร่ สำหรับเก็บน้ำฝนธรรมชาติ ที่มีอยู่อย่างเหลือเฟือในฤดูฝนปกติ เพื่อใช้สำหรับรดน้ำพืชที่ปลูกในฤดูฝนยามเมื่อฝนทิ้งช่วงแห้งแล้ง การใช้น้ำจะต้องเป็นไปอย่างประหยัด โดยใช้วิธีการและเลือกพืชกับวิธีปลูกแต่ละพืชที่เหมาะสม วิธีการให้น้ำโดยประหยัด เช่น การดักรด การสูบลำตามท่อหยด หรือการใช้ระบบน้ำหยดแบบพื้นบ้าน เป็นต้น ส่วนพืชและวิธีปลูก

ที่เหมาะสม เช่น เลือกพืชที่ใช้น้ำน้อย ได้แก่ พืชยืนต้นหรือพืชอายุสั้น โดยปลูกผสมผสานกันหลายชนิด ระหว่างพืชต้นใหญ่และพืชล้มลุกเพื่อใช้พื้นที่และน้ำอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดและมีเสถียรภาพ

น้ำที่เก็บในสระหากเหลือไปถึงฤดูแล้งให้ใช้ปลูกพืชอายุสั้นและราคาดี เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และผักต่าง ๆ ไม่ควรนำไปปลูกข้าวนาปรังเป็นอันตราย นอกจากปีใดน้ำท่วม แปลงข้าวเสียหายหมด จึงจะพิจารณาปลูกข้าวนาปรังได้เพื่อให้มีข้าวบริโภคแต่ต้องประมาณพื้นที่ปลูกข้าวให้เหมาะสมกับปริมาณน้ำที่มีอยู่ในสระ

รูปร่างและขนาดของสระอาจยืดหยุ่นได้บ้าง เช่น ในพื้นที่ที่ฝนปริมาณทั้งปีมาก หรือมีน้ำชลประทานมาเติมได้ ขนาดสระอาจจะน้อยกว่า ร้อยละ 30 และถ้าพื้นที่บังคับ หรือต้องการเลี้ยงสัตว์น้ำ อาจขุดสระและบ่อหลาย ๆ บ่อก็ได้ (สระสำหรับเก็บน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การชลประทานและบ่อสำหรับเลี้ยงสัตว์น้ำ) แต่เมื่อรวมพื้นที่ทั้งหมดแล้วจะต้องใกล้เคียงร้อยละ 30 นอกจากนี้อาจจะรวมนับพื้นที่ร่องน้ำที่ยกคันขึ้นเพื่อปลูกไม้ยืนต้นด้วย หากสามารถเก็บน้ำในร่องได้ตลอดปี ในกรณีที่สามารถส่งน้ำมาจากแหล่งชลประทานได้ ต้องส่งมาในระบบท่อปิดเพื่อลดการสูญเสีย และส่งมาเติมในสระตามช่วงเวลาที่เหมาะสมเท่านั้น การใช้น้ำจากสระต้องเป็นไปตามหลักประหยัดดังที่กล่าวข้างต้น และพึงตัวเองได้มากที่สุด

หากไม่ได้รับความช่วยเหลือการขุดสระจากราชการ หรือแหล่งเงินทุนอื่นและต้องการขุดเอง ควรทยอยขุดสระแต่ละปีตามกำลังเงิน และกำลังกายจนกว่าจะครบพื้นที่ร้อยละ 30 รูปร่างของสระควรว่ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว ๆ น่าจะลดการระเหยของน้ำได้ดีกว่าบ่อกว้าง ดินที่ขุดมาจากสระใช้ถมเป็นพื้นดินรอบพื้นที่เพื่อกันน้ำท่วม หากไม่ใช้ทำคันดิน จะต้องแยกดินส่วนบนไว้ส่วนหนึ่ง สำหรับนำมาเกลี่ยทับดินชั้นล่าง

2. ร้อยละ 30 ส่วนที่สอง ใช้ปลูกข้าวเนื้อที่ประมาณ 4.5 ไร่ เนื่องจากทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ข้าวเป็นอาหารหลักและอาหารประจำวันของคนไทยมาแต่อดีตกาลและเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงและมั่นใจในการดำรงชีวิต เกษตรกรไทยไม่ว่าจะโยกย้ายไปอยู่ที่ใดหรือเปลี่ยนอาชีพไปอย่างไร อย่างน้อยจะต้องมั่นใจว่ามีข้าวกินและพยายามปลูกข้าวให้พอกินตลอดปี เพื่อให้มีเสถียรภาพด้านอาหารครอบครัวที่มีสมาชิก 6 คน ถ้าบริโภคข้าวเฉลี่ยประมาณคนละ 200 กิโลกรัมต่อปี จะต้องบริโภคข้าวไม่ต่ำกว่าปีละ 1,200 กิโลกรัม และถ้าทำนาปีในสภาพที่ควบคุมน้ำไม่ให้ขาดช่วงได้เมื่อฝนแล้ง ก็จะได้ผลผลิตไม่ต่ำกว่าปีละ $4.5 \times 325 = 1,462.5$ กิโลกรัม แต่ถ้าบำรุงรักษาดีอาจจะผลผลิตเพิ่มมากกว่านี้

เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้วหากยังมีฝนและน้ำในสระเหลือ ควรปลูกพืชอายุสั้นและราคาดีในสภาพนาดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3. ร้อยละ 30 ส่วนที่สาม เนื้อที่ 4.5 ไร่ ให้ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้นและพืชไร่อย่างผสมผสาน โดยมีวิธีการและชนิดของพืชที่แตกต่างกันหลากหลายกันไปแต่ละพื้นที่และขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิภาค ฤดูกาล ตลาด และเส้นทางคมนาคม ตลอดจนประสบการณ์และภูมิปัญญาของเกษตรกร เป็นต้น ไม่มีสูตรตายตัว ยืดหยุ่นได้ การปลูกพืชให้หลากหลายเช่นนี้จะเป็นการช่วยกระจายเงินทุน แรงงาน น้ำ และปัจจัยการผลิตต่าง ๆ กระจายความเสี่ยงจากศัตรูพืช และกระจายความเสี่ยงจากความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ ตลอดจนกระจายรายได้ด้วย

โดยสรุปแล้ว ขั้นตอนต่างๆ ตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงเปรียบเสมือนแนวปฏิบัติ (Implementation Approach) ที่ทรงพระราชทานแก่เหล่าเกษตรกร นักวิชาการ องค์กรภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และสังคมไทยโดยรวม เพื่อเป็นทางออกในการพัฒนาการเกษตรและชนบทไทย ให้มีความก้าวหน้าตามลำดับ อย่างมีความมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การเกษตรกรรมตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หากจะจำกัดเพียงในรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เท่านั้น หากแต่สามารถที่นำหลักปรัชญาไปประยุกต์กับรูปแบบเกษตรอื่นๆ ตามแต่ความต้องการของครัวเรือนเกษตรกรและความเหมาะสมของภูมิสังคม อาทิเช่น

ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System) เน้นกิจกรรมการผลิตตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป ที่สามารถเกื้อกูลกันในการใช้ปัจจัยการผลิตร่วมกัน หรือกิจกรรมอย่างหนึ่งสามารถใช้สิ่งที่เหลือใช้จากกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งได้ เช่น การเลี้ยงสุกรไว้เหนือสระน้ำที่ใช้เลี้ยงปลา และปลูกผักบุ้งไว้รอบบ่อ หรือการเลี้ยงปลาในนาข้าว จะเป็นการช่วยประหยัดทั้งที่ดิน แรงงาน และปัจจัยการผลิตของกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถเกื้อกูลกันได้

ระบบวนเกษตร (Agroforestry System) เน้นการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีและผลผลิตในระยะยาว เป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ ขณะเดียวกันก็สามารถใช้พื้นที่ระหว่างต้นไม้เพื่อปลูกพืชผักระยะสั้นหรือใช้เลี้ยงเบ็ด ไก่ หมู วัว ควาย ได้อีกด้วย เช่น การปลูกต้นสัก ประดู่ ยางพารา ไม้ผล ชนิดต่างๆ ควบคู่ไปกับการปลูกสัปรด ถั่วต่างๆ หรือใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อสร้างกิจกรรมการผลิตเพิ่มก็ได้

ระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming System) เน้นการไม่ใช้สารเคมีเพื่อกำจัดโรคแมลงหรือใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งสามารถจะส่งผลต่อโครงสร้างกายภาพของดินและจุลินทรีย์ในดินได้ และที่สำคัญคือ เพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีปนเปื้อน โดยจะประยุกต์ใช้สารอินทรีย์ต่างๆ เข้ามาเป็นปัจจัยการผลิตแทนที่ ซึ่งอาจจะทำได้ง่ายในกรณีที่มีขนาดการผลิตที่ไม่ใหญ่เกินไป เพราะต้องใช้ปัจจัยการผลิตจากสารอินทรีย์และแรงงานจำนวนมาก อาทิ การปลูกข้าว ผัก ผลไม้ชนิดต่างๆ โดยใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอก และน้ำหมักชีวภาพ ที่จะพบเห็นได้ในเกษตรกรรายย่อยที่มีอยู่ทั่วประเทศ

รูปแบบไร่นาทางเลือกต่างๆ นี้ สามารถน้อมนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติใช้ได้ทั้งสิ้น แล้วแต่ความเหมาะสมของเกษตรกร สภาพแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ตลอดจนเงื่อนไขการตลาดที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ รูปแบบไร่นาที่เรียกว่า **การเกษตรเชิงเดี่ยว (Monoculture)** ซึ่งเน้นการผลิตพืชหรือสัตว์ชนิดเดียวเป็นจำนวนมาก หรือการเกษตรเชิงการค้า (**Commercial Farming**) ที่เน้นการสร้างผลกำไรจากการจำหน่ายผลผลิตสู่ตลาด ก็ล้วนแต่สามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปเป็นหลักในการคิดวางแผนและตัดสินใจ เพื่อให้กิจกรรมการผลิตนั้นๆ มีความสมดุล เหมาะสม และมั่นคง สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการแข่งขันของระบบตลาดเสรีที่ทำให้เกิดความเล็งและความไม่แน่นอนได้ง่าย

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้องค์ประกอบหลักจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการทำ
เกษตรกรรม จะแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

องค์ประกอบหลักของปรัชญา	การประยุกต์ใช้ในภาคการเกษตร
ความพอประมาณ	- จัดสรรทรัพยากรดินและน้ำในไร่นาตลอดจนปัจจัยการผลิตอย่างเหมาะสม ในกิจกรรมการผลิตพืชและสัตว์ชนิดต่างๆ - เข้าใจและยอมรับอัตภาพตนเองในการสร้างขนาดไร่นาและการลงทุนด้านต่างๆ ที่ไม่มากเกินไป - รู้จักความสมดุลของตนเองจากการใช้เวลาและเงิน ในระหว่างกิจกรรมทางเลือกต่างๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องในชีวิต
ความมีเหตุผล	- พิจารณาดัดลึนใจทำกิจกรรมการผลิต จากฐานข้อมูลภูมิสังคม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง - วางแผนรูปแบบการผลิตในไร่นาจากทักษะความสามารถ และศักยภาพที่มีของตนเอง - เข้าใจวิถีประเพณี วัฒนธรรม กฎหมาย และเงื่อนไขต่างๆ ของชุมชนที่ต้องมีความสัมพันธ์ด้วย
การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว	- กระจายการผลิตในไร่นาให้หลากหลาย เพื่อลดความเสี่ยงภัยตามธรรมชาติและทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้น - เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มการผลิต แปรรูป การตลาดและออมทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน - เน้นแนวทางการป้องกันดีกว่าแก้ไขในการทำเกษตรกรรม จากปัญหาโรคแมลงและความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

องค์ประกอบหลักของปรัชญา	การประยุกต์ใช้ในภาคการเกษตร
ความรู้	- หมั่นค้นคว้าหาความรู้ จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนบ้าน เข้าประชุมฝึกอบรมกับภาครัฐ และเข้าถึงสื่อต่างๆ อย่างเป็นประโยชน์ต่ออาชีพเกษตรกรรมและวิถีชีวิต
คุณธรรม	- ฝึกนิสัยให้เป็นผู้มีความอดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด ไม่โลภเกินตัว ไม่หลงใหลในกระแสวัตถุนิยม ดำเนินชีวิตในทางสายกลางตามวิถีวัฒนธรรมที่ดีของสังคมไทย

เรียนรู้การเกษตรจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: องค์รวมที่แท้ของปรัชญา

แท้จริงแล้ว ภูมิธรรมที่สำคัญยิ่งของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถพบเห็นได้อยู่ทั่วประเทศ นอกจากในระดับชุมชนหรือระดับบุคคล ก็คือ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อการพัฒนาการเกษตร พัฒนาเศรษฐกิจชนบท ตลอดจนพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อความกินดีอยู่ดีของปวงชนชาวไทยทั้งมวล นั่นเอง

ในช่วง 50 กว่าปีที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยี่ยมพสกนิกรทั่วประเทศ และทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ยากแร้นแค้นของเกษตรกรด้วยสายพระเนตรของพระองค์เอง โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่ยากจนในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร และขาดแคลนโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ในการพัฒนาตนเอง พระองค์จึงได้ทรงริเริ่มโครงการพัฒนาการเกษตรระดับไร่นาในลักษณะต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยเริ่มจาก ปี 2494 พระองค์ได้ทรงริเริ่มโครงการประมงพระราชทาน โดยพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศแก่ราษฎรเพื่อเพิ่มอาหารโปรตีน โดยมีหลักการดำเนินงานสำคัญหลายประการที่ทรงเน้นเพื่อให้บรรลุตามแนวพระราชดำริ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ปรับใช้กับการแก้ไขการเกษตรได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2544) ได้วิเคราะห์สรุปว่า โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับว่า ล้วนมีหลักการที่สำคัญคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ ที่มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ

1) เน้นการแก้ปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเสมอว่า โครงการของพระองค์นั้น ส่วนมากแล้วจะเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ หรือเป็นปัญหาในส่วนที่กำลังเกิดขึ้น สร้างความทุกข์ร้อนต่อเกษตรกรต้องรีบทำการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ และค่อยหาทางเรียนรู้แก้ไขปัญหาอื่น ๆ ตามมา โดยทรงจัดลำดับว่า ปัญหาใดควรรีบดำเนินการก่อนหรือหลัง ทรงเน้นการมีขั้นตอนในการแก้ปัญหา เพราะไม่สามารถแก้ไขปัญหาทั้งหมดที่มีอยู่ได้ในเวลาเดียวกัน

ตัวอย่างของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่เน้นหลักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีอยู่มากมาย อาทิเช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยวที่เกษตรกรจำนวนมากกำลังประสบอยู่ ซึ่งทำให้เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสไม่สามารถผลิตข้าวได้พอเพียงแก่การบริโภค หรือศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อศึกษาการเลี้ยงกุ้งแบบไม่ทำลายสภาพแวดล้อม อันเป็นผลเสียทั้งในระดับพื้นที่และการกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศที่กำลังประสบอยู่

2) เน้นการพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็น และประหยัด

ทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในลักษณะการพึ่งพาตนเอง ทรงใช้คำว่า **“ระเบิดจากข้างใน”** คือ จะต้องเร่งช่วยทำให้ชุมชนหรือหมู่บ้านมีความพร้อมเข้มแข็งเสียก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือเกษตรกรและชุมชนเล็ก ๆ สามารถดำรงอยู่ได้เป็นหลักในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจและสังคมภายนอก แล้วจึงค่อยขยายพื้นที่การพัฒนาออกสู่กว้างขึ้น และเป็นการขยายตัวอย่างมั่นคงเป็นลำดับขั้นไป ไม่เป็นการสร้างความมั่งคั่งอย่างฉาบฉวยภายใต้ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ซึ่งหลักการสำคัญของการพัฒนาในขั้นตอนนี้ ก็คือ โครงการพัฒนาเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริที่เป็นลำดับการพัฒนาจากเล็กไปหาใหญ่ นั่นเอง

3) เน้นการพึ่งตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการพัฒนาที่ให้ประชาชนหรือเกษตรกรสามารถอยู่ได้ในสังคมตามสภาพที่แท้จริง และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด การหาทางช่วยเหลือเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถช่วยตนเองให้ได้ จึงจะต้องคำนึงถึงสภาพปัญหา ความจริง และความจำเป็นของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ที่ปรากฏอยู่เป็นสำคัญ ยิ่งกว่าการพยายามในบรรลุถึงเป้าหมายอื่น ๆ ที่วางไว้ เพราะทรงตระหนักว่า การที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม และรวมทั้งการพัฒนาสังคมในส่วนร่วม อีกด้วย

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลักการพึ่งพาตนเอง เพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาคความยากจนของเกษตรกรตามสภาพความจำเป็นที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ อาทิเช่น โครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบพระพง” จังหวัดเพชรบุรี โครงการธนาคารโค-กระบือ โครงการธนาคารข้าว เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นโครงการที่เน้นให้เกษตรกรรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองและของชุมชน โดยการมีส่วนร่วม ความสมานฉันท์ และมโนสำนึกร่วมกันของกลุ่มทำให้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นลุกล่วงไปได้

4) เน้นการส่งเสริมความรู้และเทคโนโลยีการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างสิ่งที่ขาดแคลน และเป็นความต้องการของเกษตรกร ซึ่งก็คือ ความรู้และเทคโนโลยีการสมัยใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ๆ ภายใต้เงื่อนไขของไร่นา พื้นที่ชนบท และตัวเกษตรกรเอง พระองค์ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างให้มี **“ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ”** ในการจัดทำเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เพื่อให้เกษตรกรได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นตัวอย่าง

ของความสำเร็จจริง ภายใต้สภาพแวดล้อมจริง และนำกลับไปปฏิบัติเองได้ โดยไม่ยึดติดกับตำราหรือเลียนแบบจากต่างประเทศที่พัฒนาแล้วมากเกินไป เนื่องจากมีเงื่อนไขปัจจัยที่แตกต่างกันมาก

ดังนั้น พระองค์จึงทรงให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ จังหวัดนราธิวาส เพื่อเป็นสถานที่ศึกษา ทดลองวิจัย และแสวงหาความรู้เทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เกษตรกร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเองได้” และเป็นวิธีที่ “ประหยัด” เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพและการประกอบอาชีพของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างแห่งความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

5) เน้นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติโดยทั่วไปและในระดับไร่นา ล้วนแต่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตรและสังคมชนบท ในระยะที่ผ่านมา ประเทศไทยได้เน้นการเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย ทำให้สภาพทรัพยากรที่ถูกทำลายมีความเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ และการประมง เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นมีความสามารถในการเพิ่มผลิตภาพการผลิตอย่างยั่งยืนให้มากที่สุด ดังนั้น พระองค์จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินงานโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร โครงการป่ารกน้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า โครงการพัฒนาที่ดิน โครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทรงเห็นว่า การอนุรักษ์ดินและน้ำในไร่นานั้นสามารถกระทำได้หากมีวิธีการที่เหมาะสม และจะนำมาซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศผลิตภาพการผลิต และรายได้จากผลผลิต รวมทั้งมีสังคมชนบทที่เข้มแข็งมั่นคงอีกด้วย

โดยเฉพาะในระดับไร่นานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด อย่างประหยัด และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยทรงพยายามลดการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก ที่เป็นการสร้างภาระหนี้สิน และเพิ่มความเสี่ยงภัยหากมีการผันผวนทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้น

จากหลักการต่าง ๆ ในการพัฒนา ตามแนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ นับว่าสามารถนำมาใช้ประยุกต์เข้ากับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในทุกระดับได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะปัญหาของกลุ่มเกษตรกรที่ยากจน เพราะเป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นถึงหลักการจัดการบนพื้นฐานความจริงของฐานทรัพยากร และทุนสังคมของชนบทไทย คือ เป็นหลักการที่ทำได้จริง ทำเองได้ง่าย ไม่ยึดติดตำรา ประหยัด เห็นผลคุ้มค่าทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีการพัฒนาที่ค่อยเป็นค่อยไปตามขั้นตอนจากระดับเล็กที่สุดขึ้นมาหาในระดับที่ใหญ่ขึ้น เน้นสำนึกแห่งความสามัคคีเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และเปิดโอกาสแก่การมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้อันนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและชุมชนได้ในที่สุด ซึ่งอาจจะกล่าวได้อีกครั้งหนึ่งว่า นี่คือตัวอย่างที่วิเศษสุดในการเข้าใจถึงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรม

ความเป็นสากลแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: มุมมองจากภาคการเกษตร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2544) และ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2546) ได้ระดมนักวิชาการเพื่อร่วมกันอธิบายพระปรีชาญาณทางด้านเศรษฐศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยมี **“แนวทางปฏิบัติ”** คือ ทฤษฎีใหม่ ซึ่งทรงพระราชทานแก่พสกนิกรทุกถ้วนหน้าโดยเฉพาะเหล่าเกษตรกรผู้ยากไร้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองจากอาชีพการเกษตร โดยถือว่าการตอบคำถามครั้งสำคัญในทางวิชาการเศรษฐศาสตร์ ถึงแนวทางในภาคปฏิบัติของการพัฒนาการเกษตรและชนบทอย่างชัดเจนเป็นขั้นตอนที่สุด โดยได้ทรงชี้ให้เห็นหนทางที่จะใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับสังคมไทยและสังคมเกษตรกรรม ซึ่งมีบริบทและรายละเอียดที่มากกว่าองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีรากฐานส่วนมากมาจากปรัชญาการศึกษาตะวันตก โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่มีกลไกตลาดและแรงจูงใจด้านราคาเป็นปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญ แต่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการผสมผสานปรัชญาในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในมิติใหม่ทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อไม่ให้สังคมต้องเอนเอียงไปในทางใดทางหนึ่งมากเกินไปอย่างสุดขั้ว เป็นการถ่วงดุลทางความคิดครั้งสำคัญที่ทำให้สังคมต้องหันกลับมาใช้สติปัญญาและเหตุผลเพื่อการตัดสินใจใดๆ อย่างสมดุล

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ถือได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ คือ การอธิบายเป้าหมายสุดท้ายของกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ในการแสวงหา**ความสมดุล (Equilibrium)** จากเป้าหมายแห่งการมุ่งหา**ความสูงสุด (Maximization)** ของความพอใจหรือผลกำไรที่เกิดขึ้น หรือการสร้างต้นทุนที่เกิดขึ้นให้**ต่ำที่สุด (Minimization)** มาเป็นการสร้างเป้าหมายแห่ง**ความเหมาะสมหรือพอเพียง (Optimization)** ซึ่งนับว่าเป็นจุดสมดุลที่ดีกว่า จากความมั่นคงและยั่งยืนที่สังคมจะได้รับโดยมีการบริหารความเสี่ยง (Risk Management) อันอาจจะเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกของแต่ละระดับที่พิจารณา โดยจะเห็นได้จากตัวอย่างกรณีวิกฤตเศรษฐกิจของไทยที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 จากการเร่งสร้างความเจริญเติบโตอย่างสูงสุดจากระบบเศรษฐกิจแบบการค้า (Trade Economy) ภายใต้อิทธิพลของความเสี่ยงที่มีอยู่ โดยขาดการวางแผนเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตแบบพอเพียงหรือแบบพอเหมาะสมที่จะนำมาสู่ความยั่งยืนได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิชาการบางส่วนที่เล็งเห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นแนวความคิดที่มีนัยอยู่เหนือว่าเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปอีกด้วย เนื่องจากความพอดีที่เกิดขึ้นจากความพอเพียงนั้น โยงใยไปเกินมิติของเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ เป็นความพอดีที่เชื่อมโยงไปยังเรื่องจิตวิญญาณ ภูมิปัญญา ศาสนา และทุนสังคม เป็นการสร้างความสุขจากการมีการแบ่งปัน การให้ ลดความอยาก และสร้างความสุขจากความสัมพันธ์กับทั้งระบบสังคม ไม่ใช่เป็นความสุขเฉพาะปัจเจกชนเท่านั้น ซึ่งส่วนมากแล้ว จะเป็นความสุขจากการได้รับ การสะสม เพิ่มความอยาก และการแย่งชิง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทั้งแนวคิดและกระบวนการในการสร้างคนและสร้างสังคมในเวลาเดียวกัน

จึงถือได้ว่า ผลจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาการเกษตรและชนบท รวมทั้งในภาคส่วนอื่นๆ ของสังคมไทย ทำให้เสมือนทำให้เกิดการ **“ทบทวนและปรับเปลี่ยน”** ครั้งสำคัญในบริบทต่างๆ ของกระบวนการคิดและกระบวนการปฏิบัติในแนวทางการพัฒนา ที่ได้ดำเนิน

มาช้านานและก่อให้เกิดเป็นปัญหาอุปสรรคหรือการให้คุณค่าที่ไม่ถูกต้องมากมาย จนกลายเป็นขีดจำกัดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในที่สุด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนแสงประทีปที่ส่องสว่างให้ปวงชนได้แลเห็นหนทางที่จะก้าวเดินข้างหน้าอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยเฉพาะในการพัฒนาภาคการเกษตร ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติหลักของชาติ และเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารและรายได้ของประเทศไทย

โดยอาจสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นในการพัฒนาภาคการเกษตร จากการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถแยกออกเป็น 5 ประเด็นหลักที่สำคัญ กล่าวคือ

1) **เปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหา** จากการที่เกษตรกรจะเน้นพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และความช่วยเหลือจากภาครัฐ มาเป็นการพยายามพึ่งพาตนเองก่อน โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและทรัพยากรการเกษตรที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก และฟื้นฟูคุณลักษณะต่างๆ ในชุมชนให้เข้มแข็ง จึงค่อยๆ ขยายตัวออกไป ในลักษณะพัฒนาจากภายใน (Inside-out) เพื่อสร้างสมรรถนะการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

2) **เปลี่ยนระบบกลไกการทำงาน** จากแนวคิดเร่งรัดพัฒนาภาคการเกษตรให้รวดเร็วและก้าวกระโดด เป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจตามลำดับใน 3 ขั้นตอนตามแนวทฤษฎีใหม่ จากครัวเรือนไปสู่กลุ่ม และชุมชนหรือสังคมส่วนรวม เพื่อการพัฒนาที่เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนและมั่นคง

3) **เปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์** ของเกษตรกรที่มีต่อองค์กรภาครัฐและองค์กรภายนอก จากลักษณะการให้และการรับ มาเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพหุมิติ ที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม เรียนรู้ร่วมกัน ใช้เหตุผลและความรู้ในการตัดสินใจ และมีความสมานฉันท์รู้จักสามัคคีด้วยกันทุกฝ่าย

4) **เปลี่ยนเป้าหมายในการพัฒนาสังคม** จากการเร่งสร้างรายได้และความมั่งคั่งเป็นตัวเงิน มาเป็นการสร้างความสุขและความมั่นคงของบุคคล ชุมชน สังคม ตลอดจนระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

5) **เปลี่ยนอุดมการณ์แห่งความคิด** จากการสร้างความพอใจสูงสุดจากการได้รับเพิ่มขึ้น มาเป็นการสร้างความสุขความพอใจจากการได้ให้แก่อื่นบ้าง เป็นความสุขที่เกิดจากการแบ่งปัน มีความเมตตากรุณาและเอื้ออาทรร่วมกัน ไม่เพิกเฉยละเลยต่อเพื่อนร่วมสังคม

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและแนวปฏิบัติดังกล่าวสำหรับภาคการเกษตร เป็นเพียงตัวอย่างของกระบวนการและเป้าหมายในการพัฒนาสังคมที่เป็นผลมาจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้บรรลุสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมั่นคง อันเป็นปรารถนาของทุกคน ทุกสังคม ทุกประเทศ โดยเฉพาะในสังคมหรือในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย จะสามารถนำหลักการและแนวปฏิบัติของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ประยุกต์ได้อย่างไม่จำกัด หากสังคมหรือประเทศนั้นๆ จะมีแนวคิดที่ดำเนินการพัฒนาโดยเน้นการพึ่งพาศักยภาพของตนเองเป็นหลัก เน้นการสร้างเสริมเข้มแข็งแก่ชุมชนจากทุนสังคมที่มีอยู่ พัฒนาโดยเน้นขั้นตอนการเจริญเติบโตที่มีความมั่นคง ยั่งยืน ไม่รีบร้อนแต่มีความเสี่ยง ทั้งนี้เพื่อผลจากการพัฒนาให้เป็นสังคมที่พัฒนาอย่างพอเพียงและมีภูมิคุ้มกันตนเอง ที่จะดำรงอยู่ได้ภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของปัจจัยต่างๆ ในโลก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นสากล ในทุกระดับจากจุลภาคถึงมหภาค จึงจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันได้มีประเทศเพื่อนบ้านของไทย อาทิ กัมพูชา และลาว หรือประเทศที่อยู่ห่างไกล อาทิ ประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งต่างล้วนประสบกับปัญหา ในการพัฒนาการเกษตร ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมหลายอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศไทยทั้งสิ้น กล่าวคือ การเร่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยละเลยการพิจารณา อย่างมีเหตุผลถึงความพอดีประมาณของศักยภาพตนเอง และละเลยการเตรียมภูมิคุ้มกันตนเองให้เกิด ความมั่นคงในความเจริญเติบโตที่เกิดขึ้น เพื่อรับมือกับความเสี่ยงต่างๆ ในยามวิกฤต ต่างได้มีความสนใจ ที่จะศึกษาและนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ขั้นตอนไปดำเนินการ ในการพัฒนาภาคการเกษตรและชนบท ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานที่มีความสำคัญของประเทศเหล่านั้น

สรุป

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวความคิดที่ประมวลได้จากพระราชดำรัสของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในวาระต่าง ๆ มาเป็นระยะเวลานานมาแล้ว กว่า 25 ปี และเป็นแนวทางปฏิบัติที่ได้พิสูจน์สรุปให้เห็นได้ชัดเจนจากการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริต่างๆ จำนวนมากทั่วประเทศ และจากการนำไปประยุกต์ใช้จริงในหลายภาคส่วนของ ประเทศไทย โดยเฉพาะภาคส่วนการเกษตร ได้ทรงพระราชทานแนวคิดและแนวปฏิบัติอย่างชัดเจนจาก ระดับไร่นา จนถึงระดับประเทศ โดยเฉพาะในส่วนของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ของไทย ซึ่งเปรียบเสมือนกรอบแนวทางปฏิบัติในการขับเคลื่อนประเทศต่อไปข้างหน้า อาทิเช่น ในแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2554-2558) ได้นำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอ เพียงมาตั้งไว้เป็นธงชัยทางความคิดในการวางแผนยุทธศาสตร์พัฒนาประเทศ นับเป็นทุนทางปัญญาของ ไทยที่มีความสำคัญที่สุด เพราะสอดคล้องกับพื้นฐานความคิด คุณค่า วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ต่างๆ ที่มีในประเทศ อย่างแท้จริง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความชัดเจนของแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่อธิบายกระบวนการและขั้นตอนการพัฒนาภาคการเกษตร อย่างที่ไม่เคยปรากฏในตำราเอกสารวิชาการใดๆ มาก่อน ถือได้ว่า เป็น **นวัตกรรม (Innovation) ครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นทั้งในแนวความคิดและแนวทางปฏิบัติสำหรับการพัฒนาภาค การเกษตร** โดยมีรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ ระบบเกษตรทฤษฎีใหม่และระบบเกษตรกรรมทางเลือก อื่นๆ ภายใต้แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ทั่วประเทศ ยังผลให้เกิดการ พัฒนาภาคการเกษตรและชนบทอย่างมีนัยสำคัญ ถือได้ว่า การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสนอแนะต่อสังคมครั้งสำคัญ ที่มีบริบทกว้างไกล ยังผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติของ กระบวนการพัฒนาที่เป็นอยู่ในประเทศไทยและสังคมประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ให้หันกลับมาตระหนัก ถึง “ความพอเพียง” ในการพัฒนา ซึ่งก็คือ การคิดและทำอย่างคำนึงถึงเหตุผล มีความพอดีพอประมาณ และมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเมื่อยามมีวิกฤต จากการใช้ภูมิปัญญาความรู้และคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวบุคคล และในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในระดับที่พอดีคือ ความสุขที่มั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

โดยนัยแห่งพระปรีชาญาณดังกล่าวนี้ จึงนับว่า เป็นคุณูปการที่สำคัญยิ่งต่อเหล่าเกษตรกร และพสกนิกรไทยทั้งปวง ที่จะได้ได้นำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ ที่เหมาะกับตนหรือสังคมที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะการสร้าง แนวทางการพัฒนาภาคการเกษตรไทยให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งยังเผชิญความท้าทายจากสภาพข้อจำกัดและ ปัญหาจำนวนมากที่รุมล้อม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นดั่งแสงสว่างที่ส่องให้เห็นแนวนโยบาย พัฒนาการเกษตรที่จะก้าวเดินต่อไปอย่างถูกต้อง เพื่อร่วมจรดงให้ครอบคลุมเกษตรกร ชุมชนในชนบท และสังคมภาคเมือง ให้มีการพัฒนาที่เชื่อมโยงต่อกันอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งเพื่อช่วยค้ำจุนให้สังคม โลกเป็นการส่วนรวมได้มีสันติภาพยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2548) **ปราชญ์ชุมชน** โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2547) สัมภาษณ์ในหนังสือ **“วังลดาวัลย์”** จัดทำโดยสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริษัทดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด กรุงเทพมหานคร
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) **มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง: ความหมายและความสำคัญ** อ้างถึงในรายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง “โครงการเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานและองค์กรชุมชนเพื่อประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัวและชุมชน” จัดทำโดย มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2547) เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
- ประเวศ วะสี (2542) **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม: แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม** สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน กรุงเทพมหานคร
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2544) **ตามรอยพระยุคลบาทสู่เศรษฐกิจพอเพียง มิติใหม่ในการพัฒนาการเกษตร** หนังสือราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในโอกาสทูลเกล้าถวายปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เศรษฐศาสตร์เกษตร) พิมพ์โดย บริษัท พี. พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด กรุงเทพมหานคร
- มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2547) **โครงการเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานและองค์กรชุมชนเพื่อประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัวและชุมชน** สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร
- ราตรี บุรขรัตน์พันธุ์ (2542) **ทฤษฎีใหม่ในหลวง: ชีวิตที่พอเพียง** สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน กรุงเทพมหานคร
- สุเมธ ตันติเวชกุล (2541) **การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ** มติชนรายสัปดาห์ กรุงเทพมหานคร
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) **ตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงที่ข้าพเจ้ารู้จัก** เพื่อนนักพิมพ์ กราฟฟิค กรุงเทพมหานคร

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2546) **เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ความหมาย
ของนักเศรษฐศาสตร์** เกษตรบุพรินทร์ กรุงเทพมหานคร

สมพร เทพลิขิต **การเดินตามรอยพระยุคลบาท: เศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการ
ทุจริต** (2548) กองทุนอริยมรรค กรุงเทพมหานคร

อภิชัย พันธเสน และคณะ (2546) **การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลาง
และขนาดย่อม** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร

อำพล เสนาณรงค์ (2542) **การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ** เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ
ในการประชุมวิชาการครั้งที่ 37 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

โดย ท่านผู้หญิง ดร.สฤวัลย์ เสถียรไทย

ประธานมูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันวิกฤติการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อในระดับประเทศเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นความกังวลในระดับโลก ดังจะเห็นได้จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (Climate Change) หลักฐานทางวิทยาศาสตร์พบว่า หากเรา ไม่สามารถหยุดยั้งการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์(CO₂) ไม่ให้เกินกว่า 450 ppm. ได้ โอกาสที่อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกจะสูงขึ้น 2 องศาเซลเซียส มีมากถึง 50 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเข้าขั้นวิกฤติและส่งผลกระทบตามมาอย่างรุนแรง¹ ถึงขนาดที่เมืองใหญ่ๆ ที่มีระดับต่ำกว่าน้ำทะเลและประเทศที่เป็นหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกบางประเทศ อาจจมนหายไปจากน้ำทะเลที่สูงขึ้น และพายุต่างๆ จะทวีความรุนแรงและบ่อยขึ้น ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพชนิดพันธุ์จะสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ขณะที่ปริมาณน้ำจืดก็จะลดลง เกิดภาวะแล้งที่รุนแรงในบางประเทศ ทำให้เกิดสภาวะการขาดอาหารและน้ำ นำไปสู่ภาวะสงครามแย่งชิงทรัพยากรได้ ยิ่งถ้าการปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดิมคือเพิ่มขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น ทาง IPCC (Inter governmental panel on climate change) ได้ประเมินไว้ว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกอาจสูงขึ้นได้ถึง 6 องศาเซลเซียส ซึ่งหากถึงจุดวิกฤติดังกล่าวมนุษยชาติก็อาจล่มสลายในที่สุด²

โดยส่วนมากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมักจะมีลักษณะที่ผู้ก่อปัญหา อาจไม่ใช่ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงในช่วงแรก เช่น การปล่อยมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรม เจ้าของโรงงานมักจะไม่ใช้คนในพื้นที่นั้น จึงไม่ได้รับผลโดยตรง หากเป็นชุมชนที่โรงงานเหล่านั้นตั้งอยู่ที่เป็นผู้ได้รับผลเป็นต้น นอกจากนี้ยังมักจะมีปัญหาด้านความเป็นธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมมักจะเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสหรือยากจนกว่าผู้ก่อปัญหา กรณีปัญหาโลกร้อนก็ทำนองเดียวกัน คือ ก๊าซเรือนกระจกโดยเฉพาะก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ก่อให้เกิดปัญหาอยู่ในปัจจุบันเกิดจากการปล่อยโดยประเทศที่ร่ำรวยในกลุ่มองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ในอดีต และกระทั่งปัจจุบันนี้ อัตราการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศที่พัฒนาแล้วก็ยิ่งสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา กล่าวคืออัตราการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เฉลี่ยของประเทศพัฒนาแล้วอยู่ที่ประมาณ 11.5 ตัน/หัว

¹ United Nations Development Programme (UNDP). Summary Human Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World. Available: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hrd2007-2008>.

² Inter-Governmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Fourth Assessment Report (AR4), the AR4 Synthesis Report. Available: HYPERLINK "http://www.ipc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf" www.ipc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf.

ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนา มีอัตรา 2.4 ตัน/หัว ประเทศสหรัฐอเมริกาเพียงประเทศเดียวปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอัตรา 20.6 ตัน/หัว ซึ่งสูงที่สุดในโลก มลรัฐเท็กซัสซึ่งมีประชากรจำนวนเพียงแค่ 23 ล้านคนปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงเทียบเท่ากับอนุภูมิภาคสะฮาราของทวีปแอฟริกาซึ่งมีประชากร 720 ล้านคนทั้งทวีป³ อย่างไรก็ตามผลที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะกระทบกับผู้คนยากจนอย่างในแอฟริกา มากกว่าในสหรัฐอเมริกา ในเรื่องของความแห้งแล้งอย่างรุนแรงและการขาดแคลนอาหาร นอกจากนั้นเชื้อโรคร้ายแรงมักจะแพร่กระจายและทวีความรุนแรงอย่างรวดเร็วในประเทศเขตร้อนขึ้นมากกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อระดับของปัญหาไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ทุกๆ ประเทศก็จะได้รับผลกระทบถ้วนหน้าทั้งหมด ซึ่งทำให้ไม่ว่าจะเป็นประเทศร่ำรวยหรือยากจนก็ต้องหันมาร่วมกันหาทางออกก่อนที่จะสายเกินไป

ขณะนี้ทางออกมีอยู่ทางเดียวคือ จะต้องมีการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยขึ้นสู่บรรยากาศลงให้ได้ ซึ่งจะเป็นไปได้คือ ต้องอาศัย 2 แนวทางหลักร่วมกัน คือ การสร้างนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีและการเปลี่ยนวิถีชีวิต (life style) สำหรับแนวทางแรกคือ การสร้างนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีนั้น ขณะนี้ประเทศที่ร่ำรวยได้มีการพยายามพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะที่ปริมาณการบริโภคของโลกยังดำเนินไปอย่างฟุ่มเฟือยถึงขนาดที่ Global Environmental Outlook (GEO) ของ UNDP ในปี ค.ศ. 2003 ได้รายงานข้อมูลรอยเท้านิเวศ (ecological foot print) ว่าต้องใช้โลก 1.4 โป⁴ ที่จะรองรับความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ และรายงานของ World Watch Institute ในปี ค.ศ. 2006 ได้ระบุว่าถ้าประชากรในประเทศจีนและอินเดียมีการบริโภคและวิถีชีวิตแบบตะวันตกคือ มีการบริโภคและปล่อยมลภาวะในอัตราต่อหัวเท่าประชากรในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน จะต้องใช้โลกอีกถึง 2 โป⁵ เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคของมนุษย์ที่เกินความสามารถที่โลกจะรองรับได้แล้ว แม้ว่าการแก้ไขปัญหามิติเทคโนโลยีจะช่วยได้ในระดับหนึ่ง หากแต่ก็ยังตามแก้ปัญหาไม่ทันในหลายกรณี โดยที่เทคโนโลยีช่วยแก้ปัญหาหนึ่ง แต่ก็ได้นำไปสู่ปัญหาอื่นที่คาดไม่ถึงด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนอันหนึ่ง คือ กรณีของเชื้อเพลิงชีวภาพ ซึ่งนำมาใช้แทนเชื้อเพลิงจากน้ำมัน อย่างไรก็ตาม เมื่อมีความต้องการการผลิตเชื้อเพลิงชีวภาพ อาทิ เอทิลแอลกอฮอล์ เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก การขยายการปลูกพืชพลังงาน เช่น ข้าวโพดและปาล์มน้ำมัน ได้นำไปสู่การทำลายป่าทั่วโลก⁶ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ได้หักลบจากการใช้พลังงานทางเลือกนี้ลงไป ดังนั้น แนวทางที่จำเป็นต้องกระทำด้วยจึงหนีไม่พ้นการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและลดการบริโภคที่เกินพอดี โดยเฉพาะในหมู่ประเทศร่ำรวยและประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนวิถีชีวิตไม่ใช่เรื่องง่ายนัก หากไม่มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิด หรือกระบวนทัศน์ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่เป้าหมายของชีวิตคือ ความร่ำรวยทางการเงินและวัตถุนิยมกลายเป็นคุณค่าสำคัญเหนืออื่นใด แนวทางการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนี้ได้รับอิทธิพลจาก “ลัทธิบริโภคนิยม”

³ Ibid.

⁴ See www.unep.org/geo/geo3/english.

⁵ See www.worldwatch.org/node/3893.

⁶ See www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1725975,00.html. and www.sciencemag.org/cgi/content/full/319/5867/1235

(Consumerism) ซึ่งเน้นการสะสมวัตถุและการบริโภคเกินความจำเป็น อย่างไรก็ตาม ในประเทศร่ำรวยหลายประเทศที่ประชากรมีรายได้และระดับความสะดวกสบายทางวัตถุสูง ผู้คนเหล่านั้นก็ไม่ได้มีความสุขไม่ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความเครียดสูงเมื่อต้องแข่งขันและอยู่รอดในสังคมที่ให้คุณค่าแก่ความเป็นปัจเจกมากเกินไป ในขณะที่เดียวกันก็มีความบกพร่องในมิติด้านจิตวิญญาณ⁷

หากกลับมาเทียบเคียงกับแนวคิดการพัฒนา ที่อาศัยภูมิปัญญาตะวันออกที่มีระบบวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่พึ่งตัวเองและพอเพียง มีการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเน้นด้านจิตวิญญาณ คือการพัฒนาในระดับจิตใจมากกว่าการพัฒนาด้านวัตถุอย่างเดียว มองธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยเป้าหมายของชีวิตไม่ใช่ความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่เป็นการพัฒนาระดับของจิตใจ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความอ่อนโยนและเกิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดจากหลายสำนักของตะวันออก ซึ่งมักจะอิงหลักพุทธศาสนา อาทิ ญี่ปุ่นใช้ปรัชญาเซ็นในเรื่อง “ความเป็นบูรณาการ” ที่ดงามเป็นแนวปรัชญาในการทำการผลิต การตลาดและการให้บริการ ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness หรือ GNH) ของประเทศภูฏาน เป็นแนวคิดแบบใหม่บนฐานความเชื่อที่ว่า ความสุข คือเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน และมองว่าการพัฒนาควรจะนำไปสู่ความพอใจทั้งทางร่างกายและจิตใจ และที่สำคัญคือ ของประเทศไทยที่มี**ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** (Sufficiency Economy Philosophy) ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานมาให้ โดยยึดหลักความสมดุลในมิติต่างๆ มีความพอประมาณ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ มีการเน้นเรื่องของคุณธรรม และการตระหนักรู้ได้ด้วยปัญญา ซึ่งเมื่อนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในมิติสิ่งแวดล้อมนั้น ก็คือการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเกื้อกูลกัน และเน้น “ภูมิสังคม” ที่คำนึงถึงการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานความแตกต่างของความหลากหลายทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตชุมชนและสังคม⁸

อาจกล่าวได้ว่า จุดเชื่อมโยงที่หายไป (missing link) ของการพัฒนาในสมัยปัจจุบัน คือการขาดการพัฒนาในระดับจิตใจหรือจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่เน้นหนักในภูมิปัญญาตะวันออก ฉะนั้นเมื่อการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเน้นแต่การยกระดับด้านรายได้ และความสมบูรณ์ทางวัตถุ โดยไม่มีการพัฒนาระดับจิตใจให้ลดความต้องการหรือความโลภที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอยู่จำกัดของโลกก็อาจตอบสนองความต้องการนั้นได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ดังที่มหาตมาคานธี กล่าวว่า “โลกใบนี้เพียงพอสำหรับความจำเป็นของทุกคน แต่ไม่เพียงพอต่อความโลภและความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุดที่มีในใจคน” (The World has enough for everyone's need

⁷ For instance the United States' happiness rank is at 23 and Singapore is at 53, while Bhutan's happiness rank is at 8 and Costa Rica is at 13. See http://bwnnt.business.com/interactive_reports/competitive_countries/index and www2.le.ac.uk/ebulletin/news/press-releases/2000-2009/2006/07.

⁸ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. สืบค้นจาก website. http://www.rdpb.go.th/rdpb/TH/BRANDSITE/theproject_s05.aspx. วันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

but not enough for everyone's greed.) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่จะหยุดยั้งความหายนะที่จะมาถึง จากปัญหาภูมิอากาศโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงดังที่กล่าวข้างต้น จะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต ลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยลง และสิ่งที่จะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้จริงโดยมีสันติสุขเกิดขึ้นด้วยนั้น ต้องอาศัยการเปลี่ยนวิถีคิด ซึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่สำคัญ ซึ่งอาจเป็นคำตอบให้กับโลกได้

จากประเด็นดังกล่าว สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินงานวิจัย⁹ เพื่อสร้างความเข้าใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้มีการสังเคราะห์จากประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติจริง ซึ่งใช้กรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่เสนอโดย ศ.ดร.อภิชาต พันธเสน¹⁰ เป็นกรอบในการศึกษา ตามกรอบแนวคิดดังกล่าวได้แยกวิเคราะห์ระดับการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเป็น 3 ระดับ (ดูรูปที่ 1) ดังนี้

1. ระดับเข้าข่าย (Partial Practices)

เป็นระดับที่มีลักษณะสำคัญในแง่การใช้ **“วิถีปฏิบัติ”** (Method) เพื่อลดความเสี่ยงพยายามรับมือ ต่อสู้กับปัญหาเพื่อความอยู่รอดอันเป็นสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต เกิดการสร้าง **“ภูมิคุ้มกัน”** (Immunization) อันเป็นหลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับตนเอง ครอบครัว หรือชุมชน

2. ระดับเข้าใจ (Comprehension)

ในระดับนี้ มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อ **“วิถีความคิด”** (Way of Thinking) มีการนำความคิดเรื่อง **“ความพอประมาณ”** (Moderation) อันเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน

3. ระดับเข้าถึง (Inspiration)

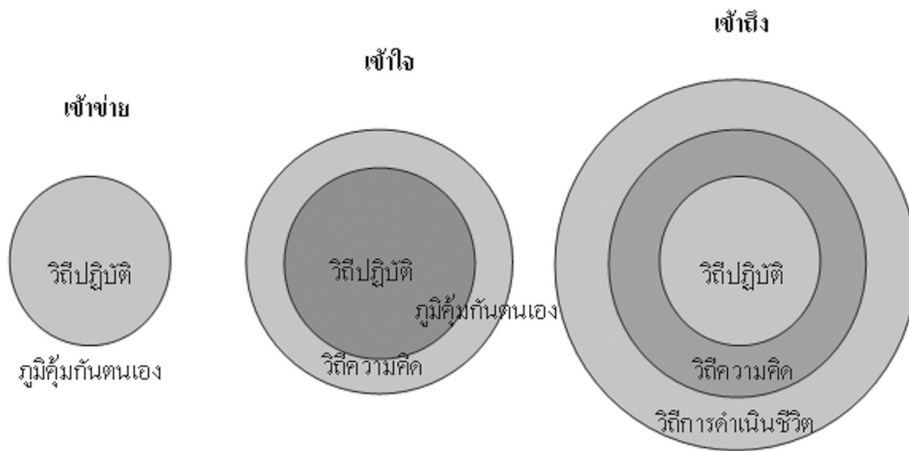
เป็นระดับที่ผ่านการปฏิบัติเป็นประจำจากพื้นฐานความเข้าใจจนกลายเป็น **“วิถีชีวิต”** (Way of Life) เป็นวิถีปฏิบัติโดยธรรมชาติ ทำให้ชีวิตอยู่อย่างมี **“เหตุผล”** (Reasonableness) อันเป็นองค์หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังสามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นเรียนรู้ได้

⁹ สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, รายงานเรื่อง “โครงการ การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ” ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2550– มิถุนายน พ.ศ. 2551

¹⁰ อภิชาต พันธเสน.(บรรณาธิการ). 2550. วิเคราะห์นโยบายของรัฐในระดับต่างๆรวมทั้งภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาสังคมจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ.2540–2549) เล่มที่ 1. และวิเคราะห์นโยบายมหภาคของรัฐในมิติต่างๆจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ.2540–2549) เล่มที่ 2.

รูป 1 : ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยกรณีศึกษาต่างๆ ที่คัดเลือกเพื่อใช้ศึกษาในงานวิจัย เป็นกลุ่มผู้ที่เคยประสบปัญหาพบมรสุมจากวิกฤติเศรษฐกิจและวิกฤติของการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และได้แนะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้แก้ปัญหาแล้วสามารถฝ่าฟันมรสุมต่างๆ และกลับมาประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังเช่น

- กรณีทรัพยากรธรรมชาติชุมชนบ้านแหลม อำเภอบะเหลียน จังหวัดตรัง
- กรณีการจัดการทรัพยากรบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาดอก อำเภอบะเหลียน จังหวัดบุรีรัมย์
- กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านเป็ดไร่ใน จังหวัดตราด
- กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร
- กรณีธุรกิจด้านบริการ ชุมพรคาบาน่า รีสอร์ทและศูนย์กีฬาดำน้ำ จังหวัดชุมพร

โดยเมื่อนำแต่ละกรณีศึกษามาวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงมีรายละเอียดดังนี้ คือ

กรณีทรัพยากรธรรมชาติชุมชนบ้านแหลม อำเภอบะเหลียน จังหวัดตรัง

ชุมชนบ้านแหลมอยู่บริเวณพื้นที่ติดชายฝั่งและบางส่วนเป็นพื้นที่ป่าชายเลน มีพื้นที่ประมาณ 32,300 ไร่ ปัญหาพื้นฐานดั้งเดิมเริ่มจากความยากจน เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ป่าชายเลนถูกบุกรุกจากนายทุนภายนอก มีการแย่งกันขายที่ดินให้นายทุน ป่าชายเลน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ ถูกทำลายโดยนักลงทุนจากภายนอกที่เข้ามาลงทุน เปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเป็นการทำนาเกลือ การทำสวนปาล์มน้ำมัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจากการทำประมงมากเกินไป เกิดการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำบางชนิด เช่น หอยต่างๆ ที่เป็นสัตว์พื้นเมือง นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากการจับสัตว์น้ำมากเกินไปจากการทำโรงงาน

ปลากะป๋อง หรือ หอยกระป๋อง เป็นต้น ซึ่งจากปัญหาดังกล่าว ทำให้มีกลุ่มอนุรักษ์ที่มีความพยายามที่จะรักษาความสมดุลระบบนิเวศ คือ กลุ่มสมาคมหยาดฝนที่พยายามเข้ามาแนะนำวิธีการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนให้แก่ชาวบ้าน และพยายามฟื้นฟูทรัพยากรต่างๆ ที่ได้สูญเสียไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจากปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากร ได้ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดการระเบิดจากข้างในซึ่งเป็นไปตามหลักการทรงงานที่ทำให้เห็นปัญหาและนำมาสู่แนวทางการดูแลทรัพยากรธรรมชาติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกรณีนี้สามารถสรุปได้ ทั้งสามระดับ คือ

ระดับเข้าข่าย ชุมชนบ้านแหลมได้มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การตั้งกฎ กติกาชุมชน ไม่ให้มีการทำการประมงมากเกินไป เพื่อช่วยในการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากร

ระดับเข้าใจ มีการสร้างองค์ความรู้ และมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนสำหรับชุมชน และพยายามนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้โดยบรรจุให้อยู่ในหลักสูตรของชุมชน

ระดับเข้าถึง ในส่วนของระดับปัจเจก ซึ่งมีผู้นำของสมาคมหยาดฝน เข้ามาเป็นผู้นำในการพัฒนาให้ชุมชนรักษาสีงแวดล้อมนั้น สามารถระบุได้ว่าอยู่ในระดับเข้าถึงเพราะผ่านการปฏิบัติจนกระทั่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ลงสู่ชุมชน แต่หากพิจารณาในระดับของชุมชนนั้นมีข้อสังเกตว่า ชุมชนนี้อาจจะยังไม่สามารถระบุได้ว่าอยู่ในระดับเข้าถึง เนื่องจากยังมีปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง ทั้งยังมีปัจจัยคุกคามจากภายนอกอยู่เป็นระยะๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนสมาคมหยาดฝนซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนนั้น เป็นคนภายนอกพื้นที่จึงไม่สามารถระบุได้อย่างมั่นใจว่ารูปแบบอนุรักษ์ของชุมชนบ้านแหลมจะสามารถยั่งยืนได้เพียงใด หรือทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถรับภาวะกดดันจากปัจจัยภายนอกได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่จะต้องดูต่อไปในอนาคต

กรณีการจัดการทรัพยากรบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ชุมชนบ้านละลอกกระสังผ่านประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาป่าชุมชนเสื่อมโทรมเนื่องจากการถูกล้มปทานต่างๆ เช่น การผลิตไม้และถ่าน และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดวิกฤตจึงขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐแต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ ทำให้ชาวบ้านตระหนักว่าในเมื่อคิดว่าเป็นเจ้าของป่า และเราพึ่งพาอาศัยป่าในการเป็นแหล่งอุปโภค บริโภค ก็ควรต้องทำหน้าที่พิทักษ์และดูแลป่าด้วย ชุมชนจึงเกิดความคิดพึ่งพาตนเอง และวิกฤตการณ์ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จากเดิมที่ภาครัฐเป็นผู้ดูแลมาเป็นการจัดการกันเอง ทำให้เกิดการระเบิดจากข้างในครั้งแรก โดยเริ่มตั้งกลุ่มอนุรักษ์ชุมชนบ้านละลอกกระสัง โดยให้ชาวบ้านเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆ กับเครือข่ายอื่นๆ ที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน และนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้และการจัดการทรัพยากรในบริบทของพื้นที่ของตนเองในด้านการรักษาและฟื้นฟูป่าชุมชน ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการจัดการทรัพยากรของชุมชนบ้านละลอกกระสังนั้นมาจากภายในคือตระหนักรู้คุณค่าของป่าด้วยตนเอง โดยมีปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นปัญหาเป็นตัวกระตุ้น โดยเมื่อนำวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง คือ

ระดับเข้าข่าย เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง โดยชุมชนได้ร่วมกันกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์และดูแลป่า ทำให้เกิดป่าใหม่ที่อุดมสมบูรณ์สามารถสนองต่อความต้องการของชาวบ้านได้ ซึ่ง

ชาวบ้านสามารถเก็บผลผลิตจากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด สัตว์เล็กสัตว์น้อย เพื่อนำไปรับประทาน

ระดับเข้าใจ เป็นการนำความพอประมาณบวกกับความรู้ เห็นได้ว่าชุมชนสามารถฟื้นฟูความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมนำมาใช้ ในส่วนของความพอประมาณมีการกำหนดขนาดพื้นที่เพาะปลูกให้เพียงพอที่จะสนองความต้องการโดยเน้นวิถีธรรมชาติ

ระดับเข้าถึง เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านเปรี๊ตใน จังหวัดตราด

จากอดีตชุมชนบ้านเปรี๊ตในเป็นพื้นที่ที่อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ป่าชายเลน แหล่งทรัพยากรทางทะเล ซึ่งในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ประสบกับปัญหากลางทุนในพื้นที่จากภายนอก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลน มาเป็นพื้นที่ทำนาเกลือ ทำให้มีปัญหาในด้านความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ ซึ่งผลก็คือ พื้นที่ป่าชายเลนถูกทำลายไปเป็นจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและนักลงทุนจากภายนอกในช่วงนั้น ซึ่งต่อมา พระสุบิน ปณีโต มองเห็นปัญหาจึงใช้หลักเชิงพุทธ สอนให้ชาวบ้านรู้จักคิด วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา โดยสอนให้รู้จัก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยเฉพาะหลักคุณธรรมที่เป็นรากฐานการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จนเกิดกิจกรรมกลุ่มลัจจะอ้อมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการครองจรชีวิต และการอนุรักษ์ป่าชายเลนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในส่วนของชาวชุมชนเองจากการที่รู้จัก วิเคราะห์เป็นก็ได้ส่งผลจากภายในจิตใจสู่ภายนอก ในลักษณะ ระเบิดจากภายใน ทำให้มีวิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง พึ่งพาเศรษฐกิจภายในชุมชน และอยู่อย่างเกื้อกูลระหว่างคนกับธรรมชาติ

โดยตัวอย่างกิจกรรมบางอย่างในพื้นที่ ได้แก่ การทำสินเชื่อนขนาดเล็กรายย่อย แนวคิดการอนุรักษ์ เช่น คำขวัญ หยุดจับร้อยละยี่สิบห้า ทำให้เกิดผลดีในระยะยาว การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการป้องกันทรัพยากร คือ เทคโนโลยีเตาเผา ซึ่งเป็นการนำยางรถยนต์เก่าที่ไม่ใช้แล้วมาสร้างเป็นปะการังเทียม แล้วนำไปวางตามพื้นที่ชายฝั่ง เพื่อเป็นปะการังเทียม และกันไม่ให้คลื่นเข้ามาซัดทำลายพื้นที่ริมฝั่ง ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่ที่ให้สัตว์น้ำได้เติบโตด้วย ซึ่งสามารถสรุปกิจกรรมตามสามระดับของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

ระดับเข้าข่าย เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน จะเห็นว่าการกำหนดกฎระเบียบที่จะใช้ในชุมชน นอกจากการทำงานภายในชุมชนด้วยตนเอง ยังมีการสร้างเครือข่ายด้วยเช่นกัน

ระดับเข้าใจ ความพอประมาณบวกองค์ความรู้ มีการรับเอาวิธีการบริหารจัดการทรัพยากรแบบองค์รวม หมายถึงนอกจากทำการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังมีการทำในเรื่องของสินเชื่อนรายย่อย มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และมีโครงการใหม่ๆ เช่น การทำเตาเผาเพื่อป้องกันการกัดเซาะดิน การทำบ้านอนุรักษ์ไม้ หมายถึงการปลูกต้นไม้สะสมไว้เหมือนกับการสะสมเงินเอาไว้ใช้ในวันปลาย

ระดับเข้าถึง เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องสามัคคีกัน ชุมชนมีการพบปะเพื่อประชุมหารือ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากเดิมให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร

เริ่มจากปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าโดยบุคคลภายนอก หรือ ชุมชนเอง หรือ นักธุรกิจ ที่ต้องการพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมต่าง ๆ ต่อมาคุณพงศา ชูแนม ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ สังกัด กรมป่าไม้ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลสวนรักษาป่าในบริเวณป่าพะโต๊ะ เข้าไปทำหน้าที่ได้ริเริ่มโครงการต่าง ๆ ที่น่าสนใจคือ ธนาคารต้นไม้ ซึ่งเป็นการปลูกต้นไม้ โดยให้ประโยชน์คือใช้เป็นเครดิตหรือเงินสะสมให้กับผู้ปลูก ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ชำระหนี้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)¹¹ ซึ่งหวังว่ากรมป่าไม้ จะโอน เงินที่เป็นงบประมาณสำหรับการปลูกป่าไปให้กับ ธกส. เนื่องจากได้จำนวนป่าเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้นจะเห็น ว่าเป็นความรู้ใหม่ที่คุณพงศาได้สร้างขึ้นและรับมาใช้ประสบความสำเร็จพอสมควร สุดท้ายก็ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ชาวบ้านเองก็จะสามารถใช้ผลิตภัณฑ์จากป่า และยังสามารถเสริมสร้างระบบนิเวศ ซึ่งทีมวิจัยได้ สังเคราะห์กรณีนี้ตามกรอบแนวคิดสามระดับที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

ระดับเข้าข่าย (มีภูมิคุ้มกัน) จะเห็นว่าชุมชนสามารถจัดตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมา และมีการทำข้อตกลง ภายในชุมชน ถึงระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าของสมาชิก ประการที่สอง คือ ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่ไม้สัก สามารถนำมาใช้สำหรับชีวิตประจำวัน และยังสามารถป้องกันผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น กลไก ตลาดที่สินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านก็จะไม่รับผลกระทบจากกลไกดังกล่าว นอกจากนี้ยังทำให้เกิด การตระหนักถึงการรักษานุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ระดับเข้าใจ (ความพอประมาณ+องค์ความรู้) ในแง่ของความพอประมาณ จะเห็นว่าในกรณีนี้ ชาวบ้านได้กำหนด จำกัดพื้นที่สำหรับการเกษตร และจัดสรรพื้นที่บางส่วนสำหรับป่าเพื่อให้ป่ามีความ อุดมสมบูรณ์ ทำให้สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ สำหรับเรื่ององค์ความรู้ใหม่ๆ เช่น โครงการธนาคารต้นไม้มี ประโยชน์และประสบความสำเร็จ

ระดับเข้าถึง จะเห็นว่าในระดับปัจเจก คือ คุณพงศา สามารถอยู่ในระดับการเข้าถึงได้ใน แง่ของการเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเข้าถึง มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ดังกล่าว โดยเน้นการรักษา ป่า และฟื้นฟูสมดุของระบบนิเวศ ก็จะต้องฟื้นฟูคนและฟื้นฟูป่าด้วย แต่ในส่วนของชุมชนบริเวณต้นน้ำ พะโต๊ะนั้นเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำพะโต๊ะหลายชุมชน รวมทั้งคุณพงศา ซึ่งได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชน อาจไม่สามารถมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำชุมชนได้ตลอด ดังนั้นจึงมีอาจจะสรุปโดยรวมได้ว่าชุมชนดังกล่าว อยู่ในระดับการเข้าถึงของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

¹¹ ปัจจุบัน ธกส. ได้นำโครงการของธนาคารต้นไม้มาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของธนาคารในการดำเนินการ เพื่อให้เกษตรกรปลูก ป่าใช้หนี้ตามวิถีพอเพียง แต่ยังคงอยู่ในระหว่างการพิจารณาเรื่องการประเมินราคาต้นไม้

กรณีศึกษาด้านบริการ ชุมพรคาบาน่า รีสอร์ทและศูนย์กีฬาดำน้ำ จังหวัดชุมพร

กรณีศึกษารีสอร์ทและศูนย์กีฬาดำน้ำ ซึ่งเคยประสบปัญหาหนี้สินเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ.2540 แต่ด้วยอาศัยความอดทนและเพียรพยายามแก้ไขวิกฤติ และเรียนรู้ จากการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สามารถพยุงฐานะเศรษฐกิจของโรงแรมให้พลิกฟื้นและมี รายได้ผ่อนชำระหนี้สินคืนธนาคารได้ ทั้งนี้ คุณวรวิสร รักษ์พันธุ์ ซึ่งเป็นผู้บริหารของชุมพรคาบาน่า ได้ เปลี่ยนวิธีคิดจากแนวคิดกระแสหลัก มุ่งสู่แนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวคิดในหลักการทรงงาน “Our loss is our gain” เป็นการเปลี่ยน ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์จากกำไรคือกำไร มาเป็น “เศรษฐกิจของพวกเรา คือ ขาดทุนคือกำไร ยิ่งทำยิ่ง ได้ ยิ่งให้ยิ่งมี” ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนทางความคิดที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้องค์กรสามารถทำงานและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย เป็นการมองว่าที่ได้อยู่ในที่มีธรรมชาติดี เปลี่ยนแนวคิดว่า “ต้องรู้จักให้ ต้องให้อย่างเต็มที่และต้องเต็มใจ” นั่นคือกำไรที่แท้จริง

นอกจากนี้ยังนำหลักการทรงงานอื่นมาใช้ อาทิ ระเบิดจากข้างใน พึ่งตนเอง องค์กรรวม ฯลฯ มาใช้ในการบริหารโรงแรม และให้ความสำคัญเรื่อง “การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ อยู่อย่างประหยัด” ให้เข้ากับภูมิสังคมของธุรกิจ ดังเช่น นโยบายของรีสอร์ทที่มุ่งให้มีการผลิตของกิน ของใช้เองภายในรีสอร์ท ก็ได้ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของโรงแรม เกิดการจ้างงานชุมชนข้างเคียง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลดภาระด้านการขนส่ง โดยให้ทำสิ่งของบางอย่างเองแทนที่จะต้องซื้อจากข้างนอก เช่น สบู่ ยาสระผม การปลูกผักผลไม้พื้นเมืองปลอดสารพิษ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะสามารถเพิ่มรายได้ให้กับพนักงาน ในขณะเดียวกันยังสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายบางส่วนได้ ที่สำคัญยังเป็นการสร้างตราสินค้า หรือชื่อเสียงของรีสอร์ทได้อีกด้วย อาทิ การสนับสนุนให้ชุมชนปลูกข้าวพันธุ์เหลืองปะทิวซึ่งเป็นข้าว พันธุ์พื้นเมืองที่ผลิตเองสำหรับแขกที่มาพักในชุมชน นอกจากนี้ยังผลิตสินค้าบางอย่างขึ้นเอง การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งหลังจากที่ใช้วิธีเช่นนี้แล้ว ธุรกิจก็ค่อยๆ ดีขึ้น และสามารถทำเงินได้เป็น จำนวนมากในแต่ละปี ในขณะเดียวกันสามารถสร้างงานและรายได้ให้กับพนักงานได้ตลอดทั้งปี โดยในช่วงนอกฤดูท่องเที่ยว พนักงานก็จะได้รับการสนับสนุนให้ทำอย่างอื่นในบริเวณรอบๆ โรงแรม ทำให้ ไม่จำเป็นต้องไล่คนงานออก และทุกคนก็ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมุ่งมั่นทำต่อไป ในกรณีนี้เมื่อนำมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดทั้งสามระดับ ได้ดังนี้

ระดับเข้าข่าย เป็นการสร้างงานให้กับคนในชุมชนในการผลิตสินค้าต่างๆ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ ปลอดสารพิษ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างเครือข่ายทั้งระหว่างชุมชนกับโรงแรม ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ระหว่างจังหวัด ทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายในระดับประเทศด้วย เช่น ขยายเครือข่ายไปประเทศกัมพูชา เป็นต้น

ระดับเข้าใจ เป็นการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ และส่งเสริมการปลูกข้าวสายพันธุ์พื้นเมือง ทั้งยังมีกิจกรรมมากมายที่เกี่ยวกับการนำกลับมาใช้ใหม่

ระดับเข้าถึง ในระดับนี้พบว่า วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป หมายความว่า ธุรกิจรีสอร์ทสามารถผสมผสานเข้ากับสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นเมืองมากขึ้น ทำให้สามารถฟื้นฟูธุรกิจได้จากปัญหาที่เผชิญ ประการสุดท้าย เจ้าของธุรกิจเห็นความสำคัญของสมดุลธรรมชาติ ความสมดุลของชีวิต แทนที่จะมุ่งเน้นแสวงหาผลกำไรในระยะสั้น แต่เขาสามารถที่จะอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบายในระยะยาว

นอกจากนี้จากการศึกษาการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีระดับการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกัน ชุมชนบางแห่งสามารถประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ในหลาย ๆ มิติ ในขณะที่บางชุมชนมีการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในบางมิติเท่านั้น ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวได้มีการรวบรวมและจัดทำดัชนีชี้วัดเบื้องต้นในการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงโดย รศ.ดร.อดิสร อิศรางกูร ณ อยุธยา¹² ซึ่งผลการศึกษาประกอบด้วยดัชนีชี้วัดรวมทั้งหมด 8 ดัชนี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เข้าข่าย (การมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง)

- ดัชนีที่ 1 มีกิจกรรมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
- ดัชนีที่ 2 มีกฎของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์และเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ป่าไม้, ประมง, แหล่งน้ำ, ที่ดินสาธารณะ)
- ดัชนีที่ 3 มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างเครือข่าย
- ดัชนีที่ 4 มีการสร้างความตระหนักรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กลุ่มที่ 2 เข้าใจ (การมีความพอประมาณ + การใช้ความรู้ ความรอบคอบ)

- ดัชนีที่ 5 มีการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ดัชนีที่ 6 มีแนวทางปฏิบัติที่มองอย่างองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างกองทุนชุมชน, การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)
- ดัชนีที่ 7 มีการตระหนักถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ (เช่น จำกัดขนาดฟาร์มเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน)

กลุ่มที่ 3 เข้าถึง (ความมีเหตุผล + การยึดหลักคุณธรรม)

- ดัชนีที่ 8 การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน, การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตร, เกษตรอินทรีย์) ลดการให้ความสำคัญต่อผลตอบแทนระยะสั้น และมีการบริโภคอย่างยั่งยืน

การจัดทำดัชนีชี้วัด ได้เลือกกรอบวิเคราะห์ระดับของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นกรอบในการจัดทำดัชนีชี้วัด โดย รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์จากกิจกรรม วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนต้นแบบทั้ง 5 กรณีศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

¹² อดิสร อิศรางกูร ณ อยุธยา เอกสารวิจัยในโครงการ การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ โดยสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2550- มิถุนายน พ.ศ. 2551

ดัชนีชี้วัดกลุ่มที่ 1 เข้าข่าย (การมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง) พบว่าจากการที่ชุมชนได้ผ่านประสบการณ์จากการสูญเสียและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ได้ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และตระหนักในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรผ่านกิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์และสถาบันในชุมชนหรือองค์กรที่ทำงานร่วมกับชุมชน ที่จะป้องกัน และลดความเสี่ยง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นวิถีปฏิบัติในการป้องกันปัญหาอันเป็นหลักการสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นไปตามดัชนีชี้วัดที่ 1-4 โดยพิจารณาจากการร่วมกันกำหนดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร มีการจัดทำกฎของชุมชน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และร่วมกันสร้างเครือข่ายและพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน ให้เกิดความตระหนักร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ดังเช่น การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์หอยนางรมและขยายผลกิจกรรมไปสู่การอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านแหลม อ.ปะเหลียน จ.ตรัง, การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน รวมทั้งกรณีชุมชนพรคานาที่รวบรวมพนักงานและชาวบ้านสร้างกิจกรรมนวัตกรรมในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวในการดูแลรักษาท้องทะเลด้วยการทำระเบิด จุลินทรีย์ การตัดอวนที่คลุมแนวปะการังระหว่างกิจกรรมดำน้ำ และการสร้างเครือข่าย การอบรมให้ความรู้ในองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรระหว่างชุมชนในทุกกรณีศึกษา

ดัชนีชี้วัดกลุ่มที่ 2 เข้าใจ (การมีความพอประมาณ + การใช้ความรู้ ความรอบคอบ) เป็นดัชนีชี้วัดในกลุ่มที่มุ่งเน้นต่อ วิถีความคิด ที่มองการรักษาทรัพยากรธรรมชาติในเชิงองค์รวม มีการเรียนรู้ที่จะใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ดังเช่น ดัชนีที่ 5 การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเตาเผา ซึ่งเป็นเทคโนโลยีชาวบ้านที่นำยางรถยนต์มาทำเป็นเตาเผาสำหรับป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งเป็นการช่วยชะลอคลื่น จึงทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนสามารถมีชีวิตอยู่รอดสำหรับเป็นอาหารของชาวเปรี๊ตใน และสำหรับดัชนีที่ 6 คือมีแนวทางปฏิบัติที่มองอย่างองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น ความเชื่อมโยงระหว่างกองทุนชุมชน, การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ) ดังเช่น กิจกรรมโครงการคนอยู่ป่ายัง ของลุ่มน้ำพะโต๊ะ จ.ชุมพรที่ได้เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเข้าด้วยกัน ตลอดจนกิจกรรมของบ้านละลอกกระสังที่พยายามส่งเสริมคนทุกกลุ่มในชุมชนและขยายงานจากมิติทรัพยากรไปยังมิติอื่นๆ เพื่อเป็นการบูรณาการในทุกมิติแบบองค์รวม ในส่วนของดัชนีที่ 7 มีการตระหนักถึงความสามารถในการรองรับของสิ่งแวดล้อมและความสมดุลด้านนิเวศ (เช่น จำกัดขนาดฟาร์มเพื่อเติมเต็มความต้องการพื้นฐาน) ดังเช่น กิจกรรมของชุมชนพรคานา ที่ได้จัดทำระบบบำบัดน้ำเสียภายในรีสอร์ทในแบบธรรมชาติก่อนที่จะปล่อยสู่ภายนอก, การเก็บของป่าต้องเหลือเผื่อเพื่อให้ไม่สามารถเติบโตได้ของบ้านละลอกกระสังที่มองในเรื่องของความสมดุลของระบบนิเวศที่จะต้องเติบโตมาทดแทนสิ่งเก่า

ดัชนีชี้วัดกลุ่มที่ 3 เข้าถึง (ความมีเหตุผล + การยึดหลักคุณธรรม) เป็น ดัชนีที่พิจารณาในแง่ของการดำเนินชีวิตที่ผ่านการปฏิบัติในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นประจักษ์นระทั้งกลายเป็น วิถีชีวิต ความคุ้นชินในการดำเนินชีวิต โดยสอดคล้องกับดัชนีที่ 8 การปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ (เช่น ป่าชุมชน, การใช้แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน เช่น วนเกษตร, เกษตรอินทรีย์) ลดการ

ให้ความสำคัญต่อผลตอบแทนระยะสั้น และมีการบริโภคอย่างยั่งยืน ซึ่งจากกรณีศึกษา พบว่ามีหลายกิจกรรมที่อยู่ในระดับนี้ อาทิ การทำกิจกรรมเลียนแบบธรรมชาติของกลุ่มน้ำพะโต๊ะ เช่นการปล่อยให้คลองเป็นไปตามธรรมชาติ, การลดการใช้สารเคมีแล้วหันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนบ้านละลอกกระสัง, การจัดทำป่าชุมชนของบ้านเป็ดใน บ้านละลอกกระสัง เป็นต้น

ดังจะเห็นได้ว่าการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถนำมาใช้เป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตของทุกภาคส่วน ที่จะช่วยป้องกัน ดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้อยู่คงสภาพเดิมดังเช่นอดีต ทั้งนี้จากกรณีศึกษาทั้ง 5 กรณีศึกษาดังกล่าวนั้น ถือว่าเป็นการสังเคราะห์จากประสบการณ์ที่ได้นำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถนำประสบการณ์ดังกล่าวไปขยายผลยังชุมชนพื้นที่อื่นๆ ของประเทศได้ต่อไป

บทสังเคราะห์การพัฒนางานองค์การตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมบัติ กุสุมาวลี

คณะพัฒนาศาสตร์มนุษยศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

1. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในมุมมองระดับองค์การ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้พระราชทานความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า “เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึก คุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ในการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

ทั้งนี้ได้มีความพยายามของคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในการอธิบายความหมายเพิ่มเติมขององค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

- **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ไม่สุดโต่งเกินไป ขณะเดียวกันความพอดีนั้นก็ต้องเป็นไปในลักษณะที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ จากพระราชดำรัสด้าน**ความประหยัด ประมาณ** รู้ว่าสิ่งใดควรจ่ายออกไป และสิ่งใดควรรักษาไว้ โดยใช้การประมาณ ทั้ง**ประมาณตน และประมาณสถานการณ์** ประมาณตนให้รู้ว่าตนเองต้องการอะไร มีความจำเป็นสำหรับตนมากแค่ไหน และในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ต้องทำอะไรถึงจะพอเพียงกับตนเอง ซึ่งการประมาณตนเอง และสถานการณ์ เพื่อวิเคราะห์ว่าความพอดีของตนนั้น ที่ว่าไม่มากเกินไป หรือน้อยเกินไป อยู่ในระดับใด หลายครั้งจากกระแสพระราชดำรัส กล่าวถึงสถานการณ์รอบด้านในสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจถึงระดับความพอดีของบุคคล องค์กร หรือสังคม เพราะฉะนั้นถ้าหากถามว่าความพอประมาณคือพอประมาณ

ขนาดไหน ก็ต้องใช้การประมาณปัจจัยต่างๆ รอบด้าน ทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเหตุผล ให้ทราบถึง “ความพอประมาณ” ในระดับ “พอประมาณ” นั้นๆ

- **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ รู้จักประมาณตนและประมาณสถานการณ์ ประการสำคัญคือต้องพิจารณาอย่างมีเหตุมีผล โดยใช้**ความเป็นกลาง** **เที่ยงตรง** **ปราศจากอคติ** เพราะการวิเคราะห์ วิเคราะห์ใดๆ ที่ได้ข้อว่ามีเหตุมีผลแล้วนั้น สำคัญอย่างยิ่งต้องใช้**ความเป็นกลาง** **ความไม่มีอคติ** แล้วจะสามารถพิจารณาเหตุผลได้รอบด้าน และมีการตัดสินใจอย่าง**รอบคอบ**ที่สุด ความมีเหตุมีผล ความเป็นกลาง การปราศจากอคตินั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีภูมิคุ้มกันที่ดีคอยถ่วงน้ำหนัก ไม่ให้เอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง ทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมถึงความเสี่ยงที่จะมีขึ้น
- **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** จึงหมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล เตรียมความพร้อมในทุกๆ ด้าน เราจะเห็นถึงการคล้องเกี่ยวกันอยู่ของทั้งสามห่วง กล่าวคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผลก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดภูมิคุ้มกัน ในขณะที่เดียวกันการมีภูมิคุ้มกันที่ดีก็เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ ความพอประมาณสามารถประมาณได้อย่างเหมาะสมเพราะ**ไม่ประมาท**มีการเตรียมพร้อม ตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อยู่เสมอ เช่นเดียวกับการมีภูมิคุ้มกันที่ดีอย่างเช่น **ความมีสติรู้** และ**ความสงบภายในใจ**อยู่เสมอ ก็ทำให้เกิดพุทธิปัญญา วิจยญาณ ในการพิจารณาปัจจัยต่างๆ เพื่อตัดสินระดับความพอเพียงได้หลายครั้งทั้งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่พระราชาดำรัสถึง**ความสามัคคี** ให้ยึดเหนี่ยวไว้ในยามสังคมมีความเปลี่ยนแปลง ความสามัคคีก็คือภูมิคุ้มกันหนึ่งที่จะช่วยให้รับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องมีเงื่อนไข 2 เงื่อนไข คือ อาศัยความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน
- **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย **ความรู้รอบรู้**เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน **ความรู้รอบคอบ**ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและ**ความระมัดระวัง**ในขั้นปฏิบัติ **การเรียนรู้** อย่างรอบด้าน คือ การเรียนรู้ตั้งแต่ **รู้ เข้าใจ และประยุกต์** หรือ**บูรณาการ** ใช้ **รู้** คือ **รู้**ในหลักวิชาตามที่ได้ศึกษามาเป็นอย่างดี จากนั้นจึงนำมาพิจารณาให้เกิดการเข้าใจ กลายเป็นความรู้ของตนเอง และนำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ การปฏิบัติใช้ความรู้จนเกิดผล ก็เป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียน **รู้**จากสถานการณ์จริง แล้วจะเกิดเป็นองค์ความรู้ของตนเองขึ้นมา ถึงถือว่าเป็นความรู้ที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากเมื่อใช้การเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ก็ได้ความรู้จากการใช้นั้นๆ
- ในส่วนของ **เงื่อนไขคุณธรรม** ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม **มีความซื่อสัตย์สุจริต** และ**มีความอดทน** มีความเพียร **ใช้สติปัญญา**ในการดำเนินชีวิต และคุณธรรมต่างๆ ที่ช่วยกำกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ในครรลองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรับผิดชอบ ความเสียสละ ฯลฯ

สรุปจุดเน้นของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า จุดเน้นของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

- (1) **เน้นให้คนเข้าใจลักษณะพื้นฐานทางสังคมว่า “ความเปลี่ยนแปลง” คือความจริงแท้ทางสังคม** หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจะลักษณะของสังคม ดังนั้นคนในสังคมจึงต้องรู้จักมองโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างเป็นระบบ ต้องไม่มองโลกอย่างหยุดนิ่งตายตัว ต้องเข้าใจว่าทุกอย่างล้วนอยู่ภายใต้พลังพลวัตการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีตรรกะของเหตุและผลที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน
- (2) **เน้นการสร้างความพร้อมรองรับกับการเปลี่ยนแปลง** กล่าวคือเมื่อมองโลกในเชิงพลวัตแล้ว คนก็ต้องหันกลับมาถามทบทวนตนเองว่าจะเตรียมพร้อมตนเอง ครอบครัวย ชุมชน องค์กร และประเทศชาติ ให้มีความสามารถพร้อมรองรับกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร หากพิจารณาจากคำนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ประเด็นสำคัญกลับอยู่ที่ว่าจะปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสเหล่านั้นอย่างไร?
- (3) **เน้นการสร้างสมดุล มั่นคง และความยั่งยืนระยะยาว** กล่าวคือ ในการที่จะปรับตัวให้พร้อมรองรับกับการเปลี่ยนแปลงได้ หลักสำคัญในการเตรียมความพร้อมนี้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะไม่มองเพียงแค่การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือการเอาตัวรอดได้ในระยะสั้นๆ หรือการแก้ปัญหาให้แต่ตัวเองเอาตัวรอดได้แต่ไปสร้างความเสียหายให้กับภาคส่วนอื่น หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นเรื่องของการมองการณ์ไกล การมุ่งสู่อนาคตที่ดีกว่า การเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งและ ส่งเสริมการมีชีวิตที่ดีร่วมกันในระยะยาว
- (4) **เน้นความพอดี พอประมาณ รู้จักตนเอง รู้จักบริบท** ในการที่จะทำให้สังคม ชุมชน องค์กร มีความสมดุลยั่งยืนระยะยาว คนในสังคมจะต้อง “รู้เรา รู้เขา” คือรู้จักตนเอง รู้จักรากเหง้า ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และ รู้จักวิเคราะห์ บริบท/สภาพแวดล้อมแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน รวมทั้งรู้จักทำความเข้าใจสังคม/ชุมชน/องค์กรในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และเมื่อพิจารณา “ตัวเราและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง” อย่างรอบด้านแล้ว หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นให้เราได้รู้จักยึดมั่นใน “ความพอประมาณ” และ “ความพอดี” กล่าวคือรู้จักประเมินและประมาณตนเองว่า “ความพอดีพอเหมาะพอควร” สำหรับสังคม/ชุมชน/องค์กรของเราควรจะอยู่ ณ จุดใด สิ่งที่เราควรหลีกเลี่ยงก็คือ การทำอะไรที่สุดโängทั้งในทางบวกและทางลบ เช่น การทำอะไรที่เกินความสามารถ เกินศักยภาพและขีดความสามารถทางสังคม หรือ การทำอะไรที่ต่ำกว่าความสามารถ ศักยภาพและความเป็นจริงของตนเอง เป็นต้น
- (5) **เน้นการมีความรู้ และ ความมีคุณธรรม** คนที่จะรู้จักตนเอง รู้จักสภาพแวดล้อมและรู้จักการประมาณตนเองนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีธรรมะอยู่ในจิตใจ เงื่อนไขสำคัญที่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญก็คือ การที่คนในสังคม/ชุมชน/องค์กรจะต้องใช้ชีวิตและทำงานอยู่บนพื้นฐานของความรู้ การมีสติปัญญา และการหมั่นเรียนรู้ แสวงหา

เพิ่มพูนความรู้อย่างต่อเนื่อง มากกว่าการใช้แต่อารมณ์ ความรู้สึกและอคติแบบเดิมๆ ในการคิดตัดสินใจ รวมทั้ง คนในสังคม/ชุมชน/องค์กรจะต้องมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานของจิตใจ เช่น มีความ پاکเพียร อุตสาหะ มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีสัมมาอาชีวะ มีธรรมะในจิตใจ มีความสามัคคี เป็นต้น

- (6) **เน้นการพึ่งตนเอง การพึ่งพิงกัน และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม** เป้าประสงค์สำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือทำให้คน/ครอบครัว/ชุมชน/องค์กร/สังคมสามารถที่จะยืนหยัดบนขาของตนเอง แม้ “การพึ่งตนเองได้” คือหัวใจสำคัญ แต่การพึ่งตนเองได้ มิได้หมายความว่า จะใช้ชีวิตแบบปัจเจกชนนิยม ตัวใครตัวมัน ตัดขาดความสัมพันธ์จากโลกภายนอก หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริม “การพึ่งตนเองแบบยั่งยืน” กล่าวคือการรู้จักสร้างความสัมพันธ์ ร่วมมือ ช่วยเหลือ แบ่งปัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกับผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ส่งเสริมให้คนเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน (Self-interest) เป็นที่ตั้ง แต่ให้คุณค่าอย่างยิ่งกับการสร้างวิสัยทัศน์และค่านิยมของคนให้รู้จักรับผิดชอบต่อและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (Collective interest) เพราะประโยชน์ส่วนรวมคือสิ่งที่จะสร้างความสงบ สันติและความผาสุกของทุกคนในสังคมในระยะยาว

2. ทวิลักษณ์ของการพัฒนาองค์กร 2 กระแส

องค์กร (Organization) คือหน่วยทางสังคมที่สำคัญในโลกยุคสมัยใหม่ (Modern age) นักคิดด้านการบริหารจัดการคนสำคัญ เช่น ปีเตอร์ ดรักเกอร์ (Peter Drucker) ได้เคยกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าองค์กรคือปรากฏการณ์ทางสังคมของโลกยุคใหม่ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็น “ประดิษฐกรรมทางสังคม” (Social invention) ที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นแพร่หลายนับจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรกของมนุษยชาติเมื่อประมาณทศวรรษที่ 1800 กล่าวได้ว่า นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่หนึ่งที่ประเทศอังกฤษเป็นต้นมา วิถีชีวิตของมนุษยชาติก็ได้ถึงจุดหักเหครั้งสำคัญ นั่นคือการปรับเปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตเรียบง่ายแบบเดิมในยุคสังคมเกษตรกรรม มาสู่วิถีชีวิตที่ซับซ้อนและทันสมัยมากขึ้นในยุคสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยทำให้มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องดำรงชีวิตส่วนใหญ่ในแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ แต่ละเดือน และแต่ละปีประกอบการทำงานอยู่ในหน่วยทางสังคมที่เรียกว่า “องค์กร”

พัฒนาการทางความคิดว่าด้วยการบริหารจัดการองค์กรเริ่มจากแนวความคิดแบบง่าย ๆ ตรงไปตรงมา กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ผู้ประกอบการมุ่งหวังผลกำไรทางธุรกิจ โดยใช้สิ่งตอบแทนทางเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ในขณะที่มนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงแค่เครื่องมือที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จทางธุรกิจในยุคแรกของการบริหารจัดการองค์กร ผู้บริหารจึงมุ่งเน้นการควบคุมสั่งการบังคับบัญชาเพื่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และมองบุคลากรเปรียบเสมือนกับ “เครื่องจักร” ที่ผู้บริหารสามารถดัดแปลงงานได้ โดยมีค่าตอบแทนในรูปตัวเงินเป็นตัวกระตุ้นขับเคลื่อนพลังในการทำงาน จนกระทั่ง เมื่อเศรษฐกิจสังคม การเมืองและเทคโนโลยีมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีพัฒนาการเติบโตอย่างซับซ้อนมากขึ้น ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมขยายตัวอย่างรวดเร็วจนรุกรานคุณภาพชีวิตและสังคมมากขึ้น การเมืองประชาธิปไตยที่พัฒนาควบคู่ไปกับกระแสสิทธิมนุษยชน และเทคโนโลยีการ

สื่อสารที่ได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ลึกซึ้งและกว้างขวางไปทั่วโลก ทำให้เกิดแนวความคิดที่เห็นว่าจำเป็นต้องมี “การพัฒนาองค์กร” เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวและพัฒนาเท่าทันเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก

วิชาการด้านการพัฒนาองค์กร (Organization Development - OD) มีวิวัฒนาการต่อเนื่องมานานหลายทศวรรษ แต่ช่วงเวลาที่ยึดได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการตื่นตัวในวิชาการด้านการพัฒนาองค์กรเป็นอย่างมาก ได้แก่ ความเคลื่อนไหวในช่วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 ซึ่งมีการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านการพัฒนาองค์กรเพื่อให้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิผลขององค์กร พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือที่จะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตการทำงานของสมาชิกภายในองค์กร เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มีพัฒนาการของการพัฒนาองค์กรอย่างมากในช่วงนี้ ก็คือ ผลพวงจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่สองได้ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตก้าวหน้าอย่างมหาศาลในด้านความรู้ การวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวกับองค์กร ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยในด้านพฤติกรรมองค์กร ทฤษฎีองค์กร การบริหารจัดการ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการเชิงกลยุทธ์ (ดูประวัติศาสตร์ของการพัฒนาองค์กรได้ในบทที่ 1 ของ Smither et al., 1996 และ French et al., 2005)

ในเชิงทฤษฎี แนวคิดการพัฒนาองค์กร สามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 กระบวนทัศน์สำคัญ (อ่านรายละเอียดได้ใน สมบัติ 2551) ได้แก่ 1) กระบวนทัศน์การพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิก (Classical Organization Development) 2) กระบวนทัศน์การพัฒนาองค์กรแนวเน้นการเปลี่ยนรูป (Organization transformation)

แนวคิดแรกคือ กระบวนทัศน์การพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิก (Classical OD) ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากขบวนการ “มนุษยนิยม” (Humanism) ซึ่งเฟื่องฟูอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ 1960 โดยมีวิชาการด้านจิตวิทยาและสังคมวิทยาเป็นหัวหอกสำคัญ เนื่องด้วยความเป็นกลุ่มที่บุกเบิกแนวคิดการพัฒนาองค์กรรุ่นแรก ดังนั้นแนวคิดนี้จึงได้รับการตีตราว่าเป็นแนวคิดที่ “คลาสสิก” การพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิกนี้มีจุดเด่นอยู่ที่การให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนา “กระบวนการ” ภายในองค์กร โดยใช้วิธีการที่เน้น “กระบวนการมีส่วนร่วม” ของคนทุกระดับภายในองค์กร โดยมีค่านิยมหลักคือ การให้คุณค่า คัดค้านกับความเป็นมนุษย์ของสมาชิกในองค์กร ด้วยความเชื่อพื้นฐานของนักมนุษยนิยมที่ว่า หากมนุษย์ได้รับการปฏิบัติที่ดี มีขวัญกำลังใจที่ดี ความเป็นธรรมชาติ มีอิสระเสรีภาพ และได้รับการพัฒนาที่เหมาะสมแล้ว มนุษย์ก็จะกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตรุ่งเรืองให้กับองค์กร แนวคิดนี้มีได้มองมนุษย์ เป็นเพียงแค่ “เครื่องจักรที่ทำงานเพื่อเงิน” แต่กลับมองว่ามนุษย์คือ “สิ่งมีชีวิตที่มีชีวิตจิตใจซึ่งมุ่งแสวงหาสิ่งที่มีคุณค่าในระดับที่สูงขึ้นๆ” ดังนั้น ในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงจะต้องเน้นการเอื้ออำนวยให้บุคลากรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญๆ ขององค์กร ขณะเดียวกัน ก็จะต้องเปิดโอกาส สร้างสภาพแวดล้อมพร้อมบรรยากาศขององค์กร รวมทั้งการชี้แนะแนวทางให้แก่ผู้ร่วมกระบวนการได้มีการพัฒนาทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มและระดับองค์กรเติบโตควบคู่กันไป ด้วยเหตุนี้ แนวคิดนี้จึงเน้นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป ใส่ใจในคุณค่าภายใน (Intrinsic values) ของคน

ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งคือ กระบวนทัศน์การพัฒนาองค์กรแนวเน้นการเปลี่ยนรูปแบบองค์กรให้ทันสมัย (Organization transformation – Modern OT) หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “การบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง” (Change management) แนวคิดนี้เป็นผลพวงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเกิดกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ภายหลังการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินและการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้ระบบทุนนิยมแผ่กระจายตัวไปอย่างกว้างขวางและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เชื่อมโยงไปทั่วโลก ทำให้องค์กรในยุคนี้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนตนเองอย่างรวดเร็ว แนวคิดของกลุ่มนี้มีจุดเน้นหลักอยู่ที่การให้ความสำคัญกับ “ผลสัมฤทธิ์” ขององค์กร โดยใช้วิธีการที่เน้น “กระบวนการการตัดสินใจโดยชนชั้นนำในองค์กร” (Elitism) กล่าวคือเพื่อให้เกิดการทำงานที่รวดเร็ว คล่องตัวเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นที่จะต้องให้ฝ่ายจัดการหรือผู้นำระดับสูงเช่น CEO (Chief Executive Officer) มีสิทธิพิเศษในการดำเนินการได้อย่างเบ็ดเสร็จ (Management right) สิ่งที่พบตามมาก็คือ ค่านิยมหลักที่ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจก็มักจะเน้นไปที่ “มูลค่าและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ” เป็นสำคัญ ดังนั้น ในการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงจึงมักจะใช้แนวทางแบบวิศวกรรมจักรกลและการควบคุมสั่งการ มากกว่าเรื่องของความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่เกี่ยวข้องภายในองค์กร แนวคิดการพัฒนาองค์กรแนวเปลี่ยนรูปร่างองค์กรให้ทันสมัยนี้ นำมาซึ่งเครื่องมือและแนวคิดการบริหารจัดการองค์กรที่โด่งดังในปัจจุบันเช่น Re-engineering, Performance management, Outsourcing เป็นต้น

ตารางที่ 1
มิติที่ต่างกันของการพัฒนาองค์กร

ทฤษฎี มิติ	การพัฒนาองค์กร แนวคลาสสิก (Classical OD)	พัฒนาองค์กรแนวเน้นจัดการ การเปลี่ยนแปลง (Modern OT)
ค่านิยมในการพัฒนาองค์กร	มนุษยนิยม (Humanistic)	ผลสัมฤทธิ์นิยม (Business-oriented)
กระบวนการการพัฒนาองค์กร	เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory)	เน้นผู้บริหาร (Elitism)

- จะเห็นได้ว่ากระบวนทัศน์ทั้งสองแนวคิด ต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกันออกไป
- ในด้านของ “กระบวนทัศน์การพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิก” มีจุดแข็งที่ค่านิยมแบบมนุษยนิยม (Humanistic) มีความเป็นประชาธิปไตยสูง เน้นความพึงพอใจและความเข้าใจเห็นพ้องร่วมกันของทุกฝ่าย อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนในระยะยาว แต่มีจุดอ่อนคือ ขาดค่านิยมและเป้าหมายด้านผลตอบแทนทางธุรกิจที่ชัดเจน การยึดแนวทางการพัฒนาแนวคลาสสิกมากเกินไปอาจทำให้

พบว่าองค์กรมีสภาพที่บุคลากรมีความสุข แต่องค์กรมีผลประกอบการต่ำกว่าที่ควรจะเป็น อีกทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมมากจนเกินไป ก็เป็นวิธีการที่อาจทำให้เกิดความล่าช้าไม่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

- ในส่วนของ “กระบวนการพัฒนาศักยภาพองค์กรแนวเน้นการเปลี่ยนรูปให้ทันสมัย” มีจุดแข็งที่ความรวดเร็ว เด็ดขาดในกระบวนการการเปลี่ยนแปลง มุ่งผลลัพธ์โดยเฉพาะผลตอบแทนทางธุรกิจ (Business entrepreneurial value) ที่ชัดเจน แต่มีจุดอ่อนสำคัญคือขาดการให้คุณค่ากับความมีศักดิ์ศรี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรในระดับต่ำลงไป ทำให้อาจเกิดการเสียศูนย์ขาดความสมดุลในระยะยาวขององค์กร กลายเป็นองค์กรที่มีผลประกอบการสูง แต่บุคลากรเต็มไปด้วยความทุกข์ ความเครียด ความเกียติ ไร้ศักดิ์ศรี และจะนำไปสู่ปัญหาในระยะยาวขององค์กร

3. สังเคราะห์วิสัยทัศน์การพัฒนาศักยภาพองค์กรด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อดึงเอาจุดแข็งของสองแนวคิดข้างต้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และขจัดจุดอ่อนของการพัฒนาองค์กร ผู้เขียนได้ทดลองนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - อันเป็นหลักปรัชญาที่มุ่งเน้นความสมดุลและยั่งยืน ควบคู่ไปกับ การมีความรู้คุณธรรม - มาเป็นกรอบในการเชื่อมประสานแนวคิดการพัฒนาองค์กรทั้ง 2 กระบวนทัศน์เพื่อให้เกิดแนวคิดที่มุ่งสร้างความสมดุล มั่นคง ยั่งยืนแก่องค์กร ผลการสังเคราะห์แนวคิดปรากฏดังนี้

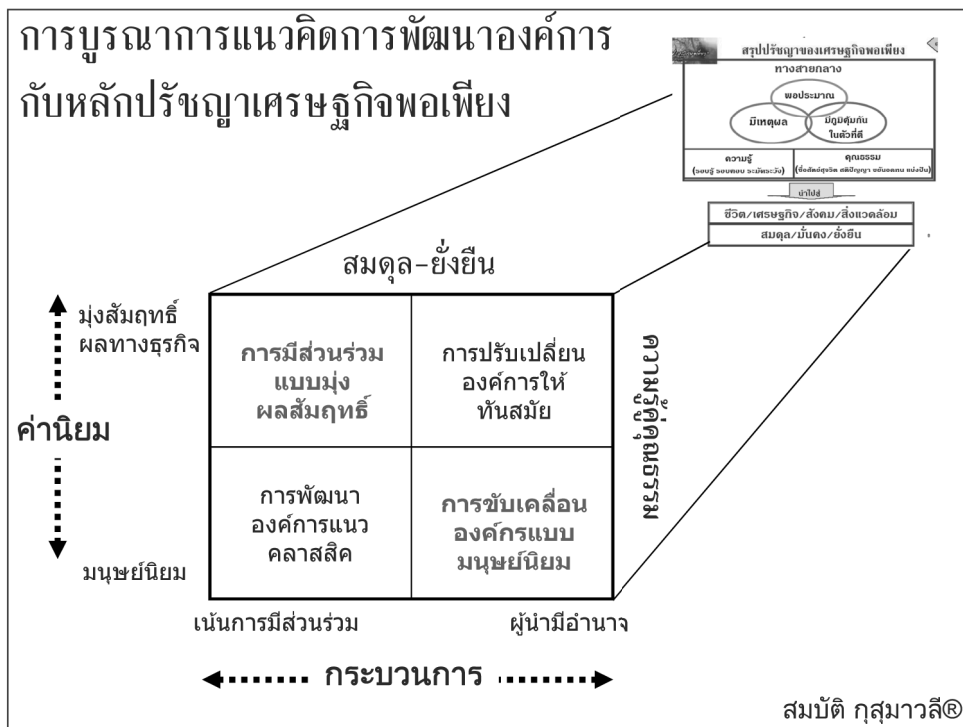
(1) การสังเคราะห์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิก พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

- แนวคิดการพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิกให้ความสำคัญกับหลักคิดค่านิยมตามแนว “มนุษยนิยม” (Humanism) คือความเคารพในศักดิ์ศรี ความคิดสร้างสรรค์ ศักยภาพ การมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรในฐานะของมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่ง สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นหลักปรัชญาที่อยู่บนพื้นฐานของความคิดแบบ “มนุษยนิยม” คือเชื่อมั่นในคุณค่าของมนุษย์ การร่วมคิดร่วมทำ การเคารพในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและอยู่บนฐานความรู้คุณธรรมของมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์กรก็ต้องคำนึงถึง “หลักมนุษยนิยมในบริบทขององค์กร” กล่าวคือ จะทำอย่างไรให้บุคลากรในองค์กรดำรงตนอย่างมีศักดิ์ศรี และได้ใช้ศักยภาพเต็มกำลัง (ตามค่านิยมแบบมนุษยนิยม) ในอันที่จะก่อให้เกิดประโยชน์นอกเงยต่อหน้าที่การงานและความสำเร็จขององค์กร (ตามค่านิยมแบบสัมฤทธิ์ผลนิยม) ในที่นี้ขอเรียกว่าการพัฒนาองค์กรแบบ “มนุษยนิยมที่มุ่งผลสัมฤทธิ์” (Result-oriented Humanism)
- แนวคิดการพัฒนาองค์กรแนวคลาสสิกให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาแบบเน้น “กระบวนการมีส่วนร่วม” (Participatory process) เน้นกระบวนการสร้างความเห็นพ้องร่วมกัน และพัฒนาแบบค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป (Gradualism) แนวทางการพัฒนาเช่นนี้ สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักปรัชญาที่อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาตามลำดับขั้นตอน พอประมาณ พอดี พอควร ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความพร้อมของแต่ละหน่วย ไม่เร่งก้าวกระโดดเร็วเกินไป และเน้นความรู้ความเข้าใจโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการการมีส่วนร่วมจะเป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นกระบวนการที่เคารพในคุณค่าของมนุษย์และมุ่งก่อให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้และการสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้คนในองค์กร แต่จุดอ่อนของกระบวนการมีส่วนร่วมหากไม่มีการจัดการที่ดีก็จะกลายเป็นกระบวนการที่ไม่ค่อยนำมาซึ่งการส่งมอบผลงาน (Delivering results) เท่าไรนัก ดังนั้น ภายใต้โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ นักพัฒนาองค์กรยุคใหม่ควรคำนึงถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เล็งผลสัมฤทธิ์ในอัตราความเร็วที่สามารถเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงได้ ในที่นี้ขอเรียกว่า การพัฒนาองค์กรที่เสริมสร้าง “กระบวนการมีส่วนร่วมที่อยู่บนฐานของการเล็งผลสัมฤทธิ์” (Result-based participation)

ภาพที่ 1

(2) การสังเคราะห์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาองค์กรตามแนวคิดการพัฒนาองค์กรแบบเน้นการจัดการการเปลี่ยนแปลงขององค์กร (Organization transformation) พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

- การพัฒนาองค์กรแบบเน้นการบริหารจัดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบขององค์กรมุ่งเน้นในเรื่องของ “ผลลัพธ์/ผลสัมฤทธิ์” เป็นหลักสำคัญในการปรับเปลี่ยนพัฒนาองค์กร (Result-based management) ถ้าเป็นองค์กรทางธุรกิจก็จะมุ่งเน้นในเรื่องของผลลัพธ์ทางธุรกิจเช่น รายได้ ผลกำไร ผลตอบแทนทางธุรกิจ ฯลฯ เป็นเป้าประสงค์ใหญ่ หากเป็นองค์กรภาครัฐก็จะเน้น

เป้าประสงค์เชิงกลยุทธ์ของหน่วยราชการนั้นเป็นเป้าหมายปลายทางสำคัญ แนวทางการพัฒนาองค์กรเช่นนี้ก็ได้ขัดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเสียทีเดียว เพราะหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยอมรับว่าธุรกิจเอกชนย่อมต้องการผลกำไรจึงจะทำให้ธุรกิจอยู่รอดและเติบโตได้ และองค์กรภาครัฐก็จำเป็นต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนของการทำงาน การทำงานขับเคลื่อนให้องค์กรบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้อย่อมดีกว่าการขับเคลื่อนองค์กรไปแบบสะเปะสะปะไร้ทิศทางไร้หลักการ การมุ่งผลสัมฤทธิ์จึงถือเป็นค่านิยมที่ไม่ขัดกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเพิ่มเติมก็คือการบริหารจัดการนั้นต้องอยู่ภายใต้ค่านิยมที่สำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ **การพัฒนาองค์กรแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์นั้นต้องมีความพอประมาณ ความสมดุล ผล ความมีคุณธรรมและมีกระบวนการที่ถูกต้องเหมาะสมชอบธรรมด้วย** ดังนั้น เบื้องหลังของความสำเร็จทางธุรกิจจะต้องอยู่บนหลักคุณธรรมและจริยธรรมทางธุรกิจ รวมทั้งความชอบธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ด้วยเหตุนี้จึงขอเรียกการพัฒนาองค์กรในมิตินี้ว่า **“การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์บนฐานจริยธรรม” (Ethical result-based management)**

- การพัฒนาองค์กรแบบเน้นการบริหารจัดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบขององค์กรมุ่งเน้นในเรื่องของกระบวนการตัดสินใจที่ “ผู้บริหารระดับสูง” มีบทบาทสำคัญ (Elitism) ทำให้ประเด็นในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรในแนวนี้นั้นส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเรื่องของกำไร/ขาดทุน ผลตอบแทนทางธุรกิจ ความคุ้มค่าในการลงทุน ความมีประสิทธิภาพ ฯลฯ โดยใช้ดุลพินิจของผู้บริหารระดับสูงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ข้อดีของแนวนั้นในแง่ก็คือ “ความรวดเร็วและเด็ดขาด” ในกระบวนการบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงองค์กร แต่ก็ย่อมส่งผลต่อข้อเสียคือขาดการมีส่วนร่วม ขาดการรับฟังความคิดเห็นอย่างรอบด้าน ส่งผลต่อการขาดกระบวนการสื่อสาร การเรียนรู้ทำความเข้าใจ และในที่สุดอาจจะกลายเป็นปัจจัยที่บั่นทอนขวัญกำลังใจของบุคลากรในองค์กร ดังนั้น การขจัดจุดอ่อนของข้อนี้คือการเพิ่มมิติคุณค่า “มนุษยนิยม” และ “กระบวนการมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเสริมเข้าไปในจิตวิญญาณของผู้บริหารระดับสูง และอาจเรียกแนวคิดนี้ว่า **“การบริหารการเปลี่ยนแปลงแบบมนุษยนิยม” (Humanistic change management)**

4. กรณีศึกษา

ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าไปทำการศึกษาข้อมูลขององค์กรที่เป็นบริษัทเอกชน 2 แห่ง¹ ซึ่งมีความโดดเด่นในแง่ของการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเอาใจจริงเอาใจ และสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาว่าด้วยการพัฒนาองค์กรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับแนวคิดของบทความนี้ ในที่นี้ขอนำเสนอรายละเอียดให้เห็นพอสังเขป โดยบริษัททั้ง 2 แห่งนี้ได้แก่

¹ ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้บริหารสูงสุดของทั้ง 2 บริษัทได้แก่คุณวัชรมงคล เบญจชนะนันท์ แห่งบริษัท บารูม ดีไซน์ จำกัด และคุณพัฒนชัย กุลศิริสวัสดิ์ แห่งกลุ่มบริษัทชัยบุรินทร์ บราเดอร์ส ที่ได้เปิดโอกาสให้ผู้เขียนทำการสัมภาษณ์ได้อย่างไม่จำกัดเวลา อีกทั้งยังนำผู้เขียนและคณะเข้าชมกระบวนการทำงานภายในบริษัทพร้อมทั้งการอธิบายได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง รวมทั้งขอขอบคุณบุคลากรของทั้ง 2 บริษัทที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดีและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

- 1) บริษัท บาธรัม ดีไซน์ ถือเป็นบริษัทธุรกิจเอกชนขนาดกลางรุ่นใหม่ที่มีความโดดเด่นในด้านการดำเนินธุรกิจตามหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์และหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบริษัทที่ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ (ธุรกิจขนาดกลาง) “ผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ปี พ.ศ.2550 จากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (คณะทำงานพัฒนาและส่งเสริมองค์ความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, 2552)
- 2) กลุ่มบริษัท ชัยบูรณ์ บราเดอร์ส เป็นกลุ่มบริษัทธุรกิจขนาดกลางที่มีอายุชียาวนานกว่า 50 ปี และมีความโดดเด่นในด้านการนำเอาระบบการบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management – TQM) มาประยุกต์ใช้จนได้รับรางวัลการบริหารสู่ความเป็นเลิศ (Thailand Quality Class – TQC) ปี พ.ศ. 2548

4.1 บทวิเคราะห์การพัฒนาองค์การตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

- การยีนหยัดเจตนาธรรมที่สะท้อนค่านิยม “มนุษย์นิยม” พร้อมไปกับการ “มุ่งผลสัมฤทธิ์” บริษัท บาธรัม ดีไซน์ เป็นบริษัทเอกชนที่กล้าประกาศวิสัยทัศน์ของบริษัทอย่างชัดเจนว่ายึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์การเพื่อตอบสนองคุณภาพชีวิตของมนุษย์และเพื่อความสำเร็จทางธุรกิจ

วิสัยทัศน์ของบริษัท บาธรัม ดีไซน์ จำกัด

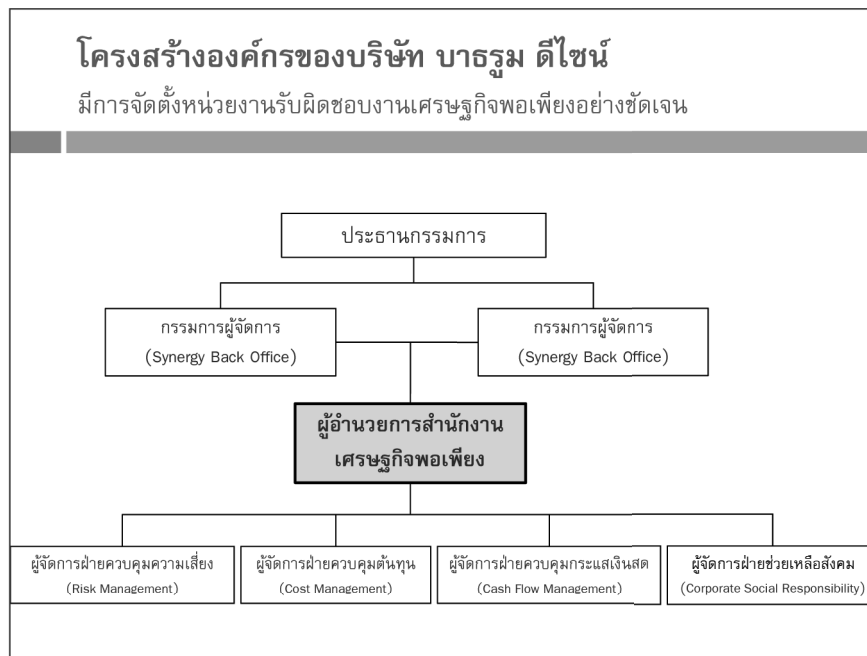
- ☐ บริษัทยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อดำเนินการอย่างยั่งยืน
- ☐ บริษัทใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน โดยการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มคุณค่าต่อผู้บริโภค, พนักงาน, สังคมและสิ่งแวดล้อม
- ☐ บริษัทมุ่งมั่นที่จะเป็นผู้นำด้านนวัตกรรมสินค้าในท้องถิ่น 1 ใน 5 ของโลก โดยเน้นการดีไซน์ เทคโนโลยีและรูปแบบการใช้งาน

ในขณะที่กลุ่มบริษัทชัยบูรณ์ บราเดอร์ส แม้จะไม่ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง แต่ก็ได้กำหนด “พันธกิจ” ที่สะท้อนถึงค่านิยมซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ

- สร้างความเป็นผู้นำในธุรกิจที่ดำเนินอยู่
- สร้างเสริมการทำงานเป็นทีม
- สร้างความพอใจให้กับลูกค้า

- สร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง
- สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เพื่อนร่วมงาน
- สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่ดี และช่วยเหลือสังคม

- **การกำหนดโครงสร้างที่เป็นรูปธรรม** ความโดดเด่นอย่างมากที่บริษัท บารูม ดีไซน์ แตกต่างจากบริษัทเอกชนอื่นทั่วไปที่ให้น้อมนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินงานก็คือ “การออกแบบโครงสร้างองค์การ” ซึ่งบริษัท บารูม ดีไซน์ มีการกำหนดให้มีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง เรียกว่า **“สำนักบริหารงานเศรษฐกิจพอเพียง”** ขึ้นตรงต่อกรรมการผู้จัดการ ภายใต้สำนักงานแห่งนี้ประกอบไปด้วยหน่วยย่อยลงไปได้แก่ ฝ่ายควบคุมความเสี่ยง (Risk management) ฝ่ายควบคุมต้นทุน (Cost management) ฝ่ายควบคุมกระแสเงินสด (Cash flow management) และฝ่ายช่วยเหลือสังคม (Corporate social responsibility)

- เป็นองค์กรที่ผู้บริหารมีปรัชญาการบริหารงานแบบ **“มนุษยนิยม”** บริษัททั้ง 2 แห่งมีการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นความเป็นธรรมและเน้นส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง

กรณีของบริษัท บารูม ดีไซน์

มีการจัดสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ เช่น

- การให้ทุนการศึกษาแก่พนักงาน
- ทุนการศึกษาแก่บุตรของพนักงานตั้งแต่ระดับอนุบาล - ปริญญาตรี
- มอบเงินช่วยเหลือพนักงานที่เสียชีวิตให้กับบิดา - มารดา หรือญาติ

- มีสวัสดิการให้แก่พนักงานอื่นๆ นอกเหนือจากกฎหมายกำหนด เช่น อาหารกลางวัน ตรวจสอบสุขภาพประจำปี ประกันอุบัติเหตุ การจ่ายค่าตอบแทนที่เหมาะสม จัดสภาพแวดล้อมในการทำงาน
- สวัสดิการให้พนักงานหยุดงานในวันเกิดได้ 1 วันของทุกๆ ปี
- มีของขวัญให้กับพนักงาน (เงินสด 1000 บาท, 500 บาท หรือ บัตรชมภาพยนตร์ 2 ใบ)
- มีการพัฒนาพนักงานและครอบครัว - โรงเรียนสีขาว - โครงการกีฬาต้านยาเสพติด
- สนับสนุนให้พนักงานทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายครัวเรือน
- สนับสนุนกิจกรรมลดค่าใช้จ่าย ดังนี้
 - กลุ่มทำนาข้าวชีวภาพ เพื่อนำผลผลิตที่ได้มาผลิตเป็นข้าวสารและนำมาหุงเลี้ยงพนักงานในตอนกลางวัน
 - กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นการเลี้ยงเพื่อนำปลามาจำหน่ายให้กับพนักงานในราคาถูกกว่าท้องตลาด โดยปลาที่เลี้ยงเป็นปลาดุกและปลานิล
 - กลุ่มทำน้ำยาเอนกประสงค์ เพื่อช่วยลดการใช้น้ำยาในการซักผ้า และน้ำยาล้างจานในครอบครัวของพนักงานโดยจำหน่ายในราคาต้นทุน
 - กลุ่มปลูกผักสวนครัวไร้สารพิษ ในแปลงที่ดินหลังโรงงานและในอ่างอาบน้ำที่ขำรด เป็นการปลูกเพื่อให้พนักงานซื้อผักปลอดสารพิษในราคาถูก
 - กลุ่มทำเครื่องดื่มสมุนไพร เพื่อลดค่าใช้จ่ายพนักงาน เพราะในแต่ละวันพนักงานมีการใช้จ่ายเพื่อซื้อน้ำหวานมาก จึงทำเครื่องดื่มสมุนไพรราคาถูกขึ้นในราคาแก้วละ 2 บาท กระติกละ 5 บาท

- เป็นองค์กรที่มี **“การบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์บนฐานจริยธรรม” (Ethical result-based management)** บารูม ดีไซน์เป็นบริษัทที่ประสบความสำเร็จทางธุรกิจและในขณะเดียวกันก็มุ่งมั่นในการประกอบธุรกิจบนฐานทางจริยธรรม ดังเช่น การประกอบธุรกิจจนได้รับรางวัลด้านการออกแบบยอดเยี่ยมระดับโลก **reddot design award winner 2008** ที่ประเทศเยอรมัน ในขณะเดียวกัน ก็เป็นบริษัทที่ได้รับรางวัลธรรมาภิบาลดีเด่นแห่งปี 2550 ซึ่งเป็นรางวัลที่มี 3 สมาคมร่วมมือกันก่อตั้งขึ้นได้แก่ สถาบันปว้ย อี้งภากรณ์ สมาคมธนาคารไทยและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมในการทำงาน การบริหารทั้งภาครัฐและเอกชน บารูม ดีไซน์เน้นการดำเนินงานภายใต้หลักคุณธรรมและจริยธรรม เช่น รักษากฎหมายและบรรทัดฐานของสังคม ความรับผิดชอบต่อแต่ละบุคคลต่อชื่อเสียงของบริษัท ให้ความเคารพผู้อื่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การปฏิบัติต่อลูกค้า การปฏิบัติในเรื่องการตลาดและการแข่งขัน ความซื่อสัตย์เรื่องการเงิน ฯลฯ ผลการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลและจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกิจการของบริษัท ส่งผลให้บริษัท บารูม ดีไซน์ จำกัด สามารถแก้ไขปัญหาผ่านวิกฤตเศรษฐกิจมาได้ และประสบผลสำเร็จ ในการทำธุรกิจจนเป็นบริษัทผู้ส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศกว่า 30 ประเทศทั่วโลก โดยมี Brand และ Design เป็นของตนเอง และได้

รับรางวัลออกแบบระดับโลกจากประเทศเยอรมนี, รางวัลธรรมาภิบาลดีเด่น แห่งปี 2550, รางวัลนวัตกรรมดีเด่นแห่งปี 2550 และรางวัล PRIME MINISTER'S EXPORT AWARD 2007 3 รางวัล (BEST EXPORTER, THAI-OWNED BRAND, THAI OWNED DESIGN ในปีนี้

แจกเช่นเดียวกัน กลุ่มบริษัทชัยบุรณ์ บราเดอร์ส เป็นบริษัทที่ก่อตั้งมานานตั้งแต่ พ.ศ. 2499 โดยยึดหลักการบริหารจัดการองค์การให้มีคุณภาพทัดเทียมกับระดับมาตรฐานโลก รางวัลการบริหารสู่ความเป็นเลิศ (TQC) ประจำปี พ.ศ. 2548 ทำให้บริษัทมีความมั่นใจมากขึ้นถึงแนวทางการพัฒนาองค์กรให้สามารถออกไปแข่งขันในระดับสากล พร้อมไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงการดูแลรักษาสีสิ่งแวดล้อม และตอบแทนสังคมด้วยการริเริ่มและดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คุณพัฒนชัย กุลสิริสวัสดิ์ กรรมการผู้จัดการกล่าวถึงการเจริญเติบโตและมั่นคงของกลุ่มบริษัทชัยบุรณ์ บราเดอร์สตลอดช่วงเวลาว่า 50 ปี ว่า “เราได้เรียนรู้ว่าการที่จะดำเนินธุรกิจให้ยั่งยืนได้นั้น...

- เราต้องสร้างความพอใจ ประทับใจ และภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นในใจของลูกค้า
- เราต้องมีจรรยาบรรณ ซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส ถูกต้องและตรวจสอบได้
- เราต้องมีสินค้าและบริการ ที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของลูกค้า
- เราต้องรวดเร็วกว่าที่ลูกค้าคาดหวัง ต้องลดรอบเวลาในการปฏิบัติงาน
- เราต้องมีราคาที่ยุติธรรม และสามารถแข่งขันได้
- เราต้องมีระบบการบริหารจัดการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ
- เราต้องเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่จะส่งเสริมให้เพื่อนร่วมงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ร่วมกันคิด ร่วมกันพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด
- เรามีความศรัทธาว่า ด้วยความรู้ ความสามารถ ปัญญา และจรรยาบรรณจะเป็นทุนรอนให้เราเจริญก้าวหน้า มั่นคงและยั่งยืนตราบนานเท่านาน”

- เป็นองค์กรที่มีการ “การบริหารการเปลี่ยนแปลงแบบมนุษยนิยม” (Humanistic change management) กลุ่มบริษัทชัยบุรณ์ บราเดอร์ส มีความโดดเด่นในด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการนำระบบการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้บุคลากรของบริษัทได้มีส่วนร่วมในการบริหารการเปลี่ยนแปลงขององค์กร ดังปรากฏในเอกสาร “50 ปีแห่งความภาคภูมิใจ” ว่า

“ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจของกลุ่มบริษัท ได้แก่ การนำระบบการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานทุกคนมีส่วนร่วม (TQM) ในการช่วยคิดช่วยวิเคราะห์ และร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ทั้งในระดับองค์กรและระดับธุรกิจ ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีวัฒนธรรมองค์กรและนโยบายคุณภาพที่มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการของลูกค้าและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร รวมถึงการมีค่านิยมที่เป็นตัวหลอมให้ทุกคนมุ่งไปสู่ทิศทางเดียวกันและการบริหารของกลุ่มบริษัทใช้ระบบธรรมาภิบาลซึ่งยึดถือจากคู่มือจรรยาบรรณที่เพื่อนร่วมงานทุกคนร่วมกันเขียนขึ้นเป็นหลักและแนวทางในการบริหารจัดการ”

5. บทสรุปส่งท้าย

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้ที่เกี่ยวข้องให้พร้อมรองรับต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม พอเหมาะพอดี โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นหลักนำในการดำเนินชีวิต เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นหลักคิดแนวทางที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับและทุกภาคส่วน รวมทั้งการพัฒนาองค์การในภาคธุรกิจเอกชน บทความชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ในวิชาการด้านการพัฒนาองค์การที่ผ่านมาซึ่งมักจะพัฒนาองค์ความรู้มาจากแวดวงวิชาการตะวันตกนั้นมีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในตัวเอง ผู้เขียนจึงได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการผสานเอาจุดแข็งและข้อจุดอ่อนเพื่อสร้างกรอบความคิดชุดใหม่ที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาองค์การอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาองค์การที่ดีจะต้องมีทั้งค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับ “มนุษย์นิยม” ควบคู่ไปกับ “การบรรลุผลสัมฤทธิ์ทางธุรกิจ” ในขณะเดียวกัน ก็จะต้องให้ความสำคัญกับการสร้าง “กระบวนการของการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในองค์การ” ควบคู่ไปกับการมี “ผู้นำที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม” บทความชิ้นนี้ได้นำเอากรณีของ บริษัท บารูม ดีไซน์ จำกัด และ กลุ่มบริษัท ชัยบูรณ์ บราเดอร์ส มาเป็นกรณีศึกษาที่องค์กรต่างๆ สามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาองค์การของตนเองต่อไป

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, มูลนิธิพัฒนาไท และธนาคารโลก มปป. **การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. มปป.
- คณะทำงานพัฒนาและส่งเสริมองค์ความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2552. **เศรษฐกิจพอเพียง: แนวคิดสู่การประยุกต์ใช้ที่ยั่งยืน**. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
- สมบัติ กุสุมาวสี 2551. ‘หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาองค์การ’ **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์** ปีที่ 48 ฉบับที่ 1 (2551)
- French, W.L., Bell, C.H., Jr., and Zawacki, R.A. 2005. **Organization Development and Transformation: Managing Effective Change**. New York: McGraw-Hill.
- Marshak, R. J. 2005. ‘Contemporary challenges to the philosophy and practice of OD’ in Bradford, D. and Burke W.W. (editors) **Reinventing Organization Development: New Approach to Change in Organizations**. San Francisco, CA: Pfeiffer.
- Smither, R.D., Houston, J.M. and McIntire, S.D. 1996. **Organization Development: Strategies for Changing Environment**. New York: HarperCollins.

เศรษฐกิจพอเพียง กับภาครัฐและภาคการเงิน

ดร.กอบศักดิ์ ภูตระกูล

หนึ่งในประเด็นที่คนสนใจมากเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคต่างๆ ให้เห็นผลจริง ทั้งในส่วนของ การดำเนินชีวิตในระดับบุคคล การบริหารด้านการเงิน การดำเนินธุรกิจ และการบริหารประเทศ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แท้จริง

บทความนี้จะกล่าวถึงการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในสองภาคเศรษฐกิจสำคัญ คือ ภาครัฐและภาคการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัวอย่างสมดุล และสามารถอยู่ร่วมกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งหัวใจสำคัญที่จะกำหนดความสำเร็จในเรื่องนี้อยู่ที่การสร้างกรอบการบริหารเศรษฐกิจแนวใหม่ ที่เน้นการพัฒนาจากล่างขึ้นบน มุ่งสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยทั่วไป การเจริญเติบโตในอัตราที่พอประมาณ การเพิ่มภูมิคุ้มกันภัยในระบบเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น รวมไปถึงการพัฒนาภาคการเงินให้สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการเงินได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ สามารถปรับตัวกับต่อการเกิดวิกฤตในด้านต่างๆ ทั้งยังป้องกันไม่ให้ความเปราะบางทางการเงินสะสมตัว จนลุกลามกลายเป็นวิกฤตดังที่เคยเกิดขึ้นในไทย และในประเทศต่าง ๆ

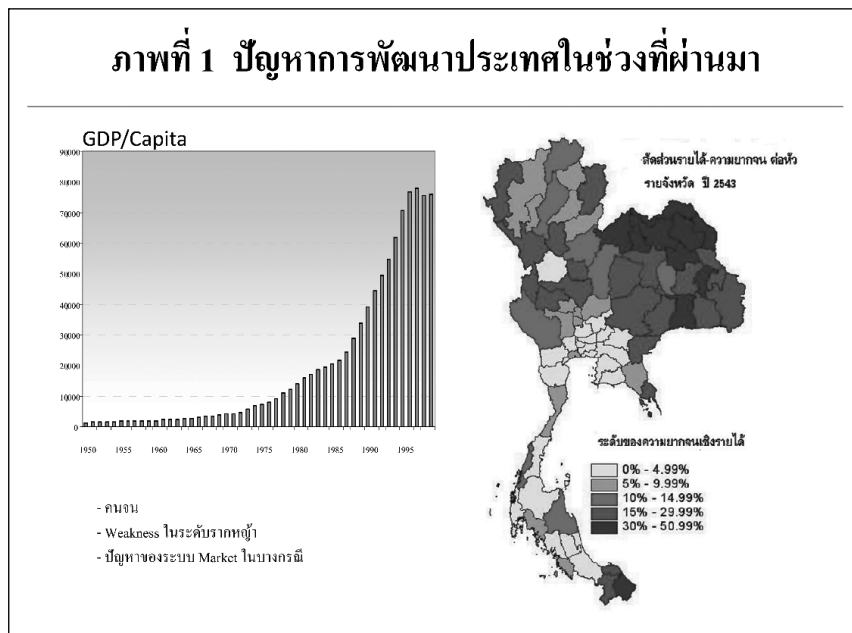
1. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในภาครัฐ

ในช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศของไทยนั้น เน้นการพัฒนาแบบ “บนลงล่าง จากเมืองสู่ชนบท เน้นการสะสมทุนทั้งในส่วนของโรงงานและมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างรวดเร็วเพื่อเพิ่มรายได้ประชาชาติหรือ GDP เป็นสำคัญ” บนพื้นฐานของแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่เน้น “ตลาดเสรี การเปิดประเทศ และการลดการกำกับดูแลของภาครัฐ” ซึ่งสำหรับกรณีของไทยแม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในช่วงหลังๆ ตั้งแต่แผนที่ 3 (2515-2519) จะเริ่มพูดถึงการพัฒนาสังคม การดูแลสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาคน แต่โดยรวมแล้ว ความสนใจในการพัฒนาของประเทศก็ยังมุ่งเน้นเรื่อง การเพิ่ม GDP เป็นสำคัญ

ซึ่งที่น่าสนใจก็คือ ช่วง 50 ปีของการพัฒนาประเทศตามหลักแนวคิดดังกล่าว นำมาถึงความสำเร็จที่น่าพึงพอใจในการเพิ่มรายได้ต่อหัวของคนไทย และส่งผลให้โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนไปจากประเทศที่พึ่งพาภาคการเกษตรเป็นหลัก กลายเป็นประเทศที่มีฐานการผลิตที่หลากหลายทั้งในภาคอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเบา อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร ภาคบริการ โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว ทำให้รายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้นจากประมาณ 2,000 บาท/คน/ปี เป็น 80,000 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือเพิ่มขึ้นมากกว่า 40 เท่าตัว (รูปที่ 1) ทั้งยังช่วยลดคนที่ยู่ใต้เส้นยากจนลงไปเห็นจำนวนมาก จนกระทั่งนักเศรษฐศาสตร์และองค์กรระหว่างประเทศ เช่นธนาคารโลกได้ยกย่องประเทศไทยในช่วงก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 ว่าเป็นหนึ่งในมหัศจรรย์ของเอเชียตะวันออก

หรือ East Asian Miracle ในด้านการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับ ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกง สิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย¹

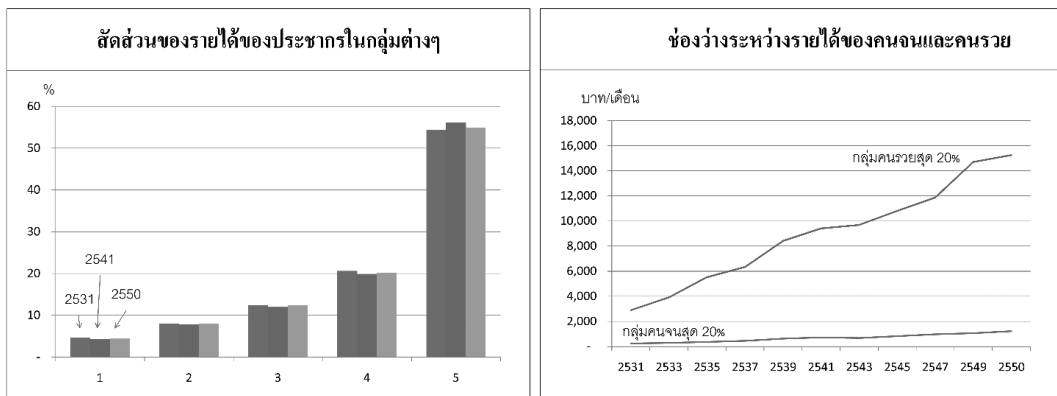
อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความสำเร็จในการยกระดับรายได้ของประชาชนโดยรวมดังกล่าว หากเราลองศึกษาลึกลงไปก็พบว่า ยังคงมีปัญหาสำคัญในการพัฒนาอีกหลายอย่างแฝงเร้นอยู่ โดยเฉพาะปัญหาความอ่อนแอของภาคชนบท ปัญหาการอพยพจากชนบทสู่เมือง ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองใหญ่ ปัญหาการกระจุกตัวของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแค่บางจังหวัดเท่านั้น และปัญหาการกระจายรายได้ที่นับวันจะมีความรุนแรงมากขึ้น แม้ไม่ถึงขั้นที่ว่า “รวยกระจุก จนกระจาย” แต่ผลพวงและประโยชน์ส่วนใหญ่ของการพัฒนาก็ตกอยู่กับคนจำนวนไม่มาก โดยกลุ่มคนที่มีรายได้สูงสุด 20% มีส่วนแบ่งของรายได้ของประเทศประมาณ 54% และกลุ่มคนที่จนสุด 20% ของประเทศ มีส่วนแบ่งรายได้เพียง 5% และช่องว่างระหว่างรายได้คนจน-คนรวยใน Absolute Term ได้ปรับเปลี่ยนขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมา กล่าวคือ ระหว่างปี 2531-2550 รายได้ประชาชนในกลุ่มที่จนสุด 20% มีรายได้เพิ่มขึ้นจาก 244 บาท/เดือน เป็น 1,228 บาท/เดือน (เพิ่มขึ้น 980 บาท/เดือน) ขณะที่กลุ่มคนที่รวยสุด 20% มีรายได้เพิ่มจากประมาณ 2,897 บาท/เดือน เป็นประมาณ 15,248 บาท/เดือน (เพิ่มขึ้น 12,351 บาท/เดือนหรือเพิ่มขึ้นมากกว่า 12 เท่าตัว)

นอกจากนี้ ถ้าเราแบ่งการพัฒนาของประเทศตามพื้นที่แล้ว จะเห็นได้ว่าปัญหาความยากจนของไทยกระจุกตัวอยู่ในแถบภาคอีสานและภาคเหนือ โดยบางจังหวัด เช่น แม่ฮ่องสอนมีรายได้เพียง 7,000

¹ หนึ่งในประเด็นที่คนสนใจมากเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคต่างๆ ให้เห็นผลจริง ทั้งในส่วนของการดำเนินชีวิตในระดับบุคคล การบริหารด้านการเงิน การดำเนินธุรกิจ และการบริหารประเทศ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน แท้จริง

บาท/คน/เดือน ขณะที่กรุงเทพมหานครมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 35,000 บาท/คน/เดือน และถ้ายิ่งเจาะลึกลงไปในระดับท้องถิ่น และในชนบท เราก็คงยังพบถึงปัญหาความยากไร้ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการขาดที่ทำกิน ปัญหาที่ขาดโอกาสในการพัฒนาของกลุ่มคนเหล่านี้น

ภาพที่ 2 ความ Persistence ของปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน

ทั้งหมดนี้ จึงเป็นที่มาของการแสวงหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ ที่จะนำให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาก้าวต่อไปได้ โดยนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล และความอยู่ดีกินดีของประชาชน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาประเทศ

ในเรื่องนี้ สิ่งไทยโชคดีอย่างยิ่งก็คือ ขณะที่เรากำลังมองหา แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานกรอบการพัฒนาที่เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเน้นการพัฒนาที่เป็นไปตามลำดับขั้น โดยมีพระราชดำรัสไว้อย่างจับใจว่า

“การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญจากเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการเข้ากับสภาวะของประเทศและของประชาชนด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวไปในที่สุด ดังเช่นอารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้ โดยแน่นอน” (วันที่ 10 กรกฎาคม 2517)

โดยทรงมีพระราชดำรัสเพิ่มเติมถึงแนวทางการพัฒนาประเทศที่พยายามเน้นแต่ความรวดเร็วว่า

“...มาเร็วๆ นี้ โครงการต่างๆ โรงงาน เกิดขึ้นมามาก จนกระทั่งคนนึกว่า ประเทศไทยนี่ จะเป็นเลือดตัวเล็กๆ แล้วก็เลือด ตัวโตขึ้น เราไปเห่อว่า จะเป็นเลือด ความจริง เคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเลือดนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน”

“การอยู่พอมีพอกินนั้นไม่ได้หมายความว่า ไม่มี ความก้าวหน้า มันจะมีความก้าวหน้าแค่พอประมาณ ถ้าก้าวหน้าเร็วเกินไป ไปวิ่งขึ้นเขายังไม่ทันถึงยอดเขาหัวใจวายแล้วก็หล่นจากเขา ถ้าบุคคลหล่นจากเขา ก็ไม่เป็นไร ช่างหัวเขา แต่ว่าถ้าคนๆ เดียวนั้นขึ้นไปวิ่งบนเขาแล้วหล่นลงมา หล่นลงมาบางทีทับคนอื่น ทำให้คนอื่นต้องหล่นไปด้วย อันนี้เดือดร้อน”

ทั้งหมดเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ ที่ไม่เน้นเรื่องการเร่งรัดพัฒนาประเทศ เพียงแต่ประการเดียว รวมทั้งไม่ละเลยต่อการสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยรวมให้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาประเทศที่โลกตะวันตกพร่ำสอน

ทั้งนี้ หากประเทศไทยไม่ประสบกับวิกฤตในปี 2540 ที่ทำให้เราต้องย้อนกลับมาทบทวนดูตนเองอีกครั้งหนึ่ง เราก็คงมุ่งพัฒนาไปแนวทางเดิมตามแนวการพัฒนาของโลกตะวันตก ที่นับวันกรุงเทพและหัวเมืองใหญ่จะโตขึ้น ชนบทจะลำบากมากขึ้นเรื่อยๆ นับเป็นการพัฒนาในแบบที่เรียกว่า “หัวโต แต่ตัวลีบ” ซึ่งถ้าเราถลาลี้กลงไปอีกและเชื่อในคำสรรเสริญว่าเราเป็นหนึ่งในตัวอย่างของการพัฒนาประเทศแบบเอเชียตะวันออก ทำยสุดเราก็คงจบลงเหมือนกับสหรัฐอเมริกาที่ประเทศโดยรวมมีรายได้สูง แต่พอไปเจาะดูลึกๆ จะพบว่า สังคมมีความแตกแยกของความมีและไม่มีอย่างเห็นได้ชัด โดยในเมืองใหญ่ๆ เช่น นิวยอร์ก ชิคาโก ได้ตึกสูงระฟ้าของผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา มีแต่คนยากจนที่อาศัยอยู่ในพื้นถนน ที่ดูแล้วน่าสงสารอย่างยิ่ง และทำให้กลับย้อนมาถามตนเองว่า นี่แหละหรือคือจุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่เรากำลังดำเนินไป

เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพัฒนาตามลำดับขั้น และความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยรวม จึงเป็นทางออกที่น่าสนใจในการพัฒนาประเทศที่เราคนไทยทุกคน ต้องมาช่วยกันขบคิดว่า จะนำมาประยุกต์ใช้อย่างไร เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาประเทศของเราในช่วงต่อไป โดยเฉพาะในภาครัฐที่เป็นกุญแจหลักที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ซึ่งบทความนี้ขอเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับภาครัฐ ใน 3 ระดับ ประกอบด้วย

1.1 แนวทางการพัฒนาประเทศรูปแบบใหม่ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยรวม

หัวใจสำคัญในแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศอยู่ที่ (1) การสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชน และ (2) การยืนอยู่บนขาของตนเองสำหรับประชาชนเป็นส่วนใหญ่ให้เป็นพื้นฐานก่อน โดยรัฐบาลสามารถประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ (Alternative Development Model) ด้วยการเพิ่มน้ำหนักความสำคัญให้กับแนวทางการพัฒนาชนบทพร้อมเมือง ล่างพร้อมบน คนจนในเมืองและผู้ด้อยโอกาส โดยเน้นการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ขณะที่พยายามหลีกเลี่ยงหรือลดการให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาประเทศที่เน้นแต่ภาคอุตสาหกรรม การสะสมทุน เครื่องจักร โรงงาน สร้างเมืองใหญ่ หวังแต่ความรวดเร็วในการพัฒนาดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต

ซึ่งรูปแบบใหม่ในการพัฒนาประเทศนี้ ไม่จำกัดอยู่ที่คนในชนบทเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงทุกคน ที่เป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งที่อยู่ในภาคการเกษตร ชนบท ในเมือง โดยเน้นการ “ระเบิดจากข้างใน” คือ เริ่มจากการสร้างรากฐานของประเทศ คือ ประชาชนให้มีความมั่นคง แข็งแรง โดยเริ่มจากการพอมือพอกินเป็นอันดับแรก ให้โอกาสแก่คนให้สามารถทำมาหาเลี้ยงตนเองได้

“พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็ง ให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว”

โดยนโยบายที่สำคัญในกรอบนี้มุ่งเน้นการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นทั่วไทย ผ่านการให้โอกาสเรื่องแหล่งศึกษา ความรู้ด้านการเงิน แหล่งทุน แหล่งงาน ช่วยสร้างการอยู่ดีกินดี แก้ไขปัญหาการกระจายรายได้

ในประเด็นนี้ ขอยกตัวอย่างปัญหาเพื่อให้เห็นภาพของปัญหาจากนโยบายในการพัฒนาชนบทและภาคเกษตรของไทยในช่วงที่ผ่านมา ที่รัฐบาลพยายามส่งเสริมและเน้นเรื่องการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเป็นสำคัญ เพื่อพัฒนาภาคการเกษตรของไทยและยกระดับรายได้ของเกษตรกร โดยไม่ได้คำนึงถึง

ความอยู่ดีกินดี มีภูมิคุ้มกันภัยของเกษตรกร ทำยสุดกลับทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และป่าไม้ รวมทั้งการอยู่ดีกินดีของชนบทหายไปโดยไม่ตั้งใจ คุณลุงเล็ก กุดวงศ์แก้ว ประธานที่ปรึกษา กลุ่มอินแปง จังหวัดสกลนคร กล่าวถึงไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ปี 2507 มีปอเข้ามา ปี 2513 มันล่ำปะหลังเข้ามา มาบอกว่า ปอหนึ่งไร่หนึ่ง ได้ตั้งหลายตัน มันล่ำปะหลังก็ได้หลายตัน ฟังเสียง ตัน ตัน ชาวบ้านก็คิดว่าเป็นการรวย คือ ชาวบ้านก็แตกต่างไปแล้วในคราวนี้ ไม่คิดเรื่องอยู่เรื่องกินคิดเรื่องรวย ก็เลยต้องทำลาย ปาดงพงไพรที่ใช้ทำมาหากินตรงนี้ ไปปลูกพืชเศรษฐกิจ พืชเดียว ก็เลยได้เงินมากกว่าเก่าจริง ไม่ปฏิเสธ ได้เงินมาก จากได้เงินปีละ 2-3 ร้อย กลายเป็นได้เงินปีละ 2-3 พันในช่วงที่ ปลูกปอ คือ เป็นการจะรวยขึ้นมาจริง และปลูกมันล่ำปะหลังขึ้นมาอีก แต่ก่อนที่ดินแถวนี้ อุดมสมบูรณ์ ไร่หนึ่งได้ 5 ตัน 7 ตัน ไม่ธรรมดา เสียงตัน ตัน นี่ พิลึก

ชาวบ้านก็ทำ ฟัน ถ่าง โคน เผา ประเภทดินไร่หนึ่งมีไม้กะโปก ไม้ยาง ใหญ่ตั้ง สองสามโอบ ต้นเดียวนี้ถ้าไปแปรรูป สมมุติว่าถ้าคิดเป็นเงินแล้วนะ ไปแปรรูปแล้วเป็นเงิน เป็นหมื่น แต่ไปปลูกมันล่ำปะหลัง ได้ 4-5 ตัน 7 ตัน ขายได้ 3 พันบาทว่ารวย ชาวบ้านก็เลย ทำไป ก็เลยกลายเป็นเรื่องรวยหนี้

ทำไมจึงรวยหนี้ เพราะได้เงินมาแล้วก็ซื้อทุกอย่างกิน เพราะว่าสิ่งที่เรากินทุกอย่าง มันหมด ผักหญ้าผลหมากรากไม้หมดหมดไป แล้วอีกส่วน สัตว์สารพัดต่าง ๆ มันก็น้อยไป ปุปลอาหารในห้วยหนองคลองบึง มันก็หมดไป เขาไถทุกปีทุกปี ฝนตกชะล้างหน้าดินลง ไป ห้วยหนองคลองบึงตื้นเขิน กลายหาปูหาปลาไม่ได้อีกต่างหาก ก็เลยเป็นเรื่องต้อง อดอยู่ อดกิน อดอยาก หมากริว ที่นี่ เงินที่ได้มาทุกบาททุกสตางค์ที่ได้มา ถึงได้มากก็จริง แต่ก็ไม่พอใช้ไม่พอกิน ก็เลยไปยืมไปกู้มา กลายเป็นหนี้เป็นสินเพิ่มพูนขึ้น”

ด้วยเหตุนี้ ไม่น่าแปลกใจที่การพัฒนาของไทยในอดีตที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้นำพาคน ในภาคเกษตรของเรา ไปสู่ความไม่พอใช้ ไม่พอกิน จากเดิมที่สามารถอยู่กินได้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แผ่นดินอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นความแห้งแล้ง ความอึดขัดสน ความเป็นหนี้ กลายเป็นความ ล้าหลังในการพัฒนาประเทศ ขณะที่ภาคอื่นๆ ก้าวไปข้างหน้า ชนบทไทยกลับย่ำอยู่กับที่ โดยชนบท นับวันก็จะอ่อนแอลงทุกที่ทุกที่ เหลือก็แต่เพียงคนแก่และเด็กเท่านั้น มีแต่ความยากจน ความเป็นหนี้ เสียที่ทำมาหากิน กลายเป็นทาสของดินฟ้าอากาศ

ตรงนี้การสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เกิดขึ้น โดยเน้นการพัฒนาที่สร้างความมั่นคงอยู่ดีกินดี ให้กับคนที่อยู่ในชนบททุกครัวเรือนจึงมีความสำคัญยิ่ง โดยจะต้องอาศัยแนวคิดใหม่ๆ ในการทำการ เกษตรและการพัฒนาชนบท เช่น ทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมรม รวมถึงการพลิกฟื้นป่า

การอนุรักษ์ธรรมชาติ การพัฒนาชุมชน ซึ่งต่างเป็นทางออกที่จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ให้อยู่ดีกินดี สามารถยืนอยู่บนขาของตนเองได้ดีขึ้นยิ่งขึ้น

ครั้งหนึ่ง ผมเคยไปเยี่ยมหมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อ “คำปลาหลาย” ที่ขอนแก่น ซึ่งในอดีตเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านเล่าว่า “ล้ำหลังที่สุดในจังหวัด” แต่ปัจจุบัน จากการที่ผู้นำชุมชนซึ่งเข้มแข็งได้พยายามเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน จากที่อยู่บนวิถีของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปีหนึ่งทำงานปีละ 2 ครั้ง ตอนปลูกและตอนเก็บเกี่ยว พอเสร็จบางคนก็ไปทำงานทำในเมือง ส่วนที่เหลือก็ใช้เวลากับเหล้า บุหรี่ หว่ย พนัน การเกษตรก็อาศัยเงินกู้ เป็นหนี้กัน กู๋ยืมมาซื้อปุ๋ยเคมี ที่เขาบอกว่าเป็นยาบ้าของพืช ยิ่งใช้ ก็ต้องใช้ให้มากขึ้นไป ใช้นาน ดินยิ่งเสื่อม ท้ายสุดก็ทำการเกษตรไม่ได้ แต่ครั้งนี้ไหนดินฟ้าอากาศไม่ดี หรือข้าวพืชผลราคาตก ก็ไม่สามารถชำระคืนหนี้ได้ ก็กลายเป็นหนี้ เสียที่ทำมาหากิน ลูกหลานก็ไม่อยู่ด้วยเพราะพ่อแม่มีแต่หนี้ มีแต่ความทุกข์ ซึ่งการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเหล่านี้ ขึ้นกับดินฟ้าอากาศและกลไกตลาดเป็นสำคัญ

แนวคิดใหม่เรื่องการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่และเกษตรผสมผสาน จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เกษตรกรเหล่านี้ลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเอง หันมาจัดสรรที่ดินของตนเองอีกครั้งหนึ่ง พื้นดินบางส่วนก็ขุดเป็นบ่อเพื่อเลี้ยงปลา บอนบ่อก็เลี้ยงไก่ พื้นดินบางส่วนใช้ในการปลูกข้าว บางส่วนปลูกผัก ผลไม้ บางส่วนก็เป็นสำหรับโรงเรือน หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี

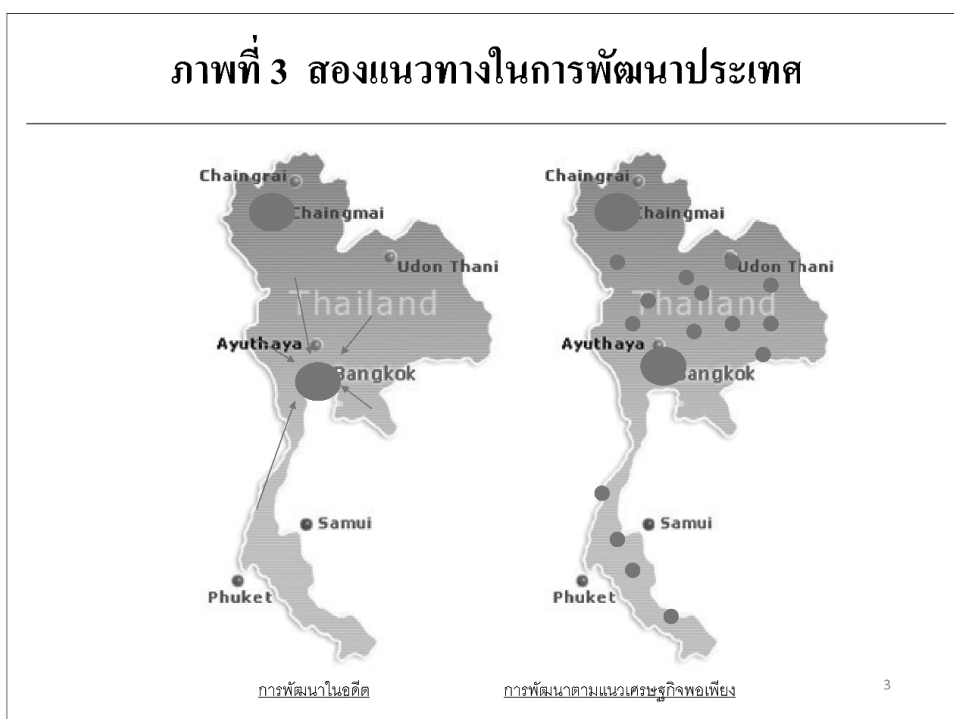
ที่น่าสนใจยิ่ง ก็คือ หลังจากทำไปซักพัก ชีวิตของคนในชุมชนก็ดีขึ้น เพราะวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไป ทุกวันแต่เช้าจรดเย็นจะไม่มีเวลาว่าง ต้องไปดูข้าว ผัก ผลไม้ ไก่ ปลา ที่ตนมีอยู่ (บางคนก็เริ่มเลี้ยงโค) เวลาที่จะใช้ไปกับเหล้า ยา หว่ย พนัน ก็ลดลง ที่สำคัญไปกว่านั้น ความอุดมสมบูรณ์ ความอยู่ดีกินดี ก็กลับคืนมา จะทานอะไรก็มีอยู่ในสวนของตน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น อีกทั้งชีวิตไม่ต้องขึ้นลงกับราคาปอ ราคามันสำปะหลัง ราคาข้าว เช่นแต่ที่เป็นมาในอดีต ท้ายสุด ก็สามารถชำระหนี้คืนได้ ชีวิตก็มีความสุขเข้มแข็ง อยู่ดีกินดี พอพ่อแม่ไม่มีหนี้ มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ แม้กระทั่งลูกหลานที่จากไปอยู่เมืองใหญ่ก็กลับคืนมา

ท้ายสุด หมู่บ้านคำปลาหลายก็ได้กลายเป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการพัฒนา ที่หลายคนต้องไปเยี่ยม ไปชม เพื่อเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการพัฒนาแนวทางใหม่ ที่มุ่งเน้นความเข้มแข็งจากฐานราก สร้างความอยู่ดีกินดีให้เกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาอย่างแท้จริงซึ่งตัวอย่างนี้ชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่ “ระเบิดจากข้างใน” ที่มาจากชุมชน และคนในชุมชนเอง ซึ่งเป็นตัวอย่างของการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ ที่รัฐบาลสามารถให้การส่งเสริม ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการขยายผลแพร่กระจายความคิดนี้ออกไป โดยหัวใจสำคัญของความสำเร็จจะมาจาก การดำเนินมาตรการอย่าง (1) ต่อเนื่อง (2) จริงจัง และ (3) เป็นระบบ

จากมุมมองนี้ การพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การพัฒนาที่รัฐบาลใส่ใจกับประชาชนในฐานล่างอย่างจริงจัง มุ่งเน้นการสร้างคามอยู่ดีของประชาชนโดยทั่วไปเป็นหลัก และมุ่งเน้นการพัฒนาที่ภาคส่วนของประเทศไปด้วยกัน ได้รับผลดีจากการพัฒนาไปด้วยกัน โดยรัฐบาลต้องพยายามปรับเปลี่ยนจากโมเดลการพัฒนาประเทศเดิม ที่เน้นความเจริญรุ่งเรืองของหัวเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ สงขลา โคราซ อุบล มาเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับทุกชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาประเทศต่อไป

ภาพที่ 3 สองแนวทางในการพัฒนาประเทศ

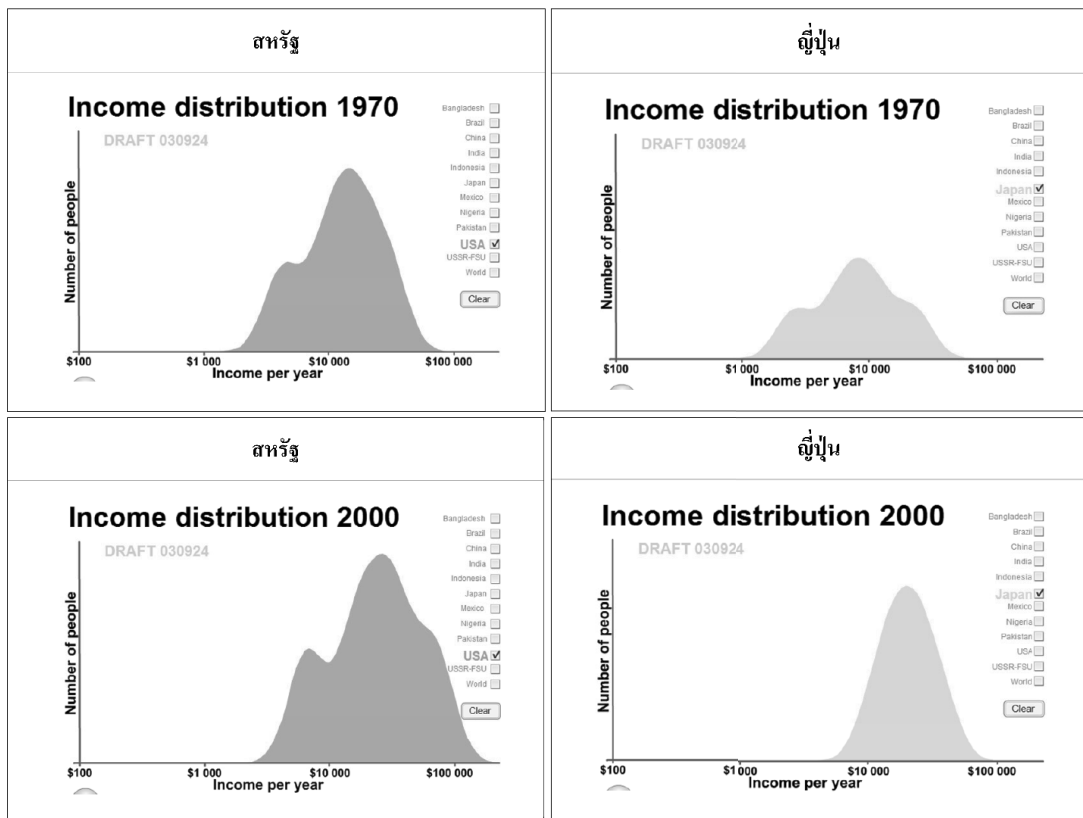

ทั้งนี้ ไม่ใช่ที่เราต้องการที่จะสร้างประเทศที่ไม่มีคนจน ไม่มีช่องว่างระหว่างคนมีกับคนไม่มี แต่ว่าการยึดหลักการพัฒนาที่จะสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยลดระดับช่องว่างระหว่างความมั่งคั่งมั่งมี แก่ช่องว่างระหว่างภูมิภาค ชุมชน ชนชั้นในระยะยาว

เราคงต้องดูตัวอย่าง จากประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศให้มีความเท่าเทียมกันของประชาชนมากขึ้น ขณะที่บางประเทศ เช่น สหรัฐฯ ไม่ประสบความสำเร็จในการดูแลปัญหาการกระจายรายได้ของตนเอง โดย พบว่าการกระจายของรายได้ในปี 2000 ไม่ได้ปรับตัวดีขึ้นเมื่อเทียบกับเมื่อปี 1970 และดูเหมือนกับว่าสหรัฐฯจะมีกลุ่มคนที่ได้รายได้ได้น้อยเพิ่มขึ้น แต่บางประเทศเช่นญี่ปุ่น กลับประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศที่มีความเท่าเทียมกันของรายได้ของประชาชนมากขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าว (ในรูปที่ 4)

ซึ่งการจะสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชน และแก้ไขปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของรายได้เป็นเรื่องที่ยากและท้าทายยิ่ง เพราะปัญหานี้ไม่ได้เกิดขึ้นข้ามคืน แต่สะสมตัวมาเป็นเวลานานมากกว่า 40-50 ปี จากความเหลื่อมล้ำที่สืบทอดจากรุ่นพ่อแม่ต่อเนื่องไปยังรุ่นลูก โดยนับวันปัญหานี้ก็ถูกซ้ำเติมจากความไม่เท่าเทียมกันของโอกาส ทั้งในด้านการศึกษา การมีงานทำ การออม การสาธารณสุข และการเข้าถึงอำนาจของภาครัฐ ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่เดิมเพิ่มช่องว่างกว้างออกไปทุกที ๆ

ภาพที่ 4 การกระจายรายได้ในสหรัฐอเมริกาเทียบกับญี่ปุ่น

ประสบการณ์ของหลายประเทศชี้ว่า ด้วยนโยบายที่เหมาะสมต่อเนื่อง รัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ในระยะยาว ทำให้ความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างรวยและจนได้ปรับตัวดีขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป นโยบายดังกล่าวประกอบด้วยมาตรการใน 3 ด้าน

ความเท่าเทียมกันของโอกาสที่รัฐบาลจะให้กับประชาชน ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในเมืองหรือในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเท่าเทียมกันเรื่องการศึกษา ความรู้ด้านการเงิน การทำมาหาเลี้ยงชีพ การสาธารณสุข และการเข้าถึงแหล่งการออมและทุน ตรงนี้ ถ้าลองคิดดูจะพบว่า มีหลายสิ่งในไทยที่มองเผิน ๆ ดูเหมือนจะเท่าเทียม แต่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การศึกษาที่คิดว่าเท่าเทียม ระบบการออมที่คิดว่าเท่าเทียม แต่ไม่เท่าเทียม ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งรัฐบาล

จะต้องเข้าไปหยุดกลไกที่เพิ่มช่องว่างของความไม่เท่าเทียมนั้นไว้ ไม่ให้ไปซ้ำเติมปัญหาที่มีอยู่แล้วให้ลุกลามมากขึ้นกว่าเดิม

การปรับระบบให้มีเครื่องมือที่จะช่วยลดช่องว่างของรายได้ลง โดยเฉพาะนโยบายที่จะกระจายรายได้จากผู้มีรายได้สูงไปให้ผู้มีรายได้น้อยอย่างเป็นระบบ รวมทั้งให้การประกันรายได้สำหรับผู้ที่มีรายได้น้อยและผู้มีปัญหา ผ่านการเป็นรัฐสวัสดิการ การพัฒนาระบบประกันสังคม และมาตรการด้านภาษี

ในประเด็นนี้ รัฐบาลคงต้องใส่ใจให้มากขึ้นว่ามาตรการต่างๆ ที่รัฐออกมา จัดสรรทรัพยากรที่มีอย่างไร ทำให้ปัญหาการกระจายรายได้แย่ลงหรือไม่ เพราะหลายๆ ครั้ง มาตรการที่ออกมาเป็นการดึงเอาทรัพยากรจากชนบทเข้าสู่เมือง จากคนจนให้คนรวย ทำให้ปัญหาเรื่องการกระจายรายได้แย่ลง ซึ่งการที่จะมีกลไกอย่างเป็นระบบที่จะช่วยจัดสรรทรัพยากรจากส่วนกลางไปสู่ชนบท จากผู้ที่มีรายได้มากไปสู่ผู้มีรายได้น้อยอย่างต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้ช่องว่างระหว่างรายได้ค่อยๆ แคบเข้า และดีกับประเทศในระยะยาว

มาตรการเสริมเฉพาะจุด บางครั้งเมื่อปัญหาที่มีความรุนแรงขึ้นในบางด้าน อาทิ ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำจะทำให้เกษตรกรมีปัญหาทำกิน ปัญหาเรื่องผลกระทบจากมาตรการภาครัฐ เช่น การเปิดเสรีด้านการค้าที่ส่งผลกระทบกับเกษตรกรในบางพื้นที่ และบางกลุ่มสินค้า รัฐก็ต้องมีมาตรการเพื่อบรรเทาปัญหาแต่เนิ่นๆ

ทั้งนี้ ความเท่าเทียมกันของโอกาสประกอบด้วย คือการให้โอกาสใน 4 ด้าน ได้แก่

- 1. โอกาสในการหารายได้** ตรงนี้ไม่ได้เรียกร้องให้ต่างจังหวัด มีงานที่ให้เงินเดือนสูงเช่นเดียวกับที่กรุงเทพฯ แต่เรียกร้องให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการที่จะช่วยพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง โดยจัดสรรงบประมาณของประเทศไปสู่เรื่องต่างๆ เช่น การสร้างเทคโนโลยีการเกษตรที่ก้าวหน้าขึ้นไป การพัฒนาพืชสายพันธุ์ใหม่ การชลประทานที่ทั่วถึง โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น การสร้างสรรคงานหัตถกรรมใหม่ๆ รวมไปถึง การประกันภัยจากธรรมชาติ หรือจากความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร ทั้งหมดนี้ เพื่อช่วยให้คนในชนบทมีรายได้ที่สม่ำเสมอขึ้น ดีขึ้นต่อเนื่อง และสามารถที่จะก้าวไปข้างหน้าพร้อมกับส่วนอื่นๆ ของประเทศ ไม่ถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ให้ช่วยตนเองอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต
- 2. โอกาสทางการศึกษา** ถ้าจะว่าไปการที่คนมีรายได้แตกต่างกันมาก บางคนเงินเดือนหลายหมื่น บางคนแค่ไม่กี่พัน ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกัน คนที่มีการศึกษาดำกว่า มักจะเลือกไม่ได้ มีโอกาสมีช่องทางในการทำงานน้อยกว่า บางคนคิดว่าแค่มีงานทำก็ดีถมไปแล้ว ท้ายที่สุดก็ต้องรับสภาพ มีรายได้พอเลี้ยงปาก ก็จะไม่ทำอะไร เพราะเรามีการศึกษามาแล้ว

ปัญหาเรื่องนี้รุนแรงมากในชนบท ทั้งจากสภาพโรงเรียน จำนวนของครู คุณภาพของการสอน อีกทั้งครอบครัวก็ไม่สามารถสนับสนุนการศึกษาของบุตรหลานได้เต็มที่ ทำให้เด็กที่อยู่ในชนบท เมื่อเวลาผ่านไป ได้รับการศึกษา แต่เป็นการศึกษาที่ขาดคุณภาพ พอต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน ก็ไม่ได้รับโอกาสในการทำงานเท่ากับคนอื่น ๆ เรื่องนี้จึงเป็นหัวใจของทั้งหมด สิ่งที่ต้องช่วยกัน เรียกร้องจากรัฐบาล ก็คือ การจัดสรรทรัพยากรของประเทศในด้านการศึกษาใหม่ เพื่อให้เด็กไทยในชนบทได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ และได้รับการสนับสนุนเรื่องการศึกษาต่อในขั้นที่สูง ไม่ขึ้นกับว่าครอบครัวของตนมีรายได้มากน้อยเท่าไหน ต้องแก้ตรงนี้ได้ แม้จะเห็นผลช้า เพราะถ้าไม่แก้ ความเหลื่อมล้ำของรายได้ในระยะยาวก็ยากจะหมดไป เพราะเหตุยังอยู่

3. **โอกาสการเข้าถึงแหล่งออมและแหล่งทุน** เมื่อการศึกษาดีขึ้น รายได้เพิ่มพูน สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาในชนบท ก็คือ แหล่งออมและแหล่งทุน ที่จะช่องทางให้คนในชนบทเก็บออมได้ เพื่ออนาคตยามชรา และเพื่อให้เงินทำงานเลี้ยงตนบ้างในช่วงต่อไป ตรงนี้เป็นปัญหาเนื่องจากกระยะทางการเดินทางที่ไกล และจำนวนเงินที่ไม่มากนัก ทำให้การเข้าถึงแหล่งออมและแหล่งทุนเป็นไปได้ยาก ตรงนี้ ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาและยกระดับ ธนาคารหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และ กองทุนหมู่บ้าน ให้เป็นเครือข่าย และสามารถทำหน้าที่เป็นแหล่งเงิน แหล่งออมให้กับชุมชน

4. **ความเท่าเทียมกันด้านสุขภาพและการพยาบาล** สุขภาพเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งของชีวิต เพราะเป็นรายจ่ายหลักของครัวเรือนทั้งในยามหนุ่มสาวและวัยชราภาพ ทั้งเป็นความผันผวนสำคัญเมื่อเจ็บป่วยลง ซึ่งการช่วยให้คนในชนบทมีสุขภาพที่ดี ได้รับการรักษาที่ทั่วถึงในต้นทุนที่ต่ำ จะช่วยลดรายจ่ายและยกระดับของการใช้ชีวิตของคนในชนบทให้ดีขึ้น ซึ่งในประเด็นนี้รัฐบาลก็พยายามช่วยเหลือให้บริการด้านสุขภาพให้กับคนในชนบทอยู่แล้ว ก็ควรทำต่อไป และทำให้ดียิ่งขึ้นจากเดิม

โอกาสทั้ง 4 ด้านนี้ ไม่จำเป็นต้องดีเท่ากรุงเทพ แต่ขอให้ดีขึ้น แล้วชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทก็จะปรับตัวดีขึ้นมาก ช่วยหยุดวัฏจักรของความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างในเมืองกับชนบทได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งหากเราสามารถวางกรอบนโยบายที่ประสานสอดคล้องกันเช่นนี้ การพัฒนาที่จะสร้างความอยู่ดีกินดี ความพอเพียงในการดำรงชีพของประชาชนส่วนใหญ่เป็นพื้นฐาน สร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักการช่วยให้เขาสามารถ “ยืนอยู่บนขาของตนเอง” “โดยระเบิดจากข้างใน” ด้วยการสนับสนุนที่เหมาะสมจากภาครัฐก็จะเกิดขึ้นได้ ทำให้ประโยชน์ของการพัฒนากระจายไปยังประชาชนของประเทศอย่างกว้างขวาง ปัญหาการกระจายรายได้ก็จะค่อยๆ คลี่คลายความรุนแรงลง และนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาอย่างแท้จริง

1.2 การบริหารเศรษฐกิจมหภาคในแนวทางใหม่ ที่เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันภัยให้กับระบบ

ลักษณะสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้าน คือ การสร้างระบบภูมิคุ้มกันภัยให้เกิดขึ้น เพื่อให้ระบบมีเสถียรภาพในระยะยาวมากขึ้น อยู่ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ดีขึ้น ดังนั้น การที่รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ นำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการประเทศอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รัฐบาลจะต้องพยายามศึกษาวิเคราะห์ว่า ภูมิคุ้มกันภัยคืออะไร และจะสร้างภูมิคุ้มกันภัยได้อย่างไรในระบบเศรษฐกิจ

ตามคำอธิบายของท่านองคมนตรี นพ.เกษม วัฒนชัย “ภูมิคุ้มกันภัย” บางส่วนเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามระบบที่เรามีอยู่แล้ว บางส่วนเกิดจากพฤติกรรมที่ดีที่มีความไม่เหมาะสมเป็นที่ตั้ง และบางส่วนเป็นภูมิคุ้มกันภัยที่เกิดจากการสร้างขึ้น

ในประเด็นนี้ ขอยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้เห็นภาพ ปกติแล้วคนทั่วไป (1) จะมีระบบภูมิคุ้มกันภัยสำหรับโรคภัยต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวอยู่แล้ว ที่จะคอยต่อสู้กับโรคภัยต่างๆ แต่ (2) การที่ไม่นำตนเองไปสัมผัสกับแหล่งโรค เสี่ยงต่อการติด ตั้งอยู่ในความไม่เหมาะสมก็เป็นภูมิคุ้มกันภัยอีกประเภท ยิ่งไปกว่านั้น (3) การพยายามฉีดวัคซีน ทานยา ทานวิตามิน ทำให้ร่างกายมีความสามารถต้านทานโรคที่เพิ่มมากขึ้น นับเป็นภูมิคุ้มกันภัยที่เกิดจากการสร้างขึ้นเพิ่มเติม

สำหรับระบบเศรษฐกิจก็เช่นกัน การที่ระบบเศรษฐกิจมีความอุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรที่หลากหลาย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาคเศรษฐกิจใดเศรษฐกิจหนึ่ง ก็นับเป็นภูมิคุ้มกันภัยตามธรรมชาติที่ทำให้เราสามารถรองรับปัญหาต่างๆ เมื่อเกิดขึ้นได้ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี อย่างไรก็ตาม การที่ประเทศประเทศจะสามารถอยู่ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ดีนั้น ไม่สามารถจะพึ่งพาแต่ภูมิคุ้มกันภัยตามธรรมชาติ แต่เพียงประการเดียว รัฐบาลจะต้องพยายามส่งเสริมให้ระบบเศรษฐกิจในระดับต่างๆ มีความเข้มแข็งพอที่จะรองรับกับปัญหาต่างๆ เหล่านั้นได้ จากความไม่เหมาะสม และการสร้างกลไกทางเศรษฐกิจเพิ่มเติมซึ่งทำได้ในหลายระดับ ทั้งระดับบุคคลบริษัทครอบครัว ชุมชนสังคม ประเทศ

ตารางที่ 1 ภูมิคุ้มกันในระบบเศรษฐกิจ

	เกิดขึ้นตามธรรมชาติ	จากความไม่ประมาท	สร้างให้เกิดกลไก
บุคคล/บริษัท/ครอบครัว (การผลิต/ครองชีพ)	1. ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และทรัพยากรที่มีความหลากหลาย	ความพอประมาณ ทำในขนาดที่เหมาะสม ไม่โลภ ไม่เกินตัว บนหลัก ของเหตุผล	1. การป้องกันความเสี่ยงในรูปแบบต่างๆ (Hedge ประกันภัย ฯลฯ) 2. เกษตรผสมผสานเพื่อเพิ่มความหลากหลายของรายได้ 3. การใช้ทฤษฎีใหม่เพื่อบรรเทาปัญหาฝนที่ไม่ถูกต้องตามฤดูกาล
ชุมชน/สังคม (การอยู่ร่วมกัน)			1. โครงการชลประทาน 2. โครงการแก้มลิง 3. เครือข่ายและการพึ่งพาอาศัยกัน 4. การอนุรักษ์ป่าชุมชน
รัฐ (การบริหารเศรษฐกิจ)		1. ความพอประมาณในการใช้จ่ายภาครัฐและในการก่อหนี้สาธารณะทั้งในและต่างประเทศ	1. Automatic Stabilizer ประเภทต่างๆ เช่นระบบการเก็บภาษี / โครงการประกันสังคม / ระบบอัตราแลกเปลี่ยนที่ยืดหยุ่น 2. นโยบายที่ไม่พึ่งประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นหลัก (เช่น ส่งออกไปหลายๆ ประเทศ การสร้างพันธมิตรในหลายๆ ด้าน)

ในส่วนภูมิคุ้มกันภัยประเภทที่สองหรือพฤติกรรมที่ดี คือ “ความไม่ประมาท” นั้น สำหรับบุคคล บริษัท ครอบครัวสามารถตั้งอยู่บนเหตุผล และความไม่ประมาทในการดำรงชีพ โดยทำธุรกิจ และเลี้ยงชีพในขนาดที่เหมาะสม ไม่โลภ ไม่ทำอะไรเกินตัว ส่วนรัฐบาลก็เช่นกัน ควรตั้งอยู่บนความพอประมาณในการทำนโยบาย ในการใช้จ่ายและก่อหนี้สาธารณะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตามเหมาะสม รู้จักรักษาวินัยการคลัง รักษาวินัยการเงิน ไม่ทำตัวสุ่มเสี่ยงจนเกินไป รู้จักเก็บออมให้มีเงินคงคลังบ้าง มีหนี้ภาครัฐไม่มาก มีเงินสำรองระหว่างประเทศที่ไม่น้อยเกินไป รวมถึงการเข้าดูแลปัญหาต่างๆ แต่เน้นๆ ไม่ให้สะสมตัวกลายเป็นความเปราะบางทางการเงินหรือเป็นภาวะฟองสบู่ในระบบ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เมื่อเกิดปัญหาขึ้น รัฐบาลก็จะมี Policy space หรือมี Room ในการทำนโยบาย ที่จะช่วยให้ประเทศสามารถปรับตัวต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

ท้ายสุด เราสามารถพัฒนาระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ให้มีภูมิคุ้มกันภัยเพิ่มเติมได้ เพื่อให้แต่ละภาคส่วนของระบบเศรษฐกิจมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยประกอบด้วย

บุคคล/บริษัท/ครอบครัว โดยการรู้จักป้องกันความเสี่ยงในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำประกันภัย ผู้ส่งออกรู้จักการทำ Hedging เกษตรกรรู้จักการปลูกพืช ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อเพิ่มความหลากหลายของรายได้ หรือใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาของฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น

ชุมชน/สังคม การพัฒนาระบบชลประทาน โครงการแก้มลิง การอนุรักษ์ป่าชุมชน การพัฒนาธนาคารหมู่บ้านหรือกองทุนสัจจะออมทรัพย์ รวมไปถึงการพัฒนาเครือข่ายการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นต้น

รัฐบาล การพัฒนาพลังงานทางเลือก การพัฒนาระบบการออมในประเทศ การพัฒนาระบบตลาดทุนและเครื่องมือทางการเงินที่สามารถใช้ในการบริหารความเสี่ยง ระบบประกันสังคม ระบบภาษีและการใช้จ่ายภาครัฐที่จะช่วยบรรเทาผลกระทบจากวิกฤต (ในลักษณะของ Automatic Stabilizer) ระบบเศรษฐกิจที่มีความยืดหยุ่นในด้านต่างๆ สูง ทั้งในด้านการปรับตัวของตลาดแรงงาน การปรับตัวของอัตราแลกเปลี่ยน รวมถึงการพยายามสร้างพันธมิตรไม่พึ่งพา ไม่ผูกติดกับประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นพิเศษ

ทั้งนี้ ภาครัฐควรทำความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ ซึ่งจะมีนัยสำคัญต่อการออกแบบ (Policy design) ของมาตรการภาครัฐให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเกณฑ์สำคัญสำหรับการพิจารณา คือ มาตรการนั้นๆ จะต้องส่งเสริมให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับชั้น และเมื่อทำไปแล้วประชาชนที่อยู่ในโครงการต้องพอเพียงมากขึ้น รวมถึงเสริมสร้างจิตวิญญาณของความพอเพียง คือ “การสามารถอยู่บนขาของตนเอง” ให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศไทย

หากประเทศไทยเราสามารถนำกรอบของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเข็มทิศในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของภาครัฐได้ดังนี้แล้ว ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริงก็คงไม่มีความฝันที่ห่างไกลอีกต่อไป

II. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเงิน²

หากจะว่าไปแล้ว ภาคการเงินเป็นหัวใจสำคัญของภาคเศรษฐกิจ โดยเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาภาคการเงินภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงอยู่ที่การยกระดับภาคการเงินของเราให้สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการเงินได้ดี เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจและการเงินของประเทศไทยมีความยืดหยุ่นขึ้น มีความสามารถปรับตัวกับต่อวิกฤตและผลกระทบจากวิกฤตต่างๆ และเพื่อช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการสะสมตัวของความเปราะบางทางการเงินเกิดขึ้น จนลุกลามเป็นวิกฤต ดังที่เคยเกิดขึ้นในไทยและประเทศอื่นๆ

ในประเด็นเรื่องการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น หากเราย้อนกลับไปดูในอดีตแล้วจะพบว่า ปัญหาวิกฤตในหลายๆ ประเทศ เริ่มจากภาคการเงิน หรือจากปัญหาในด้านการเงินทั้งสิ้น ทั้งในกรณีไทย สหรัฐ หรือแม้กระทั่งภาครัฐของยุโรปในปัจจุบัน เป็นวิกฤตที่เกิดจากการใช้จ่ายอย่างเกินตัว การขาดวินัยของภาคเอกชนและรัฐ รวมถึงการปล่อยปละในด้านต่างๆ จากการปล่อยสินเชื่อแบบเกินไปจากการลงทุนที่ไม่ยั่งยืน จากการผิดพลาดในการบริหารความเสี่ยง จนกระทั่งมีการสะสมความเปราะบางทางการเงินในระบบเกิดขึ้น ซึ่งสาเหตุที่เป็นบ่อเกิดและต้นตอของปัญหา มาจากความไม่พอเพียงของทุกคน

วิกฤตการเงินที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีตนั้น แบ่งได้เป็นประเภทต่างๆ โดยสังเขปได้ ดังนี้

- **วิกฤตการคลัง** ที่รัฐบาลกู้ยืมมาเป็นจำนวนมากจากตลาดทุน เช่น ในกรณีของลาตินอเมริกาในช่วงปี 1980 หรือในกรณีของยุโรปในปัจจุบัน
- **วิกฤตฟองสบู่** ที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู มีการเก็งกำไรในตลาดอสังหาริมทรัพย์ ตลาดหลักทรัพย์ และในระบบเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ทำให้ราคาที่ดิน ราคาบ้าน ราคาหุ้นปรับตัวขึ้นไปสูงมากอย่างรวดเร็ว เช่น กรณีของญี่ปุ่น
- **วิกฤตตลาดทุน** เช่นดังกรณีของสหรัฐที่ สถาบันการเงินมีการเสี่ยงเก็งกำไรจนเกินขนาด และเมื่อเกิดวิกฤตก็นำไปสู่ปัญหาการขาดสภาพคล่อง และการล้มลงของสถาบันการเงินขนาดใหญ่เช่นกรณีของ Lehman Brothers เป็นต้น
- **วิกฤตสถาบันการเงิน** ที่สถาบันการเงินปล่อยกู้อย่างง่าย ๆ ในอัตราที่สูง ต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งท้ายที่สุดก็กลายเป็นหนี้เสีย และนำไปสู่ปัญหาแบงก์ล้มในที่สุด

² เวลาพูดถึงภาคการเงินในที่นี้ เราหมายรวมถึงตลาดการเงิน สถาบันการเงิน เครื่องมือทางการเงินที่จะใช้ในการบริหารความเสี่ยง การใช้บริการทางการเงิน รวมไปถึงผู้กำกับดูแลทางการเงินเช่น กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย กสท. คปภ. และการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น การเปิดเสรีทางการเงิน การทำนโยบายการเงิน และการกำกับดูแลภาคการเงิน เป็นต้น

- **วิกฤตหนี้ภาคเอกชน** ที่ภาคเอกชนขยายกิจการโดยอาศัยเงินทุนเป็นจำนวนมากแทนการใช้ทุนของตนเอง และในบางประเทศก็เป็นการที่ภาคเอกชนกู้ยืมเงินกู้เป็นเงินตราจากต่างประเทศเป็นหลัก กรณีของยุโรปตะวันออกในช่วง ปี 2008-2009
- **วิกฤตหนี้บัตรเครดิต** ที่ครัวเรือนใช้จ่ายเกินตัว จากการได้รับสินเชื่อบัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคล สินเชื่อบ้าน สินเชื่อต่างๆ จนกระทั่งมีหนี้เป็นจำนวนมาก ท้ายที่สุดก็ไม่สามารถชำระคืนหนี้ได้ กรณีของเกาหลีเป็นตัวอย่างที่ดี
- **วิกฤตค่าเงิน** ที่ค่าเงินอยู่ในระดับสูงเกินจริง โดยมากมักจะมาจากการที่ประเทศใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบคงที่เป็นเวลานาน แล้วมีเงินเฟ้อในประเทศในระดับที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการที่ประเทศมีการขยายตัวในอัตราที่สูงมาก เช่น กรณีวิกฤตของเวียดนาม

วิกฤตเหล่านี้กล่าวได้ว่ามาจากความไม่พอเพียงด้านการเงิน ในภาคการเงิน ทำให้น่าคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยได้อย่างไร ในการแก้ไขป้องกัน

ตรงนี้ หลักยึดและหัวใจที่การสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้เกิดขึ้นในภาคการเงิน มาจากความพอประมาณ ความมีเหตุผล เน้นการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี รวมทั้ง การตัดสินใจใช้จ่าย ลงทุนอย่างมีสติ โดยประกอบด้วย

2.1 การวางโครงสร้างของภาคการเงินและสร้างให้ดี ป้องกันไม่ให้เกิดความเสี่ยงสะสมมากขึ้น
ที่จุดใดจุดหนึ่ง อาทิ ในกรณีของไทย สถาบันการเงินขนาดเล็ก คือ บริษัทเงินทุน บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ที่ถูกจำกัดช่องทางในการทำธุรกิจไว้ โดยเฉพาะในส่วนของการระดมเงินฝาก ไม่สามารถเปิดบัญชีเงินฝากได้ ทำได้ก็เพียงการออกตั๋ว P/N ทำให้ต้นทุนในการระดมเงินสูงกว่าแบงก์ประมาณ 2-3% ทำให้สถาบันการเงินขนาดเล็กเหล่านี้ก็ต้องไปปล่อยสินเชื่อที่เสี่ยง โดยเฉพาะในภาคอสังหาริมทรัพย์ ทำให้กลายเป็นจุดอ่อนของระบบในที่สุด ไม่น่าแปลกใจว่าวิกฤตสถาบันการเงินไทยทุกครั้งจึงเริ่มจากส่วนนี้ของภาคการเงิน ตั้งแต่สมัยของบริษัทราชาเงินทุนเป็นต้นมา

ตรงนี้ในการยกระดับโครงสร้างทางการเงินของประเทศให้มีเสถียรภาพขึ้น ในแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงินระยะที่ 1 ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดให้

- (1) สถาบันการเงินขนาดเล็กเหล่านี้สามารถยกระดับตนเองขึ้นมาเป็นธนาคารพาณิชย์เพื่อรายย่อยที่ไม่มีข้อจำกัดในการทำธุรกิจดังเช่นที่ผ่านมา และสามารถแข่งขันกับธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ได้ในเกือบทุกตลาด

(2) ยกเลิกสิทธิประโยชน์ทางภาษีที่เคยให้กับกิจการวิเทศธนกิจ จากที่เคยลดภาษีเงินได้นิติบุคคลลงเหลือ 10% ให้กลับคืนไปเป็น 30% เพื่อไม่ให้มีแรงจูงใจที่จะสะสมความเสี่ยง ในจุดนี้เกินความจำเป็นเช่นเมื่อครั้งนั้น ที่ก่อนจะเกิดวิกฤตปี 2540 กิจการวิเทศธนกิจได้เป็นช่องทางสำคัญที่นำเงินกู้สกุลต่างประเทศเข้ามาให้บริษัทในประเทศไทย กู้ยืมเป็นจำนวนมาก และสะสมตัวขึ้นเป็นความเปราะบางทางการเงินที่สำคัญของประเทศ

นอกจากนี้ การที่จะยกเลิกการค้ำประกันเงินฝากแบบเต็มจำนวน การมีระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัว การสร้างเครื่องมือทางการเงินใหม่ๆ การพัฒนาตลาดทุน การยกระดับของธรรมาภิบาล และความโปร่งใส ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของทางที่จะสร้างภูมิคุ้มกันภัยให้กับภาคการเงินไทย ให้มีความเข้มแข็ง ยืดหยุ่นพอที่จะบริหารจัดการกับ Shock ต่างๆ ที่เข้ามาได้

2.2 การสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดีให้เกิดขึ้น รู้จักที่จะไม่เสี่ยงกันมากเกินไป ซึ่งหัวใจส่วนนี้อยู่ที่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริหารความเสี่ยง การพัฒนาความรู้ความเข้าใจของแต่ละคน รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการนำไปใช้จริงในระดับต่างๆ ตั้งแต่บุคคล ครอบครัว บริษัท สถาบันการเงิน องค์กร และภาครัฐ ซึ่งในส่วนนี้หมายถึง การรู้จักบริหารความเสี่ยง โดยการตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล มีผล พอประมาณ การเพิ่ม Margin of error และช่องทางในการแก้ไข หากจะเกิดวิกฤต และเหตุการณ์ต่างๆ โดย

ระดับบุคคล จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเงินที่ดี รู้จักเก็บออม รู้จักใช้จ่าย ไม่สร้างหนี้ การรู้จักการทำประกันภัยเพื่อลดความเสี่ยงในชีวิตลง

บริษัท มีระบบบริหารความเสี่ยงที่ดี รู้จักปกป้องความเสี่ยง ไม่กู้ยืม ไม่ลงทุนจนเกินตัว ใช้เงินกำไรสะสมเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเงินในการลงทุน

สถาบันการเงิน การปล่อยกู้อย่างระมัดระวัง การไม่ลงทุนอย่างเสี่ยงจนเกินไป มีสภาพคล่องที่พอเพียง

รัฐบาล มีวินัยทางการเงินและการคลัง ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่สร้างหนี้จนเกินไป รู้จักเพิ่ม Policy Room สำหรับการใช้มาตรการต่างๆ เพื่อดูแลเศรษฐกิจ หากเกิดวิกฤตขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรู้จักลดหนี้ของภาครัฐลงให้ไม่สูงเกินไปในยามที่เศรษฐกิจดี เพื่อว่าจะได้สามารถขาดดุลได้หากเกิดวิกฤตรอบใหม่ การมีสะสมเงินสำรองระหว่างประเทศให้เพียงพอ เพื่อไว้ดูแลในยามที่มีเงินทุนไหลออกเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงการที่รู้จักสร้างระบบบริหารความเสี่ยงด้านการเงินของประเทศให้เกิดขึ้น

2.3 การรู้จักที่จะจัดการแต่เนิ่นๆ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในภาคการเงิน โดยปรัชญาสำคัญอยู่ที่ การเข้าไปก่อกวนดูแลแก้ไข้ปัญหาแต่เนิ่นๆ เพื่อไม่ให้ความเปราะบางสะสมตัว เพราะถ้าปัญหาได้ฝังรากลึก ลงไปแล้ว การที่จะจัดการก็จะทำได้ยาก และผลกระทบก็จะกว้างขวาง ตรงนี้เห็นได้ชัดจากกรณี ของสหรัฐอเมริกา ที่ปล่อยให้ปัญหาฟองสบู่ในภาคอสังหาริมทรัพย์ลูกกลม และนำไปสู่ปัญหาการใช้ย่ำ เเกินตัวของภาคครัวเรือน และการเก็งกำไรอย่างสุ่มเสี่ยงจนเกินความเหมาะสมในสถาบันการเงินขนาดใหญ่ ของสหรัฐ หรือกรณีของเวียดนาม ที่ปล่อยให้เงินเพื่อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถสูงได้ จนมากกว่า 20% และนำมาซึ่งปัญหาที่ต้องมีการลดค่าเงินดอลลาร์หลาย ๆ ครั้ง

ทั้งหมดนี้ จึงชี้ถึงหน้าที่และบทบาทของแต่ละคนในภาคการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมมอง ที่เกี่ยวกับการสร้างภูมิคุ้มกันภัยให้เกิดขึ้น เพื่อเพิ่ม Resiliency และความยืดหยุ่นของระบบเศรษฐกิจ ภายใต้อกรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสถาบันการเงินมีหน้าที่สร้างเครื่องมือในการบริหารความเสี่ยง ตลอดจนดูแลบริหารจัดการความเสี่ยงของตนเองให้ดี บริษัท/คนต้องรู้จักดูแลการเงินและการบริหารความ เสี่ยงของตนเองให้ดี และรัฐบาลต้องรู้จักวางกรอบนโยบายที่เหมาะสม และพัฒนาโครงสร้างระบบการเงิน ให้เอื้อต่อการบริหารจัดการความเสี่ยง และรองรับปัญหาต่างๆ ที่จะมากระทบในช่วงต่อไป

III. สรุป

การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาครัฐและภาคการเงินในช่วง 10 ปีข้างหน้า จะเป็น หัวใจสำคัญที่กำหนดความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของเรา โดยการบริหารเศรษฐกิจแนวใหม่ที่เน้น การพัฒนาจากล่างขึ้นบน มุ่งสร้างความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยทั่วไป การเจริญเติบโตในอัตราที่พอ ประมาณ เน้นการเพิ่มภูมิคุ้มกันภัยในระบบเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น รวมทั้งการพัฒนาภาคการเงินให้สามารถ บริหารจัดการความเสี่ยงด้านการเงินได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจและการเงินของประเทศสามารถ ปรับตัวกับต่อการเกิดวิกฤตในด้านต่างๆ และป้องกันไม่ให้ความเปราะบางทางการเงินสะสมตัว และไม่ใ้ ลูกกลมกลายเป็นวิกฤต จะเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาประเทศตามแนวคิดใหม่ ที่จะนำพาประเทศก้าวไป สู่ความสำเร็จในการพัฒนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของเราชาวไทยทุกคนที่จะต้องช่วยกันคิด ช่วยกันนำแนวคิดนี้ ไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงต่อไป

ส่วนที่ 5

บทส่งท้าย

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือการพัฒนาคน

รองศาสตราจารย์ อติศัพท์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

คำนำ

หากมีการถามว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร ก็คงจะได้รับคำตอบหลากหลายรูปแบบด้วยกัน บ้างก็จะอธิบายว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือการปลูกผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการบริโภคเองในครอบครัว บ้างก็อธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือการลดการบริโภค การปลดหนี้ และเก็บออมเงินเพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคต บ้างก็พิจารณาในแง่มุมมองของสิ่งแวดล้อมและอธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปลูกป่า การใช้น้ำอย่างประหยัด หรือการอนุรักษ์พลังงาน เป็นต้น แต่เมื่อได้รับฟังคำอธิบายต่างๆ เหล่านี้ก็ยังมีความรู้สึกว่าการอธิบายดังกล่าวยังไม่ค่อยครอบคลุมหัวใจหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดความเคลงใจว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไรกันแน่

อันที่จริงความคลุมเครือเกี่ยวกับความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ช่วง พ.ศ. 2539-2540 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนจากการที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตทางการเงินและวิกฤตการทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2539 จนกระทั่ง วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทานความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาให้จึงทำให้เกิดความชัดเจนในความหมายมากขึ้นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความสำคัญในเรื่องการสร้างพื้นฐานจิตใจ หลักคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต การนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม การดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักทางสายกลางที่เน้นความพอดีพอควร ไม่ดำเนินชีวิตด้วยความสุดโต่ง การเป็นคนที่ไม่ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุและผลในการตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตที่อย่างมีภูมิคุ้มกัน ทั้งนี้เพื่อให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นในเจตนาสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตน และการดำรงอยู่ของประชาชนทุกระดับ ซึ่งหมายความว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือแนวทางการพัฒนาคนนั่นเอง เพื่อให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เน้นหลักคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต การใช้ความรู้ สติปัญญา ความมีเหตุผล ความพอดีพอควร และการมีภูมิคุ้มกัน โดยคุณลักษณะเหล่านี้ก็คือการพัฒนาคนนั่นเอง เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความสำเร็จของการพัฒนาประเทศไทย

การพัฒนาประเทศไทยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาทำให้บางครั้งเกิดการตั้งข้อสังเกตว่าประเทศไทยได้ทำอะไรไปบ้าง หรือไม่ได้ทำอะไรบ้าง ที่ทำให้การพัฒนาประเทศไทยเป็นอยู่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จริงอยู่ที่รูปแบบการพัฒนาที่เน้นการเปิดประเทศ การค้าระหว่างประเทศ หรือการเปิดเสรีทางการเงินได้ทำให้รายได้เฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นจริง ทำให้การส่งออกขยายตัวอย่างน่าพอใจ และประเทศไทยมีความทันสมัยมากขึ้น แต่ถ้าหากถามว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยนั้นสามารถเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จของการพัฒนาหรือไม่ คงจะไม่ผู้ใดสามารถตอบได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมานั้นเป็นความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ เพราะมีสัญญาณบางอย่างที่เหมือนจะบอกว่าการพัฒนาประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เช่น

หนึ่ง การพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เป็นพื้นฐานของการสร้างรายได้ยังอยู่ในขอบเขตจำกัด การผลิตสินค้าและการส่งออกของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการรับออเดอร์เพื่อการผลิตจากต่างประเทศ

สอง ถึงแม้รายได้เฉลี่ยของคนไทยจะสูงขึ้นแต่การกระจายรายได้กลับแย่ลง หมายความว่ารายได้ที่เกิดขึ้นนั้นกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มนักธุรกิจไม่กี่ครอบครัวเท่านั้น ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับผลจากการพัฒนาเท่าที่ควร

สาม การพัฒนาส่วนใหญ่เกิดขึ้นอย่างกระจุกตัวที่กรุงเทพฯ เท่านั้น ในขณะที่ประชาชนส่วนมากที่อยู่ต่างจังหวัดยังต้องย่ำแย่ในฐานะคนชั้นล่างและทำมาหากินที่กรุงเทพฯ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้ง “โอกาสทางเศรษฐกิจ” ยังกระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ ในขณะที่อีก 76 จังหวัดแทบไม่ได้รับผลพวงจากการพัฒนาเลย

สี่ มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก ป่าสงวนถูกทำลายลงทุกวันโดยภาครัฐไม่สามารถหยุดยั้งได้ แนวปะการังเสื่อมโทรมลง มีปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งเป็นอย่างมาก ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งเกิดขึ้นทุกปีโดยรัฐบาลไม่สามารถแม้แต่จะเผชิญกับต้นตอของปัญหาอย่างแท้จริง

ห้า ระบบการศึกษาล่มสลาย นักเรียนมัธยมไม่ไปโรงเรียนแต่หันมาเน้นการกวดวิชาตามศูนย์การค้าแทน ประเทศต้องสูญเสียทรัพยากรอย่างมากเพื่อให้เยาวชนมีศึกษามากขึ้น มีปริญญามากขึ้น ใช้เวลาเรียนหนังสือมากขึ้น แต่มีความรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์น้อยลง และ

หก การทุจริตในภาครัฐไม่มีแนวโน้มจะดีขึ้นถึงแม้จะมีศาลปกครองหรือศาลรัฐธรรมนูญก็ตาม ถึงแม้จะมีการปรับแก้รัฐธรรมนูญมากมายก็จบก็ตามก็ไม่สามารถแก้ปัญหาการทุจริตของนักการเมืองได้ ระบบการเมืองของประเทศไทยก็ยังวนเวียนอยู่กับการใช้เงินทองเพื่อให้ได้มาเป็นรัฐบาลและการซื้อโง่งเพื่อคืนทุนเมื่อได้เข้ามาเป็นรัฐบาลแล้ว

สังคมที่พัฒนาแล้ว

จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนได้พยายามสังเกตว่าเมื่อเปรียบเทียบประเทศไทยกับประเทศอื่นที่พัฒนาแล้วความแตกต่างอยู่ที่ใดบ้าง หรือปัจจัยใดที่ทำให้ประเทศดังกล่าวได้กลายเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา ประเทศที่เจริญแล้วจำเป็นต้องมีสาธารณูปโภค ถนน รถไฟฟ้าใต้ดินที่ทันสมัยเสมอไปหรือไม่ ประเทศที่เจริญแล้วจำเป็นต้องมีกฎหมายจำนวนมาก มีรัฐธรรมนูญที่มีความหนาแน่นมาก ๆ หรือมีศาลทุกประเภท หรือมีการตรากฎหมายใหม่ ๆ ตลอดเวลาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นวันต่อวันหรือไม่ ในประเทศที่เจริญแล้วประชาชนต้องร่ำเรียนหนังสือจนถึงระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอกหรือไม่ หรือประเทศที่เจริญแล้วคู่สามีภรรยาต้องออกจากบ้านไปทำงานเพื่อช่วยกันหาเงิน หาความสำเร็จในหน้าที่การงานจนไม่มีเวลามีบุตรและสร้างครอบครัวที่อบอุ่นหรือไม่

หากจะถามว่าคุณลักษณะอะไรที่สำคัญที่สุดของสังคมที่บ่งบอกถึงความเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว คำตอบเดียวที่ผู้เขียนพบคือ “การมีประชาชนมีคุณภาพ” หรือการที่สังคมนั้น ๆ มีการลงทุนในทรัพยากรมนุษย์มากพอจนทำให้ประชาชนในสังคมนั้น ๆ สามารถสร้างคุณค่าต่อสังคมได้ในรูปแบบต่าง ๆ

ตัวอย่างเช่น สังคมที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในครอบครัว เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตหรือความขยันหมั่นเพียร การสั่งสมความรู้ การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุและผลในการเข้าใจสาเหตุต้นตอของปัญหา หรือการมีความคิดสร้างสรรค์ที่ปลูกฝังมาจากสถาบันการศึกษา หรือแม้แต่การมีหลักคุณธรรมที่ปลูกฝังมาตามหลักศาสนาต่าง ๆ ล้วนแต่ทำให้ประชาชนในประเทศนั้นเป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพและส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

ทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การที่ทรัพยากรมนุษย์เป็นบุคคลที่มีความคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์จะนำไปสู่การเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างยั่งยืน มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตตามความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และมีความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ความซื่อสัตย์สุจริตทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างไม่ฉาบฉวย ไม่มีการดำเนินนโยบายสาธารณะที่เน้นผลประโยชน์ส่วนบุคคลมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม หรือการเน้นผลประโยชน์ระยะสั้นมากกว่าผลประโยชน์ในระยะยาว

ทางด้านสังคม การที่ประชาชนมีคุณภาพทำให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม นั่นคือการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้ซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปัน มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือมีการพึ่งพากันโดยไม่มีการหวังสิ่งตอบแทน จึงทำให้สังคมนั้นเสมือนมีภูมิคุ้มกันเกิดขึ้น หากมีผลกระทบใดๆ จะทำให้เกิดการจุนเจือซึ่งกันและกันซึ่งเท่ากับเป็นการลดความรุนแรงของปัญหาลงได้เป็นอย่างดี

ทางด้านการปกครอง สังคมที่ประชาชนมีคุณภาพ มีความซื่อสัตย์โดยเอาผลประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง ผู้บริหารมีความสามารถและมีความกล้าในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างตรงไปตรงมาจะทำให้ประเทศมีการดำเนินนโยบายสาธารณะที่เน้นผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีการกำหนดนโยบายตามความต้องการของประชาชนมากกว่าการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว ไม่มีการดำเนินนโยบายที่ซ่อนเร้นด้วยผลประโยชน์ทับซ้อนทำให้เกิดการสูญเสียตามมา ไม่ต้องมีการออกกฎระเบียบขึ้นมามากมายซึ่งในหลายๆ กรณี กฎระเบียบที่กำหนดขึ้นมานั้นกลับกลายเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานต่างๆ นานา มีการให้เกียรติในการตัดสินใจของผู้บริหารทำให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจภายใต้บริบทของสังคม ณ ช่วงเวลานั้น และบนพื้นฐานของหลักคุณธรรมได้

ในด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ในระยะยาวนั้นพบว่า ประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรธรรมชาติและมีสิ่งแวดล้อมที่ดีได้เกิดขึ้น เพราะประเทศนั้นมีกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมที่เคร่งครัดหรือมีกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ทันสมัยแต่อย่างไร แต่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับเกิดขึ้นเพราะประชาชนในประเทศนั้นมีความรับผิดชอบต่อการกระทำต่างๆ ประชาชนมีคุณภาพเพราะมีจิตสำนึกต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและรู้คุณค่า มีการนำสิ่งที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่โดยไม่ต้องให้มีการตรากฎหมายหรือการออกกฎระเบียบมาบังคับ ประชาชนมีความละเอียดเมื่อมีการปล่อยมลพิษสู่สาธารณะ เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ประเทศที่พัฒนาแล้วจะเน้นการพัฒนาคุณภาพคนเป็นสำคัญ โดยให้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพจะทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาอย่างแท้จริงและเป็นผู้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้วย

แต่ในทางตรงกันข้าม สังคมที่ละเลยการพัฒนาคน ไม่ว่าจะเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว การไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในระบบโรงเรียน หรือการละเลยเรื่องของศีลธรรมที่ปลูกฝังมาตั้งแต่ยังเยาว์วัยโดยสถาบันครอบครัวหรือสถาบันศาสนา จะทำให้ประเทศนั้นไม่มีวันที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน และต้องเป็นสังคมที่มีความเปราะบางต่อผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะมาจากปัจจัยภายในหรือภายนอก

แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน

จากที่ได้ทบทวนบทความต่าง ๆ ข้างต้น บทความนี้พยายามแสดงให้เห็นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีการประยุกต์ใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน แต่บทความทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็น “แนวทาง การดำเนินชีวิต การดำรงอยู่ และการปฏิบัติตน” เพื่อให้สังคมไทยมีความสามารถในการรองรับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในและภายนอกได้เป็นอย่างดี ตามหนังสือของสำนักพระราชเลขาธิการพระบรมมหาราชวัง ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ได้แสดงบทความปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ต่อไป มีข้อความดังต่อไปนี้

เศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ...เพื่อเป็น แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนให้กับพลนิกรชาวไทย...เพื่อให้สามารถอดพ้นจากและสามารถ ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ...จากถ้อยคำเหล่านี้ ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเปรียบเสมือนแนวคิดในการพัฒนาคนเพื่อให้ คนไทยมีทักษะในการดำเนินชีวิตที่ดี ให้สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

จากคำนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาเชื่อมโยงกับหลักการพัฒนาคน ได้เป็นอย่างดี เพราะการพัฒนาคนเป็นการสร้างพื้นฐานของสังคมที่มั่นคง เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการ ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิตความรู้และการผลิตบุคลากรเพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนา ทำให้ประเทศไทยมีทรัพยากรบุคคลที่มีขีดความสามารถเพียงพอในการที่จะนำพาประเทศให้ก้าวทันต่อ โลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ และให้ประเทศมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้าน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี หากทรัพยากรบุคคลของประเทศ ขาดโอกาสในการพัฒนาคุณภาพก็จะทำให้ประเทศไทยไม่สามารถก้าวทันโลกภายนอกได้

ดังนั้น การพัฒนาคนจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการพัฒนาคนและนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีสาระสำคัญ หลายประการ แต่หลักการที่สำคัญสองประการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือเรื่องของการสร้าง พื้นฐานจิตใจของประชาชนให้ดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต และการใช้สติปัญญา และความรอบรู้รอบคอบในการดำเนินชีวิต

ในส่วนของการสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้ตระหนักถึงหลักคุณธรรมและความซื่อสัตย์ สุจริตเปรียบเสมือนการสร้างทุนมนุษย์หรือการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งก็เป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จในการพัฒนา ประเทศในระยะยาว การที่ประชาชนมีวิถีชีวิตที่เน้นความซื่อสัตย์สุจริต การนำหลักคุณธรรมมาประยุกต์ใช้ ในบริบทต่างๆ ทำให้สังคมนั้นๆ เป็นสังคมที่มีคุณค่า ในส่วนของการใช้สติปัญญา ความรอบรู้ รอบคอบ การนำวิชาการต่างๆ มาใช้นั้น จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพราะจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้

อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนมีความเข้าใจถึงต้นตอของปัญหาอย่างแท้จริง มีการนำความรู้มาใช้ในการผลิตนวัตกรรมต่างๆ และมีใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การสร้างมูลค่า ขยายตัวทางเศรษฐกิจ การมีความรอบรู้จะช่วยลดความสูญเสียจากการดำเนินงานที่ผิดพลาด เป็นการเพิ่มผลผลิต ขยายขอบเขตของการสร้างรายได้ และยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานหลักการทรงงานไว้หลายประการที่สะท้อนการใช้สติปัญญา การใช้ความรอบรู้ในการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การ “ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” เพื่อให้ประเทศสามารถฟื้นฟูสภาพป่าไม้กลับคืนมาด้วยค่าใช้จ่ายที่ต่ำ เรื่อง “น้ำดีไล่น้ำเสีย” ที่เน้นการเข้าใจถึงธรรมชาติของชลศาสตร์ในการแก้ปัญหาหาลพิษ “การแก่งัดดิน” ที่อาศัยความรู้ด้านเคมีวิทยาในการแก้ปัญหาดินเป็นกรด “การใช้หญ้าแฝก” เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินเป็นการใช้ภูมิปัญญาอย่างง่าย ๆ และประหยัด การใช้แนวคิด “แก้มลิง” เพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝน การใช้หลักการทรงงานเรื่อง “ภูมิสังคม” เพื่อดำเนินโครงการในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ล้วนมีการบริหารจัดการที่แตกต่างกันเพราะความแตกต่างทั้งทางด้านกายภาพและด้านมิติทางสังคม หรือการ “ไม่ติดกับตำรา” ซึ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งต้องการวิธีการดำเนินการที่แตกต่างกันออกไป เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตตามทางสายกลาง ที่เน้นให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางเป็นวิถีชีวิตที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เน้นการดำเนินชีวิตที่สมดุลและมั่นคงและไม่เสี่ยงต่อความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น เช่น การหลีกเลี่ยงการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นผลผลิตและการสร้างรายได้ที่ขึ้นอยู่กับราคาของพืชชนิดนั้นในแต่ละฤดูกาล มาเป็นการปลูกพืชที่หลากหลายเพื่อป้องกันความเสี่ยงหากพืชชนิดใดชนิดหนึ่งประสบปัญหาที่ยังมีพืชชนิดอื่นมาทดแทนได้ นอกจากนี้ การปลูกพืชหลากหลายชนิดยังเป็นการสร้างระบบการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของกิจกรรมทางการเกษตรต่าง ๆ และที่สำคัญคือการปลูกพืชหลากหลายชนิดยังเป็นการสร้างหลักประกันขั้นพื้นฐานให้กับเกษตรกรด้วยเพราะอย่างน้อยหากเกษตรกรไม่สามารถขายผลผลิตได้ก็ยังมีผลผลิตเพื่อยังชีพได้

ตัวอย่างของการใช้ชีวิตตามทางสายกลางนี้มิใช่เพียงแต่นำมาประยุกต์ใช้กับครอบครัวเกษตรกรเท่านั้น แต่การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางนั้นเชื่อได้ว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับประชาชนทุกอาชีพ ทุกระดับ เช่น นักธุรกิจสามารถปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้โดยการลงทุนอย่างพอเหมาะพอควร ไม่มากไม่น้อยเกินไป มีการขยายกิจการอย่างค่อยเป็นค่อยไปเพื่อป้องกันเหตุการณ์ที่ไม่คาดหมายที่อาจทำให้ธุรกิจเกิดความเสียหายได้ มีการบริหารความเสี่ยงที่ดี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้ประชาชนที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในอาชีพต่าง ๆ จะไม่ร่ำรวยมากนัก แต่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ในส่วนขององค์ประกอบด้านการตัดสินใจอย่างมีเหตุมีผลนั้นเป็นคุณสมบัติที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต ปัจจุบันพบว่าหลายเหตุการณ์ที่คนไทยยังไม่ได้ใช้ความสามารถในการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจบนพื้นฐานของการมีเหตุมีผลที่ดี และมีผลทำให้การพัฒนาประเทศมีอุปสรรคอยู่ตลอดเวลา เช่น ปัญหาน้ำท่วมของประเทศไทยไม่สามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะการไม่นำข้อมูลมาศึกษา

เพื่อนำไปสู่การใช้ตรรกและเหตุผลที่ดีในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาด้านการศึกษาของประเทศมีต้นตอปัญหาอยู่หลายประการแต่ก็ยังไม่มีการหาหรือถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงและนำไปสู่การระดมทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาที่ต้นตอจริง ๆ ตัวอย่างเช่นนี้สามารถพบได้ในหลาย ๆ กรณี ทั้งในการดำเนินงานของภาคราชการ ภาคการเมือง หรือภาคเอกชน

ดังนั้น การพัฒนาคนให้มีทักษะด้านการใช้ตรรกที่ดี และการมีเหตุผลในการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจ จึงเป็นการเพิ่มคุณภาพให้กับทรัพยากรบุคคลของประเทศเป็นอย่างมาก ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ ไม่เพียงแต่บุคลากรควรมีการพัฒนาด้านการใช้เหตุผลในการตัดสินใจเท่านั้น บุคคลอื่นก็ต้องมีความสามารถในการรับฟังตรรก และการใช้เหตุผลของผู้อื่นเช่นกัน สามารถยอมรับความคิดที่แตกต่างได้ ดังนั้น สังคมที่พัฒนาแล้วจึงเป็นสังคมที่ประชาชนมีการพัฒนาด้านการแลกเปลี่ยนทัศนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การใช้เหตุและผลในการตัดสินใจ และมีการเคารพในการตัดสินใจของผู้อื่นที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลที่ดี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึง เป็นแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ซึ่งก็เท่ากับการพัฒนาคนนั่นเอง ให้ประชาชนสามารถทำหน้าที่เป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพของประเทศ

ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

จากผลงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไม่เพียงแต่เป็นที่ประจักษ์แก่พสกนิกรชาวไทยเท่านั้น แต่ความมุ่งมั่นของพระองค์ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ โดยใน พ.ศ. 2549 องค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) ในโอกาสนี้ นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ ได้กล่าวคำทูลพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่ามีใจความว่า

นับเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่สำหรับองค์การสหประชาชาติที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับสหประชาชาติ พิธีมอบรางวัลนี้มีความหมายสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นครั้งแรกที่มีการจัดทำรางวัลเกียรติยศเพื่อมอบแด่บุคคลดีเด่นที่ได้อุทิศตนตลอดช่วงชีวิตและสร้างผลงานอันเป็นที่ประจักษ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดอีกแล้วที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าการพัฒนาคนภายใต้แนวทางของพระองค์

สรุป

การพัฒนาคนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศดังพบได้ในสังคมที่มีความมั่นคงและยั่งยืนในนานาประเทศเพราะการพัฒนาคนเป็นกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มีทักษะและขีดความสามารถที่จำเป็นให้กับสังคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้เองจะนำไปสู่ความสามารถในการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันและนำพาสังคมไปสู่การพัฒนาบนพื้นฐานของความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป ดังนั้นเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมในระยะยาว จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องนำหลักการการดำเนินงานที่ดีมาประยุกต์ใช้ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับสั่งไว้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศถูกละเลย สถาบันครอบครัวไม่ได้รับความสำคัญ สถานะการศึกษาไม่ได้รับการปรับปรุง และสังคมขาดการคำนึงด้านศีลธรรม ประเทศไทยก็จะเป็นสังคมที่ขาดคุณค่า เปราะบาง และสามารถล้มสลายได้อย่างง่ายดายภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

